

T. C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

HÜRRİYET GAZETESİNİN 51- 100 SAYILARININ İNCELENMESİ

(METİN- DEĞERLENDİRME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLŞEN YILMAZ

DANIŞMAN

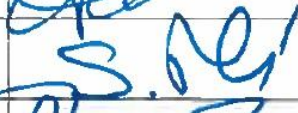
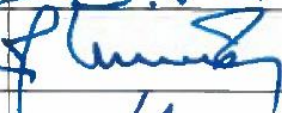

Dr. Öğr. Üyesi. Emine Bilgehan TÜRK

GİRESUN 2018

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 27.06.2018 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Gülşen Yılmaz'ın "Hürriyet Gazetesinin 51 - 100 Sayılarının İncelenmesi (Metin -Değerlendirme)" başlıklı tezini incelemiş olup aday 16.07.2018 tarihinde, saat 13:00 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Abdullah EREN	
Üye	Doç. Dr. Sezai BALCI	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Fikret USLUCAN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi E. Bilgehan TÜRK	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Hamza KOÇ	

ONAY**16./07/2018****Enstitü Müdürü**

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “HÜRRİYET GAZETESİNİN 51-100 SAYILARININ İNCELENMESİ (METİN-DEĞERLENDİRME) adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

16.08/2018

Gülşen YILMAZ

(imza)

ÖN SÖZ

Tanzimat dönemi ile önem kazanan gazete, iletişim araçları arasında vazgeçilmez unsur haline gelir. Avrupa’da görülen sosyal, siyasî, teknik değişimler ve ilerlemeler karşısında Osmanlı Devleti, eksikliğini ve geri kalmışlığını görerek bazı ıslahat yapma girişimlerinde bulunur. Ancak azınlıklar göze alındığında bazı ıslahat girişimleri Osmanlı Devleti’nin aleyhine döner. Ekonomisi bozulan Osmanlı Devleti diğer devletlere karşı ve kendi idaresinde bulunan uzak bölgelere karşı otoritesini koruyamaz. Bunun üzerine yazar, şair ve bazı devlet adamlarından oluşan Yeni Osmanlılar Cemiyeti kurulur. Cemiyet mensupları bozulan düzeni ele alıp bu durumu düzeltmek ve halkı bilinçlendirmek amacıyla 1868’de Londra’da *Hürriyet* gazetesini yayınlamaya başlarlar.

Gazetede ekonomi, siyaset, sosyal yapı, edebiyat, dil, din, yönetim, devlet adamlarının sorumlulukları, yönetimde yaşanan aksaklıklar ele alınarak dini hassasiyetler çerçevesinde değerlendirilerek yayımlanmıştır. Bu çalışmada *Hürriyet* gazetesinin 51-100. sayıları Latin harflerine aktarılmış burada bulunan makaleler konularına göre değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Yayınlandığı dönem içerisindeki zaman diliminde kullanılmış olan dilin özelliklerinin korunmasına dikkat edilmiş ve bugün dahi kullanılan kelimelerin Latin alfabesine aktarımı sırasında bugünkü imla ve yazım özellikleri kullanılmaya çalışılmıştır; “urulmak- vurulmak, için- için, haftan- kaftan, kangı-hangi, koğdular- kovdular, sığadılar- sıvadılar, tüfeng-tüfek, etmek-ekmek, yoğsada- yoksa da,” gibi değişikliklerle verilmiştir. Bazı kelimelerde “için” ayrı yazılırken bazılarında “geldiğiçün” şeklinde olan kısım farkın görülmesi için aynısının kalmasına dikkat edilmiştir. Gazetenin orijinalinde noktalama işaretleri yoktur. Latin alfabesine aktarımı sırasında anlam karmaşası çıkmaması için noktalama işaretleri de kullanılmıştır. Gazetede noktalama işareti olmadığı için virgül yerine “ve” kullanılmıştır. Bu nedenle gazetede ve bağlacının sıkça tercih edildiği görülür. İmla ve noktalama işaretlerinin olmaması devrik cümlelere neden olmaktadır. Dönemin iç ve dış siyasetinde yaşanan olayların okura aktarılması, bilinçlendirmenin asıl maksadı oluşturması yazarların birinci derecede amacı olduğundan dil ve imla

gözardı edilmiştir. Bu da basım sırasında oluşan teknik yetersizliklerle biraraya gelince metnin aktarılmasında zorluklara sebep olmuştur.

Metinlerde Arapça ve Farsça tamlamalar sıklıkla kullanılmış, aynı zamanda hadis ve özlü sözlere çokça yer verilmiştir. Bahsi geçen hadis ve özlü sözlerin anlamları dipnot kısmında açıklanmaya çalışılmıştır. *Hürriyet* gazetesi hakkında daha önce yapılan çalışmalarda çoğunlukla Namık Kemal'in makaleleri ele alınmış olup, gazetenin tahlili yapılmıştır. Bu çalışmada 51-100. arasındaki sayıların tamamı Latin alfabesine aktarılmış ve gazetenin çıkmasında etkili olmuş ve toplumu etkileyen konular ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

Bu araştırma üzerinde çalışırken, her türlü yardım ve desteği sağlayan değerli hocam Dr. Öğrt. Üyesi. Emine Bilgehan Türk'e, teşekkürü bir borç bilirim. Maddi manevi her türlü desteğini üzerimden esirgemeyen ve bana inanan aileme minnettarım.

Gülşen YILMAZ

Giresun – 2018

ÖZET

YILMAZ, Gülşen, “HÜRRİYET GAZETESİNİN 51-100 SAYILARININ İNCELENMESİ (METİN-DEĞERLENDİRME)”, Yüksek Lisans – 2018, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Hürriyet, Haziran 1868 ve 1870 tarihleri arasında süren yayın hayatında Osmanlı Devleti'nin yaşamış olduğu iç ve dış siyaset, ekonomik ve sosyal meselelere dair değerlendirmeler taşıyan birçok makaleyi bünyesinde barındırır. Muhalif bir tavır sergileyen gazetenin Mısır Meselesi'nde devlet yönetimine destek olan bir tavırla hareket edip çözümün elde edilmesinde önemli bir yere sahip olduğu görülür. Yeni Osmanlılar olarak tanınan yazar birçok yenilikçi tavırları ve medeniyetin ilerlemesinde gösterdikleri çaba ile dönemlerinde örnek bir tavır sergilemişlerdir.

Hürriyet gazetesinin ilk sayısı 29 Haziran 1868, son sayısı 22 Haziran 1870 tarihleri arasında çıkmıştır. Gazete haftada bir neşrolunmuştur. Seksen dokuzuncu sayıya kadar Lonra'da, sonraki sayılar ise Cenevre'de yayınlanmıştır. Altmış üçüncü sayıya kadar gazetenin hakimiyeti Namık Kemal'dedir. Sonrasında gazete yönetimi Ziya Paşa'ya geçer. O sayıdan sonraki yazılar Arif imzası altında çıkmıştır.

Bu çalışmada *Hürriyet* gazetesinin 51-100. sayıları arasındaki sayılar Latin harflerine aktarılmış olup, bu sayılarda dikkat çeken Mısır Meselesi, Fransız İhtilali ve milliyetçiliği, dil meseleleri, Yeni Osmanlılar Cemiyeti hakkında bilgi ve tahriratlar hakkında kısa değerlendirmelerde bulunulmuştur. 1870'te yayın süreci sona eren *Hürriyet* gazetesi, dönemin ve ondan sonra gelecek yenilikçi hareketin öncüsü olduğu söylenilebilmektedir.

Anahtar Kelime: *Hürriyet* gazetesi, Yeni Osmanlılar Cemiyeti, Tanzimat Dönemi.

ABSTRACT

YILMAZ, Gülşen, “THE INVESTIGATION OF 51-100 ISSUES OF HURRIYET NEWSPAPER (ARTICLE-EVALUATION), Master degree– 2018, The Department of Turkish Language and Literature

The Hürriyet contains a number of articles which carried evaluations of internal and external politics, economic and social affairs of the Ottoman Empire during the period of June 15, 1868 and 1870. It is seen that the journalist who shows an opposing attitude has an important place in the acquisition of the solution by acting in an attitude supporting the state administration in the Egyptian case. The writer, known as the new Ottomans, has shown an exemplary attitude during his time with his many innovative attitudes and the efforts he has made in the progress of civilization.

The first issue of Hürriyet was published on June 29, 1868 and the last issue was on June 22, 1870. The newspaper is run once a week. The volumes to the eighty ninth are published in London and the next volumes are in Geneva. Namık Kemal is of the sovereignty of the journal until the sixty-third volume. Then the journal administration goes to Ziya Pasha. The next writings from that volume came under the sign of Arif.

In this study, the volumes between the fifty and one hundred of Hürriyet were transferred in Latin letters and brief assessments were made about the Egyptian issue, French Revolution and nationalism, language issues, information about the New Ottoman Society and Tahriratlar. It can be said that Hürriyet Journal, whose publishing process ended in 1870, was the pioneer of the era and the next innovative movement.

Keyword: Hürriyet Journal, New Ottoman Society, Tanzimat Period

İÇİNDEKİLER

İçindekiler

ÖN SÖZ	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XVI
GİRİŞ: HÜRRİYET GAZETESİ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: DEĞERLENDİRME	8
1. 1. Hürriyet Gazetesi (51-100)	8
1.2. Hürriyet Gazetesindeki Başlıca Meseleler	11
1.2.1.Mısır Meselesi.....	12
1.2.2.Fransız İhtilali ve Milliyetçiliği	19
1.3.Yeni Osmanlılar	23
İKİNCİ BÖLÜM: HÜRRİYET GAZETESİ'NİN (51-100) AKTARIMI.....	26
51 HÜRRİYET 1285	26
İHTİLAFU ÜMMETİ RAHMETÜN	26
İstanbul'dan Tahrirat Fî 20 Safer	32
Raybe'l- Menûn	35
İlân-ı Mahsûs.....	38
52 HÜRRİYET 1285	40
ADLÜ SÂATİN HAYRUN MİN İBADETİ ELFİ SENETİN	40
Fransa İhtilali	45
Raybe'l-Menûn	48
(Suret-i Kararname)	51
İlân-ı Mahsûs.....	52
53 HÜRRİYET 1285	54
HİZMET-İ ASKERİYE	54
İstanbul'dan Tahrirat (Fî Rebiülevvel)	62
Raybe'l-Menûn	66
İlan-ı Mahsus.....	66

54 HÜRRİYET 1285	68
İLÂN-I MAHSUS	68
Huda Kadirdir Eyler Seng-i Harâdan Güher Peyda	70
Raybe'l-Menûn	76
Birinci Fıkra	76
İkinci Fıkra	76
Üçüncü Fıkra	77
Dördüncü Fıkra	77
Beşinci Fıkra	78
Altıncı Fıkra	79
İlân-ı Mahsûs	81
55 HÜRRİYET 1285	82
TUZ İNHİSARI	82
Raybe'l-Menûn	87
İlan-ı Mahsus	93
56 HÜRRİYET 1285	95
MISIR MESELESİ	95
Babîâli'nin Politikası	99
“Kem terake'l-evvelü'l-âhira”	100
İlan-ı Mahsus	107
57 HÜRRİYET 1285	108
HÜRRİYET	108
(Giritte Asker-i Şahane Zabitanından Üç Zatın mührüyle Memhur 14 Haziran Tarihiyle müverrih Vürud Eden Tahriratın Hulasasıdır.)	111
Hanya'dan Diğer Tahrirat	115
Selanik'ten Tahrirat Fi Rebiülahir	117
İlan-ı Mahsûs	118
İlan	120
58 HÜRRİYET 1285	121
HÜRRİYET	121
(Girit'te Asakir-i Şahane Zabitanından Üç Zatın Mührüyle Memhuru 14 Haziran Tarihiyle Murih-i Vürud eden Tahriratın Hulasasıdır)	124
Hanya'dan Diğer Tahrirat Fî 17 Haziran	128

Selanik'ten Fî Rebiülahir Tahrirat	130
İlan-1 Mahsus.....	131
İlan.....	133
59 HÜRRİYET 1285	134
Raybe'l- Menûn	144
İlan.....	147
60 HÜRRİYET 1285	148
İstanbul'dan Tahrirat Fi 25 Rebiulahir.....	154
Raybe'l-Menûn	159
61 HÜRRİYET 1285	162
İstanbul'dan Tahrirat.....	169
İlan.....	172
İlan-1 Mahsus.....	173
62 HÜRRİYET 1285	175
MUVAZENE-İ MALİYE	175
1 Hizmet.....	175
İhtar	180
Saded.....	180
(Yeni Osmanlılardan Bir Zat Tarafından Matba'amıza Gönderilip Gazetemize Derç Edilmekte Olan Hatıralardan 55 Numaralı Nüshadaki Makalenin Mabadıdır.)	186
Şark Meselesi	187
63 HÜRRİYET 1285	190
MUVAZENE-İ MALİYE 6 İBRET.....	190
“Fa'tebirû yâ uli'l-epsâr”	200
Raybe'l-Menûn	201
İzmir'den Mektup.....	202
İlan-1 Mahsus.....	203
64 HÜRRİYET 1285	206
EVZÂ'-I ŞÜTÜR GÜRBE	206
İstanbul'dan Tahrirat Fi 17 Cumâdâ'l-ülâ 1286.....	210
65 HÜRRİYET 1285	213
İTİZAR.....	213

Müslümanlardan Protestan Olmaya Başlayanlar	213
Girit'te Bulunan Asakir-i Şahane-i Ümerasından Bir Zat Tarafından Fi 1 Ağustos Tarihiyle Varid Olan Mufassal Tahriratdan Hulasa)	217
66 HÜRRİYET 1285	220
ÖZÜRNAME 1	220
(Geçenki Numaramızda Münderiç Girit Mektubu Mabadıdır.).....	224
67 HÜRRİYET 1285	227
YİNE MISIR MESELESİ	227
İstanbul'dan Tahrirat Fi 8 Cemaziyelahire	228
İstanbul'dan Diğer Tahrirat Fi 11 Cemaziyelahire	231
68 HÜRRİYET 1285	234
SULTAN ABDÜLAZİZ HAN (ZİYA BEY) (ALİ PAŞA).....	234
İstanbul'dan Mektup Fi 16 Cemaziyelahire [1285]	245
Mütâlaa.....	246
69 HÜRRİYET 1285	248
SULTAN ABDÜLAZİZ HAN (ZİYA BEY) (ALİ PAŞA).....	248
Geçenki Numaradan Bakiyye	248
Mekke-i Mükerrermeden Tahrirat fi 10 Cûmâdâlûlâ (1)	258
Mûlahaza-ı Mühimme.....	259
Raybe'l-Menûn	260
70 HÜRRİYET 1285	261
İSTANBUL'DAN MEKTUP Fİ 7 RECEP	261
Raybe'l Menûn.....	265
71 HÜRRİYET 1285	268
FUAD PAŞA VASIYETNAMESİ	268
(Ruscuk'tan Tahrirat Fi 24 Eylül Frang'ı)	270
Raybe'l-Menûn	272
72 HÜRRİYET 1285	276
İSTANBUL'DAN TAHRİRAT Fİ 14 RECEP)	276
İstanbul'dan Diğer Mektup fi 23 Recep.....	279
Raybe'l-Menûn	281
73 HÜRRİYET 1285	283

İLAN	283
(Mısır Meselesinde Kim Kazandı)	284
Raybe'l-Menûn	289
74 HÜRRİYET 1285	290
İSTANBUL'DAN TAHRİRAT Fİ 23 RECEP	290
(İstanbul'dan Diğer Tahrirat Fi 28 Recep)	293
Raybe'l-Menun	294
(Havadis-i Mühimme)	295
75 HÜRRİYET 1285	297
Raybe'l Menûn	301
76 HÜRRİYET 1285	304
(DEVLET-İ ÂLİYYE'YE MISIR EYALETİ Mİ LAZIM YOKSA ALİ PAŞA MI?)	304
Tırnova'dan Mektub Fi 6 Teşrin-i Sani Sene 85	307
Raybe'l- Menûn	309
(İstanbul'dan Mektup Fi 28 Şaban Sene 86)	315
77 HÜRRİYET 1285	318
İLAN	318
(Mısır Meselesine Dair Gazetelerdeki İhtilafat)	318
Raybe'l- Menûn	321
78 HÜRRİYET 1285	322
İLAN	322
79 HÜRRİYET 1285	327
MISIR MESELESİ YOLUNA GİRDİ	327
(İstanbul'dan Mektub Fi 12 Ramazan) [18 Aralık 1869]	329
Raybe'l-Menûn	331
Keza	332
Keza	333
İlan	333
80 HÜRRİYET 1285	334
İKİ MESELE-İ MÜHİMME	334
Bahs-i Evvel	334

(Hürriyetin Mütâlâası).....	337
(Mabadı Nüsha-ı Atiyeye).....	340
81 HÜRRİYET 1285	341
(İKİ MESELE-İ MÜHİMMENİN MABADI) (BAHS-İ SANİ)	341
Hürriyet'in Mütâlâası	344
Raybe'l – Menûn.....	346
82 HÜRRİYET 1285	348
(80) VE (81)'NCİ NÜSHADA MÜNDERİC (İKİ MESELE-İ MÜHİMME)'NİN MABADI	348
(Mabadı Nüşhâ-ı Atiyeye) [31 Aralık 1869].....	352
(İstanbul'dan Mektup Fi 27 Ramazan sene 86)	352
İlan.....	354
83 HÜRRİYET 1285	355
(80) (81) (82)'İNCİ YENİ NÜSHALARDA MÜNDERİC (İKİ MESELE-İ MÜHİMME) NİN MABADI.....	355
(Fi 3 Şevval [6 Ocak 1870] Tarihiyle İstanbul'dan Tahrirat)	359
84 HÜRRİYET 1285	362
İLAN	362
(80) (81) (82) (83)NCÜ NÜSHALARDA MÜNDERİC (İKİ MESELE-İ MÜHİMME) NİN MABADI.....	362
Raybe'l-Menûn	367
85 HÜRRİYET 1285	369
HUKUK VE MEHÂKİM	369
Bakiyyesi Nüsha-ı Atiyeye	373
Fi 25 Şevval [8 Şubat 1869] Tarihiyle İstanbul'dan Tahrirat	373
86 HÜRRİYET 1285	376
NÜSHA-I SABIKADA MÜNDERİC (HUKUK VE MAHAKİM) BENDİNİN MABADI	376
87 HÜRRİYET 1285	383
HAKAYIK-I MESELE-İ MISRİYYE.....	383
88 HÜRRİYE 1285	391
NÜSHA-I SABİKA'DA MÜNDERİC (HAKAYIK-I MESELE-İ MISRİYYE BENDİNİN BAKİYYESİ).....	391

(Raybe'l – Menûn)	396
NO 89 HÜRRİYET 1285	398
HÜRRİYETİN SEBEB-İ TEHİRİ	398
(17 Zilhicce İstanbul'dan Mektup).....	402
NO 90 HÜRRİYET 1285	404
(NÜSHA-İ SÂBIKADA MÜNDERİC İSTANBUL MEKTUBUNUN MÂBADI)	
.....	404
(25 Zilhicce Tarihiyle İstanbul'dan Diğer Mektup)	408
(İlan).....	409
NO 91 HÜRRİYET	410
(YİNE Mİ İSTİKRÂZ)	410
(İstanbul'dan Tahrîrât Fî 29 Zilhicce Sene [1]286)	413
NO 92 HÜRRİYET 1285	416
(MEMLEKETEYN VE KARADAĞ AHVÂLİ)	416
(Raybe'l Menûn)	418
Mîr-Livâlıktan Mahrec Hüseyin Vasfî Paşa'nın İstintâkına Dair Nüsha-İ	
Sâbıkta Münderic İstanbul Mektûbunun Bakıyyesi).....	420
(İlan).....	422
NO 93 HÜRRİYET 1285	423
FRANSA'NIN BUHRÂNI	423
NO 94 HÜRRİYET 1285	429
İNKILÂB	429
(İlan).....	434
NO 95 HÜRRİYET 1285	435
(NUTK-I HÜMÂYÛN ÜZERİNE MÛTÂLAÂT).....	435
(Safer 7 Tarihiyle İstanbul'dan Tahrîrât)	438
(İlan).....	440
NO 96 HÜRRİYET 1285	442
(NÂSİH-İ GAYR-İ MÛTENASSİH)	442
(Raybe'l-Menûn).....	446
(İlan).....	447
NO 97 HÜRRİYET 1285	449
(SAFER 22 TARİHİYLE İSTANBUL'DAN TAHRİRÂT)	449

(Raybe'l-Menûn).....	453
(İlan).....	453
NO 98 HÜRRİYET 1285.....	456
(İMTİYÂZÂT-I ECNEBİYYE).....	456
(Safer 27 tarihiyle İstanbul'dan Mektup).....	459
(İlan).....	460
NO 99 HÜRRİYET 1285.....	462
(İDÂRE-İ CUMHÛRİYYE İLE HÛKÛMET-İ ŞAHSİYENİN FARKI).....	462
İşbu İki Nev' İdârenin Farkını (<i>Hürriyet</i>) Gazetesi	464
(Rebiülevvel 7 Târihiyle İstanbul'dan Mektûp)	465
(Mütâlâa-ı Hürriyet).....	467
(İlan).....	468
NO 100 HÜRRİYET 1285.....	469
(HÂTİME).....	469
HÜRRİYET GAZETESİNİN ELLİ NÜSHADAN İBARET OLAN CİLD-İ EVVELİNİN FİHRİSTİDİR.....	476
SONUÇ	480
KAYNAKÇA.....	484
ÖZ GEÇMİŞ	485

KISALTMALAR

HG: Hürriyet Gazetesi

Nr: Numara

S: sayfa

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

A.N. : Aktaranın notu

GİRİŞ: HÜRRIYET GAZETESİ

Halka hizmet vermek için, yönetime karşı muhalif bir tutumla, ülke sorunlarını ele alan *Hürriyet* gazetesi 29 Haziran 1868'de Londra'da yayın hayatına başlamıştır. Gazete, eşitlik, hukuk, adalet, vatan, dil ve ekonomi adına yaşanan olumsuzlukları özgürce ele almayı amaç edindiği için adının Hürriyet seçilmesi imgesel anlam taşır. *Hürriyet* sadece insanlara mahsus olmayıp tüm canlılar için korunması gereken haklardan biridir. Bundan yola çıkarak ortak fikirde buluşan Yeni Osmanlı Cemiyeti üyelerinin, kelimelerle başlamış olduğu bu mücadelede makam ve mevki altında ezilen tüm hayatların sesi olma amacıyla oldukları görülmektedir. Ayrıca *Hürriyet* gazetesi, özellikle Fransız ihtilalinden etkilenmiş imparatorluklardan biri olan Osmanlı toplumunda, siyasi, sosyal ve kültürel alanda yenilikçi fikirlerin savunulmasında ve uygulanmasında önemli bir rol oynamıştır.

O dönemde Avrupa'nın gündeminde olan Mısır veraset sisteminde değişikliğe gitmek istemesi, Osmanlı Devleti'nin de politikasını uzun süre meşgul eder. *Hürriyet* gazetesi, dönem gazeteleri içerisinde Mısır Meselesi'ne verdiği önem sayfalarında yayınladığı yazılarla daha çok ön plana çıkmıştır. *Hürriyet* gazetesini Mustafa Fazıl Paşa gibi bir şahsiyetin desteklemesi ve gazetenin bünyesinde Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi güçlü kalemlerin bulunması diğer gazetelerden ayıran en önemli özelliğidir. İsmail Paşa'nın tek arzusu "Hıdiv" unvanının Mısır'a verilmesidir. Böylelikle bağımsız bir Mısır Devleti'ne giden yolda bir adım daha ilerlemiş olacaktır. Bunun için Avrupa Devletleri'ne müracaat ederek yardım talebinde bulunur. Napolléon'un tam desteğini alan Mısır, Osmanlı Devleti'ne baskılarını arttırır. Öyle ki halkı bilinçlendirmek için camilerde hocalar bağımsızlık için fetvalar verir. Mısır Postanesinin üzerine, Mısır İmparatorluğu anlamına gelen "Posta-i Şahane" ismini yazdırır. Yaşanılan bu olaylar *Hürriyet*'te de kendini şöyle göstermektedir;

"Hıdiv-i" Mısır'ın bu sene Avrupa'ya vuku bulan seyahati üzerine gazetelerde türlü türlü neşriyat-ı garibe görülmekte idi. Yani bu seyahatinde Avrupa hükümdaranı Süveyş Cedveli'nin küşâdında bulunmaya davet olunarak ve düvel-i muazzama ile ayrıca muahedeler akdedilerek ve hukukça mümkün olamazsa fiilen olsun idareye bir istiklal süsü verilmek istenilmiş ve bu yolda gerek Rusya ve gerek bir müddetten beri Şark Meselesi'ni iltizam etmekte olan Avusturya ile bazı müzakerât-ı hafiyeye girişilmiş hatta "*La-*

Turgue” rivayetine göre İstanbul’da bulunan Mısır Postanesi’nin üzerine Posta Şahane gibi bir söz yazdırılmış ve (eğer sahih ise) cevâmi-i Mısıryede hatibeye bile tariz olunmuş, İşte bu haller üzerine Bâbîâli bağteten bulunduğu kûşe-i nisyândan baş gösterip Hıdiv’in Avrupaca vuku’ bulacak kâffe-i teşebbüsâtına, birden protesto eylediğini gazeteler yazdılar. Ve birkaç gün sonra zikrolunan protestonun ahkâmı Mısır’ın politikası bu halde devam ederse Avrupa’nın malumât-ı munzam olarak verilmiş olan Mehmet Ali Paşa fermanından sonra ne kadar müsâ’adât gösterilmiş ise kâffesinin ke’en-lem hükmünde tutulacağı tehdidinden ibaret olduğunu beyan ettiler. Ufak tefek hâlâtı ve belki adeta ehemmiyetli vukuatı mümkün olduğu kadar aldirmamak kapının meşreb-i hamûlânesi iktizasından iken şimdi bu derece ileri varmasına nazaran demek oluyor ki mesele pek ağırlanmış ve Mısır’ın idaresinde sahihen iftirâk alâmetleri görünmeye başlamış bu temâyül ise pek yeni bir şey değildir” (Namık Kemal, 1286, 9 Rebiülahir, 1).

Mısır Veraset Sisteminin değiştirilmesiyle Mustafa Fazıl Paşa’nın Mısır valiliği hayalleri biter ve yurt dışına çıkar. Mustafa Fazıl Paşa o dönemde sürgünde olan Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi’ye yardım ederek onları yurt dışına kaçıtır. Bunun sonucunda Yeni Osmanlılar Cemiyeti kurulur. Yeni Osmanlılar, adından anlaşılacağı üzere yazılarında ve söylemlerinde Tanzimat’ın getirdiği yenilikleri yaşatmak peşindedir. Bu fikirlerini anlatmak için *Hürriyet* gazetesi etrafında toplanırlar. Cemiyet’in kadrosunda Kayazâde Reşad, Menâpîrzâde Nuri, Subhi Paşazâde, Ebuzziya Tefvik, Ayetullah Bey, Namık Kemal, Ziya Paşa vardır. En aktif ve önemli olanlar Namık Kemal ve Ziya Paşa’dır. Sonrasında Şîrvânîzâde Rüşdü Paşa, Ömer Naili Paşa, Zabtiye Nâzırı Mustafa Asım Paşa ve Midhat Paşa olmak üzere cemiyet üyeleri iki yüzü aşkın sayıya ulaşmaktadır. Gazete’nin ağırlığını daha çok Namık Kemal üstlenir. Fikirleriyle, çizgisiyle, vatanperverliğiyle ve sunduğu çözümlerle kimsenin şahsına dokunmadan mizahi bir dille eleştirilerini açık bir şekilde yazar. Bu nedenle *Hürriyet* gazetesi usta kalemleri bünyesinde bulundurmasıyla gelecekte kurulacak olan yenilikçi hareketlere önemli bir basamak ve örnek teşkil eder.

“Yeni Osmanlıların, Osmanlı İmparatorluğu’nda daha önce benzeri görülmemiş bir siyasi protesto grubunu temsil ettikleri söylenebilir. Türk aydın sınıfından organize bir grup, ilk Osmanlı yönetimini açıkca ve sert bir şekilde tenkit ederek seslerini duyurmak için kitle iletişim araçlarını kullanıyordu” (Mardin, 2017, 10).

Özellikle Hıdivlik unvanı için bir yandan Mısır'ın baskı yapması öte yandan da Avrupa Devletleri'nin bu durum karşısında çıkar sağlamak istemesi Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi cemiyet, Osmanlı Devleti'ne karşı muhalif bir tutum sergilese bile mensup oldukları devlete karşı her daim görevlerini yapmaya çalışmışlardır. Yaşanılan bu baskı durumunu gazetelerinde protestoya başlamışlardır. Ebuzziya Tefvik, bu olayı ve cemiyetin önemini şu cümlelerle vurgulamıştır;

“İşte, işler ancak böylesine çığırından çıktıktan sonradır ki Bâbiâli, birdenbire, bulunduğu unutulma ve bir tarafa itilme köşesinden başını çıkarıp göstermişti. Şimdi, Mısır Hıdivi'nin Avrupa'da yaptığı ve yapacağı bütün teşebbüsler toptan red ve protesto ediliyordu. Aradan birkaç gün geçtikten sonra, bu protestonun bütün hüküm ve maddeleri Avrupa gazetelerinde ilân olunduysada, o tarihte çok sınırlı bulunan yabancı dil bilenler dışında, yine de bütün Müslüman dünyası bundan habersiz kaldı. Şurası bir gerçektir ki, bu kritik dönemde, Yeni Osmanlıların devlete gerçekten büyük hizmet ve yararlılıkları görülmüştür. Çünkü mesele her şeyden önce devletin ana hukuk kurallarını ilgilendiriyordu. Bundan dolayı, şimdilik, aradaki anlaşmazlığı bir yana bırakıp hükûmeti desteklemek gerekliydi. Yeni Osmanlılar da bunu yaptılar; bütün şiddetli çıkışlarına rağmen, ihtiyatı da elden bırakmayan hükûmeti, Avrupa'dan, çok cesur ve pervasız bir dille desteklediler. Öyle yayınlarda bulunuyorlardı ki her satırlarında Osmanlı Devleti'nin hakları madde madde savunuluyor, Mısır Hıdivi'ne, layık olduğu ve hak ettiği silleler indiriliyordu” (Ebuzziya Tefvik, 1973, 288).

Mısır'a verilen imtiyazlar ile Osmanlı Devleti kendisi aleyhine oluşturulan ittifak karşısında yalnız kalır. Yeni Osmanlılar Cemiyeti, *Hürriyet*'teki yazılarıyla durumu protesto ederek ittifakın dağılmasına vesile olur. Protestonun yayın aracılığıyla yapılması daha fazla insana aynı anda ulaşmayı sağlamakla birlikte gazeteyi de okur karşısında etkin bir noktaya taşır.

“*Hürriyet* gazetesi Osmanlı ülkesindeki geniş halk yığınlarını bu çok ciddi ve önemli meseleden haberdar etmek için, ardarda birkaç sayısını hep bu konuya ayırmıştı. Devamlı olarak konunun çeşitli evrelerini ele alıyor, bunları enine boyuna yorumluyor ve memleket halkını uyarmaya çalışıyordu. Bâbiâli, bir zamandır o duruma düşmüştü ki, ufak tefek olayları, hatta bazan daha büyük siyasi meseleleri mümkün olduğu kadar idare-i maslahatla geçiştirmeye alışmıştı. Ama şimdi bu tutumundan sıyrılmış, işi ilk ağızda protestoya kadar vardırırmıştı. Bu da, işin çok tehlikeli bir yöne doğrulmuş olduğunun belirtisiydi. Anlaşılıyordu ki, Mısır, Osmanlı Devleti'nden kopmak için, elinden gelen çabaları göstermekteydi. Avrupa Devletleri'nin onu kıskırtması ve desteklemesi ise, tabiiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nu iyiden iyiye zayıflatmak amacına dayanıyordu. Bundan

dolayıdır ki Bâbîâli verdiği protesto notasında, Mısır politikası bu hal üzere devam edecek olursa, vaktiyle Avrupa'nın bilgisi ve onayı altında bu ülkeye verilmiş bulunan Mehmet Ali Paşa fermanından sonra sadece Padişah'ın özel bir lûtfu olarak verilmiş, ne kadar imtiyazlar varsa hepsinin bir kalemde yeniden geri alınılacağı tehdidinde bulunulmuştu." (Ebuzziya Tevfik, 1973, 288-289).

Bir devletin kendi topraklarından bir bölümün ayrılmasını kabullenmesi mümkün olmasa da Mısır hükûmeti yeni bir bağımsız devlet edasıyla Osmanlı Devleti'ne bağlılığını saymamış ve olumsuz tavırlar sergilemiştir. Mısır Hıdıvi'nin bizzat Avrupa hükümdaranı Süveyş Kanalı'nın açılışına çağırması, Osmanlı Devleti'ni yok saymaktır. İsmail Paşa bağımsızlık için her adımı denemekteydi. Aynı zamanda Mısır'da bir millet meclisi (Şurâ-yı Nevvâb) açmış ve halka özgürlük verdiğini göstererek Avrupa Devleti'nin sempatisini kazanma yoluna gitmiştir. Geç kalırsa da Osmanlı Devleti'nin Hürriyet gazetesi aracılığıyla yaptığı protesto işe yaramış ve bir süreliğine konu kapanmıştır. Osmanlı Devleti'nin zor günler yaşadığı bu dönemde Yeni Osmanlı Devleti'nin sergilediği tavrın takdire şayan olduğu görülmektedir. Yeni Osmanlılar Cemiyetinin tek amacı bütün Osmanlı Devleti'ni tek vücut halinde özgürlük içinde görmektir. Ebuzziya Tevfik *Hürriyet* gazetesi için şunları dile getirir;

"Hak eşitliği ise akla ve nakle gerçek bir uygunlukla uygun bulunan, meşrutiyet usûlüyle sağlanabilir. İşte, bu ifadelerden anlaşıldı ki Yeni Osmanlıların bir araya gelmesinin amacı, tek kelime ile ezeli olan meşrû adaleti ülkemizde meşrutiyet aracılığı ile kurup gerçekleştirmektir. Osmanlılar'ın eskiden beri üzerlerinde taşıdıkları ağırbaşlılık ve bir işte ayak direme karakteri gereğindendir ki, adalet gibi kutsal bir amacı, bugünkü günde, en akla yatkın ve en ılımlı bir yoldan giderek elde etmek istenmektedir. Bu yolların başta geleni ise kamuoyunun gelişip yükselmesi ve güçlenmesidir. Gazete, bütün dünyada, fikirlerin serbestçe ortaya konulup açıklanmasının en başta gelen araçlarından biri sayılır. İşte, bu gerçeği tamamiyle idrâk etmiş olan Ali Suavi Efendi ki herkes tarafından bilinen üstün değer ve faziletinden dolayı vatanın kendisiyle övündüğü seçkin ve hamiyetli bir evlâdıdır vaktiyle İstanbul'da doğruyu yazmış olduğu için kapatılmış bulunan *Muhbir*'i Londra'da yeniden çıkarmış, zulme bu suretle karşılık vermiştir. Gerek bu gazetenin halk arasında yarattığı olumlu etkiden, gerek hükûmetin, artık kaynamaya başlamış bulunan kamuoyunu biraz teskin için halkın özgürlüğü sağlamak yolunda, ister istemez almaya mecbur kaldığı tedbirlerden böyle çalışmaların umulandan çok daha verimli sonuçlar alınmaya başlandığı görülmektedir" (Ebuzziya Tevfik, 1973, 229).

Mustafa Fazıl Paşa kendi ülkesi olan Mısır veraset sorununun peşine düşmekten vazgeçmez. Fransa’da rahat bir yaşam sürdürür. Çevresinde devrin en iyi sanatçıları vardır. Tepkisini sürekli olarak yazarak basın yayın aracılığıyla bildiren esasında jön bir karakterdir. Brüksel’de yayınlanan *Le Nord* gazetesinde haklarına karşılık Mısır’dan aldığı servetini hangi yönde kullanacağı hakkında yayın yapar. Paris’te *La Liberte*’de Abdülaziz’e karşı, Fransızca bir açık mektup yayınlar. Bu mektubu Avrupa’da binlerce nüsha halinde bastırır. Mektup’da Osmanlı Devleti’nin bozuk ekonomisini iyi hale sokulması için gereken tedbirleri yazar. Bu mektup daha sonra Sadullah Bey tarafından Türkçesi’yle de yayınlandı. Buradan da anlaşılacağı gibi kendisi iyi bir diplomat, iyi bir eleştirmen ve kitleleri elinde tutabilecek birçok stratejik gücü bünyesinde bulundurur. Hürriyet gazetesine belli bir dönemine kadar ciddi destek verir. Böylelikle Yeni Osmanlılar Cemiyeti yayınlarını yapabilmişlerdir. Bu yayın yerinin belirlenmesi ve basımevinin kuruluşu şöyle dile getirilir;

“Neticede Londra’da Saint James mahallesinde Robert sokağında özel olarak bir yer kiralandı. Burada (Jön Türklerin Merkez Matbaası) adıyla bir basımevi kuruldu. O günlerin en tanınmış firması olan Valter sistemi bir de baskı makinesi satın alındı. Makine küçük olmakla birlikte, Londra’da özgür olarak ilk açıldığı için Yeni Osmanlıların şan ve haysiyetleriyle orantılıydı. Zaten, asıl amaç gazeteyi aksatmadan düzenli yayınlamaya yarayacak bir baskı aracıydı. Eğer arzu edilseydi, paradan kaçınılmaz, yüz bin frank harcanılarak gerçekten çok mükemmel ve gösterişli bir basımevi de kurulabilirdi. Her şeyden önce maddi imkânlar böyle büyük bir basımevini kurmaya fazlasıyla yeterliydi. Eğer yetmeyecek olsa bile iki satırlık bir mektupla Fazıl Mustafa Paşa’ya başvurmak istenileni derhal yerine getirirdi. Ancak, bu kadar büyük bir basımevine katıyen lüzum duyulmamıştı. Sekiz sayfalık olacak ve haftada bir çıkacak bir gazete için bu kadarı yeterdi de artardı bile. O tarihlerde, şimdiki gibi değişik biçimde ve değişik puntoda birkaç çeşit harflerimiz olmadığı için gazeteler hep “Arapoğlu” adı verilen monoton biçimdeki harflerle dizilip yayınlanıyordu. *Tercümân-ı Ahvâl* gazetesinin harfleri de tabiatıyla o harflerdendi. Öte yandan İngilizlerin “İncil Cemiyeti” için vaktiyle döktürmüş oldukları çeşitli biçimde ve puntoda bazı harfleri de vardı ki gerçi biçim ve gösteriş yönünden pek de sempatik değildiyse – yine de çeşni ve değişikliğe hizmet edeceğinden, yeteri kadar bunlardan da satın alınmıştı. Notlarda, ilâvelerde ve gazeteye girecek yazıların çokluğu durumlarında bunlardan pekâlâ faydalanılabilirdi” (Ebuzziya Tefik, 1973, 182-183).

Burada gazetenin somut olarak ortaya çıkışı anlatılır. Böylelikle *Hürriyet* gazetesi 29 Haziran 1868 tarihinde yayım hayatına başlar. 22 Haziran 1870 tarihinde

son sayısı yayınlanarak kapatılır. Gazetenin yayın tarihleri kapak kısmında Türkçe ve Fransızca olarak belirtilmiştir. Hürriyet, 51. sayıdan 63. sayıya kadar sekizer sayfa olarak basılmış, 64 ile 68 arası dörder sayfa, 68 ve 69 arası tekrar sekiz sayfa, 70 ile 75 arası dörder sayfa, 76. sayı sekiz sayfa ve 77. ile 78. sayılar ikişer sayfa olup, 79'la 100. sayılar arası dörder sayfa olarak yayımlanmıştır. 57. ve 58. sayılar aynı yayınlanmıştır. Namık Kemal'den sonra 64. sayıdan itibaren yayınlanan makaleler Arif imzası altında yayınlanır. 88. sayıya kadar matbu olarak yayınlanan Hürriyet bu sayıdan sonra Cenevre'de litograf yazı ile basılır.

Yayın aşamasının arada bir sekteye uğraması yazarlar arasında çıkan problemlerden dolayıdır. Yeni Osmanlılar'ı Paris'e gelmelerinin ardından orada milletlerarası bir sergi açılır. III.Napolyon, Sultan Abdülaziz'i sergiye davet etmiştir. Bunun üzerine telaşlanan Yeni Osmanlılar Cemiyeti Fransa içişleri bakanından izin alarak her biri kısa bir süreliğine Paris'ten ayrılır. Ancak Cemiyeti elinde tuttuğu gibi Abdülaziz'le de arasını bozmak istemeyen Mustafa Fazıl Paşa seyahat sırasında ona eşlik eder. Sonrasında bazı kişisel meseleler nedeniyle Mustafa Fazıl Paşa ve çevresindeki bazı isimler Abdülaziz ile birlikte İstanbul'a döner. Bu durum karşısında Yeni Osmanlılar şaşkınlığını gizleyemez ve oldukça tepki gösterirler. Bunun üzerine Mustafa Fazıl Paşa İstanbul'dan haber yollayarak Osmanlı Devleti'ne karşı çıkacak muhalif haberlerin durdurulması talimatını verince kurulan düzen bozulmaya başlar. Bu olay kamuoyunda şöyle yankı uyandırır:

“Evet, halk Mustafa Fazıl Paşa'nın İstanbul'a dönüşünü pek olumlu karşılamamıştı. Bu dönüşten özgürlük mücadelesinin zayıflayacağı sonucunu çıkarmışlardı. Çünkü değil mi ki ortada şimdi bir Mısır Meselesi vardı, eğer bu mesele Hıdiv İsmail Paşa'nın aleyhine sonuçlanırsa, hükümet, bu sefer ister istemez, vaktiyle değiştirdiği veraset usûlünü bir ikinci defa tekrar değiştirecek ve Mustafa Fazıl Paşa'nın elinden alınmış haklarını ona yeniden geri verecekti. İsmail Paşa, Avrupa'ya güvenip de tuttuğu yolda inat ederse, devlet onu, paldır küldür, azledebilirdi. Bundan sonrası ise Fazıl Paşa'nın Hıdivliğe getirilmesi demektir. Hıdivliğe getirilen Mustafa Fazıl Paşa, elbette kendisine bu iyiliği yapanlara, yani Bâbüali'ye minnettar olacak ve onların sözünden dışarı çıkamayacaktı. Netice olarak, hürriyet mücadelesi veren Yeni Osmanlıların maddi manevi destekleyicisi olan bu paşa ortadan silinmiş bulunacaktı” (Ebuzziya Tevfik, 1973, 297-298).

Halkta da bu olay karmaşıklığa neden olurken aynı şekilde de cemiyette görüş ayrılıklarını ortaya çıkarmıştır. Ziya Paşa ve Namık Kemal yollarını ayırmışlardır.

“İstanbul’da bulunan Mustafa Fazıl Paşa, İsmail Paşa’nın azledileceği ümidine düşerek, adamı Sakakini vasıtasıyla *Hürriyet*’in yayını durdurması emrini yollar. Namık Kemal bu emri kabullenir. Ziya Paşa karara şiddetle karşı çıkar ve gerekirse evini satarak gazeteyi çıkartacağını söyler. Daha önce Mısır konusundaki tavrını değiştirmesi için Mısır Hıdivi İsmail Paşa tarafından Namık Kemal’e gönderilen ancak bundan başarılı olamayan Felatun Paşa son gelişmeleri öğrenince derhal Ziya Bey’le görüşür ve ona verdiği otuz beş bin Mısır liralık çekle *Hürriyet*’in yayınına devam etmesini sağlar. 13 Eylül 1869 tarihli altmış dördüncü sayı Arif imzasıyla yayınlanır. Mustafa Fazıl’ın Ali Paşa ile anlaşması, Ziya Bey’in ise Hıdiv İsmail Paşa’nın tekliflerini kabul ederek Ali Paşa aleyhinde mücadeleye devam kararı Namık Kemal ise Ziya Bey’i birbirlerinden tamamen ayırır” (Akgün, 1990, 24-25).

Fazıl Paşa’nın bu çıkarıcı davranışlarına göz yummak istemeyen Namık Kemal 63. sayıdan sonra ayrılır. Gazetenin idaresi Ziya Paşa’ya kalır. Bir müddetten beri İsmail Paşa, Mustafa Fazıl Paşa’nın Avrupa’daki faaliyetlerini yakından izlemektedir. İsmail Paşa Yeni Osmanlılar’ı kendi safına geçirerek basını elinde tutup güç toplama peşindedir. Nitekim Ziya Paşa, belli bir maaş karşılığında yayınlarını İsmail Paşa’nın lehinde yapacağını kabul eder. Burada üç kişinin menfaati somut bir şekilde görülmektedir. İlki Fazıl Paşa’nın, Osmanlı Devleti’yle arasını iyi tutup diğer yandan olası kötü bir hamlede gazeteyi hükûmete karşı kullanmak istemesidir. Diğer İsmail Paşa, gazeteyi elinde tutmak isteyerek bağımsız bir Mısır Devleti’nin hayalini kurmasıdır. Son olarak Abdülaziz de Namık Kemal gibi kitleleri elinde tutan önemli bir kişiliğe devlet kadrosu vererek devlete karşı muhalif tutumların önüne geçmek ister. Ancak kendi menfaatini geride tutup devletin çıkarını ön plana alan Namık Kemal, ülkesine döner. Gazetede Arif, imzasıyla yayınlanan yazıların Namık Kemal’in olduğu iddia edilir. Mustafa Fazıl Paşa’nın isteği üzerine Namık Kemal gazeteden ayrıldığına dair Ziya Paşa’ya mektup yollar. Ancak Ziya Paşa, mektubu yayınlanmak istemez. Çünkü Namık Kemal gazete için büyük bir kayıptır ve Ziya Paşa bunu göze almak istemez. Mektup *Hürriyet*’te basılmayınca, İstanbul’da *Terakki* gazetesinde basılır ve halka duyurulur. Mustafa Fazıl Paşa, Maliye Nazırı olunca *Hürriyet* gazetesinin basımına son vererek yüzüncü sayıda yayını durdurur.

BİRİNCİ BÖLÜM: DEĞERLENDİRME

1. 1. Hürriyet Gazetesi (51-100)

Hürriyet gazetesine genel olarak bakıldığında önemli bir fikir gazetesi olduğu görülmektedir. Gazetenin, bütün yazıları ve haberleri belli bir amaç doğrultusunda yazılmış ve çoğunluğunda İslâm hukuku göz önünde bulundurulmuştur. *Muhbir*'den sonra Avrupa'da çıkan ikinci gazetedir. *Hürriyet* gazetesinin Osmanlı Devleti'nin siyasetinde çokça etkili olmasındaki sebepler, bünyesinde daha önce nazırlık ve mutasarrıflık yapmış kişilerin bulunmasıdır. Bu kişiler hem Osmanlı Devleti siyasetine ve ekonomisine hâkim olmakla birlikte aynı zamanda Avrupa siyaseti ve ekonomisi hakkında da oldukça bilgili kişilerdir. Bu kişilerin önemli özelliklerinden biri de yazdığı eserler doğrultusunda güçlü kaleme sahip olmalarıdır. Gazetenin önemini arttıran olay ise “Hıdivlik” unvanının Mısır Valilerine Mustafa Fazıl Paşa'nın Mısır veraset sisteminden tasfiye edilmesidir. Jön bir tavrı olan Mustafa Fazıl Paşa, Osmanlı Devleti siyaseti ve Avrupa siyaseti üzerinde etkili olup geniş bir çevre ve maddi imkâna sahiptir.

Hürriyet fikri, başta Namık Kemal olmak üzere Tanzimat aydınlarının hayal ettiği ve gönül verdiği bir kavramdır. Gazete, “*Hürriyet*” fikrinin Avrupa'da olgunlaşan bir çabasıdır. Ancak *Hürriyet*'in son sayılarına doğru çıkan iki başlık sonucunda amacından saptığı görülür.

Gazete'nin iki görevi vardır;

“Neşir ve beyana vasıta” olarak düşünülen “gazete” zamanla siyasi örgütleşmede iki yanlı görev yüklenir. Bir yandan, “halka hizmet için, halk tarafından anlaşılacak ve ona hitap etmek” anlayışına varan siyasi örgütlerin vazgeçilmez organı haline alır. Öte yandan da görevinin bilincine vardığı ölçüde “gazeteciliğin bir halk müessesesi olarak kurulması ve bu sayede bir kamuoyunun da yaratılmış olması” sonuç olarak ortaya çıkar. Böylece, aydınların başlattığı, başlamasına gazete sayfalarında öncülük ettiği diyalog ilerde “plüralist sistem”¹ içinde seçmen olarak ağırlığını koyacak olan kamuoyunun biçim kazanması olayına yol açmış bulunur” (Tütengil, 1968, 14).

¹ Sosyal sistem, birbirleriyle ilişkileri karşılıklı olarak yönlendirilmiş olan (yani kültürel olarak yapılanmış ve paylaşılmış bir beklentiler sistemiyle tanımlanan) çok sayıda bireyin etkileşiminin teşkil ettiği sistemdir.

Gazete konularını, hürriyet, adalet, eşitlik kavramlarını özlü sözleri ve hadisleri İslâm çerçevesinde yoğurarak okurlara sunar. İstanbul'dan, Selanik'ten, Rusçuk'tan ve İzmir'den gelen açık mektup niteliğindeki yazılarla gündemdeki meseleler edebi bir üslup içerisinde aktarılmış ve bu doğrultuda çözüm önerileri sunulmuştur. Ebuzziya Tevfik'in *Yeni Osmanlılar* kitabında *Hürriyet* gazetesi üzerine görüşlerini şu şekilde dile getirir;

“Gerçekten de *Hürriyet* gazetesi, öyle Muhbir gibi sokak ağzıyla konuşan bir dile sahip değildi. *Hürriyet*, edebiyat çerçevesi içinde ve edepli bir dil ve anlatımla meramını ifade etmeyi amaç edinmişti. Sansasyonu zevk edinen basit insanlara değil, düşünen ve duyan insanlara hitap ediyordu. Gazetenin en büyük amacı siyaset ve özgürlük fikirlerini halka yaymaktı. Bundan dolayı başvurduğu örnekleri, bu yolda fedakârlıklar göstererek başarı elde etmiş batılı uluslardan ve onların tarihlerinden seçiyordu. Ne var ki bu seçme salt ve yalın bir örnek halinde bırakılmıyor, bunlardan hemen hemen her birinin Osmanlı tarihinde de bulunduğu belgelerle ortaya konuluyordu.” (Kutlu, 1973, s. 220).

Bu gazetenin amaçlarından birinin aydınlanma sürecine geç girmiş Osmanlı toplumunun ileri medeniyetlerden hangi konuda ne kadar geri kalmışlıklarını belirten bir yapıya sahip denilebilmektedir.

Cavit Orhan Tütengil, *Hürriyet'e Toplu Bir Bakış* adlı yazısında *Hürriyet* gazetesini şu cümlelerle değerlendirmiştir.

“Başlı başına bir monografiye konu teşkil edecek genişlikte ve zenginlikte olan *Hürriyet* için özetle şunları söylemek mümkündür: Kelimenin gerçek anlamında bir “fikir gazetesi” olan *Hürriyet*'te “meşrutiyet” ve “hürriyet” fikirleri savunulmakta, Âli ve Fuat Paşaların tutumu şiddetle tenkit edilmektedir. Babıâlinin siyasi hataları ve israflarının yanı sıra iktisadî konulara da yakın bir ilgi duyulduğu görülür. Bu arada banka, demiryolu ve şirketlerin kurulmasının sağlayacağı faydalar ele alınmıştır. Türkiye'nin gerileme sebepleri ve “Cemiyet'in esas maksadı” olarak nitelenen “Usûl ü Meşveret”, üzerinde ısrarla durulan konular arasındadır. Parlamento sistemini savunan *Hürriyet*'e göre takip edilmesi gereken metod, “önce illetlerin bulunması, sonra da onların def ve izale edilmesi çarelerinin aranmasıdır. “Mülkümüzün ve halkımızın hayrına müteallik” yayınlar yapan *Hürriyet* için de “şeriat devletimizin canıdır”. *Hürriyet*'in kelimeleriyle özetlersek, “...şer'i bir nizamât-ı esasiye hattı ilân olunmalı, tafsilatta icma-ı ümmet hâsıl olmak için usûl ü meşveret kabul edilmeli. Maârifin terakkisi ve mehakimin ıslahı gibi şeylerin kâffesi buna nisbetle teferruattır. Onlar da bu icrayı derhal takip ederler” (Tütengil, 1968, 65).

Bazı yazılanlara baktığımız da ülkenin sorunları karşısında gazetede sunulmuş çözüm önerilerini Osmanlı yöneticilerinin de dikkate alması aynı zaman da muhalif fikirlerini tüm açıklıkla yazabildikleri görülmektedir. *Hürriyet* gazetesi düşünce tarihi açısından döneminin öncüsü olarak kabul edilebilir. Gazetenin yurt dışında çıkması Osmanlı Devleti'ni dışardan görerek değerlendirme daha nesnel ve doğru bir tavır sergilemeye yardımcı olmuştur.

Gazete, o dönem için dünya da çıkacak olan yeni fikirlerin korkusuz ve serbest bir şekilde ortaya konulabileceğini göstererek sonrakilerin zeminini hazırlamıştır.

1.2. Hürriyet Gazetesindeki Başlıca Meseleler

Hürriyet gazetesi birçok konuyu bünyesinde barındırır. Halkı ve devleti esas Yönetim alan bu gazetede oldukça çok konu işlenir. Yönetim şeklinin düzenlenmesi ve İslâmî kaidelere uygun olması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Güçlülerin hüküm sürdüğü mazlumların ezildiği bir yönetim anlayışına karşı olduklarını bildirip bu durumun İslamiyet inancına göre de yanlış olduğu bilinci aktarılmaktadır. Aynı zamanda devlet adamlarının, ilim ve fen ile uğraşan çok iyi tahsil görmüş kişilerin olması gerekliliği üzerinde durulur. “İhtilaf u Ümmeti Rahmetün” adlı makalede Eflatun’dan örnek vererek ideal devlet ve yönetim anlayışından şöyle bahsedilir;

“Herhangi rey ve tedbir ki hadde-i tedkik ve münazaradan geçmeye yani taalluk ettiği hususta muhasenat ve mazereti üzerine ârâ-yı muhtelif devranından sonra akreb-i savb olan cihet iltizam olunmaya ekseriyâ bir hatayı intâc eder. Çünkü (ve fevka külli zi ilmin alim) mısdakinca her bilicinin üstünde bir bilici daha bulunur ki evvelkinin ilmi onun ilmini şamil olamaz. Mesela her kim Eflatun ulüm-ı felsefiyedeki maharetiyle beraber fenn-i bâğbânıda bir isnâd-ı bahçivana nisbetle cahil kalır. Ve eğer Eflatun bahçe ilmini de ben bahçivandan ziyade bilirim derse hata eder ve kendinin o fendeki noksanını mu’terif olmayarak bahçeyi kendi bilişi gibi tımar ederse şüphe yoktur ki az vakitte bahçe harab olur” (Namık Kemal, 1286, 4 Rebiülevvel, 1).²

Her kişinin yöneteceği alanı ile ilgili tahsil görmüş olması gerektiğini vurgular. Her insan uzman olduğu alanda yöneticilik yapması gerektiğini aksi takdirde kötü durumlar ortaya çıkacağı olası bir durumdur. Vezirlerin pašaların politikayı yanlış yönlendirmesi üzerine eleştiriler görülmektedir. Hukuk ve adalet bunu gerektirmektedir. Bu denli çok önemli ve hassas konuyu Namık Kemal, bu durumu bir başlık altında işler.

“Adlü Sâatin Hayrun min İbadeti Elfi Senetin” başlığı tüm konunun bir cümlelik özeti olma niteliğini taşır. Bir saatlik adalet bin yıllık ibadetten daha hayırlıdır. Adaletin olmadığı yerde eşitlik, mutluluk, huzur ve kazanç olmamaktadır. Bir yerde eğer sahtecilik, adam kayırma, çıkarları peşinde koşan bir üst topluluk olması peşinde büyük bir yıkımı getirir. Namık Kemal’in geniş tarih ve dil bilgisini verdiği hadis örnekleriyle anlatımını daha da güçlendirmekte olup aynı zamanda o dönem ile önceki dönemlerin benzer durumlarının tesbitini yapmaktadır.

² [14 Haziran 1869]. [A.N.]

“Kütüb-ı tevârihde mestûr olduğu üzere Fâruk-ı Â’zam (Radiyallahu Anh) zamanında sevâd-ı Irak’ın varidatı yüz otuz yedi milyon dinar idi. Haccac Irak Valisi bulunduğu anda ise Kuteybe bin Müslim Şark tarafından hudud-ı İslamiye’yi ta Çin’e kadar tevsi’ eylemiş (genişletmiş) iken bu varidat ancak on sekiz milyon dinara baliğ olurdu. Muahharen Ömer Bin Abdulaziz bahşa-yı serîr-i bir hilafet olunca adalet-i İslamiyenin ihya-ı âsarına kıyam etmekle iki sene zarfında aidat-ı Irak altmış milyon dinara kadar terakki etmiş. Ve Halife-i Zişan Hazretleri “eğer ömrü müsaid olursa az zaman içinde beytü’l-mal-i Müslimini zaman kar u kayde olan derece-i servete îsâl ederim” demiştir” (Namık Kemal, 1869, 11 Rebiulevvel, 1).

Aktarılan bu alıntıda Hz. Ömer zamanında Irak’ın sınırları küçükken daha fazla gelirinin olduğu anlatılır. Ancak daha sonra İslam toprağı Çin’e kadar genişlemesine rağmen gelirin daha fazla olması gerekirken daha az olduğu görülür. Devlet politikasının yanlış yönetimi hem ülkenin hem de milletin tüm sosyo ekonomik ve dini değerlerine doğrudan etkisi olduğu için önemi bu şekilde vurgulanmaktadır.

1.2.1.Mısır Meselesi

Mısır, ticaret merkezlerine sahip olması sebebiyle jeopolitik açıdan büyük önem taşır. Osmanlı Devleti Mısır’ın egemenliğini 1517 yılındaki Ridâniye savaşıyla ele geçirir. Baharat yollarına sahip olan Osmanlı Devleti coğrafi keşifler nedeniyle hesapladıkları geliri elde edemezler. Napoléon öncülüğündeki Fransa Devleti Osmanlı’nın bu zayıf durumundan yararlanmak isteyerek Mısır’a çıkarma yapar. Ancak İngiltere ve Rusya’nın da yardımı ile Osmanlı Devleti etkili bir direniş gösterir.

“Osmanlı Devleti, savaş sırasında yeni kurulan Nizam-ı Cedit ordusuyla harika bir savunma yapar ve yenilgi yüzü görmeyen Napoléon’u Akka kalesi önlerinde hezimete uğratmayı başarır. Buraya savaşmak için gelenlerden biriside Mehmet Ali idi. Mehmet Ali Bey, girişken yapısıyla kısa bir sürede kendini sevdirmeyi başarır. Başarılarından dolayı Osmanlı Devleti Mehmet Ali’yi, Mısır’a vali olarak atar. Yılda üç defa ürün alınabilen bu verimli topraklarda, refomlara hız veren Paşa, kısa bir zamanda Mısır’a yeni bir çehre kazandırır. Fransız subaylarının yetiştirdiği askeri birlikler kurarak, ordu ve donanmada yenilikler yapılarak geliştirilir. Maliyeyi yoluna koyarak, hızla yatırımlar yapmaya başlar. Yaptırdığı sulama kanalları ile tarımla uğraşan Mısırlıların desteğini ve sevgisini kazanır.

Gerçekten de Mehmet Ali, sanki kendi malıymış gibi Mısır'ı sahiplenir ve kalkınma için elinden geleni başarıyla yapar. 1821 yılında, Mora'da başlayan ve kısa sürede Girit'e sıçrayan Rum isyanları sırasında, Osmanlı Devleti'nin isteği üzerine asker ve donanma yollayan Mehmet Ali Paşa, bu hizmeti karşılığında beklentiler içine girmiştir. Mora valiliğinin kendisine verileceğini bilerek bu yardımı yapmış, oğlu İsmail Paşa'yı hemen yardıma yollamıştı. Ancak Rum isyanı büyük devletlerin de yardımıyla büyümüş, Navarin'de, Osmanlı-Mısır donanması yakılmış ve 1829 Edirne anlaşmasıyla bağımsız Yunan Devleti kabul edilmiştir. Devlet, Yunanistan'ı ve Mehmet Ali'ye vaat edilen Mora'yı kaybetmişti. Mehmet Ali Paşa'nın da saraydan izin almadan askerlerini geri çekmesi nedeniyle Padişah, Paşa'nın Mora karşılığı da istediği Suriye Valiliği'ni vermek istememiştir. Mehmet Ali Paşa, yakılan gemilerinin ve zararının tazmin edilmesi için Padişaha başvurması aralarında ki gerginliği daha da artırır" (Yılmaz, 2015, 144-145).

Mısır Meselesi'nin başlangıcı sayılan bu olay, Mısır Valisi İsmail Paşa'nın daha sonra Hıdiv teşebbüs etmesi ve Osmanlı Devleti'nden ayrı bir politika izleyerek yarı özerk bir devletmiş gibi davranması oluşturmuştur. Öyle ki Namık Kemal, gündemden düşmeyen bu meseleyi *Hürriyet* gazetesinde 56. sayısında "Mısır Meselesi" başlığı altında işlemeye başlamıştır. Devamında 59. ve 60. sayılarda başlıksız makale 63'te "Muvazene-i Maliye-i Altı İbret", 66' da "Özürname 1", 67'de "Yine Mısır Meselesi", 73'te, "(Mısır Meselesinde Kim Kazandı)", 79'da, "Mısır Meselesi Yoluna Girdi" başlıkları adı altında aktarır. Gazete yayınlanan bu makaleler ve gazete Ebuziyya'nın eserinde İsmail Paşa'nın tam özerklik peşinde oluşunu Ebuzziya şu şekilde dile getirir;

"İsmail Paşa, şimdi de valiliği emirliğe, yani yarı özgür bir devlet başkanına, dönüştürme için çabalar harcamaya koyulmuştu. Onun bu çabası, tam özgürlüğün ilk adımlarıydı. Bütün bu teşebbüslerinde en güçlü desteği Fransa İmparatoru III. Napolyon'dan göreceğini çok iyi bilen İsmail Paşa, kendisinin bir çeşit akıl hocası olan Nubar Paşa adındaki yakınına, kış tatilini geçirmek üzere, Biarritz'de bulunan imparatorun yanına yollamıştı. Dünyanın bütün zenginlikleri bir araya getirilip kendine sunulsa bile tamahkar iştahını dindirmeye imkân bulunmayacak kadar açgözlü bir adam olan III. Napolyon, bir şartla, İsmail Paşa'yı desteklemeyi kabul etmişti. Mısır o sıralarda Fransa'dan yetmiş beş milyon franklık bir borç alacaktı. Eğer, İsmail Paşa, bu yetmiş beş milyonun yirmi beş milyonunu, rüşvet olarak imparatorunun hesabına geçirirse, onun arzularına Osmanlı Devleti katında aracılık edecekti. Bu bir gerçektir ki, gerekirse, İsmail Paşa'nın Türkiye'deki özel ve gizli işlerinin tek yürütücüsü olan ve bugün hâlâ hayatta bulunan bir zatı şahit olarak gösterebiliriz. İki taraf, konu üzerinde, genel çizgileriyle, anlaştıktan sonra, Fransa imparatorunun özel danışmanı ve yakın dostu bulunan ünlü yazar Emile de Girardin, "*La*

Liberte” adındaki gazetesinde, bu maksadı gerçekleştirmeye çalışan uzun makaleler yazmaya başladı” (Ebuzziya Tevfik, 1973, 48).

Bunun yanı sıra “Şura-yı Nevvab” adında meclis kurarak Avrupalıların sempatisini kazanmaya çalışmaları sürdürülür. Sonrasında *Muhbir* gazetesinde de yer almış olan bir habere göre Nubar Paşa’nın İstanbul’a gelişi gündeme düşer. Çünkü bu durum her iki taraf içinde türlü manalar taşımaktadır. Bu gündemi Ebuzziya Tevfik, “Yeni Osmanlılar” kitabında şöyle aktarır:

“Mısır Hariciye Müdürü olan Nubar Paşa, birtakım önemli meseleleri görüşmek üzere, İstanbul’a gelecekmiş. Kendisinin İstanbul’a geleceği haberi daha önceleri de gazetelerde çıkmış, fakat sonra yalanlanmıştı. Bu sefer, çeşitli kaynaklar haberi Mısır gazetelerinden aktararak, yeniden ortaya koymuş bulunuyorlar. Gerek kulaktan kulağa dolaşan bazı söylentilere, gerek yabancı basında çıkan yazılara bakılırsa, Nubar Paşa, beş şeyin ricası ve elde edilmesi için gelecekmiş: İsmail Paşa için “Aziz-i Mısır” unvanı, kendisine mahsus arma ile Mısır’da para bastırma izni, müşirliğe (mareşallik) kadar rütbe verme yetkisi, kendisine mahsus alâmetleri taşıyan nişanlar verebilme yetkisi, askerlerin sayıca yüz bine kadar çıkarılması izni” (Ebuzziya Tevfik 1973, 50).

Maddeleştirilen bu isteklere bakıldığında, Osmanlı Devleti’nin himayesinden sıyrılmış, kendi kudreti doğrultusunda yeni bir devlet oluşturma planıdır. İstenilen bu hak o dönemki sanatçılarca eleştirilir. Ebuzziya Tevfik’in, Yeni Osmanlılar Cemiyeti adlı kitabında ki “Görüş ve Düşünce” başlıklı yazıda düşüncelerini ifade eder;

“Bazı iyi haber alan kaynaklardan öğrendiğimize göre, Mısır tarafından yukarıdaki teklifler henüz resmi bir şekilde hükûmete ulaştırılmamıştır. Biz o kanaatteyiz ki bundan böyle de bunun ulaştırılması hiçbir zaman akıl ve hayale gelmez; çünkü adı edilen isteklerde en küçük bir mantık ve münasebet bulunmamaktadır. Evvela, eski tarihi kaynaklardan da anlaşılmaktadır ki [‘aziz’] Mısır hükümdarlarından (Rayan)’ın Maliye Nazırı idi. Yani büyük bir mertebe sayılmazdı. Hâlbuki bugün, Osmanlı Devleti tarafından, Mısır Valileri’ne sadrazamlara verilen rütbe ve dereceler veriliyor; eğer ki kastettikleri prenslik, kral naipliği çeşidinden bir şey değilse- onların istedikleri unvanlarının yükseltilmesi değil tersine alçaltılmasıdır; böyle bir şeyi istemek ise akla yatkın düşmez. Sonra, arma ile para basma meselesi İslam ülkelerinde daima yüce sultanlık makamına özel haklarından başta gelenlerinden biri olarak bilinmiştir. Bir vilayet, eğer bir devlete bağlı bulunmaktan bütünüyle kopmamışsa, onun kutsal haklarına katılmak iddiasında bulunamaz. Kaldı ki rahmetli Mehmet Ali Paşa, Osmanlı Devleti’ne silâhla karşı çıktığı, birçok konularda

direndiği halde bu devletin parasını değiştirmeyi, kendisi para basmayı aklına bile getirmemişti” (Ebuzziya Tevfik, 1973, s. 51-52).

Bir Vali bağlı olduğu devletten bağımsız şekilde para bastırmak istemesi, bağımsız bir devleti kurma peşinde olan bir kişinin hayalidir. Devlet içinde de devlet kurmak geri dönüşü olmayan bir suçtur. Alıntıda da bahsi geçen bu konuda daha öncesinde de Mehmet Ali Paşa'nın böyle bir girişimi olduğu halde, İsmail Paşa kadar ileri gitmediğini aktarmıştır. Makalenin devamında da bu olayla ilgili maddeler sıralanır;

Üçüncü olarak, müşirlik Osmanlı Devletince mertebelerin en yücesi ve en sonuncusudur. Hattâ Mısır'da Mehmet Ali Paşa'ya valiliğin babadan oğula geçmesi için Padişah fermanında, Mısır valilerine müşirlik verilebileceği belirtilmiştir. Durum böyle iken, kendisine o da bir lütuf olarak böyle bir rütbe verilen bir kimse nasıl olur da aynı rütbeyi başkalarına kendisi de vermek yetkisini isteyebilir? Sonra, anlaşılması güç bir nokta da şudur: Acaba, Mısır valisi şuna buna böyle bir rütbe verebilmek gereğini neden duymaktadır, bunun ne gibi bir zorunluluğu ya da faydası vardır? Öte yandan Avrupa'daki birtakım özgür devletlerin müşir rütbesini taşıyan tek bir büyük devlet görevlisi yoktur. Rahmetli İbrahim Paşa'dan sonra arka arkaya Mısır valiliğine gelen iki kişinin kötü idaresiyle Mısır'ın o bayındır durumuna bir hayli çözüme ve gerileme geldi. Bundan sonra da pamuk tarımından halkın yararlanması ümit edilirken ve bunu kabul etmekle birlikte, ülkedeki çalışma sadece ve bütünüyle bu alana yönetildi. Bunun sonucu olarak, Mısır'da darlık ve kıtlık başladı. Öte yandan, yüz gösteren hayvan kırımı halkı iyiden iyiye perişanlığa uğrattı. Bugün bu ülkenin en büyük sorunlarından biri budur. Osmanlı Devleti de “Şark Meselesi” yüzünden şiddetli bir bunalım içindedir. Bu gibi durumlar varken, Mısır'ın bayındırlığını sağlamaya çabalamak, Osmanlı devletinin bütünlük ve egemenlik konularına eğilmek gerekirken, boş yere, unvan ve onur kazanmak için, Avrupalılara iç işlerimize yeniden burun sokma fırsatı verecek birtakım tekliflere yönelmek ve onları gerçekleştirmeye uğraşmak çok yersiz bir davranıştır” (Ebuzziya Tevfik, 1973, 52).

Burada kendi hırs ve istekleri doğrultusunda bir siyasi sorunun hem iç mesele hem de dış mesele haline getirilen olayın nelere sebebiyet verdiği aktarılır. Bağımsız bir devlet kurmak için Padişahı görmezden gelerek Avrupa ile anlaşma yaparak, dış ülkelerin Osmanlı devleti iş içlerine karışmasına neden olunur. Aynı zamanda da Mısır'ın ekonomisi gittikçe sıfırlanacak duruma gelir. Bir unvan için yani kendi çıkarı için devletin ve milletin ateşe atılmasını Ebuzziya Tevfik'in “Görüş ve Düşünce” başlıklı

yazısında bu konuyu eleştirdiği görülmektedir. Yazının devamında da diğer eleştiriler dile getirilir;

“Bu Rumların zaman zaman kendisini gösteren yersiz çatışma ve çekişmelerine benzer ki doğrusu aklın alacağı şeylerden değildir. Dördüncü olarak, Nişan da Osmanlı Devleti Padişahlarına mahsus özel ve seçkin haklardan biridir. Bundan dolayı, bu da, para basma konusu çeşidinden, yersiz ve dayanaksız bir istektir. Beşinci olarak, Mısır, neden ve kimden çekiniyor ki askerlerini artırmak mecburiyeti duysun? Onu korumak, bağlı bulunduğu Osmanlı Devletinin hakları ve görevleri arasındadır. Osmanlı Devletinin bağlanmış ve bağlanmış bulunduğu anlaşmalar, bu devletin bir parçası olan Mısır için de geçerlidir. Bir de meseleyi enine boyuna inceleyenlerin ileri sürdüklerine göre, Mısır’da yüz bin askerin gerekli bütün silah ve öteki donatımı için yılda, en azından, sekiz yüz bin kese paraya ihtiyaç vardır. Mısır’ın bilinen yıllık geliri de ancak bu para oranındadır. Bunun yüz elli bin kesesi merkeze yollanan vergi ve üç yüz elli bin kesesi yapılan dış borçlanmalar karşılığıdır. Bunun artanı öteki vilâyet ihtiyaçlarına hiç harcanmayıp bütünüyle askerler için ayrılrsa bile yine de o sayıdaki askerin ihtiyacının yarısına bile yetmez. “Courrier d’Orient” gazetesinin geçen gün verdiği bir telgraf haberi bu söylentileri yalanlayarak Mısır’daki eyalet askerlerinin çoğaltılması bir yana, hatta yarıya indirilmesinin kararlaştırıldığını yazıyor ki hiç olmazsa bu son maddeden sağduyunun hâkim olmaya başladığı anlaşılıyor” (Ebuzziya Tefvik, 1973, 51/53).

Namık Kemal’in *Hürriyet* gazetesinde Mısır Veraset sistemini konu alan yazılarına bakıldığında Mısır’ın bağımsızlığına kavuşması adına attığı adımların eleştirildiği görülür. Her ne olursa olsun mutlak güç Osmanlı Devleti’dir ve kendi bünyesinde asla bağımsız bir devlet barındırmasına izin vermek tarihte kabul edilmeyen bir durumdur. Mısır’ın bu teşebbüsleri karşısında Namık Kemal’in haklı oluşunu Ebuzziya Tefvik *Hürriyet* bu durumu anlatan makalelerden yola çıkarak Yeni Osmanlılar Cemiyeti adlı eserinde şu sözleriyle bu olaya dikkat çekerek Namık Kemal’e destek vermiştir.

“Mısır’ın teşebbüsâtı haksızdır. Çünkü bugün mevcut olan Mısırlılar bir ümmet-i mahsusa değil ümmet-i Osmaniye’nin ekseriyetiyle hem mezhep birçoğuna hem lisan bir takımıyla hem cins ve umumiyle şerik-i menafi’ olduklarıçün onun bir cüz’idir teşebbüs ise ümmetten bir cüz’ini ayırmaya tasaddidir ki bedenen bir uzviyyeni tefrik istemek gibi ayn-ı tadidir haksızdır. Çünkü Mısırlılar ayrı bir ümmet farz olursa dahi re’ylere bu surete aslen müsait değildir. Hükûmetin her fiili ise yalnız irade-i umumi icradan ibaret lazım gelir. Haksızdır çünkü memalik-i Osmaniye’nin metbû meşru-i Sultan Abdülaziz olduğundan onun mülkünde vâkıa iki deryayı azmin iltikası gibi bir temaşa-ı garibe-i hükümdarlar davet

olunacak ise onun tarafından olunmalıdır. Ve Mısır'ın ecânible bazı mukavelata ihtiyacı var ise yine onun emir veya mezuniyetiyle yapılı mıdır yoksa Padişahın bazı imtiyaz ile taht-ı tabiyetinde bulunan bu daima ondan kurtulmaya çalışan bir vali veya hıdıvın düvel-i ecnebiye ile ayrıca böyle muamelat-ı resmiyeye girişmesi dünyada hiçbir kaideye göre caiz olamaz kabil icra değildir. Zira Mısır'a istiklâl verilince Devlet-i Âliyye'nin muahedat-ı mevcuda ile umum-i Avrupa'nın nezdinde musaddak olan tamamiyet mülkiyesine hanel gelmek ve bu halde ise düvel-i mütemeddine muhafazasına mecbur oldukları hukuk-ı ümem ahkâmını nakz etmek lazım gelir. Kabil icra değildir. İstihsal olabilecek derecelerden bilâdır. İş nihayet silaha dayanır. Ve bu ise ilimde saadet halin ruhu itibar olunan asayiş ihlâl edeceğinden Avrupa nazarında bir darbe-i mehlike addolunur. Kabil icra değildir" (Namık Kemal, 1286, 9 Rebiülahir, 2).

Bunun üzerine Osmanlı Devleti protesto çalışmalarına başlar ve Avrupa'da bu durum yankı uyandırır. Bunun üzerine kendi emellerini elde edemeyeceğini anlayan Mısır ise geri çekilir ve Osmanlı Devletine bu durumun yanlış anlaşılma sonucu ortaya çıktığını beyan ederek bu olay bir müddet kapatılır.

73. sayıda "Mısır Meselesini Kim Kazandı" başlıklı yazıda Mısır'ın yöneticileri ele alınmış, onların artık çenebazlıktan kurtulup ilim ve fen yolunda ilerlenmesi gerektiği üzerinde durulur. Makalede medeniyetin her alanda ilerlemesi mevzusu anlatılırken buna örnek olarak savaş aletlerinin ilk kullanılanı ile son kullanılanı arasında tespit yapmaktadır. Öncesinde ayağı çingiraklı şairler mektubu dağıtırken onun yerini demiryolu telgrafları vapurları yer aldı. Söz konusu makalede bahsedilen dönemde yaşanan askeri yenilgiler Mısır'ı askeri alanda yeniliklere teşvik eder. Yeni bir devlet ve yönetici tasvirleri yapılır. Yönetici olacak kişilerin ilim ve fen ile terbiye edilmiş kişilerin olması gerektiğinin vurgusu yapılır. Devlet düzenin sağlanması hakkında belirtilen özellikler hakkında haklılıkları ortadadır. Ancak bu durum devlet içinde devlet kurmaya çalışan Mısır yöneticilerinin haksızlığını gizleyemez. Verilen bu imtiyazlar ardından Mısır yönetiminin istekleri bitmek bilmez. Öyleki Namık Kemal'in de eleştirdiği durumlardan bir tanesi de Mısır'ın Avrupa ile açıkca alışverişte bulunması giderek gereksiz harcamalar sonucu Mısır'ın ekonomisinin bozulmasını eleştirir. Sadece pamuk tarımına önem verilmiş tarımda yenilikler yapılsa dahi bozulan ekonomi sonucu işçilerini angarya altında çalıştırır.

“Mısır’ın devlete i’ta edeceği vergiden ve masarif-i mahalliyeden fazla kalacak varidatı nefesine âid iken fevkalade bir fedakârlık ihtiyarıyla askeri artardı bunca silahlar gemiler yaptırdı. İstanbul’un medaris ve tekayasını ihsanına müstağrak buyurdu devletine memleketine bu derece hayr-hâh olan bir zatın muahhiran vuku bulan harekât-ı şedidesi elbette bir sebep-i zaruriye mübtteni olmak lazım gelir. Şimdi Babıâliye düşen hıdvî tatbib ile arada olan bürudeti kaldırmak ve bu suretle ileride zuhur edebilecek müşkilatın önünü almaktır” (Namık Kemal, 1286, 19 Rebiülahir, s. 1).

Gazete muharrirlerinin özellikle Namık Kemal’in bu dış sorunlar karşısındaki devletçi tutumu ve olayların yanlışlığını gerekçesiyle sunması dikkatleri toplamaktadır. Aynı zamanda yukarda da bahsedilen ekonomisinin bozulmasının sebepleri gazetede açıkça görülür. Çünkü bozulan ekonominin altından çıkılamayacağı aşikardır. Bu da demek oluyor ki Mısır artık Avrupa’nın açık pazarı haline gelmektedir. Gazetede bu konu şu şekilde işlenir;

“Servet-i mülkiyeye müteallik olan hizmetlere gelince vakıa Amerika muharebesinden dolayı Mısır’da birçok pamuk ticareti oldu. Fakat ahz ü i’ta hemen bütün bütün Vali Paşanın zatiyle mensubatına münhasır idi. Nitekim müşarün ileyh pamuk ziraatine başladığının birinci senesinde altmış dört ve ikinci senesinde yüz yirmi milyon frangı kazandığı Avrupalıların cümle-i tahkikatındadır. Ahaliye gelince mensubat-ı idarenin emlakından kat’ nazarı Vali Paşa arazi-i Mısıryenin hemen sülüsüne ve oranın kuvve-i feyyazası hükmünde olan Nil’in suyuna mutasarrıf olduğu gibi rençberliğe muktedir olan halkın hemen nısfını bila-yı bedel kendi hizmetinde kullanır iken bî-çare fellahların pamuk ziraatından ne istifade edebilmiş olması me’mul edilir. Bundan başka Vali Paşa umum-ı araziyesini pamuğa hasr ettiğinden dolayı memleket de bir buğday kıtlığı peyda olduğundan zürra’ içinde pamuktan bir şey kazanabilenler varsada onuda akvat-ı yevmiyelerle vergiye yetiştirememişlerdir” (Namık Kemal, 1286, 19 Rebiülahir, s. 2).

Artık borç batağına düşmüş olan Mısır hükûmeti denge politikası izlemeye başlar. Rusya ve Avusturya gibi devletlerle gizli görüşmeler yapıp kendi safına çekmeye çalışır. Osmanlı Devleti’nin de desteğini yanında tutmak isteyen Hıdiv Padişahı Mısır’a davet eder. Osmanlı Devleti’nden gelen üst düzey yöneticilerini oldukça gösterişli törenlerle karşılama yapar. Nihayetinde birçok güçlü devleti karşısına almak istemeyen Mısır hükûmeti bir süre kendi sessizliğine bürünür. Osmanlı Devleti ise bu durumu fırsat bilerek geç kalınan bazı atılımları yaparak durumu düzeltmeye çalışır.

1.2.2.Fransız İhtilali ve Milliyetçiliği

Fransa'daki mutlak monarşinin yıkılıp yerine cumhuriyetin kurulası sonucu Fransa'da bir ihtilal gerçekleşir. Fransız İhtilali, Batı dünyasının ve bundan etkilenen imparatorlukların dönüm noktasıdır. Bu devrim ile birlikte yenilik hareketleri başlar. Dünya tarihinin önemli olaylarından biri olarak tarihe geçer. Fransız İhtilali, Hürriyet gazetesinden hareketle kaynaklarda şu şekilde yer alır;

“On sekizinci yüzyılın sonlarına doğru kendini gösterip de on dokuzuncu yüzyılda bütün milletleri yükselme ve ilerlemenin nimetlerinden yararlandıran ne kadar medeni gelişmeler, fikri aydınlamalar ve özellikle ne kadar siyasi kalkınmalar varsa, bunların hemen hepsi dünyanın dört bucağına yayılan Fransızların çabaları ile gerçekleşmiştir. Bu büyük milletin fertlerinde görülen insanlık sevgisi, her tarafa uygarlığı yayma eğilimi ve hele bu eğilimler uğrunda katlandıkları fedakârlık başka hiçbir milletin insanlarında görülmez. Bu sözleri fazla mübalağalı bulmamalıdır. Kendi insanlık şerefini nefsinde duyup anlamış başka hiçbir ulus yoktur ki kendisini Fransız milletine şükran borcu ile borçlu bilmesin. Şurası bir gerçektir ki bizim şu son bir buçuk yıldır sahip bulunduğumuz meşrutiyet idaresi, Fransızların siyaset alanındaki eserlerini okuyup bunlardan yararlanan değerlerimizin çabaları sonucudur. Bu eserleri okuyup, onların gerçek niteliğini öğrenen gençlerimizin mücadelesidir ki bizleri bugün doğunun o miskin ve tevekkül dolu felsefesinden uzaklaştırmış ve bugüne kadar getirmiştir. Bu imkânlarla kavuşmadan önce biz, içinde bulunduğumuz sefilce esirlik hayatının farkında olmuyorduk; olanlarımız da bundan kurtulmak için gerekli araçların neler olduğunu öğrenip anlamaktan mahrumdu. Ne okullarımız vardı ne de insanları fikir bakımından aydınlatacak kitaplarımız. İşte bir Şinasi ve onun çeşitli yenilik alarında attığı ilk adımlar, bu adımları atarken gösterdiği yiğitce sebat ve direniş bizleri bugün dünya siyasetinde kişiliğimizi ispat edecek birçok meziyetler kazanmaya kadar götürmüştür. Evet bu meziyetleri kazandık. Ama kazanıncaya kadar, çok yazık ki birçok kayıplar vermeye mecbur kaldık, birçok da vakit kaybettik. Kayıplarımızdan en büyüğü ahlâk yönünden olanıdır ki, bunlarıyeniden kazanmak için de epey zaman ister. Ne var ki iş kazandıklarımızı korumaya ve kaybettiklerimizi yeniden elde etmeye kalmıştır; inşallah yakın vakitte bunların hepsi olacaktır” (Ebuzziya Tefvik, 1973, 71).

Fransız ihtilalinin konu olarak seçilip işlenmesinde amacın orada doğan reformların neredeyse tüm dünyaya yön vermesidir. Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet'in veya Tanzimat gibi birçok ıslahat fikirleri yayınlanmışsa bunun zemini hazırlayan Fransız İhtilalidir denilebilir. Fransız halkı seneler önce mutlak monarşiye karşı tepkisini ortaya koymuştur. Sokaklarda askeri müdahalelere karşın istediklerini alana kadar mücadelelerini vermişlerdir. Çünkü onlarda Fransa

hükûmetinden hoşnut değillerdir. Sokakta dahi askerlerin süvarilerin tur atmasına öfkeyle bakarlar. Halkın sözünün geçmediği bir ülkenin ilerleyemeceğini çok iyi bilmektedirler. Fransız ihtilalini Namık Kemal elli ikinci sayıda şu şekilde işler;

“Paris’in en şenlikli olan mahallerinde sabaha kadar birkaç bin kişi sokaklarda bağırıarak doluşmakta ve (Marseillaise) denilen ihtilal şarkısını bir ağızdan çağırmakta ve yol üstünde gazete satılan kiliseleri gaz kandillerini ve bazı kahvehanelerin camlarını kırdıkları cihetle cadde üzerinde bulunan dükkânlar kapanmakta ve karşılarına sevk olunan zabtiye ve nizamiye askerine mülâkatlarında kâh mukavemet göstermeyip dağılmakta ve kâh dayatıp özüne nöbet ateş edildikte biraz telefata verdikten sonra her biri bir deliğe girmekte ve bugüne kadar bunlardan birkaç bin kişi hissedildiği halde yine her akşam takım takım cemiyetler toplanıp ihlal-i asayiş etmekte ve Paris’te ve civarında bulunan kışlalardaki piyade ve süvari asker-i nizama gece Paris sokaklarını dolaşmaktadır. Bunun sebebi dahi ahalinin Fransa hükûmet-i hazırasından na-hoşnud olmasıdır. Çünkü Fransızlar yüz seneden beri hâb-ı gafletten uyanıp hukuk-ı hürriyetlerini tanımış olduklarından vatanlarında bir şahsın hükûmet-i müstâkilanesini çekemeyip milletin hakimiyetini isterler” (Namık Kemal, 1286, 11 Rebiülevvel, 1).

“Dünya gömlek değiştireceği zaman, hadiseler sakınılmaz olur”. Sözüden yola çıkıldığına bakarsak Fransızlar bu değişim için kendi hadiselerini kendileri meydana çıkartmışlardır. Yapılan alıntı da dahi özgürlük marşları olduğu görülmektedir. Aynı zamanda “Fransa toprağı bin yılda Fransız milletini yarattı.” (Uysal, 2006, 115) sözünün doğruluğunu Namık Kemal yazısında şu benzetme ile anlatır;

“Eğerçi bu harekâtın neticesi bu kere dahi rehin-i sükûnet veyahut daha iştidad ile imparatorluğun refine ve cumhuriyetin zuhuruna vesile ve alet olması suretlerinden hangisine müntehi olacağı şimdiden kestirilemezse de mademki şikâyet bir firkadan zuhur etmeyip umum-i halkın ittifak-ı efkârı görülmekte ve bununla beraber içinde Fransa’nın karşılığında imtifadeye müttehi olan düvel-i rakibinin dahi müdahelat-ı hafiyesi hiss olunmaktadır. Bu defa dahi kuvve-i cebriye galebesiyle örtülmek mümkün olmasa bile esas ihtilaf yerinde kalacağından bir gün olup kül altındaki kor meydana gelecektir. Bazı pederler olur ki evladını dayakla terbiye etmek yani kendi meşrebince hareket ettirmek ister ve çocuk her ne zaman kendi meyl-i tabî’ince hareket etmek istese babası şamarı atıp kendi istediğini zor ile yaptırır. Bu hale hem çocuk ve hem de kendisi alışıp her vakit bu hal devam eder. Zum’unda bulunur lakin mürûr-ı sinin ile çocuk büyür ve büyüdükçe kuva-yı zahiriye ve bâtinyyesi dahi beraber tevsi’ edip çocuk oğlan olur. Ve yine aralıkta şamar tokat te’sir etmeye ve kendi kendine acaba ben hiç insan değil miyim benimde hiç re’y ve ihtiyarım yok mudur gibi

mütalaalara başlar o esnada civarındaki babaların evlatlarına ettikleri muameleleri görür. Kendi pederinin fiil-i zulüm olduğunu idrak ile ona derununda bir gayz peyda olur. Ve bu hal ilerleyip bir gün pederi yine dövmek istedikte yok peder artık ben çocuk değilim şimdiye kadar yediğim dayak alıverir diyip dayatır pederinin ise meşrebi iktizasınca bu muhalefet gücüne gidip mu'tâddan ziyade dövmek ister oğlan dahi müdafaaya kıyam eder. Nihayet pederi sopa çeker oğlanda süpürge sapına sarılır. İşte hükümetle ahali dahi ba'yine peder ve evlat gibi olup evvelki cehalet zamanlarında cebir ve zor ile saltanat etmek kaidesi cari idi. Zira hirâmet hal-i tufuliyetde ve zalam cehil ve gafletde edilir” (Namık Kemal, 1286, 11 Rebiulevvel, 5).

Anlaşılan o ki yapılan haksızlık karşısında susmak, boyun eğmek aslında hayatlardan çalınan yüzyıllara bedeldir. Çünkü ilerlemeye dönük bu sıçrayışlar Osmanlı Devletine çok geç gelmiştir. Bunun bedellerini de ağır bir şekilde ödemiştir. Açılan bu yaraları da sarmak görevini Yeni Osmanlılar Cemiyeti üstlenir. Sonrasında araya giren yine siyasi tartışma ve çıkarlar sonucu kapansa dahi etkisi yıllar geçtikçe de sürmüştür.

Fransızların bu yenilik girişimi olan *Hürriyet* gazetesine karşı tutumunu Ebuzziya Tevfik yaşanan bir olay üzerinden okurlara şöyle aktarmaktadır;

“*Hürriyet* gazetesinin çıkarılmaya başlanması ve memlekete sokulması ile Sultan Abdülaziz’inn nutkunda tasdik olunan hürriyet hakkının ilânının aynı günlere rastlayışı garip bir tesadüf sayılsa yeridir. Dolayısıyla halk bu gazeteyi, kendilerine verileceği ilan edilen hürriyetin bir belgesi gibi anlamış, öyle kabul etmiştir. Belki de bu rastlantının sonucudur ki *Hürriyet*’in birinci ve ikinci sayıları Türkiye’ye rahatça girmiş ve halk onu umumi yerlerde, kahvelerde, vapurlarda kimseden çekinmeden, açıkça okumuştur. Gazetenin üçüncü sayısının geldiği günlerde, Beyoğlu’nda şimdiki gözlükçü Verdu’nun bulunduğu dükkân – ki o zaman Coq isminde bir Fransız kitapçısıydı – *Hürriyet*’i iki nüsha olarak içli dışlı camekânına yapıştırmıştı. Böylece gelip geçenler, hiçbir korku ve sakınca duymadan, dükkânın önünde durarak onu okumuşlardı. Bu durumu gören o zamanın zaptiye görevlilerinden bazıları, olaydan Zaptiye Nazırını haberdar etmişlerdi. Bunun üzerine, Zaptiye Nazırı Hüsni Paşa, Beyoğlu mutasarrafına verdiği özel bir emirle bu gazetelerin vitrinden kaldırılmasını istemişti. Ancak, ne var ki mesele umduğu kadar kolay olmamıştı. Beyoğlu mutasarrafı Fikri Paşa – kapitülasyonlar gereği bir yabancı uyruklunun dükkânına zorla girilerek hükümetin emrinin yerine getirilemeyeceğini akıl edememiş, sonuç olarak Hüsni Paşa’nın emrini yerine getirmek için, Coq’un dükkânına iki görevli memur yollamıştı. Bu görevli memurlar, ya bilerek yahut da gaflet eseri olarak, dükkâna girip adı geçen gazetele vitrinden indirmeye koyulmuşlarsa da ummadıkları bir tepkiyle karşılaşmışlardı. Kitapçı Coq, Napoléon Bonapart

zamanında askere girerek, Vaterlo savaşında bile yararlık göstermiş, eski bir assubaydı. Özgürlük fikirlerine aşırı derecede düşkün, sert karakterli insanlardandı. Seksen yaşlarında bir ihtiyar olduğu halde duygu ve düşünce, hatta beden bakımından da dinç bir adamdı. Arkasını da hükûmetine dayamış olduğu için gelen görevlileri kollarından tuttuğu gibi kapıdan dışarı fırlatmış; bununla da yetinmeyerek konsolosluk bulunduğu halde onu da çiğneyip – doğrudan doğruya Fransız Elçiliğine başvurmuş ve olanı biteni eksiksiz artıksız elçiye anlatmıştı. İddiası pek büyük ve pek önemliydi. Bir Fransız uyuğunun ticaret evine, böyle usûl ve kural dışında Türk zabıta memurları nasıl olurda girebilirlerdi. Nasıl olur da dükkandaki eşyaya kendi keyflerine göre el sürebilirlerdi? O zamana kadar böyle usul, kural dışı bir olay görülmüş müydü? Elçilik, tarziye istemeliydi. Elçilik bu görevi üzerine almazsa Mösyö Coq silsile mertebelerini aşarak, durumu doğrudan doğruya Paris'e kadar şikâyet edecekti. Yaşlı ve saf yürekli bir asker olarak Mösyö Coq bunları Fransız elçisine öfkeyle bildiriyordu.

Bu ve buna benzer olaylarda çoğu zaman Türk hükûmetini zor duruma düşürmekten zevk alan ya da bundan fayda uman o zamanın elçilerine, bu durum her zaman kolay ele geçmez bir fırsat sayılmalıydı. Fakat, o zamanın Fransız elçisi Mösyö Bourée, Jöntürkler'in taraftarı ve koruyucusu olarak tanıdığından, Bâbîâlî ile arayı büsbütün açmak istememiş, işi mümkün olduğu kadar ılımlı bir yoldan çözümlenmeyi tercih etmişti. Bununla birlikte, bir Fransız uyruklunun dükkânının basılmasını yine de hoş görmemiş, tumturaklı bir yazı ile Hariciye Nazırlığına başvurarak kitapçı Coq'a tarziye verilmesini talep etmişti. İşte Hüsnü Paşa'nın enini sonunu düşünmeden giriştiği bu hareket gerçi Osmanlılığın şanına dokunur hallerden idiyse de – ürümesini bilmeyen köpeğin sürüye kurt üşüşürmesi çeşidinden yine bizim için zararlı olmuştu. Sonuç olarak, bu durumda Yeni Osmanlıların şikâyetçi buldukları kötü yönetimin bir belirtisiydi. Bundan dolayı bu tarziye işinden gençler memnun kalmışlardı. Olaydan birkaç gün sonra Beyoğlu mutasarrıfı Fikri Efendi resmen elçiliğe gitmiş, kitapçı Coq da orada hazır bulunduğu halde gerekli tarziyeyi vermişti. Bu olay kısa zamanda bütün İstanbul halkı tarafından duyulmuş, kitapçı Coq'u bilip tanımayanlar da bunun sayesinde onu öğrenmişlerdi. Sonuç olarak, herkes dükkânın önüne koşmuş, orada âdeta kuyruğa geçip Hürriyet gazetesini okumaya koyulmuşlardı. Daha sonraları Hüsnü Paşa'nın Türkiye'de ilk defa kullanmayı akıl ettiği sivil memurları, dükkâna girip çıkanlarla, önünde birikip gazeteyi okuyanları takibe başlamış ve belâya uğratmışlardı. Bu durumun öğrenilmesinden sonradır ki, değil orada durup gazeteyi okumak, sokağın o tarafından geçen bile olmamıştı" (Kutlu, 1973, s. 230-232).

Uzun uzadıya alınan bu alıntı üzerinde çokça düşünülmesi gereken bir durumdur. Burada gerek Osmanlı Devleti'nin azınlıklara karşı tutumu, azınlıkların ise bu durumdan faydalanarak Osmanlı Devleti'ne istediği yükü yüklemesi görülür. Aynı zamanda ise kendi ülkesinin özgürlüğü için savaşmış olan Mösyö Coq'un

Hürriyet gazetesinin okunmasını sağlanması için uğraşması, aynı zamanda da halkın bilinlençmemesi ve saltanata zeval gelmemesi için halkı gazeteden uzak tutmak isteyen bir yönetim göze çarpmaktadır.

Buradan hareketle Tanzimat'ın etkilerini bu olay üzerinden dahi etkilerini, sonuçlarını ve neler olabileceği görülebilmektedir.

1.3.Yeni Osmanlılar

Tanzimat dönemiyle birlikte yönünü Batı uygarlığına çevirmiş Osmanlı İmparatorluğu yapılan ıslahatlarla hedeflediği amaca ulaşma peşindedir. Yeni Osmanlılar da halkın yanında yer alarak bozuk düzeni iyileştirme ve meydana gelen olaylar doğrultusunda halkı bilinçlendirmek çabasıdadır. *Hürriyet* gazetesinin kapak kısmında yer alan bir paragraflık yazı onların amaçlarının özetlerini oluşturur.

“Taraftan işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhis-i millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şilinedir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı mukayede tab’ olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [Üç buçuk kuruşa]dır. Hürriyete her ne yazılmak istenirse bâlâ da mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli” (Namık Kemal, 4 Rebiülevvel, 1).

Yeni Osmanlılar düşüncelerini halka duyurmada özgür değillerdir. Bazı sebeplerden dolayı yurt dışında çıkardıkları gazete onların amaçlarının aracı olmuştur. Çünkü yurt dışında özgür bir şekilde dilediklerini kaleme alabilmektedirler. Oradan basıkcı yönetime karşılık olarak her zaman özgürlüğün ve hürriyetin savunuculuğunu üstlenmişlerdir. Yeni Osmanlıların ideolojilerini: eşitlik, halkçılık, adalet, birlik bütünlük ve halka dayalı bir yönetime dayatmaktadırlar. Hem Doğu hem de Batı'nın dili, kültürü, edebiyatı ve siyaseti hakkında bu denli bir bilgi sahibi olmak bu cemiyetin fikirlerinin geçerliliğini gösterir.

Tanzimat'ın gerekçelerine bakıldığında bu durumun imparatorluk için bir iç kriz çıkaracağı önceden görülebilir. Çünkü bünyesinde barındırdığı etnik gruplar

hürriyet ve eşitlik adı altında kendi bağımsızlıklarının hayalini kurmaktaydılar. Bu nedenle tanzimat kabulenildiğinde bu durum ortaya çıkmıştır. Gazete 1860'lardan sonra daha çok faaliyet göstermeye başlar. Fikirlerin ve düşüncelerin tartışılma yeri olarak işlem görür. İşte bu gazete ile birlikte peyda olan aydın sınıf olarak nitelendirilen cemiyet mensupları ülke menfaatlerini koruyan bir tavır sergilemektedirler. Namık Kemal de gazetede "Hürriyet başlıklı makalesinde eşitlik ve özgürlüğü farklı açılarla şu şekilde ele almıştır;

"Bir kavmin yalnız hakkı değil adeta medar-ı insaniyet bâdî-i saadetidir. Dünyada ebnayı beşerin ne kadar müessir bediası görülmüşse iyice aranıldığı halde cümlesinin esası hürriyete dayanır. Mesela kemâlât-ı insaniyenin en büyük saiklerinden olan ulüvv-u nefis hürriyetsiz durmak kabil olamaz. Çünkü hakkına emin ve şerifine mağrur olmayanlar için ihtiyar-ı zillet mukarrerdir. Binde bir nefis-i kerim ancak bulunabilir ki mazlum olsun da yine temelluktan ictinab eylesin. Her cemiyetin en büyük muhafazası olan hubbü'l vatan dahi hürriyetle kaimdir. İdare-i müstakile tahtında bulunan yerlerde düşmana asker karşı durur. Hür memleketlerde ise ahali askerden ziyade çalışır. Hâkimiyetine mazhar olan bir halkın vatan hanesi ve belki adeta sarayı hükümündedir. Bir kere elde mevcut olan siyaset tarihlerinde mehd-i medeniyet sayılan Yunan kadimin ahvaline bakılsın ki o kadar küçük bir kıtanın ahali siyanın yarısına malik olan koca Acem Devleti'ne nasıl mukavemet etmiş ve bunca kavâid-i hikmet-i ve hükûmeti hafâ hane-i tabiattan ne türlü darb-ı dest-i ikdamatıyla iğtinam eylemişlerdir. Hiçbir akıl için zerre kadar şüphe göstermezki eski Yunanlılar kürre-i zemin üzerinde mütemekkin olan akvamdan başka türlü bir imtiyaz-ı tabi'ye malik değillerdi. Ve tarihi bilenler için tariften müstağnirdirki onların iktisab eylediği kemalâta esas idarelerinde mevcut olan kavaid-i hürriyetten başka saik yok idi" (Namık Kemal, 1286, 13 Rebiulahir, 1).

Hür olan toplumlar da halk yani insanlar toplumunda daha çok ön plandadır. Devlet içerisinde yapılacak olan yenilikler genelde sanatçılar ve düşünürler tarafından gerçekleştirilir. Ancak imparatorluk özelliği taşıyan devletler ve özgür bir ortamın hâkim olmadığı yerde askeri sistem çok daha ön plandadır ve yenilikler genelde askeri niteliklidir. Bu durumda yapılacak olan yenilikler, birtakım iyileştirmeler yaparken aynı zamanda da olumsuz yaptırımları da olmaktadır. Ebuzziya Tefvik, Yeni Osmanlılar hakkındaki fikirlerini şöyle dile getirir;

"Yeni Osmanlılar ki, eski Osmanlı şan ve şerefini yeniden canlandırmasına çalışanlar; zulmün ne kadar düşmanı iseler, ortalıkta bir ikilik ve bir fitne koparmanın da o kadar da düşmanıdırlar. Onlar, sadece Kanuni Sultan Süleyman zamanının o üstün ve seçkin gelişmesini istemektedirler. Ancak, bunu çağımızın gerektirdiği düzen ve uygarlık havası

içinde ararlar. Bunun çaresi de adalettir, adalet ise Osmanlı milletinin bütün fertlerinin her alandaki hak eşitliğiyle gerçekleşebilir. Hak eşitliği ise, akla ve nakle gerçek bir uygunlukla uygun bulunan, meşrutiyet usulüyle sağlanabilir. İşte, bu ifadelerden anlaşıldı ki Yeni Osmanlıların bir araya gelmesinin amacı, tek kelime ile ezeli olan meşrutiyet aracılığı ile kurup gerçekleştirmektir. Osmanlıların eskiden beri üzerinde taşıdıkları ağırbaşlılık ve bir işte ayak direme karakteri gereğindedir ki, adalet gibi kutsal bir amacı, bugünkü günde, en akla yatkın ve en ılımlı bir yoldan giderek elde etmek istenmektedir. Bu yolların başta geleni ise kamuoyunun gelişip yükselmesi ve güçlenmesidir” (Ebuzziya Tefvik, 1973, 228-229).

Çünkü medeniyetin ilerlemesi için temel gereklerden biri de güçlü bir iletişim ağıdır. Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin aracı olarak gazeteyi seçmeleri onları güçlü kılan yanlarından biridir. Kendi bünyesinde güçlü yazarları ve Osmanlı Devleti'nin ileri gelen yöneticilerini barındırmaktadır. Aktif olarak Namık Kemal ve Ziya Paşa yazı kaleme almaktadır. Devletin eksiklikleri dile getirilmiş ardından çözüm önerileri sunulmuştur. Özellikle Namık Kemal eleştirileriyle herhangi bir kişiliği hedef almamıştır. Daha çok mevkilere yönelik bilge ve saygılı bir tutumla yazmıştır. Çünkü rütbe sahibi olan bir kişinin bile edebi ve sanattçı bir tutumu vardır. İdeolojilerini ve ülkülerini ifade etmede etkin dil kullanmaları etrafın olumlu tepkisini çekmekle birlikte büyük bir kitleyi de yanında tutmayı başarmışlardır. Bu nedenle Yeni Osmanlılar Cemiyeti hakkında yazılan kitaplardan edinilen bilgilere bakıldığında hakkında kötü bilgilere rastlanılmamıştır. Bugünlere kadar özgürlük adına atılmış basmakların ilk adımlarından birini üstlenmiş bir cemiyet olduğu söylenilebilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM: HÜRRİYET GAZETESİ'NİN (51-100) AKTARIMI

51 HÜRRİYET 1285

Numara:51 4 Rebiülevvel Sene: 1286 14 Haziran 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

İHTİLAFU ÜMMETİ RAHMETÜN3

Hadis-i Şerifi'ndeki ihtilâf-ı ilan-ı hak ve savab için bahis ve münazara manasındadır. Zira her bahsin sıdk u savabı ihtilaf ve münazara ile sabit olur. Herhangi rey ve tedbir ki hadde-i tedkik ve münazaradan geçmeye yani taalluk ettiği hususta muhasenat ve mazereti üzerine ârâ-yı muhtelif devranından sonra akreb-i savab olan cihet-i iltizam olunmaya ekseriyyâ bir hatayı intâc eder. Çünkü (ve fevka külli zi ilmin âlim)⁴ mısdakınca her bilicinin üstünde bir bilici daha bulunur ki evvelkinin ilmi onun ilmini şamil olamaz. Mesela her kim Eflatun ulûm-ı felsefiyedeki maharetiyle beraber fenn-i bâğbânî da bir isnad-ı bahçivana nisbetle cahil kalır. Ve eğer Eflatun bahçe ilmini de "ben bahçivandan ziyade bilirim" derse hata eder ve kendinin o fendeki noksanını mu'terif olmayarak bahçeyi kendi bilişi gibi tımar ederse şüphe yoktur ki az vakitte bahçe harab olur. (çeşm-i insaf kadar kâmile mizan olmaz kişi noksanını bilmek gibi irfan olmaz) münteşâr-ı mu'teminle istişarede maddenin her gûşe-i mahaziri münhâle-i tedkikden geçirilip iştibaha mahâl

³ Ümmetin ihtilafı rahmettir. [A.N.]

⁴ Her ilim sahibinin üstünde âlim vardır. [A.N.]

kalmaz. Ve ba'de'l-icra bir fenalık dahi tertib etse mesuliyet-i münferiden sahib-i reye aid olmaz (akran bireyin reyilgayr ve istişar ferreyü layahfa alâ isneyn elmeretün terahu vechehu ve yeri kafahu yecmau mereteyni)⁵ bu hikmete ve ihlâf-ı ümmete ta'lim kasdine mebnidir ki Zat-ı Cenab-ı Peygamberi medeniyetü'l-ilm iken (ve şavirhüm) emr-i celiliyle istişareye memur oldu. Ve istişarelerde Ashab-ı Kiram re'ye mezun olduklarından herkes zihnine lâyük olan tedbiri arz ederdi. Ve nice kere ashabın reyine Hazret-i Peygamber mütâbaat buyurdu. Badehu Hulefâ-yı Râşidîn ve onların eserine tabi' olan bil-cümle mülûk u selâtin usûl-ı meşvereti kabul ettiler. Ve bu usûl-ı hikmet şimdi yalnız din-i İslam'a mahsus olmayıp ondan evvel dahi câri idi. Hatta Roma'da devlet-i cumhuriye devam ettiği asırlarda her ne zaman birkaç meselede Senato azasının bilâ-ihtilaf-ı ittifak ârâsı vuku' bulursa ahalinin emniyetine hanel gelir. Ve tebdil-i aza dağdağaları meydana çıkardı. Ve ne vakit ki aza-yı meclis fark-ı muhalefeye inkısam ile bahis ve münazara ederlerse verilen kararların isabetinde kimsenin şüphesi kalmazdı. El-yevm Avrupa düvel-i mütemeddisinde dahi usul-ı meşveretle beraber ihtilaf ve münazara kaidesi muteberdir. Binaenaleyh mebusan millet meclisine alınacak azanın bir takımını hükûmet kendi efkâr ve mesleğine müsaid bulunanlardan intihab ederken bir takımın dahi kendine muhalif efkârda olduklarını bildiği zevatdan olarak intihab olunmasında ahaliye müsaade gösterir. Onunçün parlamentolara konulan her madde iki fırka-ı mütenakısu'l-efkâr arasında mevzu' bahis edilip ve muterizler istedikleri kadar itiraz ve mürevviçler güçleri yettiği kadar cevap ve iskân ile uğraşıp nihayet iki taraftan hangisinin rey'i mazhar-ı ekseriyet olursa o tervec olunur ve muarızlar ettikleri itiraz ve ihtilafdan dolayı asla mu'âtab olmazlar. Bir hükûmet-i ma'delet-perver ki ef'al ve hareketini bir gün mesûl olacağım mülâhazasına tatbikan icra ede itirazdan niçin korksun ve muterizlerin hakayık-ı umura adem-i vukuflarından naşi edecekleri tarizlerin ise cevapları hazır olacağından ve icraat-ı vakıa ile mülk ve millet için edilen hıdemat-ı hayriyenin cihât-ı ledünniyesini ve o vesile ile hükûmetin sadakat ve liyakatini inzar-ı umuma koymak için bundan daha güzel bir sebep olamayacağından o misillü hükûmetler tarizden korkmak şöyle dursun belki müteşekkir olmaları lazım gelir.

⁵ Yakın bireyin başka görüşü ve istişaresi, görüş iki kişi üzerine gizli olmaz. Görüş iki defa gizlenmez manasındadır. [A.N.]

Şimdi bu kaide her milletde ve her asırda düsturü'l-amel ve hususiyle bizim şeriat-i garrayı İslamiye hükmünce nass-ı sarih ile memur olduğumuz bir emr-i ecel iken niçin bizim devletimizde muteber değildir. Ve sebep nedir ki ihtilaf-ı efkâr üzere bulunanların imhalarına kadar sa'y edillir. Farzolunsun ki ara-yı muhalifede bulunanlar reylerinde isabet etmemiş olsunlar ve onların ıslah-ı zu'm ettikleri esbâb-ı aksiyle muzır ve mümtenu'l-icra olsun niçin onların delail-i mukni'ası meydana konulup ikna ve ilzam edilecek bir de yalnız şahıslarına husumet olunuyor ve zat-ı mesele bırakılıp ağraz-ı şahsiye ile uğraşılıyor. Her kimin ki abdestinde şüphesi olmaya muarızdan niçin korkmalıdır. Ve muarızın zatıyla muadat edeceğine onu iskât ve kendi hakkını isbat ile beraber muarızın efkârını dahi ıslah eylemelidir. Buna münakız olarak her kim merdane bahse cür'et edemeyip muarızanın men'i vuku için muarızın vücudunu kaldırmak sevdasında bulunursa yarasından gocunduğunu ilân etmiş olur.

Yeni Osmanlılar dahi bidayet zuhurlarından bu âna kadar gerek İstanbul'da iken kavlen ve fiilen ettikleri itirazat ve gerek Avrupa'ya hicretlerinden sonra vesait-i ilâniyeleriyle gösterdikleri ihtilafat-ı hulasa oluna. Bilcümle Babiâli'nin yani Babiâli de senetli nişîn-i istiklâl olan birkaç zatın re'y-i hod-seraneleriyle meydan-ı icraya getirdikleri tedabir ve teşebbüsâtınca meşhur olan hatî'âtına ve devlet ve milletin bu idare-i keyfiye yüzünden giriftâr olduğu mehâlik ve muhâtârat ile ondan halâsın mevkuf-ı aleyhi zannolunan ıslahata mütedâir idi. Hatta bu efkâr Babiâli'nin men'i resmi ve ikdam külliyesi hilafında olarak vesait-i ilaniye ile memalik-i Osmaniye'nin her tarafına öyle neşrolundu. Ve ezhan-ı umûmiye de öyle mazhar-ı hüsn-i telâkki ve kabul olundu ki ıslahat-ı maruzanın bir takımını velev nakısa olsun icraya Babiâli dahi mecbur oldu. Yeni Osmanlılar usûl-i meşveretin ve müsavat-ı hukukun lüzumunu neşr ede ede efkâr-ı umûmiye de ve Avrupa'da istidad tam husule gelmekle nâçar-ı şûrayı Devlet yapıldı. Ve şimdilik Meclis-i Milli yerine kaim tutuldu. Yeni Osmanlılar, umur-ı Maliyenin nazar-ı teftişe alınması ve muvazene-i seneviye defterinin çıkarılması için ilan-ı efkârdan hâli olmadıklarından Şura-yı Devlet dahilinde tedkikat-ı lazıme icraya memur olarak bir Maliye dairesi teşkil olunduğunu Yeni Osmanlılar maarif-i umumiyenin lüzum-ı intişarı zımında bağırip çağırtdıklarından Mekteb-i Sultani ve Sanayi ve i' nas ve tababet-i mülkiye mektepleri ve Dârü's-şafaka tesis ve yine Şura-yı Devlet dahilinde bir Maârif dairesi teşkil

edildi. Yeni Osmanlılar rüsûmât-ı mütenevvi'adan ve hususen tuz inhisarından dolayı ahalinin çektiği meşakk-ı ızdırabatdan ve bundan naşi Hazinenin dûçar olduğu zarar ve ziyandan bahis ve feryad etmeleriyle rüsumat-ı muhtelifenin bir suret-i mazbutaya alınması için vaz'-ı nizâm ve tuz fiyatının nısfâ tenziline karar verildi. Yeni Osmanlılar bizim mülkümüzde ecnebilerin imtiyazatı daim oldukça ticaret ve sînâatça bizim terakkimiz kabil olmayacağını kıl u kal neşr ü ilanda ısrar etmeleri üzerine imtiyazatın lağvî suret-peziri karar oldu. Eğerçi bu icraat-ı suret-i matlube ve mükemmele de olmayıp her birinde el-hâletü hâzihi bin türlü heva-ı isti'malat görülmekte ise de mademki şu esaslar vaz' olunmuştur. Elbette bir gün olup nekayisinin dahi ikmaline himmet eden bulunacağından her ne kadar Yeni Osmanlılar zatlarınca dûçar oldukları meşakkatlerden ve ihtiyar ettikleri fedakârlıklardan dolayı müteessir iseler de kendi yüzlerinden memleket ve milletlerine şu kadarcık olsun bir iyilik mukaddematını idhal-i hizmetine muvaffakiyetlerinden naşi müteselli bulunurlar. Ve bunlardan geri kalan mesela şimdilik vilayetlerde yapılan Meclis-i Umûmiler gibi olsun a'zâsı efrad-ı ümmet adedi nisbetiyle ve onlar tarafından intihab olunmuş bir şûra-yı ümmet yapılmak ve bu Meclis-i Vükelâyı icraat-ı umumiyelerinde mesul tutmak ve mahakim-i şeriyenin ıslahiyle beraber bigayri hakkın igtisab olunan hukuku ve şeref-i sabıkı iade olunmak ve cümleden o usul-i tahsiliye bir tarz-ı sehil ve matba'a konulup mahallat ve rüşdiye mektepleri taht-ı nizama alınmak ve ilan olunan nizamat ve tenbihat ve memurine verilen talimat ve sair-i resmi muhaberat gayet sade ve herkesin anlayacağı lisanda sehlü'l-ifade olarak yazılmak ve el-yevm mahv ve münderis bulmak derecesine gelmiş olan ticaret ve sanatın canlanması için tebamız ecnebiler gibi hukukundan emin ve hem de her vechile hükûmetin mazhar-ı muaveneti olmak ve kanun-ı cezanın nekayisi ikmal olup ahkâm-ı kat'asının icrasına ta sadrazamdan ehad nâsa kadar herkes mecbur bulunmak ve iffet ve istikameti ve hüsn-i hizmeti sebkât eden memurlar sahihen nail-i mükâfat ve cinayet ve irtikabı sabit olanlar dahi şediden mazhar-ı mücazat edilmek yani bir müttehimin cezasına kanun hükmederken falan Paşa'nın hatır ve iltiması için kurtulamamak ve sefaret ve konsolos ve Patrikhane iltimasatı üzerine bilâ tahkik taşra memurları azledilmemek ve taşra memuriyetlerine gönderilenler okur yazar ahvâl-i devlet ve milleti bilir mücerrib ve müstakim adamlardan intihab edilip vükela dairesi tevabi'inden ve mensubat-ı erbab-ı nüfuzdan

kayırlamak lazım gelenler gönderilmemek ve taşralarda aceze-i ahali a'za-yı meclis ve kocabaşı ve vücûh-ı memleket tabir olunan derebeylerinin ve mürayicecilerin pençe-i gadr ve sitemlerinden kurtarılmak ve vergiler ve a'şar ve rüsumat vech-i adalet üzere tevzi' ve tahsil edilmek ve kur'a nizamının ikmal-i noksanıyla beraber adl ve hakkaniyete mukârin-i suretde icrasına ihtimam olunma ve çünkü hizmet-i askeriye yükü yalnız ahali-i İslâmiye'ye mahmul olmakla nüfus-ı müsellime sene be sene azalmakta olduğundan bu hizmete teba'a-ı Gayrı Müslimenin dahi teşriki için bir nizam vaz' edilmek ve cihet-i Maliye asla nazar-ı itibardan bırakılmayıp ve cümleden evvel devlet istikrazsız yaşayamaz efkâr-ı mehlikesi zihninden külliye çıkarılıp mülkümüzün müstaid olduğu servet-i dahiliyenin hüsn-i âmal ve hırsızlıkların ve sarfiyatdaki temellukatın önü kestirilmesi ve varidat denilen menabın sağı ve çürüğü iyice tefrik ve masarifat-ı mukannene ve fevkalade dahi tettebbu ve temyiz olunarak sağ varidat masârifat-ı mukanneye ve çürükler fevkaladeye karşılık tutulduktan sonra görünecek açık veya fazlanın sahihen tebeyyünüyle onun kapatılması çaresine bakılmak gibi vesair ihtiyaç görünen ıslahat ve hasenatın dahi peyderpey çehre nûma-yı husul olmasını eltaf-ı ileyhden ve Padişahın himmet-i mahsusasından mütemenni olurlar.

İşte Yeni Osmanlıların ihtilafat ve temenniyatı şu dairede bulunduğu hâlde Babîali merdane-i mübaheseye girişemeyip zatlarına îrâs-ı zarar edecek teşebbüsata kıyam ve ezcümle ulu'lemr itaatsizlikle itham eyler bakalım bu iddiasındada hakkı var mı? (âtiullâhe ve âtû'r-resûle ve ulu'lemri minküm) ayet-i kerimesindeki minküm hitab-ı umumiyle cümle ümmet-i Muhammediye içlerinden bir ulu'l-emre itaate memur ve mükelleftir. Ümmetin içinden bir ulü'l emr-i tayini hulefâ-yı râşidin hazeratı misillü intihab ve ittifak ümmetle hasıl olacağı ve sülâle-i tahir'ül-Osman'ın hilafetinde ümmetden hiçbir ferdin ihtilafı olmadığı cihetle bizim için ulu'l-emir yalnız erike-i pîrâ-yı hilafet uzma olan Padişahın zatıdır. Her kim Padişahın emr-i meşrû'a itaat etmezse âsî ve mücrim olur lakin herkesin malumu olan türlü desâ'is ve vesâvîs ile Padişahı kasdinin hilafında emretmeye mecbur edenlerin ve makam-ı Hilafete mahsus olan şeref-i istiklal ve nüfuzu bu vechile yed-i igtisablarına alıp ağraz-ı zatiyelerçün suistimal etmekte Allah'tan korkmayanların evamir-i keyfiyelerine mütaba't etmemek ve onların zararı bedihi's-sübut olan mesleklerine

muhalefet göstermek ulu'l-emre itaatsizlik neden olsun eğer bu zatlar ulu'l-emr iseler Padişah kimdir ve necidir...?

Ve bir de o takdire göre bunları ulu'l-emr olmak için efrad-ı ümmetden kimlerin intihab ettiği bilinmek iktiza eder. Zira bi'at-ı umumiye Sultan Abdülaziz Han hazretlerinin zatına idi. Emanat-ı celile-i hilafet sultan müşarunileyhin mevdu'-ı yed-i müeyyidleridir. Cevâmi ve menabir-i İslami'ye de hutbeler o Padişah'ın nam-ı celiliye tevşih olunur. Bunlarda falan ve filan Paşaların müşâreketleri yoktur. Ama denirseki el'vekil kel'asil kaidesinde makam-ı vekâletin emiri makam-ı hilafetin aynı olduğundan vekil mutlakına muhalefet Padişaha adem-i mûtâvaat demektir. Biz buna iki türlü cevap veririz birincisi Padişahın sıhhat-i hilafeti ahkâm-ı şeriye üzere icra-yı hükûmete muallak olduğundan zat-ı mülûkâne vekil-i mutlakını yalnız hakk-ı vaadle yani hüküm-i şeri'e mutabık ahkâmın icrasıçün tevkil eder. Her ne zaman vekil bir daire-i mahdudeden harice tecavüz ederse ta'addi ile müvekkiline hıyanet etmiş olur. Biz ise makam-ı sadaretin muvaffak şeri' olan hiçbir emirine muhalefet ettiğimizi bilmiyoruz. İkincisi bu vekâletin sıhhatinde iştibah ediyoruz. Zira vekâlet her ne türlü şerait-i istiklaliye ile olsa devr-i şeri'ye merbut olmadıkça asıl akvâ olmak lazım gelip hâlbuki Sadrazam Hazretlerine mühr-i hümayun vekâlet teslim olunurken (küllema azletin fanet vekili) ibaresi lisan-ı Padişahiden sadr olmadığından pek emin olduğumuz gibi şimdiye kadar Padişahın her istemediği olmak ve her ne isterse vücuda gelmemek ve bilâkis makam-ı Sadaret her ne dilerse velev Padişahın tab'an istemediği şey olsun husule gelmek ve her neyi istemezse gerek Padişah onu pek arzu etsin hâsıl olamamak gibi görülen ahval ve asâra nazaran vekilin asıl üzere galebe ve tahakkümünde tereddüdümüz kalmadığından vekâletin meşruatında şüphe ediyoruz bunlardan dahi sarf-ı nazarla (etullahe ve eturrasule ve ulu'l-emri minküm) ayet-i kerimesinde (âtiu) emr-i lafza-ı Celâl ile erresul kelimelerinde tasrih ve te'kid olduğu hâlde ulu'l-emr cümlesinde yalnız vav-ı atife bulunduğundan cenab-ı Allah ve Resulün emirlerine hiçbir şart u kayt olmayarak ale'l-ıtlak itaatın cümle millet-i İslamiye'ye farz olduğu ve lakin ulu'l-emr bizim gibi nefs-i emmâresine mağlup olanlardan olacağı ve böyle olanlardan Allah ve resulün emir ve rızalarına muhalif bir şeyin emir ve teklif olunması muhtemalatdan bulunduğu mebni o takdirce onların emrine mutavaat lazım gelmeyip ulu'l-emre itaat Allah ve Resulünün emir ve rızalarına muvaffak olan umurda ibad üzerine farz buyurulduğu

istifham olunur mesela Yezid'le, Muaviye ve Haccac kendi zamanlarında ve hükümleri cari olan memleketlerde ulu'l-emr idiler. Eğer bunlara itaat etmeyenler mukteza-yı ayet-i kerime üzere hareket etmediklerinde âsî ve mücrim oldular denilirse bizim dahi Babîâliye muhalefetimiz yukarıda zikir ve ta'dat olunan mesail dairesinde bulunduğundan o mücrimler sırasında mahşur olmayı cenab-ı Hakdan temenni ederiz.

İstanbul'dan Tahrirat Fî 20 Safer

Şûrâ gecesi istikraz-ı menba' kapanamadı kendi bu günlerde yine on beş milyonluk franklık bir borç alınacağı işitilir. Varsın Yeni Osmanlılar bu tutumun nihayeti inkıraza varacağını söylesin varsın halk Avrupa'ya karşı protestolar etsin varsın Avrupa gazeteleri kıyameti koparsınlar komisyonlar ihsanlar itma'-ı efkâr edip dururken sada-yı hakkaniyeti kim dinler.

Legad esmatu levtadiyet haya

Velakin la hayat limen tenada

Devlet-i Âliyye kenarları kırkıla kırkıla küçülmeye başladığı zamandan beri buna bais olan erbab-ı hükûmet yerlerine sıkışamaz oldular. Tâ İbrahim Paşa'nın kâgazhane köşklerinde bu ana gelinceye kadar azamet ve sefahat için yapılan ebniyenin mesarifi hesap edilse bu inşaat bedelalığı dahi servet-i umumiyyeye terbiyet eden harabiyetin en büyük sebeplerinden biri olduğu anlaşılır.

Beyyine-i devlet esasından bıkıldı neyleyim.

Gerçi âbâd oldu ama birtakım viraneler

Şimdi dahi biçare Anadolu ahalisini köprüler üzerinde yatmaya mecbur eden Babîâli ricali bir yerlere sıkışamıyor sonbahardan beridir. Kapı tamir olunarak boyanmakta ve camları çerçeveleri değişmekte ve harici badana edilmekte idi. Bu günlerde sağdan Divan-ı Ahkâm ve soldan Hünkâr Dairesi hizasından o rütbeye doğru bir kat daha çıkılmaya başladı. Bilmem günden güne kesbetmekte olan irtifa'-ı ikbâlden dolayı makam-ı Sadâretimi oraya naklolunacaktır. Fakat Babîâli borç alıp Hazineyi tahrib ile yükselmekse çalışmaktan ise ümmetin hürriyetini dest-i igtisabından bırakarak ve devletin kadrini Avrupa'ya karşı i'lâ ederek mübtela

olduğu manevi alacaklıdan kurtulmaya himmet etseydi daha hayırlı olurdu. Bizim aylıklar Ramazan'da verilecek imiş.

(ayın) “a”⁶ küşad-ı gonce-i dil kaldı. Bir bahada dahi artık mahiyemizin nukûduna helâlî beyler gibi intizar olunacak ve mahud kimyagerlerin gümüşe kamer dediklerine sırrı bunda zahir olacak demektir. Lakin büyükefendilerimizin daireleri büyük ve binaenaleyh ihtiyaçları dahi büyük olduğundan onların bir para tedahülleri yoktur.

Girit Meselesi'nden dolayı ne kadar mahpus ve pranga bend-i eşkıya var ise cümlesinin sebili tahliye kılındı. İslâm'dan Akka, Rodos, Kıbrıs'ta kalebend olanlara dair söz bile yok ya buna taaccüb olunur mu? Giritliler silah tuttular vatanın ittihadından ayrılmak istediler bir yeni bi-çareler ise zulmü def' etmek ve vatana hizmet arzusunda bulunmak cünha-ı uzemasıyla ittiham olunmuşlar idi.

İstanbul gazetesi yine çıkmaya başladı bir nüshasında güya Hüsnü Paşa'nın⁷ resmini ve fakat hakikatde karikatürünü yapmış bir nüshasında dahi kendini iki taraftan patlar bir topa teşbih ediyor. Vakıa bir vakit önü Türkçe ardı Rumca söylerdi bilmem bu teşbihine ondan mı münasebet aldırılmış hâsılı bununla halkı hab-ı hamâkatdan i'kaz edecekmiş.

Âlemi ahmak sanırsın sen de bu idrak ile bir de terakki gazetelere vükela tarafından bend verilmesini temenni eder. Bir makale neşrettiği sırada ittifakat-ı garibeden olmak üzere yeni çıkan *Vakayi' Zabtiye* gazetesinde Hüsnü Paşa tarafından mukaddeme suretinden yazılan bendi i'rad ile uzun uzun sitayişler teşekkürler ediyor. *Vakayi' Zabtiyeyi*⁸ gönderdim görürseniz ya mukaddemede

⁶ Gazetenin orijinalinde paragraf başında Arap alfabesi olarak parantez için de “ayın” yazılmaktadır. Bunu belirtmek için bu şekilde gösterilmiştir.

⁷ Asker, şair ve tarihçi (D. 1838, İstanbul – Ö. 1892, Bağdat). Yeniçeri ağası olan Mehmet Hâlet Efedî'nin oğludur. Tam adı Süleyman Hüsnü Paşa olup, şiirlerinde Hüsnî mahlasını (takma ad) kullandı Aynı zamanda askeri okulların kurulması ile programlarının düzenlenmesinde büyük çabalar gösterdi. Hüsnü Paşa'nın edebiyat-dil, din, tarih ve askeri alan birçok eser yazmıştır. Türk dilinin önemini eserlerde vurgulamıştır. En önemli eseri “Tarih-i Âlem” adıyla kaleme aldığı dünya tarihidir. Türk dil bilgisi kitabı olarak kaleme aldığı eserinin adını “Sarf-ı Türkî” koymuştur. O dönemde bu türk kitlelere “Sarf-ı Osmanî” gibi adlar verilirken Paşa'nın diğer ismi tercih etmesiyle Türkçe'ye verdiği önemi ortaya koymuştur.

⁸ Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda Tanzimat sonrası giriştiği reformlar içerisinde, adli alandaki reformları yoğunluğu itibarıyla özel bir önem arz eder. Öncelikle Ceza Hukuku alanında oluşan mahkemeler, zaman içinde geliştiler. Vakâ-yi Zaptiyye Gazetesi bu gelişme sürecinin özel bir devresini yansıtmaları bakımından ve başkentte oluşturulan yerel düzeydeki mahkemelerin işleyişlerini göstermesi bakımından eşsiz bir kaynak durumundadır. Öte yandan gazete adli süreçlerin bütün aşamalarını da yansıtmaktadır. Bu özellikleri dışında İstanbul kent tarihi, sosyal tarih çalışmaları içinde önemli bir kaynak durumundadır. [A.N.]

temenni ve köhne eda bir takım kavâfi müteşâirane ile böyle bir gazetenin lüzumu ve asrın muhassenat-ı mevhuması beyan olunduktan sonra cenab-ı Sadaretpenahi hakkında ed'îye-i hayriye ve esniye-i celile ile doldurulmuştur.

Gelelim gazetenin hâline bunda birkaç madde var ki hakikat bizim Düstur'un mahiyetine delil olsa gerektir. Birincisi Tekfurdağında mel'ûn kendi kızına fi'l-i şeni' icra etmiş on sene küreğe konulmasına hükmolunmuş. Hâlbuki vükelaya karşı hareket eden bir sahib-i hamiyetin cezası ondan ziyadedir. İkincisi bir hâpis bir biçare delikanlının ırzına kastetmek istemiş hatta o sırada çocuğu yaralamış bir sene hapis ile mahkûm olmuş. Hâlbuki bir adi memura hakaret edenlerin dahi (hakarete haklı olsun olmasın) cezası bu derecededir. Üçüncüsü bir adam yumurta tokuşturmuş kendinden ceza-yı nakdi alınmış. Güzel fakat yumurtayı kiminle tokuşturmuş öbürü nerede ona niçin ceza olunmuyor. Buraları bilinmiyor dördüncüsü bir zabtiye neferi sarhoş olmuş üç gün bir yerde yıkılmış yatmış bundan başka herif esrarda içermiş yalnız zaptiyeden kaydı terkin olunmuş bir diğer zabita sarhoş olmuş bir gün düşmüş kalmış zaptiyeden kaydı terkin olunduktan beşe bir mah hapsine karar verilmiş bilemeyiz ki bunların ikisi beyninde fark nedir. Ve cezanın tezyidi hangisi hakkında iktiza ederdi.

Muhib gazetesi Fransızlara hüsn-i idare tavsiye ediyor. Biz de Avrupa'ya akıl öğretmeye kalkışırsak ne denir. Lakin onuda inkâr etmeyelim ki İstanbul salhanesi iltizama kalkışan kumpanyaya karşı bir güzel bend yazmış eğer bu iltizam vücuda gelirse hakikat etmekte hasret oluruz.

Şura-yı Devlet Mülazımlarından Tevfik imzasıyla *Terakki'de* bir mutâlâaname var onun itikatça Avrupalılar Reşit Paşa⁹ ve Fuat Paşa¹⁰ ve Sadr-ı âli

⁹ Tanzimat Döneminin hazırlayıcısı büyük devlet adamı Mustafa Reşit Paşa, 1799 yılında İstanbul'da doğdu. Özel öğrenim gördü. On dokuz yaşındayken önemli hizmetler almaya başladı. Kısa zamanda dikkati çekti. Sultan İkinci Mahmut'un tavsiyesiyle, Fransızca öğrendi. Görevle Suriye ve Mısır'a gidip geldikten sonra 1834'te Paris ve ardından Londra Elçisi oldu. 1836'da Hariciye Nazırlığına atandı. 1839'da ünlü "Gülhane Fermanı" padişah adına hazırlayıp ilân etti. Bundan sonra, elçilik ve valilik yaptı. Hariciye Nazırlığına, ikinci defa, getirilişinin hemen ertesinde, 1845'te sadrazam oldu. Ölümüne kadar altı kere bu makama geldi; 1857 yılında, yine Sadrazam iken öldü. Türbesi, Beyazıt meydanında, Beyazıt camiiinin güneye bakan tarafındadır. Reşit Paşa'nın sayısız hizmetlerinden biri de Türkiye'de, Darülfünun, adı altında ilk üniversiteyi kuruşudur. (Ebuuzziya Tevfik, 1973, 793).

¹⁰ Keçecizade Fuat Paşa, 1815 yılında İstanbul'da doğdu. On dokuzuncu yüzyılın ünlü şairlerinden İzzet Molla'nın oğludur. Tıp fakültesini bitirdi. Hekimlikle hayata atıldıktan sonra, 1837'de siyaset hizmetine geçti. Madrid, Petersburg elçiliklerinde bulundu. 1851'de Hariciye Nazırı oldu. Ondan sonra, çeşitli ve önemli görevler geçirerek 1861 yılında Sadrazamlığa getirildi. Abdülaziz'le anlaşamadığı için azledildi. 1863'de, ikinci kez, Sadrazam oldu. Üç yıla yakın bir süre bu görevde kaldı. 1867'de Hariciye Nazırlığı sıfatıyla Padişah'ın Avrupa

gibi zevatın vücudunu mucize kabilinden addederlermiş. Onda ne şüphe yirmi yıldan ziyadedir otuz altı milyon nüfusu esir gibi kullanmak ve makam-ı hilâfetin şan ve şevketini ve nüfuzunu nefislerine hasr ile cihanı aldatmak sahîhen derecesine garib bir hünerdir.

Raybe'l- Menûn¹¹

Viyana'dan Liberte'ye gelen bir mektubun hulâsasıdır. Mısır Valisi birkaç gündün beri burada bulunarak ağraz ve ihtiram derecatından fevkinde bir nevi' hüsni telakkiye muuzır olunmaktadır.

Vakıa Zatın Padişahî Viyana'da bulunduğu zaman gönderdiği suret-i kabul-i mucib şikâyet olacak bir hâlde değildi. Lakin şurası da kabil-i inkâr değildir ki şu tabileri derecesinde mazhar-ı ihtiram olmadılar İmparator hemen hiçbir vakit İsmail Paşa'nın yanından ayrılmıyor denilebilir. Her gün birkaç kere birbirini görüyorlar. Ve daima akşam ta'amında beraber bulunuyorlar. Veliht hergün Vali Paşa'nın burada bulunan mahdumuyla beraberdir. Vali Paşa'ya (Sen Enin) nişanının (Gran(d) Kruva) sı verildi gerek Nubar Paşa ve gerek valinin sair-i tevâbine dahi birtakım nişanlar i'ta olundu.

Vali Paşa buradan Petersburg'a gitmek niyetindedir. Bunun için Rusya İmparatoru tarafından mazhar-ı hüsni kabul olup olmayacağını anlamak üzere oraya mahsus bir memur gönderdi henüz memur avdet etmediyse de cevabın muvaffak-ı matlub olacağı şimdiden me'mul olunuyor. Zat-ı Şahane'nin esna-yı seyahatinde dahi bu zeminde Babiâli tarafından bir istimzaca teşebbüs olunmuş ve arzu olunan cevab gelmemekle Petersburg seyahatinden feragat edilmişti.

Vali Paşa'nın efkâr-ı istiklalcûyanesi Mısır Muhbir'imizin 48 numaralı *Hürriyet*'de neşrolunan mektubunda tafsil olunmuştu.

Mısır Hükûmetinin istiklâl aradığı sahîh ise Rusya'ya müracaat edeceğinde ve hüsni kabule mazhar olacağında iştibah olunmaz Avusturya'ya gelince o dahi

gezisine katıldı. 1868 yılında, ağır hastalığı yüzünden, tedavi için gittiği Nis şehrine öldü. Cenazesi yurda getirilip, Kadırga yakınlarındaki türbesine gömüldü. Tanzimat döneminin üç önemli ve değerli vezirinden biri olan Fuat Paşa'da, Mustafa Reşit Paşa'nın yetiştirdiği seçkin devlet adamlarından biridir. Âli Paşa'nın en yakın dostu olduğu halde, onun tersine, halkçılığı ve özgürlüğe eğilimi ile tanınmıştır. Özlü bazı şaka ve nükteleri diploması tarihine geçmiş bulunmaktadı. (Ebuzziya Tevfik, 1973, 789-790).

¹¹ Zamanında vuku bulan hadiselerdir. Ömürleri tüketen uzun zamanın ızdırıp veren hadiseleri manasındadır. [A.N.]

kaybettiği Venedik Eyaleti'nin bu sene zarflarında tazminini aramakta olduğu merviyatdan bulunuşuna göre Mısır Valisi'ne müevvec bulunması bütün bütün baidi'l-ihtimal değilse de böyle bir hareketle düvel-i Garbiyyeyi kendinden tenfir ederse Prusya'nın elinden yakasını kurtarmayacağını dahi düşüneneğinden *Liberte'nin* hikâye ettiği muamelat ilerisiçün bir fırsat hazırlamaktan ibarettir. Şurasını da hiç hatırdan çıkarmamalıdır ki Avrupa ahvâl-i dahiliyemize bütün bütün sükût etmek veyahut iki taraf derece-i mütesaviyede muayyinler bulmak lazım gelse yine bir şey yapılamaz. Mehmet Ali Paşa zamanı geçti. Bugün Türk orduları üç beş günde Kahire'ye girebilir. Mısır'da kuvvet nabut olduktan başka biçare Araplar'ın dûçar olduğu mezalime göre erbab-ı hükûmet Türklerin silah sadasından evvel ahalinin Allah binasr'ı-sultan duasını işiteceklerinde hiç şüphe yoktur.

Mudanya'dan Kırşehir'i'ne kadar bir demiryolu inşası ve yapılmasında sür'at ve suhulet olmak üzere yolun sathı şose yol inşasında işleyecek olan ahali marifetiyle tesviye edilip demir ve edevât bahası dahi ahalinin kâr ve kesbe muktedir ve sahib-i arazi takımından ahz ile verecekleri akçe mukabilinde kendilerine demiryolu hisselerinden hisse i'tası ve bundan nüfus başına düşen beşer lira seksener kuruş olarak beş senede toplanması hususları Bursa Vilayeti tarafından tensib ve Bursa Eşrafından Şeyh Bahattin Efendi mahsusen bu iş için Dersaadet'e irsal olunduğu ve sur-ı meşruha Şura-yı Devlet de dahi bilmüzakere karin-i tasvib olduğundan icra-yı icabına irade-i seniye mütealik buyurulmak üzere idüğü *Terakki* Gazetesinin 140 numaralı nüshasında derc-i sahife-i ilan kılınmış ve Hüdâvendigar Vali'sinin bu bab da olan hüsn-i efkâr ve tebdilleri bais-i umran olarak mucib-i şükran olduğu misillü yolun suret-i inşasında ve celb edilecek eşya bahasının emr-i tedarikiyle demiryolu hisselerinin ahaliye taksimi hususunda ittihaz buyurdıkları (tedbir vacibü't-takrir) sahihen misli görülmemiş bir eser olmakla müstelzim mehamid-i firâvan denilerek bir de alkış çekilmiş.

Vakıa bu tedbir misli görülmemiş bir eser ise de vacibi't-taktir olmasında ve bu efkâr ve niyetin bais-i umran oluşunda biraz şüphe olunur. Zira ahaliye ileri de size demiryolu hissesi vereceğiz getirin beşer lira veriniz, diye cebir etmek muvaffık-ı madelet ve medeniyet olmayacağı gibi eğer böylelikle demiryolu yapılmak mümkün ise biçare Davut Paşa bir sene de üç kere Avrupa'ya seyahat teklifine

muhtaç olmayıp İstanbul ile Belgrad arasında basılması mutasavver olan yol dahi Rumeli ahalisinden beşer lira alınarak yapılırdı. Demekki bu tedbir pek vacibi't-takrir değildir. Ama fikir ve niyet bais-i umrân mıdır değil midir? Burası nazar-ı mütâla'aya alınır. Ve Gemlik ile Bursa arasındaki yol için sekiz on sene mâla u bedna bezl-i makdûr eden ahaliye sorulur. Ve yolun hâline ve o sayede çalışan paraların mikdarına nazar olunur. Ve bir de ahalinin tahammûlerinden hariç vergiler altında zaten ezilmekte oldukları hâlde böyle bir yeni vergi i'tasına gönül hoşluğuyla muvaffakat edip etmeyecekleri düşünülürse farz-ı mahâl olarak şu niyetin mevki' icraya gelmesi mümkün ve esas niyet ihlâsa mukarin olsa bile bais-i umran olmak şöyle dursun birkaç sancağın harabına sebep olacağı bedihidir. Hele şu teklif ahaliye edildikte (vakıa böyle bir demiryolunun memleketimizde menafi'-i adidesi olacağından haydi bu kadar sıkıntılar üzerine şu fedakârlığı da edelim. Lakin bizim paralarımızın yağmaya gitmeyerek bu işe sarfedileceğinden ve bu yolun behemehâl yapılacağından ve sonra "şöyle böyle oldu" diyerek mesela beş senenin on seneye temdid edilmeyeceğinden ve yol meydana gelip işlediğinde verdiğimiz akçeler faizi verileceğinden bizi nasıl te'min edeceksiniz zira şimdiye kadar biz böyle tatlı vaadetlerle uyutulmaya alıştık. Mudanya yolu meydandır ve hem de şu istenilen beşer lira nüfus başına ve emlak ve arazi ashabına taksim ve hisseler dahi bunlara i'ta olunacağından mesela on beş yirmi dutluk bahçesi ve otuz kırk dükkân ve akarı olanlar ile yalnız bir bahçeye ve haneye malik olanlar müsaavat birer hisse mi alacaklar yoksa herkes kudreti nisbetinde mi hisse alacak ve birde böyle emlâk ve iktidarı olmayıp yolda bedenen çalışacak ahali emekleri mukabilinde ne alacaklar yoksa bunlar öteki hisse alacak kudretlilere irad yapmak için meccânen mi çalışacaklar ve onların yolda çalışmakla kâr u kesblerinden ve ziraatlerinden terettüb edecek ziyanlarını kimler tazmin edecek ve yılda seksener kuruş beş yılda dört yüz kuruş edeceğinden bu hesaptaki sehve ne ma'nâ verilecek diye ahali soracak olursa Vali Vilayet Paşa Hazretleri ne cevap verecek...

Bir devletin bir devlet-i ahirle derece-i muvâlât ve muvasâtı tarafından gönderilen elçilerin gadr u haysiyetleri nisbetindedir. Mesela Devlet-i Âliyye ile İngiltere ve Fransa ve Avusturya devletleri beyninde muvasat-ı kâmile olmakla onların Dersaadet de büyükelçileri olduğu gibi Devlet-i Âliyye'nin dahi İngiltere ve Fransa ve Viyana'da büyükelçileri bulunur. Lakin Prusya ve İtalya ve Amerika gibi

ikinci mertebe-i muvalatda bulunan devletlerin gönderdikleri elçiler nisbetin de olarak Devlet-i Âliyye'nin irsal ettiği sefirler dahi ortaelçilikle gönderilir. Ve bir de her devlet de olduğu gibi bizim devlet de dahi sunûf-ı memurîn için müretteb-i mahsusa olmakla her biri için intihab olacak zevat o sınıftan yetişmiş olanlardan tayin edilir ve muvakkat elçiler de dahi bu nisbetin aranılması usûl-i düveliyyedendir. Vakıa eski asırlarda bu kaide muteber olmamakla sipâhî zamîlerden ve kapıcıbaşı hâcegândan ve ulemâ ve şu'arâdan elçiler gönderilirdi. Lakin tanzimatdan sonra biz de Avrupa düvel-i mütemeddinesi sırasına geçtiğimizden bu misillü usûl ve kavaid-i düveliyye de onlara tatbik-i hareket ediyoruz zannedrdik meğerse bunda da yanlışımız varmış zira bir vakitten beri dersaadetde ikamet üzere bulunan Buhara sefiri Seyyit Mehmet Pars bu kere Buhara'ya avdet etmesi üzerine taraf-ı şahaneden Buhara Emiri Hazretlerine tertib olunan hedâyâ-ı mahsusa sefir müşaru'n-ileyhe tevdi' olunmayıp emr-i müşarünileyh hakkında taltif-i mahsusa olarak başkaca bir sefir ile irsal-i tensib olmakla şimdi bu işe kim ta'yin olursa münasiptir... Özbekler Tekkesi Şeyhi Reşadetli Süleyman Efendi Demektir ki Buhara bugün muhâtara-ı istilâda olmakla makam-ı hilafetden li-ecli'l-iane Şeyh Efendi Hazretleri'nin enfâs-ı müteberrikesi gönderiliyor.

Gazetelerin rivayetine göre Müsteşar-ı Hariciye Halil Bey Efendi vasıtasıyla hariciye nezaretimiz muahedat-ı atikânın lağv için süferâ ile mükâlemeye girişmiştir. Biçare ümmet-i Osmaniye'nin üzerine musallat olan devahiden biri de şu muahedattır. İşte Hariciye Nezaretinden herkes böyle şeylere muntazır olur. Kal'a vermeye hukuk bağışlamaya değil fakat korkarız ki Avrupalılar Mısır'da olduğu gibi biz de dahi muvafakatlerini mahkemelerin tanzimine taallük etmesinler o hâlde matlub hâsıl olmaz sanırız çünkü itikadımızca idare-i hazıranın mahkemeleri gerçekten icra-yı adile kâfi bir hâle getirmesi muhâl hükmündedir.

İlân-ı Mahsûs

Cenab-ı müyesseru'l-umûrun tevfiik ve ihsanıyla *Hürriyet'in* ellinci nüshası dahi bu kere tabâat-ı zib zuhur oldu. *Hürriyet* gazetesine vaz'-ı hame-i ibtidar olunalı bir sene müddet olup geçen sene Alafranga Haziran'dan itibaren *Hürriyet* hisseleri için nam-ı muhteremleri vaz'-ı defter mufahharat olan zevat-ı hamiiyet-ı semanın yedlerindeki senedat tarihlerinin müddetleri munkazi olduğuna ve işbu eser

mu'teberin bundan böyle devamı yine onlar tarafından bî-dîrig tutulacak muavenet vatandaşı ve fütüvvete merhun bulunduğuna mebni hisselerinin tecdidine rağbet edenler. Matbaamızın bu kere naklettiği mahalle yani Türkçe ve Fransızca balâ-yı gazetede muharrir olan mevkiâ vesait-i malumeleriyle beyan-ı keyfiyet etmeleri fakat gazetenin bahası olan bir liraya yalnız posta ücreti olarak beş şilin ilave eylemeleri. Ve bir de mezkûr gazetenin birinci nüshasından ellinci numaraya kadar elli adet nüshası takım edilerek hissedârından vesâireden istek edenlere beher takımı posta ücretinden maada ikişer İngiliz lirasına i'ta olunacağından talib olanlar kezalik Londra'da mahall-i mezkûre iş'ar-ı keyfiyyet ve suret-i irsalini dahi beyana himmet eylemeleri bilhassa ihtâr olunur.

Kemal¹²

¹² Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

52 HÜRRİYET 1285

Numara: 52 11 Rebiülevvel Sene: 1286 21 Haziran 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

ADLÜ SÂATİN HAYRUN MİN İBADETİ ELFİ SENETİN¹³

Hadis-i Şerifi'nin medlûlünden dahi müstefâd olduğu üzere dünyada insan için adaletten hayırlı bir fiil olamaz.

Bir cemiyet halkının içlerinden birine akd-i bey'at ve onun memurlarına arz-ı itaat eylemesi mazluma iane ve zalimi tenkil ile herkesi kendine bir atıyye-i kudret olan hukuk-ı müsavatdan müstefid etmek için kuvve-i umûmiyeyi teşhis ettirmekten ibarettir. Hurâfât-ı edebiyedendir ki ât bir zamanda yolunu gaib ederek sübâ'î şerrinden ihtiraz ile öteberi cevelânda iken insana rastgelir. Eğer kendine irae-i tarik ederse bedelinde mahal-i maksuda kadar o da onu arkasında taşımak hizmetini arzeder. İnsan bu teklifi kabul eyler. Ve bir kere rükubdan sonra bir daha zimamını elden bırakmaz. Biçare hayvan ondan beri tavile bend-i esaret olur kalır. İşte bu kabilden olarak cemiyet-i beşeriyenin inân idaresini ele alanlar dahi ebna-yı vatani yalnız kendi ba-rençberlerinin tahmili için yapılmış bir alet hükmünde tutarlar ise herkesin kadri behimiyyet derecesine tenzil eder. Ve bu ise nevi' beşeri hassâ-i idrak ile mümtaz eden feyyaz-ı fitrının hikmet-i bâliğasını tegayyüre tasaddi demektir olur. Fakat erbab-ı hükûmet râ'î-i mesul derecesini tecavüz etmeyipte ef'âlini himaye-i

¹³ Bir saatlik adalet bin yıllık ibadetten daha hayırlıdır. [A.N.]

hukuk ve rehberi menafia hasrederse sıfat kudsiyyeden olan adalet meziyetiyle insaf ederek “tehalluku biahlâk illâhi”¹⁴ fermanına hakkıyla mütabeat etmiş olur. Ve ahali dahi semerat-ı mesâisinden tamamıyla istifâde ettikçe fitratındaki isti’dad-ı kemali izhara gayretle mümkün olan derece-i terakkiyata vusûl bulur.

Rûy-î zeminde bugün mevcut olan devletlerin haline nazar-ı itibar ile bakılsın bedahet görülüyor ki adalet nerede ise saadet ve mamuriyet onları mürevvic olan gayret ve marifet dahi oradadır. Ve bilâkîs ne tarafa zulm müstevli olmuşsa tevâbiinden olan cehl ve atâlet ve fakr ve mezelleti de beraber getirmiştir. Mesela bugün müstâgrık nâz u naim olan Fransızların giriftar-ı renc-i elim olan Osmanlılardan ziyade dört elli sekiz ayağı olmayıp onların refahı mülklerinde istila eden adl ve marifetden ve bizim ızdırabımız vatanımıza istila eden zulm ve cehalletten hâsıl olmaktadır.

Kütüb-ı tevarihde mestur olduğu üzere Fâruku A’zam¹⁵ (Radıyallahuanh) zamanında sevâd-ı Irak’ın varidatı yüz otuz yedi milyon dinar idi. Haccac Irak valisi bulunduğu anda ise Kuteybe bin Müslim Şark tarafından hudud-ı İslamiyeyi ta Çin’e kadar tevsi’ eylemiş iken bu varidat ancak on sekiz milyon dinara baliğ olurdu. Muahharen Ömer bin Abdulaziz bahşa-yı serîr-i Hilafet olunca adalet-i İslamiye’nin ihya-ı âsarına kıyam etmekle iki sene zarfında aidat Irak altmış milyon dinara kadar terakki etmiş. Ve Halife-i Zişan Hazretleri “eğer ömrü müsaid olursa az zaman içinde beytü’l-mal-i Müslimîni zaman kar u kayde olan derece-i servete îsâl ederim” demiştir.

Fakat bu dünya dünyadaki mevalid-i tabiiyet her zaman öyle ömürler yani adalet-i ilahiyenin misal-i müşahhası olabilecek erler hâsıl etmeye gayr-i kadir. Ve beyâbân fitratda daima bir şîr-i ziyana bedel bin plan zahir olmakla her memleketde temadi adalet bir muntazam kanunun vücuduna ve icrası emniyet-i kıt’aya tahtında bulunmaya tevafuk eder.

Öyle bir kanunun vücudu ve te’min icrası ise usûl-i meşveret kabulü ve mahkemelerin şerait-i lâzimesine tevfiğiyle hâsıl olur.

¹⁴ Allahın ahlâkıyla ahlâklanımız. [A.N.]

¹⁵ Fâruku a’zam İslam dininin halifelerinden olan Hz. Ömer olarak bilinmektedir. [A.N.]

Biz de husûl-ı hukuk ve fûrûât-ı dâreyi mübeyyen olan fıkıh gibi kavaidi adl ve tertibatı mükemmel bir fenn-i celil mevcut olduğundan ve fûrû'âtın ahkâm-ı asra tevfiği dahi yine onun usûlü iktizasından bulunduğundan gerek ulum-ı şarkıyye ve gerek ma'rif-i garbiye de mümtaz olan ekabir-i vatanı Şura-yı Devlet'e cem' ile kütübü fıkıhyede mevcut olan ahkâm-ı siyasiye cem' ve intihab olunarak ve zamanın lüzum gösterdiği cüzuiyyat dahi usûle tatbikan kabul edilerek bir kanun muntazam yapıpta bilfiil irade-i ümmeti mübeyyin olan muamelat-ı nasa tevaffuku bilinmek için bir Meclis-i Mebusan'ın nazargâh tedkikine arzolanduktan sonra ilan edilirse emir-i neşriyatta olan ihtiyacımız ifâ edilmiş olur. Ve ahali-i şarkıyenin efkâr ve etvarı ekseriyet üzere kavaid-i İslâmiye'den tevellüd edildiği cihetle mesela bugün Fransa Kanunu günümüzde bütün bütün kabul olunarak lazım gelse din ehl-i İslâm hatta milel-i saireden olan ahalimizi bile böyle bir kanun şeri' kadar memnun edemez. Kanunun icraatça muhtaç olduğu emniyet için muhakemede vücudu iktiza eden şerait ise Avrupa hükemâ-yı siyasetinin kavle göre evvela ihkâk-ı hakta hürriyet olmak sâniyen mehakim açık tutularak muhakemat mazbataları neşrolunmak salisen müdde ve müdde aleyh haklarının müdafaâsında serbest ve delillerinin intihab ve isti'malinde müsavi bulunmak rabiân istinaf caiz tutulmak hâmisen herkes avukat kullanabilmek usûlleriyle bazı kavaid-i taliyedir. İhkâk-ı hakta hürriyet hakimlerin tatbikat-ı kanuniyede müstakîmâne harekete iktidarından ibaret olup bu maksadın husûliçün memurin kazâ'en kimseden lütuf ve kahır göremeyecek bir hâlde bulunmak iktiza eder. İşte buna binâ'en bugün Avrupa'da gerek hükümdarlar tarafından verilmiş ve gerek ahalinin zûr-bâz vesile iğtinam olunmuş ne kadar nizam esaslı var ise cümlesinde kaza için bir şube-i mahsusa ayrılmıştır ki ashabı ne teşri' ve ne de icra memurlarının taht-ı nükûzundadır hükkâmın ikbal ve idbar-ı emr-i kazanın hâl ve mevki'ni tayin eden nizamat-ı mahsusanın ahkâmına merbut olarak bunda kimsenin hükmü cari olamaz binaenaleyh mürafaat dahi rüşüt-ı ikbal veya şenaat mücbire ile ifsâd edilebilmekten masundur.

Saltanat-ı Osmaniye'de dahi Süleyman-ı Kanunî zamanında Ebussuud merhumun re'yîyle tarik-i ilim ricalinin rütbece terakkiyatını tayin eder. Bir nizam-ı mahsus yapılarak hürriyet kazanın tahammi eklemiştir. Vakıa bu nizamın esaslı olan kadim kaidesi kâffe-i ulûm ashabına ta'mim olduğundan tefeyyuzda istihkakın tesiri azalarak bundan ise muarifimize bir hayli mazarrat gelmiş. Ve mesela peşinde

ruus vermek adetinın zuhurundan beri hükümet-i şerîyeye bir takım cühela musallat olmak cihetiyle nizamın emr-i kazaya aid olan faydasına dahi zaaf-ı tari olmuş ise de mademki esas mevcuttur. Emr-i tedrisi tarik-i hükümetden tefrik etmek ve bu tarika duhûli mutlaka istihkaka ve onda terakkiyi mücerred hüküm-i nizama hasr ile hükkâmın bila mucib şeri'i azliden masuniyetini te'min eylemek gibi bazı ta'dilat ve te'yidat-ı cüziyye ile biz de dahi ihkak-ı hakka memur hür ve muktedir bir fırka-i mahsusa hemen bugün vücuda gelebilir. Ve bununla cereyan-ı adaletin birinci şerîtası hâsıl olur.

İllyet-i muhakemata gelince hakikat hâlde ebna-yı vatanın hıfz-ı hukukuna nezaret-i ümmetden büyük zamân olamaz. Avrupa'nın her yerinde mahkemeler açık ve binâenaleyh her yerinde hüküm-ü kanun caridir. Buralarda zulm bizde adalet gibi nevâirden salır. Muhakemeler gazetelere yazılır. Ve bir hüküm hakkında lakırdı söyleyecek edna bir serişte bulunsa kıyametler kopar. Biz de dahi şu aleniyyet maddesi Gühane Hattı ve İmtiyaz Fermanıyla zımnem ve sarâhatem muhakemata şart edilmiş ise de fi'liyyâtı pek nadir görülür. Ba-husus politika müttelimleri hakkında hiç vuku' yoktur. (Hatta bazıları suret-i hafiyede bile muhakeme edilmez.) Hâlbuki asıl onların muhakemesi aleni olmalıdır. Zira düşmanları hükümet olduğundan ve hükümetin ise kudreti ma'lum olduğundan haklarında ihtimal zulm ağıleb olduğu gibi hareketleri daima menafi' umumiye namına olduğu için ümmetin dikkat ve nezaretine istihkakları herkesten ziyadedir. Vatanımızda bu şerîta-i saniyenin hakkıyla fiile gelmesi ya hükümetin hüsn-i niyeti veya ahalinin galebe-i kudretiyle olur. Şerita-i salise gayet tabi'-i ve mümteniü'l-ihlâl gibi görünürse de kanun namına vuku' bulan mezalimin en büyük menşelerinden biri ona riayet olunmaktır. Bu riayetsizlik ise intizam-ı tahtında olmayan yerlerde pek çok görülür. Ez-cümle bizde mecalisten birine bir dava havale olduğuy hâlde reis-i meclis müddeinin akvalini istima' eder etmez. Kendine taraftar çıkıpta müddei aleyhe "Bre hain melun daha hükümet karşısında tezvır etmek istiyorsun seni küreğe atarım" gibi bir takım tehdidat ile mütecellidâne hücum ederek veyahut müdde-i aleyhi iltizam ile müdde'îye "seni müfteri habıs herkesin namusunu ihlale mi cür'et ediyorsun şimdi senin boynuna lale ayaklarına tomruk vurdururum" yollu enva' teşnî'ata başlayarak birinden birini söyletmeden fasl-ı davaya kıyam ettiğı ve mesela büyücek bir memur ile acizin beyninde bir cihetden dolayı münâza'a hâsıl olupta hükümete mürâcaat

olunduğu takdirde aciz kendi hakkını isbat için memurun sũ etvârına delâlet eder. Bazı şeyler söylemek istenince hışım ve tahfîr ile iskât edildiği o kadar kesiru'l-vuku ve ma'ruf-i âlemdir ki bu babda misal iradına bile hacet yoktur. İşte Avrupa'da şeritânın ahkâm-ı kanuniye sũluküne idhal olmasından ve zikrolunan ahkâmın cereyanına aleniyet muhakemat cihetiyle ümmetin nezaret etmesinden ve memurîn-i kazanın kudret-i tenfize malik olmasından doladır ki bu sũ'istimallerin eseri bile görülmez. Biz de o neticeyi istihsal etmek için şü ta'dat ettiğimiz esbaba mür'âcat etmeliyiz.

Gelelim istinaf bahsine bundan murad ashab-ı hukuku hükkâmın ağraz veya hatasına mebni mutazarrır olmaktan himayedir. Bizdeki İstinaf Mahkemelerinin ahvali sair-i mahakimden farklı olmadığından bunların icrâ-yı ıslahatıyla hâsıl olacak kavaidin ta'dat ve tefsiline hacet yoktur.

Avukat tayinine me'zuniyet ise tabi' olduğu kanunun ahkâmından haberdar olmayan aceze-yi idare-i kelâm sayesinde çare cû-yı galibiyet olan hasmâsıyla muhafaza-i hukukça mertebe-i tesavide bulundurmak için ihtiyar edilmiştir. Bizim vekâlet-i şer'îye yoluna girerse kendi ihtiyacımıza göre bu maksadı ifa'ya kifayet eder.

Yukarıda bahis olunan kavaîd-i taliyekî muhakematın sũr'at-ı rü'yeti ve bir davaya hüküm verildiği zaman esbab-ı mûcîbesinin ta'datı ve mazbata-ı mü'râfânın kablelhüküm tarafına teblîği ve mevzu' dava sübut bulduktan sonra hâkimin te'hir hüküm edememeye mecburiyeti gibi şeylerden ibarettir. Naklen dahi beynellüzum olan ahval-i tabiyeden olmakla istendiği zamandan itibaren memalik-i Osmaniyenin mevki' icraya konulabilir.

İşte Devlet-i Âliyye'ye ba'is-i selamet ve medar-ı şevket ve ma'muriyet olacak tedbir öyle bir muntazam kanunun mevkuf aleyhi olan esbabı istihsal ve mahkemelere ta'dad ettiğimiz şeraiti i'ta ile memleketde te'min adalettir. Yoksa düstur gibi bir kanun ve hâlleri otuz numaralı *Hürriyet'te* ta'rif olunan mahkemelerle cihan-ı medeniyet içinde bir devlet yaşayamaz.

Fransa İhtilali

Fransa'nın paytahtı olan (Paris) şehri (Lyon), (Bordeaux), (Nantes), (Loire) gibi bazı cisim memleketlerinde sekiz on günden beri ihtilal alametleri görünmeye başladı. Pariste ashab-ı ihtilâl-i ekseriya amele ve serseri gürûhundan olup geceleri (Boulevard) (Bastille), (Belleville) gibi Paris'in en şenlikli olan mahallerinde sabaha kadar birkaç bin kişi sokaklarda bağırarak doluşmakta ve (Marseillaise) denilen ihtilal şarkısını bir ağızdan çağırarak ve yol üstünde gazete satılan kiliseleri ve gaz kandillerini ve bazı kahvehanelerin camlarını kırdıkları cihetle cadde üzerinde bulunan dükkânlar kapanmakta ve karşılıklarına sevk olunan zabtiye ve nizamiye askerine mülâkatlarında kâh mukavemet göstermeyip dağılmakta ve kâh dayatıp özüne nöbet ateş edildikte biraz telefata verdikten sonra her biri bir deliğe girmekte ve bugüne kadar bunlardan birkaç bin kişi hissedildiği hâlde yine her akşam takım takım cemiyetler toplanıp ihlâl-i asayiş etmekte ve Paris'te ve civarında bulunan kışlalardaki piyade ve süvari asakir-i nizama gece Paris sokaklarını dolaşmaktadır.

Bunun sebebi dahi ahalinin Fransa hükûmet-i hazırasından na-hoşnud olmasıdır. Çünkü Fransızlar yüz seneden beri hâb-ı gafletten uyanıp hukuk-ı hürriyetlerini tanımış olduklarından vatanlarında bir şahsın hükûmet-i müstâkilanesini çekemeyip milletin hâkimiyetini isterler. Fransa Kralı müteveffa Lui kalıp zamanında yine ahali bu dava ile ref-i liva ihtilal edip Philipp kaçırdıklarında idare-i memleket cumhur vechile yani a'zası ve Reis-i umûm-ı ahalinin intihabıyla mensub bir meclisin eliyle icra olunması kararpezir olmuş. Ve hâlâ İmparator olan III. Napolyon dahi Fransızlara arzu ettikleri seryaze-i hürriyeti tamamıyla husûle getirmek va'adi ile 48 sene-i müladiyesinde cumhur riyasetine intihab edilmiş idi. Müşarünileyh bu makamı istihsal ettikte müddet-i riyaseti olan üç sene zarfında ümerâ- yı askeriye ve sair iktiza edenleri ele alıp 51 tarihinde hasbelkanun reis-i cedid intihabı ara-yı umûma arz olundukta bir gece ansızın cumhuriyet müntehablarının sahib nüfuzlarını habs ve iclâ ve bir yandan dahi tarafdarını vesaitiyle istihsal ettiği ekseriyet-i ara ile İmparatorluk tahtına ku'ûd etti. Ve nazar-ı insaf ile bakılsa o zamandan beri maârif ve sanayi' ve mamuriyet cihetlerinde ettiği ikdamat ile Fransa bulunduğu noktadan pek çok ileri getirdi ise de halk muntazır oldukları hürriyet-i kâmileyi bulamadıklarından hoşnut olamadılar mesela gazetelere İngiltere ve Amerika'da olduğu gibi hürriyet verilmek ve ahalinin bir mevkide

tecemmüyle müdâvele-i efkâr etmelerine müsaade edilmek ve her altı senede tebdil olunacak şura-yı ümmet a'zasının intihabıyla ahali hür ve azade bırakılmak gibi hususlarda hükûmetin tuttuğu meslek ahalinin memuluna muvaffak çıkmayıp bunlardan her biri için yapılan nizamât dercolunan kuyûd-ı ihtiraziye ile hiç hükümüne girdi. Ve hükûmetin dahili ve harici politikalarında görülen evza' mütereddidâne hasebiyle ticarete gereği gibi keslân gelip hususen amele ve rençber takımın fakr u fakaları mertebe-i kemâle yetiştirdi. İmparator kendi hayatında veraset-i saltanatı sülâlesine tahsis ile bir daha cumhuriyet tesisden Fransızları bütün bütün nevmîd etmek sevdasına düştü. Birkaç seneden beri kuvve-i askeriye tezyid ve o sebeple bittabi ahalinin yükü teşdid olundu. Kırım Muharebe'sinde bunca mal ve can telef edilmiş iken Sivastopolin akîb fethinde mücerred İmparatorun ısrarıyla akd-ı müsâlaha olunup Rusya'nın suret ve şiddeti halâ yerinde kalması ve İtalya muhârebâtının neticesinde Napoli Devleti yerine bir başka tarzda (Victor Emmanuel) devleti teşkil ve Roma'da Papa ibka olunup ahali nail-i hürriyet olmaması ve Meksika seferinde bu kadar telifattan sonra Fransa bayrağı altında nasib ve te'min edilen İmparator (Macmillan) haydutlar gibi kurşuna dizilmesi ve Avusturya ile Prusya arasında muahharen vuku'a gelen münâza'a da imparatoru Prusya Hariciye Nazırı (Bismarck) aldatıp Avusturya yalnız bıraktırmasıyla Almanya'nın ekseri Prusya hükûmetine inzımmam ve bu kuvvetle şimdi Prusya'nın Fransa ile dava-ı müsavata kıyam etmesi gibi politika umurunda zuhura gelen hatiatı dahi Fransızların inkisar derununu mucip oldu.

Hususiyle şura-yı ümmet-i a'zasının tebdillerinde her yerde hükûmet memurları usûl-i intihabıyeye parmak sokup halkın istedikleri adamların intihabına mümana't ve hükûmetin işine yarayacakların sevk ve intihabına müsarâ't olunmakla meclis-i mezkûr a'zasının çoğu hükûmet tarafdarlarından olduğu ve mezkûr mecliste kararpezir olan hususat ise ekseriyet araya bina kılındığı cihetle her meselede hükûmet dilediği suret üzere icra-yı maksat edebilip böylelikle hükûmet-i milliye bütün bütün mahv ve zail olmak derecesine gelmiş ve kuvvet-i hükûmet yalnız bir imparatorun re'y-i müstakiline kalmış olmakla bu hâller Fransızlara dağ derun olup hükûmet-i hazıranın devamından yalnız ona intisap ile intifa' edenlerden maada kimsenin hoşnut olmadığı hâl ve kalelerinden anlaşılırdı. Ancak bunlarla beraber ahali yine gayret ve hamiyeti elinden bırakmayıp gazeteler ve risaleler ile hukuk-ı

tabiye-i hürriyetlerini iddia ve hükûmetin evza'-ı müstakılanesinden iştikâdan hiçbir vakitte feragat etmediklerinden efkâr-ı muhalefet günden güne ilerleyip bilhassa millet-i meclisi a'zasının intihabı zamanlarında ahali ile hükûmet niza've keşâkeşden hâli olmazlardı bu defa a'za-yı mezkurenin müddet-i kanuniyeleri tamam olup yeniden intihaba âgâz olundukta hükûmet-i sabıkalarda olduğu gibi yine kendi tarafdaranını intihab ettirmek esbab-ı gayr-ı muhakkanesine şiddetle teşebbüs eyledi. Ahali dahi hükûmete muhalif bulunan bir takım eşhâsı ve hatta imparatorun zatı hakkında (Lanterne) fener namıyla bir risale-i hicviye neşretmekle hapsine hükmedile (Dö Rushfur Hanry) ye meclis-i mezkûre vekil intihab etmeleri üzerine arbede uzayıp bilahare yine hükûmet-i kuvveti galebe etmekle millet tarafdaranına ekalliyet üzere intihab düştü. İşte bu vesile ile ahalinin gazabı fürce-i zuhur bulup şu zikrolunan alâim-i şûriş ve ihtilal meydana gelmeye başladı.

Eğerçi bu harekâtın neticesi bu kere dahi rehin-i sükûnet veyahut daha iştidad ile İmparatorluğun ref'ine ve cumhuriyetin zuhuruna vesile ve alet olması suretlerinden hangisine müntehi olacağı şimdiden kestirilemezse de mademki şikâyet bir fırkadan zuhur etmeyip umûm halkın ittifak-ı efkârı görülmekte ve bununla beraber içinde Fransa'nın karışıklığından istifadeye müttehi olan düvel-i rakibenin dahi müdahelat-ı hafiyesi hiss olunmaktadır. Bu defa dahi kuvve-i cebriye galebesiyle örtülmek mümkün olmasa bile esas ihtilaf yerinde kalacağından bir gün olup kül altındaki kor meydana gelecektir. Bazı pederler olur ki evladını dayakla terbiye etmek yani kendi meşrebince hareket ettirmek ister ve çocuk her ne zaman kendi meyl-i tabî'ince hareket etmek istese babası şamarı atıp kendi istediğini zor ile yaptırır. Bu hâle hemçocuk ve hemde kendisi alışıp her vakit bu hâl devam eder. Zu'munda bulunur lakin mürûr-ı sinîn ile çocuk büyür ve büyüdükçe kuva-yı zahiriye ve batiniyesi dahi beraber tevsî' edip çocuk oğlan olur. Ve yine aralıkta şamar tokat te'sir etmeye ve kendi kendine "acaba ben hiç insan değil miyim benimde hiç re'y ve ihtiyarım yok mudur" gibi mütalaalara başlar o esnada civarındaki babaların evlatlarına ettikleri muameleleri görür. Kendi pederinin fiil-i zulüm olduğunu idrak ile ona derununda bir gayz peyda olur.

Ve bu hal ilerleyip bir gün pederi yine dövmek istedikte" yok peder artık ben çocuk değilim şimdiye kadar yediğim dayak alıverir" diyip dayatır pederinin ise

meşrebi iktizasınca bu muhalefet gücüne gidip mu'tâddan ziyade dövmek ister oğlan dahi müdafaaya kıyam eder. Nihayet pederi sopa çeker oğlanda süpürge sapına sarılır. İşte hükûmetle ahali dahi ba'yine peder ve evlat gibi olup evvelki cehalet zamanlarında cebir ve zor ile saltanat etmek kaidesi cari idi. Zira hirâmet hâl-i tıfiliyetde ve zulm cehl ü gafletde edilir. Hukuk-ı tabiyelerini bilmezler ve biz esir olmak için yaratılmışız zannederlerdi lakin bu asırlarda maa'rif ilerleyip herkesin gözündeki yerde kalkmakla hakikat meydana çıktı. Eski zamanlardaki idare-i müstakılânenin mevsimi geçti. Ve oyunların çoktan sakalı battı. Şimdiki zamanda safa-yı bal ile icra-yı hükûmet edeyim diyen hâkim akıl mizaç asır üzere tebaasının pederi olmaya himmet etmeli ve kendini hâkim memur bilip malik zannetmemeli yoksa cebir ve zor ile ben halkı esir gibi kullanırım itikadında bulunursa büyük hatadır. İşte Fransa numunesi meydandadır. (Fa'tebirû yâ uli'l- ebsâr)

Raybe'l-Menûn

La Turgie'de Nurettin imzasıyla bazı mülâhazanamenin görülüyor. Bu zat her kim ise marifet ve himmetine vatanın umumi teşekkür etse şayandır. *Takvim-i Vakayi*' ise 5 Safer [1285] tarihli nüshasında teşekküre bedel bir makalesinin cerhine kıyam etmiş. Biz de iki tarafın efkârını muvazene edelim. *Takvim-i Vakayi*' mukaddimesinde bu cerhine bir sebep gösteriyor o da şudur ki muharrir makalenin iddiası bedihü'l-butlan imiş. Fakat (*La Turgie*) Fransızca basıldığından Avrupalılar onda böyle bir makale görürlerse nefis-ül'emre mutabık sanırlarmış da onun için bazı ibarelerini tercüme ile tashih etmiş. Ne dirayet *Takvim* Avrupalılar için Fransızca'dan Türkçe'ye şey tercüme ediyor. Ve elbette Türkçe reddiyeler yazıyor bazı gazeteler Amerika'da tımarhaneden çıkma bir adamın gazete çıkaracağından bahis ediyorlar şimdi tımarhane saçması İstanbul'da çıkmaya başladı.

Zavallı şaşkın Avrupalılar Türkçe gazete okur mu eğer okurlarsa Petersburg'da Atina'da ve Avrupa'nın sair şehirlerinde basılan gazetelerin birçoğu hakikat devletin yakasına muzır şeyler neşrediyorlar *Takvim* onları neden cerh etmiyor. Ya *Takvim*'in cerhleri de bari bir söz olsa...

Sahib-i makale biz de servet-i umumiyeye dair olan usûl, Avrupa'nın bundan üç yüz sene akdemini hâlinde bulunduğundan ve harf ve sanayide hürriyet olmadığından ve devlet-i ahaliyi şirket teşkili gibi şeylere teşvik şimdikinden ve ahali

ile rekabet edildiğinden bahis ediyor. *Takvim* ise buna mukabil idare-i haziranın o yollarda sarfettiği mesai cemileyi dava bila delil mu'arrızında irad ediyor.

Bu sözler biz de usûl-i servet Avrupa'nın üç yüz sene evvelki hâlinde bulunduğunu ve harf ve sanayide hürriyet olmadığı reddeder mi etmez ise o hâller devletçe bais iftihar olacak şeylerden midir?

Ba ıslah sanayi' komisyonundan bahse ne hacet var? Sahib-i makale devlet sanatları ıslaha bakmıyor demedi. Mülkte esnaflık durdukça ve devlet ashab-ı hırfet rekabet ettikçe sanayin ıslahı mümkün olamayacağını söyledi. Bundan muradı farzedelim ki yalnız Feshane ve onun gibi ebniyye-i emiriye olmuş onların an-asıl asker o azmini imale mahsus olması rekabetin ademini isbat eder mi? Hükûmet kimi bir diğer Feshane veya basma fabrikasını inşasına teşvik etmiş fesi ahali yapar da askere daha ucuz verirse ne zararı olur. Bundan başka Şirket-i Hayriye'nin niçin böyle gelmesi mümkün olamıyor. Hisseleri ekseriyet üzere evliya-yı umur-ı uhdesinde bulunduğundan değil mi talik ve nesih üç dört takım basma hurufumuz var. Onların kalıpları kimde devlet gedikten ve esnaflıktan rüsûm alıyor para kazanıyor onlar ise hırfeti tahdîd ediyor terakki-i sanayi' için bundan büyük mana mı olur.

Bundan sonra *Takvim* sahib-i makalenin mülkçe noksan marifete ve ashab-ı gayretin musâdif olduğu mevâni' maddiyeye ve mahsûlât için mahreçler inşasının lüzumuna dair beyan ettiği efkâra atf-ı makal ederek bunu redde daha yakında elli kadar mekâtib-i rüştiye yapıldığını ve mülkün her tarafında yollar inşa kılındığı gibi Rumeli Demiryolları'nın husûlüne gayret olduğunu ve ashab-ı sanat müşkilata mesadif olmadıktan başka İstanbul'da ve vilayetlerde sanayi'in ıslah ve terakkiyesiçün sanayi' mektepleri ve ıslahhaneler teşkil olunduğunu söyler.

Pekâlâ elli rüştiye yapılmışta ne olmuş otuz beş milyon nüfuslu bir mülkün terakki ma'rifini mi icab etmiş. Rüştiyelerde ne okunuyor onlardan çıkan bir adam def'âten mesela gazete muharriri olabilir mi tüccar yazıcılığı edebiliyor mu esnaf defteri tutabilir mi onlara ne hacet ıttıla' mefhumuna muktedir midir? Bundan başka devlet rüşdiyeleri nasıl kendi ef'aline delil gösterebilir ki taşrada bulunanların hemen kâffesi ahali kisesinden yapılmıştır. Yollara gelince *Takvim-i Vakayi'* yine bu

nüshasında mülkün her tarafında yollar inşa kılınmakta olduğundan bahis ediyor. Onu müteakib olan 7 Safer tarihli nüshasında ise memalikin orta yerlerinde yollar olmadığından oraların mahsulü çevirdiğini söylüyor. Kavli ne derecelerde muteber olmak lazım geleceğini bilmek için bu mukayese kâfidir.

Evet sahib-i makalenin dediği gibi istihsal-i servete gayret edenler mülkümüzde enva'-ı mevani'a tesadüf etmektedir. Mesela İslâm tüccarımızın biri bir vapur yaptırdı. Hamiyet-i milliyesinden falandan bahsederek Çerkes muhacirlerinin nakli hizmetine aldılar sonra parasını vermediler az kaldı biçarenin çarh-ı ticaretine sekte gelecekti. Nihayet vapuru sattı kurtuldu hâlbuki Çerkes taşıyan ecnebî vapurları zamanı zamanına paralarını alır dururlar idi. Ve mesela Trabzon'dan, Van'a varınca pek kesret ü cesametli pancarlar hâsıl olduğundan ve İran'da ise pek çok şeker sorulduğundan Ermeni tüccarımızdan birkaçı oralarda bir şeker fabrikası yapmak istediler iş elinde olan zevatı tatbiye muvafık olamadıkları veya tenzil etmedikleri cihetle bir türlü muvafık olamadılar.

Yapılan sanayi' mektepleri ıslahhaneler işte bu mevani'in def'ine salih değildir. Hükûmete ahali vazifesini bildirmeli herkes teşebbüsünde hür olmalı ve illa felâ¹⁶....

İstanbul gazetesi tuhaf meczuplara benzer bir musahhire şey idi. Tuhaf tuhaf resimler yapar. Musahhara musahhara şeyler söylerdi. Bir zaman vükelanın resimlerini yapıp muhâlasat göstermek ve bazı kere dahi onların sevmedikleri zevatın tasvirlerini suret-i istihzâ da neşredip bu vesile ile kendisi dahi çarçupeye geçmek isterdi. Lakin vech-i ihlas üzere yaptığı resimlerle istihza için tersim ettikleri şeylerin birbirinden farkı olmadığından vükelâ hazeratı müdahanenin her nevini pek sevdikleri hâlde bu suretten galiba hoşnut olmamışlar ve geçenlerde muvakkaten gazeteyi ta'til etmişler idi. Bu kere dahi müddet-i mahkûmesinden kurtulur kurtulmaz Zabtiye Müşirine hulus etmeyi (görüp) geçenki nüshalarının birinde onun resmini dahi koymuş lakin öyle bir berbat şekilde göstermiş idi ki zirende fakat (sezadır bir şebek tasviri yapıp... ye vermek gerektir kendini bilmezlere kendini bildirmek) beyti unutulup yazılmamış idi. Biz bu sureti geçen hafta gördüğümüzde yakında bi-çare gazetenin başına bir şey geleceğini istidlal ile birkaç söz dahi yazmış

¹⁶ Böyle olmazsa olmaz manasındadır. [A.N.]

idik. Bu hafta aldığımız gazetelerde mezkûr gazetenin bütün bütün tatil olduğunu görüp acıdık lakin o babta makam-ı Nezaret-i Dahiliyeden gazetelere derc ettirilen kararnamenin şekli ü şemali daha tuhaf olmakla bir sureti teberrüken buraya derc olundu.

(Suret-i Kararname)

İstanbul gazetesi birkaç günden beri adab-ı umumiyeye dokunmayacak ve ahlak ve ezhan-ı ifsad ve teşviş edecek surette makale ve resimler tab' ve neşreylemiş olup mezkur gazete ihtiyar etmiş olduğumuz mülküne uygunsuzluğa binaen geçenlerde dahi dermah müddetle kapatılmış olmadığı hâlinde müdür-i mesulü Mehmet Arif Efendi bununla müsenniye olmayıp ve tarzına vuku bulan ihtarât-ı mükerreren keen lem yekün hükmüne tutmaklığı ve belki nesayih-i vakaya rağmen hareket etmekliği kendince medar-ı iftihar ve bir nevi menbâ'-ı ticaret ve kâr addeyleyip durur. Hareketini günden güne gayr-ı sarfi bir hâle götürmüş olduğundan ve buna ne hacet olmadığı üzere evrak-ı havadis neşrinden maksat ancak terbiye-i umumiyeye hizmet-i kazıyye-i hayriyesi olup bu vazife-i mukaddemeyi anlamayarak aksine hareket eden gazetecilerin maârifete ve hareketlerinin mesuliyeti bilahare hükûmet-i Seniyye'ye racih bulunduğundan o bu gazeteler artık bundan böyle tab' ve neşri tecviz olunamayarak bütün bütün kapatılmasına karar verilmiş olmakla beyan-ı keyfiyete ibtidar kılındı

İşbu kararnameden anlaşılın mezkur gazetenin tatiline sebep ahlak ve ezhani ifsad ve teşviş edecek suretde makale ve resimler neşreylemiş olmasıdır. Ahlâk ve ezhani ifsad edecek bu zavallı gazetede ne makale vardı. Meğerki 6 Safer tarihli nüshasında (beş seneden beri ordu-yı Hümayun da ve yedi senede Dersaadet'in umum hastahanelerine Eczacıbaşı İzzetlü Faik Bey tarafından verilen kâffe-i mu'âlecâtın muhasebesi rü'yet ve tedkik kılınmak üzere bulunduğu ve bunun hazineye menafi' külliyesi derkâr olduğu misillü Marko Paşa'nın dahi hîn-i memuriyetinden bu vakte kadar vuku bulan mesarifâtın muhasebesi ayrıca tesviye olunmasına karar verildiği istima' kılınmıştır) demişti. Zahir ifsad-ı ezhan edecek makale bu olmalıdır. Vakıa böyle yed-i vahid idaresinde bulunan hafâyâ-yı umurun gazeteye konması Faik Bey ve Marko Paşa gibi iffet-i mücessemelerin şan ve namuslarını ve haklarında payidar olan hüsn-i enzar-ı umumiyeyi ihlal edeceğinden

böyle kapalı kutuların kapağını kaldırmak fincancı develerini ürkütmeye benzer ama ifsad-ı ahlâk ve ezhan edecek resimlere gelindikte bunların en edepsizcesi Suavi Efendi için neşrettiği mahud surâhî tepesinde resimdir. Hâlbuki gazetenin sahib-i imtiyazı o zaman hiç mesul tutulmadı ve belki büyük mahâllerden tahsin ve aferine mazhar oldu. Demekki asıl sebep bu da değil ondan başka bir de muahharen neşrettiği Hüsnü Paşa resmi var. Bundada ahlak ve ezhanı ifsad edecek bir şey görünmez Avrupa monsterleri kendi tasvirlerin neşr ve ilanından mahzuz olduklarından ve bizim vükela dahi onlara taklit hareket ettiklerinden müşarûnileyh buna hiddetleneceği yer de takdir etmek lazım gelirdi. Ama resmin pek murdar yapıldığına güvenmiş ise ondan evvel yapılmış olan refikasının suretleri dahi bundan daha güzel olmadığından hem müftehir ve hemde müteşekkir olmak ve yerde masruf buyurulan ikdamat-ı celile ile memleketimizde her türlü terakkiyat asarı görüldüğünden ve (Şarivari) yolunda bu dahi bizim birinci gazetemiz olduğundan yine darılmayıp ilerlemesine teşvik etmek lazım gelirdi her ne ise böyle bir eserin asr-ı maâ'rif hasr-ı cenab-ı Vükelâda mahv ve nabud olması seza-var-ı teessüftür.

İlân-ı Mahsûs

Hürriyet gazetesine vaz'-ı hame-i ibtidar olunalı bir sene müddet olunup geçen sene alafranga Haziran'dan itibaren *Hürriyet* hisseleri için nam-ı muhteremleri vaz'-ı defter-i mefharet olan zevat-ı hamiyet sematın yedlerindeki senedat tarihlerinin müddetleri munkazi' olduğuna ve işbu eser muteberin bundan böyle devamı yine onlar tarafından bidirig tutulacak muavenet vatandaşı ve fütüvvete merhun bulunduğu mebni hisselerinin tecdidine rağbet edenler matbaamızın bu kere naklettiği mahâle yani Türkçe ve Fransızca bâlâ-yı gazetede muharrir olan mevki'e vesait malumeleriyle beyan-ı keyfiyyet etmeleri fakat gazetenin bahası olan bir liraya yalnız posta ücreti olarak beş şilin ilave eylemeleri ve bir de mezkûr gazetenin birinci nüshasından ellinci numaraya kadar elli adet nüshası takım edilerek hissedarandan vesaireden istek edenlere beher takımı posta ücretinden maâda ikişer İngiliz lirasına i'ta olunacağından talep olanlar kezalik Londra'da mahâll-i mezkure iş'ar-ı keyfiyyet ve suret-i irsalini dahi beyan-ı himmet eylemeleri bilhassa ihtar olunur.

Kemal ¹⁷

¹⁷ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

53 HÜRRİYET 1285

Numara: 53 18 Rebiulevvel Sene: 1286 28 Haziran 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

HİZMET-İ ASKERİYE

Bir mülk-i kıymetdar ki sahipsiz dura, onu temellüke hırs-ı mukteza-yı cibillet-i insaniyyedir. Sahip ve hafızı olmayan emval ve emlakı kim bulsa alır. Ve her mal ve mülkün muhafazası sahibine aittir. Mücevherat ve emsali eşya-yı makbule mahfazalarda ve sandıklarda saklanır bağ ve bahçe bekçi ile korunulur. Memalik dahi civarında bulunan harisanın matmah-ı nazar-ı tâma'ları olduğundan ashabı tarafından muhafaza olunur. Ve bunların bekçilerine asker denir. Ancak memalik bir şahsa ait mülk olmayıp içinde mütevattın olan ebna-yı vatanın cümlesine birden teallük ettiğinden onlarında muhafazası umum ahalinin vazifesidir. Şimdi böyle bir mülkte tutan eden mesela yüz bin eden nüfusun bir takımı işlerini menafi-i mülkiyelerini terk ve feda ile vatan-ı umuminin hizmet-i muhafazasına hasr-ı vücut edip diğer takımı kat'an o hizmet de onlara iştirak etmeyerek yalnız mülkün menafiğinden temettule iktifa etmeyen haksızlık ve adaletsizlik olur. Nitekim on adamın müşterik bir bağları olsa ve cümlesinin mütesâviyen intifa' etme ki salahiyetleri bulunsa da bağın muhafazası meselesinde yalnız beşi ihtiyar külfet etseler ve diğer beşi o muhafaza sayesinde istirahatle mahsulatından müntefi' olsalar şirkette adl ve müsavvat olamaz.

Şimdi bizim memalikiemiz de dahi nice asırlardır muhafaza-i bilâd u masar vazifesi münferide-i ahali İslâm'a mahsus olup sair vatandaşları fakat intifa ve istirahat ederler. Hususen bu hizmet-i asar-ı sabıkada olduğu gibi muvakkat olmayıp usûl-ı cedide-i askeriye vechle nice seneler dar ve diyarından ve kâr u kesbinden mehcûriyyet gibi fedakârlık istediğinden böyle bir bârkarâne yalnız bir sanatın tahmili hariç ez kudret ve sair-i ebnâ-yı vatanın dahi o hizmete iştirak etmeleri tamamiyle muvaffak-ı hikmet-i muaddeletdir. Ve hem de bu hizmetin edası ne kadar güç ve ağır ise zımnında kazanılan şeref dahi o nispette büyük olduğundan bu şerefi ebna-yı vatandan bir takımı nüfuslarına hasr ile diğerlerini mahrum bırakmakta muvaffak adl u musaffet olamaz ama denilirse ki tebaa-i gayrimüslime binnefs eda-yı hizmet-i askeriye etmiyorlar ise de mâ'len muavenetle iâne-i askeriye veriyorlar. Bu yük dahi onların üzerinde değil mi? Cevap veriyorlar ki biz meselede adl ve müsavat arıyoruz bedenen hizmetle mâ'len muavenetin beyninde fark-ı azim vardır. Mesela üç evladı olan bir adama senin oğullarından her biri beşer sene mütemadiyen senden ayrılıp bilâd-ı bâidede askerlik edecek ve kışlada trenpete ile evkât-ı mahsusada yatıp kalkacak ve hasta oldukda hastahanedeki bakılacak ve memalikten ne tarafında bir arbede ve mehlike zuhura gelse oraya gönderilip top ve tüfeğe karşı göğüs gelecek karavanada yenmez yemekler yiyecek kış mevsiminde bazen beyaz pantolonla dağ başında nöbet bekleyecek kâh hastalanacak kâh muharebeler de yaralanıp sakat olacak ihtimaldirki gözü çıkacak memuldürki kolu ayağı kesilecek veyahut ölecek ve eğer bunlardan yaka kurtarabilirse beş seneden sonra senin yanına gelecek ve lakin bütün bütün yine kurtulamap yedi sene dahi redif sınıfında bulunacak yani mütemadiyen senin yanından ayrılmayacak ama ara sıra devletin ihtiyacına göre aranıldıkta koşup emir olunan mahâlde bulunacak silahaltına girip mukaddemki beş sene esna-yı hizmetinde duçar olduğunu ahvalin cümlesine katlanacak ve o iş ne vakit tamam olursa yine hanesine gelecek ve bu hâl zikrolunan yedi senede birkaç defa tekrar edecek eğer o esnada son anları evlendirmiş (bulunursan onlar dahi bu hizmetler esnasında ya sakat olur. Ve yahut vefat ederlerse çolak çocukları senin başına kalacak işte buraları güzelce mülâhaza et. Ancak bunlara mukabil bir çare dahi vardır. Yani bu oğullarının her biri için senede otuz kırk gurus iane-i askeriye verirsen o şeylerin

cümlesinden ve hepsi senin yanında bulunurlar. Denilse acaba bu peder askerlik mi tercih eder yoksa iane-i askeriye vermeyi bin kere müntemi bilir. Bunda tereddüde hiç mahâl yoktur. Eğer herif mecnun değilse elbette şekk-i saniye bin derece memnuniyetle ihtiyar ve kabul eder ve bir de bu fark-ı bedelat askeriye ile pek zahir olur zira bir adamın kurası çıkıp yerine bedel nefdi vermeye istese yerine göre elli altmış ve seksen yüz altın vermesi nizam-ı mahsusu iktizasındandır hâlbuki para vermek mecburiyetinde bulunanların (ekseri ashab-ı ziraattan olmakla onu istidane tarikiyle tesviye ederler. Ve sonra fahiş faiz altında çevirirler bununla beraber yine yedi sene redif sınıfında bulunmaktan kurtulamazlar ama senede otuz kırk kuruş iane-i askeriye verilmekte te'diyesi senevi ve muayyen olmakla ve verecekler ashab-ı ticaret ve sanainden olmakla idaresinde öteki gibi suubet olamaz. Saniyen bir adam bu vechile kırk kuruştan kırk sene iane-i askeriye verse topyekün bin altı yüz kuruşa yani on altı altına balığ olur. Şimdi bedel askeri nerede? İane askeriye nerede? Rediflik de caba.

Demekki hizmet-i beden ile hizmet-i Maliye beyninde yer ile gök arası kadar fark vardır. Ve şimdiye kadar bizim devletimizde cereyan eden bu haksızlık umur u mesâlih'in her şubesinde meşhud olan sû-i idarenin asar mezzasındandır.

Mevcut olan kur'a nizamının noksanıyla, esna-yı icrada vukua gelen sû-i istimalatın ve yirmi seneden beri bu yüzden İslâmiyeye arız olan tedennî ve servet-i İslâmiye de görülen inhitat ve her şehirde sükene-i İslâmiye'nin giriftar olduğunu fikir ve tenezzülenin tafsil-i bevais ve esbabına girişilmiş olsa bu cümlenin tahmili olmayacağından burada yalnız hizmet-i askeriyeden teba-i Gayrimüslimin müstesna tutulmasında ulya-yı ömürün tahattür ettikleri esbab-ı mania ve mudıranın nefsülemre mutabık olup olmadığının bahisle iktifa olunur. İdare-i hazırda bulunanların bu mebhasda irad ettikleri esbab-ı mananın büyüğü Hristiyanları silah tutmaya alıştırmamak muta'alâsıdır. Bunların efkârına göre mademki Hristiyanlar mezhep ahirde bulunup İslâma adavet-i diniyeleri vardır. Mademki bu adavet sebebiyle devlet-i İslâm'ının hükümeti altından kurtulmak menvi zamirleridir mademki bu niyetin fiile çıkamaması adem-i iktidarlarındır. Mademki i'mal ıslahla me'luf olurlarsa vakten minelevkat

bu niyetlerinin fiile gelmesi me'muldür. Mademki Rusya onları sahabet-i maneviyesiyle Devlet-i Aliyye aleyhine tahrikten hâli değildir. Mademki Avrupa Devletleri Hristiyan olmalarıyla onlara meyl-i tabiileri bulunur. Binaen alâ zâlike onları iktidarsızlık hâlinde tutmaktan haberli yol olamaz ve bu dahi hizmet-i askeriye de onları teşrik etmemekle hâsıl olur bakalım bu mütâlâ'a doğru mudur?

Biz sual ederiz ki tebaa-i Gayrımüslime denilen kimileridir eğer bunlar bir cins ve bir mezhepten iseler, vakıa irad olunan mütalaa pek bi-cazir lakin biz görüyoruz ki hâl böyle değildir. Bilakis Rumların Ermenilere ve Katoliklere ve Protestanlara olan husumetleri İslâm'a olan adavetlerinden az değildir. Ermenilerin dahi kendi mezheplerinden başkalarına nazarları İslâm'a olan nazarlarından ehven görünmez bunlar silahşör olupta bir zaman hükümet metbu'alarına hıyanet edecek olursa yerine ne koyabilirler. Rum Devleti mi teşkil edecekler? Bu Türkler, Ermeniler, Bulgarlar, Dürziler, Kürtler, Boşnaklar, Pomaklar, Arnavutlar, Yahudiler, öyle bir Rum Devleti'nin zir itaatına girmeyi kabul ederler mi? Vuku-ı cebriye ile onları mahkûm etmen mümkün olur denilirse onların adetine nisbetle Rumlar otuz beş de bir bile kalamadıklarından bu suretin husûli akla ve mâddeten mümteni görünmez mi? Yok Ermeniler mi Hükûmete tevarüs edecek? Bu hiç mümkün olamaz. Zira öteki akvamın hiçbirisi bir Ermeni hükümeti raiyyetini kabul etmez ve Ermeniler memalik-i Mahrusanın münferik mahâllelerinde bulduklarından mâadâ adedce diğerlerin altı da biri nisbetindedirler ve akvam-ı sairenin her birinde dahi bu mevani' ma' ziyade mevcut olduğundan öyle bir tasavvur hatıralarından geçse bile mal-i hulya hükmünde kalır.

Adavet-i diniye bahsinde dahi derizki bu tabir otuz kırk sene evvelki hâle ıtlak olursa vakaa mutabık idi. Zira eski asrın terbiyesi iktizasınca mileli mahkûma esir hükmünde tanıtılıp hukuk-ı insaniyenin birçoğundan mahrum edilirdi. Mesela o zamanlarda tebaa-i Gayrımüslimedenden kimse ata binip İstanbul'da gezemez ve yolda İslâmdan biriyle kaldırım üstünde tekabil etse kendisi aşağı inmeye ve çamurlu havalarda yeniçeri kulluklarının oklarında yığılan çamurları süpürmeye ve omuzlarında taşıdıkları şallarla ağaların

ayakkabılarının çamurlarını silmeye mecbur idiler ve İslâm'a mahsus olan kisveyi giyemez. Ve hanesini büyü-tü İslâmiye renginde boyatamayıp siyaha karip birer renge boyar. Velhâsıl mehâkim-i şeriyede mazhar olunduğu müsavât-ı hukuktan mâadâ ahval-i medeniyye de daima milel-i hakimenin mağdur ve mâdûnu bulunmakla adavet ve husumet dahi bittabi kalplerinde merkez durur idi.

Ancak Tanzimat tarihinden sonra muamelat-ı medeniye başka surete girip o hâllerden bir eser bile kalmadı tebaa-i Gayrımüslime o zamandan bir ve nail oldukları imtiyazât sayesinde pek çok ilerlediler sanayi ve hırfet ve ticaret onlara geçti Darbhane, Baruthane, Eczahane Ebna-i Hümayun kalfalığı gibi devletin nezaret zatiyyesinde bulunması lazım gelecek birtakım daireler, malikâne suretinden onlardan bazı familyalara terk ve ihale olundu. İltizamın hazineden ihalelerinde taahhüdâtta ve sair hazine muâmelâtının ekserinde onlar tercih edildi. Devletin canı hükmünde olan muhaberat-ı Hariciye esrarı onlara tevdi kılındı. Mecalis-i nizamiyede onlardan a'za nasbolundu ve Maliye Nezareti'ne muavin namıyla onlardan bir nigahban konuldu ve Umur-ı Nâfia Nezareti ve Asker-i Şahane Hastaneleri Nezareti ve Posta Emaneti ve Telgraf İdaresi gibi mühim ve mutena memuriyetlere onlardan nazır ve müdürler nasb edildi. Müşirlik bâlâ evvel saniye salise feriklik, livalık, miralaylık kaymakamlık, kolağalık, yüzbaşlık rütbeleri ve Mecidiye ve Osmaniye Nişanları onlara da mebzul tutuldu ve çünkü Avrupa'nın onlar hakkında bir sahabet-i maneviyesi olduğundan onlardan birinin bir memuriyete nasbinde ve yahud bir memuriyetden azlinde Babîâli müteaddi olan hükm-i keyfî üzere hareket edemeyip ecnebi sefaretlerin rey-i ve muvafakiyetlerine müracaat ettiğinden azl ve nasb hususunda bir güne gadr görmediler ve mehâkim-i nizamiye de onların hukuku ekseriya bayağı tarafgîrâne iltizam olundu. Mekatib-i Askeriye ve Tıbbiye onlar için dahi güçade ve imtihanlarda emir tarafdarı ve sahabet amade olmakla elyevm ordularda ve hatta Saray-ı Hümayûn hizmetinde bulunan etibbanın çoğu onlarıdır. Vâlâyî üzerinde bulunmap açıkta duran ümera, zabitan ve erkan-ı harp ve yaver-i harb zabitanın dahi birçoğu onlarıdır umur ruhaniyeleri ve o vesile ile umur-ı cismaniyyeleri Patrikhane tabir olunan ve kendilerinin intihabiyle nasb ve teşkil kılınan bir heyet mahsusa-i milliye ile

rü'yet olunup tâbi oldukları devlet kat'an müdahale etmez. Taşralardaki teba-i Gayrimüslime dahi bir hâl imtiyaz ve istibdata bulunup vergileri kendi cemaatleri ve mecalis-i millileri vasıtasıyla tarh ve tevzi olunur.

Mecalis-i devletde a'zâ olarak vekilleri bulunur. Onlardan herhangi bir hakkında bir gadr vukua gelipte mahâllinde ihkak olunmaktan nevmid olunursa mecalis-i millet tarafından Patrikhane'ye hafıyyen iş'ar ve oradan dahi Babiâliye ihbar olunup hak yerini bulur. Ve bu tarikle haksız olarak bile ne işler görülürki kâh valiler ve mutasarrıflar niye azl ve tebdil edilir. Hele müdür azli bayağı her zaman vuku bulur. Bu cihetle onlar kimsesiz olan ahali İslâmiye gibi mültezimlerin vücûh-ı memleket namıyla her memlekete mütevellî olan derebeylerinin zulm ve tadilerinden bilküllüye masun olurlar. Hulasa-ı kelam gerek onların ve Avrupa'nın ve gerek Devlet-i Âliyye'nin maksatları tebâa-i Müslime ve Gayrimüslime beyninde hukuk-ı medeniyece bir müsavat-ı adile husûli kaziyesi olduğu hâlde idare-i hazıranın teşvişat mütereddidane ve muamelat-ı tarafgiranesi hasebiyle iş o daireden çıkıp ekser husus ve hukukta tebâa-i Gayrimüslimeyi tebâa-i Müslime'yi fersah fersah ileri geçti demek olurki eski muamelat-ı medeniyyenin mahsul-i tâbiyyesi olan adavet bizzarûre bu zamanda mevcut olamaz.

Ama bundan şimdi şu iki sınıf tebaa beyninde hiç mübâyenet-i efkâr yok manâsı anlaşılmak iktiza etmeyip mademki her mezhebin kavmine ilka ettiği terbiye ta hengâmı sebavetden ezhana birleşmiş ve insan hiçbir hâle kani olmap takdir müstarik eltaf ve in'am olsa yine ilerisini arzu etmek fitrat-ı insaniyyede merkez olan hasailendir bu mübâyenet ve rekabet dahi bittabi mevcut olur. Şu kadarki bunun derecesi adavet ve husumet menzilesinde olduğundan ve zikrolunan milel-i mütehâlifetü'l-mezâhibin din ve dünyaca huzur vermesi ve menafi-i medeniyyesi Devlet-i Âliyye'nin şu hâl heyette devamına muallâk ve merhun olup her ne zaman bu şekl-i muntazama bir tegayyür gelecek olsa cümlesinin silsile-i intifanın halel tareyân edeceği bedîhiyyâttan bulunduğundan tebaa-ı Gayrimüslime velev süllim-i a'mâl, silaha ve taklib-i heyete muktedir olsalar bile yine kendi faidelerini muhafaza için ona cür'et etmezler demek olurki bu adavet tabir olunan ihtilaf-ı efkar dahi korkulan neticeyi meydana

getiremez. Ama Rusya'nın memalik-i şarkıyye hakkında malum olan efkâr ve politikası icabınca teba'amızı idlalden fariğ olmaması mes'elesine geldiğimizde vakı'an Rumlar'ın ahval-i aleminden haberdar olmayan cahil takımları, işin ardını önünü saymayarak Rusya'nın ilkaat müfsidânesini kendilerine medar-ı zafer ve muvaffakiyet ad ederlerse de akılları kat'an kulak asmazlar onların şimdiye kadar Avrupada gürültü patırtıları ve Rusya'nın neşriyatına hem-dest ittifak olmaları bir aralık Yunan Devleti'ni büyütme ve Selanik'in ve Tırhala ve Yanya taraflarını ele geçirip sonradan istihsal vüs'at ve kudretle bir fırsat zamanında İstanbul'u Türkler'in elinden kapmak ve o zamana kadar Rusya'nın yüzüne gelip bir kere bu maksud husûle geldikte ona da kalın tarafını çevirmek tedbirinden ibaret iken muahharen Avrupa'nın kendi haklarındaki hüsn-i nazarı bu mertebeye kadar gitmeyeceğini ve Rusya'nın dahi İstanbul'u bir kere ele geçirecek olursa hükümet modeli şeklinde duran Yunan Devleti'nin devam-ı vücuduna hiç ihtimal olmayacağını pek güzel idrak ettiklerinden çoktandır mütâlâ'alardan nazar eylediler.

Ve Ermeniler ile Bulgarların dahi akdemce Rusya memalikine muhâceret ve muahharen avdet eden karındaşlarından Rusya idaresinde bulunan akvamın ne hâlde olduklarını lakıyla o öğrendiklerinden Rusya tabiiyetine dehalet arzusunda olamayacakları ve hususuyla bir zamanlardan beri tahsil-i ulûma ziyadesiyle inhimak etmeleriyle Rusya'nın ne türlü mevaid ile Lehistan, Kırım, Gürcistan, Dağıstan taraflarına istilal etmiş ve oraların halis-i sonradan hallelere uğramışlar ve el-yevm ne türlü esaret ve zillet altında yaşamaktadırlar. Yunanlıların tarihlerini okuyup duruken bilhassa Lehistan'ın uğradığını ahval teessüf iştimali gözleri o günde görür iken o yolda bir arzuda bulunmayacakları der-kârdır.

Avrupa'nın tebaa-i Gayrımüslime hakkında olan zahabet maneviyelerine gelince dahi bu hâl-i mücerred Rusya'nın Devlet-i Âliyye'yi Avrupa nazarında tahkir ve tezlil ve o yoldan kendine bir hakk-ı himaye kazanıp bilâ-mani' ihlâl-i efkâr ederek husûl maksadın mukaddimatını temhid etmek garaz üzerine vesait mahsusıyla neşrettiği havadis-i şenianın cümle-i teessüratından münbais olup hâlbuki bu havadis-in içinde vakıa muvaffak usûl-i medeniyeye mutabık bulunan

şeyler meydana kalkmış bulunduğundan ve Rusya'nın bu teşebbüsten merami ne olduğu artık herkesin malumu olduğundan bu sahabete asla vech-i lüzum kalmamıştır. Ve Avrupa Devletler'i Devlet-i Âliyye'nin mürekkebi olduğu millet ve akvamın içinde bu mülkü ve bu heyeti bir idare-i mazbutada tutabilecek ancak millet-i İslâmiye olduğunu dahi ra'na bildiklerinden İstanbul'da bir Hristiyan devleti teşkilini mümkün'ül-icra göremezler. Binaenaleyh ne Rusya'nın ilkaat-ı fesatımızı ve ne de Avrupa'nın bizim bekamız ve husûl-i ittifak ve itilafımız için ve dergahları nasâyih bizim tebaamızı bize hıyanet ve maanada kendilerine mazeret edecek hâle getiremez.

Bunları da bir tarafa bırakalım tebaasında kendi mezhebinde olmayanları hizmet-i askeriye almaya kaidesini dünyada biz icad etmeyeceğiz Fransa Devleti kırk seneden beri Cezayir ahâl-i İslâmiye'sinden asker yazıyor ve Fransa İmparatoru Paris'te kendi nefsinin muhafazasını Fransızlılara emniyet edemeyip bu Cezayir askerine tevdi' ediyor. İngilizler, İrlandalı Katoliklerden ve Hindilerden asker alıyor ve onlarla mazhar-ı muzafferiyet oluyor.

Rusya, Kırım Tatarlarını ve Lehliler Gürcüler ve Dağistanlıları ve Çerkesleri asker yazıp onlarla bütün Avrupa titretiyor. O devletlerde bizim vükelanın aklı erdiği kadar iş düşünecek adam yok mu? Onların hepsi mecnunda yalnız akıllı bizim vükela hazeratı mı?

Biz eğerçi ebna-yı vatandan birkaç yüz bin kişiyi mücerred ihtiyata mebni kışlalara doldurmak ve her sene vatanın tezyid-i ziraat ve sınıat ve ticareti için muhtac olduğu evladından nice bin genç ve tuvana yiğitlerin muavenetten onu mahrum bırakmak ve ahalinin nice suubetlerle idare-i devlet için verdiği paralarki (varidat-ı hazine) tesmiye olunur. Onlardan üçte birini bu uğurda beyhude sarf etmek gibi vatan ve milletce enva-i mehâzir ve mazarratı bedihi olan daimi asker beslemek efkârında bulunanlarda değil ise kendi mademki henüz Avrupa'nın usûl-i düveliyesi o usûl gayr-ı makulde daimdir. Bizim devletimizin dahi onlara tatbik-i harekette ızdırabını dahi inkâr etmeyiz.

Fakat yine o dairede olarak mümkün oldukça şer ve mazarratın ehven düşeceği tedbirin ittihazı mukteza-yı hikmet ve hükümet olduğunu ve bunun için

uzun düşünmek icap etmeyip mezâhib-i muhtelif ashâbından asker tahriri düvel-i sâirede ne türlü usûl-i nizamata tatbik olunuyorsa onların içinden biz dahi kendi mülkümüze ve tebaamıza ve menfatimize tevafuk edenleri intihab ve ihtiyar ettiğimizde asra göre hareket ve tebaamız beyninde adalet etmiş olacağımızı dahi ilave-i makal ederiz.

İstanbul'dan Tahrirat (Fî Rebiülevvel)

Hani (Engizisyon) namıyla bundan yüz elli, ikiyüz sene evvel Avrupa'da Katolik ruhbanlarından mürekkebe bir cemiyet-i zalime varmış ve bunlar Katolik Mezhebinde olmayanların kendilerini ve kendilerini bulamazlarsa kitaplarını ve gazetelerini bir resim vâlâ-yı mahsus ile ateşe yakarlarmış diye tarihlerde okuduğumuz ve dünyada böyle de zalim olurmuş, diyerek şaşır ta'accüb ettiğimiz hâlât yok mu işte onlar bugün Devlet-i Âliyye'nin idare-i hazırasında görülüyor. Ve şaşılıyor bizim vükela-yı hazıra dahi şimdi bir (Engizisyon) teşkil edip kendi meşreb ve efkârlarında olmayanları ele geçirebilirlerse ateş-i zulm ve gadr ile cayır cayır yakıyorlar. Eğer şahıslarını ele geçirmeyip de eserlerinden bir şey bulabilirlerse onu (autodafe) tarzında telef etmeyi muzafferiyetten addediyorlar. Bundan haylice mukaddem (*Muhbir*) nüshalarından bir takımı Zabıta-i Müşiri Konağının avlusunda tarz-ı mezkûr üzere yakılmış ve Âli Paşa'ya bu muzafferiyetinden dolayı icra-yı resim tebrik olunmuş idi. Bu kere dahi *Hürriyet* nüshalarından birazı...

Vasıtasıyla Zabtiye Müşiri Hüsnü Paşa'nın eline geçmekle resm-i mezkur yine icra olunmuştur. Rumeli Demiryolu meselesinde Meclis-i Hâss'ın suret-i ihtilafatını ve Dahiliye ve Maliye Nazırlarının beyan ettikleri efkar-ı hayr-ı havahanenin tafsilatını geçenki mektubumda yazmıştım. Bu iş hâlâ ilerlemekte ve zat-ı sadâretpenahi bu çatal kazıktan kurtulmak esbabını taharriden hâli olmamakta olup hatta bu aralıkta Maliye Nazırının tebdiliyle yerine Asım Paşa'nın nasbı sözleri dahi deveran ettiysede sıhhatinde henüz iştibah olunur. Çırağan Saray-ı Hümayun'unun sürat-i inşası zımmında yevmiye dört binden mütevaciz amele çalışmakta ve yaveri harbler mu'temedlik etmektedir. Amele-i merkume on dokuz haftadan beri gündeliklerini alamadıklarından ve bugün yarın vaadiyle karınları doymadığından Selamlık Günü toplanıp Hâk-Pây-ı Şahane'ye bir arz-ı hâl takdimini beyinlerinde kararlaştırmışlar. Ve bu karar nasılsa (Ata Bey Devlet) Hazretlerinin

kulağına gitmekle derhâl Galata sarraflarından bir küçük istikraz yapılarak sekiz haftalık yevmiyeleri Maliyeden irsal ve tevzi' olunmuştur.

Mabeyn-i Hümâyûn mübayaatı malum olan bir hâl-i müşevveşde cereyan ettiğinden ve borç dört yüz bin liraya yaklaşıp bunların fâhiş güzeşteleri bir taraftan işlediğinden buna bir çare bulunması geçenlerde suret-i mahsusada makam-ı Sadaret-i uzmaya rica buyrulmuş ve ashâb-ı matlubun bir kıt'a defteri dahi verilmiş olmakla bu kere eshab matlub-u Maliye Nezareti'ne celb ile bunların hesapları ru'yet ve tediye-i matlubatlarına himmet olacağı vaad edilmiştir. Cennetmekân Abdülmecid Han hazretlerinin evza tesebbüb-kâranesi iktizasınca Saray-ı Hümayun mübayaatı başmabeynciler ve Mızıka Zabitanı ve Daltacılar ve Dolap Kâtibi gibi bir takım muhtelif eller ile icra olunduğundan bunlardan her biri milyonlara malik olup hazine-i devlet hadd ve hesaba gelmez zararlara uğramış ve bu hâller erike-i pirâ-yı saltanat olan Abdulaziz Han Hazretleri'nin malumu olmakla esna-yı cüluslarında usûl-i tasarrufiyeye ibtida Saray-ı hümayundan başlanıp o makule mübâyaat-ı fasidenin vuku'na meydan bırakmamış idi. Şimdilerde alışverişlerin bir takımı Başkâtib'in ve Başmabeynci'nin ve bir takımı dahi Kapıcılar Kethüdası ve Kahvecibaşlarının ellerinde olarak hazinenin milyonları yığmaya gittiğinde ve hele şu ebniye hususunda Zat-ı Şahane'nin efkâr-ı sabıkasıyla bu günde görülen asara nazar-ı dikkatle baktıkça insana yeis ve hayret gelir fesubhanallah yukarıda zikrettiğim amele fikrası Tersane takımına dahi bir misal olup çünkü Saray-ı Hümayûn amelesinin daha eski hesaplarından birçok alacakları olarak bunun istifadesinden meyas oldukları ve tersane takımı dahi onlarla hem hâl buldukları cihetle bu kere onlarla akd-ı ittifak ve güya hazinenin anahtarı Sadrazam'ın elinde olduğu hâlde bunların hakkını vermiyor gibi bir gece ve yahud sabahleyin erkenden müşârünileyhin yalısını birkaç bin kişi basıp ahz-ı intikam etmek üzere ittihad etmiş oldukları içlerinden birinin ihbarıyla duymakla dünkü gün bunlardan birkaç yüz rençber mahbese ilka olundu.

Malumunuzdur ki bir zaman ma'hud mugarrid kemirenleri iltizam edip kâtipleri ve mubassır ve hademesinin cümlesini tebdiliyle yerlerine bütün kendi milletinden Ermeniler koymuş idi. Şimdi Posta Müdürü Yaver Bey dahi gayret-i milliyede Mıgırdıçın aşağısı olmadığından gerek Postahane ve gerek merkezlerde olan memurların cümlesini tebdiliyle yerlerine Ermeniler'den memurlar nasbeyledi.

Şu kadarki şimdi Postahane iltizamda değildir. İşte hukuk-ı müsavata riayet ve vatandaşlıkları hakkında bilâistisna ifa-yı himayet ve gayret böyle olur. Ya Yaver Bey gibi terbiyeli bir zatdan bundan başka ne umulur.

Hanya akd-i şirket mucîb-i terakki-i ticarettir. Kaidesi yok mu? Bizim devlet dahi ticaret ve sanatın terakkisi esbabına bezl-i makdur ettiğinden üç seneden beri rütbe-i bâlâ ricalinden Rıza Efendi bu işe memur olup sarrac ve dökmece ve simkeş esnafı beyninde şirketler yapılmış ve hisseler dağılmış idi. Bunlardan sarrac esnafı güzel güzel potinler ve buna mümasil daha nice â'lâ şeyler yapıp ucuz fiyatla mevâki-i mahsusasında satmaya bile başlamıştı. Lakin akd-i şirket mucib-i terakki-i ticaret olmak kaidesi doğru olduğu hâlde onun levâzımından olan esbab ki ticaret umuruna hükûmetin kat'an parmağı karışmamak ve rekabet-i hariciyenin zaafi için mesela mamulat-ı hariciyenin ithalinde ağır ağır resimler alınmak ve gün ve sahtiyan ve boya misillü mahsulat-ı dâhiliye üzerinden rusûmât kaldırılıp bunlar ehven bahalarla satılmak ve Avrupa fabrikalarında müsta'mel olan makineler tedarik olunmak ve emsali şeylerden ibarettir. Bunlara riayet olunmadığından sarrac esnafının bu kere şirket hesapları rü'yet olundukta iki bin keseden müteceviz açığı görünmüştür. Dökmeciler ve simkeşler dahi biaynihi bu hâldedirler. Ahvâl-i malûmâdândırki ticaret şirketlerini hiçbir devlet de hükümet yapmaz. Hükümetin vazifesi yalnız emniyet-i kâmile vermektir. Şirketleri ahali yaparlar. Ve bir şirketin cereyan-ı malumatında tasavvur olunan menâfi' ümit olduğu gibi çıkmaz da ziyan edilirse çünkü yalnız bir şirkete hasr-ı nazar olunmayıp herkesin beş on şirket de medhali olduğundan diğerlerden hâsıl olacak menfaatle öteki ziyan kapatılır. Ve şirketlerin imtiyazat-ı mahsusaları olduğundan buna dokunacak her hareketde mahkemelerde davalar açarlar eğer imtiyazın ihlaline hükümet sebep olmuş ise adeta bayağı bir şahsıyla murâfaa olur gibi hükümetle dahi mahkemede bitterafi' istihsal ederler. Bakalım biz de bu şirketlerin imtiyazları nedir? Ve imtiyaz diye meydana konulan şeyler şirketi ilerletmeye mucib olabilir mi? Ve bilfarz Hükümet o imtiyazata muhalif bir fiilde bulunmuşsa şirketler davaya tasaddi ve haklarını istîfa edebilirler mi? Şimdi böyle idare-i keyfiye altında bulunan bir hükümette teşkil-i şirket ile terakki-i ticaret ümidi Petersburg'da iki minareleri bir cami yaptırılmak tasavvuru gibidir.

Girit İsyânı'nın bidayetinden nihayetine kadar kere eşkiyaya reis ve muahharen-ı himmet-i bülend menkabet Cenab-ı Vekâletpenâhi ile mazhar enva taltîfat olduktan fazla meşhud olan sadakati cihetle Serasker Paşa Hazretler'ine yar-ı gar ve enis olan Hâcî Mihalaki müşârünileyh ile beraber Girit'den, İstanbul'a gelmiş ve burada maaşlar ve ta'yinler tahsisıyla dahi i'zâz ve ikram olunup artık sıdk-ı derunundan emniyet-i kâmile hâsıl olmayla istediği mahâlelerde gezip eylenecek da bulunmuş idi. Bu kere hâci mahalaki defaten gaib oldu. Ve akıbetinde Hoca Bey'e vasil olduğu haberi alındı belası bu ki gerek sadr-ı mufahham ve gerek Serasker-i aleyhim Hazerât-ı Mihalaki'nin namı anladıkça keşke devletin öyle birkaç gayretli kumandanı olsa derlerdi. Şimdi mahalakinin sadakat ve hüsn-i taviyyeti bu kararı verdiğinden ne diyeceklerini şaşırıp "Pertev-nîkân ne-gired her ki bünyadeş be est terbiyet nâ-ehl-râ çûn girdikân der-kinbend est" beytini okuyarak teselli bulmaktadırlar.

Gazetelerdeki rütbe yağmaları manzuriyeniz olmuştur. Sadr-ı kadir-şinasın rütbeleri ibzâl hakkındaki taassubu Sadr-ı esbak Mehmet Rüştü Paşa'nın hissesinden dûn değil idi. Hatta Reşid Paşa'nın üzerine makam-ı Sadârete geldiğinde müteveffâ müşarunileyhin tezyif-i amâli sırasında ta'dat ettiği şeylerin birincisi rütbelerin ibzâl-i mââdasi idi. Hele bir gün bir zata hitabıyla şu rütbelerin önünü olduğuma teşekkür ederim. Reşid Paşa zamanındaki rezalet ne idi. Bakkallara ve îvâzlara kadar rütbe almadık kimse kalmadı. Rütbelerin haysiyetsizliği bir dereceye vardı ki. "Rütbesizlik, rütbelikten daha mümtaz oldu demiş. Ve hakikaten o zamanlarda rütbe yağmasının önünü de gereği gibi almış idi. Ve bir aralık Kıbrıslı Mehmet [Emin] Paşa Sadaret Kaymakamı iken müşârünileyhin Mühürdarı yine Mühürdarlık hizmetinde kalmakla uhdesine salise rütbesi tevcih olundukda benim mühürdarım daha salise rütbesi alacak istihkakı tedarik etmemiştir diyerek muahharen ref'ine kalkışmıştı şimdi ise gazetelerin sahifeleri direk direk rütbe tevcihatiyle memlû olduğuna bakıp şaşılmaz mı? Hatta ma'hûd sofici Andon yok mu ki hem mağazasında sûf satar ve hem de iki seneden beri bazı kapılara intisap münasebetle hazineye şunun bunun yüz elli iki yüz kuruş maaşını kırk ellişer kuruş noksanına kırmaya ve verdiği para dahi kırık ve kesik altınlardan vermeye ve yirmi gün sonra senetleri vezneye verip tamamıyla müteallik olarak almaya alışmıştır. İşte bu Sufici Andon dahi yeniden rütbe-i salise aldı...

Vekıs'alâ-hâzâ.

Raybe'l-Menûn

Trabzon Vilayeti'nde dahi bu kere bir gazete neşriyata muvaffak olunmakla birinci nüshası görüldü. Mezkûr gazetenin mukaddimesinde değil, Trabzon ahalisinin belki Babî'li'nin bile istinbatında müşkülât çekeceği ta'birat Veysiyâne imlâ-yı sahayif olunduğundan ve gazetenin neşrinden maksad ne olduğu anlaşılamadı. Eğer murad Trabzon ahalisini vukuat-ı âlemden haberdar etmek ise bu lisanla olmayacağı zahirdir yok Türkçe lisanda böyle Arabî ve Farisî karışık şeylerde yazılır, olduğunu göstermekse ahaliye ne fayda ama bunlarda olmayıp erbab-ı malumata arz-ı iktidar ve kitabetse yine ahali için faydası olmaz. Biz zannederiz ki vilayet gazeteleri gayet sade yolda yazılıp memleketin istî'dât arazisi icabınca ne makule mahsulat yetiştirdiği ve daha yetiştirmeye kabil olduğu ve hangi cihetin yolları ziyade bozuk ve hangilerinin sür'at-ı tesviyesi elzem ve ahalisinin meyl ve kabiliyetleri iktiza mevki coğrafyaları üzere ne güne ziraat ve ne türlü ticaret esbabına teşebbüs etseler haklarında faydalı olacağı ve a'zâ-yı meclisin intihabında iltizam-ı hakkaniyetle en ziyade gayur ve hamiiyetkâr olanların intihablarına re'y vermeleri ve kendilerinin ve evladlarının okuyup yazmalarına ikdam etmeleri gibi yollar gösterilse ve pend ve nasihat edilse daha menfaatlidir.

İlan-ı Mahsus

Hürriyet gazetesine vaz'-ı hame-i ibtidar olunalı bir sene müddet olup geçen sene alafranga hazirandan itibaren *Hürriyet* hisseleri için nâm muhteremleri vaz' defter-i mefharet olan zevat-ı hamiyet sematın yedlerindeki senedat tarihlerinin müddetleri munkariz olduğuna ve işbu eser-i muteberin bundan böyle devamı yine onlar tarafından bî-dirîg tutulacak muavenet vatandaşı ve fütüvvete merhûn bulunduğu mebni hisselerinin teccidinde rağbet edenler matbaamızın bu kere nakil ettiği mahale yani Türkçe ve Fransızcâ bâlâ-yı gazetede muharrir olan mevkie vesait-i malumeleriyle beyan-ı keyfiyet etmeleri fakat gazetenin bahası olan bir liraya yalnız posta ücreti olarak beş şilin ilave eylemeleri ve bir de mezkûr gazetenin birinci nüshasından ellinci numaraya kadar elli adet nüshası takım edilerek hissedarandan ve saireden istek edenlere beher takımı posta ücretinden maada ikişer İngiliz lirasına

i'ta olunacağından talib olanlar keزالik Londra'da mahalle mezkure iş'ar-ı keyfiyet ve suret irsalini dahi beyana himmet eylemeleri bilhassa ihtar olunur.

Kemal¹⁸

¹⁸ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURGUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

54 HÜRRİYET 1285

Numara: 51 25 Rebiülevvel Sene: 1286 5 Temmuz 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

İLÂN-I MAHSUS

Hürriyet gazetesi alan zevatdan bazıları tarafından varid olan mektuplarda gazetenin vakit ve zamanıyla ele geçirilemediğinden ve bazı kere fahiş paralar verilerek alındığından şikâyet olunmakta ve ellerindeki numaralar eksik olupta takım yapmak ve noksanları çok olduğu cihetle müceddiden takım tedarik etmek isteyenler dahi bulunduğundan bunlar için arzu olunan nüshaların ne tarik ile irsali mümkün olacağı dahi sual edilmektedir. Cümlenin malumu olduğu üzere işbu gazete idare-i hazıraya dalkavukluk etmeyip hakkı söylemekte bi pervâ olduğu ve (el-hakkı mürür) kaziyesince doğru istemek müdahanelerle zehirlenmiş kavliklere acı geldiği cihetle bunun memalik-i mahruseye men'i duhulü için Babıâli canibinden her türlü tekayyüdat icra olunduğu gibi vatanın saadet ve selameti uğrunda ihtiyar-ı gurbet eden hamiyetkârân için vatandaşlarını hakayık-ı ahvalinden haberdar etmek birinci vazife olduğundan Yeni Osmanlılar Cemiyeti tarafından dahi bu gazetenin memalik-i mezkûrenin her tarafına irsal ve idhali için mümkün olan vesail ve vesaitin tedarikinde tecviz-i kusur olunmuştu gazeteden hissedar olmayıp açıktan nüsha nüsha almakta olanlar için gazeteler birkaç elden geçerek kendilerine vâsıl olunca[ya] kadar vakit zayi' etmeleri umur-ı tabiyeden ve muhtekir eline geçen nüshaları gazetede muharrir olan fiyât-ı muayyeninden ziyadeye sattırmamak men'i elden gelmeyen umur-ı müşkiladan olmakla arz-ı teessüfden başka bir şey denilemez.

Hürriyet gazetesine hissedar ve daima almaya hahişkâr olan ashab-ı hamiyet vesait malumalarıyla günü gününe gazetelerini alırlar. Ve mazbata ile kimsenin malumatı olmaksızın ve hatta kendi isimleri dahi bilinmeksizin muhabere dahi etmektedirler. Şöyle ki İstanbul'da bulunan zevatın bazıları Galata'da ecnebi tüccarından bir takımıyla söz edip *Hürriyet'in* bâlâsındaki Fransızca yazı göstermişler ve demişlerki şu gazeteden biz hisse alacağız fakat kendi ismimize olmayıp sizin isminize olmasını isteriz bu hâli gazetede muharrer olan (Londra'daki) matbaaya yazınız. Ve kendi namınıza bir veya beş nüsha gazetenin beher hafta gönderilmesini iş'ar ediniz beherinin mahalli fiyatı bir lira ve açıktan gönderilirse posta ücreti beş şilin (yirmi beş kuruş) dur. Ve mektup içinde gönderildiği hâlde beheri bir şilin (beş buçuk kuruş) masrafla geleceğiden ve bu da bir yılda iki buçuk liraya balığ olacağından işte bir lira beş şilin veyahut iki buçuk lira dahi posta ücreti ki cem'an üç buçuk lira eder diyerek çıkarıp üç buçuk lira tüccara vermişler ve tüccar tarafından dahi matbaamıza yazılmış ve gazeteleri her hafta posta ile gönderilmekle herkes posta vürudunun ertesi günü tüccarın mağazasına gidip gazetesini almakta bulunmuştur. Bu cihetle vasıta olan tüccar dahi bu zatların kimiler olduğunu bilmese gerektirir. Taşralarda dahi tüccar var ise onların ve yok ise sair ecnebilerin vasıtasıyla aynıyla bu tedbiri icra etmeleriyle gazeteleri mütemadiyen gönderilmektedir.

Matbaaya havadis ve malumat verenler dahi gazetenin balasında muharrer olan mahale gönderilmek üzere mektuplarının taraflarına Frenkçe bilir bir adama yazdırıp gönderirler. Ve mektuplarında istemezlerse imza dahi koymazlar bunun için mektupları yazan kimler olduğu matbaca dahi bilinemez fakat bu misillü imzasız mekuplarda şahsiyata taalluk eden mesele bulunursa sahibi muayyen ve mu'temed olduğu için onlar tayy olunup fevaid-i umumiye dair olan bahisleri neşrolunur.

***Huda Kadirdir Eyler Seng-i Harâdan Güher Peyda*¹⁹**

Biraz zamanlarından beri İstanbul gazetelerinin neşr ve ilan ettikleri teşebbüsât-ı ıslahiye eğer emsal sabıkası gibi yalnız sözden ibaret olmayıp fiilen dahi mevcut ise Babîâlî me'luf olduğu hab-ı ataletden uyandırılmış ve Yeni Osmanlıların nam u haysiyeti Babîâlî'nin gûş-ı müdârâ mutadına hoş gelen sazlarından olmadığı hâlde neşriyat-ı hak-guyanelerinin bazıları reşide-i mevki tesir ve kabul olmuş demek olur.

Bu teşebbüsâtın içinde başlıca iki mesele olup eğer bunların hayz-ı fiile gelmeleri mümkün olursa vatan ve mültezimîn saadet ve selameti için iki büyük temel edilmiş olacağından Babîâlî'nin himmetine telifik dest-i istihsan edecek herkesten evvel Yeni Osmanlılardır. Bunlardan biri vaktiyle her nasılsa düşünülmeyle verilen ecnebi imtiyazlarının refi' kaziyesidir Babîâlî bir vakitten beri bunun istihsaline çabalamakta ve Düvel-i müttehabbêden bir takımının imza-yı muvaffakatlerini alıp diğerlerini dahi ikna çalışmakta olduğu mervi olduğuna ve usûl-ı muamelat-ı milliye ve iktiza-yı terakkiyat-ı asriye üzere hakk ve selahiyet dahi kendi tarafında bulunduğu nazaran eğer teşebbüsâtı sıdk-ı azimete makrun ve rivayet memul ve intizara muvafakat ise mazhar-ı muvaffakiyet olacağı yakinen ümit olunur. Ve çünkü bizim mülkümüzde ticaret ve sanatın bu vecihle inkıraz ve tedenni hâline gelmesi mücerred imtiyazat ecnebiyenin îka' ettiği bin türlü fenalıkların en başlıcaları olduğundan illetin indifâî eserin zevalini istilzam ile az zamanda ticaret ve sanayimizin, tarik-i terakkide kat' mesafat-ı külliye edeceği ve bunlarla servet-i milliyenin bir esas mahkeme rabtolunacağı bi iştibaktır. İkinci mesele dahi fûnun u maarifin intişar ve terakkisi için usûl-ı hazıra-i tedrisiyenin daha nafi' bir hâlde tanzimi Maarif Nezareti'nde derdest mütâlâ'a olması ve şimdilik etfal-i inâsın talim ve Arabî ve Farişî ve Riyazi dersler ve hudut u nakş talimi sıbyan mekteplerindeki etfal-i zuhur ve inasın tefrikiyle bunların dahi başkaca bir suret-i matlube de tedris olunmaları maddeleridir. Bizde şimdiye dek cari olan usûl-ı talimiyenin yolsuzluğunu hiçbir akıl hamiyetkar inkâr edemez. Ve bu yolsuzluk mebde-i talim olan elifba'dan başlayıp bizdeki tahsil icabınca münteha-i kemalat-ı ilmiye addolunan muhtasar münteha-yı kadar her tabaka-ı tedrisiye de mevcut olduğundan mademki bu nokta-ı mühimme devletçe nazar-ı ihtimama alınmıştır. Bu tabakanın

¹⁹ Allah seni sert kaya parçasından mücevhere dönüştürmeye kadirdir manasındadır.

her birisinde ki yolsuzluğun izalesine kâfi bir tedbir-i nafi'in bulunması Nezaret-i mezkurenin uhde-i himmet ve mesuliyetine kalır. Çünkü bizim çocuklar beş altı yaşında mahalle mektebine verilip iki üç senede bir hatim ettirdikleri ve birkaç sene dahi tecvid ile bu hatimler tekrar olunduğu ve beş altı yıllar sülüs ve nesih karaladıkları hâlde ellerine bir gazete verilse okuyamazlar iki satır bir tezkire kaleme almak nerede yazılmış tezkireyi bile çıkaramazlar çocuklarda bir tarafa onları okutan hoca efendilerin içinde gazete ve tezkire okur. Ve birkaç satır mektup ve tezkire yazabilir yüzde beş nefere çıkmaz hâlbuki Ermeni ve Rum ve Yahudi etfali mahalle mektebine girdikten altı ay sonra kendi lisanınca gazete ve mektup okumaya ve bir sene sonra kendisi mektup yazmaya başlarlar. İkinci sene mukaddimat-ı hesabiyyeden ve üçüncüde coğrafyadan elzem olan ufak tefek şeyleri öğrenirler.

Şimdi bizim çocukların fitrat ve fetanetce bir eksiklikleri mi vardır ki onlar gibi tahsil-i fevaid edemiyorlar. Hayır çocuklarda hiç kabahat yoktur. Yolsuzluk bilcümle usûl-i tahsilindir. Akıl ve fetanetine itimad eden bir zat kendini beş altı yaşında farz etsin kendini aminlerle mektebe başlatsınlar. Elifba'dan bir noktaya ve ondan elif üstüne elif "esreyi" elif "ötre", o'ya çıksın ondan sonra elif "kûsun", "en" elif "kesan", "ın", elif "ötür", "ün" ve badehu elif bilsin "eb" elif bilsin "ib" elif "bilötür", "üb" diye heceye girişsin ve birinci zamanlardan sonra hangi lisandan geldiğini ve ne demek olduğu bilinmeyen ebced, hevveze ve ondan sonra sübhaneke, ettahiyat ve selavat ve dua-ı kunut ve amentü derslerini Arapça olarak okusun ve az bir etsin ve ondan mushaf-ı şerifinin hecesine aşağısından başlayıp yukarıya doğru ders ders çıka dursun ve okuduğundan hiçbir şey anlamasın yalnız dudu kuşu ta'lim eder gibi ağızdan bellesin nihayet birkaç hatimler edersin ve bu aralıkta yazı yazmaya dahi öğrenmiş olsun bakalım hulasa-i tahsili ne olur. Gayet ilgaya harekeli olan Kur'an-ı Kerim'i ayrılmaksızın dürüst okur. Veesselam bundan ilerisi varmı buna zeka ve fetanet ne yapsın ama milel-i ahirden yine bu yaştaki bir çocukla onu yan yana getirdiğimizde ve bizim çocuğun fetanetini ötekinden ümit farzettiğimizde ledelimitihan yine bizim çocuk mağlub olur. Çünkü öteki kendi lisanında hem okur hem de yazar bizimki sade okur yazar ama yalnız karalama yazar öyle efkârını kâğıt üstüne koyamaz öteki hesap ve hendese ve coğrafya ve resim ve musiki gibi fenlerin birkaçından kaçır mesele olsun bellemesidir bizimki kara cümlede bile kara cahili kalır ve öteki fenlerin ismini bile işitmemiştir. Şimdi bu hâle

bakıp bizim çocuğun fetaneti ötekinden nakıs mı denilir. Hayır eğer bizim çocukta diğeri gibi kolay yolda talim edilseydi bu fenleri belki ötekinden daha güzel bilirdi. Lakin zavallıya talim etmediklerinden fetanetce kendinin madunu olanın yanında mağlub ve madun kalır ve bunlar ilerde büyüdüklerinde dahi elbette malumatca galib olan terakki ve tefevvuk eder.

Terbiye-i ahlak hususunda dahi milel-i uhra mektepleriyle bizimkilerin beyninde fark-ı azim vardır. Beyoğlu, Galata, Samatya, Fener gibi sükkânı gayr-ı İslâmiyesi kesretli olan mahallerde etfal-i Gayrımüslime'nin mektebe gideceklerinde ve mektepten çıktıklarında ve bir resm ü ayin gününde etvar ve hareketlerine ve libaslarına dikkat olunsun çocuklar çift çift birbirinin ellerini tutarlar ve diğeri ellerinde yemek sepetleri bulunur uslu uslu konuşarak giderler. Ve mekteplerinde hiç şamata gürültü işitilmez falaka değneğin de bulunmaz hocaları tek tek okutmayıp takım takım talim eder. Ve resm ü ayin günlerinde velev arşını altmış paralık basmadan olsun hepsinin bir renkte birer kaftanları bulunur. Onları giyerler büyüklü küçüklü sırasıyla el ele giderler. Gelelim bizim mekteplere bir sokaktan içeri girilir girilmez orada mektep olduğu anlaşılır. Zira erkek ve kız çocuklar karma karışık bağrıştıklarından inceli kalınlı bir çığlık bir arbede bir vaveyla işitilir. Ara sırada hoca efendinin seda-yı mühibi dahi ötekilerin arasında kulağa gelir. Falaka değneğin şakırdısı ve dayak yiyenlerin çığlığı dahi duyulur. Ve mektepten azad olur olmaz tımarhaneden bir sürü deli boşanmış gibi birbirini itekaka bir kere sokağa fırlarlar onları bu hâlde görün kovandan dışarı uğramış bir sürü arı zanneder çünkü kimi torba ve kimi yumruk dövüşüne ve gelene geçene ve hususen Hristiyan ve Yahudilere harf-i endazlığa ve edebsizce sözler söylemeye başlarlar. Ve kimi dahi altı yedi yaşında bulunduğu hâlde ağızındaki cigarayı savura savura gider. Amin. Resmlerinde yolda giderken bir mektebin etfaline bakılsa heyetlerinden derece-i intizam ve terbiyeleri derhâl istidlal olunur. Zira kimi salta şalvar giyer kimi setr-i pantolon kiminin başında fes kiminin sarık kiminde cübbe kiminde uzun entari ve her birinin renkleri de başka başka önlerinde ilahi okunur. Arkadaki çocuklar onu dinlemezler. Her biri yanındaki ile oynamak ve etrafına bakmak ile meşgul bulunur. Hocalar, halifeler amin biri geldikçe amin diyiniz diye bağrışıyorlar velhasıl bir rezalet alayıdır gider.

Ya o mektep seyri denilen sahra zevkine ne demeli bir mudhakin yüzüne kağıttan yüzlük ve postekiden sakal ve köhne hasırdan cübbe geçirirler paçavradan başına imame ve kavuk yaparlar. Tesbih şeklinde eline bir dizi soğan verirler. Herifi bir uyuz merkebe ters bindirip kuyruğunu eline dizgin gibi verirler. Yanına omuzlarında falaka değnek ve ellerinde kabaktan yapma bir terazi ile çukadar tarzında bir takım hergele de takılır. Bu şekil ile herifi seyir yerinde dolaştırırlar. Satıcılara rastgeldikçe istintak eder. Ve yatırıp falaka ile döver bu oyunun adına (İstanbul Efendisi) yani kaza-yı İstanbul mansıb-ı muhtereminde bulunan kudema-yı eslaf şimdiki Şehir Emaneti misillü memleketin havayicine dahi nezaret etmek evvelinki zamanlarda mu'tad olduğundan onların esna-yı geşd u güzarda ettikleri hareketi bu yolda tezyif ve tahkir eder. Ve buna ulema tarafından hiç itiraz olunmaz. Hükümet dahi müsait bulunur. Bu maskaralığın tarik-i ilme hakareti mucip olduğu kimsenin hatırına bile gelmez. İşte yılda bir kere etfal-i mektebi nüzhetkâha götürürler. Orada da eğlence makamında bu rezail-i seyir ettirirler lakin hayf u sad hayf ki hengam-ı sabavet fotoğrafya tabir olunan ve üzerlerinde suver-i münakese sabit olan elvah-ı şeffafa benzer o esnada görülen evza ve ahval ve emsal ayine-i tabiatta müntabi ve mütemessil olarak ahir ömre kadar pay-dar olur gider. Şimdi henüz mektepte iken böyle hilaf-ı edeb muamelat görerek büyüyen insanlar sonra herhangi tarik ve meslekte bulunurlarsa bulunsurlar daima bir nizamsızlık içinde yaşarlar. Ve sair terbiyeli adamlar gibi intizam hâl bulamayıp ömürleri rahatsızlıkla geçer işte bununda sebebi (terbiyedir)

Etfale hüsn-i misal göstererek terbiye verecek olan mektep hocaları olduğu hâlde bir kere bunların ahvaline dikkat olunsun ekseri taşralı olup bir zaman medrese de derse çalışmış bu derse hayır etmediğinden terkedip bir vesile ile mekteb hocalığına sokuşmuştur. Bunların çoğu harekesiz yazıyı çıkaramaz ve ilmihâli bile doğruca okutamaz hele coğrafya ve hesap gibi fünün-ı adiyeye ve lazımeden bir mesele dahi bilmez ve belki adlarını bile işitmemiştir. Farzedelim ki şimdi Meclis-i Maârif mektep hocalarını imtihan etmek istese ve yalnız İngiltere ve Amerika ne demektir. Ve seksen dokuzla doksan altı ne eder diye sorsa eğer yüz hocadan beşi doğruca cevap verirse taaccüb ve teşekkür olunur. Gazete okumak ve anlamak ve bir şey yazabilmek için bu nisbetde bile adam bulunacağı memul olunamaz.

Mahalle mektepleri ve mektep hocaları dahi bir tarafta dursun selatin camilerinde rahlenişin tedris olan mezun ve mükemmel hoca efendilerin içinde dahi öyle gazete okur ve onlar ve istediği gibi mektup yazabilir zevat yirmi de bir ve ya iki bulunur. (bu nisbet de yüz de tabir kullanmaması saye-i maârif-i vayedede ders-iam efendilerin adedi orada da olmadığındandır) bunlardan hangisine bir gazete ve ya mektup gösterilip (Hoca Efendi) kerem edip şunu okuyunuz. Veyahud şöyle bir şey kaleme alınız veyahud şunu hesap ediniz) denilse (bizim tevaggulumuz Arabi iledir. Bunlarla iştilimiz yoktur cevabını verirler. Garibi odur ki mademki tevaggulumuz Arabi iledir. Bari şunun manasını bize söyleyiniz denilerek eline bir (*Elcevaib*) gazetesi verilse biraz müta'lâadan sonra (bu Arapca fasih değil anlaşılmıyor veyahut mutalaa olunmadıkça meal çıkmıyor) gibi bir cevap verirler. O zaman o zata denilse ki” â efendi bir insan-ı mütemeddin için her şeyden evvel lazım olan okuyup yazmaktır. Siz ise yirmi senedir dirsek verip tahsil-i ulum ettik diyor. Ve ötekini berikini cahil diyerek tahkir ediyorsunuz. Hâlbuki bir düşününüz iki satır bir tezkire yazacak olsanız elinizden gelmiyor ve tabi olduğunuz devletin ilan ettiği ferman ve evamiri okuyup anlayamıyorsunuz siz neyin alimisiniz eğer sizin ilminiz “nasara”, “yensuru”, “mübteda haber”, “istiare”, “cinas-ı kazıye” gibi ıstlahat-ı ulûmu öğrenip ve geceleri birkaç saatler derse bakmayınca ertesi günü rahlede takrir-i mefhum edememek ve kendi milletinizin lisanını ve “nahv u sarfını” bilmemek ve o lisanda okuyup yazamamak maddelerinden ibaret ise bu kadarcık şey iftihara denmez mekteb-i rüştiyeye devam eden on iki yaşındaki bir çocuk işte bunları bilir demektir ki medeniyete hizmet ve menfaat edecek ilimlerde o sizden alimdir.)” Acaba hoca efendi insaf eder mi ancak bizim hoca efendiler mantık okurlar iken bir gizli mesele öğrenirler o da şudur ki her ne zaman hasm-ı behasi ilzamdan aciz olursa” sus kâfir oldun” sözünü söyler mugalatayı basar hasmı dahi naçar-ı sükut eder.

Bu kabilden olarak bundan dokuz on sene mukaddem bir vaka olmuştu. Şöyle ki o esnada (*Tercüman-ı Ahvâl*) namında bir gazete çıktı bunun lisan ve evza-ı millet-i Osmaniye'nin muhtaç olduğu esbab-ı fevz ve saadetin istihsalini dai olmakla muahharen Yeni Osmanlılar unvanını haiz olan zevattan bazıları bendler yazıp mezkur gazeteye dercettirirlerdi. Bunlardan o asırda Mabeyn-i Hümayûn hizmet-i kitabetinde bulunan bir zat dahi (maârif) unvanıyla bir bend yazıp işbu usûl-i tahsiliyenin yolsuzluğundan bahisle gerek mahallat mekteplerinin ve gerek cevami

derslerinin bir suret-i mazbuta ve muntazamada talim olunması suretinin terviciyle beraber bunun ıslahı Maârif Nezaret-i celilesinden intizar olunur diye hatm-ı kelam etmişti. O tarihte Maarif Nazırı bulunan zat bu ifadeden kendine tariz manası çıkarıp ve şu tâ'rîbi sebkât eden ulema zi ve kıyafetindeki müteassıblardan dahi birkaçını kışkırtıp bunu bir mesele-i diniye suretine koydular. Ve çabalıya çabalıya zavallı gazeteyi on beş gün tatil ile mücazata uğrattılar. Eğerçi o zamandan beri mizaç ve terbiye-i alim haylice değiştii ise de kıyıda bucakta daha nice mutassıb cahiller bulunur ki cihanın hâlınden ve devlet ve milletimizin bulunduğu mevki hatrnakdan kat'an haberdar değillerdir. Şimdi usûl-i tahsiliye ıslah olunacak denildikte bunların kimisi çocuklara "evvelki gibi elifba okutmayıp Frenkce okutacaklarmış kimisi de öyle değil Kur'anı kaldıracaklarmış ve herkesi kâfir edeceklermiş" demeye başlarlar söz uzar dırılı çoğalır.

İşte Hükümet'e bu meselede lazım olan aslen bu köftegüıere kulak asmayıp azimetinde sabit durmaktır. Zira bir meseledir ki millet-i İslâmiyenin hayat mematı ona mütealiktir. Koca bir milletin selamet ve saadetini istilzam edecek bir teşebbüsü öyle birkaç nadan bi iza'nın laklakası endişesiyle terk ü feda etmek millete ihanet-i uzemadır.

Etfal-i nisvan için teşkili tasavvur ve ilan olunan mekteb-i rüştiyeler ile mahalle mekteplerindeki etfal-i zükur ve inasın tefriki hususlarındaki muhasenat ise zikr-i sebkât eden müteassıbların bile nokta-ı itiraz koyamayacakları ıslahat-ı nafiadan olmakla tafsil-i fezaili abes görünür.

Ancak ancak yine ancak bu işleri idare-i hazırardan memul edilmesi vallah gözümüz o kadar yılmış ve iyilik diyerek başlanıpta sonu çıkmayan veyahud çıkarsa da tamamıyla memulun aksi olarak pek fena bir karara müntic olan nice bin şeyler görmüş ki bunlar da da bir türlü gönüllere emniyet gelmiyor fakat bir millet ve vatanımızın hayır ve felahına müteallik bir rüya dahi görsen zuhuruna intizar ile birçok zamanlar gönül eğlendirmekle meluf olduğumuzdan ve bir iki seneden beri Yeni Osmanlıların neşrettikleri gazetelerde bu meseleler biddefaat mevzu' bahis edilmiş olduğundan gariben hüsn-i husûlünü iltaf ileyhiden istida ve intizar ve (Huda Kadirdir Eyler Seng-i Haradan Güher Peyda) mısra'mı tekrar ederiz.

Raybe'l-Menûn

İstanbul'da (Hayrettin) namında bir vaiz keramet fûruş peyda olmuş ve yazdığı mev'izelerin tablekârlığı hizmetini dahi (*Terakki*) gazetesi deruhde etmiştir. Ancak gazeteler milletin huteba-yı nasihat guyami olmakla onlar tarafından işâ'a olunan yanlış malumatın okuyanlara mazereti olacağından bu misillü aklına geleni yazan gazeteler ağızına geleni söyleyen Ramazan vaizlerine benzerler mesela (Hayrettin) imzası ve Prusya unvanıyla *Terakki*'de bir bent görülür ki bazı fıkraları aynıyla derc edilir.

Birinci Fıkra

Prusya'nın şimdiki bulunduğu hâl-i hakikatde muvakkat ve seri'üz-zeval olduğundan devlet bunu bir istinadgâh-ı kati ve kavi ile teyid etmek mecburiyetinde ve bunun tedabir ü vesail muktezasını tedarik ihtiyacındadır ki bu müddeamin sıhhatine kani olmak için Prusya Devleti'ni terkib eden a'zanın ihtilaf ve bi karar olmasına atf-ı nazar etmek kâfidir zannederim.

Hayır sizin bu zannınız gayet yanlıştır. Çünkü Almanya'da Katolik gayet nadir bulunup cümle ahali mezhebce Protestan ve milletçe Alman ve hemmeşrep ve hemlisan olduklarından onu terkib eden a'zanın ne ihtilafı ve ne de bi karar olması kimsenin hatırına gelmez.

İkinci Fıkra

Prusya'nın Rusya ile ittifakı şimdiye kadar pek çok kere politika râkiplerine mucip idare-i efkâr müstevcib italede güftar olmuş bu zu'mun intişarı dahi Katolik tarafdarlarının Protestan olan Prusyayı dahi Rusya'nın izmihlale kabilinde müşterek görmelerinden neş'et eylemiş ise de hakikat madde Prusyanın, Prusya ile ittifakı olmayıp Rusya'nın, Prusya'dan ihtiraz üzere bulunmasıdır. Çünkü Rusya ne vakit olsa Prusya'nın tariziyle rehin-i zeval olacaktır.

Bu fıkranın ibaresi o kadar beliğane düşmüş ki anlaşılmak derecesinin ilerisinde olduğundan layıkıyla mesail çıkaramadık... Katolik tarafdarlarının Protestan Prusya'yı dahi, Rusya'nın izmihlale kabilinde müşterek görmelerinden Prusyanın Rusya ile ittifakına sebep olsun Katolik taraftarını tımarhane ashabıdır. (Hakikat madde Prusya'nın, Rusya ile ittifakı olmayıp Rusyanın, Prusya'dan ihtiraz

üzere bulunmasıdır) demek ne mana götürür bunun hakikat-ı madde neresinde. (Çünkü Rusya ne vakit olsa Prusya'nın tariziyle rehin zeval olacaktır) ibaresi keramet kabilinden ise bizde emin havan arzu olurduk ama böyle saçma bir duanın kabul olacağında büyük şüphe olunur.

Üçüncü Fıkra

Şimali Almanya'nın şimdiki hükümet gayr-ı mütesaviye ile memalik-i müttehida heyetinde bulunmayı bilahare bir heyet-i vahideye tahvil etmesi pek sehl-i ve Cenubî Almanya ise tahfizi ve tecavüzi her hâlde kavanin-i askeriye ve muahedat-ticariyece şimali Almanya ile müttefik ve yekden olup Avrupa Devletleri'nin Almanya hükümetleri Prusya himayesinde olarak ittihat ederse dünyada birinci devlet olacağını bilmülâhaza bu ittihadın vuku'ndan ihtiraz ve o yolda hayliden hayli müşkilat-ı ibraz etmekte olmaları ise piş-i nazar-ı mütâ'lâaya alınınca Prusya'nın şu hâlde harbe ihtiyaçdan vareste olamayacağı rakîbe bedaheten vasıl olur.

Bu bahs-i rütbe-i bedahete vasıl olmak şöyle dursun o kadar karışık ve karanlıktır ki müellifin ibare-i müşevveşesi ona nisbetle gün gibi aşikâr denilebilir. Eğer şu kadar sözlerden murad Prusya Devleti Almanya'nın ekser hükümet muhtelifet'ül-idaresini kendine kalb ve zam edip hayli cesamet-i kesbetti. Ve kalan yerlerde ilhak ederse daha büyür ve Avrupa'ya dehşet verir. Sair devletler onu bu kadar büyütmeyi istemezler. Ve bir bahane ile onunla harb açıp mağlup eder. Ve güçlüdürler demek ise bu hâl umur-ı müstakbele ve gaibeden olarak böyle rütbe-i bedahetde haber vermek keramet-i muvaffak olduğundan bizim gibi kühenkârların orada bahs-i münazaraya girişmesi yakışık almaz fakat şu kadar derizki Prusya'ya harb açmak Fransa'dan başka Avrupa Devletleri'nden hiçbirinin maksad ve meramı olmayıp bu hâlin vukunda dahi harbe ihtiyaç Prusya tarafından evvel ondan muhteriz olan Fransa'ya ait olur.

Dördüncü Fıkra

Prusya'nın şimdiki hâlde her tarafa dönse düşmana musadif olması yani Rusya bed-hah İsveç, bî-huzur Danimarka hâlâ mütehevvir Fransa hiddetli Almanya kararsız bulunmalarını mutlaka Prusya'yı böyle bir hâlden kurtulmak mecburiyetinde bulunduracaktır. Velev Avrupa'nın başına bir harb-i umumi gelmesi intaç etse bile.

Rusya niçin bed-hah İsveç neden bi-huzur olsun Danimarka mütehevvir dinleyeceğine mütehayyir “ve bir gün bende ejderin ağızına gideceğim” diye lerzan denilse daha şayan olur. Fransa yalnız hiddetli değil Prusya kendisini aldatıp büyüdüğünden ve adeta kuvvetce kendine mukabele hâline girdiğinden mesela mütelâşî ve Ren Nehri’ne kadar Fransa memalikini tevsi’â hâhişkerdir Almanya kararsız neden olsun ki bir takımını Prusya’ya inzimam ile kararlaştı. Ve pekâla yerleşti. Yalnız Avusturya idaresinde kalan Almanlar bu arzu-yı milliyeye nail olmak için kararsız bulunuyorlar. Şimdi bu hâlin nesi var ki Prusya ondan kurtulmak mecburiyetinde bulunsun Prusya istediği şıkârı avlayıp hazmetti. Şimdilik ona dokunmazlarsa hiç kımıldamak niyetinde bile değildir. Zira kımıldamak hazmesine halel verir.

Beşinci Fıkra

Almanlar alemde birinci derecede gemicilik ile müştehir adamlar olduğundan Prusyanın ihtiyacat-ı sahihesinden birisi dahi vakaya şevketi için kuvve-i bahriyesinin bir haddi kemale imalı maddesi olup bu ise evvel-bi-evvel sevahilinde biraz daha tevsiane va-bestedir. Ve Prusya’nın şimdi memalik-i sahiliyesi pek az olduğu hâlde sefâin-i ticariyesi üçüncü mertebede ve Fransa tüccar gemilerine faik bir derecede olmasına nazaran Almanlar’ın fûnun-ı bahriyede olan maharetleri icabınca tevsi-i sevahil emeli hasıl olur ise la-büd Prusya Devleti bahren dahi galibiyet-i kâmilede bulunacağı mertebe sübuta peyvestedir bu hâlde Prusya Flemengi kabza-i tasarrufa almak hırs ve tama’ından feragat etmez. Ve Flemengin iltihakı ise ahaliyi Alman ve kârdan olduklarından Almanya’nın bahr-i Baltık da tevsi’ müstemlekâtıyla mükemmel bir kuvve-i bahriyeye malikiyet ve sonra da istediği hem civarına tasallut ve galibiyetinden başka netice vermez.

Almanların birinci derecede gemicilik ile müştehir oldukları işte şimdi bu zatdan öğrenildi. Birinci derece İngilizlerin ikinci derecede Amerikalılar’ın üçüncü mertebede Fransızların gemicilikle şöhretleri malum olup lakin Almanların Baltık sevahilindeki cüz-i kuvvet-i bahriyesiyle fûnûn-ı bahriyede maharetleri bu ana kadar işitilmemiş idi. Ve Prusya Flemenki kabza-i tasarrufuna almak hırs ve tama’ından el-hâletü hâzihi feragat etmiş mi ki tevsi’i sevahil emeli hasıl olursa ve kendisi (güya bir galibiyet-i kamilede bulunmuş gibi) bahran dahi galibiyet-i kamilede bulunursa o

tam'adanf eragat etmeyeceği anlaşılın (ve Flemenk'in iltihakı yalnız Bahr-ı Baltık'ta tevsi'-i müstemlakatıyla mükemmel bir kuvve-i bahriyeye malikiyyet ve sonradan istediği hem-civarına tasallut ve galibiyetten başka bir netice vermez) demenin manası nedir? Flemengin iltihakı bahr-i Baltık'ta tevsi-i müstemlekat demektir elbette onunla beraber bir kuvve-i Bahriyeye malikiyyet dahi husûle gelir. Bunların vücud-ı farzlarının tahakkuku vuku'nda hemen hem-civarına tasallut neden icap etsin ve galibiyet neden istifham olunsun.

Altıncı Fıkra

İşte Prusya'nın, Flemenk'i ve Fransa'nın, Belçika'yı istilâ efkârında sebatları elbette beyne't- tarafeyn mucip harb u cidal muzafferiyet gençliği münasebetiyle Prusya tarafında görünmek aaleb ihtimal ise de ahirü'l-emr yine Flemenk Prusya'nın ve Belçika, Fransa'nın yed-i tasarruflarında kalıp iş müntaç sulh ve vifak olur.

Hele mülheme-i vicdaniyeden istihraç olunan şu haber gaybı için hiç diyecek yoktur. (Hayrettin) galiba Prusya Başvekili Bismark ile gizlice muhaberele ediyor ve Fransa İmparatoru'na dahi münasebet-i mahremanesi olduğuna anlaşılır. Hayrettin eğer Devlet-i Âliyye'ye ve belki bütün Avrupa'ya bir büyük iyilik etmek isterse şu iki zat'a söz anlatmaya himmet buyursun birisi Flemenki olsun çekilsin öteki de Belçika'yı yutsun sesini çıkarmasın öyle (Armstrong) topları ve (Chasepot) tüfekleri gürültüsü ile alemleri ürkütmek ve cihanın muamelat-ı ticaretine hanel ve sekte getirmek layık değildir.

Bundan başka (Hayrettin) "Rusya" unvanı ile yine Terakki'ye yazdığı bir bendinde Prusya'nın Rusya'ya düşman tab'i olduğunu iddia eder. Lakin ortaya bir sebep-i adavet koymaz. Yoksa hasım hasım bir emlada yazıldığından adavete bais-i beyinlerindeki garabet-i sıhriye midir? Yahud Prusya'nın İstanbul'u ele geçirmek ve Rusya'nın da Flemenki ve Avusturya'nın Almanya cihetlerini istila etmek gibi birer niyet muzırralarından mı neş'et ediyor.

Velhasıl bu zatın imzasıyla mukaddemleri *Corriered' Orient* gazetesinde Fransızca olarak bazı düzgün bendler görülüp kendinin ilim ve vukufuna delil tutulur iken Türkçe'ye başladığından sırtındaki Arslan postu söyleyip mahiyeti meydana çıktı. Artık o Fransızca bendleri yazan her kim ise emeğini helal etsin ve *Terakki*

gazetesi dahi böyle har mühre fûruşluğuyla beraber kendisini delal-i maârif zannetsin dursun.

Sırbistan idaresi bir zamandan beri ayak patırtısı ile haksız hak kazanmaya ve senelerce kanlar dökülerek ve nice bin canlar telef olarak fetih olunmuş olan kaleleri bir söz ile almaya alışıp birgün bir vesile ile Bosna kıtasını dahi zamime-i mülkü etmek ümidine düşmüş ve birkaç sene vardır ki küçük İzvornik kıtasının dahi Sırbistan'dan ma'dud olması iddasıyla Belgrad ve sair-i kılâ'-i mütecaverenin tahliye ve terk olundukları gibi buranın dahi Sırbistan'a, terki davasına kalkışmış idi. Lakin müddet-i vefireden beri Bosna'da Vali bulunan Osman Paşa'nın o havali ihvanına vukuf-ı kamili olduğundan ve hususiyle zikrolunan İzvornik kıtası dahi elden çıkacak olursa Bosna ikliminin giriftar olacağı muhatarayı herkesten al'a bildiğinden her ne zaman Babîâli bu meseleden dolayı tazyik olursa Bosna'dan istiş'âr-ı keyfiyet eder. Ve Osman Paşa tarafından aldığı cevapnameler üzerine muhtıra-i atiyeden Ürgüb hâl-i meseleyi ileriye talik eylerdi. Sırb idaresi Babîâlinin vehim ve cebanetinden emin iken bu iş ötekiler gibi suhuletle beceremediğinden müteaccib ve bunun sebebini mütecessis iken husûl-i matlebe mani' olan Babîâlinin hamiyeti olmayıp mücerred Osman Paşa'nın ihtarat-ı gayûrânesi olduğunu nasılsa anlamakla bu emniyeye nail olmak için evvel emirde müşârünileyhin oradan defi' lüzumunu tedbir ve enva'-i iştikâ ve bahanelerle müşârün-ileyhin azlini Babîâli'ye teklif etmişti. Bu kere müşârünileyhin azliyle yerine Safvet Paşa'nın tayini İstanbul gazetelerinde görüldüğünden İzvornik'in dahi yakında Belgrad mülhakâtına iltihak edeceği bi'l-istidlal teessüf olundu.

Küçük dünyanın küçük adamları namıyla *Muhib* gazetesi bir vakitden beri bir tuhaf hikâye başlayıp her nüshasının birkaç sahifesini ondaki garaibât-ı ahval ile lebriz ve malâl etmektedir. Büyük dünyanın içinde cereyan eden yolsuzluklara nisbetle küçük dünyanın idaresi gayet yolunda ve hemen Avrupa gitmek arzu olunacak bir hâlde bulunduğundan hikâyenin letafetine hiç diyecek bu kadar fakat elbette küçük dünyanın her şeyi büyüğe nisbetle küçük ve gayet muntazam olacağına ve orada dahi böyle gazeteler bulunacağına ve *Muhib* dahi sair gazetelerin küçüğü olduğuna nazaran yakında orada ki refiklerine iltihak eyleyeceği pek memuldür.

İlân-ı Mahsûs

Hürriyet gazetesine vaz'-ı hame-i ibtidar olunalı bir sene müddet olup geçen sene alafranga hazirandan itibaren *Hürriyet* hisseleri için nam -ı muhteremleri vaz'-ı defter mefharet olan zevat-ı hamiyet sematın yedlerindeki senedât tarihlerinin müddetleri münkazi olduğuna ve işbu eser muteberin bundan böyle devamı yine onlar tarafından bi-dirig tutulacak muavenet vatandaşı ve fütüvete merhun bulunduğuna mebni hisselerinin tecdidine rağbet edenler matbamızın bu kere nakil ettiği mahale yani Türkçe ve Fransızca bala-yı gazetede muharrir olan mevkie vesait-i malumeleriyle beyan-ı keyfiyet etmeleri fakat gazetenin bahası olan bir liraya yalnız posta ücreti olarak beş şilin ilave eylemeleri. Ve bir de mezkûr gazetenin birinci nüshasından ellinci numaraya kadar elli adet nüshası takım edilerek hissedarından vesaireden istek edenlere beher takımı posta ücretinden mââda ikişer İngiliz lirasına i'ta olunacağından talib olanlar kezalik Londra'da mahal-i mezkure iş'ar-ı keyfiyet ve suret-i irsalini dahi beyana himmet eylemeleri bi'l hassa ihtar olunur.

Kemal²⁰

²⁰ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

55 HÜRRİYET 1285

Numara: 55 2 Rebiülahir Sene: 1286 12 Temmuz 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

TUZ İNHİSARI

Eğer eşyadaki kıymet-i nev'-i insanın ihtiyacı nisbetinde olsaydı şüphesizdir ki su ve tuz denilen cevherler altın ve mücevherden ziyade muteber olurdu. Zira altın ve mücevher madde-i insanın hayatına hizmet edemez. Onların kıymet ve itibarları mücerred-i nedret ve letafetlerinden naşıdır. Ama su ve tuz insanın ve insan ile müte'ayyiş olan nev'-i hayvanın mâ-bihi'l-hayâtı olmakla onlara ihtiyaç altın ve mücevherden daha ikdam ve eziyettir. İnsan ekmeksiz yaşayabilir onu tuzlar pişirir. Sebze su ve tuz ile kaynatır geçinir insan onsuzda mu'ammer olur. Ekmeği ve sebze su ve tuz ile pişirir ve ekmeği ve soğan ve sarımsağı tuza batırıp bir suyu içer yaşar lakin susuz ve tuzsuz ekmek ve et ve sebze yiyemez. Kezalik bir adamın altını ve mücevheri olmadığı hâlde suyu ve tuzu oldukça hayatını muhafaza eder. Fakat altın ve mücevheri olan bir kimsenin suyu ve tuzu olmazsa lezzet-i hayattan mütena'im olamaz. Çünkü altın ve mücevher âkil olunamaz eğer altın ve mücevher gibi su ve tuz dahi cevahir nedereden olaydı ağrınca altın verip satın almaya ihtiyaç olurdu. Ancak Cenab-ı Rezzak bî-minnetin şüküründe aciz olduğumuz eltaf latecessasından biride ibadiyete rahmet böyle bir cevher muhtaç aleyhi cevahir-i saire gibi nedretle halk etmeyip evvel-i derece kesretle yaratmıştır ki kürre-i arz nüfus hayvaniye ile memlu' olmuş olsa mevcut olan su ve tuz kifayet eder ve fazla kalır.

Şimdi böyle bir madde-i mâ-bihi'l-hayâtı ibadullahın iktidarından mahcur tutmak ve nedretinden kıymetini tezyid ile halkın ıztırabından istifade etmek kadar âlemde bir zulm daha olabilir mi bir mümkünün su-i mecralarını zabıt edip ve çeşmeleri kapatıp her kim su içmek isterse bir dağına şu kadar para verecek demek gibi eski tarihlerde ve mesela (Neron) ve (Yezid) ve (Haccac) gibi namları ilelebet lanetle yad olunan gaddarların zamanlarında hiç böyle bir zulm ve sitem görülüp işitilmiş mi ve bunun aynı olan tuz inhisârı şu yeni asırlara gelince kadar hiçbir diyarda ve hiçbir Padişah gaddarın kalem-rev hükûmetinde cari oldu mu? Vakıa nevi'-i beşerin me'kûlât ve melbûsâtı üzerinden bir miktar resim ve bâc almak bu sitemkâh devrana gelip giden zâlîme eslâfın bıraktıkları yadigârlardan olup bir cemiyet-i beşeriyenin hüsn-i idaresini müte'ahhid olan bir hükûmet dahi iktiza-ı asır ve mevki' üzere muhtaç olduğu mesarifi gerek doğrudan doğruya ahalisinden aldığı vergiden ve gerek tedricle ve bilvasıta havâyic-i mütenevvisi özüründen istifaya mecbur bulunmakla o misillü varidat-ı mülkiyenin akıl vaadle adem makruniyetle beraber istihsalinde bir nevi' ıztırâr görülebilir. Ve evvel-i havayic dahi mâ-bihi'l-hayat hükmünde olmadığı ve istenilen miktar eşyanın kıymeti mu'tedil bulunduğu takdirce ne ahalice ifa'sında sarf-ı mecburiyet ve ne de istifasında hükûmetçe cebire olmayacağından vergi beliyesinden ehven görülür. Ama tuz ki insan onsuz yaşayamaz bu mecburiyet ve ihtiyaçtan bir hükûmetin intifa' çalışmasına hangi akıl ve hikmet ve insaf ve şeriat kail ve razı olur. Ya evvel-i idare böyle bir zulm-ı umumiye intifa' kastına mebni ihtiyar ettiği hâlde umduğu kadar menfaate nail olamadığı veyahut hiç intifa' edemediği sabit olursa ona ne isim takılır işte Avrupa Devletler'inin bazısında cari olan tuz inhisarı bu iki şikkın evvelkisine müteallik ve bizim Devlet-i Âliyye'deki inhisar dahi şikk-ı saniye tamamıyla muvafaktır. Mamâfih Avrupa ahalisi hukuk-ı insaniyelerini bir dereceye kadar ellerine geçermiş ve vesile-i neşr-i efkâr olan matbû'âtı kayd-ı inhisardan az çok kurtarmış olduklarından millet meclislerinde müntahab vekilleri ve matbuat ve mahkemede ilim ve akılları ve hatibleri iş bu inhisarın lağv için herbar feryad ve ısrar etmekte ve bizim devletimizde öyle ahalinin hukukunu iddiaya memur ne meclis-i ümmet ve ne de matbuat ve muhakemede idare-i cariyenin keyif ve hükmüne dokunacak yolda neşr-i efkâr salahiyet olmamakla ahalemiz usûl-i inhisarın müştemil olduğu her türlü dert ve belayı çekerek azalmaktadırlar. Bedihidir ki İstanbul'da şehriye yüz yüz elli

bin kuruş, maaş alıp matbahları için kırk elli bin kuruş sarf eden ve hanelerinde ne miktar tuz sarf olur. Ve kıyyesi kaç a alınır bilmeyen ve memalikin ve ahalinin ahval-i sahihesini görmemiş ve görenleri söylenmemiş ve söyleyen olursa denilememiş olan ve Devlet-i Âliyye'nin memalik olduğu mülk-i cismi kadife sandalye üzerinde oturarak ve şunun bunun ağrazından hâli olmayan ifâdatı ve memurin mahaliyenin bin türlü sanat perdeleri altındaki iş'aratı üzerine hükmederek idare olunur. Za'm eden devletlere senede onun emeğiyle birkaç yüz kuruş kazanabilen ve tuz kıyyesi sekiz on kuruş olmakla tedarikine muktedir olamayıp tuzsuz ekmek yemeye veyahut kazancının nısfını tuza vermeye mecbur olan acze-i ahalinin hâllerini ve tuzsuzluğa hastalanıp telef olan hayvanından dolayı ahaliye ve hazine-i devlete tertib eden zararın miktarını anlatmak gayet müşkül ve belki anlatmak murad edene muzırdır.

(Onlar ki verir lâf ile dünyaya nizamat bin türlü teseyyüb bulunur hanelerinde) mailinin mazharı olan şu zatlar ki akıl ve fetanet be kibr ve azimetçe feleğe kelek sîmurga sinek demeye tenezzül etmezler bunlar Fransa'da ve sair bazı mahallerde tuzun taht-ı inhisarda olduğunu ve ondan hazine-i devlete bir hayli faideler ait olduğunu istediklerinde onlara taklide kıyam ettiler ve bu tedbiri düşünür iken "çünkü vekîl-i harcın defterine nazaran bizim matbahda ayda elli kıyye tuz sarf olunuyor. Ve beher kıyyesi için beşer paradan altı kuruş on para veriliyor. Şimdi tuzun kıyyesi kırkar paradan olupta elli kuruş verilse bundan ne olur. Kezalik esnaftan ve rençber ve çitçilerden bir adam dahi bu nisbetce hanesine ayda bir kıyye tuz alacağından kırk para verse nesi eksilir hâlbuki azdan az memalimizde otuz milyon nüfus bulup bunlardan her biri la-akal yılda beş kıyye tuz yeseler devâb ve mevaşi içinde tuza muhtaç olanların adedi dahi bu nüfusun sekiz on katına baliğ olacağına ve beher re's hayvan yılda yüz elli dirhem yarım kıyye tuz yiyeceği cihetle bunların adedi dahi la-akal beş yüz milyon farz olursa cümlesinin muhtaç olacağı tuzun miktarı beş altı yüz milyon kıyyeye çıkar ve birer kuruştan altı yüz milyon kuruş ki bir milyon iki yüz bin kese eder. Ya sabun ve revgân-ı zeyt ve revgan sade ve çerviş ve mum ve dibâgat fabrikalarıyla tuzlu balık yapanlar için dahi na-çar birkaç yüz milyon kıyye tuza ihtiyaç derkâr olduğundan bunlar dahi ilave olunursa tuz hasılatı şüphesiz bir buçuk ve belki iki milyona varır. Haydi bunun bir iki yüz bin kesesi tuzlaların muhafazasına ve memurlar maaşına gitsin yine nasıl olsa azdan az bir buçuk milyon kese artar bu da sâir-i varidatın nısfından ziyade demektir. Bununla

borçlar ödenir hazine dolar kimseye de yar olmaz bize aman bundan a'lâ tedbir mi olur dediler ve işin ardını önünü saymarak ve sair yer de bu inhisarın suret-i cereyanı nasıldır. Ve ondan ne fesatlar ne fenalıklar tahdis etmiştir. Ve bizim memalikimiz ne hâldedir buralarını hiç düşünmediler. Hemen gözlerini kapayıp yürüdüler hem de ne zaman bu işi becerdiler. Cennetmekân Sultan Abdülmecid'in zamanındaki sû-i idareden bütün âlemin canı yanmış ve Sultan Abdülaziz Han Hazretler'i henüz taht-ı saltanata cülûs etmekle herkes onun himmet ve fetanetden nice aylıklar intizarında buldukları bir zamanda idare-i inhisariyeyi mevki' icraya getirdiler. Ve o Padişah ma'sûmi bunca milyon halkın yed-i duasına mazhar ettiler. Zira ahali iyi kötü her icraati falan Sadrazamın falan paşanın re'y ve tedbiriyle olduğunu bilmeyip her şeyi Padişahın kendi yapar. Za'm ettiklerinden ve bu âna gelince[ye] kadar her türlü sû-i idare ile ezilmiş ve yürekleri yanmış olduğu hâlde bu tuz beliyesi gibi bir zulm-i fahişe uğramadıklarından o derece müteessir oldular ki Padişah müşârun'ileyh hakkında olan hüsn-i efkâr ve itikadları ta o zamandan tedenni etmeye başlayıp bugünkü günde o ümitten bütün bütün meyus oldular.

İşte bizim idare-i hazıramızın başında bulunan ve Padişahı kendi sadakat ve dirayetleriyle vikâye ve himaye duasıyla ikna' ve igfâl edip kibir ve nahvetleriyle cihana sığmayan zevat böyle bir şen'âyı düşmeksizin ihtiyar ile velinimetlerini mazhar-ı inkisar kibâr ve sıgar ettiler. (Sebeup olanlara lanet) zira idarede mazbutiyet olmak için ekser-i mevki'de bulunan tuz madenleri kapatılmakla birtakım memleketlerin ahalişi uzak yerlerden tuz celbine ve hudud üzerinde ve yakınlarında bulunanlar dahi diyar-ı ecnebiyeden hırsızlık tarikiyle tuz tedarikine muhtaç oldular bu sebeple mesela tuzun kıyyesi beş para iken nakliye masrafları ve muhtekirler ticareti munzamm olarak beş altı ve bazı yerlerde sekiz on kuruşa çıktı. Aceze-i ahali Vükela hazerat-ı gibi otuz türlü ta'âm bulamayıp yiyeceği küll-i ekmeği ile bir parça sebzededen ve aralıkta biraz et lokmasından ibaret ve bunların dahi cüz-i azami tuz olmakla o bahâ ile tuz tedarikine kudretli yetişmeyip bi'l-zarura çoğu tuz yememeyi ihtiyar ettiler ve hayvanlarına ber mu'tad tuz yediremediler hâlbuki bir adam müddet-i medide tuz yemezse vücudunda enva'-i ilel ü iskam zuhuru derkâr olmakla türlü hastalıklara uğradılar. Anadolu'nun köylerine bakılsın vücudu illetden salim onda bir kişi bulunmaz ekseri frengi illetine müpteladırlar. Kanlarında kuvvet

olmadığından nesillerinden gelen çocuklar ve yamrı yumru olurlar. Ve ondan biri yirmi yaşına varmaksızın vefat ederler.

Tuz inhisarı müddetinden beri Anadolu'da geşt ü güzâr etmiş olanların meşhududur ki köylere uğranıldıkta fukara çocukları “para yerine biraz tuz veriniz” diyerek dilenirler kırk elli dirhem tuzu köylüler birbirlerine hediye suretiyle gönderirler. Nice kere görülmemiştir ki duvarlar köylerde haneler etrafında dolaşp bir murdarlık bulduklarında kelb gibi yalarlar. Nice defa görülmemiştir ki at develer sahil-i bahre geldiklerinde karınları şişince kadar deniz suyu içerler.

Tuz inhisarından beri dikkat olunsun ki sabun ve zeytinyağı ve sade ve çiriş yağları ve mumlar ne kadar fenalaştı. Tuzlu balık ne derece bahaya çıktı. Hâlbuki Akdeniz adalarıyla Rumeli ve Anadolu sevhili ahalisinin başlıca ma'îşetleri ve ticaretleri işbu tuzlu balık olduğundan onlar dahi ızdırap hususunda Anadolu ahalisinden geri kalmadılar. Hatta Girit isyanında ibtidarlarında ahalinin meydana koydukları esbab-ı şikâyâtından biri dahi bu inhisar maddesi idi.

Bunlar böyle ise de hazine-i devlet o sebeple tasvir olunan menafi' istihsal etti. Ya denilse yine neyse ne hayır bu da böyle değil zira tuz inhisarının ilk senesinden sonra sene-be-sene hasılatı tedenni eyledi. Ve en ziyade hasılatı iki yüz bin keseyi geçmedi. Şimdilerde yüz elli bin keseye de çıkmaz. Ve eğer bunun uğrunda edilen masraflar layıkıyla hesap olunsa alınan para ancak ona kifayet edebilip hakikatde elde bir şey kalmaz. Velhasıl bu kadar gürültü bu kadar arbeye ile beraber edilen haber ürkütülen kurbağaya dönmedi ve ilerde dahi böyle olacağında şüphe olunmaz. Ama denilirse ki işte tuzun fi[yat] mirisi kırk para iken şimdi yirmi paraya ettirildi. Bundan devlet şu varidatın nısfını ahaliye terketti. Evet vakıa devlet varidatının nısfından mahrum oldu. Lakin bundan ahaliye kat'an faide olmadı. Çünkü usûl-i inhisariye daim oldukça ve her yerdeki tuz madenleri kapalı durupta halk uzak mahallerden tuz celbine ve muhtekirler ve vesâtatına muhtaç buldukkça hâl yine evveli hâldir. Gayeti beş kuruş sanılan tuz bu tenzil fiyat sebebiyle dört buçuk kuruşa satılır. Şimdi bu fark mıdır bu inat mıdır?

Bizim re'y ve itikadımızca bizdeki tuz inhisarından hazine asla mütemenni değildir. Binaenaleyh bunun külliye lağvıyla zaten yakılmış olan memalikiimizin

harabını mümkün oldukça te'hire sa'y etmek lazımdır. Bu sözümler evliya-ı umur-ı haziranın meclis-i azimetpenahilerden mazhar-ı istihfaf olacağını dahi bildiğimiz hâlde meczumuz olan re'yi beyandan fariğ olmayız. Eğer hakikat-i hâle kesb-i vukuf edilmek murad olunursa erbab-ı iffet ve insafından mürekkebe bir komisyon teşekkül edilsin ve tuzdan sene-be-sene hâsıl olan varidâtın defâtiriyle beraber mesarifinden defterleri dahi oraya verilsin ancak bu mesarifin içinde mimlehalarda istihdam olunan zaptiyeleriyle memurlar beyninde cereyan eden muhabere onun posta ve telgraf ücretleri gibi hazine-i Maliyeye aid olan mesarifin defatiri Rûsumat-ı Emaneti'nde bulunmadığından bunlar dahi mahallerinden istenilsin meydana konulup layıkıyla hesap olunsun o zaman hakikat-i hal anlaşılır.

Ve bir de farz edilmeye varidat filhakîka mesarifine tekabül ettikten sonra biraz dahi fazla göstermiş bu fazla nihayet'ü'l-nihaye kırk elli bin keseyi tecavüz etmeyeceğinden bu kadarcık bir irad için bunca milyon ahalinin canlarını yakmaktan ve bu kadar insan ve hayvanın telefine ve bu sebeplerle hazineye ibraz-ı mazarrat-ı külliye edilmekten ve Padişaha beyhude beddua aldirmaktan ise bu akçenin bütün bütün afv ve ihsan olunması elbette bin kat hayırlıdır. Ve bu da hazinenin hâl-i hazırı icabınca mümkün olamazsa bir daha tuz üzerinden resim alınmayacağına ahali te'min edilerek fazla bedel umum-i vergi üzerine zam edilsin bu iki suretde evvelkisi ahaliyi ihya ve ikincisi memnun ve müteşekkire eder. (men ançe şart-ı belâgat ba tô miguyem, tô hâh ez suhenem pend gir û hah melal)²¹

Raybe'l-Menûn

Takvim-i Vekayi' ki devletin resmi gazetesidir. 19 safer [1286] tarihli nüshasında (postaların lüzum ve ehemmiyeti) unvanıyla bir mufassıl bend derç edip hulasasında her kavmin tarik-i medeniyetteki terakkisini vesait-i (ihtilâl-i tabiyesinin) derece-i intizamına nisbet ve maâ'rif ve sanayi' ve tüccarının bu vesaitle ilerleyeceğini tafsile-i himmet ettiğinden sonra der ki (bir memleketin mertebe-i umran ve saadeti ve sükkân ve ahalsinin ulûm ve ma'ârifte derece-i terakkisi hususlarına sıhhati vecihle yakın hâsıl edilmek murad olundukta o memleketin postalar ile cereyan eden ihtilat ve muhâberâtının yani te'âtî olunan mektup muharreratının mikdarına nazar etmek kâfi olur) ve her millette bin nefer nüfusun

²¹ Söylenen öğüdü iyi dinle kulak ver. [A.N.]

bir sene tarafında aldıkları mekâtib için bir cedvel yapıp bunda İngiltere 1908, İsviçre 1620, hükûmât-ı müttehede-i Amerika 700, Fransa 699, Prusya 669, Flemeng 452, Belçika 438, Saksonya 412, Bavyera 248, İspanya 274, Hanovvere 234, Avusturya 155, Portekiz 24, Rusya 23, mektup aldıklarını gösterir bizim devlette ise *Takvim'in* kavlince saye-i maârifvaye-i Cenab-ı Vükelâ'da harf ve sanayi' ve ticaretin ne suretle vasıl ser menzil kemal ve terakki olduğu medahiyle sahifeler imla ederken acaba niçin bu cedvelde bizdeki nüfusun binde hesabıyla senevî aldıkları mekâtibin miktarını söylemiyor...? Ve bir de mademki vesait-i muhaberatın tevsi' ve teshilinde ma'ârif ve zayi' ve tüccarınca bu kadar menafi' ve muhsinat olduğunu ikrar ve itiraf ediyor ya İstanbul gibi bir payitaht-ı saltanatda her nasılsa bir aralık yapıp sonradan esbab-ı malumeye mebni ilga edilen Şehir Postalar'ının iade ve icrasına dair niçin bir va'd veremiyor. Yoksa şehir postaları o cümleden müstesna mıdır? Ve yine *Takvim'in* 17 safer [1286] tarihli nüshasında (saye-i muvaffakiyetvâye-i Hazret-i Padişahide tedbir-i takdir pesend (âli) ve ara-yı hikmet eda-yı Sami'nin asar-ı şükran-nisarından olarak Girit ceziresinin kesbedildiği asayiş-i mehasin nümâyîş el-hak inzâr-ı bar ve ağıâr da şayeste-i takdir ve sitâyîş olduğu umûr-ı hâli (mertebe-i ulya-yı emin ve imana) vasıl ve istirahat ve emniyet-i umumiye (tamamıyla) hasıl olduğundan cezirenin her şubesinde anbean terakkiyat-ı matluba sernüma-yı sahe-i biruz olmakta olmasıyla geçen sene zarfında rü'yet olunan deavi ile mübâyat'ât ve menâkehatın miktarını mübeyyin mahalinden tanzim ve Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Nezareti'ne irsal kalınan cedvel ziver sahife beyan kılınır.) diye bir uzun cedvel derç ediyor. Bu cedvelde mahal-i dikkat olan şeyler şunlardır.

	بیع غیر مسلم	بیع مسلم	شراء غیر مسلم	شراء مسلم
حدید	۲۶۱ ۳۱۲	۱ ۱۱۷ ۶۳۰	۱۱۵ ۸۱۳	۱ ۰۳۱ ۳۸۰
قدید	۲۲۳ ۱۸۳	۰ ۲۱۵ ۶۱۳	۳۶۵ ۲۷۳	۰ ۳۸۵ ۵۰۴
رسور	۰ ۱۸ ۲۰۰	۰ ۱۰۳ ۱۲۰	۰ ۱۹ ۰۸۵	۰ ۱۰۲ ۳۴۰
کتاب	۰ ۱۹۲	۲۸ ۶۱۰	۰ ۲۹ ۶۱۵	۰ ۰۰۳ ۵۰۰
	۲۸۱ ۲۶۰	۱ ۱۲۳ ۸۲۰	۵۰۹ ۱۹۰	۱ ۶۱۳ ۱۲۰

22

²² Cedvelde verilen rakamların okunuşlarından emin olunmadığı için metnin aslı aynen verilmiştir. [A.N.]

Yani ahali-i İslâmi'ye bir milyon dokuz yüz yirmi üç bin sekiz yüz elli yedi kuruşluk (3847 kese kûsür kuruş eder) emlak satmış ve yine ahali-i İslâmi'ye bir milyon altı yüz kırk üç bin yüz elli yedi kuruşluk (3486 kese kûsür kuruştur) emlak satın almış ve ahali Gayrimüslime beş yüz kırk dokuz bin iki yüz altmış kuruşluk (bin yüz elli dokuz kese kûsür kuruş eder) emlak satmış ve sekiz yüz yirmi dokuz bin dokuz yüz altmış buçuk kuruşluk (bin altı yüz elli dokuz kese kûsür kuruş eder) emlak satın almışlardır. Vakıa Girit'in nüfus-ı İslâmiye'si adetce ahali Gayrimüslimenin salisi miktarında iseler de emlakın nısfından ziyadesi eyâdî-i İslâmiyede bulunduğundan beyne'l-İslâm beyyi' ve şîrânın ziyadeligine taaccüb olunamazsa da (satmak) almaktan ziyade olması ve şu hesabın cümlesi birleştirildikte eyâdî-i İslâmiyede bulunan emlakdan 483 kese 400 kuruşluk emlak ahali-i Gayrimüslime tasarrufuna geçmiş bulunması mahal dikkat ve mütâ'aladır. Eğer bu cedvel şu hâl ile *Takvim*'in dediği gibi (tedbir-i takdir pesend âli ve ara-yı hikmet eda-yı saminin asar-ı şükran senaverinden olan Girit ceziresinin kesbeylediği asayiş-i mehâsin nümâyîş) ve şimdiki hâli mertebe-i emn ve amana vasıl ve istirahat ve emniyet-i umumiye tamamıyla hâsıl olarak Cezire'nin her şubesinde anbean terakkiyat-ı matlubenin ser nûma-yı sahe-i biruz olduğuna delalet ederse hemen vatanımızın bu misillü esbab-ı terakki ve mamuriyetden masuniyeti eltaf samedâniyyeden istid'â olunur.

Bunlar böyle ise de *Takvim* bazı kere de hakkı söyler fakat idare-i hazıra onları okuyup kesb-i intibah etmezse şamarlayıp okumakta zavallının elinden gelmez mesela 21 safer [1286] tarihli nüshası da (Avusturya Devleti'nin ahvâl-i hazırası) unvanıyla Times'dan nakil ile birine yazıp onda yirmi seneden beri Avrupa'nın inkılâbatında bahsettiği sırada bunlardan biri dahi Avusturya Devleti'nin usûl-ı serbestiyi kabul ve ittihaz etmesi maddesi olduğunu ve şu hâl mehasin iştilal ahd-i hükûmetlerinin evâilindeki usûl-ı idaresinin yolsuz olduğunu teslim ve itiraf etmiş olan Avusturya İmparatoru'nun fart-ı dirayet kiyâsetlerini takdire bir vesile olup gerek devlet-i müşarünileyh vükelasının ve gerek teba'asının hareket-i akılanesi mazbut-ı sahayif-i tevarih olmakla seza olduğunu ve Viyana'da fark mütezade mübânesinde mevcut olan efkâr-ı miyanesinde birkaç seneden beri mübeddel hüsn âmîziş ve ülfet olduğundan canib-i hükûmetden imtiyazat i'ta ve ıslahat icra olundukça izhar âlâyim-i memnuniyet etmekte olduklarını ve üç sene mukaddem

Avusturyanın kuvve-i askeriyesi münhezim olmuş ve paytahtı duçar-ı tehlike olup ecnebi bir devlet müdahalesinden kurtulmuş ve İtalya’da bulunan memalığı bütün bütün elden gitmiş ve Macaristan muavenetden imtina’ eylemekte bulunmuş ve hazinede akçe kalmamış velhasıl ez her cihet nizamsızlık rû-nümûn olmuş ve irad ile mesarif-i meyanesinde olan açık beş milyon liraya varmış iken bu hâller bi’l külliye zail olduktan fazla mezkûr açık dahi üç yüz bin lira raddelerine tenzil etmiş idüğünü ve işte Avusturya Devleti’nin ıslah-ı ahval-i mülkiye ve Maliyeye muvaffak olması (usûl-ı idaresini tebdil etmesinden neşe’t eylediğini) tafsilat ve fûrûatıyla nakleder. Bir devletin ve hususiyle idare-i hazıra altında bulunan bizdeki bir hükûmetin lisan-ı resmisi olan bir gazeteden bundan ziyade fedakârlık umulmaz lakin sevk-i hamiyetle devletin idare-i mültezimesi hilafetinde bulunan bir idareyi takdirinden dolayı bu bendin muharririne bir mesuliyet teveccüh etmezse Babıali hakkındaki suizanlar bayağı tenzil etmeye başladı. 01 takvim 01 sinin sahifelerinin bu misüllü umur-ı nafia ile memlu olduğunu ve şu dilenci doğanlarının ve elfâz-ı rezile-i müdâhene ve müdârânın külliye defî’ mümkün olmazsada bari biraz seyrekleştüğünü ne vakit göreceğiz ve bir nüshanızada Zat-ı dirayetsema-ı Cenab Mülûkâne şimdiye kadar cereyan eden usûl-ı idarenin yolsuz olduğunu idrak edip usûl-ı serbesti ve hürriyetin icrasını iltizam ve buna mani’ olan birkaç haris-i ikbal ve istiklâlin define kıyam etti. Bu vesile idarenin her şubesinde ıslahat-ı sahiha (şimdiki gibi sürü değil) i’fa olunup hazinenin beher sene açığı olan bir buçuk milyon kese kapandı. Ve efkâr-ı mütehâlife-i milel tâbi mübeddel-i ittihad ve ittifak oldu. Ve Millet Meclisi küşâdında Padişahımız şöyle bir nutk-ı hümayûn irâd eyledi) gibi hayat bahş kalıp erbab-ı hamiyet olacak makaleleri ne zaman okuyacağız eyvah ki vakitler geçiyor...

Yeni Osmanlılardan bir zat tarafından matbaamıza gönderilip gazetemizde derç edilmekte olan hatıraların mabadıdır.

“Mösyö Grok” namında Almanyalı bir simsar mesele-i sabıkanın zuhurunda düvel-i muavene ordularıçün hayvanat mübayaasesi zımnında Amasya’ya gider ve o yüzden bir hayli akçe kazanıp ve Amasya’nın ta’rizât-ı ecnebiye ile henüz benzeri bozulmamış olduğunu ve ahalisinin cehl ü gafletini görüp orada ikameti ihtiyar eder. Çünkü Amasya ahalisinin cümlesi bağcıdır. İpek tutarlar onunla taayyüş ederler. İpek emek istemediğinden bağcının işi yılda bir kere bağı beller. Ve baharda nehrin

suyundan suvarır ve bağının vüs'atına göre kırk elli dirhem böcek tahammi alıp çıkarır. Velhâsıl elli elli iki gün zarfında tâli'i yardım ederse şu kadarcık zahmet ve bir iki yüz kuruş sermaye ile sekiz on bin kuruş kazanır. Ve böcek oymazsa elleri bugünde kalıp gelecek seneye kadar faizle borç alıp geçinir. İpek ise her sene uygun olmayıp bir iki defa düzgün giderse bir iki senede bozuk gittiğinden ve halk bundan başka sanat ve ticaret bilmediklerinden uyan senelerde kazandıklarını uymayan senelerde ettikleri borca verip ellerinde bir şey kalmaz ve memleketde ashab-ı servet nadir olarak akçe i ikrâz eden sufi-i mütedeyyin suretindeki melunlar ise ikrâz-ı meblâğda arkalarındaki kürk üzerine hemen devr-i şeri'i icrasıyla güya meseleyi şeri'a tatbik ederek ve birkaç ayda bir kere senete dönüştürerek yüzde yirmi beş otuza ikrâz ettiklerinden ahalinin ekseri borç ve faiz altında ezilip ve akıbet hanesini ve bağını satarak borca verip mahv ve perişan olurlar. Amasya sâye bir mahalde olmakla devletin nazarında kat'an ehemmiyeti olmayıp oraya ta'yin olunan me'mur dahi aşağı koşudan yani Salih Paşa, Arif Paşa Atabey gibi hiçbir işe yaramadığı hâlde teayüşleri devletin bu yanına borç zannolunan aceden intihab olunduğundan orası memalik-i saire-i Devlet-i Âliyye'den haric bir idare-i garibede bulunur. Ve her zamanda vücûh-ı memleket iki üç fırkaya münkasim olarak devletin varidatını yağma ve ahali hakkında her türlü zulm ve cefa-yı bi- perva icra ederler. Mutasarıf olanlar dahi bunlardan galib olan fırka ile ittihad etmedikçe orada ikamet edemez. Sâlifü'l-İslâm "Mösyö Grok" Amasya'nın bu hâlâtını güzelce nazar-ı e'mândan geçirip orada bir arsa-ı vâsi olur üzerine bir muntazam hane bina ve diğer bir arsa-ı cesime de dahi gayet mükemmel Avrupa kâri bir ipek fabrikası bir un değirmeni inşa eder. bunlarla beraber faizciliğe dahi başlayıp öteki sufi murâbbahacılardan ehven şartla ikrâz etmekle bağcılarını birçoğunu kendine medyun kılar. Vakt-i mahsulde dahi kendisiyle rekabet edecek diğer bir alıcı olmamakla kozanın fi ve rayicini istediği gibi indirip kaldırır. Ve gerek satın aldığı ve gerek kendinin ikrâz ettiği akçelere bedel zabıt ve temellük ettiği müte'addid bağlarından hasıl ettiği kozaların bir takımını revacına göre ayna ve bir takımını fabrikasında çektilererek mamulen Avrupaya sevk ile cerh ticaretin mahruriyeti yoluna kor. Ve bir aralık Prusya Sefareti'nden el tutarak her nasılsa Prusya Devleti Konsolosu Vekâletini ele geçirir. Ve hanesinin bahçesine elli arşın irtifâ'nda bir koca sancak der ki diğer ve Prusya bandırasını hükûmet konağına karşı mevc nüma-i dehşet eder. ve ondan sonra

meleketeyn idare-i mülkiyesine dahi müdâheleye başlar. İsteddiğini habis ettirir. Dilediğini hapisten kurtatır. Sefarete şikâyet havfıyla muttasarrıflar sesini ile çıkaramaz. Velhâsıl Mösyö Grok yedi sekiz sene zarfında yedi sekiz bin kese para kazanır. Birkaç bin keselik emlak sahibi olur, muttasarrıflara hükmeder. Nihayet 78 senesinde kendi vefat edip iki kızı kalır. Onlardan biri yirmi yirmi beş yaşında bir Almanyalı ile tezvic eder. Ve konsolosluk onun namına tecdid olunur. Müteveffanın yerine şimdi o kaimdir. Hâlbuki Amasya’da değil Samsun ve Sivas ve Bozok gibi etrafında bulunan sancaklarda bile Prusya tebaasından ferd-ı vahit yoktur. Yine bu kabildendir ki Selanik Sancağı’nı mahud “Mösyö Jak Bâzergân istila edip milyonlara malik oldu. Yine bu zümredendir ki Magnisa sancağı “baltacı” familyasının taht-ı temellüklerine girdi.

Lakin taşralarda ecnebler bu işleri görürken İstanbul’daki sefaret takımları boş durmadılar Pizaniler, Şeferler, Otreler, Dö La Portlar, Mayerler den her biri bir sefir-i murahas tarzında Hariciye Nazırlarına hükmettiler. Bayağı bir adama söylenmesinden hicab olunacak sözleri Sadrazamların yüzlerine karşı söylediler. Onunla beraber yine her işlerini istedikleri yolda yürütüp milyonlar kazandılar. Murassa kutular ve elmaslı çiçekler ve hane ve yalı gibi i’taya ve hüdaya yine başka bu tercümanlar Babiâlinin nezaket-i miskînânesi sayesinde öyle büyük işler becerdiler ki mensup oldukları devletler nezdinde bile kesb-i ehemmiyet ettiler. Sefir olanlar dövüşüp bunlar damızlık gibi yerlerinde kaldılar her yeni gelen sefire galebe ile kendi menfaatleri yolunda ders okuttular ve kullandılar Babıali dahi bunların nüfûzuna ez her cihet yardım etmekle tarafeyn yekdiğerinin menafi’ için cemile-i mütekaibile göstererek el-yevm şu görülen dolab-ı mefsedeti kurdular. Bu sebeptendir ki Avrupa Devletleri şarkın ahval-i sahihesinden haberdar olmayıp kendilerine vasıl olan malumat yalnız sefirlerinin iş’arâtından ve o iş’arât dahi Babıali’nin te’allümüyle zikrolunan tercümanların ilka’atından ibaret olmakla şarka dair her ne zaman bir mesele zuhur etse Devlet-i Âliyye’nin hilaf-ı menfaatine olarak tesviye bezir oldu. Memleketeyn, Sırbistan, Karadağ Devlet’ten birer cüz’i iken ayrıldılar. Cidde ve Şam ve Girit Meseleleri devletin şan ve namusunu mahveden birer yolda bitirildi. Lakin bu dolap öyle muntazam surette kurulmuştur ki süfera-yı ecnebiyeden birisi bu dakikaya vakıf olupta hakikat hâli meydana koymak ve tercüman-ı daimisini def’ etmek istese Babıali Tercümana sahabet edip sefirin azlini

istihsâl edinceye kadar çabalar. Yahud bu niyetten feragat ettirir. Nitekim İngiltere sefiri Lord Redcliffe biddefaat İstanbul'da sefaretle bulunmakla son memuriyetinde Sefaret Baş Tercümanı Bizani'nin define kalkıştı. Lakin Babıali peyzani bi-istishab edip her ne yaptı ise yaptı. Lord Redcliff'i azlettirirdi Pizani yerinde kaldı. Dolap yine döndü. Kezalik Fransa sefiri Mösyö Bourée dahi baş tercüman Mösyö Otre'nin Sefaret Müsteşarlığına irtikâsından ve ahvâl-i sabıkasına vukufundan naşı define teşebbüs etti. Yine Bâbîâli Otre'nin hüsn-i hâline şahadet edip ifâsını istedi. O tarihinde Fransa Hariciye Nazırı bulunan Mösyö Moustier dahi mukaddemce İstanbul sefaretinde iken cihat-ı malumadan dolayı Otre'nin müntedarı olduğundan Babıali'nin bu arzusunu tervic ile Mösyö Otre yerinde kaldı. Mösyö buraya dahi onunla hoş geçinmesi için tezyihat gönderildi. Ne dolabın seyrine hâlel gelmedi. Velhâsıl ve tercümanların Babıali nezdinde nüfuz ve itibarları bir müdde-i baliğ oldu ki gelen sefirler iş görmekçün sahihen onların verdikleri nasihat ve ta'allümiyat vezirine harekete mecbur ve onlar dahi Bâbîâli'nin eltaf ve müsaidaniyle meclub ve meshur olmalarıyla hakikatde Avrupanın kiliti politikasının anahtarı da Babıali'nin elinde gibi iken bu iktidar devletin politikaca menafiine sarfolunacak yerde vükelanın yekdiğeri aleyhinde kullandıkları entrikalara sarfedildi. Ve devletce meselelerin her biri birçok hukuk izâ'esiyle rezilane karar-pezir eyledi. Ve Avrupa Devletleri dahi her hususta hareketlerini sefaretlerinden aldıkları malumata tatbik ettiklerinden her çıkan meselede işi ters tarafından tuttular ve yanlış malumat üzerine yanlış yürüdüler hatta bu yanlışlık gide gide Mesele-i Şarkıyye'yi doğurdu velhasıl ve idrakinde Avrupa diplomatlarına acz ve hayret verdi. Ancak bu oyunlar Fransa ve İngiltere ve Avusturya Sefaretler'inde oynanırken Rusya ve Yunan Sefaretleri o yola gitmeyip Rusya tahrik-i efkâr politikasında ve Yunan dahi Akdeniz atalarında teşekkür tebaa ve neşr-i efkâr Yunaniye usûlünde Mısır ve daim olarak ismayı gereği gibi işlendiler. Ve çalışa çalışa Memleketeyn ve Karadağ ve Girit meselelerini meydana getirip onların altından Şark Meselesini tevellüd eylediler ve Devlet-i Âliyye'yi efkâr-ı umumiyede bir meyyit şeklinde gösterip islah ve hayatından yei's küllî verdiler. (Bakiyyesi ileride)

İlan-ı Mahsus

Hürriyet gazetesine vaz'-ı hame-i ibtidar olunalı bir sene müddet olup geçen sene alafranga hazirandan itibaren *Hürriyet* hisseleri için nam-ı muhtremleri vaz'-ı

defter-i mefharet olan zevat himmet-i sematın yedlerindeki senedat tarihlerinin müddetleri munkazi olduğuna ve işbu eser muteberin bundan böyle devamı yine onlar tarafından bi-dirig tutulacak muavenet vatandaşı ve fütüvvete merhun bulunduğu mebni hisselerinin tecdidesine rağbet edenler matbaamızın bu kere nakl ettiği mahale yani Türkçe ve Fransızca balayı gazetede muharrir olan mevki vesait malumalarıyla beyan-ı keyfiyyet etmeleri fakat gazetenin bahası olan bir liraya yalnız posta ücreti olarak beş şilin ilave eylemeleri ve bir de mezkûr gazetenin birinci nüshasından ellinci numaraya kadar elli aded nüshası takım edilerek hissedarından vesairenden istek edenlere beher takımı posta ücretinden maada ikişer İngiliz lirasına i'ta olunacağından talib olanlar kezalik Londra'da mahâl-i mezkure iş'ar-ı keyfiyyet ve suret irsalini dahi beyana himmet eylemeleri bi'l hassa ihtar olunur.

Kemal²³

²³ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

56 HÜRRİYET 1285

Numara: 56 9 Rebiulahir Sene: 1286 9 Temmuz 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

MISIR MESELESİ

Hıdiv-i Mısır'ın bu sene Avrupa'ya vuku bulan seyahati üzerine gazetelerde türlü türlü neşriyat-ı garibe görülmekte idi. Yani bu seyahatinde Avrupa hükümdaranı Süveyş Cedveli'nin küşadında bulunmaya davet olunarak ve Düvel-i Muazzama ile ayrıca muahedeler akddedilerek ve hukukça mümkün olamazsa fiilen olsun idareye bir istiklal süsü verilmek istenilirmiş ve bu yolda gerek Rusya ve gerek bir müddetten beri Şark Meselesi'ni iltizam etmekte olan Avusturya ile bazı müzakerat-ı hafiyeye girişilmiş hatta *La-Türki*'de rivayetine göre İstanbul'da bulunan Mısır Postahanesi'nin üzerine Posta-i Şahane gibi bir söz yazdırılmış ve (eğer sahih ise) Cevâmi-i Mısriyye'de hutbeye bile tariz olunmuş işte bu hâller üzerine Babiâli bağıteten bulunduğu kûşe-i nisyândan baş gösterip Hıdivin Avrupaca vukubulacak kâffe-i teşebbüsâtına birden protesto eylediğini gazeteler yazdılar. Ve birkaç gün sonra zikrolunan protestonun ahkâmı Mısır'ın politikası bu hâlde devam ederse Avrupa'nın malumatı munzam olarak verilmiş olan Mehmet Ali Paşa Fermanı'ndan sonra ne kadar müsâ'adât gösterilmiş ise kâffesinin ke'en-lemyekün hükmünde tutulacağı tehdidden ibaret olduğunu beyan ettiler. Ufak tefek hâlâtı ve belki adeta ehemmiyetli vukuatı mümkün olduğu kadar aldırmamak kapının meşreb-i hamûlânesi iktizasından iken şimdi bu derece ileri varmasına nazaran demek oluyor

ki mesele pek ağırlaşmış ve Mısır'ın idaresinde sahihen iftirâk alâmetleri görünmeye başlamış bu temâyül ise pek yeni bir şey değildir.

Malum olduğu üzere Mısır'daki idare-i hazıra zuhur eder etmez Makam-ı Hilafet'e bir hulûs-ı mahsustan tutturarak Zat-ı Şahane'yi Mısır'a davet etmek ve gemiler filanlar ihdâ eylemek ve kapının her türlü efkâr ve imâline müsaid görünmek ve vergiyi ziyadeleştirmek gibi hâllerle masnu' taraflarını zir-i idaresine aldı. Ve Mehmet Ali Paşa'ya verilen fermana mugayyir bir de furkan-ı istihsal eyledi. Muahharen hükümsüz bir Şura-yı Nüvvab ilanıyla Hürriyetperverlik ibraz ederek Avrupa'da dahi bir makbuliyet kazandı. Hâsılı o zamana kadar Fuad Paşa gibi müsenned-i infiradda mutlak'ul-inan olan bir müteneffizi iane-i nakid ve vakit ile kavle alarak her neye teşebbüs ettiyse cümlesini istihsal eyledi.

Vaktâ ki Girit Meselesi zuhur etti. Onda dahi bir hizmet-i müftehire arzeder yollu cezireye asker gönderdi lakin muahharen çehre-i hakikatten tekâbüller mürtefi' oldu. Yani bu teşebbüsten maksat orayı dahi Yunan'a bedel Mısır'a ilhak ettirmekten ibaret olduğu devletçe sübût buldu. Tasavvurun peşine sedler çekildi. Mısır Hükûmeti dahi garazını icradan meyus olunca askerini iade eyledi. Menvi-i zamir bütün bütün zahire çıktı. İşte o zaman Babîâliye ef'al-i sabıkasından nedâmet-i gelmeye baş(la)dı. Bununla beraber yine işin ardı arası gelmeyerek devlet Girit meselesinden dolayı sahihen bir muhâtara-ı uzemâ içinde iken Hükûmet-i Mısıriyye, Rumlar'ın mahud iskemle kavgası yolunda bir tebdil-i unvan daiyesine düştü. Bir dereceye kadar terhib ile aniden kazandı ama meskûbat-ı vakıa kanaat bahş olacak mertebeleri tutturamadığından gazetelerde mütekavvil ve devletçe dahi müsbit olduğu üzere ricâl-i devletden otuz kadar muvazzaf casus tayiniyle İstanbul'un ledünniyât-ı efkâr ve oturandan lüzum gördüklerini tahkik ettikten sonra tebdil-i muahdat ve tahsil-i istiklâl arzusuna başladı. Hatta hırs-ı azimet bu hasetlerde dahi kalmayıp Süveyş'in küşâdı münasebetiyle Napoléon vari Avrupa'nın hükümdaranı ayağına getirmek ve bu suretle Mısır'ın kaderini Fransa'ya tekabül ettirmek hayalâtından bile ictinab etmedi. İşte bu derecelere geldi. Babîâli protestoya mecbur oldu.

Şimdi Mısır'ın teşebbüsâtıyla kapının harekâtı mukayese olunsa birincisinde ne hak bulunur. Ne de kabiliyet icra görülür. İkincisi ise tamamıyla onun aksidir.

Mısır'ın teşebbüsâtı haksızdır. Çünkü bugün mevcut olan Mısırlılar bir ümmet-i mahsusa değil ümmet-i Osmaniye'nin ekseriyetiyle hemmezheb birçoğuna hem lisan bir takımıyla hem cins ve umûmiyle şerik-i menafi' olduklarıçün onun bir cüz'idir teşebbüs ise ümmetden bir cüz'ini ayırmaya tasaddidir ki bedenen bir uzvîyeti tefrik etmek gibi ayn-ı tadidir haksızdır. Çünkü Mısırlılar ayrı bir ümmet farz olursa dahi re'yları bu surete aslen müsait değildir. Hükûmetin her fiili ise yalnız irade-i umumi icradan ibaret lazım gelir. Haksızdır çünkü memalik-i Osmaniye'nin metbû-ı meşru-ı Sultan Abdülaziz olduğundan onun mülkünde vâkıa iki deryayı azimin ilkası gibi bir temaşa-ı garîbe hükümdarlar davet olunacak ise onun tarafından olunmalıdır. Ve Mısır'ın ecânible bazı mukavelata ihtiyacı var ise yine onun emir veya mezuniyetiyle yapılı mıdır yoksa Padişahın bazı imtiyaz ile taht-ı tabiyetinde bulunan bu daima ondan kurtulmaya çalışan bir vali veya hıdivin düvel-i ecnebiye ile ayrıca böyle muamelat-ı resmiyeye girişmesi dünyada hiçbir kaideye göre caiz olamaz kabil-i icra değildir. Zira Mısır'a istiklâl verilince Devlet-i Âliyye'nin muahedât-ı mevcuda ile umûm-i Avrupa'nın nezdinde musaddak olan tamamîyet-i mülkiyesine halel gelmek ve bu hâlde ise düvel-i mütemeddine muhafazasına mecbur oldukları hukuk-ı ümem ahkâmını nakz etmek lazım gelir. Kabil-i icra değildir zira matlubun ehemmiyeti akçe ile bukçe ile istihsal olabilecek derecelerden bâlâdır. İş nihayet silaha dayanır. Ve bu ise âlemde saadet hâlin ruhu itibar olunan asayîşi ihlâl edeceğinden Avrupa nazarında bir darbe-i mühlike addolunur. Kabil-i icra değildir. Zira Devlet-i Âliyyenin tefrik-i a'zasına kim kıyam etse Avrupanın ekseriyetini karşısında hazır silah bulur. Haritayı şekl-i diğere taklib ile içinde bir yeni renk daha peyda etmek öyle pür-i kâr gibi öteyi beriye dolaşıvermekle olmaz nehirler kadar kanlar dönülmeye tevkif eder. Memalik-i Osmaniye'nin tamamîyeti ise muvazene-i hazıranın kuvve-i ma'delesi addolunmuştur. Kabil-i icra değildir. Zira biçare felahların bar-ı tekâlif ve işkence-i taziyik altında ezildikçe ettikleri feryad-ı şikâyet Avrupa'nın her tarafına yayılmış olduğundan efkâr-ı umumiye hükûmet-i Mısriyyeden nefret etmiştir. Kabil-i icra değildir. Zira Avrupa karışmadığı hâlde Mısır'ın bizimle kuvveti nisbet olunursa arada pek büyük eser-i tekavet görünür. Bugün ise oranın zimâm-ı idaresine Mehmet Ali ve silah satvetine İbrahim Paşa tasarruf etmiyor. Avrupa'da mahsus memurlarla yaptırılan esliha-ı cedide bir Nizip muharebesi daha meydana çıkaramaz. Bizimde

şehâneli toplarımız var. Bizim de iğneli tüfeklerimiz var Mısır askerinin satvet ve şecâati ise Girit'de tecrübe olunmuştu. Devletin hareketine gelince bunda olan hakkı asla inkâr kabul etmez Avrupa'yı kapı kapı dolaşarak evvela Mısır'ın istiklâl araması isyan ve saniyen bu yolda ta Rusya'ya varıncaya kadar müracaat eylemesi ve düşman tabiyatıyla ittifak ve salisen taraf-ı Padişahiden asla mezuniyet almaksızın hükümdarları davet ve muahedeleri tebdile kalkışması makam-ı Saltanatı bilfiil metbuatından iskat hükmünü aldığından devlet hakk ve şan ve menfaatinin muhafazasıçün nihayet dereceye kadar gitmekte ve Mehmet Ali Paşa Fermanı'ndan sonra olan müsaidatın kâffesi müdahile-i icabından biri olarak Babîâlinin ihtiyar-ı mahsusiyle verilmiş olduğundan gördüğü küfürâne karşı istirdad-ı nimete kalkışmakta muhtardır. Babîâlinin harekât-ı vakıa senedeki kabiliyet-i icra ise hiç şüphe götürmez birincisi kuvvet-i tabiyece Mısır, koca Devlet-i Âliyye'ye asla tekabül edemez. Hâl-i hazırda ise ne farkımız var. Biz de yaramaz onda mefkud bizde halk azalmış onda mahvolmak derecesine gelmiş ikincisi vaktiyle iki dirayet-i fevkaladenin tesirat-ı tabiyesine mağlub ve hüsn-i etvarınca meclüb olarak Osmanlıların sada-yı silahına riczler hamaselerle mukabele eden Araplar şimdi tamamıyla onun zıddı bir hâlde bulduklarından Makam-ı Hilafet'in hareket-i münciyanesini görünce "Allah yensuru's-sultân"²⁴ duasıyla karşı geleceklerinde şüphe yoktur. Üçüncüsü galebe mümkün olursa bile Mısır'ın ayrılması Devlet-i Âliyye'yi bir kat daha iza'f ile Rusya'nın muhacematına bir şâh-râh-ı suhulet küşad edeceğiçün Avrupa buna asla meydan vermez. Bir de efendina icra-yı maksada pek münasebetsiz bir zaman ihtiyaç etmiş. Bugün Devlet-i Âliyye Avrupaca o kadar mültezimdir ki Giritliler ve Hükûmet-i Yunaniye ekser-i devletlerin mültezim mi olan ittihad-ı ümmet dayesiyle meydana çıkmışken hükûmat-ı Garbiye matâliblerine müsait olmak şöyle dursun Rusya bile himayelerine cesaret edemedi. Ve onların Hristiyan olması Avrupa'nın cem'iyât-ı Hristiyanitiesine karşı bir te'sir hâsıl edemedi. Buralarını bunca zamanlardan beri Avrupa'yı dolaşmakta olan Nubar Paşa'nın olsun tahattur etmemesi hakikat-i cari-i istiğrabdır. İşte Devlet-i Âliyye şu hareketiyle bari Mısır'ca olsun hatiat-ı sabıkasından geçerek bir münasebet-i politika ittihaz etti. Şimdi lazım olan hükûmeti mezkûr reyi salahiyet-i asliyesi dairesinde takyid edinceye kadar sebat gösterecektir. Eğer bu seferde burada izahata hacet

²⁴ Allah sultana yardım eder manasındadır. [A.N.]

görmediğimiz mahud meclubiyetlere karşı durulamayıpta yine müsamahaya kaçırılsa aaleb ihtimaldirki az zaman içinde müşkilatelafileyi kabil olamayacak bir hâle gelir. (Mekteb-i nedamete uğrayanlar bir dame iki kere düşmek dersinden istifade etmezse ne öğrenir)²⁵

Babîali'nin Politikası

Elimizde mevcut olan Gülhane Hattı ve Islahat Fermanı ve Şûrâ-yı Devleti'n küşadı münasebetiyle irad olunan Nutk-ı Hümayun bir yere cemolunupta baştan aşağı mütâ'laa edilse hükûmet her ne kadar hâkimiyet-i ahaliye sarahat kail olmamışsa da can ve mal ve namusun emniyetiyle hukuk-ı şahsiyesiyeyi ve bila kayd-ı *Hürriyet* efradı tasdik ve muhakematın galebetini ve muvazene-i Maliyenin tedkik-i umumiye arzını kabul eyledi ki ve mevaiddinin manayı lazibesinden siyasetçe olan sair-i ihtiyacata dahi muvafakat eylediği anlaşılmaq cihetiyle sahihen terakkiye girilmiştir zannolunur bununla beraber devletin derece-i za'af ve aczine ve halkın mertebe-i zaruret ve meskenetine bakıldıkça eserle müesser beyninde bir zıddiyet-i kâmile görüldüğünden insan badi-yi nazarda deva da zehir hâsiyyeti müşahede etmekle adeta devletin hayat-ı atiyesinden kati' ümit eder. Lakin şurası az bir dikkatle anlaşılmaq bu hâle sebep zikrolunan tedabirin fenalığı değil belki Babîali tarafından politikaca iltizam olunan muhafaza hâl-i hazır mesleğinin sû-i te'siratıdır.

Malum olduğu üzere dünyada her dakika hâl-i mazi olup gittiği ve müstakil-i hâl olup geldiği gibi daima evlad-ı vatan-ı sinnini aldıkça efkâr-ı umumiye tazelenmektedir. Tedbir ile ikdam ile bu saika-i tabiyeye karşı durmak ise saatin hareketini men' veya teşdid ile ömr-i şatabanı tevkif etmeye veya şebabı bir anda şibh hükmüne getirmeye çalışmaq kabilindendir. hiç zamanı ve zaman ile beraber teceddüt şanından olan fikr-i insanı cereyan-ı tabi'inden men' etmek kabil olamaz evet dünyada tahvil zarurettir. "Rüzgârın önüne düşmeyen adam yorulur." Dün mevhumatdan sayılan nice hâlâtın bugün hakikat olup meydana çıktığını daima görüyoruz. Hiçbir vakitte eslâfın hâli muasarına ve muasarının ef'ali ahlaka kanaat bahş olmamıştır ve olamaz. Çünkü vukuf-ı sarf-ı insanca mevhubat-ı fitriyenin eşrefi olan hame-i istikmal menafidir.

²⁵ Pişmanlık mektebine uğrayanlar bir tuzağa iki kere düşmenin dersinden istifade ederler manasındadır. [A.N.]

“Kem terake’l-evvelü’l-âhira”

Tafsilat-ı meşruhadan mütefehhim olduğu üzere muhafaza-ı hâl-i hazır politikası bir mülk gariptir ki dünyada icrası hiç kimseye müyesser olamaz işte Babîâli dahi menafi’-i şahsiye ilcasından mıdır? Yoksa bir fikr-i mahsus iktizasından mıdır? Her neden ise bu noktayı idaresinde üssü’l-harekât ittihaz eyledikten sonra ruhu’l-vakt olan efkâr-ı umumiye tesiratını icraya başlamakla bulunduğu merkezde sebat-ı kabil olamayacağını layıkıyla anladı. Mamafih’ yine kaidesinden ayrılmak istemeyip fakat zaruret gördüğü yerlerde tadilane-i muvaffakat etti. Ama bu muvaffakatda bir dereceye kadar gitti ki adalet gibi hıfz-ı hukuk gibi zaman ve mekâna tabi’ olmayan ahvalde dahi fedakârlıktan kaçınmaz oldu. Bunda ise her galib olan veya galib-i zan olunan tarafın amâline mümaşat etmekten ibaret ve had-ı zatında muhafaza-i hâl-i hazır yoluna tamamıyla mugayyir bir meslek daha zuhur etti. İşte Devlet-i Âliyye ikisinin beynini bulmak için zaruret üzerine ilan eylediği mevaidi bir zaruret hayyizmet daha görününceye kadar icradan sakıt tutmak yollarına saptığındandır ki bir girive-i tereddüde mütehayyir kalarak kâbiliyyât-ı maddiye ve maneviyesine nazaran dünyanın birinci hükûmetlerinden olmak lazım gelirken ve iktidarın tabaka-ı süfelâsından bir türlü kurtulamıyor. Ve elde şeriat gibi kâffe füyûzât-ı medeniyeyi cami bir enam-ı ilahi ve rey-i imama mafuz olan umurda adalet ve hürriyet üzerine müeyyis bunca mevaid-i Padişahı mevcut iken kaidece hükümdarı bir sanim-i zi hayat itibarında olan Rusya’nın aşrı kadar mülkümüzde eser-i mamuriyet meydana gelemiyor. Reşit Paşa’nın ilan ettiği ve mümkün mertebe fiile getirdiği Gülhane Hattı’yla teferruatının ahkâmını bir tarafa bırakılmakda ta Kırım Muharebesinden beri ki idare-i haziranın bütün bütün takrir ettiği tarihtir. Cereyan eden mehâm-ı umur ve ihtiyacat-ı siyasiyemizce mevcut olan her türlü kusuru bir kere gözden geçirelim menşe-i hataya hep o mesleklerin vücut ve ihtilafından ibaret olduğu layıkıyla tebeyyün eder.

Tarizden müstağnidir ki Kırım Muharebesi, Rusya’nın Devlet-i Âliyye idaresinde bulunan Hristiyanlar için ıslahat istemesinden ve haklarında bir nevi’ himaye icra etmek arzusunda bulunmasından neş’et etmişti. Himaye meselesi Devlet-i Âliyye’yi bitirmek ve Rusyayı İstanbul’a getirmek hükmünde bulunduğundan düvel-i Garbiye bizimle beraber bulundu. Şer düşmanı def’ eyledik lakin bununla Hristiyanların ıslah ahvali bahsi ortadan kalkamadı. Hatta o babda

müttefiklerimiz de hasmımızla hem-zebân oldu. Bu hâlde ise Hristiyanları izaç eden hâller sırf hükûmetin sūistimalininin ibaret olarak makduriyetde ise İslâm dahi onlarla müşterek olduğundan devletçe umum için esas şeriat ve ahkâm-ı zamaneye mutabık usûl-i hürriyet ilanıyla her tarafı birden hoşnut etmek iktiza ederken çünkü İslâm ağzını açıp bir şey söylemediği cihetle zaruret-i Hristiyanlardan dolayı Avrupa'yı memnun etmek cihetine münhasır kaldığından Babîâli dahi güya şikâyet olunan fenalıklar kavanin-i şer'iyenin zulmü ve ahlâk-ı Maliyenin taassubu asarından olduğunu ima eder yollu yalnız edyan-ı saire ashabına mahsus olarak mahud ıslahat fermanını i'ta etti. Ve Avrupa'ya Hristiyanlar için hukuk-ı siyasiye ve müsavat-ı kâmile verildiğinden bahş eyledi. Hâlbuki ef'al-i devlete nezaret etmek ve mezheb bahanesiyle memuriyet ve saire gibi vatanın hiç menfaatinden mahrum olmamaktan ibaret olan hukuk-ı siyasiyenin birinci şartı zaten İslâm'da dahi mevcut ve ikinci şartı ise Hristiyan'dan bunca süferâ ve sair memurların vücuduyla sabit olduğu üzere evvelden meri' idi. Müsavat bahsine gelince bundan murad-ı mahkeme-i adalet karşısında kimsenin mezheb-i daiyesiyle diğerine tercih edilmemesinden ibaret olduğu ve o dahi usûlen devletde mevcut bulunduğu hâlde onu fiile çıkararak esbaba müracaat olunmayıp müsavat namıyla sınıf ahali beyninde adeta bir tefavet peyda edildi. Muamelatda İslâm'ın görmekte olduğu tahkirler bir tarafa dursun mülkümüzde akvam-ı saire kendi işlerine kendileri bakarlar rüesa-yı ruhaniyeleri mesalih-i diniyede devletle aralarına tavassut ederler. Bi-çare Müslümanların sekiz onu bir yere gelip de Padişaha arz-ı hâl takdim etmeye bile mezuniyetleri yoktur. İşte bu tefavütün tevlid ettiği münafereften dolayıdır ki Şam Hadisesi vukua gelerek bu kadar muhataralar geçirildi. Bu kadar canlar mallar telef oldu. Ve o hukuk-ı siyasiyenin asâr-ı garibesindendir ki mecalis ve mehakimde istihkaka bedel her mezheb halkının ve her din ashabının adedce tesâvîsi aranıyor. Ancak muhakematın aleniyeti Islahat Fermanı iktizasından iken hükmü umuma şamil olduğun icradan sakıt duruyor. Eğer fiile geldiği var ise şaz nevindedir.

Paris Muahedesi'nden sonra Memleketeyn ahalişi birleşmek daiyesinde kıyam etmişler idi. Uhuda mugayyir olduğun Babîâli muvafakat etmedi. Sonra iki taraf dahi Prens Cuza'yı intihab etti. Ne çare denildi her memleketin idaresi ayrı olmak şartıya kabul olundu. Sonra o şart dahi lağv edildi. Yine ne çare denildi. Müsaade gösterildi sonra müşarünileyhi def' ettiler yine ne çare denildi ses

çıkarılmadı. Sonra hariçden Prens Şarl'ı getirdiler yine ne çare denildi. Onada rıza gösterildi. Karadağ üzerimize silah kaldırdı. Defaatle asker-i Osmaniye hakkında icra etmediği muamelat ve hasline kalmadı. Canib-i Babîali'den ise Dağlıların her harekete olmuş bitmiş nazarıyla bakılarak yalnız bir tarziye ve hâl-i hazırı muhafaza-ı istikbal için te'minat-ı talibiyle iktifa olundu. Nihayet vukuatın icbârı ve Zat-ı Padişahî'nin ısrarıyla üzerlerine varılmak lazım geldi. Yine Avrupa'ya karşı oranın hâl-i hazırı bozulmayacağı ilan edildi. Badelgalebe dağ derununa kaleler yapıldı. Dağlılar hedmini istediler. Bir daha ıslaha müracaat olunupta hâl-i hazıra halel gelmemek için mesulleri is'af edildi.

Sırpıllar bir kere Belgrad'a hücum ettiler iki kale ile bilabedel ehl-i İslâm'ın bunca mal ve emlakını kazandılar. Sonra hâl-i hazırı dönüştürmeye kıyam edeceklerini ima eder yollu bir iltimas ile Belgrad ve civarında bulunan sair-i kılâda aldılar.

Girit Meselesi meydana çıktı. Hristiyanlar cezireyi Yunan'a iltihâk ettirmek istediler. Yunan ise ahd-i mevcuda ve hukuk-ı ümemin hilafına olarak usâta elden gelen ianeyi icra eyledi. Ta hazinenin harâbiyeti ve Saray-ı Hümâyunun şiddeti mukavemet kabil olamayacak derecelere gelinceye kadar şayet bir hadise çıkarda hâl-i hazırı bozar ve hamesiyle hıfz-ı hukuk yolunda bir harekete cesaret olunamadı. Zaruret üzerine ihtiyar olunan muamele-i ahire işe iki üç yıl devam eden beliyenin hemen bir ay da def'i kabil olduğunu bilfill isbat eyledi. Ve yalnız Cebel-i Lübnan gibi Girit'in dahi idaresinde kabul olunan bir suret-i istisnada yanımızda kâr kaldı.

Mısır'a zaruri zannolunup da icra olunan müsaâdat işi bugünkü bulunduğu hâle getirdi. Hazırı muhafaza politikasının asarından olarak Tunus kendi kendine bırakıldı. Boğazına kadar borca battı. Avrupa devletler beyninde garam-i taksim olunacak derecelere vasıl oldu. Ahali hakk-ı harbiyetiyle çekmekte olduğu bar-ı mazlumâtını hisse başladığından beş altı senedir herkes idarenin istibdadından ve kanunun tekayyüzünden feryat eder durur. Bir taraftanda Avrupa söylenir. Babîali ise istenilen usûl ü meşverete muvaffakat gösterse hâl-i hazırı külliyyen tegayyür edeceğinden çocuk aldatır gibi Şura-yı Ümmet yerine Şura-yı Devleti kaim etmek ister. Ve buna kendi ihtiyarıyla taşradan a'za toplayıp celb ederek bu suretle ne mebusân ahaliden mürekkebe olmak lazım gelen şura-yı ümmet husûle gelir. Ve ne de

fenn-i teşride mahareti olanların mecmâ-i olmak iktiza eden Şura-yı Devlet şartına muvafık bir hâlde bulunur. Bundan başka iş yürütmekte dahi kazancı ayağını geçmeye meydan olmadığından elli azâdan mürekke koca bir meclis bir yılda ancak sekiz on tane ufak tefek nizam ilan edebilir. Bununla beraber yine bir yandan Dar-ı Şura-yı Askeri kendi kendine te'hil nizamnameleri neşreder. Vesair daireler birtakım kararname yapar. Çünkü Şura-yı Devletin teşkili hakikaten emr-i şeri'i bir hâl intizama getirmek için değil Avrupa'ya ve halka ıslahat furuşluk maksadına mebni olduğundan öyle sūistimalâtın önünü almaya bile çalışılmaz.

Kavanin-i mevcudenin icrasında emniyet olduğundan halkın ve ba-husus Hristiyanların feryadı dünyayı tutar. Devlet zaruret görür hâl-i hazırı muhafaza edemez. Mehakimin tanzimine kalkışır bunda ise Avrupa'da mevcut olan usûllere kat'an müracaat etmeksizin hodbehod bir kaide-i adalet keşfiyle deavi-i vakıanın rü'yetini müsavat üzere müzahib-i muhtelif ashâbından mürekke-i mecalise havale eder. Ta'yin ettiği a'zada emir-i kazaya istihkak var mıdır yok mudur? Asla aramaz neticesinde mürâfatı teşviş eden zulme bir de cehalet munzam olur. Ve bununla şikâyet-i vakıayı mucib olan hâl-i mündefi' olmak şöyle dursun birkaç kat daha şiddet bulur. Politikaca külliyat-ı umurdan başka hariciyenin muamelat-ı adiyesi dahi pek müşevveş bir hâldedir. Çünkü biz de ecnebilere ahden bir takım imtiyazat-ı acibe verildiği gibi onun haricinden olarak hemen her ne kadar sūistimal vuku' bulmuşsa teamül namını almış teamüle ise ahd hükmünde riayet olunmak mu'tad edilmiş. Bu uhud ve taamüller sayesinde düvel-i saire tebâasını konsolossuz tercümanlız mahkemeye davet edemeyiz haklarında verilen i'lama'tın hükmünü kendi kendimize icra etmeye iktidarımız olamaz taşrada bulunan ecnebi memurları her istediklerine pasaport verirler. Bundan bin türlü beliyye zuhura gelir. Ezcümle Cidde Vakası'n da bu kabildendir. Arada nice hukuk zayi' olur. Bunca tazminat verilir. Bu kadar hakaretler görülür. Muahharen bu muahedat ve imtiyazatın ta'diline Babîâli tarafından teşebbüs olundu ise de çünkü Avrupalılar buna muvaffakati mülkümüzde adaletin tamamı cereyaniçün mehakimin tanzimine taallük ettiklerinden ve bu ise hıfzı mültezim olan hâl-i hazırın tegayyürünü istilzam edeceğinden kapının işine gelmedi. O işte yüzü üstüne kaldı.

Umur-ı Maliyemizin harabiyeti küllü yevmin tezayüd edip gidiyor. Bunun çaresi ise tezyid-i varidat ve taklili mesarifden ibaret olduğu bedahetde ve tezyid-i varidatın ticaret ve sanayi dahiliyeyi ilerletmek ve ziraati tevsi' etmek ve emsalini yapmak gibi tedabir ile servet-i umumiyeye teksire mütevakıf bulunduğu ve ormanlar, madenler gibi mülkümüzde mevcut olan bir takım i'taya-ı tabiyatın hüsn-i istimalinden ve ecnebilerin emlak ve ticaretleri üzerine bir vergi tabiyetinde dahi haylice şey istifade olunacağı ve taklili mesarif için idarenin her şubesinde bir tenkih külli icrasına lüzum görüldüğü dahi meydandır. Bunlar ise hemen yirmi seneden beridir düşünülür durur. Fakat ticaretçe hiçbir şey yapılmaz zanaatce Midhat Paşa'nın tasavvur ettiği üç dört ıslahhane ile iktifa olunur. Ve bir de Islah-ı Sanayi' komisyonu yapılır. Birtakım esnafa akd-i şirket ettirilir. İşin içinden devletin parmağı çıkmadığından ve bâlâda beyan olunan uhud ile taammüller mevcut oldukça ticaret-i ecnebiyeye kolaylıkla rekabet kabil olamadığından hangi şirketin muhasebesine bakılsa binlerce keseler açığı görünür. Ziraate Amerika Muharebesinden dolayı İngilizlerin ihda ettiği pamuk tahmini tevzi'den başka devlete bir himmeti meşhud olmaz tesviye-i turuk nizamnamesi ilan edilir. Fakat zaruret-i haziranın ilcasıyla bedel almak hükûmete daha hoş geldiğinden veyahut yolların inşası mevsim ziraate tesadüf ettirilip rençber bir senelik emekten tamam müstefid olacağı zamanda yol inşaatına sevk olunmakla tarlada ekini yanıp çürütüldüğünden yol bakmak medar-ı umran memleket olacağı yerde bizde bu misillü su'istimalat ile ahalinin ve memleketin harabine bais olur. Mevkimizce her şeyden elzem olan Trabzon tariki bile iki üç saat mesafede bir mahalle kadar götürülemez yeniden istikraz almaya zaruret gönderdiğiçün ona bedel peyda etmek maksadıyla Rumeliye demiryol inşasına ancak teşebbüs olunabilir. Onda da türlü türlü şerait-i şakka ihtiyar olunduktan başka idaresi Avusturya'nın cenûb yolları kumpanyası'na havale edilerek Şark Meselesince daha niyeti layıkıyla meydana çıkmayan bir mücâvir devlete bayağı mülkün anahtarları teslim kalınır. Ve şerait-i esasiye arasında harb zamanında demiryolu Devlet-i Âliyye'nin hüküm ve tasarrufunda bulunup kumpanya, devletin emir ve hükmüne tabi' olmak gibi bir kaziye-i mühimme unutulduğundan bunun tesviyesi için Davut Paşa'nın bir üçüncü defa yine Avrupa'ya gelmesi iktiza eder. Orman ve maden maddeleri Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın birinci Sadaretinden beri sürünür. Bu yolda mektepler açılır meclisler teşkil olunur. Yine bir faide olmaz

nihayet on on beş seneden sonra tekrar Şura-yı Devlet onlarla iştigale mecbur olur. Taklil-i mesarif hususunda ise küllü yevmin memurların adedini tezyid etmekle beraber maaşlarda biraz tenkih icrasından ve birkaç gün sonra onun dahi eski hâline iadesinden başka bir şey yapılmaz güya muamelat-ı Maliyeyi nezaret-i umumiye tahtına vermek üzere bir iki sene hayalâtdân mürekkeb muvazene defterleri tertib edilir. Mecaliste bir iki tariz vuku' yol vermekle onunda arkası gelir. (Hatta bu defaa yapılan muvazene defterinin içinde bir de daire-i Maliyesi bulunan Şura-yı Devlet'e bile arz olunması mukarrer imiş) İstanbul'daki akar üzerinden vergi alınması muvazeneye bile derhâl olunmuşken asla fiiliyatı görünmez. Fakat bunlara bedel zecriye rüsümü tezyid edilir müşarünileyh Mehmet Paşa'nın Rumeli seyahatinde devlete yazdığı evrak-ı resmiyede dahi beyan olunduğu üzere bağ sahipleri kütükleri birinden koparır işte yakar duhan rüsümü ihtira' kalınır. Karadeniz yalısındaki rençberler tütünleri sökerler yerlerine Mısır buğdayı ekerler tuz inhisarı tahtına alınır. Masrafı kavramıyor diye küçük maden ve milhalar kapatılır. Anadolu içerisine lazım olan tuz yüz yüz elli saatlik yerden gelmeye başlar. Binaealeyh fiyat-ı miriyesi gerek kırk ve gerek yirmi paraya olduğu zamanlar yine okkası sekiz on kuruşa satılır. Fukara alamaz tenâsül yoktur. Mazeret görür halkın hazinede olan matlubatı teberri namıyla cebren ellerinden kapılır. Nihayet biçare ahali ipten kuşak sarınır. Bunlardan hâsıl olan paralar dahi yetişemez daima miras yedi yolunda istikraz istikraz üzerine alınır. Senedat-ı devletin renk veya şeraiti değiştirilir. Miktarı birbuçuk veya iki misline çıkarılır. Bu hâl ile yirmi senede devletin nısf-ı varidatı faiz ve re's'ül-mâlinin tesviyesine ancak yetişecek kadar borç altına girilir. Ya nedendir ki böyle lazım olan tedabirin hiçbiri yapılamayıpta muzır olan ahvalin cümlesi fiile gelir. Evet muhtaç olduğumuz tedabirin icrası atalet ve sefahatin terkine ve o ise hâl-i hazırda bir tegayyür külli icrasına mütevakıf ve yapılan şeyler ise hâl-i hazırı muhafaza etmek yani sarfiyat-ı lazıme ile varidat ve gârât-ı muta'deye hâlel vermemek için zarure üzerine bir takım esbab-ı sakimeye müracaatdan ibaretdir.

Askerlik nüfus-ı İslâmiye'yi efna ediyor. Güya akvam-ı Osmaniye beyninde müsavat olacak hâlâ milel-i saireden bir nefer asker alınmaz yalnız hizmetin yüzde biri derecesinde bile olmayan bir bedel ile iktifa olunur.

Vilayetler yapılır hâlbuki hakikat taşraların idaresinde olan fenalığı ıslahı değil Avrupa'ya hoş görünmek olduğundan tesis olunan milellerin her yere göre tatbikatı kabil midir değil midirlere bile getirilmez. Binaenaleyh tesiri Tuna'dan sada her tarafta tezyid-i teklif ile ahaliyi bir kat daha ezmekten ibaret kalır.

Devletin ümid-i ikbal ve istikbali neşr-i maarifte iken Babîâli terakkicilikten dem vurmakta devam beraber o babda hemen hiçbir şey yapmaz. Yalnız mim-i salis ve Mahmud-ı Sani zamanlarından tesis olunan Mühendishane ve Harbiye ve Bahriye ve Tıbbiye mektepleri vücûd bulduğu cihetle onlara yılda külliyetli sarf eder Maârif-i Umumiye Nezaretine ise ancak sekiz bin kese verir. Taşralarda vücûhtan haraç alır yollu iane cemiyetle bir verilen rüştiye mektepleriyle iftihar eyler. Fransa Sefiri Mösyö Bourée'yi tatbib için Mekteb-i Sultaniyye yapar. Lakin vaktiyle Encümen-i Daniş, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye ve Cemiyet-i Mütercimim vekil itmiş iken okutacak kitap bulamaz lisan-ı resmi yerine dersleri Fransızca talim ettir. Ve helümme cerrâ, vekıs' alâ hezâ bu gibi takım vesait

Hulasa-yı kelâm yeniçerilik lağvinde Devlet-i Âliyye siyasetçe bir inkılaba düştü. Usûl cedide Reşid Paşa'nın evahirine kadar birçok nekâyısıyla beraber oldukça ilerleyip gitmekte idi. Ondan sonra bâlâda tarif ettiğimiz meslekler meydana çıktı. Devlet inkılab-ı idareden beri hıfzı arzu olunacak bir hâle gelmemişken hâlâ aramızda hâl-i hazırı muhafaza beliyyesi işine devam edip gidiyor. Babîâli her ne vakit politikayı bırakırda hükûmetini usûl-ı hikmet-i adalet üzerine tesis eder. Yani meşveret-i meşruayı kabul ile idaresinde olan nekayısın kemâline ve sûistimalatın ıslahına teşebbüs eylerse o zaman tarik-i ticarete girer. Yoksa hâl-i hazırın hıfzıyla Devlet-i Osmaniye'yi inkırazdan halisa kalkışmak yaş saklamakla mevttten kurtulmayı arzu kabilindendir.

Eski fikirler zaman-ı hayatını geçirdi bırakmalı ki mezaristan-ı fenaya gitsin memleketde bir yeni yeni mütalaalar peyda olmaya başladı. Çalışmalı ki büyüsün herkesi feyzinden müstefid etsin.

Daima fikr-i cedidin usûl-i atikadan ihtirazı çocuğun meyyitten korkmasına benzer gide gide meyyit kokar. Hıfzını iltizam edenleride taciz eder. Ve çocuk büyür defin işinde öğrenir. Lakin büyükler mevtayı saklamayı esas menfaat bilerek o babda

ısrar ederler ve yeni yetişenler bunun hayatlarına muzır olduğunu terk edipte her ne suretle olursa olsun define kalkışılırsa işte o zaman kopar kıyamet...

İlan-ı Mahsus

Hürriyet gazetesine vaz'-ı hame-i ibtidar olunalı bir sene müddet olup geçen sene alafranga Hazirandan itibaren *Hürriyet* hisseleri için nam-ı muhteremleri vaz'-ı defter mefharet olan zevat-ı hamiyet sematın yedlerindeki senedat tarihlerinin müddetleri münkazi' olduğuna ve işbu eser-i muteberin bundan böyle devamı yine onlar tarafından bi-dirig tutulacak muavenet vatandaşı ve fütüvvete merhun bulunduğu mebni hisselerinin tahdidine rağbet edilenler matbaamızın bu kere nakil ettiği mahalle yani Türkçe ve Fransızca bâlâyı gazetede muharrir olan mevki'e vesait-i malumeleriyle beyan-ı keyfiyet etmeleri fakat gazetenin bahası olan bir liraya yalnız posta ücreti olarak şilin ilave eylemeleri ve bir de mezkûr gazetenin birinci nüshasından ellinci numaraya kadar elli adet nüshası takım edilerek hissedarandan vesaireden istek edenlere beher takımı posta ücretinden maada ikişer İngiliz lirasına i'ta olunacağından talib olanlar kezalik Londra'da mahall-i mezkure iş'ar-ı keyfiyet suret-i irsalini dahi beyana himmet eylemeleri bilhassa ihtar olunur.

Kemal²⁶

²⁶ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

57 HÜRRİYET 1285

Numara: 57 13 Rebiüahir Sene: 1286 2 Ağustos 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

HÜRRİYET

Bir kavmin yalnız hakkı değil âdeta medâr-ı insaniyet ve bâdi-i saâdetidir. Dünyada ebna-yı beşerin ne kadar me'âsir-i bediyyesi görülmüşse iyice aranıldığı hâlde cümlesinin esası *Hürriyet'e* dayanır. Mesela ulûv nefis hürriyetsiz durmak kabil olamaz. Çünkü hakkına emin ve şerefine mağrur olmayanlar için ihtiyar zillet mukarrerdir. Binde bir nüfs-i kerim ancak bulunabilir ki mazlum olsunda yine temalükten ictinab eylesin her cemiyetin en büyük muhafızı olan hub-ı vatan dahi hürriyetle kaimdir. İdare-i müstakile tahtinde bulunan yerlerde düşmana asker karşı durur. Her memleketlerde ise ahali askerden ziyade çalışır. Hâkimiyetine mazhar olan bir halkın vatanhanesi ve belki adeta Saray-ı hükmündedir.

Bir kere elde mevcut olan siyaset tarihlerinde Mehd-i medeniyet sayılan Yunan kavminin ahvâline bakılsın ki o kadar küçük bir kıtanın ahalsi esbatın yarısına malik olan koca Acem devletine nasıl mukavemet etmiş. Ve bunca kavaid-i hikmet ve hükûmeti hafâhâne-i tabi'yatdan ne türlü darb-ı dest ikdamat ile iğtinam eylemişlerdir. Hiçbir akıl için zerre kadar şüphe götürmezki eski Yunanlılar kürr-i zemin üzerinde mütemekkin olan akvâmdan başka türlü bir imtiyâz tabi'ye malik değiller idi. Ve tarih bilenler için tariften müstagnîdir ki onların iktisab eylediği kemâlâta esas idârelerinde mevcut olan kavâid-i hürriyetden başka saik yok idi.

Yunan'dan sonra azimet ve ulviyyet meydanları Roma Devletine kaldı. Onu ise o zamana kadar ashab-ı medeniyet hiç malum olmayan bir şeye cezirenin bir köşesine toplanmış birkaç bin vahşi tesis eyledi. İşte öyle hakir bir cemiyetle başlayan bir hükûmet hürriyet sayesinde merkezini paytaht âlem etmiş ve asırlaca kıtaat-ı salisenin birçok yerlerine cihângirâne hükmeylemiştir.

Roma'dan sonra cihan-ı medeniyetin Şark hükûmetine bir diğer şeye Cezire'den çıkarak az zaman içinde nur-ı seher gibi Şark ve Garba yapılan mücahidin-i İslâm nail oldular. Bu tefevvuka sebep ise hürriyet insaniyeyi adalet-i aleyh ile temin etmiş olan şeriatın feyz-i tesirâtı idi.

Şayan-ı itibar değil midir ki şeriat namına a'lâyı kelimeye kıyam eden ashab-ı magazi kimseye cebren tahmil-i İslâm yetmemiş. Ve herkes etvâr ve efkârında hür bırakmış iken bir iki asır içinde fethettikleri bunca memâlik-i vasianın hemen cümle ahalisi onların mezhep ve müşrini kabul ettiler. Hâlbuki Tatarlar, sokak başlarına sanemler dikerek kılıçla halka teklif-i ubudiyet etmişken sonradan kendileri zabtettikleri yerler ahali-i kadimesinin milletine girdiler mahvoldular. Müluk-ı İslâmiyede ne derece mamuriyet ve marifet zuhur etmese hep Emeviye-i Endülüs ve evaîl-i Abbasiye ve Ben-i Ahmer zamanları gibi hürriyet-i şeriatın mer'î olduğu vakitlerdedir. Mülhidler, Karamitalar gibi imâm mâ'sum itikatında olan veya sırf kılıç kuvvetiyle hükmeden devletler kan dökmek ve memleket tahrib etmekten başka bir eserleri görülmemiştir. Kurûn-ı Vusta'da Avrupa ahalisinden insaniyyet ve medeniyete hizmet eden ve dünyada yadigâr mamuriyet bırakan var ise Venedik ve Ceneviz Cumhurları gibi idare-i ahraranelerdir. O koca müstakil imparator ve kral hükûmetlerinin pek çok zararları ve fakat pek az kaideleri meşhud olabilmıştır.

Hatta bugün Avrupa'nın bulunduğu terakkiyat-ı uzmayı Fransa'nın büyük ihtilâlinde birtakım vatanperverlerin himâye-i silahıyla etrafa münteşir olmuş olan ahkâm-ı hürriyet vücuda getirmiştir. Hakikat o ne garip hal imiş ki bir bendi.

“Ey ehl-i vatan gel gidelim şan günüdür bu

Zulm açtı yine karşımıza kanlı âlemler

Evladımızı ehlimizi kırdaki ordu

Aguş vefamızda tutup boğmaya kükrer

Saf bağlayın artık sarılın sizde silaha

Reyyan edelim eserimizi hûn-ı mübaha”

Mealinde olan meşhur şarkının ahengiyle galeyâna gelen birkaç bin delikanlı bir tek kunduralar kırık tüfeklerle hudud-ı vatandan taşra uğrar uğramaz dünyanın en büyük ve en muntazam ordularını bir hamlede tarumar ederlermiş.

Ne uzağa gidelim bir kere de bizim tarihlerimize mürâcaat olunursa görülür ki cellâd rence en parlak zamanımız Selim-i Evvel asrıdır. O zamanda ise hürriyet had-ı ma’rûfını kat kat tecavüz etmiş ve Yeniçeriler adeta Padişahın çadırına kurşun atacak derecelerde serbestlenmişti.

Vakıa *Hürriyet*’in ifratı bir takım te’addiyâtı mucip olduktan başka bir de şiddetli zulmü intaç edeceğinden hiçbir vakit arzu olunacak şeylerden değildir. Fakat hukuk-ı şahsiye ile mahdud bir suret-i mu’tedilesi mevcut oldukça hele bu asırda bir cemiyet kolaylıkla insan cemiyeti bile sayılamaz.

Ama denilecek imiş ki halkımız maârifce daha hür olacak derecelere gelmemiştir. Evet biz de teslim ederiz ki çektiğimiz tadiyahâtın pek çoğu noksan marifetden geliyor. Eğer halkın terbiyesi tam evveliydi bin yerde emsâli görüldüğü gibi hürriyeti derhal istihsal ederdi. Zulm ile cehalet a’za-yı aliyesinden muttasıl doğmuş tevaim bir ahenkle benzer. Birinin adamı halinde diğerine hayat namübesserdir. Lakin ahaliyi hakkından müstefid etmek için galeyan-ı umumiye intizar edip durmak bir hükûmete layık mıdır?

Maârifce *Hürriyet*’e mütecemmil olmak tabirinden anlaşılmasın ki cahil bir halka hukuk-ı siyasiye ve şahsiyyesi verilirse idare muhtel olur. Ta yanımızdaki Karadağ’ın hali bu davanın butlanına delil kâfidir.

Mülkümüzde bulunan ihtilaf-ı akvâm ise hür bulunduğumuz hâlde hiçbir mazarrat vermeyeceğini bundan mukaddem biddefaât beyan eylemiş olduğumuzdan şimdi tekrarına hacet görmeyiz. Ve hâl böyle iken niçin bu zincir esaret altında tutulmakta olduğumuzun istikşaf-ı esbabını dahi efkâr-ı umumiyeye havale ederiz.

(Giritte Asker-i Şahane Zabitanından Üç Zatın mührüyle Memhur 14 Haziran Tarihiyle müverrih Vürud Eden Tahriratın Hulasasıdır.)

Mecelle-i hakkaniyet olan *Hürriyet* gazetesini kemal-i şevk ve iftiharıyla alıp okumakta ve hıfz-ı tagavvür ve bilad için hasr-ı vücud eden fırka-i askeriyenin ahvalinden câ-be-câ irad olunan mebahis-i hakikat meşhûnu görüp zincir belasına giriftar olduğumuz şu idare-i hâzıra sayesinde asâkirin ahvali her yerde hemen bir tarzda bulunduğundan ahirin ahvalini kendimizin aynı bularak her fikra sûziş-i nûmasını okudukça şekk ve ber teessüf olmaktadır lakin ne çareki hakâyık-ı ahvâl beyan olunacak kapılar kemal-ı mesdud ve serkârda bulunan zaleminin iade-i gadr ve sitepleri her yere memdud olmakla hâlin ıslahından bilkülliyeye me'yus olarak fakat Girit'te bu kere sernümayı zuhur olan bazı hususâtın mahkeme-ı inzar-ı umumiyeye konulmak için taraf-ı hamiyet perverenelerine arz ve iş'arını münasip gördük.

Resmo'da bulunan Fırka-i Askeriye Binbaşılardan en işe yarar ve müstakimü'l-etvar iki zatın birden bu kere tekaüdlükleri icra olundu. Bunlar için ortaya konulan kabahatlerden birincisi kendilerinin serkeş ve bir işe yaramaz olmaları imiş ve ikincisi güya bunların bulunduğu mahallin civarından eşkiya geçmiş de onlar muharebe etmemişler. Garibi şu ki bu binbaşılardan biri hakkında vali-i cezire bundan beş mah mukaddem hüsn-i şehadet edip dirayet ve ahalininden ve her muharebede ibraz-ı şecâat eylediğinden bahisle binbaşılık rütbesini istihsal etmişti. Şimdi yine o Vali Paşa Resmo Fırkası Kumandanı ve Serasker Paşa'nın Damadı olan Redif Paşa'ya cemile göstermek için "bu adam serkeştir işe yaramaz" diye inha ederse buna ne denir. Ve bunların yerine nasbolunan binbaşılara gelince birisi hakikaten bu makama enseb ise de diğeri değil Binbaşılık, Onbaşılık idaresine bile iktidar hâlinde değildir. Ancak mütekaidlerin töhmet-i hafifeleri şu iki maddeden ibarettir. Bunun birincisi tartılmaksızın taburlara verilen öküzlerin noksanını kabul etmediler. Çünkü burada bulunan taburlara iki yüz şu kadar öküz verilir ve beher öküz iki yüz on kıyye hesabıyla taburlara zimmet kayıt olunur. Ve hâlbuki öküz zebh ve vezn olundukta nihayet yüz altmış kıyye gelebiliyor idi. Beher re's öküzde elli kıyyeden ziyade fark noksan olduğundan zikrolunan Binbaşılar bu noksanlığın suret-i tesviyesini ba-müzekkere Vali Paşa'dan sordular. Vali Paşa dahi mezkûr noksanın

taburlarca tesviye-i icabına bakılması yani bir nefere kırk dirhem gümüş ta'yini verilirse defterinde altmış dirhem gösterilerek kapatılması ferman olunursa da binbaşılar bu sanatın erbabı olmadıklarından “biz böyle sahte şey kabul etmeyiz diye” ısrar ettiler. Bunun üzerine iş umuma sirayet edip her taburdan buna dair feryat-nâmeler vürud etmeye başladı. Nihayetü'l-emr öküzlere zebh ve meclis marifetiyle vezn olunduktan sonra taburlara verilmesi için evâmir-i mahsusaya gönderilmeye mecburiyet gelip neferat-ı askeriye bu suretle o belâdan kurtuldu. Ancak lahmin fazlasıyla te'addi eden zat her kimse bu mide fesadını zikrolunan binbaşılardan hareketinden bilip ahz-ı intikama tasaddi eyledi. Ve ikincisi de bunun başka türlü bir cenah-ı garibedir. Şöyle ki bir gün müşarünileyh Redif Paşa'nın gözüne bir genç nefer geliyor. Bulduğu taburu sorup öğrenir. Ve bir tezkere-i resmîyle hizmetine talep eder. Hâlbuki emren ve zabitanın maiyetine verilecek hademe-i neferatının şahıs üzerine talebi muvafık nizam olmayıp bunlardan birine bir hizmetçi lazım geldikde alayın miralayından veyahud taburun binbaşısından mahlul üzerine talep olunması ve onlar dahi en ehl-i ırz bir neferi intihab ve irsal etmeleri muktezâ-yı nizam olduğundan bahisle mezkûr Binbaşı Redif Paşa'nın istediği neferi vermekten istinkâf eder. İşte bu kabahat dahi ötekinin yanına zamm olunup Redif Paşa tarafından bunların süluk-ı askeriyeden tard olunmaları kayınpederi canibine iş'ar edilir. Fakat Vali Paşa tarafından yazılan tahriratta Redif Paşa'nın inha-i mesbukı te'kid ile beraber icra-ı tekaüdlükleri iş'ar olunmakla mucibce fermanları yapıp bu kere gönderilir.

Şimdi bu hâl ve bunun gibi bin emsal meydanda dururken bir insan vazife-i memuresini bihakkın icrada ne cesaretle sebat edebilir. Ve “askerde işe yarar kumandan yetişmiyor” diye herbâr şikâyet olunup ancak bu idare altında bir adam mütehallik olduğu cevher-i kabiliyeti nasıl meydana çıkarır ve kumandan nereden yetişir...?

Padişahımız, Efendimiz kemal-i lutuf ve keremden askere “evladım” ta'bir buyurur ve sınıf askeri hakkında ber kemal olan teveccühât-ı Şahane'sini ibraz için evlat-ı emcâdını silk-i askeriye yazdırır. Askerin elbise ve itamesi vesair türlü esbab-ı inti'aş ve istirahatı için lazım gelen her türlü emir ve fermanı ifa eder. Bunlar bizde emsali görülmemiş eltaf-ı mahsusadan olmayla fariza-i şükürünü ideda aczimiz

derkâr olmakla beraber idarenin fenalığından tevellüd eden şu uygunsuzlukların bais oldukları ahval-i gayr-ı marziyeyi Zât-ı Hümayunu'na bildirecek vesaitden mahrum olduğumuzdan dolayı çekilen zahmetlere ve hususıyla müsaade-i baht veya vesile-i tereddüt ve intisap ile bu misillü serkâre geçen edâniden askerin gördüğü eziyetlere dahi hadd ve nihayet yoktur.

Ezcümle bundan yedi mah mukkadem yine Müşarünileyh Redif Paşa bir delikanlı nefer görüp yaveri vasıtasıyla huzuruna celb eder. Ve birçok iltifât ve va'd ve va'îdlerden sonra nefer ırzında müstekir olup Paşa'nın dilhahına müsaade etmez. Bunun üzerine Paşa hazretleri hiddetlenip neferimiz kavim itaatsiz ve edepsiz güruhundan olmakla ıslahı için daima hıdemât-ı süfliyede istihdam olunmak üzere zabıtına emr-i mahsus gönderir. Zabıt dahi rütbe meraklısı olduğundan Paşa'ya hulus için nefere istediğinden ziyade hakaret eder. Biçare nefer hâlini kime anlatacak ve davasını hangi mahkemede fasıl ettirecek...? Nihayet bıçak kemiğe dayanır diğer bir nefer ile birbirlerini teşvik ederek eşkiyanın bulunduğu dağlara firar ederler. Muahharen derdest olunup ber mucceb-i kanun geçende ikisi dahi idam edildi. Şimdi nazar-ı insaf ile bakılırsa neferin şu hareketi ihtiyarına sebep Paşa'nın muamelesi değil midir?

Ve yine bundan biraz mukaddem Paşa-yı müşarünileyh Komisyon-ı Askeriye'ye gelip mâhall-i mezkûrede bulunan Musika-ı neferatından İstanbullu bir genç delikanlıyı çağırır. Neferin ise Validesini Resmo'da bulunduğundan kendisi validesinin yaşına gitmiş bulunmakla kışlada olmadığı haber verilir. Onun üzerine Paşa hamama teşrif edeceği ve nefer-i merkum hamamda şiddet-i lüzumu olduğundan serian bulunması için birbirini müteakip adamlar gönderilir yine bulunamaz nihayet Paşa'nın canı sıkılıp nefer bulundukda hemen hamama gönderilmesi sûret-i resmiyede Komisyon Reisi ve a'zalarına ferman ederek kendisi hamama azimet eder. Nefer ise Paşa'nın bu vechile aratmasından havfa düşüp validesiyle beraber Paşa'nın yanına giderler iken Paşa dahi hamamdan çıkmış olduğu hâlde yolda tesadüf ederler. Paşa Hazretlerinin hiddetinden ağızı köpürerek (vay katır ben seni sabahtan beri arattırıyorum sen neredesin ben seni validen ile mi pazarlık ettim). Diye ağızına gelen hezeyanı ettikten başka aleme karşı sille tokat bir de a'lâ kötek çalar.

Malûm olduğu üzere Girit'te bulunan asâkir içinde yirmi beş? Yirmi sekiz ilga-ı tedahülde kalmış olanlar bulunup müretteb olan elbiseleri dahi vaktiyle almadıklarından yalınayak başıkabak yarı aç yarı tok geçinmektedirler. Bu neferlerden biri geçende hasta olup hastanede birkaç gün yattıktan sonra bir miktar kesb-i afiyet edip çıkar. Fakat kışlaya geldiğinde üzerinde hastanenin bir gömleğiyle bir donu kalmış bulunur. Buna sirkat manası verilerek ve biçare nefere hiç sorgu sual vuku' bulmayarak hemen Divan-ı Harb tertib olunup Kumandan müşarünileyhin huzurunda üç yüz değnek vurulur ve müşarünileyhin zabt u rabt umuruna ziyade dikkati var denilmek için bilfarz gerek eşya emiriyeden ve gerek emvâl-i ahaliden baz'ı zay'at olupta birkaç kişi şüphemiz filanca neferdendir ve bu işi onun yapması pek muhtemeldir". Deseler bu şahadet neferin sübût-i töhmetine kifayet edip hiç sual ve istintak edilmeksizin nefer yattırılıp "nasıl oldu ve aldığı eşyayı nereye koydun" diyerek ikiyüz elli üçyüz değnek vurulduğu ve pek çoğunun bigünah olduğu muahhiran tebeyyün ederse de çe-faide biçareler ecel döşegine yatırıldığı kesirulvukûdur.

Paşa Hazretleri'nin mizacına hizmet ve efkârına muvafakat eden zabitan ve delikanlı neferat iltifat görür. Nişan ve rütbe olur ve arz ve namusu olupta ona uymayanlar mazhar-ı env'a-ı şütum-ı akıbet olurlar. Ve bu ahvali arz edecek bir mahkeme-i adalet olmadığından kimi firar kimi idam olunur. Kimi bigayrı hakkın tekaüd edilir. Kimisi tard cezasına uğrar. Velhasıl her biri bir beliyeye uğrayıp canlarından bizar ve emsallerine yine medar ibret ve inkisar olurlar bu zat herkesin mâlûmu olduğu üzere fi'l'asl Prusyalı olup Mekteb-i Harbiye'de mu'tad olan fûnunu tahsil edildikten sonra ba-diploma ihrac olup muahharen kol ağalık rütbesi ile mekteb-i mezkurun dahiliye hizmetinde istihdam ve o esnada talebeden bir genç çocuğa vuku' u tasallutu üzerine Arabistan Ordusuna nefy ve i'zam olunmuş sonra nasılsa kol ağalık rütbesi ile Girit'e gelip saye-i feyzvaye-i Cenab-ı Seraskeri'de Feriklik rütbesine nail ve kerime-i Seraskeri'yi tezevüc-i tasmimle Kumandanlık memuriyetine vasıl olmuştu.

Ey *Hürriyet*'te bu mektubu okuyup şu hâlâtın vukuu' ve ademi vukun'da şüphe edenler Memalik-i Osmaniyenin her tarafında Redif ve Nizamiye silkinde ve Resmo Fırkası'nda bulunmuş ve hele Girit'e gelmiş ve oradaki askerin hâlini görmüş

pek çok adamlar vardır. Bunlardan her kimi isterseniz müracat ediniz. Şu ahvâli sorunuz elbette birini duymayan diğerlerini duymuş olacağından ve şu ifadelerimizi tasdik edeceklerinden o hâlde sadık makalemize sizde şehadet ve taaccüb ederseniz ve şurasını da beyandan geri durmayız ki eğer şeriat-ı Ahmedîye ile Şura-yı ümmet emniyesi bir müddet daha mevki' icraya gelmez ve idare-i hazıra ahaliyi ve Redif Paşa gibi zalimler asakir-i İslâmiye'yi böyle tazyik ve tahkirden vazgeçmezler ise mazallah değil Rusya'nın vatanımızı efkâr istilâsına hatta en vahşi zannolunan Rum Palikaryalarının dahi hareket tecavüzhanesine mukavemet ve mümâniat bir yana dursun ekseriyet-i memnuna istikbal edecektir. Çünkü bu dinsizliği Kazaklar ve Palikaryalar bile kabul etmezler itikadındayız.

Hanya'dan Diğer Tahrirat

Bu aralıkta burada bazı vuku'at-ı mühimme cereyan etmiş olduğundan *Hürriyet*'de derc ve neşrolunmadığına taaccüb ettim. Ancak bir müddetten beri hükûmetin tayin ettiği casuslar muhbirinizi ürkütmüş olduğu anlaşılır ve muhlisinizin casustan ürker takımdan olmadığından kabul buyurulduğu hâlde iktiza ettikce buranın ahvalini biliftihar arz ve beyan ederim.

Girit Valisi bulunan Ömer Fevzi Paşa'nın umur-ı mülkiye de adem-i mâlumâtı cihetiyle Eyaletin kâffe-i umuru Müşavir Hamid Bey'in elinde kaldı. Bu zat ise kendinin tarafgîrlerinin menafi-i zatiyelerine hizmet etmekten başka bir şey bilmediğinden mehakim ve mecalisde işler ve davalar bir raddeye gelmiştir ki İslâm ve Hristiyan ahali alelumum feryad etmektedir.

Vâlinin azli iki gün evvel burada şüyû buldu. Yerine Beşinci Ordu Müşiri Mehmet Paşa'nın nasbı söyleniyor. Vali Paşa Kandiye ve Resmo cihetlerinde devre çıkmış iken nagah azli havadisi kulağına vasıl olduğu yerle ezhar-ı temaruzuyla buraya geldi. Fakat memlekete getirmeksizin Halepa'da kâin sayfiyesinde bast-ı firaş-ı istirahat etti. Yerine tayin olunacağı rivayet olunan Mehmet Paşa mukaddemce mesele arasında livalıkla bu tarafa gelmiş olduğundan idare-i mülkiyedeki malumatı Fevzi Paşa'dan ziyade olmamakla Girit'in onun gününde şimdikinden ziyade bahtiyar olamayacağı bedihidir.

Buranın sû-i idaresine misal olmak için bir vak'a beyan edeyim Vali-i müşarün- ileyh harem-i ismetleri Halepa'da istikra etmiş olduğu sayfiyede oturmakta ve her gün alafranga şapka ve fistan ile açık gezmekte ve ata binmekte olunduğundan geçen gün Halepa meydanından geçerken kahvehanede oturan tüccardan ve yahud milleti mu'teberanından (لونفو) nam zatın mahbese götürülmesini hanımefendi emreder. Zabıtalara dahi Hanımın emri mucebince herifi yaka paça kaldırılıp hapse atarlar orada bulunan İslâm ve Hristiyan ve Yahudi elli kişiden mütecaviz mu'teberan-ı memleket Müşavir Hamid Bey'e giderler. Ve keyfiyeti tefhim ile tacir-i merkumun berâet zimmetini beyan ederlerse de Hamid Bey cevabında "Vali Paşamız'ın haremi bizden büyüktür. Behemâl bunca mahpusta kalsında yarın çıkarırız" der her neyse bi-çare Onko o gece mahpusta yatar. Ve namusu hetk olunur. Bunun üzerine tacir-i mûmâileyh artık Girid'de ikâmet edemeyip familyasıyla beraber İzmir'e hicret eder. Bazı rivayete göre Mûmâileyh İstanbul'a gidecek ve ihkak olunmak üzere davaya kalkışacakmış. Buradaki memurîn-i ecnebiye bu vaka'yı sefaretlerine yazdılar. Gelelim bu zatın suçuna meğer (Hanımefendi önünde geçerken nigâh tahkir-âmîz ile bakmış imiş)

Acaba bu kadar ihtimâmât ile Girit'e vaz'ı olunan nizamât-ı âdilenin asar-ı hissesi bunlar mı olacaktır. Ve geçenki Nutk-ı Hümayun'da vaad ve irad olunan ıslahat bu yola mı icra edilecektir.

Bu rezaletlerle beraber Girit'e hükûmeti birtakım casuslara dahi akçe verip onlardan tahkik-i ahval ve istifade etmek ister. Casuslardan biri Yatako isminde bir Rumdur. Bu şahıs her saat elbisesini değiştirip öteye beriye saklamakta ve iki kişi lakırdı ettiğini gördüğü birle aralarına girmekte olup velhâsıl bu herifin edepsizliği bir derece-i raddeye geldiği günden beri birkaç ehl-i ırz familyalara dest-dırâz tasallut oldu. İşte ahalinin Hükûmet-i Mahalliyeden tebridine başlıca sebep bu makule sû-i tedbirler olup eğer hükûmet herkesin ağızını kapatmak isterse hüsn-i idâreye dikkat etsin herkes hukuk-ı meşruasına malik ve mutasarrıf bırakılsın ve bir de hükûmet mesele-i zaile arasında metepler ıslahhaneleri ve tevsi'-i ziraat ve ticaret için daha birçok ıslahat vaa'd etmişti. Onların hiçbirini göremeden birtakım memuriyetler açılmaktan başka Girit nizamâtı hiçbir sebebe yaramadı. Bir yandan maaşlar tezyid olunur.

Hatta bu defa Tahrîrat (Kalemine) yine bir miktar maaş ilave olundu. Sair memuriyetlerin maaşları dahi bu kıyas üzere tezyid edildi. İşte ıslahat-ı mevcudenin semeratı bunlardır.

Selanik'ten Tahrirat Fi Rebiülahir

Sabık İtalya Konsolosu Fransa'nın familyasından ve İtalya tebaasından Hekim John dört beş seneden beri Hükûmete girip çıkmakta ve mağazasında tücarlık ve taşrada bazen simsarlık bazen de hükûmete çatkinliği münasebetiyle fukara-i ahalinin davalarına ve vekillik edip geçmekte iken iki sene mukaddem elinde intihayı anlayacak kadar tababeti bulunduğundan Konsolos mûmâileyh müzahir-i asakir-i Zabtiyenin ve Hapishanenin tabibliğın de istihsal etmişti.

Bununla taşra ahalsinide kur'a münasebetiyle kol uzatarak ve rüşvet kapılarını açarak otuz liradan ve pilice varıncaya değin irtikâb edip bab-ı himâyesine girmeyen yürek pek nadir kalmış idi. Fakat dostumuzun bu gibi hünelerinde hazık ve mâhir olduğunu burada herkes bilirse de öteden beri bunun bir de el çabukluk marifeti de varmış, bizim haberimiz yok.

Şöyle ki geçen gün mûmâileyh nail olduğu imtiyaz sayesinde a'sâr (Müzayedesı zımında Muhasebe-i Vilayet Kalemi'ne gidip muhasebe mührünü ber takib çalar. Derhal çarşı kâtiplerine müracatla güya hazinenin kendi mağazasına 6 bin lira Osmâni deyni varmış diyerek bir senet yapar. Aralıkta hazineye borç veren sarraf savulden 3 bin lirasını kavrır küsürünü dahi almak üzerinde iken hükûmet haber alıp zat meydana çıkar.

Mûmâileyh Hükûmete celb olunup sual arasında biraz dil basıklığı arız olmaya ve çehresi sararıp bozulmaya başlayınca hekim "başımız keyifsizlendi" diyerek kefalet-i nefsiyeye rabt olunmaksızın çıkar gider ertesi günü zabtiye çağırmaya gidince İtalya tebaasından olduğuna bilbeyan konsolosluğuna müracaat olunması cevabını basar, konsolosuna kâğıt yazılıp o gün keyifsizliğini daha ertesi günde postası olduğunu cevabı vererek devlet hekimini göndermekten imtina eyler. Nihayet o gece memleketin haricindeki yalısında olduğu ve geceleyin konsolosun o tarafta tuttuğu yalısına kaçacağı hükûmet haber alıp tutup kapıya götürülmesi için iki teftiş gönderilip Mûmâileyh ile çıkınca yolda sıkıştırılarak alıp götürülmekte iken

konsolosun gönderdiği iki kavvas yetişir hâl-i silah patırtısına (binip nihayet zavallı teftişlerin ellerinden çıkıp merkumu alırlar. Ertesi günü Konsolos Tercümanıyla beraber kapıya gönderir. Meclis cinayette kendisiyle hemhâl olan müstantik efendilerden istintak ettirilir. Fakat John bu fazihadan dolayı on on beş sene kürek cezası hükmü lazım gelirken elindeki hazakat sayesinde tebriye-i zimmet ettikten sonra namus davasına bile kalkışacak.

Meclis cinayetinde gayur ve hamiyetli müstantikler varsa da öyle arîz amîk suallere pek de cesaret eylemiyorlar. Bizim bir de Tarık Komiseri Numan Efendimiz var. Bilhamle vilayet ahali hayvanlarıyla birlikte senede dörder gün (bedna veya bedeliyle Selanik'ten, Siroz'a ve Manastır'a olan tarîkilerde işlemeye borçlu olduklarından dolayı tahsilat ve imalat hakkında çevirdiği dolabın esrarına kendisiyle beyinlerinde uyuştuğu mühendislerden başkası vakıf olamadılar. Efendi-i Mûmâileyh beş seneden beri Komiserlik etmekte olduğundan muhasebesinin rü'yeti için Vali-i sabıkın teşkil eylediği Komisyon A'zalarını işte bir seneyi geçti. Hâla defterlerinin ne gidişte olduğunu güzel anlayamadılar.

Şimdilik bu kadar ilerde şu iki maddeden husûla gelecek neticeleri yine yazarım ve müdevvizatım meduzatım rehin-i kabul olursa bundan böyle dahi buranın ahvalinden tahkik edebildiğim şeyleri arz ederim.

İlan-ı Mahsûs

Hürriyet gazetesini alan zevatdan bazıları tarafından varid olan mektuplardan gazetenin vakit ve zamanıyla ele geçiremediğimden ve bazı kere fahiş paralar verilerek alındığından şikâyet olunmakta ve ellerindeki numaralar eksik olupta takım yapmak ve noksanları çok olduğu cihetle müceddiden takım tedarik etmek isteyenler dahi bulunduğundan bunlar için arzu olunan nüshaların ne tarik ile irsali mümkün olacağı dahi sual edilmektedir.

Cümlenin malumu olduğu üzere işbu gazete idare-i hazıraya dalkavukluk etmeyip hakkı söylemekte bi-perva olduğu ve (el'hakku merrun) kazıyyesince doğru işitmek müdahanelerle zehirlenmiş kulaklara acı geldiği cihetle bunun memalik-i mahrusaye men-i duhûli için Babîâli canibinden her türlü takayyüdat-ı icra olunduğu gibi vatanın saadet ve selamiyyet uğrunda ihtiyar gurbet eden hamiyetkâran için

vatandaşlarını hakayık-ı ahvâlden haberdar etmek birinci vazife olduğundan Yeni Osmanlılar Cemiyeti tarafından dahi bu gazetenin memalik-i mezkûrenin her tarafına isal ve idhali için mümkün olan vesail ve vesaitin tedarikinde tecviz-i kusur olunmamıştı. Gazeteden hissedar olmayıp açıktan nüsha nüsha almakta olanlar için gazeteler birkaç elden geçerek kendilerine vasıl oluncaya kadar vakit zâyi etmeleri umur-ı tabîyyeden ve muhtekir eline geçen nüshaları gazetede muharrir olan fi muayyeden ziyadeye sattırmamak menî elinden gelmeyen umur-ı müşkileden olmakla arz teessüfden başka bir şey dinlemez.

Hürriyet Gazetesine hissedar ve daimi olmaya hâhişkâr olan ashab-ı hamiyet vesait-i malumeleriyle günü gününe gazetelerini alırlar. Ve matbaasıyla kimsenin malumatı olmaksızın ve hatta kendi isimleri dahi bilinmeksizin muhabire dahi etmektedirler. Şöyle ki İstanbul'da bulunan zevatın bazıları Galata'da ecnebi tüccarından bir takımla söz edip *Hürriyet*'in bâlâsındaki Fransızca yazıyı göstermişler ve demişler ki şu gazeteden biz hisse alacağız fakat kendi ismimize olmayıp sizin isminize olmasını isteriz bu hâli gazetede muharrir olan (Londra'daki) matbaaya yazınız ve kendi namınıza bir veya beş nüsha gazetenin beher hafta gönderilmesini iş'ar ediniz. Beherinin mahalli fiyatı bir lira ve açıktan gönderilirse posta ücreti beş şilin (yirmi altı buçuk kuruş) der. Ve mektup içinde gönderildiği hâlde beheri bir şilin (beş buçuk kuruş) masrafla geleceğinden ve bu da bir yılda iki buçuk liraya bâliğ olacağından işte bir lira beş şilin veyahut iki buçuk lira dahi posta ücreti ki ceman üç buçuk lira eder, diyerek çıkarıp üç buçuk lirayı tüccara vermişler ve tüccar tarafından dahi matbaamıza yazılmış ve gazeteleri her hafta posta ile gönderilmekle herkes posta vürudunun ertesi günü tüccarın mağazasına gidip gazetesini almakta bulunmuştur. Bu cihetle vasıta olan tüccar dahi bu zatların kimler olduğunu bilmesi gerektirir.

Taşralarda dahi tüccar varsa da onların ve yok ise sair ecnebilerin vasıtasıyla aynıyla bu tedbiri icra etmeleriyle gazeteleri mütemadiyen gönderilmektedirler. Matbaaya havadis ve malumat verenler dahi gazetenin balasında muharrir olan mahalle gönderilmek üzere mektuplarının taraflarına Frenkçe bilir bir adama yazdırıp gönderirler ve mektuplarından istemezlerse imza dahi koymazlar. Bunun için mektupları yazan kimler olduğu matbaaca dahi bilinemez. Fakat bu misüllü imzasız

mektuplarda şahsiyata taallük eden mesele bulunursa sahibi muayyen ve mu'temed olduğu için onlar tayy olunup kavaid-i umumiyeye dair olan hisseleri neşrolunur.

İlan

Hürriyet gazetesine vaz-ı hâme-i ibtidar olunalı bir sene müddet olup geçen sene alafranga Haziran'dan itibaren *Hürriyet* hisseleri için nam-ı muhteremleri vaz-ı defter mefharet olan zevat-ı hamiyyetsematın yedlerindeki senedât tarihlerinin müddetleri münkazi olduğuna işbu eser-i muteberin bundan böyle devamı yine onlar tarafından bi-dirig tutulacak muavenet vatandaşı ve fütüvvete merhun bulunduğu mebni hisselerinin tecdidine rağbet edenler. Matbaamızın bu kere nakil ettiği mahalle ya'ni Türkçe Fransızca bâlâyı gazetede muharrir olan mevkua vesait-i malumeleriyle beyan-ı keyfiyet etmeleri fakat gazetenin bahası olan bir liraya yalnız posta ücreti olarak beş şilin ilave eylemeleri ve bir de mezkûr gazetenin birinci nüshasından ellinci numaraya kadar elli adet nüshası takım edilerek hissedarından ve saireden istek edenlere beher takımı posta ücretinden maada ikişer İngiliz lirasına i'tâ olunacağından talib olanlar kezâlik Londra'da mahall-i mezkure iş'ar-ı keyfiyyet ve suret irsalini dahi beyan-ı himmet eylemeleri bilhâssa ihtar olunur.

Kemal²⁷

²⁷ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudres.

58 HÜRRİYET 1285

Numara: 58 13 Rebiülahir Sene: 1286 2 Ağustos 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

HÜRRİYET

Bir kavmin yalnız hakkı değil âdeta medâr-ı insaniyet ve bâdi-i saâdetidir. Dünyada ebna-yı beşerin ne kadar me'âsir-i bediyyesi görülmüşse iyice aranıldığı hâlde cümlesinin esası *Hürriyet'e* dayanır. Mesela ulûv nefis hürriyetsiz durmak kabil olamaz. Çünkü hakkına emin ve şerefine mağrur olmayanlar için ihtiyar zillet-i mukarrerdir. Binde bir nefis-i kerim ancak bulunabilir ki mazlum olsun da yine temalükten ictinab eylesin her cemiyetin en büyük muhafızı olan hub-ı vatan dahi hürriyetle kaimdir. İdare-i müstakile tahtında bulunan yerlerde düşmana asker karşı durur. Her memleketlerde ise ahali askerden ziyade çalışır. Hâkimiyetine mazhar olan bir halkın vatanhanesi ve belki adeta saray hükmündedir.

Bir kere elde mevcut olan siyaset tarihlerinde Mehd-i medeniyet sayılan Yunan kavminin ahvâline bakılsın ki o kadar küçük bir kıtanın ahali esbatın yarısına malik olan koca Acem Devleti'ne nasıl mukavemet etmiş. Ve bunca kavaid-i hikmet ve hükûmeti hafâhâne-i tabi'yatdan ne türlü darb-ı dest ikdamat ile iğtinam eylemişlerdir. Hiçbir akıl için zerre kadar şüphe götürmezki eski Yunanlılar kürre-i zemin üzerinde mütemekkin olan akvâmdan başka türlü bir imtiyâz tabi'ye malik değiller idi. Ve tarih bilenler için tariften müstagnîdir ki onların iktisab eylediği kemâlâta esas idârelerinde mevcut olan kavâid-i hürriyetten başka saik yok idi.

Yunan'dan sonra azimet ve ulviyyet meydanları Roma Devleti'ne kaldı. Onu ise o zamana kadar ashab-ı medeniyet hiç malum olmayan bir şeye cezirenin bir köşesine toplanmış birkaç bin vahşi tesis eyledi. İşte öyle hakir bir cemiyetle başlayan bir hükûmet hürriyet sayesinde merkezini paytaht âlem etmiş ve asırlaca kıtaat-ı salisenin birçok yerlerine cihângirâne hükmeylemiştir.

Roma'dan sonra cihan-ı medeniyetin Şark hükûmetine bir diğer şeye Cezire'den çıkarak az zaman içinde nur-ı seher gibi Şark ve Garba yapılan mücahidin-i İslâm nail oldular. Bu tefevvuka sebep ise hürriyet insaniyeyi adalet-i aleyh ile temin etmiş olan şeriatın feyz-i tesirâtı idi.

Şayan-ı itibar değil midir ki şeriat namına a'lâyı kelimeye kıyam eden ashab-ı magazi kimseye cebren tahmil-i İslâm yetmemiş. Ve herkes etvâr ve efkârında hür bırakmış iken bir iki asır içinde fethettikleri bunca memâlik-i vasianın hemen cümle ahalişi onların mezhep ve müşrini kabul ettiler. Hâlbuki Tatarlar sokak başlarına sanemler dikerek kılıçla halka teklif-i ubudiyet etmişken sonradan kendileri zabtettikleri yerler ahali-i kadimesinin milletine girdiler mahvoldular. Müluk-ı İslâmiyede ne derece mamuriyet ve marifet zuhur etmese hep Emeviye-i Endülüs ve evaîl-i Abbasiye ve Ben-i Ahmer zamanları gibi hürriyet-i şeriatın mer'î olduğu vakitlerdedir. Mülhidler, Karamitalar gibi imâm mâ'sum itikatında olan veya sırf kılıç kuvvetiyle hükmeden devletler kan dökmek ve memleket tahrib etmekten başka bir eserleri görülmemiştir. Kurûn-ı Vusta'da Avrupa ahalisinden insaniyyet ve medeniyete hizmet eden ve dünyada yadigâr mamuriyet bırakan var ise Venedik ve Ceneviz Cumhurları gibi idare-i ahraranelerdir. O koca müstakil imparator ve kral hükûmetlerinin pek çok zararları ve fakat pek az kaideleri meşhud olabilmıştır.

Hatta bugün Avrupa'nın bulunduğu terakkiyat-ı uzmayı Fransa'nın büyük ihtilâlinde birtakım vatanperverlerin himâye-i silahıyla etrafa münteşir olmuş olan ahkâm-ı hürriyet vücuda getirmiştir. Hakikat o ne garip hâl imiş ki bir bendi.

“Ey ehl-i vatan gel gidelim şan günüdür bu

Zulm açtı yine karşımıza kanlı âlemler

Evladımızı ehlimizi kırdaki ordu

Aguş vefamızda tutup boğmaya kükrer

Saf bağlayın artık sarılın sizde silaha

Reyyan edelim eserimizi hûn-ı mübaha”

Mealinde olan meşhur şarkının ahengiyle galeyâna gelen birkaç bin delikanlı bir tek kunduralar kırık tüfeklerle hudud-ı vatandan taşra uğrar uğramaz dünyanın en büyük ve en muntazam ordularını bir hamlede tarumar ederlermiş.

Ne uzağa gidelim bir kere de bizim tarihlerimize mürâcaat olunursa görülür ki cellad rence en parlak zamanımız Selim-i Evvel asrıdır. O zamanda ise hürriyet had-ı ma’rûfını kat kat tecavüz etmiş ve Yeniçeriler adeta Padişahın çadırına kurşun atacak derecelerde serbestlenmişti.

Vakıa *Hürriyet*’in ifratı bir takım te’addiyâtı mucip olduktan başka bir de şiddetli zulmü intaç edeceğinden hiçbir vakit arzu olunacak şeylerden değildir. Fakat hukuk-ı şahsiye ile mahdud bir suret-i mu’tedilesi mevcut oldukça hele bu asırda bir cemiyet kolaylıkla insan cemiyeti bile sayılamaz.

Ama denilecek imiş ki halkımız maârifce daha hür olacak derecelere gelmemiştir. Evet biz de teslim ederiz ki çektiğimiz tadiyahâtın pek çoğu noksan marifetden geliyor. Eğer halkın terbiyesi tam evveliydi bin yerde emsâli görüldüğü gibi hürriyeti derhal istihsal ederdi. Zulm ile cehalet a’za-yı aliyesinden muttasıl doğmuş tevaim bir ahenkle benzer. Birinin adamı hâlinde diğere hayat namübesserdir. Lakin ahaliyi hakkından müstefid etmek için galiyan umumiye intizar edip durmak bir hükûmete layık mıdır?

Maârifce hürriyete mütecemmil olmak tabirinden anlaşılmasın ki cahil bir halka hukuk-ı siyasiye ve şahsiyyesi verilirse idare muhtel olur. Ta yanımızdaki Karadağın hâli bu davanın butlanına delil kâfidir.

Mülkümüzde bulunan ihtilaf-ı akvâm ise hür bulunduğumuz hâlde hiçbir mazarrat vermeyeceğini bundan mukaddem biddefaât beyan eylemiş olduğumuzdan şimdi tekrarına hacet görmeyiz. Ve hâl böyle iken niçin bu zincir esaret altında tutulmakta olduğumuzun istikşaf-ı esbabını dahi efkâr-ı umumiyeye havale ederiz.

(Girit'te Asakir-i Şahane Zabitanından Üç Zatın Mührüyle Memhuru 14 Haziran Tarihiyle Murih-i Vürud eden Tahriratın Hulasasıdır)

Mecelle-i hakkaniyet olan Hürriyet Gazetesini Kemal şevk ve iftihar ile alıp okumakta ve hıfz-ı sügûr ve bilâd için hasır ve vücut eden fırka-i askeriye'nin ahvalinden câbecâ irâd olunan mübahis-i hakikat meşhuni görüp rençber bilâsına giriftâr olduğumuz şu idare-i hazıra sayesinde asâkirin ahvâli her yerde hemen bir tarzde bulunduğundan ahirin ahvalini kendimizin aynı bularak her fıkra-i sûziş-i nûmasını okudukça işin zir-i teessüf olmaktayız. Lakin ne çâre ki hakâyık-ı ahvâl beyân olunacak kapılar kâmilen mesdud ve serkârda bulunan zulmünün iyâdı gadr ve sitemleri her yere memdud olmakla hâlin ıslahından bilküllüye meyus olarak fakat Girit'e bu kere sernüma-yı zuhur olan bazı hususatın mahkeme-i inzâr-ı umumiyeye konulmak için tarif-i hamiyet-i perverenelerine arz ve iş'arını münasib gördük.

Resmo'da bulunan Fırka-ı Askeriye Binbaşılardan en işe yarar ve müştakimü'l-etvar iki zatın birden bu kere tekaidlikleri icra olundu. Bunlar için ortaya konulan kabâhatlerden birincisi kendilerinin serkeş ve bir işe yaramaz olmaları imiş ve ikincisi güya bunların bulunduğu mahalın civarından eşkıya geçmişte onlar muharebe etmemişler. Garibi şu ki bu Binbaşılardan biri hakkında Vali Cezîre bundan beş mah mukaddem hüsn-i şahadet edip dirayet ve ehliyetinden ve her muharebede ibraz-ı şecaat eylediğinden bahisle Binbaşılık rütbesini istihsal etmişti. Şimdi yine o Vali Paşa Resmo Fırkası kumandanı ve Serasker Paşa'nın damadı olan Redif Paşa'ya cemile göstermek "için bu adam serkeştir işe yaramaz" diye inha ederse buna ne denir. Ve bunların yerine nasbolunan binbaşılara gelince birisi hakikaten bu makama enseb ise de diğeri değil Binbaşılık Onbaşılık idaresine bile iktidar hâlinde değildir. Ancak mütekaidelerin töhmet-i hafifeleri şu iki maddeden ibaretdir. Bunun birincisi tartılmaksızın taburlara verilen öküzlerin noksanını kabul etmediler. Çünkü bu radde bulunan taburlara iki yüz şu kadar öküz verilir. Ve beher öküz iki yüz on kıyye hesabıyla taburlara zimmet kaydolunur ve hâlbuki öküz zebh ve vezn olundukta nihayet yüz altmış kıyye gelebilir idi. Beher re's öküzde elli kıyyeden ziyade fark noksan olduğundan zikrolunan Binbaşılar bu noksanın suret-i tesviyesini bilmüzekkere Vali Paşadan sordular. Vali Paşa dahi mezkûr noksanın taburlarca tesviye-i icabına bakılması yani bir nefere kırk dirhem gümüş tay'ini verilirse defterinde altmış dirhem gösterilerek kapatılması ferman

olunur ise de Binbaşılar bu sanatın erbabı olmadıklarından “biz böyle sıhhate şey kabul etmeyiz” diye ısrar ettiler bunun üzerine iş umuma sirayet edip her taburdan buna dair feryadnameler vürud etmeye başladı. Nihayetü’l-emr öküzlere zih ve meclis marifetiyle vüzun olunduktan sonra taburlara verilmesi için o emir mahsusla gönderilmeye mecburiyet gelip neferat-ı askeriye bu suretle o belâdan kurtuldu. Ancak lahmin-[et] fazlasıyla te’addi eden zat her kim ise bu mide fesadını zikrolunan Binbaşılardan hareketinden bilip ahz-i intikama tasaddi eyledi. Ve ikinciside bunun başka türlü bir cünha-ı garibesidir. Şöyle ki bir gün müşarünileyh Redif Paşa’nın gözüne bir genç nefer ilişir. Bulunduğu taburu sorup öğrenir ve bir tezkire-i resmiye ile hizmetine talep eder. Hâlbuki ümerâ ve zabitanın maiyetine verilecek hademe-i neferâtının şahıs üzerine talebi muvaffak nizam olmayıp bunlardan birine bir hizmetçi lazım geldikte alayın miralayından veyahut taburun binbaşısından mahlul üzerine talep olunması ve onlar dahi en ehl-i arz bir neferi intihab ve irsl etmeleri mukteza-yı nizam olduğundan bahisle mezkûr Binbaşı Faruk Paşa’nın istediği neferi vermekten istinkâf eder. Başta kabahat dahi ve ötekinin yanına zam olunup Redif Paşa tarafından bunların silk-i askeriden tard olunmaları kâim pederi canibine iş’ar edilir. Fakat Vali Paşa tarafından yazılan tahrirâtda Redif Paşa’nın inha-i mesbukı tekid ile beraber icra-yı tekâüdlükleri iş’ar olunmakla mucibince fermanları yapıp bu kere gönderilir.

Şimdi bu hâl ve bunun gibi bin emsâl meydanda duruken bir insan vazife-i memuresini bi-hakkın icrada ne cesaretle sebât edebilir. Ve “askerde işe yarar kumandan yetişmiyor” diye herbâr şikâyet olunup ancak bu idâre altında bir adam müttehâllik olduğu cevher-i kabilini nasıl meydana çıkarır ve kumandan nereden yetişir...?

Padişahımız, Efendimiz kemal-i lûtufta ve keremden askere “evladım” tabir buyurur ve sınıf askeri hakkında berkemal olan teveccühât-ı Şahane’sini ibraz için evlat-ı emcâdını silk-i askeriye yazdırır. Askerin elbise ve itamesi vesair türlü esbab-ı inti’âş ve istirahatı için lazım gelen her türlü emir ve fermanı ifa eder. Bunlar bizde emsali görülmemiş eltaf-ı mahsusadan olmayla fariza-i şükürünü ideda acimiz derkâr olmakla beraber idarenin fenalığından tevellüd eden şu uygunsuzlukların bais oldukları ahval-i gayr-ı marziyeyi Zât-ı Hümayun’una bildirecek vesaitden mahrum

olduğumuzdan dolayı çekilen zahmetlere ve hususıyla müsaade-i baht veya vesile-i tereddüt ve intisap ile bu misillü serkâre geçen edâniden askerin gördüğü eziyetlere dahi hadd ve nihayet yoktur.

Ezcümle bundan yedi mah mukkadem yine müşarünileyh Redif Paşa bir delikanlı nefer görüp yaveri vasıtasıyla huzuruna celb eder. Ve birçok iltifât ve va'd ve va'îdlerden sonra nefer ırzında müstekarr olup Paşa'nın dilhahına müsaade etmez. Bunun üzerine Paşa hazretleri hiddetlenip neferimiz kavim itaatsiz ve edepsiz güruhundan olmakla ıslahı için daima hıdemât-ı süfliyede istihdam olunmak üzere zabıtına emr-i mahsus gönderir. Zabıt dahi rütbe meraklısı olduğundan Paşa'ya hulus için nefere istediğinden ziyade hakaret eder. Biçare nefer hâlini kime anlatacak ve davasını hangi mahkemede fasıl ettirecek...? Nihayet bıçak kemiğe dayanır diğer bir nefer ile birbirlerini teşvik ederek eşkiyanın bulunduğu dağlara firar ederler. Muahharen derdest olunup ber mucceb-i kanun geçende ikisi dahi idam edildi. Şimdi nazar-ı insaf ile bakılırsa neferin şu hareketi ihtiyarına sebep Paşa'nın muamelesi değil midir?

Ve yine bundan biraz mukaddem Paşayı müşarünileyh komisyon-ı askeriye gelip mahal-i mezkûre bulunan musika neferatından İstanbullu bir genç delikanlı çağdır. Neferin ise validesi resmide bulunduğu kendisi validesinin yanına gitmiş bulunmakla kışlada olmadığı haber veriliyor. Onun üzerine Paşa hamama teşrif edeceği ve nefer merkumun hamamda şiddet lüzumu olduğundan serian bulunması için birbirini menakıb adamlar gönderilir yine bulunamaz nihayet paşanın canı sıkılıp nefer bulundukta hemen hamama gönderilmesini suret-i resmide komisyon reisi ve a'zalarını ferman ederek kendisi hamama azimet eder. Nefer ise paşanın bu vechile aranmasından havfa düşüp validesiyle beraber Paşa'nın yanına giderler iken Paşa dahi hamamdan çıkmış olduğu hâlde yolda tesadüf ederler Paşa Hazretlerinin hiddetinden ağızı köpürerek (vay katarin seni sabahtan beri arattırıyorum sen neredesin ben seni validen ile mi pazarlık ettim) diye ağzına gelen hezeyanı ettikten başka âleme karşı sille tokat bir de a'la günün çalar.

Malûm olduğu üzere Girit'te bulunan asâkir içinde yirmi beş? yirmi sekiz ilga-ı tedahülde kalmış olanlar bulunup müretteb olan elbiseleri dahi vaktiyle almadıklarından yalınayak başıkabak yarı aç yarı tok geçinmektedirler. Bu

neferlerden biri geçende hasta olup hastanede birkaç gün yattıktan sonra bir miktar kesb-i afiyet edip çıkar. Fakat kışlaya geldiğinde üzerinde hastanenin bir gömleğiyle bir donu kalmış bulunur. Buna sirkat manası verilerek ve biçare nefere hiç sorgu sual vuku' bulmayarak hemen Divan-ı Harb tertib olunup Kumandan müşarünileyhin huzurunda üç yüz değnek vurulur ve müşarünileyhin zabt u rabt umuruna ziyade dikkati var denilmek için bilfarz gerek eşya emiriyeden ve gerek emvâl-i ahaliden bazı zay'at olupta birkaç kişi şüphemiz filanca neferdendir ve bu işi onun yapması pek muhtemeldir". Deseler bu şahadet neferin sübût-i töhmetine kifayet edip hiç sual ve istintak edilmeksizin nefer yattırılıp "nasıl oldu ve aldığın eşyayı nereye koydun" diyerek ikiyüz elli üçyüz değnek vurulduğu ve pek çoğunun bigünah olduğu muahhiran tebeyyün ederse de çe-faide biçareler ecel döşeğine yatırıldığı kesirulvukûdur.

Paşa hazretlerinin mizacına hizmet ve efkârına muvaffakat eden zabitan ve delikanlı neferat iltifat görür. Nişan ve rütbe alır ve ırz ve namusu olupta ona övmeyenler mazhar enva'-ı şütum ve ukubat olurlar ve bu ahvali arz edecek bir mahkeme-i adalet olmadığından kimi firar kimi idam olunur kimi bi-gayr-ı tekâüd edilir. Kimisi tard cezasına uğrar. Velhâsıl her biri bir beliyeye uğrayıp canlarından beyzar ve emsâllerine medar-ı ibret ve inkisâr olurlar. Bu zat-ı herkesin malumu olduğu üzere fi'l-asıl Bursa'lı olup mekteb-i ceriyede mu'tad olan kanunu tahsil edildikten sonra ya diploma ihraç olunup muahharen kul ağalık rütbesi ile mekteb-i mezkûrun dahiliye hizmetinde istihdâm ve evvel-i esnâda talebeden bir genç çocuğa vuku' tasalutu üzerine Arabistan ordusuna nefi ve a'zam olunmuş ve sonra nasılsa kul ağalık rütbesi ile Girit'e gelip saye-i feyzvaye-i cenab seraskeride farukluk rütbesine nail ve kerime-i seraskeriye tezvic-i tasmimle kumandanlık memuriyetine vasıl olmuştu.

Ey *Hürriyet*'te bu mektubu okuyup şu halatın vukuu' ve ademi vukun'da şüphe edenler memalik-i Osmaniye'nin her tarafında Redif ve Nizamiye silkinde ve Resmo Fırkası'nda bulunmuş ve hele Girit'e gelmiş ve oradaki askerin hâlini görmüş pek çok adamlar vardır. Bunlardan her kimi isterseniz müracat ediniz. Şu ahvâli sorunuz elbette birini duymayan diğerlerini duymuş olacağından ve şu ifadelerimizi tasdik edeceklerinden o hâlde sadık makalemize sizde şahadet ve taaccüb ederseniz

ve şurasını da beyandan geri durmayız ki eğer şeriat-ı Ahmediye ile Şura-yı ümmet emniyesi bir müddet daha mevki' icraya gelmez ve idare-i hazıra ahaliyi ve Redif Paşa gibi zalimler asakir-i İslâmiye'yi böyle tazyik ve tahkirden vazgeçmezler ise mazallah değil Rusya'nın vatanımızı efkâr istilâsına hatta en vahşi zannolunan Rum Palikaryalarının dahi hareket tecavüzhanesine mukavemet ve mümâniat bir yana dursun ekseriyet-i memnuna istikbal edecektir. Çünkü bu dinsizliği Kazaklar ve Palikaryalar bile kabul etmezler itikadındayız.

Hanya'dan Diğer Tahrirat Fî 17 Haziran

Bu aralıkta burada bazı vukuat-ı mühimme cereyan etmiş olduğundan Hürriyet'de derc ve neşrolunmadığına taaccüp ettim. Ancak bir müddetten beri hükûmetin tayin ettiği casuslar muhbirinizi ürkütmüş olduğu anlaşılır ve muhlisinizin casustan ürker takımdan olmadığından kabul buyurulduğu hâlde iktiza ettikçe buranın ahvalini biliftihar arz ve beyan ederim.

Girit Valisi bulunan Ömer Fevzi Paşa'nın umur-ı mülkiye de adem-i mâlumâtı cihetiyle Eyaletin kâffe-i umuru Müşavir Hamid Bey'in elinde kaldı. Bu zat ise kendinin tarafgîrlerinin menafî-i zatiyelerine hizmet etmekten başka bir şey bilmediğinden mehakim ve mecalisde işler ve davalar bir raddeye gelmiştir ki İslâm ve Hristiyan ahali alelumum feryad etmektedir.

Vâlinin azli iki gün evvel burada şüyû buldu. Yerine beşinci ordu Müşiri Mehmet Paşa'nın nasbi söyleniyor. Vali Paşa Kandiye ve Resmo cihetlerinde devre çıkmış iken nagah azli havadisi kulağına vasıl olduğu yerle ezhar-ı temaruzuyla buraya geldi. Fakat memlekete getirmeksizin Halepa'da kâin sayfiyesinde bast-ı firaş-ı istirahat etti. Yerine tayin olunacağı rivayet olunan Mehmet Paşa mukaddemce mesele arasında livalıkla bu tarafa gelmiş olduğundan idare-i mülkiyedeki malumatı Fevzi Paşa'dan ziyade olmamakla Girit'in onun gününde şimdikinden ziyade bahtiyar olamayacağı bedihidir.

Buranın sû-i idaresine misal olmak için bir vak'a beyan edeyim. Vali müşarünileyhin harem ismetleri Halepa'da isticar etmiş olduğu sayfiyede oturmakta ve hergün alafranga şapka ve fistan ile açık gezmekte ve ata binmekte olduğundan geçen gün Halepa meydanından geçerken kahvehanede oturan tüccardan ve Yahudi

milleti muteberanından (Lonko) nam-ı zatın mahbese götürülmesine hanımefendi emreder. Zabtiyeler dahi hanımın ümera-yı mucibince herifi yaka paça kaldırıp habise atarlar. Orada bulunan İslâm ve Hristiyan ve Yahudi elli kişiden mütecaviz muteberan-ı memleket müşavir Hamit Bey'e giderler. Ve keyfiyeti tefhim ile tacir merkumun beraat zimmetini beyan ederlerse de Hamit Bey cevabında ne yapayım onların infaz-ı emir ve iradelerine mecburum Vali Paşa'mızın haremi bizden büyüktür. Behemal bu gence mahpusta kalsında yarın çıkarız dir her ne ise biçare Lonko o gece mahpusta yatar. Ve namusu hetk olunur. Bunun üzerine tacir mumâileyh artık Girit'e ikamet edemeyip familyası ile beraber İzmir'e hicret eder. Bazı rivayete göre mumâileyhe İstanbul'a gidecek ve ihkak olunmak üzere davaya kalkışacakmış buradaki memurin ecnebiye bu vakayı sefâretlerine yazdılar. Gelelim bu zatın suçuna meğer (hanımefendi kahvenin önünden geçerken nigâh tahkirâmız ile bakmış imiş.)

Acaba bu kadar ihtimâmât ile Girit'te vaz' olunan nizâmât adilenin âsar hasenesi bunlar mı olacaktır. Ve geçenki Nutk-ı Hümayun'da va'd ve irad olunan ıslahat böyle mi icra edilecektir.

Bu rezaletlerle beraber Girid'e hükûmeti birtakım casuslara dahi akçe verip onlardan tahkik ahvâl ve istifâde etmek ister. Bu casuslardan biri Yanako isminde bir Rumdur. Bu şahıs her saat elbisesini değiştirip öteye beriye sokulmakta ve iki kişi lakırdı ettiğini gördüğü birle aralarına girmekte olup ve velhâsıl bu herifin edepsizliği bir derece-i raddeye geldiği günden beri birkaç ehl-i ırz familyalara dest-i diraz tasallut oldu. İşte ahalinin Hükûmet-i Mahalliyeden tebridine başlıca sebep bu makule sû-i tedbirler olup eğer hükûmet herkesin ağızını kapatmak isterse hüsn-i idâreye dikkat etsin herkes hukuk-ı meşruasına malik ve mutasarrıf bırakılsın ve bir de hükûmet mesele-i zaile arasında metepler ıslahhaneleri ve tevsi'-i ziraat ve ticaret için daha birçok ıslahat vaad etmişti. Onların hiçbirini göremeden birtakım memuriyetler açılmaktan başka Girit nizamâtı hiçbir sebebe yaramadı. Bir yandan maaşlar tezyid olunur.

Hatta bu defa tahrirât kalmasına yine bir miktar maaş ilâve olundu. Sâir memuriyetlerin maaşları dahi bu kıyas üzere tezyid edildi. İşte ıslahat-ı mevcudenin semeratı bunlardır.

Selanik'ten Fî Rebiülahir Tahrirat

Sabık İtalyan Konsolosu Fransa'nın familyasından ve İtalyan tebaasından Hekim John dört beş seneden beri Hükûmete girip çıkmakta ve mağazasında tüccarlık ve taşrada bazen simsarlık bazıda hükûmete çatkınlığı münasebetiyle fıkrayı ahalinin davalarına vekillik edip geçmekte iken iki sene mukaddem elinde intihayı anlayacak kadar tababeti bulunduğundan Konsolos-ı mûmâileyhin müzâhiri Asakir-i Zabtiyenin ve Hapishanenin tabiliğinde istihsal etmişti.

Bununla taşra ahalisine'de kur'a münasebetiyle kol uzatarak ve rüşvet kapılarını açarak otuz liradan bir pilice varıncaya deyin irtikâb edip bab-ı himayesine girmeyen yürek pek nadir kalmıştı. Fakat dostumuzun bu gibi hünerleri hâzık ve mahir olduğunu burada herkes bilir isede öteden beri bunun birde el çabukluk marifetide var imiş bizim haberimiz yok.

Şöyle ki geçen gün Mûmâileyh nail olduğu imtiyaz sayesinde i'şar müzayedesini zımnında Muhabese-i Vilâyet Kalemî'ne gidip muhasebe mührünü bertakib çalar. Derhal Çarşı Kâtiplerine mürâcaatla güya hazinenin kendi magazinesine 6,000 lira Osmanî deyni varmış diyerek bir senet yapar. Aralık hazineye borç veren sarraf savulden 2,000 lirasını kavrar küsürünü dahi almak üzerinde iken Hükûmet haberi alıp za't meydana çıkar.

Mûmâileyh Hükûmete celb olunup sual arasında biraz dil basıklığı ârız olmaya ve çehresi sararıp bozulmaya başlayınca hekim "başımız keyifsizlendi" diyerek kefâlet nefsiyeye rabit olunmaksızın çıkar gider. Ertesi günü zabtiye çağırmaya gidince "İtalyan teba'âsından olduğuna bi'l-beyan konsolosluğuna müracaat olunması cevabını basar. Konsolosuna kâğıt yazılıp o gün keyifsizliğini daha ertesi gününde postası olduğunu cevap vererek devlet hekimini göndermekten imtina' eyler. Nihayet o gence memleketin haricindeki yalısında olduğunu geceleyin konsolosun o tarafta tuttuğu yalısına kaçacağını hükûmet haber alıp tutup kapıya getirilmesi için iki teftiş gönderilip mûmâileyh çıkınca yolda sıkıştırılarak alıp götürülmekte iken konsolosun gönderdiği iki kavas yetişir hâl-i silah patırtısına binip nihayet zavallı teftişlerin ellerinden çıkıp merkumu alırlar ertesi günü Konsolos Tercümanı ile beraber kapıya gönderir. Meclis cinayetinde kendisiyle hem hâl olan müstantik efendilerden istintak ettirilir fakat John bu fâzihadan dolayı on on beş sene

gören cezası hükmü lazım gelirken elindeki hezakat sayesinde tebriye-i zimmet ettikten sonra namusu davasına bile kalkışacak.

Meclis-i cinayette gayur ve hamiyetli müstantikler var ise de öyle arız amîk mesûlleri pek de cesaret eylemiyorlar. Bizim bir de Tarık komiseri Numan Efendimiz var bilcümle vilayet ahali hayvanlarıyla birlikte sene de dörder gün bedna veya bedel ile Selanik'ten, Siroz ve Manastır'a olan tarîkilerde işlemeye borçlu olduklarından dolayı tahsilât ve imâlat hakkında çevirdiği dolabın ısrarına kendisiyle bizlerinde uyduğu mühendislerden başkası vakıf olamadılar Efendi mûmâileyh beş seneden beri Komiserlik etmekte olduğundan muhabesenin rüyeti için Vali sabıkın teşkil eylediği Komisyon a'zaları işte bir seneyi geçti. Hâlâ defterlerinin ne gidişte olduğunu güzel anlayamadılar.

Şimdilik bu kadar ileride şu iki maddeden husûle gelecek neticeleri yine yazarım ve meduzâtım rehin-i kabul olursa bundan böyle dahi buranın ahvalinden tahkik edebildiğim şeyleri arz ederim.

İlan-ı Mahsus

Hürriyet gazetesi alan zevatdan bazıları tarafından varid olan mektuplardan gazetenin vakit ve zamanıyla ele geçiremediğimden ve bazı kere fahiş paralar verilerek alındığından şikâyet olunmakta ve ellerindeki numaralar eksik olupta takım yapmak ve noksanları çok olduğu cihetle müceddiden takım tedarik etmek isteyenler dahi bulunduğundan bunlar için arzu olunan nüshaların ne tarik ile irsali mümkün olacağı dahi sual edilmektedir.

Cümlenin malumu olduğu üzere işbu gazete idare-i hazıraya dalkavukluk etmeyip hakkı söylemekte bi-perva olduğu ve (el'hakku merrun) kaziyyesince doğru işitmek müdahanelerle zehirlenmiş kulaklara acı geldiği cihetle bunun memalik-i mahruseye men-i duhûli için Babîâli canibinden her türlü takayyüdat-ı icra olunduğu gibi vatanın saadet ve selamiyyet uğrunda ihtiyar gurbet eden hamiyet-kâran için vatandaşlarını hakayık-ı ahvalden haberdar etmek birinci vazife olduğundan Yeni Osmanlılar Cemiyeti tarafından dahi bu gazetenin memalik-i mezkûrenin her tarafına isal ve idhali için mümkün olan vesail ve vesaitin tedarikinde tecviz-i kusur olunmamıştı. Gazeteden hissedar olmayıp açıktan nüsha nüsha almakta olanlar için

gazeteler birkaç elden geçerek kendilerine vasıl oluncaya kadar vakit zâyi etmeleri umûr-ı tabî'iyeden ve muhtekir eline geçen nüshaları gazetede muharrir olan fi muayyeden ziyadeye sattırmamak menî elinden gelmeyen umur-ı müşkileden olmakla arz teessüfden başka bir şey dinlemez.

Hürriyet Gazetesine hissedar ve daimi almaya hâhişkâr olan ashab-ı hamiyet vesait-i malumeleriyle günü gününe gazetelerini alırlar. Ve matbaasıyla kimsenin malumatı olmaksızın ve hatta kendi isimleri dahi bilinmeksizin muhabire dahi etmektedirler. Şöyle ki İstanbul'da bulunan zevatın bazıları Galata'da ecnebi tüccarından bir takımla söz edip *Hürriyet*'in bâlâsındaki Fransızca yazıyı göstermişler ve demişler ki şu gazeteden biz hisse alacağız fakat kendi ismimize olmayıp sizin isminize olmasını isteriz bu hâli gazetede muharrir olan (Londra'daki) matbaaya yazınız ve kendi namınıza bir veya beş nüsha gazetenin beher hafta gönderilmesini iş'ar ediniz. Beherinin mahalli fiyatı bir lira ve açıktan gönderilirse posta ücreti beş şilin (yirmi altı buçuk kuruş) der. Ve mektup içinde gönderildiği hâlde beheri bir şilin (beş buçuk kuruş) masrafla geleceğinden ve bu da bir yılda iki buçuk liraya bâliğ olacağından işte bir lira beş şilin veyahut iki buçuk lira dahi posta ücreti ki ceman üç buçuk lira eder, diyerek çıkarıp üç buçuk lirayı tüccara vermişler ve tüccar tarafından dahi matbaamıza yazılmış ve gazeteleri her hafta posta ile gönderilmekle herkes posta vürudunun ertesi günü tüccarın mağazasına gidip gazetesini almakta bulunmuştur. Bu cihetle vasıta olan tüccar dahi bu zatların kimler olduğunu bilmesi gerektirir.

Taşralarda dahi tüccar varsa da onların ve yok ise sair ecnebilerin vasıtasıyla aynıyla bu tedbiri icra etmeleriyle gazeteleri mütemadiyen gönderilmektedirler. Matbaaya havadis ve malumat verenler dahi gazetenin balasında muharrir olan mahalle gönderilmek üzere mektuplarının taraflarına Frenkçe bilir bir adama yazdırıp gönderirler ve mektuplarından istemezlerse imza dahi koymazlar. Bunun için mektupları yazan kimler olduğu matbaaca dahi bilinemez. Fakat bu misüllü imzasız mektuplarda şahsiyata taallük eden mesele bulunursa sahibi muayyen ve mu'temed olduğu için onlar tayy olunup kavaid-i umumiyeye dair olan hisseleri neşrolunur.

İlan

Hürriyet gazetesine vaz-ı hâme-i ibtidar olunalı bir sene müddet olup geçen sene alafranga Haziran'dan itibaren Hürriyet hisseleri için nam-ı muhteremleri vaz-ı defter mefharet olan zevat-ı hamiiyetsematin yedlerindeki senedât tarihlerinin müddetleri münkazi olduğuna işbu eser-i muteberin bundan böyle devamı yine onlar tarafından bi-dirig tutulacak muavenet vatandaşı ve fütüvvete merhun bulunduğuna mebni hisselerinin tecdidine rağbet edenler. Matbaamızın bu kere nakil ettiği mahalle ya'ni Türkçe Fransızca bâlâyı gazetede muharrir olan mevkua vesait-i malumeleriyle beyan-ı keyfiyet etmeleri fakat gazetenin bahası olan bir liraya yalnız posta ücreti olarak beş şilin ilave eylemeleri ve bir de mezkûr gazetenin birinci nüshasından ellinci numaraya kadar elli adet nüshası takım edilerek hissedarından ve saireden istek edenlere beher takımı posta ücretinden maada ikişer İngiliz lirasına i'tâ olunacağından talib olanlar kezâlik Londra'da mahall-i mezkûre iş'ar-ı keyfiyyet ve suret irsalini dahi beyan-ı himmet eylemeleri bilhâssa ihtar olunur.

Kemal²⁸

²⁸ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

59 HÜRRİYET 1285

Numara: 59 19 Rebiulahir Sene: 1286 9 Ağustos 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhis-i millet ve devletimizin selametini Osmanlı halkının menfaatini mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şilinedir. Her hissesahibine beher hafta istediği nam-ı mahâle Hürriyet gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı mukayede tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlersen oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet*'e her ne yazılmak istenirse bâlâ da mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

İstanbul'dan yazı işlerine göre bu esnada hemen oraca hangi meclise girilse bahisler Mısır Meselesi'ne münhasır bulunur. Ve Vali Paşa'yı pekçok müdafaa edenlere tesadüf olunur imiş.

Şu bulunduğumuz zaman-ı zaruret de bezl olunan ihsanların (hususıyla ümid tekrar bakî oldukça) tesirsiz kalmak ihtimali olmadığından bu tarafdarlık pek de bahis getirir şeylerden olmayıp asıl mesele onlardan gösterilen delâilin mahiyetini anlamakta kalır. Bu delaili ise birçok zamandan beri okuyup dinlemekteyiz ki hulasası şunlardan ibarettir. Hıdiv Hazretleri Mısır Valiliğine gelir gelmez binlerce bi-çareyi Süveyş Cedveli'nde angarya suretiyle işlemekten kurtardı. Pamuk ziraati gibi bir takım esbaba müracatla memleketin servetine bunca hizmetler etti. Zat-ı Padişahiye suret-i mahsusa da ubûdiyyet gösterdi. Ve hatta Mısır'a dahi davetle halka kendi tabiyetini ilan eyledi. İdare-i müstakilesinin bilihtiyar takyidine razı olarak Meclis-i Şura-yı Nevvabî açtı. Devlete mukarrer olan vergiyi ziyadeleştirdi. Avrupanın kavaid-i idaresini takliden usûl-i veraseti tebdil ettirdi. Girit hadisesinde devlete elinden gelen iâneyi icradan geri durmadı balolarda tiyatrolarda me'âsir medeniyece bunca tevsiata muvaffak oldu. Mısır'ın devlete i'ta edeceği vergiden ve mesarif-i mahalliyeden fazla kalacak varidatı nefsine âid iken fevkalade bir fedakârlık ihtiyarıyla askeri artırdı bunca silahlar gemiler yaptırdı. İstanbul'un

medaris ve tekayasını ihsanına müstağrik buyurdu de'letine memleketine bu derece hayr-hâh olan bir zatın muahharen vuku bulan harekât-ı şedidesi elbette bir sebep zarurîye mübteni olmak lazım gelir. Şimdi Babiâliye düşen Hıdivi tatyib ile arada olan bürudeti kaldırmak ve bu suretle ileride zuhur edebilecek müşkilatın önünü almaktır.

Politikada ve bâ-husûs şarkın mesâkinde sûver-i zahirenin ekseri yalancı bir nikabdan ibaret olduğunu bilmeyenlere göre bu edille kanaat-ı bahş olabiliyor. Fakat Mısır'a ve idaresinin harekât ve menfiyatına vakıf olan ashab-ı dikkatin ifâdât ve iş'aratına bakılırsa hâl görüldüğü gibi değil bütün bütün başka bir surettedir merak olunursa söyleyelim.

1

Evet İsmail Paşa Valiliğe geldiği sırada Süveyş Cedveli işgalinde angaryanın lağvi için Babiâli'ye müracat eyledi. Ve canib-i devletden vuku bulan teşebbüs üzerine mesele muhabereye düşerek nihayet Fransa İmparatoru hakem oldu. İdare-i Mısriye tarafından Kumpanyaya külli bir tazmin verilmek şartıyla angarya kaldırıldı. Fakat bütün bütün lağv değil efendina hazretlerinin çiftliklerine nakil olundu. Biçare fellahlar zikrolunan tazmini dolayısıyla i'ta ettikleri hâlde hâlâ çiftliklerde çalışmaktadırlar. Böyle mahirane bir politika görülmüştür ki hem güya angarya gibi bir usûl-i zalimenin lâğvinden dolayı âleme karşı hakkaniyet ve medeniyetle iftihar olunsun. Hem de Vali Paşanın çiftliklerine on beş yirmi bin rençber daha peyda edilsin bari Süveyş Cedveli'nde işleyen fellahlar hüsn-i muamele görür. Ve yiyecek ekmek bulurlar idi. Ve kaidenin zalimini makarr olmakla beraber hiç olmazsa terakki-i medeniye'nin en büyük bir eserine hizmet ettiklerinden dolayı müteselli olabilirlerdi. Şimdi ise biçareleri zaptiyeler kollarından bağlayarak ve kırbaçlarla arkalarına düşerek çiftliklerde, saraylarda, tiyatrolarda işlemeye sevk etmekte ve ekmeklerini çoluk çocukları eğer tedarik edebilirlerse başlarına alarak ve günlerce yol yürüyerek getirmektedir. Bu hizmetlerinden ise bunlardan olan zincir esareti altunlaya altunlaya uğraştırmaktan başka bir netice hâsıl olmuyor.

İşte o muamelelerden kurtulmak içindir ki on beş bin kadar köylü çoluk çocuklarıyla beraber Süveyş Cedveli kumpanyasına iltica etmişlerdir. Ve hatta sa'id

Mısır'dan dünyada en ziyade zulm ve cebiriyle meşhur olan müteveffa Teodors'un idaresine bile kaçanlar vardır.

2

Servet-i mülkiyeye müteallik olan hizmetlere gelince vakıa Amerika muharebesinden dolayı Mısır'da birçok pamuk ticareti oldu. Fakat ahz ü i'ta hemen bütün bütün Vali Paşa'nın zatiyle mensûbâtına münhasır idi. Nitekim müşarünileyh pamuk ziraatine başladığının birinci senesinde altmış dört ve ikinci senesinde yüz yirmi milyon frangı kazandığı Avrupalıların cümle-i tahkikatındadır. Ahaliye gelince mensûbât-ı idarenin emlakından kat'-ı nazarı Vali Paşa arazi-i Mısırye'nin hemen sülüsüne ve oranın kuvve-i feyyazası hükmünde olan Nil'in suyuna mutasarrıf olduğu gibi rençberliğe muktedir olan halkın hemen nısfını bila-yı bedel kendi hizmetinde kullanır iken bî-çare fellahların pamuk ziraatından ne istifade edebilmiş olması me'mul edilir. Bundan başka Vali Paşa umum arazisini pamuğa hasr ettiğinden dolayı memleket de bir buğday kıtlığı peyda olduğundan zira' içinde pamuktan bir şey kazanabilenler varsada onuda akvat-ı yevmiyelerle vergiye yetiştirememişlerdir.

Bu ne güzel ma'mûriyyet mülkiyeye hizmettir ki müşarünileyh halkın cebren istihdamıyla hasıl ettiği servet sayesinde dünyanın en mütevellilerinden sayılır. Fakat hakim-i hakiki olan ahali mai gömlekler içinde ac yatar.

3

Padişaha gösterilen ubûdiyyet ve edilen davet ise ta Mehmet Ali Paşa zamanından kalma bir politikanın arzu-ı istiklali perde-i mutâvaat altında setretmekten ibarettir.

Garip meslek-i hâlisâne değil midir? Ki Vali Paşa arz-ı ubûdiyyetle Zat-ı Şahane'yi Mısıra davet eder. İsteyenler huzur-ı Hümayuna arz-ı-hâl takdim etmek için umumun nazargâhına bir sandık vaz' eyler. Fakat içine her kim kağıt bıraktıysa bir daha izi belli olmayacak suret de gaib olur.

Garib meslek-i halishane değil midir? Ki Mısır'da bulunan teba'â-ı Osmaniye'nin hâlini görmek namıyla vukuolan davet üzerine Padişah kalkar. Onun ayağına gider. Sonra kendi İstanbul'a çağrılır, resmi davet ister hakkında söylenen mezalim ve maneviyatdan tebriye-i zimmet için İstanbul'a gelmesi tekrar olunur. Müttehim suretinde tutulmayı kabul etmeyeceğinden bahis ile zımnen Padişah'ın kendi üzerine hükûmetini inkâr ederek bi-perva kalkar. Mısır'a kadar gider.

Garip meslek hâlisane değil midir ki Padişah'a intisab-ı mahsusundan bahseder. O sayede masnu ve sevâkinin idaresini ele alır. Sonra lafzından çıkabilecek iltibası dahi düşünmeksizin Sultan Abdülaziz'in zaman-ı saltanatında Aziz unvanını ister rical-i devlet arasında yüzer lira maaş tayini ile yirmi otuz casus peyda eder. Nihayet ahali-i şark indinde Sultanın en mukaddes bir imtiyazı olan hutbeye kadar mütearz olur.

Garip meslek-i hâlisâne değil midir ki Avrupa ile umûr-ı zabtiye ve ticariyeye dair gayr-i resmi bazı kararlar ittihazına Babiâli'den mezuniyet istihsal eder bunu muâhedat-ı ticaretin tadiline ve Süveyş Cedveli gibi umuma cihan-ı medeniyetin asayiş ve menfaatine dokunması kabil olan ve zaten i'mâline ferman-ı Padişahi ile başlanılan bir işte hod be hod mukavele akdine ve umum hükümdarların davetine kalkışacak derecelerde sû-i istimal eyler.

4

Hele şu meclis-i şura-yı nüvvâb hıdiv hazretlerinin agreb ef'ali addolunsa layıktır. Şark politikası ile uğraşanlara malumdur ki bu meclisin tesisi Avrupa'ya Mısır'ı, Türkistan'dan daha mütemeddin göstermek ve arkasında dolaşabilen istiklal maksadına bu suretle efkâr-ı umumiye-yi hazırlamak için tasavvur olunmuş idi. Ve azası hükûmetin emr-i ve zabtiyelerin kırbaç sadası altında intihab olundu.

Mervidir ki Meclisin ibtida-i küşadında me'mûrin hükûmetden biri bir nutk iradiyle sağda bulunanlar hükûmete taraftar ve solda bulunanların muterizi olacaklarını beyan eder etmez bittesadûf sol canibe düşenler birbirini çiğneyerek sağa dönülür. Ve solda yalnız bir adam kalır ki o zavallının dahi nerede ve ne hâlde olduğunu Allah bilir. İşte nüvvab-ı ümmet meclise geldikleri zaman hükûmetin adaletine ne derecede itimad ettikleri bundan anlaşılır.

Ahbar-ı mevsûkaya göre bu Meclisin idarece bir faydası olabilmıştır ki oda ağzası için İstanbul'dan, istenilen nişanların üçer yüz Mısır altını bedel ile verilerek hükûmetin kârgâh-ı ticaretine tertip eden menfaatden ibarettir.

5

Kabil-i inkâr değildir ki Vali-i lâhik metâlib-i malumesini mürevvec olmak için Mısır'ın İstanbul'a i'ta etmesi mukarrer olan vergiyi iki misline takrib etti. Lakin ahali üzerinde olan tekâlif üç ve Avrupa'ya olan duyûn-ı hükûmet ise dört katına iblağ olundu.

Bize kalırsa milyonlarca fukaranın ağzından ekmeğini kapar suret de alınan para ile devlete cemile göstermek velev garazdan beri olsa dahi fezailden ma'dud olmamak gerektir.

6

Gelelim tebdil-i verasete hakikat Hıdiv'in kendi hanedanı hakkında olan malumatı da başkaca dikkat getirir şeylerden müşarünileyh amma Said Paşa'nın vefatından dolayı müjdereslere rütbeler ihsanlar itası ile ilân-ı sürur eyledikten ve şayet tekrar dirilmesinden havf eder yollu Mısır'dan İskenderi'ye telgraf üzerine telgraf keşidesiyle müteveffayı üç saat içinde ve bir fakir cenazesi hâlinde defin ettirdikten sonra en evvel onun evlâd ü ıyâli elinde olan birçok emvali "miriye aittir" diyerek zabteylemiş ve badehu sair az'a-ı hanedanının malına ve hukukuna hücum ile birçok mülklerini ele geçirdiği gibi nihayet tebdil-i verasete dair dahi bir ferman istihsal eylemiştir.

Kendinin müteaddid evladı var iken veraseti bir kavle hasr ettirmek istemesi şefkat ebeveyn nevinden addolunmamak kaide-i zârûriyyatındandır. Vatanın hayrı için dahi sinn-i kemâle varmış bunca zevat haklarından mahrum edilerek meydan-ı ikbal ü istiklâl çocuklara bırakılmaz. Ve hükûmetin selahati düşünecek kadar müdrik olanlara göre kendinin dünyaya kazık kakmayacağını ve tekarrub-ı memat ihtimalini hatırdan çıkarmamak lazım gelir.

Vali Paşa'nın ne sebebiyle bu harekete teşebbüs ettiğini bilmek ise keramete tevakkuf etmez. Mademki bugün devletin elinde tebdil-i Vali hukuku var. Mısırca

zannolunmuştur ki vilayet ahd bir fermanıyla Valinin oğluna tevdi olunursa o hakkın hiç hükmü kalmaz. Çünkü bir pederi azliyle birine mahdumunu ta'yin etmek politikaca bir fayda veremez.

Hâlbuki mütâlaa bütün bütün yanlıştır. Zira 57 numaralı nüshamızda derc olunan hulasalardan yarın tahammüli kabul olamayacak birçok maksat daha zuhura malum olduğu üzere evvel devletin hakkı şerait-i mukarraraya riayet olunduğu hâlde ferman-ı imtiyazı istirda'den ibaret idi. İsmail Paşa ise zikrolunan fermanın tagyir ahkâmında dahi kapının muhtar olduğunu bilfiil kabul eyledi. Binaenaleyh bugün Devlet-i Âliyye isterse bir diğer fermanıyla usûl tevârisi tekraren tebdil ederek mesela Mehmet Ali Paşa hanedanından Zat-ı Padişahi her kimi isterse idareyi ona havale etmek gibi ve yahud başka türlü bir tarza koyabilir ve hatta devlete karşı duran müşarunileyh olduğundan elde olan istirdâd-ı imtiyaz ve tebdil-i ahkâm hukuku muktezâsınca kendiyle neslini bütün bütün veraset-i hükûmetden iskat etmek istese dahi haklı bulunur.

7

Mısır'dan Girit'e gelen asker ne maksad üzerine gönderildiği ve o zaman Serdar olan Şahin Paşa tarafından hâlka Girit'in Mısır'a ilhakını talep ettirmek için ne türlü desayise müracatla ne kadar paralar sarf olunduğunu herkes bilir. Girit Meselesi ise altınla, gümüşle değil süngü demiri ve tüfek kurşunuyla tesviyeye muhtaç idi. O hizmeti de Türk askerinin zor pazusu yerine getirdi.

Şimdi şurâsı kaldı ki Vali Paşa'nın şühud-u sadakatına acaba Girit'e giden Mısır askeri meselesinin en aevli zamanında niçin îade olundu. Ve bu defa (güya) mağdur olan Rumlara îane için Yunan Kraliçesine niçin bir milyon bu kadar bin frank verildi. Hıdivin hizmeti Saltanat- ı Seniyye mi masruf olmak lazım gelir yoksa Girit usatıyla Yunana mı yollu bir sual irad olunsa ne cevap verilir?

8

Balolarla tiyatrolardan medeniyetce ne kazanacağız atide bilmekten aciz kalırız. Bize taassub isnâd ederler. Ve adalet-i milliye ve mahaliyemizin vakaya da efratımızdan bahis eylerler. Hâlbuki bu iddiada bulunanlar daha müteshibane bir ısrar

ile bizi o hâllerden cebren geçirmeye çalışırlar. Ve bay-i hâl kadınların yaşmaksız erkek meclisine gelmesini isterler. Ve bu yolda verilebilecek balolarla yapılacak tiyarolar için İslâmı aç bırakırlar para alırlar İslâmı en zaruri işlerinden alıkoyarlar amelelikte kullanırlar.

Hakikat halkı kendi mezheb ve meşrebine mugayir olan bir mesleğe süngü kuvveti ve kırbaç sedasıyla sevk edipte ondan medeniyyet ve insaniyyetçe fayda me'mul etmek ne büyük müceddedlik ne garip hürriyet perverliktir.

9

Acaba Mısır'ın yaptırdığı gemiler silahlar tezyid ettiği asker ne maksada mebni olabilir. Tamamını kefalet-i düveliyeye tahtında olunan Devlet-i Âliyye'nin bir eyaleti hariçten bir düşman hücumundan mı? Korkar. Eğer Hilâfet aleyhinde istimal için hazırlandığına kail olunmaz ise zikrolunan tedarikât-ı harbiyeye bir sebab-i ma'kul bulunamaz zannederiz. Çünkü Mısır idare-i lâhikasının Saltanat-ı Seniyyeye muavenetce efkârı ne merkez de olduğu Girit Meselesi'nde tamamıyla zahire çıkmıştır.

10

Medâris ve tekâyâyaya gelen erzak ve i'taya eğer taraftar peyda etmek fikirleriyle değil ise Vali Paşa'nın alem-i hayalinde etrafını ihata eden mevhum katiller ve vücutsuz tasmimicilere karşı ed'iyeye-i me'sûre celb etmek için olmak gerektir. Yoksa hakikaten mail-i hasenât olanlar camide gasıplık edipte mescitte zekat dağıtır gibi bir koca eyaletin halkını soyarak bir şehrin tekyesine medrsesine ihsanlar göndermez.

Vali Paşa'nın harekât-ı ahiresinde ise hırs istiklâlden başka bir zaruret görünemez, meydanda ne sebab-i ma'kul var ki metbu' meşruunu tanımamaya kendisini mecbur etsin.

Mevcut olan ihtilafın Hıdiv'e mümaşat tarikiyle ref'i ise Devlet-i Aliyye'ce mahal-i namus ve mugayir-i menfaat olduktan başka fiilen dahi muhal hükmündedir.

Bugün her yaptığı devletçe makrun-ı iğmaz edilsin. Yarın bir takım takatfersa hareketler daha meydana çıkar bugün istediklerine müsaade gösterilsin gelir ahval-i sabıkanın tecrübesi gözümüzün önünde duruyor. Hıdiv tarafından i'ka olunabilecek müşkilatın dahi Mısır'da tevehhüm olunan a'sar-ı medeniyet kadar bile vücudunu göremiyoruz. Bir valisine edeceği muamele için Avrupa'mı Devlet-i Âliyye'ye silah kaldıracak başka fellahlar mı altında ezildikleri bâr-ı zulmü muhafaza yolunda feda-i canı ihtiyar edebilecek...?

Hele Babîâli kendi ihtiyarı mıdır? Yoksa haricin ihtarı mıdır? Yahud yine Zat-ı Şahane'nin ısrarı mıdır? Her neden ise şu mesele de yollu hareket ediyor. Bu defa telgraflardan alınan haberlere göre harekât-ı vakasından dolayı levm ve tehdit ıslâh-ı ahvâl yolunda tenbih-i tekidi havi Yaver-i Mahsus ile Vali Paşa'ya bir emirname-i Samî gönderilmiş işte ona da bir ters cevap gelirse hukuken muayyen olan tedabir-i te'dibiyeye müracat olunacağı ümit edilmektedir. Acaba akıbet-i ahval nereye varacak denilir ise bu babda bir müta'lâa beyan etmek pek kolay değildir. Şu kadar denilir ki gazetemiz der-dest tab' iken aldığımız haberlere göre vaktiyle kolera gelmesi üzerine eline vedia-i Padişahı olan tebaâyı yüzü üstüne terk ederek diyardan diyara firar rezaletini ihtiyar eden Vali Paşa o hamiyyet o sadakatiyle beraber memleketin ve Sırbistan ve Karadağ'ın temayülat-ı istiklâl cûyânesine iştirak ve hatta mebn-ı hilafet-i İslâmiye-yi hedm için Rusya'dan dahi istimdad ile bu maksad üzerine şimdiye kadar ferman-ı ahirin ahkâmına mugayir olarak silahaltında bulunan askerini elli bine iblâğ ettirdiği gibi bu defa İrade-i Şahane'yi hiç hükmünde tutupda Mısır'a gider gitmez yine hukukunun haricinde olarak güya vatan bir muhâtarada kalmış gibi redifi dahi toplamaya başlamış ve harice üç zırlı sefine sipariş eylemiş bize kalırsa Rusya bir valiyi müstakil etmek için Şark Meselesi'ni meydana çıkarıp da bütün Avrupa'yı hücum ettirecek mecnunlardan değildir. Mısır'ın tedarîkâtını ise devlet en cüzi bir himmetle ile mahv edebilir. Çünkü yalnız nam-ı Padişahın yad olunması oralara tesîrce silah sadasından kuvvetli olduğu erbab-ı vukufa malumdur. Babîâli denilen idare-i hazıra biz varoldukça işlere vukufu olan herkes maarif düşmanı zannederdik bir vakitden biri İstanbul gazetelerinin intişar-ı ulûma dair olunan tedabir-i saibe yani gerek İstanbul'da ve gerek taşralarda harıl harıl tesis ve inşası der-dest tasavvur olan mektepler ıslahhaneler gibi mevad-ı nafianın âleme ilanı zımmında bezlettikleri himmetlere bakıldıkta bunca senelerden biri mihli gibi bir

daire-i mahduda içinde serkerdan olan koca Babîâli adeta muhavver idaresinden çıkıp bir başka yol tuttu denilebilir hatta bu kadara dahi kanaat etmeyip (intişar-ı maarif madde-i mültezimesinin matlub olan derece-i kemâle îsâli zımında vilayet-i celiyle merkezlerinden Dârülfünûn-ı makamında birer mektep kûşat olunacağı) *Terakki* gazetesinin 183 numaralı nüshasında ziver ser-levha-i ilan olmakla artık bu tedbir dil-pezîr tedabir-i sairenin mütemmim ve mükemmeli olacağına hiç iştibah edilemez.

Ancak bundan on beş, yirmi sene akdem darü's-saltanat olan İstanbul'da dahi böyle bir Darülfünun te'sis ve inşasına bin ehemmiyet beyanıyla ve nice milyon kuruluşlar sarfıyla ibtidar olunup sonradan bir vakit Kırım Meselesi'nde asakir-i muaveneye kışla olmuş ve bir zamanlarda havlusundaki bir suffe-i küşad olunan umum derslerine dersane edilmiş ve daha sonraları bazı mahalleri mâliye nezaretine taallük bazı şu'abât-ı idareye verilmiş. Velhâsıl renkten renge girerek ve derununda ameleden bir nefer bulunmadığı hâlde **فوساطی** kalfaya nice seneler şehriye onar bin kuruluş verilerek bilahare Maliye nezaretine tahvil yani intişar-ı ulûm ve ma'arif niyetiyle vaz'-ı esas edilen Darülfünûn hulûlilerin ervahi gibi günagün kalıplara girip çıkarak tekmil-i devre-i kemâlât ettikten sonra şimdiki hâli kesbetmişti. Hemen Cenab-ı Hak şu vilayât-ı celilede te'sis ve teşkili mutasavver-i âli olan Darülfünunları bu misillü tahavvülatında ve aceze-i ahalinin alınları teriyle kazandıkları kuruluşları haydut ve yağmacılar şerrinden masun buyursun amin. *Ahkâm-ı Adliye* namıyla İstanbul'da tertip ve tab' olunan kitab-ı muteberi kemal-i ittihad ile mütalâa eyledik. Şimdiye kadar terakkiyat-ı medeniyeye mütallik mülkümüz de böyle bir büyük eser görülmemişdi. Hayfa ki bazı noksanları olmasa... İhtimaldir bizim noksan görüşümüz sahih olsa onun için bu Mecelle-i güzidenin tertibine muvaffik olan zevat ile sair ulema-i kirame acizane ve li-ecli'l-istifade birkaç sual irad etmek isteriz.

Evvela kitabın mukaddimesinde olan mazbatada bu asırlarda muamelat-ı ticariye ziyade tevsi eylemiş olduğundan poliçe ve iflas gibi pek çok hususlarda kanun-i asliden istisna olunmuş ve bu mesail istisnai'yeyi havi başkaca bir de Ticaret Kanunnamesi tanzim kılınmıştır, denilir.

(Ve la ratbin ve la yabisin illa fi kitabın mübin) nassı celiline iman olmadığı hâlde asrın ticaretçe icab ettirdiği tevsiat için lazım gelen ahkâm-ı acaba şeriat-ı ahmediye de bulunmuyor mu ki bir takım ibadullahın hukuku indî yapılmış bir kanunun hükmüne bırakılıyor. Ve hatta Meclis-i Vükelâdan Ticaret Meclislerinden verebilen ilamların mehakim-i şeriyede ma'mulûn bih tutulması hakkında kararlar suduruyla halkın ve bâ-husus eytamın hukuku izâa edebilir.

Saniyen mütâlaasından malum olduğu üzere bu kitap fikhın muamelat cihetine hasır olunmuştur. Münkehat alan mehakim-i şeriyede rü'yet olunmakta olduğundan ve kütüb-ı fetâvâ dahi elimizde mevcut bulunduğundan bu babda yeniden bir şey tedvininden sarf-ı nazar olduğundan dolayı bir tarizimiz yoktur. Lakin layık mıdır ki şeriat gibi adalet-i ilahiyenin bir tefsir-i mükemmeli mevcut bulunduğu ve hatta bugün cihan-ı medeniyet hukuk mesailimince her ne terakki göstermiş ise cümlesi ahkam-ı şeriyeye takarrülden ibaret olduğu hâlde Hilafet-i İslâmiye'nin mecalis-i idaresi zulm ve cehilden mürekkebe bir takım kanunlar yapısında katl-i nefsi veyahut şerait-i marufesiyle fesad arz-ı irtikab ettiği şer'an sübut bulmayan bu kadar biçârenin idamına ve rıza-i ilahiyeye mugayir olarak bunca ahrar-ı müsellimeyenin zincir bend edilmesine ve imamiyenin ma'ül-aleyh olan içtihatlarını hiç sayarak medyun habsine hükmeylesin ve bu mecaliste de hafaza-i şeriattan bu kadar ulema dahi mevcut olarak hükmi mazbatalarını temhir etsinler ve hiç ağızlarını açıp bir şey söylemesinler bâ-husus ki bu zatlar kazada hatadan ictinaben enva-i işkenceye tahmil ve o yolda ihraz-ı rütbe-i şehadet etmiş olan İmam-ı Azam Ebu Hanife Mezhebinde bulunsun ve nihayet bir takım ulemanın uhdesine bir kanun'-şeri yapılmak havale olunsun onlarda fikhın ukubat kısmını bütün bütün meskût anı bıraksınlar bize kalırsa yalnız şu meclise me'mur olan zatlar "emr-i bilmaruf ve nehyi anilmünker" vazife-i şeriyesine ittibaen fikhın ukubat-ı faslınıdahi bir böyle Mecellede cem ile izn-i Sultan için devlete arz ettikleri ve mevcut olan kanun-ı cezanın akıl ve nakle mugayirini berahînî lazimesiyle isbat eyledikleri hâlde karşılarında mennâü'l-haber olmaya muktedir bir kuvvet bulunamaz. Ve hatta Avrupa dahi buna tâ'rîz değil belki bazı ahkâmına taklid etmek isteyeceğinden kanun-ı ilahiyenin şa'ni yar ve ağyar nazarında bir kat daha i'la olunur. Ve buna teşebbüs edecek ulema sayıları semeresiz kaldığı hâlde dahi bari bir vecibe-i mukaddeselerini i'fa etmiş olurlar.

Salisen yine mazbatanın fikrasında dinlenir ki şimdi ise her tarafta ulûm-ı şer'iyede maharetli zevata nedret geldiğinden mehakim-i nizamiyede ledel icab kütüb-ı fikhiyeye müracaatla hâlli şüphe edebilecek a'zâ bulundurmamak şöyle dursun memalik-i mahrûsede kâin bu kadar mahakim-i şeriyeye kâfi kudât bulmak müşkül olmuştur. Diyelim ki hükûmet cehlinden veya zulmünden bu mekruhata ika ediyormuş. Ya ulema neden sükût edip duruyor da çaresini taharri etmiyor. Şu meselenin iradından muradımız ilmin haşiyetullah emrinde maruf olan tesîrine iğtirâren hasbi bir müracaat halisaneden ibarettir. Hak-i siyahın altında var üstü var ise sözlerimizde bir hata görüldüğü hâlde tahammüden ihtiyar olduğuna hürmet mazhar afv ve iğmaz edilmesi niyaz eylesiniz.

Raybe'l- Menûn

Geçenlerde Mısır idaresinden rû-gerdan olarak Devlet-i Âliyye'ye halet eden Hüsnü Paşa ve Hurşid Paşa'nın bu hareketleri Mısır politikasına vakıf olanlarca birçok kıl ü kâle bais olarak kimisi bunların sahihen Mısır idaresinden nâ-hoşnûd olarak ve hususen bu kere İsmail Paşa'nın efkâr-ı istiklal civanesini anlayarak bundan neşâ't edecek akıbet ve haymeden hirâsân ve Devlet-i Âliyye'nin hümayûnuna şitâbân olduklarına zâhip olmakta ve kimisi dahi Hıdiv Mısır'ın bir müddetten beri İstanbul'da rical-i devletden olarak maaş-ı mahsusla kullandığı casuslar muahharen her nasılsa zahire çıkmakla o işi başka bir zeminde rü'yet ettirmek için bu hareketin suret-i muvâzaa tertip olduğunu iddia etmektedir.

Ancak müşârünileyhimadan Hurşid Paşa'nın bazı tevbihatı şamil Hıdiv-i müşârünileyhe göndermiş olduğu tahriratın pek şiddetli ve muhakkırâne bir tarzda yazılmış olduğuna ve ba-husus Huzur-ı Şahaniye'ye Musûl ettiklerinde Hıdiv'in idare-i zalimanesi üzerine bahs olunurken müşârünileyh Hurşid Paşa'nın cümle ifadatı sırasında Mısır idare-i hazırasının eser-i zulm ve gadriyle şimdiye kadar yirmi binden ziyade nüfus ma'sûmenin dayak altında ve zindan ve mahpuslarda ve menfalarda mazlumen ve mahnûkan ve mesmûmen idam ve ve itilaf edildiğini beyan etmesine nazaran kendinin bir daha efendiyan tarafından mazhar-ı emniyet olacak bir ümit de bulunmadığı anlaşılır.

Şimdiye kadar birçok kerelerdir mukabele-i bil'misil tarikiyle resmen idam olunduktan sonra karar-ı fenadan meydan-ı şakaya gelen mâ'hud manûl yine geçende

akabgir-i olan zabtiyeler tarafından ihlâk edildiği İstanbul gazetelerinde görüldü. Bakalım bu cadı-ı müdhiş yine ilerde nerede sername-i zuhur olacak ve haber ihyasını delâl-i hiç be-duş havadis olan İstanbul gazeteleri ne lisaniyla ve daha doğrusu söylenilirse ne yüzle ilan edecek Rebiülahir 4 tarihiyle zat-ı dirayet ve hamiyetle ma'ruf bir fazıl maa'rif semat tarafından matbaamıza şu Farisü'l-ibare latifname varid olmuştur.

(der nomre *Hürriyet* 54 der-bab terbiyet ve talim-i etfal-i müslimîn şerhi didem. El-hak mülâhaza *Hürriyet* şayeban hezar tahsin ve aferin est fi'l-hakika der-memalik-i İslâm hah der Afrika hah der Asya siyak talim ve terbiyet etfal der-pest terin makam budeneş mahal-i efkâr nem-i tevaned şud ve beikab manden millet mezbure ez alem medeniyet ve terakk-i hemin mani ra-esbab umde karardaden ağrak nehaded bud.

Mâdemki der-İslâm hatt-ı cedid ihtira nemude ve siyâk-ı sehl ve asân der-talim ve terbiyet etfal peyda nekerdane-i terakki berâ-yı millet-i İslâm bi bederce milel-i Avrupa ezcümle-i mümtenia't est siyâk-ı hazıra hurûf-u berun hareke neveşte mi şevêd behic veche beterakki millet-i İslâm imdad u muavenet nemitevanedkerd ve yek tıfl pes ez se sâl tahsil nemitevaned kerd bifetih-i kâf Farisî ra kerd bizam kâf Arabî ya kerd bikesr kâf-ı Farisî ya behaned ve gahi bi vasıtai yek nokta mahrem mücrim mi şod.

În ma'na ra bazı ez gayr-ı temendan millet-i İslâm behubi derk kerdend men cümle der Kafkaziye ez ehl-i İslâm Mirza Fethali Ahundzade ki ez cümle merdan fazıl ve gayurest bain nekat multefet şude ve risalei der saubet-i kıraet, hatt-ı İslâm ki der-zeman-ı hazır mani hezar güne terakkiyat est neveşte ve ba hat ihtirai hodke harekat ba-huruf mahlut neveşte mi şevêd der sene (sedu bistu heşt) 128 hicri be İslâmbol averde be Meclis İlmiye-i Osmaniye takdim kerd köftegü ve mübahis ke devran Meclis der bab tağyir ya ıslah hatt-ı dermiyan kuzeşte der nomre (cahar dah) 14 safha haftadem ruzname-i mevsüm be Mecmua'î Fünun-ı Cemiyet-i İlmiye-yi Osmaniye sebbit kerdeend herkes rücu beanca bekuned hahed dideki der İslâmbol niz salha multefet bein mana şudeend ve devr-i enişe-i an fazıl hünermend ra kabul kerdeend mea haza ehl-i meclis be meazir namuce mütemessik şode be-makam çare ve ilaç ıslah hatt-ı hazır berneyamedeend ve ez icçenin kar umdeke ber beka ve

terakki millet-i İslâm esbab-ı buzurg est sarf-ı nazar kerdeend takriben du sal kabul ezin ruzname-i muhbir niz bein mana ber hord şude bud veli efsuske bemakal hod imtidad nedad in evkat ke hürriyet lisan-ı hak kuyi der in bab baz kerde ez Huda meselet mikunem ke tesir tam bekelam hürriyet ita fermeyed ve iğraz ra ez kalb münkerin inemr zayil nemayed her saheb insaf ve basiret ezne dil ikrar miküned ke bain elf bay hazır ahal est etfal-i müslimin bekader aşr ışar etfal milel diğer betevanend terakki künend merdan akil ve hamiyetkeran İslâm bayedkari bekünend ke der elf bay İslâm hareket ba huruf neveşte bud ve cemi nükat sakıt kereded vebayed dul büzürk İslâm derin madde ittifak mahsus bekünend ema ez taraf diğer manend garaz bazı ez ulema-yı asr ke becez hod bini ve hod hahi ve hod peresti hayal ve maksut diğer nedarend yek mani büzürk ve sed sedid dermiyan hest ama in sedra çegune ezmevan mitevan berdaşt ve ayaberan sınıf ulema çekune in nükte ra sabit ve müdellel mitüvan kerd ke ta işan bedanend bein halet-i hazıra ve bein bi ilmi ve bein inkar mutlak işan ez ulum ve terakkiyat Frenkistan din-i İslâm ruz beruz zayıf keşte rubanhendam hahed küzaşt yek kelime nakıs ve kusur talim ve terbiyet etfal müslimin ez sebep elf baest bi haberi ve mahrumi millet-i İslâm ez terakkiyat-ı hazıra ez aybe elfbaest zayıf ve natevani ve meskenet İslâmiyân ez ayb elf baest natevani hukuk azadi millet ve adem emniyet can ve arz ve mal ez ayb elf baest harabi can ve arz ve mal ez ayb elf baest harabi rahida ve kesret cevr ve sitem ve gillet adl ve insaf dermiyan müslimanan ez ayb elf baest yek kelime vücut kısım mekruhat ezayb elfbaest an turi ke sal kabl muhbir der islah nüveşte bud eđer icra mişüd bais yek eşkal-i cedid derhat İslâm miger did şahsi ez gayretmendân ve nikhaha İslâm çend mah kabl der İslâmbol derbab islah hat der ihtidam bud veli taasub ulema bihtimamat o (galib emed ve) sayihay ura ala elhisab bi semer gūzařt *Hürriyet-i* himmet kerde ayubat siyak talim etfal müslimin ra hub beyan kerde bud veli yek himmet diğer niz lazım est ke rah çare-i inra nimayed ta ahali-i İslâm bedaned çe bayed bekünend aya hemin hat ihtıra-ı ahundzade hareke ra ba- huruf mahlut benevisend bahayr eşkal hurufat ra besuret mukattaa manend hat ihtıra-ı şahs ke der İslâmbol est tahrir nemayend veya inke beheman tur ke muhbir dernumra 48 muverrah 13 Cumâdâ'l-ülâ neveşte budke işarat rakami der bazı kelimat befevk kelime benevisend der herhal ez hürriyet haheşmend hestem ez ke münasib beran akide-i hudra der in bab der hürriyet beyan nemayed ve eđer mail başed ez numune

hat mirza fethalı ahundzade ve an şahıs diğerkı behuruf mukatta neveşte be matbaa-ı hürriyet hahem feristad.

(Mevâddın kesreti ve gazetemizin hacminin adem ve saati cihete bu babta olan mutaalamız ilderdeki numaraya talik olunmuştur.)

İlan

Hürriyet gazetesine vaz-ı hame ibtidar olunalı bir sene müddet olup geçen sene alafranga Haziran'dan itibar hürriyet hisseleri için nam-ı muhteremleri vuzu defter mefharet olan zevat-ı hamıyyet semanın yedlerindeki senedat tarihlerinin müddetleri münkazi olduğuna ve işbu eser muteberi bundan böyle devamı yine onlar tarafından bî-dirîğ tutulacak muavenet vatandaşı ve fütüvvete merhun bulunduğuna mebni hisselerinin tecdidine rağbet edenler matbaamızın bu kere nakil ettiğı mahale yani Türkçe ve Fransızca bala-yı gazetede muharrir olan muvakka vesait-i malumalarıyla beyan-ı keyfiyyet etmeleri fakat gazetenin bahası olan bir liraya yalnız posta ücreti olarak beş şilin ilave eylemeleri ve bir de mezkûr gazetenin birinci nüshasından ellinci numaraya kadar elli adet nüshası takım edilerek hissedarından vesairden istek edenlere beher takımı posta icratından mâ-âda ikişer İngiliz lirasına i'ta olunacağından talip olanlar kezalik Londra'da mahal-i mezkure işa'r-ı keyfiyyet ve suret risaleti dahi beyana himmet eylemeleri bilhassa ihtar olunur.

Kemal²⁹

²⁹ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

60 HÜRRIYET 1285

Numara: 60 8 Cumâdâ'l-ûlâ Sene: 1286 16 Ağustos 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhis-i millet ve devletimizin selametini Osmanlı halkının menfaatini mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şilinedir. Her hissesahibine beher hafta istediği nam-ı mahâle Hürriyet gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı mukayede tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlersen oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi [üç buçuk kuruşa]dır. Hürriyete her ne yazılmak istenirse bâlâ da mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

Asrımızda erîke-i nişîn-i hükümet olan mülûk-i muazzamadan politikasın da sabit ve efkârında Mısır olmakla beraber asr u halik ilca ve iktizasına tatbik-i hareket ve Fransa efkârı umumiyesi gibi bir hev1-nâk fırtına içinde yirmi bir seneden beri bi-perva dolaşıp kimisi vasıl sahil-i selamet eden Fransa İmparatoru Üçüncü Napolyon'dur.

Bu zat geçen kırk sekiz [1848] sene-i miladiyesinde Fransa'da teşekkül eden cumhuriyet için en kavi muavin görünüp elliikinci senesinde imparatorluğu istihsal eyledi. Ve o zamandan bu ana kadar üç defa vuku bulan intihab-ı umumide kendinin ve tarafdarının bezlettikleri mesaiye mukabil cumhuriyet ve hükûmete zıddiyet ve muhalefet efkârı ashabının Millet Meclisine meb'us-ı intihab olduğunu ve hususiyle gazete ve resâ'il yazan erbab-ı kalemi susturmak için herhangi serbestçe bir şey yazacak olsa derhâl mehakime ve habs ve tazmin için hükm ile izâç olunmak usûlünü bir zamanlardan beri iltizam ettiği hâlde bu takım muamelat-ı cariyeden mütenassih olmadıklarından fazla makalatı daha azdırdıklarından bu gidişle iş daha fenaya varacağını ve hâl böyle iken ne kendi ve ne de familyası için huzur ve rahat mümkün olmayacağını idrak etmekle bu ihtilaf-ı efkârı aradan kaldırmak ve bilhassa erbab-ı kalem hakkında şimdiye kadar cereyan eden mumelat-ı şedidenin zahmini

unutturup mana bir tarziye i'tasıyla barışılmak için bu kere şu tedbir dilpeziri icra eyledi.

Yani geçen alafranga Ağustos'un on dördüncü günü ısdâr eylediği fermanların hulasasında (bu tarihe kadar gerek politika ve matbuat ve neşriyat ve gerek teşkil-i cemiyet ve ittifak-ı töhmetleriyle ve gerek Gümrükten ve rüsûmât idaresinden mal kaçırmak ve damgasız altın ve gümüş satmak ve orman ve saydiye ve polis nizamâtı hilafında hareket etmek ve asakir-i berriye ve bahriyeden firar ve isimlerine kur'a isabet edipte ihtifa ve itaat kabahatlarıyla aleyhlerinde mehakim tarafından hükmolunmuş veyahut hükmedilmek üzere bulunmuş olanların cümlesi bila şart alelumum mazhar-ı afv ve aman edilmiş olduklarından bunlardan Fransa ve Korsika dahilinde bulunanlar üç mah ve Fransa'dan hariç Avrupa kıtasında bulunanlar altı mah ve Avrupa'dan hariç mahallerde bulunanlar bir yıl ve Ümit Burnu'ndan öte tarafta bulunanlar dahi bir buçuk yıl müddet zarfında kendilerine en garib mahalde bulunan fırka-i askeriye veyahut konsoloshaneyeye gelerek arz-ı mutavaat eylemeleri) iktiza eder.

Bu afv-ı umuminin ilanından bir gün evvele gelinceye kadar Fransa İmparatoru'nun ve politikasının aleyhinde bar bar bağırip ağızlarına geleni söyleyen gazeteler hemen o gün tahvil-i lisan edip medîha ve sitayişlere başladılar. İmparator aleyhinde en ağır söz söyleyenlerden biri (*Gaulois*) gazetesi iken 16 Ağustos tarihli nüshasında zikrolunan fermanların suretlerini aynen derçettikten sonra der ki (şu fermanlar kırâat olunduk da İmparator Ağustos 15'de icra olunan şenliği nasıl bir hareket-i adilâne ile iftitah ettiği görülür. Bütün Fransa yani İmparatoru seven ve sevmeyenlerin cümlesi böyle bir mürüvvet ve fütüvvete layık ve politikaya muvaffak hareketi takdir ve tahsin edecekleri der-kârdır. Bu hareket o zâta seza ve ahar ederki nizamât-ı mevcude-i serbesti ve hürriyete tadilat-ı adilane zam etti. Ve bu tedbiriyle memleketimizi öteden beri tefrik eden ihtilaf-ı efkârı esasından mahv ve mensî eyledi. Şu afv-ı umumi fermanları İmparator ile Vükelası tarafından imza edilip bunun üzerine politika esbabıyla terk-i vatan edenler serbestçe Fransa'ya avdet ve bu vecihle bunların hariçten vuku bulan tarizat-ı tahammül güdazenelerinin arkası kesilecek ve iki taraf dahi biri birinden emin olacaktır.

İşte Fransa İmparatoru bu kadar kuvvet u kudreti ve ilm ü basiretiyle beraber icap asr u zamana tatbik-i hareketle kendine dost etti ve hakikatte *Gaulois*'in dediği gibi Prusya aleyhinde birçok fütüvhane muvafik olmakla dahi İmparator bu vechle efkâr-ı umumiyenin kendi lehinde tebdiline nail olamaz idi. Acaba bizim Napoléonlar yani Babıâli tahtında hükümrân olanlar sadr ve fûnûn hâlâ bu dakikayı terketmeyecek mi ve şu dersten müstefid olmayacak mı? Akka ve Kıbrıs ve Rodos kalelerinde bila-ı mucib hak-ı nişin mezellet olan yirmi yirmi beş acz ve bi-vayeler daha diri diri mezarda oturacaklar mı? Bunların evlad ü iyallerinin gözyaşlarına merhamet edecek bulunmayacak mı?

Mısır'ın iğfâl-i efkâr için Avrupa'ya tayin ettiği memurlar akıbet-i feki dehân eylediler bu teşebbüsleri vakıa geçse de kullandıkları tedabir desasane pek maharetsiz değildir. Bugün Avrupa gazetelerine müracaat olunsun birçoğu ya hakikate muhabbet veya Babıâli'ye meclubiyetten dolayı İdare-i Mısıriyenin aleyhinde bulunur. Lakin eğer dikkat edilirse bir takımı da görülürki Mısır memurlarının çehre-i teşebbüsâtına nikab olmuş daima setr-i hakikate çalışır durur.

İşte bunu idare edenlerin mahareti şundadır ki aleme karşı birbirine mugayir iki mülayim suret gösteriyorlar. Birincisi Hıdivin Devlet-i Âliyye hakkında hiçbir sû-i niyeti olmadığını ve irade-i devran eden sözler hep Yeni Osmanlıların ihtirandan ibaret olduğunu iddiadan ve ikincisi Vali Paşa'nın idaresini takbih ile beraber şarkda husûl-i asayiş için Mısır'a dahi memleketin gibi istiklâl idare-i dahiliye i'tasımı talebden ibarettir. Fakat şuracığî düşünülemedi ki Yeni Osmanlılar ağızı yağlı eli kırık bir takım acezeden mürekkeb değildir. Onlarda söz söyler ve haklarını isabet ederler. Bir de Hıdivin teşebbüsâtı istiklal İdare-i Dahiliyeye mazhar olmuş bir memleket hakiminin dahi salahiyetinden hariç olduğundan arkasında dolaşılın arzu-yı saltanat bu suretle tevcih ve te'vil kabul etmez.

Hele bizim için tebriye-i zimmete ne hacet müfterilere birkaç şey soralım Yeni Osmanlılar, Hıdivi yakasından tuttu da makam-ı saltanattan istizane vakit bırakmazsın zorla mı? Avrupa'ya getirdi. Rusya İmparatoruyla mülakat babında hıdiv namına arzolan istid'ayi Yeni Osmanlılar mı ihtira etti? Muahharen Vali Paşa istifa-yı kusur için İstanbul'a gidecek oldu da Yeni Osmanlılar önüne setler mi çekti suret de Süveys Cedvelini muhafaza ve hakikatde Devlet-i Âliyye'ye karşı imal-i

silah etmek için İsviçre Cumhuriyetinden Hıdiv'in hizmetine cem' olunan askeri Helosya Oteli'nde mahsus kalem açarak tahrir edenler Yeni Osmanlılar mıdır?

Bize muâriz olanların iddiasına göre Vali Paşa, Devlete karşı hiçbir şey yapamamış fakat bilmeyiz ki hareketini şayan-ı takbih görmek için ne yaptığını isterler. Vali Paşa hiç Padişahı tanımadı devletlerle mukavelat-ı resmiyeye kalkıştı. İhtiyaç mı var ki Devlet-i Âliyye'den ayrılmak istediğini tabl ve sur-nâ ile aleme ilan etsin. Vali Paşa bazı mevaki'-i resmiyenin kapılarına şahane vassfını yazdırmakla adeta iddia-yı saltanata kıyam eyledi. Eslafından Firavun veya Hakim bi-Emrillah zamanlarının iadesi kabil olamaz ki ülûhiyyet davasına da kalkışsın Vali Paşa Mısır'ın bazı karyelerinde Halifenin namını hutbeden iskat ettirdi. Ben-i Ümeyye ahdinde değiliz ki ona bir de lanet ilave eylesin Vali Paşa hakkında vuku bulan rivayetten teberiye-i zimmet için İstanbul'a davet olunmuş iken gitmedi elinde o kudret yokki Zat-ı Padişahi ile vükelayı zincire bağlasın da kendi ayağına getirsin Vali Paşa devletin düşman tabiyileriyle ittifaka girişti ve hatta bir takımı kendi gönderdiği askerin silahıyla mecruh olan Girit usatına iâne için Yunan'a milyonla para verdi. Elinden gelmezki İstanbul'u Moskovlara ve Girit'i Rumlara nakil ettirirsin Vali Paşa sened hükûmeti olan ferman-ı hümayunun hilafına olarak askerini elli bine iblağ ile beraber bugün redifide silah altına cem' ediyor. İsmail Paşa ise İbrahim Paşa değildir ki yürüsün bir hamlede Kütahya'ya gelsin Vali Paşa Hilafetin erkânını hedim için Avrupa'dan asker topluyor. Dünya da o derecelerde taassüb kaldı ki İslâm üzerine bir Ehl-i Salib daha kaldırmaya muktedir olabilsin.

Rusya dostumuz bir taraftan Şarkın Vasatında bulunan memalik-i İslâmiye'yi yitirmekte ve bir taraftan memalik-i Devlet-i Âliyye'yi mahvetmek için Prusya ve Amerika'dan ittifak ümidiyle beraber bir fırsat zuhuruna intizar etmekte olduğu hâlde Hıdiv'in gösterdiği temayülata alak mı yolunda bir hareket denilmez de ne denilir. Acaba müşarünileyhi bu hareketlere azamet nesf u arzu-yı iştihar mı sevk ediyor. Hayır illet-i gaye mümkün olursa Mısır civarından Trablusgarb ve Suriye gibi biraz yerler dahi ele geçiripte arazisini çiftlik ederek ve ahalisini kırbaç altında çevirterek hâsıl olacak paralarla mevcut olan hazain-i serveti ziyadeleştirmek ve artık Avrupa tiyatrolarının meşhure oyuncularını bütün bütün mücevherata gark etmek hevesinden ibarettir. Yoksa ashab-ı basiret indinde müsellim bir kaziyedir ki

bu derece mülâib u lehviyyata inhimâk ile beraber büyüklük daiyesi bir gönülde içtima' edemez.

Endülüs tevaif-i mülûkunun avakib-i ahvâlinde dahi malum olduğu üzere kendi cinsine karşı düşman tabiiyeye müracaat edenlerin harekâtı ta kıyamet-i bais lanet olduktan başka nihayet ellerinde bulunan mülkün dahi intizamı icab etmiştir. Biz Vali Paşa'nın dahi eğer mesleğinde devam ederse bu babda hâsıl olan kaide-i tecrübe de bir şaz peyda edebilecek derece bahtiyar olabilmesi me'mul edemez. Hatta Müşarünileyhin taraftarı olan gazetelerden biri bu meseleye dair yazdığı bir makalede mezalim idaresini ta'rizden kurtarmaya imkân bulamayıp Mısır'ı idare için şu "ahlakı bozulmuş" Türklerden ise Abdülkadir gibi yed-i galebe ve efkâr-ı âliye sahibi metin ve zeki bir zatın müreccah olduğunu beyan etmiştir. Bundan anlaşılır ki avuç avuç altınlarıyla bazı gazeteye yazdırılan bendlerde olduğu gibi Hıdivin Mısır'ca hakk-ı hükûmetten sükûtu yalnız Yeni Osmanlıların hatırına gelmiş bir vâhimedden ibaret olmayıp bunu kendi taraftarları dahi düşünüyolarmış.

Abdülkadir'e gelince onun yed-i galebe ve metanetini Fransızlar, Cezayir de görmüşler ise efkâr-ı âliye ve zekâsını dahi biz Şam Meselesi'nde tecrübe ettik. Ve tecrübemiz bunca nüfus-ı Müslümanın kanı bahasına oturdu. Bir gazetecinin kalemi ona vilayet-i Mısır menşurunu yazabilecek olsa kolay ama hakk-ı tevcih Devlet-i Âliyye'ye aid oldukça iş biraz istihâleye düşer zira biz Mısır'dan bi-zar olmadığı idaresini ihtiyarımızla Abdülkadir'e yani Abdülkadir kisvesinde mestur olan Fransa İmparatoru'na verelim.

Kaldı ki Mısır'ın idare-i dahiliyesinde istiklalini istemek istiklal-i mücerred efkârına mukaddeme veya perde-i setr olmak için değil ise bile nasıl tervic olunabilir. Vali Paşa bugün Zat-ı Şahane'nin sırf teba'âsından olarak memurunu şerait-ı adalet ve mutavatile mukayyed olduğu hâlde yine fellahların malına canına tasalluttan bir an hâli kalmıyor. Ya bir kere o kayıtlardanda kurtuluyorsa bi-çare ahaliye ne yapamaz vazifesi muayyen bir Valiyi müstakil ve mutlak'ul inan bir hakim hâline getirmek hangi insaf hangi adalete muvaffaktır bir de bir mülkün idare-i dahiliyesinde istiklali heves-i Vali ile mi hâsıl olur yoksa teşebbüs-i ahali ile mi vücuda gelir. Bir kere de Mısırlılara sorulsun o zaman anlaşılır ki o biçareler hilafetten ayrılmak şöyle dursun mezalim-i hazırâdan kurtulurlar ise Padişah'ın en edna bir uşağına mevdu' olmayı

canlarına minnet bilirler. Vakıa bizim idaremizden daha zalim bir hükûmetin vücudundan bahis etmek akıllara biraz ba'id gelir. Fakat Mısır'ı görenlerin cümlesine malumdur ki Tanzimat konulu sair-i eyalâtımızden mündefi olan zehir ve kemend-i ihnak ve kırbaç hâlâ Mısır'da hükmünü icra edip duruyor. Ama denilecekmiş ki Mısır'ın bari usûl-i idaresi İstanbul'dan muntazam ya hiç olmazsa Meclis-i Şura-yı nevvabı var evet bu malum bir şeydir ki Yeni Osmanlılar usûl-ı idare-i hazırayı takbih edenler demektir. Binaenaleyh zannımıza göre neşriyatımızı görenlerden dünyada kimse bulunmaz ki bizi bu babda Babıâli'ye taraftar addeylesin işte bununla beraber biz Mısır'ın usûl-i idarece dahi İstanbul'a müraccah olduğunu kabul edenlerden değiliz suret-i istidlalimiz de şudur.

Mısır'ın Şura-yı Nevvabı idareyi istiklalden takyid hâline getirmedi. Meclisin nizamnamesinden seraheten anlaşıldı vecihle azası sahib-i rey değil adeta müşavirdir. Müzakerelerinin neticesini Vali Paşa ister kabul eder ister etmez müntehileri temyiz ile red ve kabule ve istediği vakit meclisi bütün bütün ta'vik veyahut a'zasını bütün bütün tarda muktedirdir.

Takyid-i idarede ise kütüb-i siyasiyede musarrah olduğu üzere hükûmetin ta'yin-i vezaif ve nezaret ef'aline memur olanların evvela erbab-ı tenfizden lütuf ve kahre göre bilmek şaibelerinden masuniyeti ve saniyen kararlarına idarenin mecburiyet i'taati şarttır yoksa sair vilayetlerdeki mecalesin nizamı Şura-yı Nüvvab'dan daha serbesttir. Fakat yine hükûmetin mahiyet-i istiklaline halel gelmiyor.

Hâsılı Vali Paşa'nın bugün her ne maksat üzerine olursa olsun devlete karşı silah tutmak azminde bulunduğu bâlâda tafsil olunan hareketiyle sabit olmuştur. Şarkın mevki coğrafyasına nazaran İstanbul'da Hilafet-i İslâmiye bakî oldukca Mısır da hükûmet-i müstakile hasıl olamaz nitekim tarihlerde görüldüğü üzere Mısır'a Süleyman Kanuni ahdinde gönderilen Hain Ahmet Paşa'dan Mehmet Ali Paşa zamanına gelinceye kadar kaç kere ateş-i isyan alevlenmiş ise az vakit içinde ikad edenlerin kanıyla itfa edilmiştir. Ve câ-yı ibretidir ki Mehmet Ali Paşa gibi bin yılda bir gelir. Bir sahib-i iktidar yaveri-i bahtıyla Devlet-i Âliyye'nin en zaif ve intizamsız bir vaktine tesadüf etmiş ve Avrupa'nın nizam-ı harbiye ve mülkiyesinden bunca istifadeler eylemiş ve hatta İbrahim Paşa gibi misli pek nadir bulunur bir Seraskere

dahi rabıta-ı nesil ile malik olmuş iken senelerce galebât-ı müteaddideye mazhar olduktan sonra akıbet-i meselede zaptettiği memalığı terk ile yalnız Mısır valiliğini hanedanında takrir etmekten başka bir şeye muvaffak olamadı.

Bu mütâlâata bakılınca Osmanlılar için hıdivin teşebbüsât vakası câ-yı endişe değildir. Yalnız müşarünileyh öyle falan festekizlerle tevehhüm eylediği kelleler ve zehirlerden ihtiraz edeceğine Mısır'da bulunan zir-i destan Padişahiyi Avrupa'dan milyonlar sarfederek tedarik ettiği silahlarıyla ayaklandırmaya hazırlandığı sırada tebaâ-ı Devlet-i Âliyye ve sekene-i memalik-i Mahrusa'yı saltanat-ı seniye aleyhine müsellehan isyan ettirmek için tahrikâta teşebbüs edenlere dair *Düstur*'daki kanun cezaya derç olunan elli beşinci maddeyi tekrar be tekrar nazar-ı tedkika almak ve bunu mütalaa ederken malubiyet hâlini dahi hatırdan çıkarmamak lazım gelir.

Makalemizi hatim etmezden evvel Hıdiv'in akıl Kethüdası olan Nubar Paşa için dahi birkaç lakırdı söylemeyi lazım görürüz. Bu zat her tarafta dirayet ve marifetle meşhur olmuş ve hakikat hâlde dahi zekâvetçe faturanın bir atiyesine mazhar olmayla beraber hüsn-i terbiye dahi görmüş iken bilemeyiz ki Mısır'ın meslek-i cedidini nasıl tervic eder. Acaba hiç vatanına rahmi yok mudur? Ve mensup olduğu cinsin birçok a'zası Avusturya'da mün'adim ve bir takımı İran elinde muzmahil olmuş iken saye-i idaresine iltica eden fırkasının kavmiyyet ve mezhebini muhafaza ettiğinden dolayı olsun Devlet-i Âliyye'ye müntedar değil midir? Bize kalırsa Nubar Paşa'nın idrakini bazılarının zannettiği gibi "eğer Mısır Şarkın hükûmetine malik olursa mülkün bir köşesinde bir de Ermeni Prensligi teşkil ettirmek" vahimesine kapılacak derecelerden bâlâ biliriz ve mâl ve ikbal hususunda Mısır'a muhtaç olmadığı da malumdur ki hâl böyle iken Vali Paşa'nın husûl makâsidi yolunda vuku' bulan ve belki tesirimiz kalacağı kendi indinde dahi muhakkak olan mesaisine bir sebep-i makul tasavvur edemiyoruz.

İstanbul'dan Tahrirat Fi 25 Rebiulahir³⁰

Bu aralık İstanbul'da deveran eden Mısır Meselesidir saye-i lutfunda dilsîr nimet-i hürriyet ve emniyet olduğumuz hükûmet-i adile gazeteleri mesele-i mezkûreye dair söz söylemekten katiyen nehyetti ise de kahvehaneler ve kahvehaneye mümasil olan tekyeler taht-ı memnuiyette olmadığından oralarda

³⁰ [4 Ağustos 1869, A.N.]

herkes bildiği gibi söyleniyor... (Ancak şurası da mahal-i insafdır ki eğer buralarda dahi mesele-i mezkureye dair söz söylemek yasak oldu. Her kahvehanede bir teftiş ve her tekye odasında bir hafiyeye memuru bulundurulmak iktiza eder. Ve böylelikle zabitanın mesarif-i ledünniyesi iken kat olmak lazım gelirdi)

Buralarda deveran eden makalat iki nev'e münkasım olup biri Hıdiv-i Mısır'ın beher sene Mısır'dan sefineler dolusu irsal eylediği pirinç ve ba defter tevzi' ettirdiği itaya-yı nakdiyeden müstefid olanların mütalatından ve diğeri dahi bunlardan hissemend-i atıfet olmayanların makalatından ibarettir. Birinci takımın mütâla'asınca "Hıdiv-i Mısır her ne kadar bazı şerait üzerine taht-ı hilafete merbutiyyet hâlinde ise de Babîâli'nin haraç-güzarı değildir. Memleketeyn ve Karadağ ve Sırp idareleri gibi Mısır dahi başlı başına bir idaredir. Mamafih Hıdiv hazretleri diyaneti ve mürüvveti icabınca ötekiler gibi münhasıran daire-i hukuk mahsusası içinde kalmayıp makam-ı hilafete pek çok cemileler gösterdi. Ba-husus İstanbul'u müsteğrak eltaf ve ihsan eyledi.

Mısır hazinesi varidatını yedikten sonra Avrupa'dan dahi istikraz etti. Lakin bu paralar nereye gitti. Bir iyice hesap olunursa mücerred makam-ı hilafete olan ihlası tekit için onun etrafını sarmış olanlara bezlolundu. Ve İstanbul idaresinin ac bıraktığı fukarayı itam ve ikdar yolunda sarfedildi bu ihsanlara alışmış olanlar sağmal addettikleri mahalden evvelki gibi istifade edemediklerini gördüklerinde korkutmak ve korkutarak yine eski yolculuk kaidelerini berdevam etmek için bu kere hıdivın önüne ber post ettiler ve bundan üç sene evvel nice milyonlar olarak sattıkları ferman na-meşruun iadesiyle beraber icabında azline kadar yorulanacağını dahi kendine isma' eylediler.

Şimdi Hıdiv-i Mısır o derece ahmak mıdır ki bu evza' hilekâraneyi idrakdan aciz ola elbette o da istemez ki imtiyazat-ı malumasıyla beraber kendine adeta Trabzon Valisi tarzında muamele oluna bu hâlde Babîâli'nin keyfince hareket etmemek neden isyan rengini alıyor. İşin neticesi bu zat-ı mukaddem olduğu gibi artık satılmak istemiyor demektir.

"İkinci fırkanın reyine göre" Hıdiv-i Mısır'ın mebzulâtı (kapu yoldaşca bir iane) den ibaretti. Onun ba-ferman-ı âli nail olduğu imtiyazın derecesi malumdur ve

memleketeyn ve Sırp imtiyazları onun gibi değildir. Herhâlde Hıdiv'in bu defa başlı başına (bila-ı istizan) Avrupa'ya azimete hükümdaran Düvel-i Muazzama'yı kendi namına olarak Süveyş Cedveli'nin küşadı seyrine davet etmesi bu dairenin haricindedir. Hususiyle ferman-ı mezkurede musarrah olduğu üzere ta'yin olunan şurut malumeden birinin icrasında kusur ederse Devlet-i Âliyye adeta bir vilayet valisi gibi Hıdivi azleder imtiyaz denilen şey yalnız o hanedan erkanına mahsus bir şereftir. Yoksa idarece Mısır'ın sair eyaletten hiçbir farkı yoktur.

İşbu iki kulun ikisi dahi sıdk u ağraz ile memzuc olmakla hakikat mâil zir-i perde-i garazda münkesiftir. Erbab-ı vukûfun zannına göre işin doğrusu odur ki hem Hıdiv hem de Babîali ikiside cihat-ı muhtelifede yanlış hesap ettiler. Mesela Hıdiv'in nazarında Mısır veraseti maddesi mümteniülicra hükmünde iken birkaç senede hayır husûle gelivermesi kendine taaccüp ve başka bir ümid verdi. Zira efendina bunun husûlünü İstanbul'a döndüğü sarı altınların tesiratına hamilden ziyade devletin zaafına isnad etmekle o zamandan beri ümid-i istiklal dimağ hayalini malamal eyledi. Bu kere Süveyş Cedveli'nin hitam ve küşadı gibi Avrupalıların gayet mühim tuttıkları bir maddenin zuhurunu bu ümidin hususa vesile-i hasene zannedip ve nice zamanlardan biri Paris'de politika salonlarını dolaşmakta ve nice milyonlar dağıtmakta olan Nubar Paşa dahi bunca vakitler bezlettiği nükud-ı himmetin semeresini göstermenin zamanı gelmekle o dahi bir yandan cür'et verip biçare Hıdiv zatında ne kadar kararsız ve tabansız ise Avrupa'nın umûmi politikasınca o kadarda malumatsız olduğundan bu defa ki seyahate karar verdi. Ve esna-yı seyahatinde kabintoların efkarını yoklayıp müstaid gördüğü hâlde menve-i zamirinin fiile ihracını niyet etti. Lakin hayf-ı kendineki herhangi kapıyı çaldı ise yok cevabı aldı. Hâlbuki Babîali'yi dahi bu hareketle evvelce kırmış olduğundan iki cami arasında kalmış binamaz gibi müncer kaldı. Nihayet Paris'ten sulara girmek için hareket edip orada iken Mısır'dan hoşnut olmayacak bazı havadis alarak ve o aralık Hüsnü ve Hurşid Paşaların Babîaliye dehaletini dahi duyarak orada da rahat edemeyip bir tarikiyle tervic efkarına bir başka çare bulmak için Mısır'a kadar gitti.

Babîali'nin yanlış hesabı odur ki Hıdiv-i Mısır'ın telattufat ve mülamatına kapılıp her amalane müsaid bulundu akıbet kendi taht-ı mahhubiyette kalıp Mısır'ı şımarttı mesela iki seneden beri Nubar Paşa Avrupa Devletleri'yle imtiyazat-ı

ecnebiyenin feshiyle bir mahkeme-i müşterik-i teşkili üzerine resmen mükâlemelere giriştiğini bildiği hâlde bu hareket Mısır idaresinin dâre-i hukuku haricindedir diyerek men'ine kalkışmadı taneden sonra bu mesele sefaretler ile dermiyan olundu yani politika umurunda Mısır, Babîâli'nin arkası sıra gideceği yerde bu meselede Babîâli Mısır'ın ardına düştü iki tarafında teşebbüsü na-mahsul kaldı. Mısır ümerasının geçen defa Girit'te kullandıkları lisan-ı fesad emir üzerine Babîâli biraz ileri gidip hakkını göstermek lazım iken nazgâne sükût ile beraber asakir-i Mısriye'nin iadesine bile muvaffakat etti.

Mısır idaresinin kendi namına olarak Avrupa ile akd-i istikraz etmesinden Babîâli hiç vahşet göstermedi ve Mısır'da teşkil olunan Eyalet Meclisine Şura-yı Nüvvab namı verilmesinede bir mütalaa beyan etmedi Mısır idaresi tarafından maaş tahsisiyle Babîâli ricali ve saire ... den istihdam olunan casusları haber aldığı hâlde hezm ve sükût eyledi. Ve İstanbul hankahlarına tevzi olunan pirinç ve itaya-ı nakdiye ve Rumeli ve Anadolu taraflarında muvazzaf olarak keşî ü gûzar eden memurîn-i Mısriye'nin ahvâli bilcümle ma'lum iken Babîâli hepsine müsamaha ile baktı.

Bu sebeplerle Hıdiv-i Mısır dahi umur-ı hariciyesinde kullandığı Nubar Paşa'nın hayalet nevinden olan il'katini sahih zannedip şu teşebbüsatta bulundu. Demektir ki iki tarafın ikisi de aldandı meselesinin ilerisi nerede karar bulacağını Allah bilir. Lakin geçen gün Zat-ı Hıdiv'inin hareket vakasından dolayı istifsar ve tehdidi şamil bir kıt'a tahrirat-ı resmiyye ile Sadrazam yaverlerinden birisi Mısır'a gönderildi yine (Babîâliye kanaat verecek) birkaç satır ibârât i'tizariye ile bir havale kâğıdı gelir. Ve onunla müşkilat bir taraf olursa yazık Devlet-i Âliyye'nin hukukuna...

Maârif Mektupçusu Nüzhet Efendi ki bir zamanlar Dar-ı Şura hizmet-i kitabetinde bulunduğu hâlde mübtela olduğu arıza-ı akliyeden nâşi memuriyetinden afv olunarak gazeteci Churchill hizmet-i kitabetinde bulunduktan sonra biraderi Safvet Paşa'nın Dar-ı Şura Riyaseti zamanında onun himmetiyle meclis-i mezkûrun başkitâbetinde ve oradan şimdiki memuriyetine intikal etmişti. Bu kere *Terakki* gazetesine gönderdiği varakada kendi beyan ettiği vecihle (Mugniü'l-Küttap) isminde bir risale yapmış ve bunda mevani ve levazım-ı tahsiliye ve tehzi-i ahlak ve adab-ı kalem ve fenn-i inşa ile iktisap meleke-i kitabet için beyan ve bedi' fenlerinin

mübahis mühimmesini ve ulûm-ı edebiyeye müteallik sair malumat-ı nâfiayı ve daha birçok şeyleri şamil olduğu ve *Terakki*'nin beyanına göre dahi müellef risaleye (bu himmet laikatü'l medihetlerine mükâfeten taraf-ı eşref-i cenab-ı mülkdârîden murassa ve ağır kıymetli bir kutu ihda ve ihsan buyurulduğu) beyan edildikten sonra (erbab fazl ve hüner her zaman izhar, müesser-i kemal ile beyne'l-enam mamûr ve eserlerinin muasirin ve ahlafa bahşedildiği fevaid ve menafiden dolayı ilelebed nam-ı namileri zi-net saz natıka-ı efrad beşer idüğü bedihi ve izhar olduğundan müşar'un-ileyh dahi mecelle-i cemile-i mezkûre ile ebna-i vatana ihda buyurdıkları menfaâtden dolayı ne derece nail takdir ve tahsin olsalar seza ve bilhusus şu himmetleri memuriyyet haliyelerinde münevver ıyun terakki cûyan olan muvaffakiyetleri gibi mülkte intişar-ı maârif cümlesinden olan teshil-i kitabet hususuna başlıca bir hizmet ettiğinden bundan dolayı dahi haklarında takdir teşekkür ve şâbâş-ı umumi isar olunsa şayeste ve ihradır) diye bir koca alkış dahi çekildiği mezkûr gazetenin 194 numaralı nüshasında manzur-ı dikkatiniz olmuştur.

Hani bir de Dar-ı Şura a'zasından Miralay Mustafa Hami Bey vardır ki her sene fenn-i tıptan ve sair maâ'rif-i lazımeden birkaç cild kitap tasnif ve tercüme edip bin zaruret ve meşakkatlerle tab' ettirir. İlm-i tıb ise dünyada her şeyden ağır olan sıhhat-i bedeniyyeye müteferri bulunduğu ve bizim lisanımızda tıbb-ı cedid üzerine şimdiye kadar bir eser mu'teber yapılamamış iken bu zat mücerred gayret-i mahsusa ve hamiyet-i zatiyesi ile sagîr ve kebir seksen yüz cild kütb-ı tıbbiye telif ve tercüme edip bunlarla umum-ı millete pek büyük ve hakikat tam nampes ilelebed hürmet ve mefharetle yad olunmaya şayan-ı hizmete muvafık olduğu aşikâr iken yirmi seneden beri hâlâ Miralayıkta durup murassa kutu değil kendisi enfiye çektiği hâlde bir çekim enfiyeye bile nail olmazsa buna ne denir. Ama diyecek yok değil buna denir ki Nüzhet Efendi vaktiyle biraderi sayesinde Dar-ı Şura başkitâbetine geldiği gibi şimdi dahi yine o sayede veyahut halka ediye-i hayriye ve esniye-i cemile öğrettiğinden dolayı sair telifatsız mahmiyan gibi bu da bir murassa kutu yakalamış ve's-selam yoksa bizim devletinde ve bilhassa idare-i hazırta sayesinde kâle-i mükâfat endaze-i ilim ve kemalat üzerine ölçülür olsa Nüzhet Efendi'nin risalesi için bir murassa kutu ihda buyrulduğu hâlde Mustafa Hami Bey'e onun yüz katı ikram olunmak lazım gelirdi. Ancak bu ifademden şayet mumaileyh ile bir güne münasebet ve ülfetim olduğundan dolayı bir sahabet hatıra gelirse sizi kasem billah ile temin ederim ki bu

zat ile bir iki defa bittesadüf şurada burada görüşmekten ziyade marifem yokdur. Hâlâ hanesi nerededir bilmem lakin ehl-i hüner ve kemâl-i rütbe memuriyetle bilinmeyip asarıyla ma'lum olacağından bu zatın dahi ahvali meydanda olan müellefat nafiasından sabit olup (muhallasınızın) hüsn-i şahadetime ihtiyacı yoktur.

Raybe'l-Menûn

Şura-yı Devletin borç için hapis cezasını ilga tasavvurunda bulunduğunu ve bu babda muavinlerinden İsmail Bey'in irad ettiği nutku *Terakki*'de nazar-ı memnuniyetle gördük borçlu deynini ifaya ya muktedir olur ya olmaz eğer muktedir ise Hükûmetin vazifesi borcunu malından tesviye etmektir. Ama muktedir olur da ketm edermiş. Onu meydana çıkarmak için tahkik yolunu bırakıp da medyunu habse kalkışmak cünha söyletmek için istintaka bedel işkenceyi ihtiyar kabilinden olur.

Eğer muktedir değil ise habisin biçare medyunu kâr u kesbinden alıkoymak ve bir taraftan deynin müddet-i tediyesi uzaltarak dayini dahi bir kat daha ızzar etmekten başka ne semeresi olur. Ama medyun sefih imiş de önünü ardını saymaksızın borç etmiş o mukavelelerin adamına tutulmaktan eshab-ı sermaye tevki etmelidir. Yoksa hükûmet ne şunun bunun vasıta-i intikamı olmaya ve ne de yalnız ahlaka mütalık şeyler için ceza tertibine memurdur.

Velhâsıl bir insan borç alırsa bedelinde mali zaman olur. Yoksa cevher hürriyeti değil işte Şura-yı Devlet bu babda olan hüküm-ı şeri'yi fiile getirirse hakikat bir büyük hizmet etmiş olur ve ba-husus ki verginin tahsilinde vuku bulan su-i istimler harabi-i memleketin azam-ı esbabından olduğundan ve bu babda bir kanun muntazam yapılacak ise mutalib devlete dahi şamil olmak ve o cihetle vergi için adam habsolunmamak lazım geleceğinden milyonlarca biçare bir beliyeye-i takatgüdaz kurtulur.

La Turgue gazetesi muahedat-ı atikanın terkini tezvic edildiği sırada Avrupa gazeteleri tafafından uğradığı tarizata karşı bu defa bir bend yazmıştır. Muaheda'nın lüzum lağvini biz *La Turgue*'den evvel itiraf edenlerdeniz lakin yazdığı bendin pek çok hatiatı ile memlu olduğunu dahi inkâr edemeyiz ezcümle Devlet-i Âliyye'nin hiç haberdar olmaksızın hâlimden bahse kalkışan birkaç Avrupalının iş'aratından istidlâl ile Devlet-i Âliyye ihtilaf-ı mezhepten dolayı Hristiyan hükûmetleriyle müsavat

hâlinde bulunmamak, için akd-i muahedeye razı olmayıp mülkünde ecnebi tebasına imtiyaz vermeyi tercih eylediğinden ve i'ta ettiği imtiyaz hatlarını icabına göre istirdad ve tevsi' ve tahdid ve lağv edebildiğinden bahs ediyor.

Hiç nasıl olurki Devlet-i Osmaniye mezahib-i sairede bulunan hükûmetlerle müsavata kail olmasında bundan kurtulmak için onların tebasını imtiyazlarla başına çıkarsın müsavatdan kaçınmak tezellül ile mi olur. Hakikat hâlde ise bu muahedeler imtiyaz değil birer müsaadenâmedir ki vaktiyle Avrupa'yı bizimle ticarete alıştırmak için verilmiş ve sonradan adet hükmüne girip her muharebenin nihayetinde Devlet-i Âliyye gerek galip olsun gerek mağlup olsun tecdid ve teyid olunmuştur. Anlaşılan Avrupalılar memalik-i Osmaniye'de ticaret-i dahiliye ile iştigale mezun oluncaya kadar muvarede pek kalil bulunduğundan müsaadat-ı mevcudenin mazarratı hiss olunamazmış taraf-ı Padişahiden muharebesizce ve bi'la ihtiyar zikr olunan müsaadenâmelerin istirdat ve tevsi' ve tecdid ve lağv edildiği ise hiçbir tarihte görülmemiştir.

Muahedât-ı mezkûrenin tebdilini tervic yolunda mukavele-i resmiyye sıfatından ihracına kalkışıda bedahene karşı söz söylemeye ne hacet mademki bunların mazarratı ve hukuk-ı umumiyye mugayiratı mukarrerdir. Devlet-i Âliyye tebdillerini isteyebilir. Avrupalılar ise gerek muahedeleri Devlet-i Âliyye'nin inayet-i mahsusasıyla istihsal etmiş ve gerek kılıç kuvvetiyle almış olsunlar hükm-ı galibaneden başka bir kaideye isnadı kabil olamayacak bir takım ahval muzırrayı hukuk-ı maksubeden dahi olsa muhafazaya kalkışılmazlar ve belki Mısır'da tecrübesi görüldüğü üzere tebalarının temin-i hukuku için mahkemelerimizin ıslahını isterler.

Bu talep o kadar korkunç bir şey midir ki istihsal-ı maksad için ondan kaçınarak bir takım çıkmaz yollara sapılsın bize kalırsa mehakimin tanzimi muahedatın lağvından bin kat hayırlıdır. Onun husûlu hâlinde ise muahedatı idame edebilecek ortada bir bahane kalamaz.

Terakki'nin muhaderat için çıkardığı gazeteyi görüyoruz bunda kadın ağzından yazılmış bir takım bendler var ki demeye bir mektupcu tahririne muktedir değildir. Eğer onları sahihan kadınlar yazıyorlarsa "kepeng altında ar yatır" mislini tağyir etmek lazım gelir.

Kemal³¹

³¹ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

61 HÜRRİYET 1285

Numara: 61 15 Cumâdâ'l-ülâ Sene: 1286 23 Ağustos 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhis-i millet ve devletimizin selametini Osmanlı halkının menfaatini mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şilinedir. Her hissesahibine beher hafta istediği nam-ı mahâle Hürriyet gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı mukayede tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlersen oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi [üç buçuk kuruş]dır. *Hürriyet*'e her ne yazılmak istenirse bâlâ da mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

Bundan mukaddem bir zat-ı kâmil tarafından aldığımız Farisî mektub (ki meali etfal-i Müslimin-i ta'lim ve terbiyelerindeki noksan ile millet-i İslâm'ın terakkiyat-ı hazıradan mahrum kalarak mübtela-yı zaaf ve nâ-tüvânî ve meskenet olması ve aralarında emniyet-i hukuk-ı hürriyet ve emniyet-i can ve ırz ve mal mevcut ve mu'teber olamaması ve cevr ve zulmün kesreti ve adl ve insafın killeli velhâsıl her türlü mekrûhâtın vücudu bilcümle Elifbanın ayıp ve noksanından hâsıl olduğunu beyandan ibarettir.) 59 numaralı nüshamıza dercolumuş ve bu babda olan mütalaamız ondan sonra gelecek nüshaya ta'lik kılınmış ise de şu huruf bahsi hemen o hafta İstanbul'da dahi başlamış olmakla oradaki erbab-ı kalemin hulasa-i efkârını bilmek için bu güne kadar tevkif edilmişti. İşte şimdi elsine-i saire-i İslâmiye hakkında müdavele-i efkârı onların ehline terkederek yalnız Türkçe'ye mahsus olmak üzere ber-vech-i ati mülâhazamızı beyana ibtidar ederiz.

Müstağni-i ta'rif olduğu üzere yazıdan murâd tasvir-i esvât ile tebliğ-i efkârdan ibaret olduğundan işin yalnız nazariyat cihetine bakıldığı hâlde bir lisanın huruf-ı kelimatını aynı aynına ifade etmeyince illet-i gaiyesi tamamiyle vücuda gelemeyeceğinde ve binaenaleyh tağyir veya islahatın lüzumunda hiç söz yoktur. Bizim hatamız ise evvela harekesiz olmak cihetiyle furuâtında sûbet görüldüğüne ve saniyen eşkâli Türkçeye mahsus olmayıp lisan-ı Arabîden müstear olduğundan

içinde “zel” ve “dad” gibi biz de savti mevcut olmayan bazı harfler bulunarak o ise imlada bir takım müşkilat peyda eylediğine salisen harflerin muttasıl yazılmasından dolayı Avrupa’da basma eşkâli nihayet otuz beş farktan ibaret iken bizde beş yüze kadar yaklaşmak hasebiyle mürettiblerimiz gerek tertibde ve gerek harf dağıtmakta Avrupa mürettiblerinin ancak üçte biri derecesinde iş yapmakta ve hele verilen şeylerin tashihinde onların dört beş misli vakit zayi etmekte olduklarından intişar-ı maarifin en büyük vasıtası olan tı’baat pek masraflı geldiğine nazaran hâl-i hazırın faide-i ıslahı müttfekunaleyhtir. İslah düşünüldüğü hâlde ise hatıra en evvel-i hurufun bütün bütün tağyiri tebadür eder.

Fakat sahib-i mektubun İstanbul’da ihtira olduğundan bahsettiği harflerin bu matlabı ifaya salih olup olmadığını tahkikden evvel ise faaliyete tatbiki cihetine nazar olunmak lazım geleceğinden bu suretce görülüyor ki hurufumuzun tebdiline kalkışılırsa on üç asırdan beri tedvin olunan hesaba gelmez. Müellifat-ı İslâmiye’nin nihayet bir asırda hatt-ı cedide tahvili veyahut rahle-i istifadeden iskati iktiza ediyor Ve bir de harfler dönüşürse okuyup yazma bilenlerin cümlesi tekrar heceden ve karalamadan başlamaya ve eşkâl-i cedide ile ülfet için bir hayli zamanlar sarfına muhtaç olacaklarından yapılacak şeyi umûma kabul ettirmek muhal hükmünde görünüyor. Turalım ki bunun için her türlü fedakârlık göze alınacak olsa acaba ihtiyaç o derecelerde mübrem midir? o emir de burası bilinmek lazım gelir.

İşte biz memalik-i Osmaniye’de dahi enva’ı belâyanın menşe-i fikdan maarif olduğunu itiraf ile beraber maarifin fikdanını münhasıra Elifbamızın hâline hamledemeyiz bu tecrübe ile müsbet bir şeydir ki kıraatin suhuleti beyanen lafızların eşkâl-i tahririyesiyle ülfet-i nazardan hâsıl olur. Yoksa buna ayrı ayrı harekât ve huruf-i sebeb-i müstakil değildir. Mesela İspanyol lisanın harfleri bir kelimeyi aynıyle tasvir eder iken o eşkâl ile Türkçe bir ibare yazılsa da İspanya’nın ilm-i ulemasına verilse köy mektebinde hece ile meşgul olan bir çocuk kadar bile sür’at ve suhuletle okuyamaz.

Esas müddeamızı müeyyed elimizde bir delil-i aleni duruyor. İngiliz lisanının her harekesi dört beş türlü kıraate kabil olduğu gibi birçok kelimelerinde nice okunmaz veya mevzuna mugayyir seda verir. Harfler mevcut olarak bu cihetle kıraati adeta elsine-i İslâmiye kadar es’ab iken gerek İngiltere ve gerek İngilizce söyleyen

Amerikan Cumhuru ahalisinde kaç kişi bulunur ki okuyup yazmak bilmesin ve lisanlarında mevcut olan kelimatın aynen tasvirine muktedir olan İspanyollar kabil midir ki maarifçe İngilizlere Amerikalılara kıyas kabul etsin? Araplar vaktiyle buldukları yerleri darülfünun-ı alem ettiler. Kullandıkları huruf yine bu idi. Bugün en ziyade teshilat-ı terakki ve istikmalat-ı medeniye ile meşhur olan memalikte dahi bir çocuk tahsilin birinci mertebesini ki mesela bir gazeteden oldukça mail anlamak ve meramını efham edecek mertebede mektup yazmak ve bir ufak alışverişin hesabını göre bilmekten ibarettir. Ancak on iki on üç yaşına kadar ikmal edebiliyor. Ve buna binaen Avrupanın hurufu en muntazam olan yerleriyle en müşevveş olan memleketlerinde bu mertebe-i tahsilin zamanı hemen hiç tefavüt etmiyor. Hatta bu sebepten dolaydır ki ikinci derece-i tahsil için Avrupa'ya takliden yapılan Mekteb-i Sultaniye dahi on üç yaşından küçük çocuk alınmıyor. On üç yaşına kadar ise biz de dahi muntazam mektepler olsa ve usûl-i tahsil ve ta'lim yoluna konulsa çocuklar ferah ferah okuyup yazmaya muktedir olurlar çünkü arada altı yedi sene vakit vardır. Şu tebdil-i huruf-ı daiyesi daha yakın vakitlerde İngiltere'de ve Fransa'da dahi zuhur ettiği hâlde biraz müddet-i mecalis bahs ve münazarada devam ettikten sonra lüzumsuzluğu ve mahzurunun faidesine galebesi sabit olarak unutulmuş gitmiştir.

İşte bu mütâlaalara mebni İstanbul'da ihtira olunan harfler daha orada iken görüldüğü zaman umum nezdinde makrun kabul olmak mümkün olamayacağı mucidi olan zat'a söylenilmiş ve muahharen Paris'te huruf dökmehanelerinin birinde eşkâl-i mezkûrenin çeliklere hakettirilmiş olan suretleri dahi müşaheda olunarak muhterianın himmet ve gayreti takdir edilmekle beraber böyle bir güzel ikdamın semeresiz kalacağı mezcumumuz olduğundan teessüf olunmuştu hasılı demek isteriz ki biz eşkâl-i hurufumuzun esasen tagyiri efkârında değiliz. Mamafih ahval-i alem hakkında bir fikir hâsıl eder etmez bir manevi memmat hâline düşerek bunun ilerisi yoktur. İtikadına zahip olan mevcut pesendlerden olmak şöyle dursun muhafaza-i hâl-i hazır efkârının düşmanlarından bulunduğumuzdan hatamıza kabil olabilecek ıslahatın icrasına samimi tarafdarız ve hatta bu zeminde biz de bir zaman it'ab-ı efkâr etmiş olduğumuz. Cihetle düşündüğümüz şeyleri hatıra kabilinden olarak bervech-i ati beyan ederiz.

İslah-ı huruf yolunda şimdiye kadar işitip okuduğumuz şeyler birkaç suret olup birincisi mevcut olan harekâtı ikmâl ile isti'mal etme ve ikincisi Ahundzadenin tertibi üzere harekeleri kelime arasına almak ve üçüncüsü yine harekelerin kelime arasına idhaliyle beraber Hurufu takti ve Türkçede telaffuzu mevcut olmayan eşkâl-i elif-badan iskat ve kâf-ı yayı gibi yazılamayan suretler için birer şekl-i mahsus vazeylemek hususlarından ibaretdir. Bize kalırsa suver-i selasenin her hangisi ayrıca pîş nazara alınsa matluba muvaffak görünmez birinci suret vakıa kıraati bir dereceye kadar teshil eder. Fakat yine lisan-ı Arabîde mevcut olmayan esvatı tasvire salih değildir. Mahzuru ise tahrir de iki üç kat zaman isteyeceği cihetle kabulünde görülen istihaledir. Eğer harekât-ı mevcudenin kullanılması kolay bir şey olsaydı. *Kur'an-ı Kerim*'in istinsahında müsta'mel iken kitabet-i adiyeden iskat edilemezdi. Kaldı ki bu suret umum nezdinde mazhar kabul olacak olsa bile yine temenniye değmez. Çünkü tahrirde şimdikinin üç dört misli zamana ihtiyaç göstereceği gibi matbuatı dahi fevka'l-gaye tas'ib ile iki üç kat daha ağırlaştırır ki bunların ikisi de zaruretsiz cevaz gösterilecek şeylerden değildir.

İkinci suret de mezâhib ve memalik-i muhtelifde bulunan akvam-ı İslâmiye'yi bir hatt-ı müstakim-i umumiye ra'bet etmek gibi azim bir faide tasvir olunabilirse de eşkâl-i kelimatın tebdili cihetiyle ta'dad olunan mahzurlar ona tekabül edip imkân husûlünden yeis verir. Hatta vaktiyle Cemiyet-i İlmiye-i osmaniye, Ahundzâde tarafından bu yolda tertib olunan eşkâlin hutût-ı İslâmiye sırasında tutulmasını re'y etmiş iken mekteplerde ta'lim olunmak şöyle dursun Cemiyetin a'zasından birisi dahi öğrenmek külfetini ihtiyar eylemedi.

Üçüncü suret ise bu mahzurları cami olduktan başka iskat-ı hurûftan dolayı mahz-ı kelimatı ızâa ile lisanı bütün bütün teşviş edeceğinden ve huruf-ı muttasılamızın tahrirce mevcut olan sür'at ve suhuleti irade zayı olacağından itikadımızca ne makul ne de makbul olabilir.

Bizim efkârımıza gelince mâdemki elif-bayı Arabî'den almışız ve mâdemki lisanımız da bu kadar Arabî kelimat mevcuttur onun hâliyle i'kasında başka çare olmadığı itiraf ile ondan sonra Türkiye'de zaid olan harfleri aramak lazım gelir. Arabî'nin elif-bâsından Farisi'den “p” ve “ç” ve “j” ve n harfleri yokmuş. Fakat sonradan noktalar ilave ve ihtiraiyle alınmış Türki'nin ise üç türlü kâfi daha var ki

biri ya vav biri nun gibi okunur ve bir de kendine mahsus ayrıca bir sedâ verir. Ben ve gönül Tanrı kelimelerinde olduğu gibi işte ya sedâsı veren kâfın “y” gibi altına iki ve nun sedâveren kâfın nun gibi üstüne bir nokta konulsa ve Tanrı’da olan ve lisanımızda pek nadir bulunan kafın bazı matbuatta görüldüğü vecihle iki kollu kâf şekliyle yazılsa elifbâmızın hurufca bir noksanı kalmaz.

Şimdi gelelim harekeye lisan-ı Osmaniye’nin cüz’i aslisi olan Türkçe’de iki nev’ fetha iki nev’ kesra dört nev’ zamme ve bir de sakinler için cezm lazım acaba bu dokuz şekli birden kabulüyle tas’ib-i kitabet etmekten ise bir suhuletli suret bulmanın çaresi var mıdır? Bakalım fethanın birinci nevai ki hafifedir hattımız da hiçbir işaretle gösterilmiyor. Biz de onu telaffuzda asıl addederiz. Harekeli olmayan harfi fetha-i hafife ile okuruz. Emek gelmek gibi ve eğer ahir kelimedeki harf fetha-i hafife ile mansup olursa ha-yi resmiye ile işaret olunur. Gelse çekme gibi fetha sakile için işaretimiz eliftir yalnız gibi bunda birkaç kaide muteberdir. Eğer bir kelime de birkaç fetha-ı sakile bulunursa ekseriya evvelki tahrir ve sonrakiler li-ecl-i’t-tahfif iskat olunur. Bağlamak gibi ki harekât-ı asliyesiyle yazılsa bağlamak suretinde tahriri iktiza ederdi. Nafiye ve masdariye olan sîm ve meful-i anı gösteren (den) edatlarında ale’l-etrâd alamet-i fetha olan elif hafz olunur olmasın bulmak olduğundan gibi ve fetha taskile ahir kelimedede ise fetha hafife olduğundan ve fetha-i sakile ahir kelimedede ise fetha-i hafifede olduğu gibi ha-yi resmiye yazılır. Yazma kara gibi bunlardan başka bana, sana, ona gibi bazı kelimeler dahi vardır ki kaideye mugayirdir. Mamafih bunların cümlesi her lisanın şüzuzuna nisbet hiç hükmünde olduklarından tağyirleri düşünmeye bile değer şeylerden değildir. Şu kadar var ki fetha-i sakilemizi Arap ve Acem’in meddinden tefrik için bir işaret lazımdır ki o da eliflerin ucuna zülfe gibi bir şey koymakla hâsıl olur. Türkçede bir harf gerek kesre hafife ve gerek sakiyle ile mahfuz olunca kelimenin evvelinde bulunursa kâh ya ile kesresine işaret olunur. Kâh olunmaz “gider” ve “yine” kelimelerinde olduğu gibi vasat kelime de bulunduğu hâlde ma’badına bakılır. Eğer sakin ise ya konulmaz müteharrik ise konulur. “Çalışmak” ve “çalışır” gibi ahir kelime de bulunursa daima yâli yazılır “beni” ve “deri” gibi bundan başka birtakım kesrelerimizde vardır ki vav ile gösterilir. “Şu”, “gösterilir” kelimesinin hareke-i ahiresinde olduğu gibi şimdi kesre için ya ta’mim olursa ve hareke ya sin’in yay-i asliden tefriki için noktaları

iskat edilse de mesela “gösterilir” yerine “gösterilir” yazılsa bu bab da olan neşviş dahi mündefî olur gider.

Gelelim dört nevi zammeye bunların biri tarik manasına “yol” kelimesinde olan zamme-i sakile-i memdude ve biri “abd” manasına “kul” kelimesinde olan zamme-i sakile-i maksure ve biri “bahire” manasına “göl” kelimesinde olan zamme-i hafife-i memdude ve biri adeden üç kelimesinde olan zamme-i hafife-i maksuredir. Türkçede ale'l-umûm bunları “vav” işaretiyle gösteriyoruz şimdi” vav” mevzu olduğu sedâyı vermek için şekl-i aslisinde bırakılsa da zamme-i sakile-i memdude için ucu yukarı doğru ve maksure için ucu aşağı doğru yüklese ve zamme-i hafife-i memdude için üstüne ve hafife-i maksure için dahi altına birer nokta konulsa ve bir de (olduğu) kelimesinde olduğu gibi ya ile zammeye işaret konulmasa şu tebdil cüz’i ile zammelerin kıraati dahi bir intizam altına girer. Sükûn hususunda dahi her harf “sahih” ki kelimenin ahirinde bulunur. Sakin olur üçten ziyade harfli olan kelimelerde üç harf mütetabian bulunursa ekseriya ortadaki harf sakindir “çekmek” “tekerlek” gibi bunlarda yukarıda beyan olunan kaideler üzere evvelki harfler meftuh ve ahir harfler sakin ve ahirin ma-kabili olan “mim” ve “lam” dahi yine fetha-i hafife kaidesince meftuh olup sakin olacak yalnız “kâf “ ile “ra”dır. Onların da üzerlerine birer cezm konulduğu hâlde kıraate hiçbir mani kalmaz. Lisan-i Osmaniyenin iki cüz’ini terkib eden Arabî ve Farisî’ye gelince biz lisan-ı Arap’tan kelimatı mastar ve ism-i camid ve faili ve meful ve ism-i zaman ve mekân ve alet ve mübalağa ve tafdil ve bazı kere cümle içinde ef’al itibariyle nice eşkâlde olur ve bunları cem ve te’nis eyler. Ve her baba nakil ederiz. Binaenaleyh Türkçe için yapılması lazım gelen sarf kitabına sarf-ı Arabî’den bu ihtiyacı ifa edecek kadar kaide almaya muhtacız ve illa terbiye edeceğimiz çocuklar beş satır yazıyı doğruca okuyup yazmaya muktedir olamaz. Bu kadar kaide görenler ise tasrifat-ı Arabî’yeden alınan kelimatı okumak veya yazmak için hareke ihtiyacında bulunmazlar. Şimdi Arabî bir kelimeyi satır arasında yazdığımız hâlde altına bir çizgi çekerek Arap’tan me’huz olduğuna işaret eder. Ve eğer esame-i camideden ise çaresiz Arabî’nin esaret-i ma’rufesi ile harekeleriz Türkçe’de olduğu gibi ondan dahi fetha iskat olunabilir. Bu suretle Arabî kelimatın dahi kıraati takrir eder. Farîsiye gelince ma’lum olduğu üzere bu lisanın harekâtı bir fetha-i hafife ve fetha-i sakileye bedel bir med ve bir zamme-i sakile-i maksure ve bir zamme-i hafife-i maksure ve “hoca” da olduğu gibi ref’ ve nasbı cami

bir hareke-i memzuceden ibarettir. Bu hâlde Farisî'den alınan kelimelerin üstüne çizgi işareti vaz' ettikten sonra harekât-ı ma'rufedenn işareti olmayan zamme-i hafife ve kesre ve fetha-i hafifesini Arabî'nin harekâtı ile gösteririz. Ve fakat tasrifatın kaide-i suret telaffuzu ma'lum olan hurufunu müstesna tutarız o da biter.

İşte hattımızca şu tafsil olunan ıslahat balâda gösterdiğimiz üç suretin hacet-i zaruret ve hâl-i hazırca imkân-ı icra derecelerine kasra mezc ve tankihinden ibarettir. Bir kere fiile gelecek olursa şimdilik bize kifayet eder ve ashab-ı taharriye malum olduğu üzere bu harfler zaten İslâm'ın eser-i ihtirai olmayıp onlarada eyyam-ı Cahiliye'den yadigâr kalmış ve hatta vakt-i cahiliyette bulunanlar dahi onu Süryani'den almış olduktan başka İbn-i Halikanin tasrihine göre nikat ve hareket Haccac'ın san' ve emriyle vaz' olunmuş ve eşkâl-i huruf türlü türlü tahavvülata uğrayıp nihayet İbn-i Mukle ve İbn-i Bevvâb ve Yakût-ı Müsta'semîden sonra hatt-ı Kûfi bütün bütün değişmiş ve ona bedel sahife zîb-i iştihar olan nasih ve talik ve divanı gubar ve şikest ve rika ise şekil kadimden bir derece ayrılmıştır ki karn-ı evvel de istinsah olunmuş bir sahifeyi bugün hatt-ı kûfi ile ayrıca uğraşmaksızın okumak muhal olmuştur. Bu tahvilata o zamanın eimme ve fudalası taraflarından muhalefet gösterilmediğine ve hususiyle istediğimiz ta'diller Türkçe'ye mahsus olduğuna bakılırsa ulema-yı kiram canibinden bu babda bir mümânaat-ı şer'îye görülmeğe melhuz değildir.

Biz ancak mümana'at-ı akliyeden korkarız ve her ne kadar bu mesele ıslahat-ı maarif derslerinin mülkümüzce elif-bâsı hükmünde ise de yine ta'rîzât-ı şedide vürudundan emin olamayız çünkü bâlâ da dahi beyan olduğu üzere tahsilin birinci mertebesine masruf olacak müddet-i kiraat ve kitabeti öğrenmeye kâfidir. Ve insan ise on iki on üç yaşına kadar bir muntazam fenn-i tahsiline veya kuvâ-yı bedinesiyile ailesine hizmet etmeye muktedir olmadığından bu yolda sarf olunacak zaman ızaa-ı vakt demek değildir. Bir de insan manasını bildiği kelimeyi harekesiz de görse yanlış okumaz ve manasını bilmediği kelimeyi ise doğru okumakta da bir faide yoktur.

İşte bu beyan olunan mutalaatın maruz-ı müzakereye konulmasından maksad mevzu bahsimiz olan ıslah-ı hurufun çaresi bulunmak daire-i imkânın haricinde olmadığını göstermektir. Ve aranılrsa bizim iltizam ettiğimiz yoldan başka daha nice

nice usûller bulunabilir. İşin eşlem-i tarik ise hocası ve kitabı ve usûl-i tahsili muntazam bir ya birkaç sıbyan mektebi yapıda hurufumuzun Avrupa'ya nisbet mani-i tahsil olup olmadığını fiilen tecrübe etmek için ve onun üzerine zaruret görünürse ashab-ı iktidardan mürekkebe bir cemiyet marifetiyle iktizasına göre ıslahına teşebbüs eylemektir. Lakin bunu kim yapacak devlet denilirse onun dünyada en memnun olduğu şey cehalettir. Çünkü indinde her ne suretle olursa olsun şediden mültezim olan asayiş ona bir ve muhafaza-i hâl-i hazır hususlarına bir vakit halel götürmeyiz. Hâlbuki maarif bu zulm ve ihmalin düşman canı olduğunda ise Allah versin duasından başka hiç söz bulamayız. Her neyse biz hatırımıza geleni beyan ettik. Erbab-ı maarif tarafından bu babda tasih-i bahse himmet olunacak olursa meal'l-iftihar gazetemize derc olunur.

İstanbul'dan Tahrirat

Bu hafta İstanbul'un politika mecalisi işgal eden bütün bütün Mısır mesailidir buna dair Huzur-ı Hümayunda birkaç defa Mecalis-i Mahsusa akd olundu. Rivayet vakıaya göre Zat-ı Padişahî kendi tarafından bir eyaletin idaresine memur olmuş ve suret-i mahsusada bunca inayetini görmüş olan bir valinin tefrik a'za-ı devlete kalmış mı ve hukuk-ı celile-i Hilafeti bu derece nazar-ı tehvin tahkir ile bakması hususlarından dolayı pek ziyade münkesir olarak ferman-ı ali ahkâmının şerait zecriyyesi icra olunmak babında ısrar etmektedir. Sadaret Yaverlerinden Hüsnü Efendi'nin götürdüğü emirnâme samide muahharen İsmail Paşa'ya verilen ferman ahkâmının lağv olunduğu münderiçmiş. A'da-ı hanedandan Mehmatt Ali Paşazade Devletli Halim Paşa Hazretleri'nin 5. Ordu Müşirliğiyle beraber bilad-ı Suriye Valiliğine icra memuriyetini musammem olduğu dahi suret-i mevsukada söylenir. Ve fi-leyleti'z-zalmâi yüftekadü'l-bedru. Müşârünileyh maârif-i harbiye vesairece Avrupa'da mükemmel tahsil görmüş bir zat olduğundan eğer memuriyeti sahih çıkarsa vilayet-i mezkûrenin hüsn-i idaresine muvaffak olacağı gibi ahval hazıraca bu hâlin pek büyük tesiri görüleceği de derkârdır. Garb Trablusuna asker sevk olunur. Ve Donanma-yı hümayun Akdeniz'e çıkmak üzeredir. Vali Paşa'nın Berlin'e ısmarladığı altmış bin ekineli tüfek ile Trieste'ye sipariş edildiği sefain-i harbiye Babıâli'nin vuku bulan protestosu üzerine tevkif olunduğu dahi söylenektedir. Hıdiv ise tahrirat-ı samiyeye bir cevap tertip ederek Şerif Paşa yedd ile göndereceğini gazetelerde gösteriyoruz.

Vakıa *Hürriyet*'te beyan olunduğu vecihler Babiâli Mısır Meselesi'nde bu defa eski hatıralarını terk ederek bir meslek-i müstakime girdi. Ve şimdiye kadar o yolda devam ediyor. Lakin Şerif Paşa yed ile gelecek evrak eğer tevazzu ve itaat gösterecek yolda bulunur. Ve bahusus aralarına bazı havale kâğıtlarıyla sıkıştıverirse yine ahval hazıra makrûn-ı ihmal ve bu ise Mısır için bir makdeme-i istiklal olmasından korkuyoruz.

Buraya gelen haberler sahih ise Fransa İmparatoriçesi dahi Süveyş Cedveli seyrine vuku bulan davete yalnız kalacağından dolayı icabet etmeyecekmiş. Zahir Padişahlara bedel olmak içindir ki Avrupa'da Nubar Paşa mektuplar dağıtarak Süveyş Cedveli'nin temasına gazeteceileri davet ediyor. Bendenizin bu yolda diplomatlığa bir türlü aklım ermez. Şimdiye kadar burada Fransızca bilenler gazetelerin Mısır'a tarafdarlık suretinde yazdıkları mevadı gördükçe tereddüd ve endişeye düşmekteydiler. Bu davet haberi İstanbul'a gelir gelmez neşriyat-ı vakıanın hikmetini anladılar. Ve hâlâ yol masrafının Hıdiv hazretleri tarafından tesviye olunacağı bahsinden dolayı hayli şeyler istidlâlâline başladılar.

Az kaldı unutacaktım Girit'te bulunan Amerika konsolosunun hıdiv tarafından cezireyi Mısır'a ilhak ettirmek için vuku bulan teşebbüsata dair hükûmet-i metbuası tarafına gönderdiği mufassal ve müstedil-i takriri Amerika gazeteleri neşreylemiş bu ihanet fırsat-ı cûyaneye dair böyle bir resmi delilin zuhur-ı İstanbul'un erbab hamiyeti indinde ne derece mucib-i nefret ve hiddet olunduğu ta'rif edemem.

Birkaç senelerden beridir gurbet-i abâd-ı tahayyülde dönüp dolaşmakta olan muvâzene defteri hâl bu sefer geldi. Meydana çıktı bugün *Takvim* suretini neşretmiş olduğundan bir nüshasını irsal ile muhakemesini *Hürriyet*'e havale ederiz.

Her ne kadar Babiâli'nin şiddet-i işigali Mısır Meselesi'ne masruf ise de Rumelice dahi bütün bütün gaileden hâli değildir. Memleketeyn Prensi, Rusya İmparatoru'yla görüşmeye gidiyor. Sırbistan nizamât idaresini hodbehod tahvil etmek istiyor. Karadağ ise Esbic limanının tahsiline çâre-cû olmaktadır.

Memleketeyn beyninde mülakatı hakkında Babiâli'nin bir şey söylediğini işitmiyoruz. Vali Mısır Hazretleri de elinden gelse bu mülakata iştirak niyetindedir.

Memalik-i Osmniyenin Padişah'tan sonra en büyük Prensleri bunlar ya miras yemek için pederlerinin adamına çalışan çocuklar gibi istifade-i dünyaları için vatanlarını bitirme uğraşları lakin onu düşünmezler ki Allah göstermesin Devlet-i Osmaniye'nin inkırazı lazım gelirse buna Mirascı olacak hükümetlerden Rusya en evvel Memleketeyn'den ve Fransa en ibtida Mısır'dan başlamak mukarrerdir.

Sırbistan'ın teşebbüs ettiği nizamata hususunda Babîâli redd u kabul için hakk iddiasında bulunmaktaymış. Vakıa Sırbistan'a verilen istiklal idare-i dahiliyenin bir şartı da yapılacak nizamatinin mer'îyül-icrâ tutulması kapının tasdikine mevkufl olmaktadır. Eğer Babîâli sahihen bu hakkını muhafaza da ısrar ederse kazanacağında şüphe yok lakin Sırp eshabı-ı idareye göre vakitle Karadağ ve Yunanistan'ın olduğu gibi henüz hâli bilinmemiş korkunç bir umacı hükmünde bulunduğundan Belgrad'ın terkinde falanda gösterilen meskenete nazır olunursa bu defa dahi lüzumu kadar tecellüd ezhar olacağını memul edemiyoruz.

İspiç limanı için ise devlet şimdilik muvaffakat tarafında değildir. Bakalım mesleğinde sebât edebilir mi?

Her ne denilirse denilsin matbuâtın mülkümüzde hayli terakki ettiğine ve ilan etmekte bulunduğuna söz yoktur. Terakki'nin bu haftaki nüshalarında hayli güzel şeyler var. Hele "adalet" unvanlı bir bendini gördüm ki gerçekten beğenilecek bir makaledir. Terakki'nin muhadderât için neşrettiği gazetede fena değil eğer mündericatı sade ibareyle yazılsa ve kitaplarının kaleminden çıkan şeyler Aişe'nin, Fatmaya isnad olunmasa.

Geçenlerde Âsakir-i Şahane Hastanelerine verilmekte olan edviyenin taht inhisardan hâlâsı takririnde hazinece menafi-i külliye husûli derkâr olduğundan ve Hastaneler Nazırı Marko Paşa ile Eczacıbaşı د. لاسود bu babda olan menafi-i malumeleri kendilerini bu inhisara bittabi taraftar edeceği derkâr ise de kendisi iddiasının ispatına ve bu zatlarla mavacehe ve muhakemeye hazır bulunduğundan dolayı keyfiyeti resmen Babîâliye beyan ve gazeteler vasıtasıyla dahi ilan etmiş olan Tabib Miralayı Niko Bey hakkında bu teşebbüs sadıkânesi için elbette bir mükâfat-ı seniyye zuhur eder. Ve meydana konulan mesele dahi taht tahkika alınır. Mülâhazasıyla herkes intizarde idi.

Ne çıksa beğenirsiniz çıka çıka şu çıktı Niko Bey'in (her neye mebni ise) rütbesinin ref'i icap edildiğini hâvi Darüş-Şura'dan bir müzekere yazılıp Şura-yı Devlet'e takdim olundu. Artık işin tahkiki tarafına kim gider bilinmez ancak istediğime ve Courier d'Orient gazetesinin yazdığına göre Şura-yı Devlet Darüş-Şura'nın kararını tasdik ve terevvüce müsaraat etmeyip Niko Bey üç seneden beri eczanelerin ve hususiyle Marko Paşa'nın muhasebatına bakılmasını ihtar ve bunun zemininde hazinenin menafini iltizam etmekte olduğundan mazhar-ı mükâfat olacağı mahalde rütbesinin ref'ine bürünmek ne sebepten dolayı olduğunu sual eylemiştir. Eğer Şura-yı Devlet sahihen bu hareket etmiş ise işte bidayet-i teşkilinden birer bir kere vazifesini hakkıyla eda etmiş olur. Bundan bir hayli zaman ecnebilere üç beş kalpazan tutmuştu. Bunlar Divan cinayetinde muhakemeye çıkarıldıkları sırada içlerinden ve İtalya tebasından Nikola lakırdıya başlayıp "Evet ben kalb-i sikke yaptım, bunun için gör ki hazırım fakat bulunduğum habse bi daha gitmemdir. Ve ondan sonra sergüzeşti hikâye eder. Şöyleki zabtiye memurlarından Hüsnü Paşa bir gün kendini huzuruna celbederek kalpazanlıktan dolayı istintaka çekmiş ve o dahi İtalyan tercümanı hazır olmadıkça cevap veremeyeceğini beyan eylemesi üzerine herifi yine habse göndermiş o gece yanına zabtiye memuru gelmiş bir takım şütüm ile zinciri boğazına sarıp kendini boğmak istemiş herifin bu ifadesi üzerine İtalyan Tercümanı kıyametleri koparır tahkik madde için muavin ihdamını efendinin maiyetinde idare-i zabitanın ecillesinden mürekkebe bir komisyon akdolunur.

Ya biçare Osmanlılar ne yapsın ki her yerde en ziyade şayan-ı riayet ve mürüvvet görülen politika müttehimleri bile ele geçtikçe bin türlü eziyete uğramakta ve bin türlü can korkusu geçirmektedirler. Hükümet-i adilânemizin ikmal-i terakki yolunda olan ikdamındandır ki hâlâ hapishanelerimizden işkence kaldırılıyor.

İlan

Hürriyet gazetesine vaz-ı hame-i ibtidar olunalı bir sene müddet olup geçen sene alafranga hazirandan itibaren *Hürriyet* hisseleri için nam muhteremleri vuzu defter-i mefharet olan zevat-ı hamiyet sematın yedlerindeki senedat tarihlerinin müddetleri münkazi olduğuna ve işbu eser-i mu'teberin bundan böyle devamı yine onlar tarafından bî-dîrig tutulacak muavenet vatandaşı ve fütüvvete merhun olduğuna mebni hisselerinin teccidine rağbet edenler matbamızın bu kere nakil

ettiği mahale yani Türkçe ve Fransızca bâlâ-yı gazetede muharrir olan mevkie vesait malumelerine beyan-ı keyfiyet etmeleri fakat gazetenin bahası olan bir liraya yalnız posta icratı olarak beş şilin ilave eylemeleri ve bir de mezkûr gazetenin birinci nüshasından ellinci numaraya kadar elli adet nüshası takım edilerek hissedarından ve saireden isteyenlere beher takımı posta ücretinden maada ikişer İngiliz lirasına i'ta olunacağından talib olanlar kezalik Londra'da mahall-i mezkûre iş'ar-ı keyfiyyet ve suret irsalini dahi beyana himmet eylemeleri bilhassa ihtar olunur.

İlan-ı Mahsus

Hürriyet gazetesini alan zevattan bazıları tarafından varid olan mektuplarda gazetenin vakt ü zamanıyla ele geçirilemediğinden ve bazı kere fahiş paralar verilerek alındığından şikâyet olunmakta ve ellerindeki numaralar noksan olup da takım yapmak ve noksanları olduğu cihetle müceddiden takım tedarik etmek isteyenleri dahi bulduğundan bunlar için arzu olunan nüshaların ne tarikle irsal-i mümkün olacağı dahi sual edilmektedir.

Cümlenin malumu olduğu üzere işbu gazete idare-i hazıraya dalkavukluk etmeyip hakkı söylemekte bi-perva olduğu ve (el-hak mer) kaziyesinde doğru işitmek müdahanelerle zehirlenmiş kulaklara acı geldiği cihetle bunun memalik-i mahruseye men-i duhuli için Babîâli canibinden her türlü takyidat icra olduğu gibi vatanın saadet ve selameti uğrunda ihtiyar-ı garabet eden himmetkâran için vatandaşlarını hakayık-ı ahvalden haberdar etmek birinci vazife olduğundan Yeni Osmanlılar Cemiyeti tarafından dahi bu gazetenin memalik-i mezkûrenin her tarafına irsal ve idhali için mümkün olan vesail ve vesaitin tedarikinde tecviz-i kusur olunmamıştı gazeteden hissedar olmayıp açıktan nüsha nüsha almakta olanlar için gazeteler birkaç elden geçerek kendilerine vasıl olunca[ya] kadar vakit zayi etmeleri umûr-ı tabii'yeden ve muhtekir eline geçen nüshaları gazetede muharrir olan fey-i muayyeninden ziyadeye sattırmamak men'â elden gelmeyen umûr-ı müşküleden olmakla arz-ı teessüfden başka bir şey denilemez.

Hürriyet gazetesine hissedar ve daimi almaya hahişkar olan ashab-ı hamiyet vesait-i malumeleriyle günü gününe gazetelerini alırlar. Ve matbaa ile kimsenin malumatı olmaksızın ve hatta kendi isimleri dahi bilinmeksizin muhabere dahi etmektedirler. Şöyle ki İstanbul'da bulunan zevatın bazıları Galata'da ecnebi

tüccarından bir takımıyla söz edip *Hürriyet*'in basındaki Fransızca yazıyı göstermişler ve demişler ki şu gazeteden biz hisse alacağız fakat kendi ismimize olmayıp sizin isminize olmasını isteriz. Bu hâl gazetede muharrer olan (Londra'daki) matbaaya yazınız ve kendi namınıza bir veya beş nüsha gazetenin beher hafta gönderilmesini iş'ar ediniz. Beherinin mahalli fiyatı bir lira ve açıktan gönderilmesini iş'ra ediniz. Beherinin mahalli fiyatı bir lira ve açıktan gönderilirse posta ücreti beş şilin (yirmi beş buçuk kuruş) dir. Ve mektup içinde gönderildiği hâlde beheri bir şilin (beş buçuk kuruş) masrafla geleceğinden ve bu da bir yılda iki buçuk liraya balığ olacağından işte bir lira beş şilin veyahud iki buçuk lira dahi posta ücreti ki cem'en üç buçuk lira eder diyerek çıkarıp üç buçuk lirayı tüccara vermişler. Ve tüccar tarafından dahi matbaamıza yazılmış ve gazeteleri her hafta posta ile gönderilmekle herkes posta vürudunun ertesi günü tüccarın mağazasına gidip gazetesini almakta bulunmuştur. Bu cihetle vasıta olan tüccar dahi bu zatların kimler olduğunu bilmese gerektirir.

Taşralarda dahi tüccar varsa onların ve yoksa sair ecnebilerin vasıtasıyla aynıyla bu tedbiri icra etmeleriyle gazeteleri mütemadiyen gönderilmektedir.

Matbaaya havadis ve malumat verenler dahi gazetenin bâlâsında muharrir olan mahale gönderilmek üzere mektuplarının taraflarına Frenkce bilir bir adama yazdırıp gönderirler ve mektuplarında isimsizlerce imza dahi koymazlar. Bunun için mektupları yazan kimler olduğu matbaaca dahi bilinemez. Fakat bu misillü imzasız mektuplarda şahsiyete taalluk eden mesele bulunursa sahibi muayyen ve mu'temed olmadığı için onlar tayy olunup fevaid-i umûmiyeye dair olan bahisleri neşrolunur.

Kemal ³²

³² Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

62 HÜRRİYET 1285

Numara: 62 22 Cumâdâ'l-ülâ Sene: 1286 30 Ağustos 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhis-i millet ve devletimizin selametini Osmanlı halkının menfaatini mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şilinedir. Her hissesahibine beher hafta istediği nam-ı mahâle Hürriyet gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı mukayede tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlersen oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi [üç buçuk kuruşa]dır. Hürriyet'e her ne yazılmak istenirse bâlâ da mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

MUVAZENE-İ MALİYE**1 Hizmet**

[12]85³³ senesinde hulâsa cedveliyle Maliye nezaretininin buna dair olan takriri *Takvim-i Vakayi'nin* 27 Rebiülahir 1286 [6 Ağustos 1869] tarihli nüsha ve ilâvelerinde görüldü. Muvazine-i Maliye siyasetçe ve ba-husus devletin hâl-i hazırına göre pek mühim bir mebhas olduğundan bizde bu babda birkaç lakırdı söylemek isteriz.

Muvazenenin iki faidesi vardır ki biri hükûmet ve ümmete hizmet ve bir de ashab-ı dikkate ait olan ibrettir. Hükûmete münhasır olan faidesi iki türlüdür. Evvelkisi ashab-ı idâreye devletin bir sene içindeki ihtiyâcâtını ve hâsıl edebileceği iradı göstermektir ki sarfiyât-ı idârenin intizam ve ihtiyât üzere cereyanına sebep olur. İkincisi hazinenin hâlini umûma bildirmekle itibar-ı devleti muhafaza etmektir ki bununla lüzum göründükçe suhuletle istikraz edilir. Ümmete hizmeti ise ihtiyacat-ı idareyi umûmen taht nezaretine i'ta ile halkı beyhude yere para vermekten ve alınan akçeyi israftan ve kayıttır. İşte biz bu makalemizi yalnız muvazenenin hizmet-i cihetine hasır ederek ibret-i cihetini gelecek numara için bir bend-i mahsusa teallük eyledik.

³³ [1868 tarihinin karşılığıdır, A.N.].

Bizim bütçenin hulâsası tertibce zararsız yapılmış olduğundan eğer sahihen hazinede bir muntazam kayıt tutulmuş ve tahminler ona tatbik olunmuş ise birinci maksadın evveli ki şıkkı hâsıl olmuş demektir. Fakat hayfâ ki biz nezaretin takririnde lazım olan tedkik ve sıhhati göremiyoruz. Mesela onda asr-ı sâbıkın asr-ı hâzıra iki milyon keselik kâime devrettiğinden bahis olunuyor. Hâlbûki kaimenin lağvında yapılan hesab-ı resmiye göre tedavülde bulunan evrak iki milyon üç yüz altmış yedi bin dokuz yüz bu kadar kese idi. Bu bir tefavüddür ki Hazine-i İrad ve masrafının hukukunu şöyle dursun dört beş sene evvel yaptığı bir mühim hesabı dahi bilemediğine veyahut muvazeneyi iş görmek ve doğru söylemek için değil mücerred bir nümayiş göstermek maksadıyla yaptığına delalet eder. Ve mesela ahd-i hazırda tezayüdünden bahis ettiği varidâtın gümrüklerle tuz ve duhân rüsûmu gibi şeylerden hâsıl olduğunu söyledikten sonra bunu ticaret ve ziraatin terkiyatı suretinde gösteriyor. Hâlbuki ithâlat-ı ecnebiye gümrükleri muahharen tezayüd olundu ve tuz ile duhanın inhisarı sonradan icad eyledi. Böyle resim tezyidine ve inhisar icâdına ticaret ve sanatça terakki demek ise o kadar garip bir sözdür ki kâilinin ya ıtıla-ı ahvâl veya sıdk-ı makâlden biri olduğuna hükmettirir. Ve mesela iradı umûmi üzerinden hem seksen dört senesinin tecrübesinde ve hem yetmiş beş senesinin tahmininde topu elli beşer bin kese mümtenâ't gösteriliyor. Hâlbuki tekâlif devletin takât gelmeyecek derecelerde ağırlığı ve ahalinin malca şiddet muzayakası ve bir milyon keseden ziyade tahmin olunan varidat-ı öşriyeden lâ-ekal beşte birinin mültezimler uhdesinde çevirdiği herkes malumi olduğundan zikrolunan tecrübe ve tahmin o kadar vaktiyle baiddir ki kimseler sıhhatine ianemez Binaenaleyh vaktiyle bazı tarafa tarafından muvazeneyle verilen “muhayyilat” unvanı bu sene dahi bedaheten hatırlara tebâdür etmek mukarrerdir.

Teshil-i istikrâzata gelince bizde iki katına sened vererek fâhiş fâizlerine para almak ve tahsisatının te'diyesin Hazine muktedir olamazsa yeni bir istikrâz daha akdiyle icra-yı icabına bakmak ve nihayet devlet taahhüdâtını ifâdan bütün bütün aciz kalsa dahi Tunus'ta olduğu gibi müdahale-i ecnebi ile bir suret-i tesviye bulunmak adeti meydanda durdukça bizim için Avrupa'dan istikraz menba' pek çabuk kapanmaz yoksa sırf itibar-ı mali sayesinde borç alacak olsak muvazenenin neşri buna hizmet edemeyeceğinde hiç şüphe yoktur. Çünkü evvela bir muvazenenin halka emniyet bahş olabilmesi bâlâda itiraz ettiğimiz şeyler gibi zihinlere sırf aksine

te'sir edecek nekayisten hâli olmasına tevakkuf eder. Saniyen farz edelim ki herkes defterimizi tamamına değilsin topu üç milyon üç yüz yoktur. Bin keselik varidat üzerine birçok milyondan ziyade açık ve düyûn-ı gayr-ı muntazama gösterin. Bir muvazenenin istikraz için mürâca'at olunacak ashab-ı sermayeye ne kadar ıtmi'nan verebileceği muhtaç te'emmül değildir. Böyle bir hâlde hazinenin itibarını muhâfazaya çare ise devletin ıslah-ı ahvâl teşebbüsünde bulunduğunu ve ittihaz ettiği tedbirler iskânsız veya tesirsiz şeyler olmadığını göstermekten ibaret kalır. Bu muvazene takririnde ise cülus-ı hümâyun mebde' i islâhat ta'yin olunmuş ve şimdiki hâlin ıslahına fâiz diyen gayr-ı muntazamanın tahsisâtını geçmemek üzere bir istifraz akd-i çare gösterilmiştir.

Malum olduğu üzere asr-ı sabıkda yirmi iki sene imtidat etmiştir. Devletin idare-i mülkiye ve askeriyesi hemen bütün bütün yeniden teessüs olundu. Ve Tanzimatın çok yerlere asker kuvvetiyle kabul ettirildi ve iki yüz bin asker idare edecek kadar esliha-ı mühimmat ve bir hayli sefayın peyda edildi. Kırım muharebesi geçirildi. İki defa Karadağ ile uğraşıldı iki defa Cebeli Lübnan beliyesine uğranıldı. Cidde ve Şam'a bunca tazminat verildi. Bu kadar seneler ihtiyata birçok redif-i silah altında tutuldu. Bunlardan başka saray-ı düyûn-ı müdennivesi ve mığırđıç falan yağmaları ve kaimenin teessirat mezrası hazineye nice hasarı mucip oldu. Müstesna zamanlardan kalma bunca büyük hırsızlarda basıldı. Varidat-ı devlet ise beş altı yüz bin keseden başlamış ve nihayet iki buçuk milyon keseye ancak varabilmişti. Hâl böyle iken o zamandan asrımıza devir olunan fazla şundan ibarettir.

Kese

660,000	70 senesinde haricdan istikraz
1,100,000	71 Senesinde
1,100,000	74 Senesinde
558,128	76 Sene-i Rumiyesinde
2,367,916	Lağvında yapılan hesaba göre kaime borcu

Nezaret-i takririnin hesab-ı takribisine göre

3,500,000 Düyün-ı gayr-ı muntazama

Kezalik-i takririn hesap takrisince muvazene

400,000 açığı

500,000 Tahvilat-ı mümtaze

1,187,044 bugün

Sekiz seneden ibaret olan bu asırda ise yalnız Girit vakıasıyla uğraşıldı ve Karadağ ve Suriye masraflarının ufak bir cüz'ine iştirak edildi. Tüfeklere, gemilere biraz masraf olundu. Saray-ı hümayun hazineye borç devretmediğinden başka mahsusâtını dahi tenzil eyledi. Kâime lağv edildi iskonta beliyesi yok varidat ise nezaret-i takririnin şahadetine göre iki buçuk milyona garip bir miktardan başladı üç buçuk milyon kiseye yaklaşıldı hâl böyle iken yine iraddan başka şu kadar sarfiyât vuku' gelmiştir.

Kese

1,760,000 77 Senesinde hariçten istikraz

1,260,000 79 Senesinde

550,000 Kezalik

1,260,000 81 Senesinde

1,103,490 En sonra Paris'ten alınan

8,000,000 Esham-ı umumiye

1,000,000 Takririn takribine göre dahilinden alınan iane

1,000,000 yine o takribe göre düyûn-ı gayr-ı muntazama

121,000 adî ve fevkalade bütçelerin açığı

16,254,490 Bugün

Asr-ı sabıkadan müdevvir düyûn-ı istikradat-ı hariciyeden maadası olan altı milyon yedi yüz yetmiş bin dokuz yüz on kese bu asırda tecdid suretiyle tesviye olduğu için asr-ı hazır hesabından tenzil olununca

Kese

16,254,490

6,770,910

9,453,580

Şu dokuz milyon dört yüz seksen üç bin beş yüz seksen kise sırf bu asrın açığından ya daha asayışli ve daha varidâtli olan sekiz sene ahirenin yirmi iki sene-i salifeye yakın açık göstermesine nazar olununca hazinenin ıslahat yolunda bulunduğu ve Maliye Nezaretinin tahririnde denildiği gibi hâl hâl-i hazrın şayan teşekkür olduğuna itimad edecek hangi mecnunlardır.

İhtar

(Devlet-i Âliyye'nin düyûnuna dair üç defter meşhudumuz olmuştur. Bunun biri bir *Almanya* gazetesinin Osmanlı Bankası'ndan aldığından bahis ile neşrettiği defterdir ki ondan 10 numaralı *Hürriyet*'e bazı hesaplar nakil olunmuştu. İkincisi Fransa bankasından çıkma bir hülâsadır ki o da 22 numaralı *Hürriyet* de mündericidir. Üçüncüsü hazine-i maliyeden çıkararak dolayısıyla elimize geçmiş bir diğer hülâsadır. Bunların üçü de birbirine benzemez istatistik kitaplarının İngiltere Sefareti'nin bir takrir-i resmîyesinden ahz ile neşrettikleri hesap tamamıyla üçüncü deftere mutabık olduğundan bizde bu hesapta o defteri ihtiyar ettik).

Saded

Gelelim zaruret-i hazıranın def'i babında düşünülen çareye istikrâz ile borç ödeyerek ıslah-ı hâle çalışmak devr-i dâim suretiyle makine yürütmeye uğraşmak kabilinden bulunduğu ve hazinede olan harabiyetle servet-i umumiye de görülen tedennînin en başlı bir sebepte şu düyûn-ı hariciye beliyesi olduğu kabil-i engiz midir?

Haydi zaruridir denilsin de hazine bu defa da bir istikraz akdine mecbur tutulsun ya Maliye Nezareti'nin tahayyüli gibi düyûn-ı gayr-ı muntazama tahsisatını karşılık gösterin bir buçuk milyon keseyi tesviye edecek para bulmak nasıl kabil olabilir. Biz İngiltere ve Fransa'nın taht-ı kefaletinden bulunanlarından ma'ada hiçbir istikraz akd etmemişizdir ki yüz de altmıştan ziyadesiyle geçmiş olsun farzedelim ki hazine bu sefer daha bahtiyar çıkıpta iki buçuk milyon keselik bir istizâne ile lazım olan bir buçuk milyon keseyi elde edebilecek olsun bunun en hafif şeraitli olan istikrazlarımıza tatbiken yüzde altı faiz ve bir re'îsü'l-mâl itibarı ile tahsiyat-ı seneviyesi yüz yetmiş bin kese olmak lazım gelir. Hâlbuki adi muvazenede görüldüğü üzere düyûn-ı gayr-ı muntazama tahsisâtı yetmiş sekiz bin sekiz yüz kırk bir keseden ibarettir. Biz İngiltere miyiz ki yüzde üç faizle para bulmaya muktedir olalım.

Muvazeneden ümmete hâsıl olacak faidenin medarı olan nezaret-i umumiye ise muvazene defterini kesin görmesi değil mebusan-ı ümmetin red ve kabule iktidar ile beraber tedkik etmesi demektir. Halktan lüzumsuz yere para alınmamak ve alınan şey beyhude sarfolunmak bununla hâsıl olur. Biz de usûl-ı meşveretin fıkdanı

cihetiyle bu maksadın esasen hâsıl olamadığını bir tarafa bırakalım bari birkaç sene evvel muvazenemiz velev memurından mürekkebe olsun meclis-i umumiye arzolundu muahharen Şura-yı Devlet'te tedkik olunması nizam ittihaz edildi daire-i müzâkere geçildi. Bu bütçe yalnız Şura-yı Devleti'nin Reis ve reis-i sanileriyle Devair-i Nazırından mürekkebe bir Encümen de görülmüş ve takvimin rüyetince bu da nizamına tevfikân yapılmış fakat muvazenenin ruesa ve nazar-ı marifetiyle tedkik-i nezareti memur icraya ve hükûmeti sahib-i davaya havale demek olduğundan umur-ı Maliye kefalet-i umumiye değil hususi bir temin altına bile alamamıştır.

Balâda ki ifademizden anlaşılır ki bu muvazeneden hükûmete ve ne de ümmete muhakkak bir faide yoktur.

Mısır Valisi'ne yazılan tahrirat-ı Samiye'nin cevabı Talat Paşa yediyle İstanbul'a gönderildiği ve bunda Zat-ı Padişahi'ye arz-ı mutavaatla beraber eğer elindeki umur-ı mühimme müsaid olursa Paşanın dahi İstanbul'a geleceği beyan olduğu Avrupa'ya gelen bazı telgrafnamelerde görülüyor.

Cevabın bu mealde olduğu sahih ise Vali Paşa anlayamamıştır ki İstanbul'a gelmesi için kendine giden mektub-ı Sami akranından biri tarafından gönderilme davet tezkiresi değil velinimet ve matbu'-ı meşru'-i olan Halife-i İslâm'ın emriyle yazılmış li-eclü'l-hâkime irade-i ihdar-ı havi bir emirname idi.

Vali Paşa bilmiyor mu ki o memuriyete kendini ta'yin ettiren Mehmed Ali Paşa fermanı ahkâmca eğer Mısır'da bazı emir-i mühimme var ise Hıdiv'in rey-i hod-seranesi değil devletin emri üzere rü'yet olunmak lazım gelir. Ve binaenaleyh müşarünileyh hakk-ı vilayetinden sükûtunu icap edecek surette hakkında vuku bulan bunca isnadatdan dolayı muhakemesi için İstanbul'a gelir. Ve tebriye-i zimmete muvaffak olursa o bahsettiği emir hakkında dahi Devlet-i Âliyye'nin emirini istizan edebilir. Vali Paşa zanneder mi ki istiklal-i efkârının tervicine uğraşmak veyahud şeker falan satmak ve felah döktürmek ve tiyatroya Avrupa'dan şarkıcı ve oyuncu kızlar celbine çalışmaktan başka Mısır'da bir mühim iş olduğuna kimseler itimad eylesin?

Vali Paşa o memulde midir ki Girit Vakası'yla bu defa ki seyahatin esbabı dünyaya ma'lum olduktan sonra mahud "alaka modası" nev'inden olarak Zat-ı Şahane'ye arz u mutavaat herkes aldansın dursun?

Paşa'nın Zat-ı Şahane'yi metbû'-ı meşrû' tanıyıpta o emrine itâat göstereceği sahih ise ya taraftar ve belki maâşlı memurlarının kullandıkları ve kullandırdıkları lisan nedir? Numune olarak kim bilir ne türlü vesait ile "*Opinion National*" nam Fransız gazetesine yazdırılmış olan bir makalenin bazı fıkralarını hulasa-ı irad edelim. Benden birinci ibaresi Şarkda olan Fransa politikasını tahtı'e eder. Ve ikinci ibaresi şöyle başlar "zaman o zamandır ki Şark'da milletimizin eski politikasına mutabık bir meslek hareket ittihaz edelim. İşte şimdi Mısır ile Türkistan beyinde olan münafet bize bir fırsat arz ediyor ki onunla hem kendi menâfimize ve hemde serbest-i ümmet kaidesine ve medeniyet o istikbâle hizmet edeceğimizden bu fırsattan iğtinam etmemek afv olunmayacak bir kabahat olur."

Benden müellifi bu ibâreden sonra Fransızların Mehmet Ali Paşa hizmetinde olan esirlerine dair birtakım mübalağalar iradıyla "Firavunlar ve Hıdivler" memleketine Süveyş Cedveli hiç işitilmemiş derecede esbab-ı azimet tehiyye eylediğini beyan ederde bir diğer fıkrasında der ki: Mısır'ı himaye etmek ve Türklerin bizim za'af ve müsahele ve gaflet ve müsamahamıza i'timada cesaret ettikleri tehdidenden kurtarmak Fransa'nın vezâifindedir.

Vâkıâ Mehmet Ali Paşa'nın ahlâfın halkın saadet hâli için kendilerinden me'mul olan şeyleri tamamıyla icra etmediler. Ve hiçbir vakit irad ve tekabbuhundan hâli olmadığımız bir takım harekât-ı siyeh ve hod-seraneye kıyam eylediler. Mamafih' Memlûklerin elinde bir cenaze olan Mısır onların elinde sahib-i habbât ve fiil bir vücud olduğuda münker değildir. Hâlbuki Devlet-i Âliyye ıslahat nümayişi ve medeniyet masharalığıyla beraber inkıraz ve harâbiyyete şitab ediyor.

Mamafih bugün görüyoruzki Sultan Sadrazamı lisanından Mısır Valisi'ne karşı bir muntazam dava açmaya kalkıştı. Kendi memleketi günden güne harâb olmakta ve ahali Ermenistan gibi mahsuldâr yerleri bırakıp Rusya'ya hicret etmekte iken Hıdiv'e sû-i idare isnad ediyor ve Padişah Tahribat-ı Maliyenin bir misal müşahhası olarak bir beliyye-i izmihlâle doğru yürüyüp gitmekte olduğu ve hazine-i

hâlîyesini doldurmak için felahları soymaya Hıdiv'i kendi icbâr ettiği hâlde şimdi müşarünileyhi Maliyece sû idaresi için ta'yîb ediyor. Padişah şimdi istirdad ile tehdit ettiği inayeti Hıdiv'e ağır bahâ ile satmış ve Babîali ise bundan dolayı vergiyi seksen bin keseden yüz elli bin keseye iblağ eyledikten başka Hıdiv'den ancak mesellerde işitilecek derecelerde paralar almıştır.

Ya bu hâlde Fransa, Vali Mısır aleyhinde Türkler ile hem töhmet olmayı ve bir vücut zi-hayatı boğmak için bir cenazeye iane etmeyi ihtiyar ederde Mısır Abdülazizi'n mahkûm ve zayı' olan saltanatının âdî bir eyaleti olmayı tavsiye eyler mi?"

Biz zannederiz ki Fransa, Mısır hakkında olan politikasına sadakat ve şanını vikâyet ederek Mısır valisine muavenetle 1841 muahedesini tekrara gözden geçirmek ve bu Mısır'a da Babialı ile Mısır'ın vuku-ı mahsuslarını ta'yin etmek yani Mısır'ı dahi memleketeyn ve Sırp hâline göndermek için bu fırsattan iğtinam eder. Hemen şüpheden vareste gibidir ki böyle bir teklif meydana konulduğu hâlde İngiltere ve Fransa ve Rusya muvaffakat gösterirler. Ümidatı ile ârzû-mend felah olan ahali bizi milletin hamisi bileceklerinden bizde şarkda rüchânımıza tekrara malik oluruz.

Vakıa Vali Paşa garaza tab' oldu lakin bunun sebebi 1841 senesinde Mısır'a ta'yin olunan mevki mahsusun kabil devam olmadığıdır. Bir kere bütün Avrupa'nın irtikap ettiği hatâ ıslâh olunsun o zaman Türkistan ile Mısır'ın münasebetinde şarkın asayişini ihâfe edecek bir şey kalmaz."

Dedikten sonra şimdiki münâza'nın iç yüzünde bir takım desayiş-i kabiha ve ağraz şahsiye ve infi'âlât dünyada vardır. Rivayet vakıaya göre Padişahın Mısır Valisi'ne hiddeti imparatorun müşarunileyh kendi yattığı odada ikame etmesinden neş'et etmiştir. Sözleriyle hatm-i kelâm eder.

Bu tercümenin irâdından muradımız Hıdiv'in devlet hakkında olan efkârından bir eser göstermektir. Mamafih şurasını söyleyelim ki müşarunileyh taraftarını kendine mu'teriz görünerek daima nikab altında bulunmakta maharetden hâli degiller ise de böyle ufak tefek şeylerde şeytanetle muttasıf olanların ekserinde olduğu gibi idare-i kelâmda pek aciz görünüyorlar.

Mesela Şu makalenin muharriri Mısır Valisi'ni himayet serbest-i ũmmet kaidesine hizmetdir diyor. Onu dũŕŕnmŕyor ki Vali Paşa, Mısır'ın yerlisinden değil Mehmet Ali Paşa ahfâdından olduğundan bizler gibi Tŕrk oğlu Tŕrktŕr. Ve idarenin her Şubesinde istihdam ettiği bŕyŕk memurlar ve hatta kullandığı zabtiyeler içinde bile asıl Mısırlı pek nadir bulunur. Farz-ı muhal bu ya Mısırlılar ayrı bir ũmmet olsalarda bizden ayrılmak isteseler bile onların hŕrriyetine hizmet-i and Padişaha olsun mesul bulunan Valilerini hŕkŕmdar-ı mŕstakil heyetine getirmek ve bu suretle bi-çare ahaliyi her istediğini bi-perva yapar bir zalim ile ekserisi ipten kazıktan kurtularak oralara dolmuş olan tevaif muhtelifenin dest-i kahrını bırakmak mıdır?

Hele vaktiyle Mısır hareketinde teŐvikten dolayı asıl hatayı Louis Philippe irtikap etmiş ve hatta ŕyle mŕhim bir meselede Dŕvel-i Muazzamanın mukâvelât-ı resmîyesine bile dahil olamamış iken muharrir cenapları hatayı umum Avrupa'ya isnad etmekte ise de gerek imparator Napolyon'un dirayet-i fevkâlâdesine ve gerek Fransızların efkâr-ı hŕrriyetpervanesine nazaran bugŕnkŕ gŕnde Fransa Hŕkŕmeti'nin Mısır Valisi tarafından gŕsterilen temayŕlât-ı nimet-i nâ-Őinâsaneyi tervic etmeyeceğine ve daha geçende İtalyan ve Őimal-i Almanya'nın ittihâdına hizmet ve himmet ettiği hâlde Şimdi ũmmetlik kaidesinin tervicini bir heyetin tefrik-i icrâsında aramayacağına ve ba-husus Şark ŕzerinde istihsal rŕchan için İngiltere ve Rusya ve Avusturya Devletleri'nden muvaffakat ve muavenet beklemek mecnunluğundan kat kat mŕberrâ bulunduğuna mŕntemiz vardır. Ve burası da mukarrerdir ki Fransa, Mısır'a Devlet-i Âliyye'nin âdi bir eyaleti derecesine inmeyi tavsiye etmeye muhtaç olmaz ŕnkŕ Mısır, zaten devletin bir adi eyaletidir olsa olsa o hâlden çıkmaya kalkıŐmamayı nasihat eder.

Muharrir-i makalenin olduğa haklı gŕrŕndŕęŕ bir yer Devlet-i Âliyye'nin sŕ-i idaresine dair irâd ettiği mŕbahistir vakıa bizim hazine harabedir fakat buna sebep Zat-ı Padişahi değil sevk-i idaresidir saniyen henŕz Vali Paşa'nın maaşı tayin edilmemiş ve zamanında Mısır'ın borcu dŕrt ve vergisi ũ kat tezayŕd eylemiş iken Mısır ile hazine-i devletin biri birine tesbiti nasıl caiz olabilir. Acaba Mısır idaresinin servetinden bahis edenler birkaç mŕnasebetsiz mŕdahene için aldıkları bedeli mi buna mikyâs tutarlar. Hıdiv'i fellâhları soymak için Padişah niçin icbâr etsin? Mısır'ın bir milyon keseye yakın iradı var. Hâlbuki tezyid olunan vergi yetmiş bin

keseden ibarettir. Ve bu tezayüd dahi taraf-ı Padişah'tan kendine edilen inâyetin bedeli değil müsâdât-ı asliyenin iktizasıdır. Çünkü mukavelat-ı düveliyede verginin suret-i maktûada alınması musarrah ise de miktarı ta'yin olunmaksızın mülkün tahmilde bırakılmıştır.

Ya hele muharrir-i makalenin zikrolunan inayet-i Padişahi için Babıali'nin Hıdivden mikdarı mesellerde işitilecek derecelere paralar aldığını Hıdiv'i himaye ettiği bir makalede söylemesine ne denilir. Müşarunileyh ne mürüvvetli zat imiş ki a'za-yı hanedanın igtisap hukuku için kapı kapı dolaşarak rüşvet dağıtmak tenzilinden ictinab eylememiş.

Devlet-i Âliyye'yi cenazeye Mısır'ı vücud zi hayata teşbihte hiç mana göremedik. Mısır'da bizden ziyade emlâk-ı Hıdiv'inin angaryası ve zabtiyelerinin kırbacı ve suret-i hafiye de katl ü tesmim-i muamelâtından başka ne vardır.

Zat-ı Padişahi ya Hıdiv'in kendi ötesinde ikame olunmasından dolayı üstâd infi'âl etmek ise şarkın ahvalini hiç bilmemektir. Ma'al-iftihâr beyan ederiz ki Osmanlıların kâffesi mihmân-nüvâzlığına şarkını idrâk edenlerdendir. İçlerinden bir fark bulunmaz ki bir misafirin velev dilenci olsun kendi kadar ikram gördüğüne infi'âl ede.

Hasılı bu güne kadar Devletin Mısırca politikası hâl-i tab'isinde cereyan edip duruyor. Hıdivin gazetelere böyle münasebetsiz sözler söylemek için sarfettiği paralar israf nev'indedir.

Bir iki günden beri gelmekte olan telgraflara göre Babıali, Vali Paşa'nın mektubuyla iktifâ etmeyip Müşarunileyh ileyh-i vazifesi dairesine irca' edecek bir takım o ümera-yı havi bir tahrirat-ı Samiye daha göndermek üzere imiş. Bakalım ilerisi neye müncer olur.

...

(Yeni Osmanlılardan Bir Zat Tarafından Matba'amıza Gönderilip Gazetemize Derç Edilmekte Olan Hatıralardan 55 Numaralı Nüshadaki Makalenin Mabadıdır.)

Bir tercümanın Saray-ı Hümayun'a gidip birkaç söz söylemesi ile bir satır azmin azledildiği ve diğerine ifadesi ile ahirinin Hariciye Nezareti'ne ta'yin olduğu defaat ile vuku' buldu.

Bir tercüman-ı Hariciye Nazırının yazı tepsisi üzerinden kalemi alıp nazırın eline vererek istediği kelimeyi yazdığı ve bir Sefir Sadrazamla görüşmek için Babıali'ye gelerek sadarete mahsus olan sandalyenin üzerine kıvrılıp oturduğu ve Sadrazam olan zat onun karşısındaki misafir sandalyesinde ecnebi gibi bozulup durduğu nice kere görüldü.

Müsteşar ve Beylikçi ve Amedci gibi ikinci derecede bulunan Babıali memurlarının bir tercümanı hoşnut etmek için iki üç defa bir müsveddeyi tashih ve tebdil ettikleri ve Sadrazamdan görmedikleri evza' ve muamelât-ı tahkiriye onlardan görüp hazmettikleri bin defaa vukua' geldi. Taşra memurlarının azl ve tebdili ise bir Sefir'in veya tercümanın tahrik şefe-i iradesine mevkuf ve münhasır olmakla memâlikde görülen yolsuzlukların ve isâr-ı harabi inhitâtın esbâb-ı müstakilesinde bir başlısı dahi bu vechile merkez-i idarede cereyan eden nüfuz-ı ecnebiye oldu. Zira vali ve mutasarraflardan her kim oranın konsolosu ile uyuşmaz yani konsolosun menfaatine hizmetle kendi vazifesini ve hukukunu feda eylemezse resmen şikâyet şöyle dursun yalnız Konsolosun Sefaret Tercümanına yazdığı bir mektupta beyan ettiği hoşnutsuzluk biçâre memurun ferman nekâli olduğu hezar-ı emsali ile sabit olduğundan her yerde mülkiye memurları konsolosların tatbisini kendilerine birinci vazife addettikler konsolosların tatbini ise mülk ve milletce ihtiyar mazaratdan başka suretle hasıl olmamakla ve memur dahi o memuriyeti ne güçlükler ve ne türlü eller ve etekler öpmek ile ele geçirdiğini ve sarrafa olan borcunu ve mahcubiyetini ve azlinden sonra başına gelecek avakîbı ve evlad ve iyâlinin duçar olacağı ızdırabı birer birer der-piş-i mütâlâ'a ettikte göz göre nefsinin tehlikeye ilka etmekten sahip vesaili olmayan bir memlekete âtide gelecek mazeretin ve emsal ve eslafının dahi bastıkları bir hareketin ihtiyar ve icrasını evveli görmekte bi'z-zarure ve bi'l-caburiye memleket yıkanlara muavenet eylediler. Bunların içinde namus ve

himmeti menfaat-ı zatiyeye tercih edenler. (şiddet ve imtizacsızlık) gibi töhmetlerle ma'zul ve menkub ve mahzul oldular.

Bundan naşi devletimizde akıl ve tedbir ve iffet ve hamiyet ile muttasıf olan memurlar birer birer işden çıkarılıp onların yerine Babıali'nin mizac ve müşirine muvaffak olanlar götürülmekle kâinata karşı mucip şikâyet olan şu kaht-ı rical hâli meydana geldi.

Yine bundan naşi aceze-i ahali kendilerine vâki olan zulm ve sitemler üzerine her ne zaman tazallüm ve istimdad için bab-ı hükûmete gelip feryad eyledilerse kapıyı kapalı veyahud hasımlarını haklı buldular. İşte bu sebeplerden dolaydır ki ahali ve tebaamızın bir çoğu Rusya ve İran ve Memleketyn ve Avusturya topraklarına hicret ve bir çoğu dahi ecnebi himayetine dehalet etmekten başka tarik-i necat ve selamet bulamadılar ve bu ahvâlin netice-i tâbisidir ki memalikimizde nüfusa killet ve ziraat ve sanat ve ticarete kesel ve atalet ve erbab-ı iffet ve istikâmete nedret ve hırsızlığa ve yağmacılığa bereket husema-i hariciyeye cür'et geldi. Velhasıl devletimizin kuva-yı erkanına arız olan za'f ve natuvani sebebiyle devam-ı hayatımızdan Avrupa ıstibaha düştü ve onun üzerine Şark Meselesi meydana çıktı.

Şark Meselesi

Bu nam ile Avrupa kabinetoları beyninde ve gazeteler lisanında bir muamma döner dolaşır ve hâl ve keşfi için bir müddetlerden beri akli eren ve ermeyen herkes çabalar çalışır ve şarka dair her ne zaman bir gıcirtı çıksa kabinetoların maztaba-i müzakeratında cümleden evvel bu muamma misli görülmemiş bir ta'am gibi nihade-i tabakçaya mütâla'a olunur ve erbab-ı politikadan her biri bir kere elini uzatıp evirir çevirir bakar koklar nihayet bilmediği şey olduğundan ürküp yine yerine bırakır ve fûru'atı üzerine bir tedbir-i muvakkat bulunarak tabakçeyi mesele yine konulduğu gibi kaldırılır ve bir başka vakit için saklanır. Böylelikle Şark Meselesi çürüyüp kokdu ve öyle semiyet hâli kesbetti ki şimdi koklayanın burnu düşer ve böylede kaldıkça korkulur ki ileride semiyeti daha ziyade kuvvetlenip müteallikini tesmim ve itlaf eyler.

Ancak izafiyatından tâ'riye edildiği hâlde Mesele-i Şarkıyye şu zikr olunan müdâhalât-ı ecnebiye tesiratının netâyicler olmak üzere ahali-i Şarkiye beyninde görülen mu'âdât müzehhebiye maddesinden ibaret kalır. Bu hâlin zuhuru için dahi

iki başlı sebep bulunur ki onun birisi (Resmî Ahmet Efendi'nin *hulasa'ü'l-ittibar'*ında kendisi vaktiyle Brandeburg'a Rusya murahhasları kendine selefleri gibi çehre etmeyerek birkaç gün zarfında akd ve imza etmeye muvaffak olduğunu bi'l-iftihar beyan ettiği) mahd Kaynarca Muahedesi ve diğeri dahi Babıali politikasıdır.

İnsaf ve umumiyet üzere bakıldıkda denilebilir ki bu meseleyi Kaynarca Muahedesi doğurdu ve Babıali politikası onu aguş-ı terbiyesinde okşayarak besledi büyüttü zira muahede-i mezkûreye vaz'-ı imza ile Rusya Devleti Şark Hristiyanları üzerine hakk-ı himâyet kazanmakla İstanbul'un hüccet-i temellüküne malik oldum. İtikadına düşüp çığırdan işledi ilerledi bundan Yunan vakası tevellüd etti. Memleketeyn ve Karadağ ve Sırp Meseleleri çıktı. Şam ve Girit hadiseleri zuhura geldi.

Babıali dahi bu çığırları kapatmak vadiyesine insilâk edeceği yerde müttehizi olan harekât mütezebzebânesi ile beyinden caddeler açtı ve ta'mim kaide-i adl ve hakkaniyetle tebasını vücut ve ahid hükmünde tutmak lazım iken ecanip ve agyarin agraz-ı malumeden mütehaddis olan ta'rizatına bir garib tarz ile meydan vermemek meslek na-müntehasına zahib oldu yani mademki men' ve mukavemetinde aciz olduğu bir sebep mecbur ile tebaâ-i Hristiyan açıktan böyle bir himaye-i ecnebiye altına girmeleriyle Devlet-i Âliyye'nin idare-i umumiye-i dahiliyesinden bir nev'-i imtiyaz ve istisna hâline girdiler artık tebaâ-ı bâkiyeyi dahi o imtiyaz ve istisna derecesine terfi' ve cenah adl re'fetini umum-i tebaâ üzerine temdid ve tevsi' ile müdâhalât-ı hariciyenin sû-i te'siratına meydan bırakmamak mümkünatdan iken bu dakikaya hiç iltikat etmedi ve belki bilakis ahalinin bir sınıfı hakkında usûl-ı kadime-i kakhârânesi bir devam tutup taht-ı himâyede bulunanlara muamele istisnaiye gösterdi.

Binaberin himayede bulunanlar eski mezalimin tazyikatından kurtulup maa'rif ve ticaret ve sanat ve servetce ilerlediler ve diğeri dahi bir ikiyüz seneden beri giriftar oldukları tarik-i tedenni ve inhitatta gerileyerek ileri vardılar. Hâlbuki mahmî bulunanlar nice asırlardan beri gayr-ı mahmîlerin taht-ı himayetlerinde mustazil adl ve emân iken bu vesile ile onların kendilerine hâmi tarzında tefevvuk ettiklerini ve vatan-ı müşterekin serveti münhasıra onların elinde kaldığını asıl hamiler görüp menfaal oldular ve ötekiler dahi himâyet-i cedideden istifâdeye

kalkışıp ve haz-ı zaif bir ümid-i mahsusa düşüp evvelki hamilerine nazar istihkâr ile muameleye başladılar.

İşte Babıali'nin şu politika münafıkanesidir ki memalik-i Şarkıyye de bunca asırlardan beri ittifak ve itilaf üzere yaşayan İslâm ve Hristiyan beynine ilka-yı bürûdet ve vahşet eyledi ve bu burudetki Rusya'nın Şark üzerindeki amâl-i muzmeresinin tehvin-i esbab husûli için ekmeğine yağ sürdü. Ve bunların hulâsasından Avrupa efkârında şu kaziye-i teşkil etti.

Mademki Şark'ta bulunan İslâm ve Hristiyan arasında ihtilaf ve bürûdet caridir. Devlet-i Âliyye'nin erkan-ı vücudu bu iki unsur mütehâlif mürekkeb olmakla devam-ı hayatı kabil değildir. Mademki Devlet-i Âliyye'nin hayatı gayr-ı kabildir. Onun indirâsında yerine ne konulacak işbu (Yerine ne konulacak) ibaresi Mesele-i Şarkıyye'nin Türkçe tefsir mücmeli olup politika kârân-ı dehrin hâlinde hayran oldukları muamma dahi budur.

Vakıa bu noktadan nazarla meydanda olan Devlet-i Âliyye'nin zaafıyla beraber hayatını kaydetmeyen hasta gibi sağlamak tarafına meyl ve himmet etmedikten mâadâ altını ketm için etıbba-yı aldatmaya çalıştığı mezahip ve mutalib muhtelif de bulunan tebaâ-ı Hristiyanın imtiyazat-ı haliyeye adem-i kanaat ve vesail ve vesait-i günagün ile pey-der-pey hâllerinden şikayet üzere buldukları ve şâhik şimalde bast-ı cenah hırs eden Rusya kara kuşunun ağzı İstanbul'u yutmak için açık durmakta olduğu arsa-i mutâlâya çekilince meselenin ağırlığı meydana çıkıp en cesur olan politika erbabına dehişt verir. Bununda sebebi meselenin künh hakikati kemâ-yenbagî bilinmediğinden ve bilindi zannonulan şeyler dahi İstanbul'daki sefarelerin yalan yanlış arz ettikleri malumatdan ibaret bulunduğundan işin hangi üçünden tutulsa refi na-kabil bir mani' ve hail görülmesidir.

Kemal³⁴

³⁴ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

63 HÜRRİYET 1285

Numara: 63 29 Cumâdâ'l-ülâ Sene: 1286 6 Eylül 1869

Matbaası Londrada San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhis-i millet ve devletimizin selametini Osmanlı halkının menfaatini mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şilinedir. Her hissesahibine beher hafta istediği nam-ı mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı mukayede tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet*'e her ne yazılmak istenirse bâlâ da mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

MUVAZENE-İ MALİYE 6 İBRET

Bugün hukuk-ı siyasice değil fakat usûl-i idarece Fransa, Düvel-i Muazzamanın cümlesine faik sayılır. Binaenaleyh umur-ı Maliyemizden hükûmetimizin tedabirine istidlal için bizim muvazeneyi Fransanın bütçesi ile tatbik etmeyi münasip addeyledik işte bizim seksen beş senesi muvazene-i adiyesinin telhisen sureti.

Mesarif	Kese
Düyûn-ı Umûmiye Tahsisatı	1,141,515
Hazine-i Hassa	204,629
Evkaf	18,0
Ma'zûlîn ve Mütekaidîn ve Muhtacîn	113,894
Reddiyât ve Mümtanat	56,168
Maliye-i Kısmi	214,492
Dahiliye-i Kısmi	522,450
Şeriye ve Deavi Kısmi	68,689

Hariciye Dairesi	30,778
Nizamiye Dairesi	650,923
Tophane Dairesi	1,500,315
Bahriye Dairesi	149,688
Ticaret ne nafıa kısımları	86,902
Maarif Kısmı	15,871
Zabtiye Dairesi	39,140

Yekün 3,459,468

Varidat **Kese**

Vergi 623,450

Bedel-i askeri 428,985

İş'ar 1,068,860

Agnam Rüsûmu 307,293

Canavar Rüsûmu 6,069

Emtia gümrükleri 394,485

Tütün 103,308

Harir 15,512

Müskirat 40,678

Tapu 22,399

Varaka-ı Sahihe ve Tezakir 19,161

Konrato 2,187

Hariç ve Saik ve Rüsüm-1 tahsiliye	18,423
Rüsüm-1 Mütenevvia	113,952
Mimlahalar	159,533
Orman	15,136
Bahriye'nin Varidat-1 Mahsusası	21,158
Ticaret Dairesinin Varidatı	2,385
Karantinahane-i	3,979
Me'âdin	13,345
Telgrafhane	60,058
Postahane	6,804
Zabtiyenin Varidatı	1,304
Hasılat-1 Mütferrika	59,144

Mısır, Eflak, Boğdan, Sırp, Sisam

Aynaroz vergileri 163,544

Yekün 3,357,979

işte Fransa'nın da 1868 sene-i miladiyesi mevazene-i adiyesinin hulasası

Varidat

Frank

Doğrudan Doğruya Alınan Vergiler 546,955,163

Kontrato ve Evrak-ı Sahihe-i İntikalat 433,675,416

Orman	1,367,169
Gümrük Tuz ve Varidat-ı Bahriye	100,186,000
Şeker Resmi	114,000,000
Müsekkirat Resmi	236,216,000
Rüsûm-ı Mütenevvia	34,688,000
Tütünden	241,623,000
Barutdan	12,613,000
Posta Hâsılatı	81,752,000
Cezayir Varidatı	18,655,200
Maârif Hasılatı	3,664,621
Mütekaidîn için maaş tahsisatından	
Vesairenden	14,593,300
Varidat-ı Mütenevvia	87,539,749
<hr/>	
Yekün	1,932,528,578

Takriben 17,392,757 kese eder.

Mukayesemizin varidat cihetinde şayan-ı dikkat olan yerler şuralarıdır ki bizim muvazenenin en büyük kalemi a'şar ve ikincisi vergi oluyor. Fransa'nın en büyük kalemiye vergisi ise de bunda a'şar ve ağnam rüsumu gibi ziraat ve hayvan beslemeye ait ne kadar şey var ise cümlesi dahildir. Biz ise en ağır yükümüzü insanın birinci ihtiyacatından ve ba-husus bizim mülkün esbab-ı hayâtiyesinden olan zir'-i vera' üzerine yığıyoruz. Vakıa tekâlifin tenevvüde zaman i'tayı daha ziyade inkısam ettirmek gibi bir fayda mevcut ise de tahsildar ve mültezimlerin zulm ve igfâlâtından kendini muhafazaya derece-i terbiyesi kâfi olmayanlar için bu tenevvü' türlü türlü hasarı calib ve binaenalyh zararı nef'ine kat kat galip olduğundan ehl-i karaya aid

olacak teklifi en mütemeddin ve en terbiyeli olan devletlerde bile tenvîa bedel tevhid
etmeyi iltizam edeler bizde ise a'şarın vücudu halkı

Mesarif	Frank
İmparator hanedanının tahsisatı	26,500,000
Kudret Teşribi Mesarifi	11,483,500
Nişanını hamil olanların	Legion d'honneur
Muayyenatı	10,362,780
Divan tahsisatı	464,634,283
Devlet Nezareti	3,046,400
Mezahib ve Deavi Nezareti	81,060,221
Dahiliye Nezareti	206,505,815
Maliye Nezareti	18,436,354
Harbiye Nezareti	348,131,238
Cezayir mesarifi	14,944,100
Bahriye	148,051,482
Maârif ve Sanayi nefise	41,274,961
Ticaret ve Ziraat ve İmalat-ı Umumiye	76,274,703
Emlak emirinin isti'mali ve varidatın tahsili için mesarif	
	232,838,124

Hazinenin Eyalet ve Evliye Sandıklarının Mesarif Sarrafiye ve Mümkünât Vardiyatı ;

111,004,493

Yekün 1,807,977,641

Takriben 15,671,799 kese eder.

Ne kadar zulm ve gasba uğratmış ve Rumeli ve Anadolu'da ne kadar hanedan batırmış ve hazinenin ne kadar varidatını çürütmüş ve mal-i miri ve ahali zararına ne kadar milyon sahibi sarraflar, bankerler peyda etmiş olduğu umur-ı malumedendir.

Eğer devlet aşre-i bedel mesarifini hacet-i zarurete kadar edipte sair varidatından ziyade muhtaç olduğu para derecesinde ve kadastro ve patent usûlünce emval menkule ve gayr-ı menkule ve ticaret sınaat üzerine münasip mütenasip bir vergi tahmil etmiş olsa hakikat hem ahaliyi ahibba ve hemde hazinesini imla eder. Bir kere de şu Fransa'nın mukavelet ve evrak-ı sahihe ve intikalatdan hâsıl ettiği paraya bakılsın bizim devletin umum varidatına mütekarib bir şeydir ya bu neden geliyor.

Maariften hürriyetden ve onların tevellüd ettiği ticaretden biz ise mamuriyet asriye müdahinden geçecek bir bulamadığımız ve hatta insanlarda güya emlakmış gibi bir yerden bir yere intikal ederken tezkire verip para aldığımız halde tapu ve varaka-i sahihe ve tezakir ve kontratodan almaz geçen para Fransa'nın onlardan istihsal etmekte olduğu varidatın yüzde biri bile değil.

Fransa mülki bizim mülkümüzün yalnız Rumeli kıtası vüs'atinde bile değil iken ormanlarından 1868 senesi bâlâda gösterilenden fazla iki milyon beş yüz bin Frank fevkalâdesi ile beraber yüz yirmi bin keseye yakın varidat almış biz o koca mülkün kesret ve servet tabiyesi şühur-ı âlem olan ormanlarından 1285 senesi için tapu on beş bin kese varidat tahmin ediyoruz o da tahmin ve tasvir de

Dünyanın hiçbir yerinde bizim mülk kadar a'lâ tütün hâsıl olmaz iken biz reñçbere mahsulatı sevindirecek derecelerde yolsuz olan duhan rüsumunden yüz bin

kese hâsıl etmek ümidinde bulunuruz. Fransa kendi mülkünde olan duhan üstünden iki milyon kiseden ziyade varidat alıyor. Memalik-i Osmaniye’de Fransa’nın onda biri kadar olsun müskirat sorulduğu muhakkak iken güya ihtiyacının en mübremi imiş gibi onun üzerinde olan teklif tuzdan buğdaydan daha hafif bırakıldığından müskiratdan topu topu kırk bin kise ile biliyoruz. Hâlbuki Fransa iki milyon kise hâsıl ediyor. Dahilde sahilde bu kadar yerlere munsarif olduğumuz halde postamızın varidatı ancak altı bin sekiz yüz kiseye balığ oluyor. Hâlbuki Fransa sair devletler gibi geliyor bizim memleketde dahi postası işletiyor ve umum postalarından yedi yüz otuz beş bin bu kadar kese-i senevi irad alıyor. İşte şu tafsilatdan idaremizin istihsal servette derece-i marifeti anlaşılıyor.

Mesarife gelince (evvela şurasını ihtar edelim ki Fransa muvazenesinde iki yüz otuz iki milyon şu kadar Frank emlak-ı emiriyenin isti’mal ve varidatının tahsili için mesarif görülüyor ki bizim hazinemiz hizmet-i mülkiyeye umur-ı maliyeden ayıracak ve bir iradın istihsalinde ne masraf vukubulur ise tamamen bilecek kadar olsun intizam hâsıl edemediğinden bunlar muvazenemizde Dâhiliye ve Maliye masraflarının bugününden çıkarılıpta ayrı bir hanede gösterilememiştir. Saniyen kudret-i teşri’-i bizde mevcut olmadığından hazinece onun ve Cezayir musarrafinın tatbikine mahal yoktur. Ve devlet nezareti ise Şura-yı Devletin mensup olduğu daire olarak mesalih cariyeyi aid olduğu mahallere taksim ettiği cihetle bir nevi’ bizim Sadaret Dairesine şüphe olduğundan ve muvazene-i ahireden Sadaret ve Şura-yı Devlet mesarifi ayrıca gösterildiği cihetle dâhiliye mesarifi içinde olmaları maznun olduğundan bizde Devlet Nezareti’nin masrafı hîn-i tatbikde dâhiliye masrafına ithal edeceğizdir.)

Şimdi sadede başlayalım gerek bizim muvazenede ve gerek Fransa bütçesinde en büyük kalem Divan-ı Devlet tahsisatıdır. Şu kadar farkımız var ki Fransa yüz seneden ziyadedir mütemadiyen dört beş yıl rahat durmayıp dünyanın en büyük ihtilallere en büyük muharebelerine uğramış ve vech-i esfar badiyeyi ihtiyar etmiş olduğu halde alındığı istikrazların tahsisatı mesarif-i umumiyesinin binde iki yüz elli altısına ancak takrip ediyor. Bizim ise otuz seneden beri fakat bir muharebe ve üç dört ihtilal ile ettiğimiz borçların karşılığı mesarifin binde üç yüz otuz yine yakındı. Ziyadelik itibarıyla ikinci derece (tatbik için toplamış olduğumuz) nizamiye ve

tophane tahsisatının mecmu'una gelir. Bizim muvazenede bu tahsisat mesarif devletin binde iki yüz otuz ikiden ziyadesini yiyor. Fransa'nın bütçesinde ise tahsisat-ı askeri mesarifin binde yüz doksan iki buçüğunu ancak aşabiliyor. Hâlbuki istatistik kitaplarından anlaşıldığı üzere Fransa 68 senesi silah altında sekiz yüz binden ziyade asker tutmuş idi ki mesarif-i vakıası taksim olunursa adam başına takriben bin dokuz yüz elli küsür kuruş düşer. Biz ise 85 senesi nizamiye ve Tophane'de taş çatlasa yüz yirmi yüz otuz binden ziyade asker beslemedik hâlbuki yüz elli bin kişi beslemiş olsa ki bu hesabı Maliye Nezareti dahi ancak bu kadar ferah tutabilir yine adam başına senevi iki bin altı yüz yetmiş bu kadar kuruş isabet ediyor. Fransa memleketinin galası ve bizim memleketin ucuzluğu ve Fransa askerinin yiyeceğinde açacağında giyeceğinden silahında olan nefasetle bizim biçarelerin yediği sade suya çorba ve kırk yamalı şalvarla ıslahımızın kırkı başka üçüncü derecede en ağır mesarifimiz dâhiliyedir ki sarfiyatımızın binde yüz elli bizden ziyadesine mukabildir. Fransanınki ise masraf bütçesinin yükünün ancak binde yüz lük derecesini geçebiliyor. Mamafî' bizim mülkün vüs'atine ve ba-husus tahsilatın ekser-i masrafı sarfiyat Dâhiliye içinde bulunması nazaran dâhiliyeye bu mikdar masraf sair şubeler kadar fahiş görünmez.

Dördüncü derecede gelen Maliye masrafı ise mesarifimizin binde altmış üçünü tecavüz ediyor. Fransa'da binde onu derecesinden biraz ziyadedir. İçinde bir altın bulmak bir altını madeni keşif etmekten müşkil olan Hazine-i Celileye göre sarfiyat-ı tahsiliyenin bir miktarına iştirak etmiş olsa dahi bu kadar masraf akıllar ayıracak şeyler değildir. Beşinci derecede Saray-ı Hümayun tahsisatıdır ki masrafın binde elli dokuz derecesini geçiyor. Fransa'da ise saray tahsisatı masrafın binde on beşte bile baliğ olmaz. Altıncı derece Tersane'dir masrafın binde kırk üç buçuktan ziyade tekabül ediyor. Fransa Bahriyesine binde seksen ikiye yakın para verir. Bizim masraf-ı Tersane'nin şimdiki haline nisbetle fahişi midir değil midir bilemeyiz fakat şu kadar deriz ki Ak, Kara denizlerin hemen nısfıyet üzere sevhiline malik olan ve bundan başka Bahr-i Ahmer ve tabi'i denizlerde dahi bu kadar sahilleri bulunan bir devlete göre Tersanesine topu topu yüz elli bin kise sarfetmek alamet addolunamaz. Yedinci kalem (yine sühulet için etmiş olduğumuz) Ticaret ve Nafia Nezaretlerinin masrafı oluyor ki Postahane ve Telgrafhane ve Meadin Sıhhiyye ile beraber masrafın binde yirmi beşinde biraz ziyadedir. Fransa ise ticaret ve ziraat ve Nafia

Nezaretlerine masrafının binde kırk ikisinden ziyadesini harc eder. Hâlbuki bize nisbet bir üç yerden ibaret olan mülkü yüz seneden beridir Bağban-ı medeniyetin himem-i mütevaliyesiyle bir gülşen-i mamuriyet olmuştur ve her bir nokta-i harbiyesini birbirine ılsak için üzerinde yan yana bir bölük yürüyebilecek asker yolları ve hergün arasında araya geçecek tarikleri mevcuttur. Ve ormanlarında madenlerinde işlenmemiş bir karış yer yoktur. Ya bir kere bizim vesait mülkiye ile beraber hali arazimiz balta girmemiş ormanlarımız işlenmeden madenlerimiz geçilmez yollarımız düşünülürse o zaman ticaret ve nafia nezaretlerimizin masrafından ne kadar büyük bir hisseyi müstehak oldukları anlaşılır. Bunlara para sarfetmek ise altın hâsıl eder. Bir tohum bulmak kabilindedir. Kesretde sekizinci derecede bulunan Mazûlîn ve Mütekaidîn ve Muhtacîn maaşlarına ki masrafın binde otuz dördüne gariptir. Fransa muvazenesinde mukabele edecek bir kalem yoktur. Çünkü herkes bizim gibi ihsanı bol alicenaplardan olmadığından Fransa'da mazûlîne maaş vermezler. Mütekaidîn ise bir senelik hasılatı muvazenenin irad cihetinde görüldüğü üzere ihtiyarladıkları zaman maaş almak için hengâm-ı memuriyetlerinde hazineye aylıklarından bir şey bırakırlar buna bedel devletin verdiği paralar muvazenenin masraf cihetinde bulunan reddiyâtda dâhildir. Acaba bizde böyle bir kaide vaz' etsek de Hazineyi şu yüz on üç bin kese cerimeden kurtarsak olmuyor mu? hizmetin de bulunmayan adama ahalinin para vermeye ne mecburiyeti vardır ve bizim usûlümüz Düvel-i muntazamanın hangisinde görülmüştür. Muhtacına ise hiçbir yerde hazineden bir para verilmez dilenci beslemek için ayrıca hayrat cemiyetleri vardır. Gelelim dokuzuncu mertebede bulunan Şeri'ye ve Deavi masrafınabuna masrafın binde yirmi birden birazı veriliyor. Fransa da elli dört buçuğa karibî sarfolunur. Mahkemelerimizin tenvi' ve teşetti ve mülkümüzün dağınıklığıyla beraber kalemidir ki altmış yedi bin kese masrafla bizde layıkıyla cereyan adalet mümkün olabilsin onuncu kalem reddiyat ve mümkünat oluyor ve masrafın binde ancak üç beş misline yaklaşır. Fransanın reddiyat ve mümkünâtı tekaüd maaşları ve hazine ve gerek sandıkların muamelat-ı sarrafiyesi ile mahlut olduğundan ikisini mukayese kabil olamaz binaenaleyh bu babda mümtenat ve reddiyatın bu derece kalması teslim edemeyeceğimizi tekrar ile iktifa ederiz. On birinci derece İstanbul Zabtiyesi geliyor ki tahsisatı masrafın binde on birine yakındır. Yalnız bir şehrin umur-ı Zaptiyesinden muvazenede ayrıca ve başlıca bir

kalem peyda edecek kadar teşviş ve intizamsızlık düvel mütemeddinenin hiçbirinde mevcut olamamak tabi' bulunduğundan Fransa'dan buna misal gösteremeyiz fakat şu kadar derizki zabtiyenin masrafı az zaman içinde kat kat tezayüd etti. Hatta 84 senesinde bu masrafın bugün otuz bin bu kadar kese iken 85 senesi için otuz dokuz bin bu kadar keseye iblağ olunmuştur. Zaid olarak yaptığı iş ise birkaç kere Muhbir ve Hürriyet olmaktan ibarettir. Hâlbuki kırk bin kese bütün mülkün umur zabtiyesi idareye kifayet eder. Tertibimizde on ikinciye Hariciye Nezareti tesadüf ediyor. Masrafı sarfiyatımızın binide on misline karibdir. Fransa Hariciye Nezareti'ne masrafının bininde yedi misli kadar karib para verir. Fakat kıt'aat-ı hamsenin her tarafı sefir maslahat-güzar konsolos ve konsolos vekilleriyle doludur. Babîâli'nin topu dokuz on sefaret ve dört beş kalem ve bir de sözleri hiç muteber olmayan gazetelerde kendi medayihini yazdırmak merakı var. Bunlar için bin-nisbe Fransa'dan ziyade para israf eiliyor. On üçüncü kalem olan Evkaf Hazinesine mesarifin binde beş tahsis olunmuş Evkaf bize mahsus şeylerden olmakla başka bir devletten ona misal tatbik bulunamaz. Bunda şayan-ı dikkat şurasıdır ki muvazene de her şu'benin irad u masrafı ayrı ayrı gösterilmişiken varidat kasımında evkaf hasılatına dair hiçbir şey söylenememiş ve bununla defterin tertibince ittırad ve intizamına halel ve yer aldıktan başka hazine-i Evkafın şöhret-i malumesi yine hatıralara getirilmiştir. Gelelim nihayet kaleme ki maariftir. Buna verdiğimiz para masrafımızın billah billahi binde dört buçuğuna ancak varabiliyor. Fransa mülki icraatla çocuk okutur. Mektepler ve bu kadar rahip ve rahibe mekatibi ile mâl-â-mâl olduğu halde bizden yedi kat ziyade olan masrafının binde yirmi üçe yakını Maarife vermiyor. Yine ahali kıyamet koparıyor yine maarifinden idaresi hükûmete muhavvel olan devletler içinde Fransa en az para masraf edenlerden biri sayılıyor. Çünkü mesela Prusya'nın maarif tahsisatı mesarifinden binde otuz ikisidir. Hakikat bir hükûmet müsaide-i baht ile min-gayri istihkak bazı memuriyette bulunanların ma'zulleri ve elinden ayaktan kalmış mütekaidler ve muhtaç namını alan vükela tevabiat ve mensubatını beslemek için yüz on bin ve yalnız Paytahtında efkâr hürriyeti kırmak yolunda kırk bin kese hariç eder de devletinin ahidatı ve esas terakkisi olan maarife topu topu on beş on altı bin kese verir ise hakkında ne denilmek lazım geleceği muhtaç-ı izah değildir.

İşte bu ifadattan dahi Hükûmetimizin tedbir ve tasarrufta mertebe-i mahareti meydana çıkar.

“Fa’tebirû yâ uli’l-ebâr”³⁵

Avrupa gazetelerinin İstanbul’dan alıp neşrettikleri havadise göre Mısır Valisi Tâlat Paşa yediyle Babiâli’ye gönderdiği arzıda tahrirat-ı Samiyenin havi olduğu esbab-ı şikâyetin her birine birer türlü cevap tedarikiyle tebriye-i zimmet etmek istemiş ise de ecvibe pek bedahete karşı sözler olduğundan infaal-i Padişahı ile Babiâliyenin efkârını teşdiden başka bir netice hâsıl edememiştir.

Ez cümle Girit’ten askerini geri almasını mesarifine Mısır Hazinesinin tahmil edememesine ve Babiâli’nin bu babda gösterdiği muvaffakata isnad etmek istemiş onu düşünememiş ki Mısır Hazinesi’ni Paşa’nın kese-i sefahatı değil devletin bir şube-i Maliyesidir. İfallerini cerh ve kadh ile uğraştığı Abbas Paşa Rusya muharebesinde Girit’e gelen askeriden ziyade Hıdiv üzerlerine adam göndermiş ve eyaleti borca giriftar etmeksizin üç sene beslemiş idi. Girit Meselesi’nde devlet kendinden asker istemedi. Kendi gönderdiği adamları bi’l-ihtiyar gönderdi. Paşanın Girit’i Mısır’a ilhak ettirmek için vuku bulan teşebbüsü resmen sabit olmuş ve askerinin iadesi bu teşebbüsün men’ine canib-i devletden sarfolunan ikdamat üzerine vukubulmuş iken bu hareketi muzayeka-yı hazineye isnad etmek nasıl kabil olur. Mısır’ın hazinesi tiyatrolara ve balolara ve kesb istiklal uğrunda seyahat masraflarına ve gazetelere hedaya ve silah-ı Osmani ile mücerrevih olan asilere iane için Yunan Kraliçesine milyonlara verilen Franklara kifayet ediyor da hafz-ı vatan uğrunda asker sevkine gelince mi ıztıraba düşüyor? Ya hele askeri Mısriye’nin büyük yüzüzlüktür. Hiç dünyada bir devlet harb üzerinde olan masrafı doğrudan doğruya kendi üzerine düşmeyen bir kuvvetden mahrumiyetini ister mi? Bu askerinin iadesinde devletin ne derece münfailane davrandığını alem bilmezse Babiâli’de mi bilmez bir şahsa veya heyete yapmadığı şey yüzüne karşı nasıl isnad olunabilir.

Hıdiv hazretleri Nubar Paşa’nın Avrupa’da seyahati hakkında olan tariz dahi Babiâliyenin muvaffakiyetle cerh etmek istemiş hâlbuki Babiâli’nin şikâyeti zaten Nubar Paşa’nın sırf seyahatinden değil Avrupa’da vuku bulan teşebbüsünca Saltanat-ı seniyye Sefaretlerine hiç müracaat etmemesinden ve hatta mümkün olduğu

³⁵ Ey basiret sahipleri yaşanılardan ders alın. (K.K , 59/2)[A.N.]

kadar mekasadını onlardan ihfaya çalışmasından idi. Farzedelimki Nubar Paşa'nın esas teşebbüsüne kapının muvaffakati munzam imiş. Muma-ileyh adeta bir devlet-i müstakile memuri suretiyle hareket etmesi ve Saltanat-ı Seniye'yi hiç tanımaması hususlarına bu muvaffakat medar-ı itizam olabiliyor mu?

Tahrirat-ı Samiye'nin eser-i ifata müteallik olan maddesine Vali Paşa selefinden bir sıkıntılı mevki tevarüs ettiğini beyan ile cevap vermek istemiş hâlbuki Sait Paşa'nın vefatında Mısır'ın borçları ancak altı milyon liraya baliğ iken rivayet mevsukaya göre Müşârinileyh nispetten biri kırk milyon liraya çıkmış ve tekâlif üç misline varmıştır. İşte bunlardan dolayı Babiâli varid olan cevabıyla ile iktifa etmeyerek dokuz maddeyi havi bir diğer tahrirat-ı Samiye yazmış ve şerait-i mezkûre kabul olunmazsa Hıdiv'in hakk-ı vilayetten sükût edeceğini dahi bildirilmiş olduğunu yazıyorlar.

Mevadd-ı sittenin en yaşlılarından biri zaten saltanat-ı seniyenin kuvve-i harbiyesi eczasından olan asker ve sefain-i Mısriye doğrudan doğruya devletin taht-ı idaresinde bulunmak ve Mısır'ın muvazene-i Maliyesine dahi canib-i Devlet'ten nezaret edilmek hususlarıdır.

Bir, iki günden beri vürud olan telgraf nameleri nazaran Fransa elçisi Mösyö Bourée tahrirat-ı Samiyenin mealini kabul ettiğini ve hemen İstanbul'a gelmek üzere olduğunu kezalik telgraf ile beyan eylemiş.

Vali Paşa'nın Talat Paşa ile İstanbul'a yüz bin lira gönderdiğini gazeteler dahi rivayet ediyor. Bakalım bu defa vuku bulan ibzarların aza-yı hukuk devletde ne derece tesiri olur.

Raybe'l-Menûn

Bir vakitden beri bizim hatmizin ıslah ve tebdili üzerine İstanbul gazetelerinde birçok makaleler yazılmaktadır. Hatta bu defaa *Terakki* gazetesi dahi bu babda olan mütalaasını meydana koyup hatt-ı hazırdaki subetleri ta'dad sırasında kürk kürk kürk kürk kelimelerinde ki müşahebet-i resmiyeyi ve bir de (Gel gel Ahmet Çeşmesi'nden güllab iç asa suyu mısra'ındaki iltibas garibi irad eder. Bu fikrayı havi olan nüshadan birgün evvel çıkan numarada (Milliyet) unvanı ve Hayrettin imzası ile derçettiği makalede ise zikrolunan iltibasatdan daha tahaf şu

ibare yazılmıştır. (Dünyada hiçbir millet yoktur ki bedayetinde tesis ettiği usûl-i idareyi katıyyen tadil ve tebdil-i zamana göre tevafuk ve telyîn etmeksizin defi ihtiyac edebilmiş olsun) işte bu mukavele iltibasat ve hususiyle istilah arif olmuş bazı tabirat her lisanda bulunabileceğinden bunun için bazılarının uğraştığı gibi yazımızın kaldırılması düşünüleceğine Hayrettin gibi ağızından çıkanı kulağı işitmeyenlerin kaldırılmasına sırf himmet olunsa daha makul ve eshel olur.

İstanbul'dan alınan mektupların birinde şu tuhaf fikra yazılıdır. Bir fesli ve bir sarıklı zat Yenikapı haricinde kahvelerin birinde sohbet ederler iken sarıklı zat fesliya hitap ile canım Rumeli tarafına bir demiryolu yapılacak sözünü birkaç yıldan beri dinliyoruz. Hatta Yedikuleden yola başlandı, mühendisler gönderildi ve birkaç güne kadar çekmecelere vasıl olacağı ve paşalardan bir Ermeni Paşa dahi iki üç defa bu iş için Frenkistan'a gittiği gazetelerde okundu işittik işte oldu bitti zannettiği hal Çekmecelere varmak değil üç arşın bile yol yapılmadı. Bu ne rezalet demiş. Faslı zat dahi hayır ilanlar doğru ama iş yanlış anlaşılmiş zira demiryolu Çekmece'ye kadar gitti. Ama sizin anladığınız gibi Silivri'nin yanındaki Çekmece'ye değil belki Davud Paşa'nın yanındaki çekmeceye gitti. Orada kaldı. Cevabını vermiş.

İzmir'den Mektup

Vali-i Vilayet Veliyüddin Paşa perşembe günü vapur-ı mahsus ile İzmir'e vasıl oldu ve bugün hamil olduğu ferman-ı âli kıraat olunarak işe başlandı. Bu zat biddefaat Avrupada bulunarak âlemi görmüş ve bir zamanlar mülkiye memuriyetlerinde ve merkez-i icraat olan Babiâli'de dahi bulunarak mülkün ihtiyacatına ve devletimizin efkâr-ı adilesine kesb-i vukuf imiş olacağından kendisinden hüsn-i hareket me'mul olunuyor. Fakat İzmir bazı ahvâlce sair memleketlere makes olmayıp diğer mahallere nisbetle burada usûl-i medeniyet gereği gibi ilerlediği misillü fesad ve şeytanet dahi incelip artmış olduğundan eğer Vali Cedid bu noktayı her şeyden evvel idrak eder. Ve hususiyle müfti bulunan zatın ve Meclis-i idare a'zasından Kan Çobanzade Selman Bey gibilerin ilkaat garazkâranelerine kapılmaz ise burada hakikat hüsn-i hizmet gösterilebiliyor.

Denizli kazasında Nurullah Bey, a'şar-ı bedelinden dolayı Mal sandığına deyni olan 94 bin kuruşun tediyesi zemininde kendisi hayli vakit hapsedildikten sonra mutasarrıf olduğu 9000 dönüm mikdarı bir kıt'a çiftliğini fûruhat ile Moşe oğlu

Yanako bilâ-veled vefat etmekle çiftlik mahlul kalır. Ve Denizli'den İbrahim Ağa isminde bir zat çiftliğin mahlûl olduğunu merkez-i vilayetine gelip iktiza eden mahale haber verir. Hükûmet tarafından icra-ı tahkikat olunduktan sonra çiftlik müzayede olunup yüz elli bin kuruşa talip zuhur eder. O halde vermezler ve İbrahim Ağa'yı celb ile çiftliğin varidatını tahkik ederler. Bi-çare adam bir hayli masrafa duçar olur. Nihayet çiftlik yetmiş bin kuruşa ahirine fûruhat olunur. Arada seksen bin kuruş zayi' olur.

İşte şu fıkrayı buranın ahval-i cariyesinden bir numune olarak irad edelim. Kusuru kıyas olunsun Vali bulunan zatın ise bu (şalvar bu misillü) sû-i isti'malatın men'i vuku'na ikdam (vezâifinden) olmakla şu husus Vali-i cedidin malumu olursa ifa-i tahkikat ile icra-yı iktizasına himmet eylemesi ümid olunur.

İlan-ı Mahsus

Hürriyet gazetesinin mütalâasına râğbet eden erbab hamiyetin bazıları bundan makaddem gazetemizde mûnderic i'lanat üzerine yedlerinde bulunup müddetleri mûnkazi olan hisse senedâtının tecdidine râğbet ve gazetenin bâlâsında muharrer hisse bedalatının tamama posta ile irsaline müsâraat edildikleri halde henüz senedat cedidenin kendilerine vasıl olduğunu ve bazıları dahi almakta oldukları gazetelere bir vakitten biri dest-res olamadıklarını bu defa varid olan mektuplarında beyan ederler.

Vak'a bir iki aydan beri matbamızın idaresi tarz-ı ahire konulduğu ve *Hürriyet*'in gerek hisse-i saniyesine ve gerek ecza olarak satılan elli nüshasını almaya talip olanlar teksir ve beher hafta matbaamıza bir hayli mektuplar tevarüd edip bunların ekseri tam ahirle istedikleri ve mektuplarında iş'ar ettikleri sûr-ı irsaliyenin başka başka olması ve bazısında isim ve mahal yazılmadığı ve bir takımı da tahvil-i mekan ettikleri cihetle ki buradan irsaletce bazı müretteb teşvişat vuku-i zaruri olduğundan bunun yoluna konulması matbaa idaresince dahi ikdam-ı amâl olarak çalışmaktadır.

Bunların içinde en ziyade bais teşviş olan beher hafta posta ile vürud eden akçelerin mürsellersi malum olmaması kaziyesi olup çünkü akçe gönderenler yasaktı bir muşamma derununa leff ile veyahut çek ve havale mektuplarıyla göndermekte ve isim ve mahal beyan etmemekte olduklarından eğerçi bunlar üzerlerinde matbaanın

mahalli numarası yazılı olmak hasebiyle doğruca vasıl olmakda ise de bu veche beş on mahalden birden gelen şeylerin hangisi kimden ve hangi memleketten olduğu bilinemediğinden ve çünkü geçen sene verilmiş olan senedatın müddeti olup bunlardan müddeti tamam olan senedat ashabına riayet-i mahsusa olarak bir müddet kamekân gazeteleri irsal ve badehu kat'î olunduğundan ihtimaldir ki bu karışıklık sebebiyle henüz akçe göndermemiş olanlardan bazılarının gazeteleri ve belkide senetleri gönderilip akçe gönderenlerden bir takımının gazete ve senetleri geri kalmak gibi yanlışlıklar bile vuku'a gelmiş olmalıdır. Ve bir de bazı mahallerde posta memurları herkes mektubunu ayağına göndermedikleri ve hisse eshabı dahi matbaaya bildirdikleri nam ile gazetelerini postahanelerden aratmadıkları cihetle beher hafta gönderilen gazeteler posta muvakkalarından yığılıp kaldığı ve sonradan posta memurları el altından sattıkları dahi cümle tahkikatdandır.

Şimdi şu karışıklığın defi' zımında matbaaca tedabir-i mukteziye ittihaz olunarak şimdiye kadar yedlerindeki senedatun müddetleri geçip de tecdidine rağbet etmeyenlerin gazeteler mi bu haftadan itibaren kat'î olup her ne vakit bedeli irsal ve senetlerini istihsal ederlerse o vakit tedahülde kalan nüshalarla beraber gazeteleri ber mutad gönderileceğinden ve senetlerini tecdid için akçe göndermiş ve sened-i cedidini veyahut gazetesini alamamış olanlar dahi o emirde mahali postahanesince tahkikat kâfiye icra ettikten sonra akçeyi hangi posta ile ve hangi tarihte irsal eylediklerini ba- tahrirat beyan ve posta memurlarından ahzettikleri makbuz ilm ü haberlerinden birer suret mümziyesinin ve mahalleri ve vasıtaları tebdil edenler dahi şimdiki mahallerinin ve vasıtalarının ismini mübeyyin bir kıt'a pusulanın yazacakları tahrirata derç eylemeleri ve akçe gönderecek olanlar dahi bedelat-ı muayyinenin bir çıkın derununa leffî veyahut buldukları mahalde Londra ile münasebeti olan bir bazirgan var ise onun imzasıyla hîn-i irade-i hamiline eda olunmak üzere havale mektubu ve çek senedi irsal-i ile kendilerinin veya vasıtalarının ismini mektup mahsusiyle iş'ar eylemeleri iktiza edeceğinden ihtar keyfiyete ibtidar olundu.

Bazı taraftan matbaamıza vürud eden. Muharreratın bir takımı her ne düşünmeye mebni ise Türkçe ibare ve Fransızca hatt ile yazılı olup bunun hali ve istihracında zahmet çekildiği gibi mektubu gönderen zatlar cevap istemekte ve hâlbuki mektuplarda imza olmadığı ve nereye gönderilmesi beyan olunmadığı cihetle

bi't-tab cevap yazılamamakta olduğundan mektuplarda buraların izahı dahi lazımedendir.

Hürriyet'in ellinci numarasına kadar mevcut olan nüshaları takım olarak ve posta ücreti dahil olmayarak ikişer İngiliz lirasına satılmakta olduğu makaddemce ilan kalınmış idi. Bu nüshalarda münderiç olan hususatın fihristi dahi yapılarak tabi' ettirilmiş olduğundan bu hafta postasıyla bütün müşterilerimize birer kıt'ası meccanen gönderilmiştir.

Kemal³⁶

³⁶ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

64 HÜRRİYET 1285

Numara: 64 6 Cumâdâ'l-ülâ Sene: 1286 13 Eylül 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

EVZÂ'-I ŞÜTÜR GÜRBE

Geçen ve bu hafta İstanbul'dan varid olan havadisın içinde celb-i nazar edecek iki mesele görüldü ki biri Ma'ârif-i Umumiyye dair yapılan nizam ile tercüme cemiyeti ve diğeri dahi Şehir Postalarının tekrar teşkilidir.

Maâriife dair olan nizamın hulasası mektepler (Sıbyan), (Rüşdiye), (İdadi), (Sultaniye), (Âliye) itibariyle beş sınıfa taksim ve her sınıf mektebin usûl-ı tahsiliyesi tarz-ı cedid, evkat-ı muayyene üzerine tahdid ve başka nisa mektepleri te'sis ve sıbyan mekatibinden mâadâ dört sınıf mekteplerin muallim ve hademe maaşları ve mesarif-i sairesi canib-i Hazineden tefrik ve tayin olunan Ma'ârif-i tertibatından ve vilayetlerde teşkil olunacak Maârif İdaresi Sandığından tesviye olunması ve etfalin mekatib-i sıbyana devamı taht-ı icbardır olarak muhalefet edenlerden ceza-yı nakdi istihsali ve İdadi ve Sultaniye ve Âliye mekteplerinde sınıf teb'aa etfalinin muhtelit ta'lim ve tedrisleri ve her sınıf mektepde ikmal müddet-i tahsiliye ile şahâdetname alanların sınıf-ı ati mektebine alınması ve Âliye mekteplerinde muallim ve muallimelerin yetiştirilmesi ve bu mekteplerde bulunacak talebenin maaşlarla iaşe ve tavzifi ve mekteplerin bir takımında şakirdanın geceli gündüzlü ikame ve tedrisi ve şakirdanın hîn-i imtihanında liyakatı sabit olanlara nişanlar ve ru'us i'tası ile kur'adan muafiyet gibi mükâfât-ı teşvikiye verilmesi ve mekatib-i rüşdiye ve idadiye ve Mecalis-i Ma'arif masraflarının bir takımı ahaliden ve bir takımı dahi canib-i

Hazineden tesviyesi gibi mevadd-ı esasiyeden ibaret olup (eğer şunlar mevki-i fiil ve icraya götürülürse) bundan âlâ şey olmaz ve belki bu iş hükümet-i hazıranın şimdiye kadar icrasını iddia' ve ilan ettiği her türlü ıslahat-ı mutasavverin en hayırlısı olacağından teşekkürden başka bir diyecek bulunamaz.

Tercüme Cemiyeti dahi maarif nezaretinin ilanına göre teksir ve intişar ma'rif zımında menafi'-i umumiyeyi müstelzem olan ulum ve fünuna yani ulûm-ı riyaziyye ve hikemiyye ve tarihiye ve ziraat ve ticaret-i vesaireye dair Fransız ve İngiliz ve Almanya vesair Avrupa lisanları üzere yazılmış olan kitapların lisan-ı Türkiye Tercümesi için tertib ve teşkil olunacağı ve mütercimlere memuriyet haliyelerinden fazla maaş ve mükâfat i'tası dahi vaad olunduğu cihetle bu tedbirin dahi mülk ve millet için hayr-ı mahz olduğunda hiç iştibah yoktur. (ama mevki' fiil-i icraya getiriliyorsa)

İrad olunan iki meselede dahi kemal-i tahsin ve takdir-i madde ile beraber şu (fiil ve icraya getiriliyorsa) kaydını getirmemize sebep mezkûr i'lan-nâmenin içinde münderic (takdimü'l-ehem alel-mühim)³⁷ ibaresi olup çünkü hükümet-i hazıra bu ana kadar ne güzel nizamlar yaptı. Ne hayırlı tedbirler ve tasvirler ilan ettiki eğer bunların hepsi vaa'd olunduğu gibi mevki' fiil ve icraya gelmiş olundu. Biz şimdiki bulunduğumuz hal teessüf iştimalde bulunmaz ve belki şu yirmi otuz senenin içinde Fransa Devleti'ne yakın bir kuvvet ve intizam kesbederdik. Lakin bunlar yalnız kâğıt üstünde kalıp rahm-i mâderde fevt olan tıfl-ı cinsin gibi doğmadan öldüklerinden ve yarım yatalak icraya konulanlar dahi kanunu yapanların adem-i ihlas ve malumatından mıdır yoksa icra edenlerin agrâz-ı menfaat ve adem ehliyetlerinden midir nedendir öyle sûistimallere uğradılar ki şekil ve ta'biyat-ı asliyyelerini külliye tebdil edip bir birüs-sa'a itikad olunan şeyler zehr-i katil te'sirini gösterdiler lâ-yenkati' ilaç yeminden zavallı hasta mu'tedd hayatından mahrum olup ha sağaldı ha sağalıyor ha sağalacak diye diye ölüm düşüne sarıldı yattı işte bunlar ve bunları böyle yapanlar hala göz önünde durduğundan ve hususiyle nizamın havi olduğu mevaddın (ilcaat-ı vakit ve hale ve takdimü'l-ehem alel-mühim kaidesine tevfiikan bittedric mevki icrayla konulması) kaydı ilanda musarraha durduğundan ve icraat ise kilitli akçeye ve senevi bir hayli tahsisat bulunmaya mevkufl olarak Hazinenin

³⁷ Daha mühim olan mühim olana tercih edilir manasındadır.[A.N]

sefahatı ve ahalinin halleri dahi bu fedâkarlığı göze gösterecek mertebeden dûn olduğu meydanda bulunduğundan bu tedbir ne kadar güzel ve hayırlı ise o kadar da icrasında iştibah bulunur.

Gelelim Şehir Postasına. Bu babda bize vasıl olan ma'lumat mekârin-i sıhhat ise Şehir Postası mukaddemki gibi İstanbul ve Boğaziçi ve Üsküdar taraflarının cümlesine şamil olmayıp yalnız Galata, Beyoğlu, Gaziköyü Büyükkada, Büyükdere, Tarabya, Yenigün, Beşiktaş mevkilerine mahsus imiş. Biz bu tedbirin sebebini bulmakta hayretimizi itiraf ederiz. Çünkü Şehir Postası Avrupa'nın her memleketinde bila istisna caridir. Ve İstanbul'da dahi mukaddemen bir müddet işletilip muahharen esbab-ı malumeye mebni ta'til edilmiş ise de bu misillü postaların teshil muhaberat ve ticaret için bir medeni memleketde şiddet-i lüzumu derkâr olmayla keyfiyet gazeteler ve hatta Sefaretler tarafından biddefaat ihtar olunması üzerine bu kere icrasına karar verildiği halde memleketin bir tarafında işletilip diğer taraflarının ondan mahrum edilmesi ne garib şeydir. Acaba şu postaların işlemesine müsaade olunan mahallerin ekser-i ahali Hristiyan ve işlemeyecek yerlerin ise Müslüman olduklarından bu tedbirin ittihazı Müslümanların daha bu makule teshilat-ı medineyeye mazhar olmaya liyakat kesbettiklerinden midir yoksa hat ve imzası na-mağlum mektuplarla ser-kâr de bulunan zevat haklarında ta'rizat ve şütümat yazmak yalnız müslümanlara mahsus bir adet olduğu sabit mi olmuştur. Bu halde bari Samatya ve Hasköy ve Ayvansaray taraflarında ikamet eden Rum ve Ermeni ve Yahudi ve Kıbtîleri şu Müslümanların töhmet-i mutasavvereleriyle hem ceza kılmak Babiâli'nin iddia ettiği adalete yakışır mı Babiâli neşriyatında ve Zat-ı Şahane dahi nutk-ı resmiyesinde teba'a-i saltanat-ı Seniye beyninde müsavat olduğunu ilan ettikleri ve mezahib-i muhtelifede bulunan teba'anın cem'-i efkârına bu politikayı akdem vesail addeyledikleri halde bu muamelenin manası nedir. Tarabyadan Ada'dan bir Ermeni bir Rum Galataya kırk para musarrıfla mektup göndersinler Kanlıca'da, Eyyüb'de bulunan bir Müslüman İstanbul'a göndereceği bir mektubu mutlaka mahsus adamla ve sekiz on kuruş musarrıfla göndermeye mecbur olsun ve ötekilerin şu imtiyazı ve berikilerin bu meşakkatı şu mesele-i müsavatı esas politika ittihaz eden devlet-i matbuaları tarafından resmen icra edilsin buna ne denir. Adalet böyle mi olur yoksa müsavatın manası bu mudur yahud te'lif-i tebaa bu politika ile mi husûle gelir...

Vakıa Müslümanların ehad nası cehalet sayesinde bu muamelenin ne demek olduğunu birden bire fark edemezler ise de milel-i Gayrimüslime ehadının rağmen ve istihzallerinde bir şey anlayamazlar mı ve İslâm gazeteleri ağızlarına vurulan lîcam-ı sükût icabınca bir şey yazamazlar ve muvazzaf olan me'murlar dahi havf-i ta'ayyüşle ses çıkaramazlar ise de bunca okur yazar ve her zaman teati-i muhaberat eder. Ashab-ı daniş ve vukufa bu muamele dağ derun olmaz mı ve Müslümanların idare-i hazırardan gördükleri na-hoşnutluk böylelikle mi izale olunur. Ve evliya-yı umur kendilerine seb ü şemm ettirmemek murad ediyorlar ise onun tariki bu mudur.. Eğer Müslümanların teati-i muhaberesi vükela-yı hazıraya ta bu kadar medar havf ve telaş oluyor ise taşralarla dahi muharebelerini men' etmeli ve postalara Hristiyan mektubundan başkası kabul olunmamalıdır. Zira onlarda dahi vükela-yı fiham hazretinin medh ü senâları memlu değildir. Yahud daha kolayı kariha-ı sabihadan bir idare-i seniye şerif taallük ettirip bütün ehl-i İslâmın dilleri kesilmelidir.

Eyvah eyvah şu devleti şu memleketi teşkil eden heyetin millet hakimesi Müsümanlar ve vaktiyle bu topraklarıyla geçirmek için kan döken can veren Müslümanlar ve şu devlet-i heyetin bir arıza ile dağılmasından korkup el-yevm muhafazasına can ve yaş ile hazır olan Müslümanlar ve memalikin bir tarafında ihtilâl zuhura gelse ve hariçten bir düşman tasallut gösterse cüfteni çubuğunu evladını, iyalini yüz üstü bırakıp silah altına koşan ve düşmana karşı göğüs gerip feda-yı can eden Müslümanlar iken memleketin temettuat-ı ticaret ve sanatından mahrum kalan yine Müslümanlar memleketin yesâr ve serveti ahirlerine geçerek fakr u mezellet ve hakaret içinde bulunan yine Müslümanlar bilâ muhakeme kalelere, zindanlara atılan yine Müslümanlar ve hatta Şehir Postası gibi menafi'-i umuma aid ve dünyada hiçbir memlekette beyne'l-ahali tefriki na-meşhud olan bir emr-i medeni bile menfa'at-ı umumiyeden hariç bir agılan yine Müslümanlar olursa buna insan olanın ve yüreğinde zerre kadar hamiyeti bulunanın sabır ve sükûn etmesi kabil olur mu..

Acaba Müslümanlar bu idare-i hazıra eshabına ne fenalık ettiler ki şu hakaretlere mazhar ediyorlar ama mücerred Müslümanlık kendilerine suç sayılırsa pek insafsızlık olur. Zira onlarda Müslüman iseler de insan olduklarından insanlıkda olsun hukuk tabilerinden mahrum edilmemek mukteza-i hak ve adalettir.

Hulasa-ı kelam zikrolunan maa'arif nizamı ile Tercüme Cemiyeti devlet ve memleketin sahihen mucib-i saadeti olacak esbab ve mukaddematın birincisi denilmeye şayeste bir tedbir bir çüste olarak ne derece seza-yı şükranı ve mahmidet ise şu posta hususunda görülen fiil tarafgirane dahi İslâmiyet'in hakikat kesr-i namusunu ve millet-i İslâmiye'nin hem hükûmet metbu'alarından ve hem de mezheb-i ahirde bulunan vatandaşlarından bir kat daha teneffür ve tevahhuşlarını istilzam edeceğinden evvel-i mertebe mahal-i takbih ve istihcan ve bu cihetle Babîali'nin şu iki fiiline (evza'-ı şütür kürbe) denilse şayandır.

İstanbul'dan Tahrirat Fi 17 Cumâdâ'l-ülâ 1286

Burada en mühim iş hâlâ meydanda duran eden Mısır Meselesi'dir. Bazı erbab-ı vukufun malumat-ı mahremanelerine göre Hıdiv'in şu efkâr-ı istiklâl cûyaneye düşmesi ve Babîali ile olan muamelesini ekşitmesi için Mabeynbaşkâtibi Emin Beyin bundan akdem Hıdiv'in mahdumuna ihsan buyurulan müşirlik menşur âlisini isal zımnında Mısır'a azimet ve avdet ettiği tarihi, mebd-i ittihaz ve tahmin ediyorlar. Bir vaktinden beri Emin Bey Zat-ı Sadâret penahinin hizmet-i hassasında bulunmak şerefine mebni memuriyetinde devam eder iken Cemil Bey'i Baş Mabeynciliği'nden atması ve Sadr-ı âliye evvelki derecede muhasalat göstermesi ve nezd-i Şahane'de bir sözü iki olmayıp her iş onun reyiyile görülmesi madelerini dahi tahmin-i mezkurun te'bîdine delil olarak söylüyorlar. Hatta bunların arasında Emin Bey'in malum olan şime-i cebanatkârisiyle beraber böyle bir entrikaya ne cesaretle giriştiği suâl olunursa Âli hakkında öteden biri teveccüh-i Şahanenin noksanıyla beraber Hariciye Nezaretinin Sadârete ilhakıyla umur-ı dahiliye için ayn bir nezaret teşkilinden beri Makam-ı Sadâretin kesbettiği tarz-ı istiklalden menfehim olan şirket-i saltanat manası bu noksan teveccühü adeta bürûdet ve nefret derecesine getirmesiyle yakında Zat-ı Âliye'nin dahi Fuad Paşa gibi arsa gîrûdar umurdan çekileceğini bildiğinden ve bir de Hıdiv-i Mısır'ın kendine (kapu yoldaşca i'âle olarak) vermiş olduğu otuz bin İngiliz lirasının derece-i şükürünü layıkıyla hissettiğinden ve üçüncü derecede dahi nice güçlüklerle def ettiği rakibinin ki mahut Cemil Bey'dir. Saray-ı Hümayun'ca olan vesaiti ve Zat-ı Sadaretpenahiye derkâr olan ihtisası cihetiyle onun muaveneti ile tekrar teveccüh-i şahaneyi ne derece

çalıştığını hissettiğinden naşı bu vadiyi ihtiyar ettiğini suret sahihde irad ilerliyorlar. Bu misillü hafaya-i umurun hakayık-ı layıkıyla ma'lum olamaz ise de Emin Bey'in Zat-ı Sadareten ayrılıp Hıdiv'i tarafdarlık ettiği ve Cemil Bey'in tekrar hizmet-i şahane alınmak için bezl-i makdur etmesi saray halkı beyninde pek şâyi' olmakla pek de bi asıldır denilemez.

Bir yandanda Hıdiv'in mazbut olan tabansızlığına karşı kendinden böyle bir hareket-i cesuranenin suduru için dahi bir sebep aranıldıkta o emirde Avrupa kabinetolarından bazısının kendine vaz'-ı malumane göstermiş olmaları muhtemelattan ise de muahharen Devlet-i Âliyye'nin Hıdiv'e mukabil ibraz ettiği muameleyi hiçbirisi takbih etmeyip cümlesi hak vermiş olduklarına bakılırsa bu ihtimal dahi mündefi' olarak diğer bir sebep bulunmak iktiza eder. Ve şu yukarıda denilen suret gibi bir şey değilse bu sebep daha başka ne olabilir.

Her neyse şimdi sebep-i tahribesinden ziyade meselenin bulunduğu hali bilmek lazımdır. Yaver-i mahsus ile gönderilen tahrirat-ı Sadâretin cevabı geçen Pazar günü Talât Paşa yediyle vasıl oldu. Ve o günün akşamı Dolmabahçe Sarayın'da ve Huzur-ı Şahanede Meclis-i Has-ı Vükelâ'dan mürekkeb bir Meclis-i Mahsus akd olunup ve gelen (Cevabname) meydan-ı müzakereye konulup birçok mütalattan sonra evvelki mektubun mealini müeyyed ve müşerreh ve gelen cevabnâmede bast olunan şikâyât ve teklifatı mucip tevhiş olmayacak elfa'z-ı mütecellidâne ile müzîl ve makduh olmakla beraber kuvve-i askeriye ve umur-ı Maliyenin doğrudan doğruya Devlet-i Âliyye idaresinde bulunması gibi bazı şürût ve teklifi müştemil bir mektup sami tahririne karar verildiği ve bunun üzerine Vali Paşa yine teklifatında ısrar ederse imtiyaz-ı fermanı hükmünce hemen azline ibtidar olunması dahi cümle-i müzakeratdan bulunduğu bazı erbab-ı vukufdan işitildi.

Mahud Niko Bey'in, şamatası pek beyhude olmadı. Vakıa kendisi nüfusunca hayli mutazarrır olduysada bir taraftan dahi bu mesele kendinin şöhretine sebep olup tarafgirani ve ihyası çoğaldı vakıa bu işin bidayeti pek de hasbeten-lillah değil ise de her taraftan gösterilen bunca hücumu karşı sebat etmesinden ve bir de her nasıl başlanmış ise başlansın onun zımnında Hazine-i Maliyenin senevi beş altı bin kesesini hırsızlar elinden kurtarmaya sebep olduğundan Niko Beyin himmet ve hizmeti gerçekten sezâ-vâr tahsindir. Çünkü mesmu'ma göre gelecek 86 senesi

Mart'ından itibaren umûm-ı hastahaneler ve ordular için iktiza eden eczayı tabiye meydan münakasâya konulmak üzere Şura-yı Devleti'nde bir karar verilmiş zavallı Marko Paşa biçare Faik Bey bunun olmaması için pek çok el etek öptüler ve büyük mahallere tarz-ı gûnagunde ta'zimler şikâyetler ettiler ise de iş örtülüp basılmak derecesini aşmış olmakla galeyan-ı sa'yları sağdıç-ı imkâna döndü. Zabtiye memurlarından Hüsnü Paşa ki İtalyalı bir Calibrani söyletmek için boynuna zincir vurarak işkence ile korkuttuğundan dolayı kaç gündenberi taht-ı istintakda idi. Bu kere istihbar olduğuna göre bu tehdidi eden Zabtiye Çavuşu olup kendinin çavuşa böyle bir emiri olmadığı hulasa-i istintakdan nümayan olmuşda yakayı güçle sıyırmış isede fimaba'd-ı Zabtiye-i Umûru'nda kullanılmamasına karar verilmiştir. Hey gidi dünya hey mahbus Müslümanlar hakkında polis ve dolap denilen mahal işitince her gün her gece vızır vızır cari iken ne hiçbirinden böyle bir şikayet vuku'-ı ve ne de şikayet olursa dahi büyük efendilerimizin tahrik ırk-ı mer-himmetlerine bais olması zabtiyye me'murlarının asla hatır ve hayalimizden geçmez iken bu mazlumelerin ahı şöyle bir İtalyan tebasının himmet ve hürriyetini vesilesi ile yerde kalmayıp birkaç gün olsun zalimlere medar endişe evvelde,. Fesubhan ilkadır.

Arif.³⁸

³⁸ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

65 HÜRRİYET 1285

Numara: 65 13 Cumâdâlâhir Sene: 1286 20 Eylül 1869

Matbaası Londra'da San Marstin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

İTİZAR

Matbaamız mürettiblerinden ikisi terk-i hizmet ettikleri ve Londra'da Türkçe bilir mürettib bulunmak müşkil olduğu cihetle bir mürettib tedarik oluncaya kadar gazetemizin hacmini kasr ve taklile mecburiyet gelmiştir.

Müslümanlardan Protestan Olmaya Başlayanlar

Bu kere İstanbul'da millet-i İslâmiyeden bir adam zevcesi ile beraber Tanassur edip Protestan dinine getirdikleri ve zevcesi biraz tereddüd etmiş ise de canib-i hükûmetden kendine katıyyen bir tarafı ihtiyar etmesi teklif olunması üzerine zevcenin kabul ettiği dine kendi dahi gireceğini söylediği ve nice senelerden beri gerek Katolik ve gerek Protestan papazları bunca mesai ve ikdamat sarfettikleri halde bugüne kadar İslâm milletinden ferd-i vahid böyle alenen tebdil-i din etmemiş iken bu defa şu zevc ve zevcenin bu vecihle ilan-ı Nasraniyyet etmeleri üzerine Hükûmet tarafından ıslah-ı rencide olunmadıkları İstanbul'da basılan *Courrier d'orient* gazetesinde hame-güzar beyan ve takdir olduğu görüldü.

Vakıa bundan on beş yirmi sene mukaddeme gelinceye kadar âbâ ve ecdadı Müslüman olan bir şahsın tebdil-i din etmesi şöyle dursun hatta Hristiyandan biri kabul-i İslâmiyet etikten sonra irtidad etmiş olsa şerian katline fetva verilerek Balık pazarında boynu vurulurken şimdi bu vecihle ilan-ı Nasraniyyet edenlerin Hükûmet

tarafından rencide edilmemeleri idare-i hazıra başında bulunan zevat-ı terbiyet-i sematin adem-i ta'assub ve hürriyet-i efkâr ve mezhep hususlarında ittihaz ettikleri meslek adl ü nasfet icabından ve Hâdîmü'l-harameyn unvanını haiz olan Halife-i Peygamber ve Padişah adalet-perver Hazretlerinin ma'but-ı eslaf ve ahlâf olan asr-ı ma'delet hasr-ı Şahanelerinden cilveger meydan zuhur olan asar-ı terakkiyat-ı medeniye ve ıslahat-ı faize-i mülkiye cümlesinden olmakla asla taaccüp ve istigrâba mahal yoktur. Ve şöyle bir vak'a Mekkizade ve Hikmet Bey ve Sadeddin Efendi ve Refik Efendi gibi ta'assub ve efkâr-ı âtike ashabının zaman-ı mesihatlarında zuhura gelmiş olsa hukuk-ı şeri'ye ve vazife-i diniyeyi muhafaza-yı kadıyla şu asr-ı medeniyete muvaffak olmayacak nice iddialara kıyam edip Babîâli ile düvel-i mütehabbe beyninde hüsn-i cereyanı mâ-bihi'l-kıvâm devlet olan müsâfât ve müsamelete şayed bir şaibe-i hâlel verilmeleri me'mul olduğu halde hamdolsun ki mesele Hüsnü Fehmi Efendi gibi ahval-ı asra ve efkâr-ı ledûnniye-i vükelaya vakıf bir zatın Şeyhülislâm bulunduğu zamanda vukubulmakla böyle çıtırsız pıtsız bitmesi cümle-i asâr-ı muvaffakiyetten olduğu değildir.

Ancak din değiştirmek setr-i değiştirmek gibi kolay bir şey olmayıp bir adamın tebdil-i itikad etmesi için bir takım esbab-ı mecbura bulunmak lazım geleceğinden şu adam sahiha ve vicdana mı terk din etmiş yoksa bir sebep tahtında mıdır? Burası mevki'-i bahse konulmak iktiza eder. Çünkü edyan umur-ı uhreviye ve saadet ve şakavet edebiyeye ta'allük eden akaiden ibaret olup bir insan aba ve ecdadınla itikad edegeldikleri mezhep içinde doğar büyür terbiye olunur da sonra o mezhepten nükul ile bir diğerini ittihaz ederse şu sebeplerden birine müstenid olması icap eder. Mesela bir kimse akıllı ve ilmi olmayla kütb-i diniyeyi mütâla'a eder. Her dinin akaidini nazar-ı tahkikden geçiren kendinin perverde olduğu dinden daha makulini bulup hakk-ı savabı onda görmekle tebdil-i itikad eder. Yahut men' ve def'inde aciz olduğu bir kuvvet-i kahirenin icbarından naşi def'-i mazarrat zımında dinini sûreten terk eder yahud aşk ve muhabbet ve sair bir menfaat zımında kendini bir din-i ahire girmeye mecbur bulur.

Din-i İslâmın akaidi ile edyan saire nazar-ı imandan geçirildikte hiçbir akıl ve alim için sairlerde sebep-i rüchan bulmak mümkün olamayacağından azıcık akıllı ve biraz akaid-i diniyesine ma'lumatı olan bir müslüman için din-i ahir ihtiyarı imkân

ve tasavvurun haricindedir. Zira akaid-i İslâmiye'den daha adl ve evsa ve dünyevi uhrevi ondan daha ma'kul ve enfa' bir şey bulunamazki kendine medar-ı tam olsun Cenab-ı Vacip o vücudun vahdaniyyetini tasdik elbette evc demekten daha ma'kuldür. Papaza kâh çıkarmak için para vermekten seccade-i istiğfarda tövbe etmek elbette daha akla karibdir velhasıl Hazret-i Bâri'ye küfv ve şerik isbatına çalışmaktan vücudunu inkâr daha ma'kul olmakla bir Müslüman eğer tettebbuat-ı akliyesi eseri olarak usûl-ı İslâmiyeyi beğenmeyipte mutlaka tebdil-i mezhep edecek olursa elbette ekânîm saniyeyi (Kul huve'llâhu ehad) tercih edemez. Yani bir Müslüman Feylesuf Dehri olabilir. Lakin Hristiyan olmak hariç imkândır. Binaberin Protestalığa girdiği rivayet olunan şahıs dahi aba-an-ced Müslüman ise mutlaka biriyle bir muvazene ve mukayese üzerine tebdil-i vicdan veya celb-i menfaat gibi bir sebebe mebnî olması lazım gelir. Bu suretce ise İslâmlardan Protestanlığa dehalet edenler bundan mukaddem dahi bulundu onlardan ma'lumumuz olan bir fikrayı irad edelim.

Bundan çend sene akdem Davut Paşa Medresesi'nde bir şeyh bulunup şunu bunu kendi tarikinde celb ve davet öylelikle celb-i erzaka himmet eder idi. Ahali-i mahalleden bazılarının ihbarı üzerine canib-i zabtiyeden me'mur gönderilip şeyhi celb ve sual ve cevap etmeksizin hapis ettiler.

Herif kaç defa arz-ı haller verip bir kabahati olmadığını ve hakkında icra-yı tahkikat edilmesini istid'a etti ise de kulluk veren olmayıp nefye gönderilir. O aralık Protestan memurlarından biri kendine yanaşıp kendisini bu beladan kurtarmak ve şehriye şu kadarda maaş vermek üzere gizlice Protestan olmasını teklif etmekle herif zaten ilm-i diyanetde cahil ve fakir ve ihtiyacı ve menfâda ızdırabı hadd-ı kemale vasıl olmakla teklif-i mezkûru canına minnet bilip kabul etti. Ve o aralık bu şahsın ahibbasından bulunan Cerrah Paşa Cami imamı Abdi Efendi dahi Küçük Hamam Tekyesi Şeyhi Nuri Efendi ile beyinlerinde sabıka adavet olmakla ve o sırada Nuri Efendi fırsatı ganimet bilip bu da öteki herifin mu'tekidlerinden imameti caiz olamaz diyerek davaya tasaddi etmekle Abdi Efendi imametden ihraç olundu. Herif zaten çocuk çoluğunu imamet vazifesiyle geçindirmekten aciz iken ondan da mahrum ve hemde mahbus olduğundan ne yapacağını şaşırarak ve Protestanlıkla zabtiyenin pence-i kahrından tahlis-i giriban eden Şeyh ma'hud dahi eğer kendi gibi sureten

Protestanlığı kabul ederse hem zabtiyenin iz'acından hemde fakr u zaruretden halâs olacağını tavsiye ve ihbar etmekle bu dahi onun eserine iktifa ile Protestanlığı kabul etti ve cemiyet ruhbanıye tarafından kendine yedi yüz elli kuruş maaş verildi. Ancak cemiyetin bu akçeyi vermesi hasbi olmayıp sairlerini Protestanlığa tergeb maksadına mebni olmakla gerek merkurum şeyh Protestanın ve gerek (imamü'l-müfsidin) teşvik ve tavassutlarıyla daha birçok belhâ ve cahile ve aceze-i fukara gidip Protestan oldular. Sonraları bu işin ileri gitmesi hükûmetin nazar-ı dikkatini celb etmekle merkurum Abdi ile pâdâşlarından birkaçı nefiy ve bir takımı hapis olundu. Lakin İngiltere ve Amerika ve Prusya Sefaretleri'nin teşebüsat-ı müttetikalarıyla ekseri kurtuldular şimdi herifler hem Protestan Kilisesinden maaş alıp şurada burada rast geldikleri sâde-dil ve fakirleri Protestanlığa teşvik ediyorlar hemde Protestan Sefaretlerinin himaye-i ruhaniyelerinde bulduklarından Zabtiye Müşiri ne vakit isterse kendilerini hapis ve iza'c edemiyor.

Şimdi bu vak'aya ma'lumatı olanlar mütefakkıdler ki eğer ma'hud Şeyhi Zabtiyeye bilâcünha ve bilâistintak habis ve nefiy etmese'ydi ve zaruret-i te'ayyüşü tertibe-i kemalde olmasaydı Protestanlığı kabul etmezdi. Kezalik İmam-ı Abdi dahi Şeyh Nuri'nin garezi üzerine habis ve iza'ac ve imametden ihraç olunmasıydı o dahi bu rezileye mürtekb olmazdı. Demekki Hükûmet'in idare-i zalımanesi herifleri canlarından bezdirdi. Ve bâla-yı taayyüş canlarına tak etti.

Onlarda ar ve namusu dünya ahireti terk edip bu hali irtikab ettiler. Şimdi şu herif ki zevcesiyle beraber terk-i din etmiş deniliyor. Acaba böyle bir acz ve ihtiyacda bulunmamış mıdır ve böyle bir cebir ve zaruret ve menfaat kaskına mebni sureten tebdil-i din edene vicdanen tahvil-i itikad etti denilebilir mi.

Hey gidi fakr u zarûret hey ... Fakr ateşten bir gömleğidirki ona dayanmak her ferdin kârı değildir. Zaruret bir bâla-yı takat-fersa der ki insana neler irtikap ettirir. Bu fakr u zaruret değil midir ki idare-i hazıranın ilahu lâyes'elî olan nice âli meşrebi Mısır Valisi'nden tesile-i mecbur eder. Bu fakr u zaruret değildir ki nice vükela vüzera ve ricale umur ve mesalih devlet ve hukuk ibad ve raiyyet üzerinden para çalmaya ve sarrafların ellerini eteklerini öpmeye ihtiyaç verir. Bunlar ki fakr u zaruretlerini bu misillü bin vesail-i rezile ile defa çalışırlar acaba kendilerine kırkar altmışar bin kuruş maaş verilecek ve mensublarına da devam için bir de himayet-i

müessireye nail edilecek denilse gizlice tahvil itikad ettim. Demekten çekinirler mi öyle ise gûşe-i fikir ve mezellet de kalmış birkaç cahil ve bi ar ve namusun akçe için Protestan olmasına hiç taaccüp edilemez. Hususiyle herkes müsaade-i baht ve vakitle Avrupaya sıvışıp yakayı kurtarmaya muvaffak olamayacağından o Hükûmet-i Keyfiyye yani Zabtiyenin pençe-i kahr u zulmüne düşün bir aciz için kendine vesile-i tahlis-i can olacak bir himayete mazhar olmak zımnında Protestanlığa dehalet etmek imkânın haricinde tasavvur olunamaz hele idare-i devlette bu yağma bu sefahet ve hazinede bu zaruret ve ehl-i maaşda bu ihtiyaç bu meşakkat ve devlette bu zalimane ve gaddarane hükûmet biraz daha devam etsin hele Protestan Cemiyetleri akçeye dayanıpta hür Protestan oldum diye hem maaş ve hemde himayet itasında bulunsun az zaman içinde İstanbul cühelasının ve hatta tarik-i Rufai'den istihlaf ile geceleri kıyam ve kuûd zikrinde ve gündüzleri aceze-i ibadullahın canını yakmak fikrinde bulunan Hüsnü Paşa'nın bile akide-i kadîmelerinde sebat edecekleri mahal-i iştibahıdır.

Girit'te Bulunan Asakir-i Şahane-i Ümerasından Bir Zat Tarafından Fi 1 Ağustos Tarihiyle Varid Olan Mufassal Tahriratdan Hulasa)

Kemal-i fahr u ibtihac ile olup okumakta olduğum *Hürriyet* gazetesinin 58 numaralı nüshasını dahi aldım ve meserret-i bî-nihâye ile kırâ'at eyledim. Hususiyle refikadan üç zat tarafından matbaanıza gönderilip derc olunan tahriratu müteessif-âne mütâla'a edip hüzn ü melalim reside-i mertebe-i nihayet oldu. a (ayın) elden ne gelir ağlamadan başka bu hale) acizlerine bu babda arz olan ıztırab-ı mezkûr tahriratın mücerred birkaç hususdan bahis edip beyanı daha elzem olanlardan sükut etmesinden nâsi olmakla varaka-ı mezkûre sahiplerinin müsaidelerine mağrura mezkûr tahriratda söylenilmeyen bazı ahvâl-i hakikat iştimalin inzar-ı ammeye konulması için şu arızanın irsalini fariza-ı zimmet hamiyet addeyledim. Mezkûr tahriratda Resmo Fırka-ı Askeriyesinden iki Binbaşının bi-gayr hakkın icra-yı tekaüdlüklerinden bahis olunuyor cümlelerin ve hususiyle zat-ı fetanetsimâtınızın malumu olduğu üzere devletimizde şimdiye kadar yetişmiş olan ümera ve zabitan-ı askeriyenin içinde müstakim ve sadık ve hüsn hizmeti ma'lumatı hasebiyle terfî' rütbeye sahihen layık olarak hiçbir zabitan ileri geldiği yoktur. Eğerçi müstesna olarak birkaç zat var ise de bunların dahi vükela-yı sadıka-ı devlet nezdinde zerre kadar kadar ve itibarları olmayıp menkub halinde şurada burada süründürülmektedirler.

Mezkûr tahriratda bazı ahvali mûnderic olan Redif Paşa el-yevm Serasker bulunan Hüseyin Avni Paşa'nın mekteb-i Harbiye Nezareti'nde bulunduğu hengamede kol ağalık rütbesiyle mektebde muallim idi. Talebe efendilerinden birkaçının arzlarına tasallut etmesi münasebetiyle keyfiyyet duyulup tertib-i cezası için hasbel-kanun bir komisyon teşkil olundu ise de nazır-ı müşarünileyhin iltimasıyla kahr bundan lütuf olarak uhdesine Beşinci Ordu-yı Hûmayu'nun ta'lîâ taburu binbaşılığı tevcihiyle Şam-ı Şerife gönderildi oraya dahi bu yolda zuhura gelen harekât-ı nâbecâsı zahire çıkacağı esnada ber takrib sıla tarikiyle ruhsat istihsal ederek dersadete savuştu o aralık Hüseyin Paşa Dar-ı Şura-yı Reis'i bulunmakla onun sahabetiyle Hassa İkinci Ta'lîâ Taburuna nakil ile Kuleli Kışlası'nda bulunduğu esnada tabur-ı mezkûr onbaşılardan bir delikanlıya icra-yı fiil şen'i ederken o hengamede Sağ Kol Ağası ve el-yevm mezkûr İkinci Taburda Binbaşı bulunan (Türkçe bilmez Girid Ömer Ağa) görerek ve işi resme koyarak davaya şüru' edildiği ve bunun için dahi bir meclis-i resmi teşkil edildiği ve Meclisin Reisi ve a'zası tecemmuyla Ömer Ağa'nın vüruduna muntazır buldukları halde nâ-gâh bir süvari emir çavuşu meclise duhûl ve yeddinde bulunan tezkireyi meclis reisi Paşa'ya vermesi üzerine Paşa tezkireyi badeil-kıraat sen git ben cevabını gönderirim. Sözüyle çavuşu savmış ve a'zaya hitab ile “artık bugün vakit geçti diğer hangi güne karar veriliyor ise size haber gönderim” diyerek def'-i meclis etmiş meğer o sırada Avni Paşa Serasker Kaymakamı olup, merkur Ömer Ağa'yı celb ile bu davadan feragat etmesini rica etmesi üzerine Ömer Ağa iddasında ısrar göstermiş nihayet eğer davasından vazgeçerse binbaşılık rütbesine nail olacağı va'ad olunmakla Ömer Ağa bu lûfta dayanamayıp Müşarünileyhin kendi hatmiyle yakında binbaşı edileceğini taahhüd yollu bir senet alarak davadan farig olmuş ve filhakika bir iki mah geçer geçmez binbaşılığında nail oldu. Yani zavallı onbaşının ... acıması Ömer Ağa'nın rütbesini terfi' etti. Ve Redif Paşa dahi Kaymakam edilip Kozan tarafına gönderildi ve muahharen Girit'te Mustafa Naili Paşa'nın mahdum-ı muazzezleri Ali Bey'e çatıp “varsa Redif Bey yoksa Redif Bey dedirtti. Ve pek çok delikanlı efrad-ı askeriyenin ırzına geçti. Ve son rezalette tevch-i i'ta olunan rütbe ve nişan yağması esasında seyr-i mumailiye mesbûk olan hizmeti cihetiyle Miralaylığa dahi suud etti ondan sonra Ferikliğe nasıl istihsal ettiği herkes bildiği şeydir. İşte Padişahın” evladım

dediği asker bu ma'kula erazil ve eclaf kumandası altında makhur ve muhakkar ve bu hal namusu olanlara ölümden beterdir.

Zikrolunan binbaşılardan icra-yı tekaüdlüklerine gelince bunların serkeş ve işte yaramaz olduklarından ve hatta buldukları mevkinden eşkiyayı kaçırdıklarından neş'et eylediği beyan ediliyor. Bunlar şu inhâyı yazan Redif'in, Paşa'nın makamını bile idareye muktedir buldukları herkesin ma'lum ve müsellimi olduğu gibi serkeşlik sıfatı ile asla münasebetleri olmadığı ibarettir.

(Gazetenin hacmi müsaid olmadığından işbu tahriratın bakiyyesi atıye taallük olundu.)

Gazetelerini alamayanlar tarafından yine şikayeti havi mektuplar vürud ediyor. Biz bunun sebebini mükerreren beyan ve ilan ettiğimizden bir daha tekrara hacet bu kadar.

Arif.³⁹

³⁹ Imprimerie Centrale de la JEUNETURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

66 HÜRRIYET 1285

Numara: 66 20 Cemaziyelahir Sene: 1286 27 Eylül 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

ÖZÜRNAME 1

Bir iki haftadan beri vilayetlerden vürud eden muharreratın ekseri taşralarda icrasıyla uğraşılın vilayet nizamının vukua getirdiği fenalıklardan bahis edip bundan evvel devamından şikâyet olunan usûlün şimdi mumlarla aranılmakta olduğunu beyan ve tafsil ederler.

Ne garib şey...? Usûl-i kadime hakikat pek yolsuz olduğundan her uygunsuzluk ondan husûle geliyor denildi vilayet nizamı yapıldı. Ve bargirleri ıslıkla çevirmeye alışmış bir diğer müneccî her ne kadar sakalını değirmende ağartmış ise de vapur makinesiyle başlayan yeni usûldeki değirmeni idareye muktedir olamaz diyerek bu çarhı kullanmaya kudretli ve ehliyetli yeniden birçok memurlar yetiştirildi hâcelerden, medrese talebelerinden, mültezimlerden, sarraflardan, simsarlardan ûlâ bâlâ müşir rütbeleriyle valiler, muavinler, mutasarraflar falanlar...

Meydana götürüldü yine işler umulan bir hüsn-i idare altına girmediklerinden fazla eski idareyi aratacak derece bozuk gidiyor. Mesela râşi mürteşi cezası kanun ile tahdid olundu. Ve resmen Heyet-i Vükela ve me'mûrîn yemin ve kase m ettiler rüşvet alışverişi evvelininden ziyade revaç buldu muhakemelere müdahale maddesi yine kanunen men' edildiği o zamandan beri

1 (özürname) “devekuşuna uçsana demişler ayaklarını göstermiş ki muradı kuş olmadığını beyan imiş” öyle ise yük taşı, demişler kanatlarını göstermişki” deve olmadığını ima etmiş)

Mahkemelerde görülen dava müdahale-i erbab nüfuzdan kurtulmaz oldu. Tevsi'-i ticaret için nizamı yapıldı. Mahsus nezaret ve mahkemeler teşkil olundu bizim ticaret-i dahiliye ve hariciyemiz mahvoldu. Hukuk-ı ticarete müte'allik davayı bütün ecnebler kazandı. İntişar-ı maa'rif için mahsus Nezaret-i Meclis teşkil ve Mekâtib-i Umûmiye küşâd olundu. Ulûm ve ma'rif indirasa yüz tuttu medreseler yobaz yatağı oldu. Tesviye-i Turuk Nizamı meydana çıktı. Ahaliye bir iki vergi tahmil edilmekten başka bir hasenesi görülmedi. Zira layıkıyla bir yol yapılmadı ve keza ve keza acaba bunların sır ve hikmetleri nedir... Eğer yapılan nizamlar nakıs desek filhakika bunların bir takımı şayan-ı ıslah ve ikmal olduğu müsellemler ise de bir takımı da oldukça bizim halimize elverişli surette ve nakısların ikmal dahi imkân dairesinde olduğundan mutlaka sebep budur denilemez. Hususiyile İngiltere'de nizam-ı mahsus olmayıp mehakim teamül ve emsal üzerine hükmettikleri halde yine her işleri muntazam gidiyor. Ve eğer memurlar na-ehil olmakla nizamı icrada kusur ediyorlar denilse çünkü bunları intihab eden Babî'î'nin derece-i dirayet ve hasafeti bu misillü şüpheye mahal olmaktan bâlâ-ter olduğu ve bu memurlar her zaman rütbelere nişanlar ihsanlar ve tahsinler ile Babî'î tarafından mazhar-ı taltif olduklarına nazaran onun daire-i rıza ve hoşnud ise içinde hareket ettikleri ma'lumdur. Yok öyle değil Sadrazam ve Vekil-i muhterem Hazretlerinin nehafet-i cismiye ve kemalat-ı akliyesi bu hutûb-ı cismiye'nin hüsn-i cereyanına kifayet etmiyor gibi zihinden bir tasavvur geçse derhal istiğfar olunur. Zira Zat-ı alikadirlerinin Girit seyahati gibi bir sefer dûrâdûr kış mevsiminde ihtiyar buyurdurdukları kemal-i sıhhat-i bedeniyelerine delalet ettiği gibi Abdülaziz Han gibi bir Padişah Fetanet-i şiarın onun hakkında bir kemal olan hüsn-i tevcihatı ve nezd-i Saltanat-ı Seniye'de ikamet üzere bulunan süfera-yı ecnebiyenin itimad ve emniyetleri ile Avrupa borsalarında ziver-i zeban- sarrafan olan itibar ve şanları dahi kemalat-ı akliyelerine delail-i kâfiye olduğundan bu dahi sebep addolamaz.

Hayır böyle değil Saray-ı Hümayun, Babî'î'nin her işine müdahale ettiğinden neş'et ediyor denilse bu da varid olamaz zira Zat-ı Şahane esna-ı

cülusunda biraz Padişahlık etmek istedi. Bu hareket Babîâlinin bir zamanlardan beri uğraşarak ve hissettirmeyerek kazandığı şerif-i istiklâle dokunmakla kıyametler kopardı. Bin entrika ve dolap çevirdi. Şöyle yaptı, böyle yaptı nihayet Padişahı işten bezdirdi Zat-ı Şahane baktı ki bunlarla baş olmak müşkil “ Allah belanızı versin” varın ne yaparsanız yapın” dedi. İşleri Babîâli’ye bıraktı. Kendisi işten çekildi Babîâli kendine nasıl ta’lim ettirse öyle hareket etti. Demek ki bu da sebep değil... ya asıl sebep nedir.

Bu sebebi bulmak ariz ve amik-i tecessüse muhtaç olmayıp yeryüzünde bulunan düvel-i mütemeddeninin ahvali ile bir de bizim devletimizin hal ve heyeti pîş-i nazar emane götürüldüğünde hakikat kendini gösteriverir.

Çünkü hükümdar ile idare olunan bir hükûmet ya bir nizam ile mukayyed olur ya olmaz bir nizam ile mukayyed olmayana hükûmet mutlaka ve mukayyed olana hükûmet-i nizamiyye ıtlak olunur. Hükûmet mutlaka Avrupa kıtası üzerinde yalnız Rusya Devleti’dir. Hükûmeti mukayyed olmayan bir hükümdar keyfemâyeşâ mülkünde tasarruf eder. İsterse kanun yapar. İsterse bozar ahali esiri ve vükelası hizmetkârı hükmünde olmakla dilediğini öldürür ve dilediğine ihsan eder. Azleder nasibeder velhasıl her işittiği bi perva yapar ve kimseden ihtiraz etmez işte Rusya Çarı böyledir. Hükûmet-i nizamiye dahi İngiltere, Fransa, İtalya, Avusturya ve Prusya Devletler’indedir. Bunlarda hükümdar hodbehod istediğini yapamaz. Her şeyde kanun hükümeder. Ve ahali esir olmayıp hür olduklarından onların re’y-i umumiyesi icra olunur. Hükümdar olan zat-ı kanunun ve ahalinin icra vekili yani hizmetkârıdır. Fakat ahali asl-ı hükümdar kendilerini saydıkları ve hükümdar nasbettikleri zat ile kendilerini hukukta mütekabil ve muadil tuttıkları ecilden hükümdarın vükelası olduğu gibi ahalinin dahi vükelası vardır. Hükümdar olan zat-ı vükelası emniyet ettiği zevatın içinden nasıl seçip intihab ederse ahali dahi kendi vükelasını emin oldukları adamlardan seçip nasbder. Hükümdar vükelasına vükela-yı devlet, ahali vükelasına vükela-yı millet ta’bir olunur. Vükela-yı devlet-i düvel kullanırlar. Vükela-yı millet onlarla millet meclisinde karşı karşı oturup mübahese ederler. Devlet vükelası Maliye-i muvazenesini Millet Meclisine arz eder. Bir sebep fevkaladeye mebni devlet ya hariciye ve ya dahilden bir istikraz akd veyahud vergiye zamm veya yeni bir irad-ı küşad ve ihtira’ edecek olsa millet meclisinin kabulüne

tevakkuf eder. Öyle Sadrazam'ın emri ve Meclis Vükela kararı ile milyon milyon kiseler istikraz olunamaz ahaliye vergiler tahmil edilemez. Efrad-ı millet hiçbirisi alenen muhakeme olunup kanun ceza etmedikçe habs ve nefiy olunamaz memurlardan birisi kanunen bir töhmeti isabet olunmadıkça sadrazamın ve falanın garazi ile azl ve tahkir edilemez . Bu misillü umura vükela-yı devletin hilâf-ı nizam bir hareketleri vuku'a gelirse vükela-yı millet dava ederler. Ve eğer vükela-yı devlet nizama red ve cevaba kadir olamazlarsa tebdil olunurlar hükûmdar olan onların yerine diğer vükela tertip etmekte mecburdur. Şimdi bakalım bizim devletimiz bu iki nevi' hükûmetin hangisindedir. Hükûmet-i mutlaka mıdır? Hayr zira Padişah hiçbir istediğini yapmaya muktedir olmayıp Babiâli'nin emir ve hükmü altındadır ama denir ise ki aralıkta çerag ettiği bendeganeni meclisimize koymak ve bazı baltacı ve hamlecilere hazineden nanpare tahsis etmek gibi işlere karışıyor ya ... Evet öyledir ancak bu makule-i cüz'iyatın umur-ı külliye-i devlette kat'a duhul ve nisbeti olamaz o kadarlık nüfuz Şura-yı Devlet Başkitabetinde bile bulunur ki ihsan dideleri arasında nice kaymakamlar mutasarrıflar ve belki ve valiler dahi vardır ya istediği gibi saraylar zırhlı gemiler yaptırıyor. Vükelaya, konaklar, yalılar, ihsanlar, veriyor denilirse bunlarında sır ve hikmeti zahirdir. Çünkü bunların hiçbirini Zat-ı Şahane hodbehod hükûm ve ferman edemez o emirde makam-ı sadaretden istimzac olunur. Eğer oradan tahrik ibrevi rıza olunursa teşebbüs ediliyor. Yoksa terk ediliyor.

Bizim devletimiz hükûmet-i nizamiye midir...? Hayır... Zira bizde devletin ve milletin hukuk-ı mütekabilesini tayin eder. Yalnız şeriattan başka bir nizam yoktur. Amel ve itibardan sakıttır. Bizim Padişahımız ne Sadrazamını ve ne de Sadrazamın mültezimi olan vükela-yı saireden birisini hodbehod azl ve yerine istediğini nasbetmeye cesaret edemez. Meğer ki sefaretler tarafından muavenet oluna bir de vükela her dilediklerini yaparlar. Devlet ve millet namına istikrazlar ederler. Devlet hazinesini yağma ettirirler. Ahaliye istedikleri kadar vergi ve rüsumat yükletirler her kime garaz ve nefsanîyet etseler bila muhakeme azl ve nefiy edebilirler. Kanun yaparlar yine kendileri bozarlar velhasıl Rusya Çarı'nın kendi mülkünde edebileceği şeylerin hepsini bi-perva ederler. Ne Padişah ve ne de hiçbir kimse kendilerine suâl edemez. Mesela bir vilayete vali olmak için Babiâli, bir adamı intihab eder. Hiçkimse de yârâ-yı cür'et yoktur ki "be canım bu adam geçenlerde falan memuriyetten şu cünhaya mebni azledilmiş idi. Yahud bu adam müsinn ve

ihtiyar ve rükub ve nüzule bi-iktidardır. Yahud meczub yahud mürtekeb veya mağlûbdur. Bu mülke bu ahaliye yazıktır” diyebilisin. Mesela Babîâlî paraca sıkışıp Avrupa’dan bir yeni istikraza karar verir. Hiçkimse ağzını açıpta (paşalar, efendiler siz ne yapıyorsunuz on beş sene zarfında hazinenin borcu yüz milyon lirayı geçti. Devletin nısf-ı varidatı bu borçların faizine gidiyor. Bu yol çıkmaz yakında iflasa çıkıp batarız ve bir de şimdiye kadar alınan paralar nereye gitti. Bu alınacak para nereye gidecek) demeye muktedir olamaz şimdi şu evsaf ile muttasıf olan bir adam vilayet valisi olur da nizam mevzu’u-ı layıkıyla icra edemez. Ve ondan günagün fenalıklar tevellüd edip, eski usûlü aratır ise taaccüb olunur mu? Şimdi hazine itibarını zayı’ edip devletin koca Ticaret Nazırı Avrupa’da kapı kapı istikraz dilenirse bu yüzü altmışa ve faizi yüzde on beşe bir batakcı istikrazı edebildik de Girit Fatihî gibi mazhar-ı tebrik ve takdir olur. Ve bu kadar borçlar Hazinenin boğazına takılır ve millet ve ahali zaruretden kan kusar ise şaşılır mı?

Bizim devletimiz filasıl hem hükûmet-i mutlaka ve hemde hükûmet nizamiyeyi cami’ bir esas kavim üzerine mevzu’ idi. Zira Padişah imam’ül-müslimin ve hadim-i şer’î’ mübin olmakla kâffe-i umur ve mehammı bi’l-istiklâl onun uhde-i kifayetine müfevviz ve bununla beraber kendisi ahkâm-ı şeri’ye ile mükellef idi. Yani şer-i şerifin icra edip fakat hudud-ı şeriyeden bir hatve ileri tecavüz edecek olsa ulema-yı dini karşısında bulurdu. Şimdi ise (say’ları meşkûr olsun) vükela-yı haziranın himemât-ı celileleri ile şeri’at kalktı. Padişahın istiklalide vükela eline geçti. Devlet de şu hale girdi demek olur ki bizim devletimiz şu iki nevi’ hükûmetden hariç başka bir şekl-i garib üzere bulunduğundan mesûliyet hususunda gerek Padişah ve gerek Vükela için birçok özürname bulunabilir.

(Geçenki Numaramızda Münderiç Girit Mektubu Mabadıdır.)

Eşkîya kaçırma bahsine gelindikte onun tafsili şöyledir ki biz Redif Paşa’nın kumandasıyla sekiz on tabur olarak (Melapotmo) cihetinde iken ma’hud Enosis vapuruyla Petropolaki ile ötesi dahil-i kordon bulunan bir mahalle çıkmışlar o cihetin muhafazası Mehmet Ağa namında rütbede Binbaşı ve dirayetde mezar taşı olan bir hamiyetsizin kumandasında bulunan Redif-i Uşak taburuna muhavvel olarak taburun yedi sekiz yüz nefer mevcudu var idi. Merkum Petropolaki takımı beş altı gün askerinin içinde oturdukları ve nihayetde ses çıkaran olmadığını görüp çarların içine girerek askerinin gözleri önünde bir takım esliha ve eşya-yı saireyi alenen

ahzedip gittikleri.. Mehmet Ağaya efrad-ı askeriye bu bu sırrın hikmetini sorduklarında (sakın sakın ses çıkarmayın ne yaparlarsa yapsınlar zira cümlemizi telef ederler. Canımız gideceğine devletin malı gitsin) diye askere ihafe verdiği şu vuku'atın ertesi günü ve beli o gün Redif Paşa'nın mesmua-ı olmadı mı ve niçin kendisi eşkiyayı derhal ta'kip etmedi. Sebeb ne ki şu alçak Mehmedi kanun mucibince kurşuna dizmediler. Yahud hiç olmazsa neden tardine bile cesaret olunmadı. Galiba bu Mehmet Ağa makbule-i idada cesur değilse de Kumandan Paşa'ya delikanlı neferat bulmakda hayli mahirdir.

Eşkîya bu vecihle oradan sıyrılıp karanlık bir gecede Ayavasil cihetinde ve beherinin arası bir saate karib olan iki kale vüs'atında bulunan bir dereden onar on beşer hafiyen geçip gittikleri halde mezkur kalelerde bulunan taburların haberleri ulaşmadı ve bu taburlar Ömer Naili Paşa'nın kumandasında idi. Ancak muahharen dört koldan edilen hareketde Ömer Naili Paşa altı bölük askerle (Asfendos) boğaz'ından geçip Yıldız Dağı'na çıktığında eşkiya-yı merkumeye rastgelerek bir silah atılmaksızın cümlesi teslim oldular şu kadar ki Avni Paşa'nın, Ömer Paşa'ya olan adaveti o sırada baki olmasından dolayı işin şu hakiki ketm olarak güya Redif Paşa ile Ferik Mehmet Ali Paşa'nın eşkiya-yı merkumeyi tazyik eylemelerinden dolayı gelip onlara teslim olundukları ilan olundu. Bu hareketde Mehmet Ali Paşa iki tabur piyade ile Kandiye cihetinden Redif ve Ömer Paşalar dahi iki tabur ile birlikte Resmo'dan ve Şevket Paşa dahi bir talia ve bir piyade taburuyla Apokrondan hareket ederek cümlesi (Kallikrati) da birleştiler ve ertesi günü Mehmet Ali Paşa ve Redif Paşa Kallikrati'nin üstünden ve Ömer Paşa mekkari memuri gibi altı taburun ağırlığına mamur edilerek on milyon ile (Asfendos) Boğazından ve Şevket Paşa dahi kendi taburlarıyla (Gurabi?) boğazı üzerindeki cibalden ve Miralayı Raşid Bey dahi altı bölük nizamiye ve redif ile mezkûr (Gurabi?)nin cihet-i garbiyesinden ilerleyerek eşkiyanın arkalarında ta'kip olunur. Tarzında bulundular Ömer Paşa'nın bu sırada aklı başına gelip Redif ve Mehmet Ali Paşa'nın kendine oynadıkları hileyi anlamasıyla mezkur on bölüğün altısını alarak Asfendos'un üzerinden ve (Nebroz) silsilelerinden Yıldız Dağı'na doğru hareketde eşkiyanın Karalı Dağa doğru firar ettiğini görüp takibe şitab ile kurşun altına almakla ve eşkiyada firara mecal olmadığını anlamalarıyla bilzarure arz-ı dehalet etmişlerdir. Ancak vaktin darlığı cihetiyle o gece merkez-i ordu ittihaz olunan (İskefo) ya avdet edilemeyip cebelde

kalınmış ve ertesı günü eşkiyanın silahları alınarak birlikte merkeze avdet olunmuş idi. Ömer Paşa nüzket edip bu hareketde büyük kumandan bulunan Mehmet Ali Paşa'ya bir hulus etmek için reis-i eşkıya Petro Polaki'nin kılıncının alınması müşarünileyh tarafından emir olunmasıçün üzerinde bırakmış ise de Mehmet Ali Paşa zaten Lehli ve Rumlara muhabbetli olmak hasebiyle bunun kılıncı alınmasını emretmeyip galiba Petro Polaki'nin Girit'te gelirken Devlet-i Âliyye'nin Konsoloshanesi önünden geçerken kılıncı boynunda olarak dediği rezaletlere mükafat ve Yunan Kralı'na da bir hulus-ı mahsus olarak herifin kılıncı boğazında asılı olarak ve kumandan kıyafeti ile kemal-i ihtiram üzere askerın içinden geçirip Kalyoz iskelesine inzal oradan vapur-ı Hümayuna rikaben ve muazzezen شیراز irsal eyledi. İşbu tahriratın aşağıları Zat-ı Sadaretpenahinin Giritte icra buyurduğu ıslahata mütalık olup ancak içinde pek ağır sözler olduğundan tab'inden sarf-ı nazarı olundu.

Arif ⁴⁰

⁴⁰ Imprimerie Centrale de la JEUNETURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

67 HÜRRİYET 1285

Numara: 67 27 Cemaziyelâhir Sene: 1286 4 Ekim 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

YİNE MİSİR MESELESİ

İdare-i Mısıryye ile Babîâli beyninde tahaddüs eden münakaşa-i malume evvelce teati olunan muhaberat üzerine bir aralık mübeddil salih ve müsalemets oldu, şeklinde götürdüğü halde bu kere Mısır Hariciye Nazırı Nubar Paşa'nın Mısır'a azimeti akabinde mesele yine bir renk garib kesbeyledi. Zira İngiltere gazetelerinin Mısır'dan aldıkları telgraflara göre Hıdiv Cenapları Babîâli'ye yazdığı cevapnamesinde va'ad ettiği vechile İstanbul'a müttehi azimet iken rikabı için lüzumu olan sefinelerin istihzarı zemininde mukaddemce verilen emirin hilafı bir emr-i ahir daha gönderilerek kimlerin tedarikâtından sarf-ı nazar olunmuş ve mevzu' destkâh-ı a'mal olan iki kıt'a zırhlı fırkateyn bu kere salimen İskenderiye Limanı'nda vası olarak bunların azimetlerini men'i için Babîâli tarafından bir güne teşebbüs vuku' bulmamış ve Fransa gazetelerinin beyanlarına göre dahi Fransa İmparatoriçesinin seyahat edeceği mahallerde iktizasına göre verilmek üzere tehiyye olunan hedaya sattıklarının ekseri Mısır'a mahsus imiş. Ve Rusya, Prusya, Avusturya, İtalya, Fransa hizmet-i askeriyelerinden mütekaid bir hayli zabitan ile muallimler peyderpey İskendireye'ye azimet ediyorlarmış ve İsviçre'de tahrir olunmakta olan askerin adeti dört bine ve Mısır'da silah eline alınan neferatın miktarı dahi yüz bine baliğ olmuş ve şu Babîâli ile Mısır beyninde sürünmekte olan

münazaanın fasl ve hasmı için Düvel-i Muazzama süferasından mürekkeb olarak İstanbul'da bir konferans teşkiliyle tarafeyn iddialarına bir suret verilecekmış.

Şu havadisten bir ihlasa hâsıl olur ki ya Hıdiv-i Mısır'ın iddiasında sonradan bir halk görülerek veyahud Babiâli'nin sonradan meydana koyduğu tekliflere dair hukunda haricinde addolunarak Avrupa Devletler'i tarafından müdde-i Hıdiv'ye suret-i mümaşak gösterilmiş ve meselesinin tesviyesi Avrupa Devletler'inin teşkil edecekleri konferansa kalmıştır. Bizim bu babda olan mütâlâ'amızın beyanına mevki'n darlığı cihetiyle ileriye talik ederek fakat geçen haftadan beri muhabirlerimiz tarafından vürud ve terakim eden muharriratda mesele-i mezkureye dair bir hayli malumat bulunmakla şimdilik onların derciyle iktifa ederiz.

İstanbul'dan Tahrirat Fi 8 Cemaziyelahire

Mısır Valisi Babiâli'nin zannettiği kadar tabansız çıkmadı. Çünkü Babiâli birinci defa yazdığı mektubun cevabında irad ettiği suallerin ecvibe-i makulesi ve hıdivin ibraz ettiği muhâlesat lisan-ı itidal üzere yazıldığını görüp hazır şunu korkutmuş iken bir ayak patırtısı daha verilerek mevcut olan imtiyaz fermanları ahkâmından hariç bir takım kuyûd-ı tahkîriye altına almanın tamam sırasıdır denildi. Ve ikinci mektup tazeledi ki bunda düşmanın ve askerinin doğrudan doğruya Devlet-i Âliyye tarafından idare olunması ve umur-ı Maliye muvazenesinin tedkiki ve Avrupa ile vukua gelecek istikrazatda ve hatta cüz'i muamelatda bile Devlet-i Âliyye sefaretlerine müracaat ve Babiâli'den bilistizan alınacak cevaba göre hareket edilmesi ve sipariş olunan sefain-i harbiyenin tersane-i amireye ve tarz-ı cedid tüfekleri dahi Nizamiye Anbarına terki ve Vali yalnız mahsus olan maaşını alıp tarh ve tevzi' vergi ve tahsilat hususlarında memalik-i saire-i Devlet-i Âliyye'de cereyan eden usûlün ve hususiyle Tanzimat'ın icrası ve verginin derece-i sabıkasına tenzili ve bunlardan birisinin kabulünde muhalefet olunur ise Devlet-i Âliyye dahi bildiğini yapacağı yani hemen azline karar verilip Donanma-yı Hümayu'nun İskenderiye'ye gönderileceği ve bunların emsali bir takım şartlarla memlu idi.

Müşarünileyh dahi bu mektubu aldıkta Kapı Kethüdası Kamil Bey tarafına bir telgraf çekip tekâlif-i vakıa imtiyaz fermanlarının ahkâmına mugayir görüldüğünden kabul edemeyeceğini ve o babta olan mutalaatını Şerif Paşa vasıtasıyla irsal edeceği cevapnamede beyan edeceğini bildirmişti. Ancak kimlerde cankurtaran demiri

bulunarak tehlike son dereceye geldikte o demir denize atıldığı gibi Devlet-i Âliyye'nin dahi cankurtaran demiri (Zat-ı Şahane'nin ve bazı mahremân-ı hası'l- hasın itikadınca) Ali Paşa Efendimiz'in Avrupa'da olan nüfuz ve itibarı olarak politikaca ne türlü bir müşkil zuhura külliye zat-ı âlilerinin tahrik-i şefe-i iradeleri veyahut cümbüşhane-i emir ve fermanlarıyla dersaat ve borca matlup hal ve tesviye olacağı malum olmakla bu haberin üzerine hemen sefaretlere arz-ı şikâyet buyruldu. Lakin hayf ki alınan cevaplar memule muvafık çıkmayıp işte (Belgrad kaleleri Sırbistan, Şam ve Cidde Meseleleri'nden sonra) birinci defa olarak bu cankurtaran demirinin hiç işe yaramadığı zahire çıktı. Zira sefaretler (şu aralık bir Mısır gailisi çıkarmak ve onun zımnında bir vakitten beri güçle uykuya yatırılan Şark Meselesi uyandırılmak istenilmediğinden ve Babîâli'nin tekâlif-i ahiresi hak ve adle-i makrun olmadığından her halde uyuşulmak yoluna girilse hayırlı olacağı ve bunun zımnında İstanbul'da bir konferans teşkili dahi teshil-i mesahiline medar olacağı ve ama yine ısrar edilipde Akdenize donanma çıkarılacak olursa içinde bizzat Sadrazam dahi bulunsa yine yoldan çevirmek üzere Akdeniz'de bulunan İngiltere ve Fransa filolarına emir verildiği) cevaben beyan olunmakla bunun üzerine Sadr-ı güzün devran-ı daire-i hayretde cevelan etmeye başladı...

Bu halin üzerine İstanbul'da kıl u kâl çoğalıp müteveffa Fuat Paşa mütevizatı eğer Fuat Paşa sağ olaydı. Mesele bu kerteye gelmezdi diyarlar vakıa merhum pek ucuzcu idi. İhtimalki işi bu kadar ağır bahaya satmak ısrardan bulunmaz idi. Ve bir takım halkta vaktiyle Mısır Valisi'nden sarı sarı altınları almak pek kolay idi. Şimdi işin potunu düzeltmek onun için güç oluyor. Zu'munda bulunuyorlar aylıklarını ve vazifelerini alamayıp aç kalan biçareler dahi keşke İsmail Paşa muvaffak olsa Devlet-i İslâmiye iyileşse zira artık bu mektebin kapaması çıkmaz oldu belki öteki daha hayırlı çıkar fıkır-i meyasanesinde gezinirler. Kimisi de Sadrazam Hazretleri'nin hüsn-i idaresine taaccüp ve tahsin edip "efendim Mısır Valisi adeta Trabzon ve Bursa Valileri gibidir her ne vakit ferman buyurulursa azli mümkündür" diye zat-ı şahaneyeye söylemiş ve bu sözü Meclis-i Has-ı Vükelâ'da dahi biddefaât tekrar etmiş iken şimdi mesele bu karar na memuli intaç etmesi üzerine hâlâ Zat-ı Şahaneyi oyalamaya muvafık olmasını büyük dirayet addeyiyorlar işte Mısır Meselesi şimdilik bu minval üzere dir bakalım ileride nasıl olur.

Midhat Paşa, Yeni Osmanlılardan ve makam-ı Saltanat-ı Seniyye-i Sadaret uzmaya sevad-ı endişe veren erbab-ı liyakatdan olmak töhmetiyle Bağdat kadar sürülmüş idi. Oradada rahat durmayıp memleketin ve askerinin tanzim ahvaline mütalik bir takım teşebbüs-ı nafiaya kalkışması kendine yeniden bir kabahat ve ba husus askerinin kumandası kendinde buldukça şayet ileride Mısır Valisi esbak Mehmet Ali Paşa ve müteveffa Fuat Paşa gibi daye-i istiklale düşmesi devr-i endişan Babîâliye bais-i helecan ve vahşet olmakla bir zemin-i nazgâne de asker kumandasının ahire verilmesi sureti bittasavvur kumandanlık umurunun Faruk Sami Paşa'ya ihalesi tensib ve icra olunmuştu. Midhat Paşa gibi bir zat-ı fetanet-i semata bunun manasını anlamak müşkil olmadığı ve asker idaresi elinden çıkarsa nüfuz-ı idare-i tefrik ve teşrik olunarak hiçbir iş görülmek kabil olmayacağı cihetle bu haber telgrafla Bağdat'a gider gitmez hemen istifasını arzetti. Bu suretin vuku-ı Babîâli'nin tasavvurundan geçmemiş olduğundan ve Midhat Paşa'nın İstanbul'dan def'i ne bu kadar himmetler sarfolunmuş iken şimdi yine gelecek olursa tekrar def'i için yeni bir gaile daha çıkacağından hiç haya olmayıp karar-ı mezkûreden sarf-ı nazar edildi. Ve kendinin oraca vukua gelen teşebbüs-ı hayriyesi nezd-i Hümayun'da mazhar-ı takdir olduğundan isti'fası kabul buyurulmadığını müş'ir cevapname yazıldı.

İstanbul'un hoş-amed-gûy olan gazeteleri saye-i asayiş vaye-i Cenab-ı mülûkâne de memalikin her tarafında huzur ve asayiş ber kemâl olduğunu neşr ve ilandan hali olmuyorlar ise de her tarafın ahvali bunun hilafını gösteriyor. İşkodra ve İpek cihetlerinde, hayli karışıklıklar zuhura geldi. Hayli kanlar döküldü Bulgaristan, Rum Patrikhanesi'nin mezaliminden kurtulmak için serapa galeyandadır. Sırbistan'da Slav Cemiyetleri teşkil edip beri taraflara tecavüz etmek üzere tedarikâtda buldukları Sırb gazetelerinde görülüyor Anadolu canibinde teşkil olunan vilayatin hemen cümlesinden şikâyatı havi her posta ile Babîâli'ye mahzarlar yağıyor. Memleketin Prensi Şarl [I.Carol] cenaplarının dahi (Yunan Kralı gibi) Rusyalı bir Prensi ile akd-i izdivaç edeceği gazetelerde okunup bunun manası ne olduğu apaçık anlaşılıyor. Mısır Meselesi'nde şu halde meydanda duruyor. Bunların ise alâmât-i hayriyeden olmadığı derkârdır. Hemen cenab-ı hak encamını hayır eyliye.

İstanbul'dan Diğer Tahrirat Fi 11 Cemaziyelahire

Bu posta ile alacağımız gazetelerde bazı tebdilat-ı garibe görülecektir. Ezcümle Ferit Efendi Mahkeme-i Nizamiye-i Riyasetine geçti. Çünkü bu zatın sadarete Müsteşarı olması Zat-ı Şahane'nin irade-i mahsusasıyla idi. Sadr-ı âli cenabın ise zat-ı mülûkânenin her yaptığında bir hata bulmak adeti olduğundan Ferit Efendiden hiç hoşlanmadığı halde hatr-ı Şahane'ye bir ağır gelmemek için şimdiye kadar sabır etmişti. Bu meclisin vezaifi henüz ilan olunmadıysa da rivayete nazaran Divanın iki dairesinde verilen kararları ve mehakim-i sairede edilen hükümleri alenen istinaf ve rü'yet ve tedkik edeceğinden bunda bulunan reis ve a'zanın mecalis-i saire takımlarından daha emniyetli ve ilm-i hukuk ve kavaninde daha malumatlı ve ehliyetli olmaları lazım gelirken bir kere şu reise bakınız. Ya a'zadan birinci bulunan Kenan Bey'e ne dersiniz bu zatın hal ve şanı ve derece-i iffet ve dirayeti herkesin bildiği şeydir. Ve Mısır idaresinden maaş alıp casusluk hizmetinde bulunan zevat-ı malumeden biri de budur. Ferid Efendi Zat-ı Şahane'nin iradesiyle Müsteşar olduğundan ve Kenan Bey dahi casusluk ettiğinden li-ecli'l-mücazat birisi reis ve diğeri on iki bin beş yüz kuruşla a'za tayin olundu eğer Damat Cenab-ı Sadaretpenahi müteveffa Salahattin Bey şimdi hayatta olsa idi. Çünkü o da casus gürûhunda olmakla elbette Kenan Bey'le beraber a'zalık cezasına mazhar olurdu. Besim Bey ve Yusuf Cemil Efendi ve Vehbi Molla ve Ahmet Rüştü Efendi ve Billuri Mehmet Efendi henüz bu mizacına uğramadılar hatta buna mebni bazı tarafa bu meclise (kürk meclisi) tesmiye ediyorlar.

Allah için insaf olunsun bu ne yazık şeydir. Bu ne rezalettir. Herkesin istifa-ı hukukunu kafil olmak unvanıyla türlü türlü meclisler yapılsın ve hazine-i Maliye şu zaruretinde bu kadar açıktan maaşlar vermek mecburiyetinde bulundurulsun sonrada oralara sadrazam efendimizin hoşlanmadığı veyahut kanunun müttehim tuttuğu adamlar doldurulsun. Ya Şirvanizade Ahmet Hulusi Efendiye ne demeli ki geçenlerde Hukuk Dairesi'nde idi oradan Şura-yı Devletin dahiliye dairesine geçti şimdide mahkeme-i nizamiyeye sıçradı. Artık Şeyhülislam Efendi ayağını denk alsın zira bir daha sıçrayacak olursa soluğunu Meşihatta alacaktır.

Mısır işi, hâlâ bir hüsn-i suret bulmadı. Ve bulamayacak gibi de görünüyor bir tarihte iki üç ahab ile bir mecliste bulduk söz irtikâbdan açıldı. Hazeratdan

birisi irtikab emeksiz bir kazanç olduğundan elbette tatlı olmalıdır. Lakin benim tabiyatımda haset ziyadedir. Onun için bir vecihle mürtekib olamam dedi. Hasedin ne münasebetiyle men'-i irtikab ettiğini kendinden sual olundukta “evet ben yüz kuruş çalmak için saireye bin kuruş kazandırmak lazım gelir. Benim haddim buna kail olamaz cevabını verdi. Şimdi bu sözün sıhhati Mısır Meselesi'nde meydana çıktı. Zira irtikab-ı te'vil için bir iki yüz bin kuruş kıymetli bir seyf-i murassa ihdasıyla sadr-ı afifi'l-meşrebin Mısır Valisi'nden on iki bin kese (kapu yoldaşça iane) alması ve isimleri yukarıda beyan olunan zevat dahi bu numuneyi görerek verecekleri bazı havadise mukabil şehriye maaş almaları ve Sâray-ı hümayun tarafından memuriyetle gönderilenlerin üçer dörder bin kese harç-ı râh veyahut (kapu yoldaşça iane)ye mazhar olmaları işte Mısır Meselesi'ni bu hale götürdü işittiğime göre Sadr-ı güzün Hazretleri Talat Paşa'ya şîfâhen bazı vesaya-yı mahsusa icra buyurduğu isnad (beni bu defalık mahcup itmamlarını ve bendelerini bendegân-ı nimet-i dîdegân idadında tutmalarını rica ederim) demiş işte o koca Babîâli'ye sığamayan ve bir irade ile adeta sair valiler gibi azledebilirim müftehiretiyle Saray'da ve Meclis-i Has Da tafra-fürüş celâdet olan zat-ı mahcubiyet-i irtikab ile ne derecelere tenezzül buyurdu. Ve şu casusların ahvali daha kendi damadı Salih Bey'in vefatından evvel meydana çıkmış iken kendilerine bir şey denilmedi. Hepsi yerli yerinde kaldı. Ya bir şey diyecek adamın ona Hariciye Neşrifatcısı Kâmil Bey geçenlerde Mısır Meselesi gittikçe karıştığından ve kendinin Devlet-i Âliyye'ye şiddet-i sadakatden dolayı istifa edeceğini neşrediyordu. Şimdi işitildiğine göre Babîâli'nin Mısır hakkında edeceği teşebbüsata dair olan tasavvuratını ve bunun def'i ne esbaba menut olduğunu mutazammın Mısır Valisine yazdığı bir mektub nasıl ise ele geçmiş lakin Vali Paşa'yı bir kat daha ürkütmemek için şimdilik ketmolunmuş. Mısır Meselesi'nin hal ve takviyesi için Rusya ve Prusya Sefareti İstanbul'da bir konferans teşkili tedbirini arz etmişler bu konferans yapılır ise Mısır Valiliği imtiyazatına dair olan fermanların ahkâmı elbette ta'dil olunacak ve şüphesizdir ki Mısır Valisi kârlı çıkacaktır. Zira mukaddemki fermanlar mücerred-i Devlet-i Âliyye'nin kendi teba'asından bir valiye bilihtiyar ihsan ettiği bazı imtiyazatdan ibaret iken böyle bir konferans kararı üzerine yapılan şeyler kefâlet-i düveliye tahtında bulunmak şeklini alıp Mısır dahi memleketin haline girecektir yazık yazık...

Mahud on iki milyon liralık istikraz bütün bütün çürüdü. Bunun adem-i husûlüne Fransa İmparatoru'nun hastalığını sebep tutuyorlar biraz da bizim Maliyenin itibarlığından ilave edilse sebab-i sahîh ve tam olur. Fakat hazinenin müzayakası sabr ve tedenni kabul edecek dereceden ileride olduğundan Galata sarraflarından şimdilik dört beş yüz bin liralık bir istikraz-ı muvakkat akdine karar verildi yine Mösyö Döbin'i çalacak bilmem başkaları neler çalacak.

Rumeli demiryolları için Davut Paşa'nın götürmüş olduğu yeni mukavelename Meclis-i Hâsda bir hayli kıl u kalden sonra bilittifak kabul ve imza edildi. İşte bu üçüncü kumpanyadır ki demiryolunu yapmayı taahhüd ediyor. Bu mukavele işlerde bizim Babîâli'nin derece-i dirayet ve malumatı Avrupalıların ra'na malumları olarak mektep çocuğu aldatır gibi türlü türlü vesilelerle iğfale alıştıklarından bu kumpanyanın dahi ötekiler gibi dipsiz çıkmayacağına doğrusu emniyet olunamıyor.

Arif⁴¹

⁴¹ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

68 HÜRRIYET 1285

Numara: 68 5 Recep Sene: 1286 11 Ekim 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruş]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

SULTAN ABDÜLAZİZ HAN (ZİYA BEY) (ALİ PAŞA)

Dünkü Cuma günü sabahleyin aldığım gazeteleri ve mektupları okudum. Bunlarda ahvâl-i Şarkıye'ye dair birçok havadis-i mükeddere gördüm. Canım pek sıkıldı efkâr da bürüdü belki eğlenirim diyerek ba'de't-tâam kalktım kendi kendime düşünerek (Hampton Court)⁴² Bahçesine gittim ve suyun kenarında mevzu' kanepelerden birine oturdum elimi şakağıma dayayıp kâh suya kâh çemen-zar her dem bahara nazar-ı ibret hayretle bakarak ve zihnimden de vatanımın giriftar olduğu ahval-i pür-melali tasavvur ederek fikir ve endişeye müstağrik oldum. Cümleden evvel kendi sergüzeştim olan vukuat-ı pîş-i nazar tahayyüre geldi. Bir zamanlar Babîâli'de bulunarak görmüş olduğum acayip ve yedi sekiz sene Mabeyn-i Hümayu'nda müstahdem olarak meşhudum olan garaib takım takım hatırımdan geçmeye başladı. Badehu ne tuhaf sebeple Saray'dan çıkışım ve ne münasebetle kâh Zabtiye müşteşarı ve kâh Atina Sefiri olduktan sonra rütbe-i Mirimirani ve Paşalık unvanı ile Kıbrısa gidişim orada altı yedi mah ne gûnâgûn belalar uğrayıp muahharen ba-İrade-i Seniye-i Meclis Vâlâ'ya ba'dehu paşalık beyliğe tahvil ile Beylikçiliğe memur oluşum ve altı yedi mah mürûrunda ne ehemmiyetler ne şaşalar ne ta'limatlar.

⁴²Hampton Court Londra'ya on üç mil mesafede üç yüz senelik bir saraydır. Türlü tesavir-i kadime ile müzeyyen ve bahçesi latif ve muntazam olduğundan herkes seyr ü temaşasına giderler.

Ne ümitlerle Bosna ciheti teftişine gönderilip birbuçuk ay geçer geçmez ne tuhaf sebeple istifaya avdete mecbur ve onun üzerine tekrar Meclis-i Vâlâ'ya biraz vakitten sonra deavi Nezareti'ne me'mur edilişim ve oradanda üç mah mürurunda Amasya Mutasarraflığı'na ta'yin ile hasta ve bir-mecal olduğum halde erbain içinde mahal-i memuriyetime azimet için nasıl icbar olunuşum ve orada sekiz ay döşekte yattığım ve iki sene kadar ifa-yı umur-ı mevkulum için elden geldiği kadar çalışıp çabaladığım halde ne acayip isnadat ile azl ve Samsun'a mutasarrıf nasb olunuşum ve isnadat-ı vakıanın tahkiki için Amasya'ya memur-ı mahsus gönderilip hulasa-i tahkikatdan gazezkâranın umdukları semere hasıl olmaması üzerine yine İrade-i Seniyye-i mahsusa ile Meclis-i Vâlâ'ya me'mur oluşum ve muahharen Kıbrıs Mutasarraflığı mansıb refine ta'yin olunarak kalkıp oraya gidecek iken Avrupaya gelişim ve o zamandan beri iki buçuk sene zarfında burada cereyan eden ahval-i mahsusa ile şimdi Londra'da ve Hamid'in Cort mevki'nde tek ve تنها bulunuşum kantara-i hatıradan birer birer geçtiler bir zaman şu geşt ü güzâr ettiğim memleketlerde ve memuriyetlerde gördüğüm hâlât ve o zamandan beri Devlet-i Âliyye'nin uğradığı tahavvülat guruh guruh tebdür ettiği sırada nihayet İstanbul'un şimdiki hali gözümün önüne geldi. Kendi kendime dedimki "Ya Rab bu ne haldir bu Devlet-i Osmaniye'nin ne cürmü var ki bu sadmelare bu beliyelere uğrar bu millet ne suçun sahibidir ki bu mihnetlere bu felaketlere giriftardır. Bu Padişah ne sebebe mebni tebdil-i efkâr ve ahlak etti. Sultan Abdülziz hîn-i cülûsunda devlet ve milletine gayur ve himmetkâr bir Padişah-ı dirayetkâr idi. Bütün cihan kendine mahi ve mücedded ve hazır müderris ve müeyyed minindillah nazarıyla bakıp prestiş ederler idi. Şimdi neden bu efkâr değişti. Ya Rab bunların ser ve hükûmeti nedir. Ah mümkün olsa da Zat-ı Şahane'yi görsem ve kendinden mektum tutulan birçok ahvali hakikatle kendine söylesem ve bununla hem velinimetime ve hemde devlet ve milletime elimden gelen hizmeti etmiş olsam.

İşte ben bu hayalât ile uğraşır iken piş-i nazarımda duran cetvel-i ab-ı tedricle tevsi' ederek bir şekl-i ahire tahvil ve inkılab etmeye ve suyun iki tarafında muntazaman mağrus olan bülend ağaçlar dahi heyetle beni tebdil ile yalı ve bahçe suretine girmeye başladılar. Ben bu tahvil-i garabetnümayı temaşa ile acaba burası neresi olacak derken bir de Boğaziçi meydana çıktı. Evvel emirde Beşiktaş Saray-ı Hümayunu'nu gördüm. Ve bilmem nasıl ise içine girdim. Çünkü sarayın her tarafı

zihnimde mahfuz olmakla kimseye rastgelmeyerek büyük nerdbândan yukarı çıktım. Yavaş yavaş sofada gezinip acaba Zat-ı Şahane buralarda mı diye hayran hayran etrafa nigerân iken meğer Zat-ı Cenab Mülûkane bahçe üstündeki odada imiş çıktı. Ve beni görmekle eliyle işaret edip yanına çağırdı koşup gittim. Ve nice senelerden beri hasretini çektiğim ayaklarına ağlayarak kapandım. Meftur olduğu şime-i lutuf ve inayet iktizasınca tebessüm ile nevaş ve iltifat buyurdu ve mübarek eli ile başımı yerden kaldırıp söze başladı ben dahi etrafıma bakıp işitecek kimse olmadığını gördüğümde vatanıma ve hususiyle nimet ve ihsanı ile perverde olduğum velinimetime hizmet için bundan a'la vakt-i fırsat olamaz dedim gözlerim yaş ile dolu olarak şu vecihle cevaba şitab eyledim. “Ziya, benim, senin hakkında ibzal ettiğim bunca eltaf ve inayati unutup Avrupa’ya firar etmek sana düşer mi idi.”

“Ah velinimetim efendim hakkımda ibzal buyurduğunuz eltaf ve inayatin hiçbir zamanda hakk-ı şükrünü i’fa edemem ve Efendimin hizmetini bırakıp Avrupa’ya gidecek kadar nâdan olmadığım Efendimin de malumunuzdur lakin bu hareketde bendeniz mecbur ve bu cihetle mazurum gerçi izn-i Hümayununuz munzam olmaksızın Avrupa’ya gittim. Ancak oradada elimden gelen hizmetinizde kusur etmedim. Vakıa hakpa-yı Şahanenize aleyhimde pek çok sözler söylediler ve söyleyenler de hazırdır. Bunların celb ile muvâcehe ve muhakeme buyursanız hakikat-i hal meydana çıkar.”

“Ya *Muhbir* ve *Hürriyet* gazetelerini kim çıkardı. Veraset mektuplarını kim yazdı. Bunları çıkaran Efendimizin de malumudur herbirinin altında müellifinin imzası vardır. Bunlarda bendenizin kalemimden çıkan şeyler dahi kendi imzam ve itirafımla muayyendir. Fakat hiçbirinde sizin ve devletinizin menâfi’ine muhalif bir şey yoktur. Veraset Risalesi filhakika kulunuzun kalemimden çıkmadır. Bundada bazılarının Avrupa gazetelerine dercettikleri makalat-ı müdhişeyi gördüm. Zat-ı meselede sizin berâet-i zimmetinizi ispat için böyle bir şey yazmayı lazıme-i zimmet addeyledim.”

“Ya Millet meclisi teşkil etmek istiklal-i saltanata muhal değil mi senin yazdıkların da da bu efkâr görüldü.” “Şevketli Efendim bu mesele hayli uzundur fakat hulasa olarak şu kadarlık arz ederim ki Millet Meclisi zat-ı şahanenizin meşru’ olan istiklalinizi kat’an ihlal etmez zira kulunuzun tasavvurumdaki Millet

Meclisi'nin nizamı hudud-ı şeriyeden hariç bir şey olmadığından istiklal-i Saltanat nasıl ahkâm-ı şeriye ile mahdud ise nizam ile dahi o kadar mahdud olur. Mesela vükelanız hareket ve ef'al-i vakıalarından nâşi millet meclisinde mes'ul tutulmakta sizin istiklalinize dokunacak nedir? Eğer vükela istedikleri gibi ahaliye zulm ve cefa ve hazineyi yağma ederler ise sizin istiklalinizin kemaline mi delalet eder. Böyle istiklali siz ister misiniz bu zatlar bi-perva bu kötülükleri etsinler dursunlar mı bu saltanat bu memleket bu millet batsın mı bunlar batar ise sizin istiklalinizden ne fayda melhuzdur. Cedd-i emceddiniz Sultan Osman Han Gazi'den bu ana kadar şu Saltanat-ı Seniyye Sülale-i tâhirenizin kabza-i hüküm ve idarelerinde istikrar ve istimrar etmiş ve şan ve şevketi bütün cihanı tutmuş iken şimdi elinizde muzmahill ve perişan olmasını ister misiniz? A'sar-ı sabıkada her devlet vech-i istiklal ile hükûmet ederdi. Şimdi bir kere Avrupa kıtasının üzerindeki devletlere nazar buyurunuz. Rusya Devleti'nden başka bir de hiç hükûmet-i müstakille kaldı mı o dahi tedric ile sair Avrupa Devletler'indeki nizamata taklid etmeye uğraşmıyor mu Fransa, Avusturya İmparatorları'nın, İtalya ve Prusya Krallarının ve İngiltere Kraliçesinin azimet ve şevketleri Rusya'dan noksan mıdır? Mademki Avrupa'nın efkâr-ı umûmiyesi seylü'l-arim gibi bu cihete akmakta ve Napoli ve İspanya Devletler'inin muhafaza-ı istiklal için uğradıkları tahvilat ve izmihlalat meydandadır. Ve mademki Devlet-i Âliyye dahi Avrupa familyasından ma'duddur. Bütün aleme muhalif olarak bizim bu halde bekamız imkân dahilinde olamaz. Millet Meclisi dokunsa dokunsa vükelanın istiklallerine ziyade dokunur zira o zaman her şeyi istedikleri gibi yapıp sonra ne yapalım Padişah böyle yaptı diyemezler. O zaman keyifleri istediği kadar Avrupa'dan istikraz ile yağma edemezler o zaman canları istediği kadar ahaliye vergi ve rüsûmât yükletemezler o zaman istediklerini bila-ı muhakeme azl ve nefiyedip hakpayınıza birtakım yalanlar söyleyerek mazhar-ı tahsin ve ikbal olamazlar zira bunlardan her biri için millet meclisinde mesul tutulurlar.

“Ama sair devletlerin ahalisi okuyup gözlerini açmış ve ekser millet ve sıradan mürekkeb olduklarından Millet Meclisi'nin onlarca kaidesi derkâr ise de bizim tebamız mezahib-i muhtelifeden mürekkeb olmakla böyle bir meclis yapılmış olsa her biri menafi'-i mahsusasını tervice ve ahiri hakkında olan husumet-i mezhebiyesinden dolayı onu ızrara vel-hasıl menafi' müşterike-i vataniyeden evvel agraz-ı nefsanîyelerine teşebbüs ederler bu ise mülkce pek muzırr değil midir?”

“Evet, Efendim eğer şimdi burada yapılacak Millet Meclisi Fransa ve İngiltere’deki parlamentolar imtiyazıyla başlarsa filhakika bu mutalaa vakıadır. Zira buyurduğunuz gibi bizim tebaanın kendi menfaatlerini görecektedir kadar henüz gözleri açılmadığından şimdi yapılması lazım görülen Millet Meclisi için bu mülkün bu teba’anın hal ve malumatına muvafık bir daire-i nizamiye ta’yin ve tahdidi dahi mümkündür. Ve bir de sair devletlerdeki ahalinin gözü ulum ve maarifle açıldığı gibi biz de dahi maarifin tevsi’ ve tamimi birinci mertebede lazımdır. Lakin bunu Maarif Nezareti yapamaz belki millet kendi kendine yapar ve halka bu istidadın gelmesi dahi ta’mim ve intişar-ı asayişle hasıl olur. Asayiş-i ahali dahi hürriyet yani yüklerinde hiffet ve hukuk-ı milliyelerinde emniyet ile husûle gelir. Bu netice dahi idare-i hazıra gibi birkaç zevatın hükûmet keyfiyelerinden ibaret olan bir idare-i faside ile taban tabana zıddır ve bu hükûmet-i keyfiyeyi kaldıracak da millet meclisidir. Hulasa millet meclisinin teşkili halkın gözünün açılmasına mevkuftutulmaktan halkın gözünün açılmasını millet meclisinin teşkiline ma’lik bilmek daha esastır.”

“Şimdi bu dursun bakalım sebep ne idi ki Avrupa’ya gittik şimdiye kadar orada ne yaptık nasıl geçindik hani bir de cemiyet teşkil etmiş ediniz onun azası kimlerdir.”

“Efendim bunlar bir uzun hikâyedir kulunuz risale-i mahsusa kaleme alıyorum yakında tamam olup hakpa-yi Hümayununuza takdim olunur tafsil-i ahval onda meal-istiğrab görülür ve pekçok bilinmeyen şeyler bilinip şaşılır.”

“Avrupalıların bizim hakkımızda efkârı nedir.” Efendim, müdahane Süleymanı lezzetinde tatlı bir zehir gibidir ki yenirken hoşta gider. Fakat can telef olur. Doğru sözde acı bir ilaca benzerki yenirken hoşta gitmez ama vücuda nafiadır. Zat-ı hümayununuzun müstahlik olduğu rüş ve fetanet bu misali derk etmeyecek dereceden bâlâ-ter olmakla mademki emir ve ferman buyuruluyor. Bildiğimi söylemekten tehaşi etmem. Malum-ı Şahaneniz olmalıdır ki Avrupalılar Devlet-i Âliyye’ye canı çıkmış bir cesed gibi nazar ediyorlar. Artık ölüye can vermek kabil değilsede Rusya’nın İstanbul’u istila etmesi havfından ve yerine konulacak hiçbir şey bulunmadığından taaffün edince kadar bu cesedin ibkasını arzu ediyorlar bunada deynimizi sebep-i müstakil addediyorlar ahaliyi tekâlif altında ezmek, hazine-i

devletten para çalmak, yapılan nizamatı icra etmemek, yalan söylemek, utanmamak gibi bizim idare-i hazıramızın gördükleri ef'al ve hareketi bilcümle deynimizin iktizasındandır zammediyorlar ve yaptırılan saraylara ve sefinelere ve şuna buna verilen ihsanlara ve bir de hazinenin hal-i hazırına ve edilen istikrazlara bakıp Zat-ı devletinizi ahval-i devletten bi-haber ve vükelasına mağlub itikadında ve vükelanın ne insan olduklarını pekala bildikleri halde Devlet-i Âliyye'de başka adam olmadığından bunların istihdam ve devamlarına ihtiyac olmak gerektirir. Zu'munda bulunurlar ve ıslahat namıyla Babîâli'nin ilan ettiği şeyleri me'labe gibi görüp inanmıyorlar hulasa bizden o kadar bıkmışlar ve terakkiyat-ı asriyeye kabiliyetimizden o derece meyus olmuşlardır ki eğer Rusya korkusu olmasa ve şu saltanatın yerine ahir bir heyet-i teşkilinde tefrika ve şûriş olmayacağını akılları kesse bizi çoktan Anadolu'ya def' ederlerdi. Acayip ... bunları gazeteler yazıyor mu?

Evet efendim her gün gazeteler bunlarla memludur. Fakat *Takvim*'den başka gazete gelmez.

Bizim tebaanın ahval ve efkârı nasıldır.

Rumelinin her tarafı ecnebi casuslarla memludur. Mahalli hükûmetleri ve Babîâli bunları bilir fakat Sefaretlerle hoş geçinmek için sesini çıkarmaz ve casuslar ahaliyi işgal ederler ve bizim idarenin de hali ma'lum olduğundan ahali bir yandan ezildikçe işgalat hasmane meydan fırsat açılır ve her yerden ziyade Bulgaristan'dan bir fesat çıkmasından korkulur zira bu casuslar ekseriyetle oradadırlar. Ve şu Rum Patrikhanesin'den ayrılmak dağdağası ki iki üç seneden beri Babîâli'de sürünüyor. İleride bir gaile çıkarmak ihtimali vardır. Boşnaklar bizim Hükûmet'in idaresinden pek na-hoştur. fakat salâbet-i diniyeleri cihetle ilkaât-ı hariciyeye pek kulak vermezler. Anadolu ise serâpâ bir yangın yerine benzer her nereden geçilse yakılmış köylerin harabeleri görünür. Vergi aş'ar-ı rüsûmat, kur'a ve sair tekalifin hîn-i icra ve istihsalinde zuhura gelen sû-i istimalat ahaliyi ezmiştir. Her memleketi kablet Tanzimat birkaç derebeyi zabtettiği gibi şimdide vücuha ve a'za-yı Meclisi istila etmişlerdir. Bunlar ahaliye istedikleri zulm ve teaddiyi ederler. Hükûmet-i mahalliye men'e muktedir olamaz eğer meni' tasaddi ederse Amasya'da bendenize vuku bulan hale uğrarlar. Gerek Rumeli ve gerek Anadolu ahaliyi çektikleri belaların esbab-ı sahihasını fehm ü idrakten aciz olduklarından bunların hepsini Zat-ı

Şahaneniz'den biliyorlar. Ez cümle tuz inhisarı asr-ı Şahaneniz'de icra olunduğundan bundan dolayı mazhar olduğunuz inkisar hasbe'l-ubudiyye her yerde deruni mi dâğdâr ederdi. İstanbul ahalisine gelince bunlar memurin ve tevabiat ve ehl-i vezaif ve esnaf kısımlarına münkasımdırlar hazinenin ahval-i ma'lumesi cihetiyle aylıklar tedahülde kalmaya başlayalıdan beri maaşlı memurların ahvali diğer gün oldu. Zabtiye Müsteşarlığı'nda ve Beylikçilik de ve Deavi Nezareti'nde ve mükerreren meclis Vâlâ'da bulunduğum esnada memurîn ve ketebe içinde öyle adamlar gördümki adeta avuç açıp dileniyorlar nice erbab-ı iffet ü namus tahvil-i meşreb edip batakcı ve mürtekib olmuşlar tevabuat ise bunlardan kıyas olunur ve ulema hademe-i evkaf ve mütekaidîn dahi tamamıyla bu haldedirler esnaf ise alışverişleri geçinecek iken alış olup veriş olmadığından sermayelerini ellerinden çıkardılar. Yüzde yetmiş sekseni muflis oldu. En teessüf olunacak şey odur ki bunlar şu çektileri ıztırabı yine Zat-ı Şahanenizden bilirlir ve bazı ebniye yapılmasını ve bazı bendegâne ihсан verilmesini gördüklerinde güya onların yiyecekleri ekmek ellerinden alınmış da oralara verilmiş gibi bugz ve hasedleri tezayüd ediyor ancak *Muhbir* ve *Hürriyet* gazeteleri çalkalı işin doğrusunu anlamaya başladılar. Vakıa hazinenin darlığı cihetiyle halkta pek sıkıldı lakin bu Maliye Nazırı güzel himmet ediyor. İnşallah me'mul olunur ki yakında i'rad ve masrafımız tevazin eder. Bu sıkıntılar def' olur ahali de rahat ederler.

Şevketli Efendim bu bir tatlı arzudur ki tasavvuru ile bile telezzüz olunur. Ancak hayf ki sûret-yab-ı husûl olması müteassirdir zira bu idare-i hazıra devam ettikçe yani Babiâli yalnız sefaretlere hoş görünmek için mesela Girit işini gevşek tutmasından dolayı mesele-i isyanienin iki sene imtidadına ve hazine-i Maliyenin iki milyon kise ızzarına sebep olursa ve Şam Meselesi'nde Fransa İmparatoru'na cemile göstermek için sekiz yüz bin kise tazminat vermeye taahhüd ederse ve Fuat Paşa gibi mesned-i ikbalde bulunan bir zat kendi marifeti ile sarfolunduğunu bilbeyan dört yüz bu kadar bin keseyi birden ve nakten hazinede olur. Ve bir masraf defteri olsun vermeye tenezzül etmezse sadrazam hazretlerinin hoşlanmadığı bazı adamları nefi eder gibi doldurmak yahud sefaretlere karşı ıslahat icra ettik demek için vilayetler meclisler teşkil ve açıktan maaşlar tahsis ederse ve biz de demir yolu yaptık demek için müceddiden senevi yetmiş bin kese zaman-ı taahhüdünden perva etmezse ve keza ve keza bunlara Maliye Nazırı ne yapsın

Şu Mısır Meselesi için ne dersin Sadr-ı Âli'ye kadar hazretleri vaktiyle Mısır Valisi'nden akçeler bukçeler almakla irtikab etmesiydi. Şimdi Mısır galesi bu raddeye gelmezdi zira usûl-i veraset bozulmaz ve Hıdiv unvanı verilmez. İsmail Paşa'da böyle olmayacak efkâra düşmezdi.

Şimdi memalikin ve hazinenin ahvalini ve Avrupanın ve tebaanın efkârını ve Mısır Meselesi'nin sebebini anladım bunların sahihan ve katiyyen ıslahı için ne makule esbab hatır ki gelir. Efendimiz sahihan ve katiyyen bunların ıslahına azim ve cezim buyurdunuz mu? Evet kulunuzdan şimdiye kadar bir yalan veya birisine adavetimden dolayı ızrarı için hakkında bir söz işittiniz mi? Hayır

Re'y-i acizaneme emniyet ve itimad buyuracak mısınız? Evet

Öyle ise şimdi sadrazam Ali Paşa'yı sadareten azliyle Kıbrıs Mutasarraflığı'na nasbediniz. Bu ıslahatın cümlesi tabiat-ı maslahat olarak husûle gelir.

Sen bilirsin ki bende bu zatı tab'an sevmem lakin Avrupa'da çok itibarı olduğundan politikaca çok işlere yarıyor şimdi azledilse Avrupaca tesirat-ı muzırası olur. Ez cümle buradaki sefaretler razı olmazlar.

İşte kulunuza merak olan şeylerin birisi de budur şu zat nasıl menfurunuz olduğu ma'lum iken Cülus-u Hümayununu'ndan beri olduğundan ziyade mazhar-ı iltifat ve ikbal oldu. Kulunuzca bu beyan buyurulan mahzurların hepsi bir karaltıdan ibarettir. Bu sözleri o zattan tarafdar ve hizmetkarları neşrederler ve size işittirirler. Avrupa Devletler'i ne Ali Paşa'yı tanır ne falan paşayı iltizam eder onların nazar-ı itibarları burada cereyan eden ahval-i umumiyeye ma'tufdur. Eğer Ali Paşa'nın Avrupa'da adı söyleniyor ise o da sizin ona giydirmiş olduğunuz kisvet-i ikbalden naşidir ki hakikatde o rağbet ona değil belki zat-ı şahanenizedir ve o hil'at ikbali her hangi bendenize giydirderseniz. Avrupa onada öteki kadar itibar eder. Hususen işi yoluyla görürse daha ziyade memduh olur. Buradaki sefaretlere gelince hukuk-ı düveliye iktizasınca hiçbir devlet-i ahirinin umûr-ı dahiliyesine müdahaleye hakkı yoktur. Ne demek siz bir hizmetkârınızı kullanmamak isterseniz de ona sefaretleri razı olur mu olmaz mı diye düşünürseniz haiz olduğunuz mesned-i Hilafet küber bu menzileden bin derece bâlâdır. Devlet-i metbualarından emir ve talimat almaksızın

sefaretlerin kendilerinden hilaf-ı ahd ve hukuk müdahaleye tasaddi etmeleri ne büyük töhmettir. Avrupa Devletler'inin Şarkca ittihaz gerdeleri olan politika hiç Ali Paşa'nın falanın hatırı için bedel eder mi.. evet şimdi siz onu azledecek olsanız Fransa sefaretı Mösyo Otre'yi ve İngiltere Sefareti dahi Mösyo Bizani'yi Sâray-ı Hümayunu'nuza gönderip sebab-i sual ederler eğer sizin tarafınızdan bir cebanet eseri görürler ise çünkü Ali Paşa onların meşrebine herkesten ziyade hoş olduğundan onun ibkasına bezl-i makdur ederler hatta İmparator ve İmparatoriçe bundan gayet mahzun olur. Ve belki ilan-ı harb etmeleri dahi me'muldur derler hâlbuki hiçbirinin aslı yoktur. Ama taraf-ı Şahane'nizden metanet gösterilip te benim Sadrazamı azl ve nasbedişimde kimsenin müdahaleye selahati yoktur. Ve bu iş politikaya dair değildir. Dinledikte acaba yerine kim nasbolunacak demeye başlarlar. Politikaca işlere yarıyor buyurdunuz acaba hangi meselede böyle bir kerameti görüldü. İşte Belgrad kaleleri bu zatın hüner ve kerametiyle elinizden çıktı. O kadar top ve mühimmat ve ebniye beraber gitti. Hani kalenin burcunda Sırp bayrağıyla beraber ay yıldız bayrağında çekilecek idi. Hiçbir kere görüldü mü işte Karadağ bu kadar can bu kadar akçe telef olunduğu halde ne semere-i nafiası görüldü. Büsbütün bir şekl-i istiklale girdi. ... Hazretleri Petersburga seyahat edip İstanbul'a asla gelmedi. İşte Memleketeyn bir Prusyalı Prense hükümetgah oldu. O dahi geçende Livadya'da Rusya İmparatoru'nu ziyarete gitti. Ve Rusya familyasından bir Prens ile akd-ı izdivac edecek bunların ledünniyatı ise muhtac-ı tafsil değildir. İşte Cidde işte Şam işte Girit bu meselelerin hangisinde Ali Paşa'nın Avrupa'daki haysiyyet-i zatiyyesi işe yaradı işte şimdide Mısır beliyyesi meydana çıktı. Bu zatın nüfuzuyla mı hüsn-i suret kesbedecek Ali Paşa'nın Mısır'dan aldığı paraları Avrupalı bilmiyorlar mı yoksa Mısır Valisi unuttu mu ve Vali'nin Avrupa'daki memurları kapı kapı dolaşıp Mısır idaresinin isikrazat-ı hariciyeden aldığı parayı devletin vükelasına bezlettiğini söylemiyorlar mı ancak bunun dalı budağı pek çoktur. Ekser memurlar onun çırağıdır hatta benim hizmet-i mahsusamda bulunanların bir takımı bile hakikatde ona hizmet ederler. Sonra bunların entrikalarıyla birçok uğraşmalı.

Onun sür'at-i defi lüzumuna bu da bir büyük sebep değil midir? Bu nasıl iş siz Padişah mısınız yoksa Ali Paşa'nın esiri misiniz? Onun hizmetini deruhde eden bir takım hain ve münafıkları bilerek niçin hizmet-i mahsusanızda tutar ve her işinizi onların eline bırakırsanız bunların def'inde mahzurundur. Acaba Ali Paşa size

gücenir de tahtından mı indirir yoksa Avrupaca bir fesad ederde ilan-ı harb mi ettirir. Hayır hayır bunların hiçbirisi onun elinden gelmez. Bunlar bütün evham ve hayalât ve onun taraftarının sizi korkutmak ve işe karıştırmamak için gece gündüz icra ettikleri ilkaatden ibarettir. Hayır hakikat hal böyle değildir. Siz Padişahsınız Ali Paşa sizin aciz hizmetkârınızdır. Efendi hizmetkârından korkarsa hiçbir işi istediği gibi göremez. Müddet-i ömrü esaretden geçer ve memurlar onun zamanında kesb-i rütbe ve mansıb etmeleriyle onun çırağı ve taraftarı olmak iktiza etmez hususiyle Ali Paşa bir hilkatdedir ki dünya da kimseden emin olmaz zira alemde kendi cevher ve ayarında kimse yoktur. Herkes onun nazarında naciz ve muhakkardır onun için Vehbi Molla, Saib Bey gibi birkaç dalkavukdan mâadâ memurîn içinde kendinin devam-ı ikbalini arzu eden yok gibidir. Bu makulelerin tarafdarlığındaki ehemmiyet ise umur-ı malumedendir.

Ha biz bu adamı def' etsek yerine kimi getirmeli meydanda bulunanların halleri ma'lum.

Kimi getirseniz getiriniz asıl maksad menba'-ı fesadın izalesidir. Bilfarz onun yerine bir sırtık hamalı getirilse elbette ziyade mazarrat edemez. Ve müşarünileyh adam yetiştirmemek için tuttuğu usûlun netice-i asarıdır ki işte onun yerine koyacak adam bulmakta it'ab-ı endişe buyuruyorsanız birader-i cennet makarınız dahi bidayet-i cülusunda bu halde idi. Baktı ki iş böyle gitmeyecek vükelayı birkaç fırka etti. Bir takımında kendi yetiştirdi. Ötekiler onları ezmek istedikçe dayandı sebat ve sehabet etti. Her ne vakit kimi azl istese yerine birkaçını hazır bulurdu.

Biz de bir aralık böyle davrandık ve içlerinden ve açıktan sadrazamda yaptık yine ittifaklarına halel gelmedi.

Evet efendim bunun sebebi meydandadır. Çünkü siz Ali Paşa'yı sadaretden azlettiniz lakin Hariciye Nezareti'ne getirdiğiniz Fuad Paşa, Şam'dan geldi bakdı ki selefinin nüfuzuna asla halel gelmemiş ve elbette bir gün yine Sadarete gelecek artık onunla bozuşmaktan ise uyuşmak yolunu daha hayırlı gördü. Mehmet Rüştü Paşa Sadarete getirildi Fuad Paşa yalısında oturur. Ve Ali Paşa Hariciye Nezareti'nde dururdu. Bunlardan korkupta ne hizmet edebilir. İşte Ali Paşa'nın azliyle beraber

Kıbrısa irsali mütâla'ası da bu sebebe mebnidir. Zira Ali Paşa azledilip de İstanbul'da durdukça yerine gelen kim olursa olsun asla bir iş göremez.

Nihayet söyle yerine kim münasibtir.

Efendim falan münasiptir diyerek tayin-i şahs etmek bir mesuliyettir ki kulunuzun acizim onu kabul ve tahammülden kasırdır. Lakin bu makama gelecek zatın mutlaka vükela sınıfından olması şart mıdır bu mesnede götürülecek zat-ı asır ve zamanın ve mülkün ahvalini iyi bilmeli ve devletin yaraları nerelerindedir. Layıkıyla anlamış usanmaz yorulmaz azlinden korkmaz olmalı efendimizde kendine emniyet buyurmalısınız fakat yine dizgini elde tutmalısınız bu evsafa muttasıf olan bendegânızı nazar-ı tasavvurdan geçirip ve hakkında mukaddemce esma' edilen isnadat-ı gazezkâraneye ve rütbesinin küçüklüğüne bakmayıp kendine tevdi' umur ederseniz bir müddet işine bakarsanız eğer dilhah üzere ifay-ı hizmete muvaffak olursa fihâ olamazsa onu azleder yerine bir başkasını getirsiniz ve bir de mutlaka bir sadrazamın lüzumu ne denir kulunuz burasınıda anlamakta acizim çünkü her dairenin bir reisi veya nazırı oluyor bunlara riyaset etmek ve sizinle onların arasında vasıta olmak için bir memur-ı mahsusa ne lüzum olabilir vükelâdan her biri dairelerinde bilistiklal ifa-yı umur ile icap eden şeyleri doğrudan doğruya hakpa-yı Hümayunu'nuza arz eyleseler ve bir mühim iş zuhur ettikte Saray-ı Hümayu'nda toplanıp riyaset-i şahaneniz altında akd-ı meclis olunsa ve bu halde makam-ı Sadarete mahsus olan maaş ve ta'yinattan hazine-i Maliye senevi dört beş bin kese faidemend olduktan mâada Babîâli'de sadarete müteferri' birçok memurların lüzumu kalmayacağından bunların lağv ile dahi hazine on, on beş yirmi bin kese intifa' etse ne beis ve mahzur vardır. Mesalih-i devletin sür'at-ı tesviye ve icrasınca hasıl olacak suhulet ve vükelaya gelecek emniyet yine başka zira şimdi gerek Serasker ve gerek Maliye Nazırı ve sair vükelaya gelecek emniyet yine başka. Zira şimdi gerek serasker ve gerek Maliye Nazırı vesair vükela kendi beka-yı ikballerini Sadrazamın elinde bildiklerinden sizin yani devletinizin faydanıza hizmetden Sadrazamın hatırını gözetmeye mecbur oluyor. Ve siz dahi her hangi dairece bir emriniz olsa Sadrazamın reyini sormaya mecbur bulunursanız niçin bir mülkde iki emir bulunsun ve ta'bir-i kadim üzere size bir lalanın lüzumu neden olsun.

(mabadı sonra)

İstanbul'dan Mektup Fi 16 Cemaziyelahire [1285]⁴³

Marko Paşa ile Eczacıbaşı Faik Bey'in hastanelere verdikleri eczadan dolayı zuhura gelen uygunsuzluklarını Doktor Niko Bey ne vecihle meydana çıkardığını geçenki mektuplarımın birinde muhtasaran yazmıştım bu kere aldığım malumat-ı sahiheye göre Mumaileyh Niko Bey'in hulasa-ı iddiası Marko Paşa'nın beş senelik muhasebesi rü'yet olunur ve çünkü sair-i mübâyâat-ı emiriye ihsar altından kurtulmadığı gibi işbu ecza-yı tabiye dahi Faik Bey'in idaresinden kurtarılsa kilitli sarkıtları meydana çıkacağı gibi senevi altı yedi bin kese Hazine-i Maliyeye menfaat hasıl olacağını beyan ve ihtardan ibaret olduğu ve üç seneden beri gerek Babıâli ve gerek Bab-ı Seraskeri'ce her türlü teşebüsata kıyam ettiği halde atü'z-zikr mükâfatlara nail olmuştur. Birincisi hiçbir sebebe mebni olmayarak sülûk-ı askeriyeden ihraç edildi. İkincisi geçenlerde üç hafta hapis olundu. Bu hapisin sebebi garaibatdan olmakla ayrıca beyana şayestedir. Çünkü Marko Paşa Zat-ı Şahane'nin Tabib-i Hassı ve Ali Paşa'nın Saray-ı Hümayu'nda casusu olmak mülabesesiyle şimdiye kadar hastaneleri keyfe-mâ yeşâ idare edip kimse tarafından itiraz edilmediği halde Niko Bey'e şu cesareti kendine pek güç gelip ve sülûk-ı askeriyeden ihraç ile dahi gereği gibi ucunu alamayıp bi-çarenin ta canına kadar kasdetmiş şöyle ki geçen Ağustos içinde Niko Bey Beyoğlu'nda vakia bir kahvenin bahçesinde otururken Marko Paşa'nın yeğeni Elisyadi Aristar ki yanına gelip kendini düelloya mecbur etmek için ansızdan bir şamar vurur. Niko ise bu edepsizin maksadını anlamakla ona mukabeleye tasaddi etmeyip gider polise beyan-ı keyfiyet ve beş altı hafta hasmıyla muvacehe ve muhakeme olunmasını talep eder nihayet kendisinin üç hafta ve şamarı vuranın fakat bir hafta hapsine karar verilir. Kendinin cünhasını şu işine Marko Paşa'nın hemşiresi ve Sisam Bey'i sabık Aristarchi zevcesi... İngiltere sefiri sabık Sir Henry Bulwer'in pek mahrem dostudur demiş bunu böyle dediğine bir iki de şahit bulunmuş bu da evvel-i muhadderenin ve bittebaya familyasının namusuna dokunmuş binaberin Niko Bey'in hapsi lazım gelmiş imiş. Asıl garaib şundadır ki bu sözü söylediğini Niko Bey münkir olduğundan tabiatıyla namus meselesi zail olur. İkinci derecede farz olsun ki bunu kendisi demiş olsun eğer bu söz söyleyenlerin hapsi lazım gelirse bütün Aristar ki familyasını ve Sir Henry vukuatını bilenleri yani bütün Beyoğlu halkını

⁴³ 23 Eylül 1869.

hapishanelere doldurmak iktiza ederki hep kışlalar hapishane edilse yine kifayet etmez.

Şu mahakime cereyan ederken eğer Niko Bey suale bittasaddi (canım bu hatunun afet ü ismetini familyası mademki bu kadar rnuhafazaya çalışırlar. Niçin hanelerinde merkurmayı edebiyale oturtmaya muvaffak olamıyorlar. Dört beş senedir kocası olacak o ... Aristarki Bey hiç düşünde zevcesiyle yattı mı Sir Hanry İstanbul'dan çıkar çıkmaz mezbura dahi Avrupa'ya niçin kendi hala Paris'te her gün her gece Sir Hanry ile ne için görüşüyor. Bunların arasında karâbet falan gibi bir şey var mı vakıa bundan bir fenalık anlaşılmaz senede bir ehl-i arz hatun kocasını ve familyasını senelerce bırakıp bir ecnebi ile beraber yaşadığı halde iffet numunesi hükmünde gösterilmek masharalık olmaz mı) deseydi acaba ne cevap verilirdi ancak Niko Bey bu hâlâtın üzerine yine iddiasında feragat etmeyip hakpa-yı Şahaneye dahi iki defa arz-ı hal takdim etmiş ise de sarayın kapısında mevzu' sandığa konulan arz-ı haller doğruca Mabeyni Başkâtibi Emin Bey'in eline gidip o dahi istediğini Babîâli'ye havale ve istemediğini şak ettiğinden ondan da bir cevap alamamıştır.

Şu mesele-i irtikab ve hamiiyet sahiblerine bir güzel ders olur bir mürtekb gördüğüm mü ki birisi kendinin irtikabını fâş edecek çapkının birine birkaç kuruş verip Molla nasda bir şamar vurduralı eğer herif düello istese şayet telef olup kolayca kurtulur. Ve eğer istemezde hükûmete müracaat ederse iki şahitle şu adam falan vakit bu sözü söylemişti diyerek bilispat habsettirip namusunu berbat etmeli ashab-ı hamiiyetten biri dahi gördü mü ki falan zat-ı hazineden milyonlar alıyor. Bir kere yanağı şamara tahammül eder mi etmez mi? onu hesap etmeli sonra hapishane havasıyla imtizaç edebilir mi edemez mi orasını önüne koymalı ona göre sadakat etmek mi lazım gelir. Yoksa dilini tutmak mı iktiza eder. Zihninde karar verilmeli ama hükûmet varmış. Muhakemelerde adalet olunur imiş falan filan gibi sözlere asla kulak asmamalı yoksa işte Niko Bey'in vakıası meydandadır.

Mütâlaa

Bize gelince Marko Paşa ikmal-i namus etmek isterse hiç hemşiresinin mesele-i iffetini meydana koymayıp belki Niko Bey'le ve muhakeme istemeli ve müddet-i idaresinin muhasebesini ortaya koymalı ve kendini kurtarmalı zira bu bir lekedir ki bazı adamların yüzündeki sirâce lekesinden ziyade mümteniü'l-izaledir.

Arif⁴⁴

⁴⁴ Imprimerie Centrale de la JEUNETURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

69 HÜRRİYET 1285

Numara: 69 12 Recep sene 1286 18 Ekim 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

SULTAN ABDÜLAZİZ HAN (ZİYA BEY) (ALİ PAŞA)**Geçenki Numaradan Bakiyye**

Bu suretçe bütün mesuliyet bana ait olur bu ise ağırdır.

Evet, iş ağırdır lakin kulunuz sizin meftur olduğunuz dirayetin derecesini takdir edenlerdenim size göre bu iş ağır gelmez ve bir de şimdi sadrazam bulunduğu halde mesuliyet size raci değil mi kıyas buyuruyorsanız hayır efendim her işin mesuliyeti yine size aittir. Zira her iş yine sizin umur-ı iradeniz ile yapılır. Hakikatte mesul yine sizsiniz bir de Devlet-i Âliyye'den başka hiçbir devlette sadaret makamı var mı Rusya ve Fransa ve Avusturya İmparatorları ve Prusya ve İtalya Kralları Meclis-i Vükelaya bizzat riyaset etmiyorlar mı onların nüfuz ve haşmetleri bu sebepten naşi noksan mı oluyor yoksa ziyade mi Sadaretin lüzum ve ademi mutlaka mizan takdirinizde muvazene bulacak şey olduğundan ister bir Sadrazam nasbine hacet görünüz ister görmeyiniz asıl saded Ali Paşa'nın defindedir. Saltanatı şirketten ve kendinizi ve halkı esaretten ve mülk ve devleti tehlike ve afetten ve hazineyi zaruretten ve askerinizi sefaletten kurtarmak ve haiz olduğunuz makam-ı Hilafet Uzmanın zayi' olan şan ve şöretini iade etmek isterseniz her şeyden evvel bunlara sebeb-i asli olan Ali Paşa'yı işten çıkarınız.

Öyle ise şimdi Ali Paşa'nın yalısına keyf ve mühr-i Sadareti kendinden o ve kendini Kıbrısa götürmek için seri'an bir vapur tehiyye edilmesi zımnında Tersane Nezareti'ne dahi bir tezkire yazılısın hemen bir saat zarfında yalısından vapura bindirip Sarayın önüne kadar beraber gel buradan yanına bir yaver terfîk edip mahaline gönder.

Ferman efendimizin diyip huzur-ı Şahane'den çıktım ve kapı çukadarına İrade-i Şahane'yi tebliğ ettim. Derhal Mabeyn-i Hümayun kayıklarından biri hazırlandı. Birlikte bindik ve akşam ezanı vakitleri bebekte vaki' sahilhane-i sadarete yanaştık “Paşa Hazretleri nerede” diye sordum ağalardan biri önüme düştü. Sahilhanenin ve arasındaki dağda bulunan bir küçük köşeye götürdü. Yanında kimler olduğunu sordum. Zabtiye müşiri Hüsnü Paşa Saib Bey, Vehbi Molla olduklarını haber aldım. Aralık sofa da sako çıkarmakla meşgul iken içeride Yeni Osmanlılar ve *Hürriyet* sohbetlerini işittim. Kulak verdim Hüsnü Paşa diyor ki “artık onların yılı bitti sayenizde gazetenin de önü alındı hiçbir nüshası geldiği yok ...” Bilmem kimdir birisi de cevap verip “nasıl geldiği yok hatta 66 numaralı nüshasını dün gördüm (*Özürname*) unvanıyla bir mufassal makale vardı yine ağızlarına geleni söylemişler bunları susturmanın veyahud memalike sokmamının bir çaresini bulmalı bu da size düşer” dedi onlar bu sözde iken odanın kapısından içeri daldım. Ve etrafıma nazar ettim gördüm ki ufacık bir oda kapının yanında mastaba-ı işret konulmuş ve onun yanında bülent-kamet mah-ruy-ı çâr-ebîr üstadı makam-ı hizmet olmuş Sadr-ı âli Hazretleri kırmızıya kabil bir samur-u kürk giyip odanın sağ köşesindeki yarım kanepeye yaslanmış elinde murassa' takımlı kısa bir yasemen çubuk kah huzzar-ı meclisten tuhaf söz söyleyenlere atf-ı nazar-ı iltifat eder ve kâh o mahbub-ı zamanın temaşa-yı hüsn ü cemaliyle, derinden ah-ı iştiyak çeker ve kâh dahi Beykoz'un ve Küçük Suya doğru Boğaziçi'nin letafetine tevcih-i nigâh rağbet buyurdu. Bendegan-ı has dahi ağızlarında neyzen vari çubuklar gayet edibane oturmuşlar her biri mizac-ı âli'ye muvaffak bir hoş sohbet bularak vesile-i tebessümleri olmak hevesinde yek diğeriyle muhasede-i tesabuk ederler ve onun mübarek duhan-ı keramet-i beyanından bir kelime sudur eder etmez cümlesi birden alkış han-ı tahsin olurlardı. Benim kapıdan içeri girişimde zat-ı âli birden bire tanıyamadı lakin yanına takarrüb ettiğimde kim olduğumu teşhis etmesiyle çehresinin rengi bir kere beyazlandı şaşırıp bila ihtiyar “buyurun” dedi. Ben dahi kanepenin yanındaki koltuğa geçtim oturdum

ancak meclisin şetareti büht ve hayrete tebdil edip herkes yerinde donakaldı bir vakitden sonra zat-ı Sadaret kendini toplayıp “biz sizi Londra’da sanırdık”. Dedi ben dahi “evet öyle idi lakin biraz vakitden biri buradayım” dedim. Bunun üzerine başını çevirip pencereden dışarı bakmaya başladı. Bende ise tütün ibtilası olduğundan çünkü çabukta ısmarlandı cebimden tütün kesesini çıkarıp bir cigara yaptım ve kalkıp fanuslu şem’dandan yaktım içmeye başladım. Bu muamele lâübâlî-yane huzzâra daha ziyade medar-ı hayret ve hususiyle Sadr-ı âli cenap için mucib-i hiddet olup bir aralık başını çevirdi bana baktı o esnada kendisine yavaşça yaklaşp hakpayınıza bazı ifade-i mahsusam var. Tahliye-i meclis buyurulsa diyecek oldum. Dersaat benzi düşünüp “efendim bunlar yabancı değildir ne söyleyecekseniz söyleyiniz” dedi. Anladım ki yalnız kalmaktan korkuyor bu vecihle söze başladım.

“Bendenizi ansızın görmekle taaccüp buyurdunuz lakin alem-i garaibat ile memlu bir hayretgahtır. İnsanın tasavvurundan bile geçmeyen şeyler olur. Mesela kullarınızı Kıbrıs memur buyurduğunuzda yine şu belayı def’ ettik diyerek ne kadar memnun ve şadan olmuşunuz sonra bir de Avrupaya savuştüğümü tuttuğunuzda ne kadar canınız sıkıldı. Mesela Mısır Meselesi bu rengi bulacağı hatr-ı devletinize hiç gelir miydi? Mısır’ca ilişik yalnız istikraz ile muhasebe-i seneviye madelerinde kaldı. Vali Paşa istediği gibi icra-yı sefahat etmek için bunlara Babîâli’nin inzımam-ı rey ve malumatını istemiyor hâlbuki devletin hukukundandır.

Mısır vilayeti devletin cümle-i memleketden olmakla orada cereyan eden ahvale inzımam-ı reyi olmak elbette hukukundandır hal böyle iken Avrupa devletlerinden bazıları niçin Mısır Valisi’ni sahabet edip Babîâli’nin bu hukukuna riayet etmiyorlar.

Onlardan her birinin bir başka mutalaa ve menfaati olmalıdır.

Ne şüphe fakat haksız onunla beraber meydana koydukları sebep pek haksız görünmüyor çünkü onların zeametce Babîâli Hazine-i Maliye için yaptığı istikrazlarda nice fesadat vukuna meydan verip alınan akçenin birçoğu yağmaya gittiğinden şimdi Mısır istikrazlarında parmağını sokarsa “yine bal tutan parmak yalar meseline riayet edeceğinde tereddüd olunamaz. Hesaplarından daha düzgün bir halde olmadığından sahih bir muvazene meydana koymak ve bilfarz zat-ı

devletimize ve vükela ve memurin saireye suret-i mahsusada (kapu yoldaşca) takdim olunan ve Vali Paşa tarafından yeni yaptırılan tiyatroya ve oyuncu kızlara sarf ve i'ta olunan nice bin keseler için muvazene defterinde bir isim takıp göstermek biraz müt'assir olur işte Avrupalıların bu nazarları Mısır Valisi'nin esasa haksız olan iddiasına suret-i hakkaniyet verdiriyor ve muamelede divan Mısır ile Babîâliyi derece-i mütesaviye de tutrurur zat-ı aliniz Reşit Paşa Mektebi'nden yetişmiş olduğunuz halde muahharen kendine muarız olmuştunuz işte o Reşit Paşa, Hakan Firdevs Aşiyân Sultan Mahmut Han'a serfûrû etmeyip silah ile mukabele eden koca Mehmet Ali Paşa'yı hüsn-i tedbiriyle İstanbul'a götürüp cennet-mekan Abdülmecid Han'ın ayağını öpdürmüş idi. Siz dahi umûr-ı politika da derkâr olan maharet ve fetanetiniz iktizası averde İsmail Paşa, Sultan Abdülaziz Han'ın ayağını öperken şimdi kendine kurşun atacak raddeye getirdiniz siz yirmi beş yıldan beri şu devletin en büyük munsablarında bulunduğunuz hususuyla Reşit Paşa'nın vefatından sonra on üç yıldır ki bila-rakip müsenned ikbalde merbu' neşin istiklal olduğunuz demektedir ki her işte siz merci-i ara ve merkez icra ediniz yirmi beş yıl mukaddem olan ba'danın Devlet-i Âliyye'nin irtibatı nasıl idi. Şimdi ne haldedir yirmi beş yıl evvel Sırbistan ne idarede idi. Şimdi ne surete girdi. Belgrad ve tevabînde sakin iken mallarınız tazmin olunacak diyerek on bin haneden mütecaviz nüfus İslâmiye'yi hane ve emlak ve akarını ve hatta lüzumat bitmeye varıncaya adar her şeylerini bıraktırarak hicret ettirdiniz bu haneler ne oldu. Yirmi beş yıl evvel Devlet-i Âliyye'nin Avrupadaki itibarı ne mertebe idi. Bugün ne dereceye tenzil etti. Yirmi beş yıl mukaddem hazinenin bir akçe harice borcu yoktu. Memurin ve asker ve sair erbab vezaif muhassasatını vakit ve zamanıyla olurlar idi. Ve hazinenin varidatı şimdikininki nısfı derce nedet idi. Şimdi ise hazinenin borcu yüz milyon liraya çıktı. Ve varidatın hemen nısfını faize veriyor. Vergilere zam edilerek ve halkın medar-ı hayatı olan tuza varınca kadar inhisar altına konularak yeni yeni rüsumat ihdasıyla varidat üç milyon keseyi tecavüz ediyor. (eğer Maliye muvazenesi sahih ise) hâlbuki erbab maaş haklarını vakit ve zamanıyla alamadıklarından nice hünmanın çerh-i idaresine sekte geldi. Cihan dilenci oldu. Asakir aç çıplak kaldı. İşte yirmi beş yıldan biri bu devlet sizin ve sizinle hem efkar bulunanların elinde kalarak şu kadar fark etti. Hâlbuki efkar dediğim zatların cümlesi size musahhar ve meshûr edilir. Bu fark ve tenzilin sebebi ne olabilir.

Politika umurundaki tahvilat bütün Avrupa icbarı iledir. Maliyenin hali ise Cennetmekan Abdülmecid Han'ın zamanında icra edilen ve hala devam eden sara-yı sefahatının asarıdır.

Politika umûrundaki tahvilat bütün Reşit Paşa'nın vefatından sonra meydana geldiğinden besbelli onun vefatından evvel Avrupa yokmuş yahud var imiş de başka bir politika da imiş. Ondan sonra diğer efkâr zuhura gelmiş bu sözler işin aslını bilmeyenlere göre medar-ı kanaat olur ise de biz o zamanlarda iş içinde bulunduğumuzdan tahattur ediyoruz ki bu memleketin ve Sırp Meseleleri Reşit Paşa zamanında var idi. Kaç defa memurlar gönderildi. Şöyle böyle yapıldı. Lakin bir zamanda hukuk-ı saltanata halel götürülmedi. Maliye hususunda dahi vakıa o asırda çok sefahatler edildi. Kaç defa Hazine-i Hassa'dan Maliyeye borçlar devir olundu. Ancak bu Padişahın zamanında onların birisi olmadı bununla beraber Padişah-ı mağfurun hîn-i vefatında Hazine-i Maliye'ye bıraktığı düyunuyla bir de ondan sonra bu güne kadar edilen borçların yüküne bakıldıkta hani o asr-ı sabıkanın sefahatı ile beraber bir de Kırım Muharebesi gibi bir beliyeye-i uzmayı sûr gelmiş iken yine şu sekiz sene zarfında edilen borçlar akıllara hayret verecek derecede değil midir?

Sizin öteden beri bana adavetiniz olduğundan her hareketim size çirkin görünür. İşin içinde bulunsanız belki bu ta'rizata mecaliniz olmazdı.

Bendeniz bu sözü sizden daha Saray-ı Hümayu'nda bulunduğum o anda bi'd- defaat işitmiş idim. Muahharen bir hayli zamanlar beraber işte de bulunduk yine itikad-ı acizaneme halel gelmedi. Adavet bahsine gelince vaktin müsaadesi evveliydi. Beynimiz de bu ana kadar cereyan eden ahval-i mahsusa dahi muarrız-ı tahkika getirilip kimin kime adaveti var imiş kim kime neler etmiş olduğu zahire çıkar idi lakin şimdi zatiyata dair bahsin sırası olmadığından bunu bir başka zamana bırakalım ve sözü uzatmamak için kısacık bir mutalaa ile hatme-i kelam edelim fakat rica ederim soracağım bir iki meseleye insaf üzere cevap veriniz yirmi beş yıldan beri şu devletin umur-ı muazemesinde bulursanız elbette hal-i umumi devlet için sizde bir itikad hasıl olmuştur. Yani şu devletin bu gidişle bekası.. mümkün müdür değil midir değildir.

Mademki devletin bekasından na-ümitsiniz niçin kendi elinizde vefat etmesini istiyorsanız sonra kıyamete dek mazhar-ı lanet enam olmaktan havf etmiyor musunuz? Ne yapayım sebep ben değilim işte Padişah işte Avrupa işte millet işte Rusya ben bunların arasında hüsn-i idare ile bir müddet daha süründürmek hizmetine çalışırım evlat ü iyal sahibiyim geçineceğim esnaflık edemem işin ağırlığına nisbetle acizim derkâr ise de şükür olsun irtikaba dair bir hareketim görülmedi. Filhakika bende usandım ve çalışırım hemde mazhar-ı lanet oluyorum lakin hamiyet bırakmıyor devlette adam yok efendim sebep ben değilim diyorsanız ya kimdir siz erbab-ı iffet ve namusdan memurlar kullanmak mesarif-i devletde sahihen tasarruf icra etmek ahalinin üstündeki yükü azaltmak nizam-ı nafia yapıp icrasında devam göstermek intişar-ı mâarif esbabını güya iltizam ile erbabına tefviz-i umur eylemek askeri donanmayı hastaneleri bir hüsn-i hale koymak velhasıl Avrupa'nın terakkiyat-ı medeniyesine vesile olan bu misillü esbaba teşebbüs etmek istediğinizde Padişah mı men' etti yoksa Avrupa olmaz mı dedi yahut millet isyan ve muhalefet mi gösterdi ya Rusya elinizi mi bağladı? Nerede işe yaramaz ve lekeli eşhas var ise onları umur-ı devlette kullanan sizsiniz her kim de fetanet ve liyakat eseri görülür ise sorulup yetişmemesi için derhal bir bahane ile başını ezmek yirmi yıldan biri mülteziminiz olan usûldendir. Hazineyi şuna buna yağma ve mensubatinıza milyonlar kazandırmak için birbiri üstüne istikrazları icra ettiren hazineye varidat-ı cedide bulmak için ahaliyi vergi ve rüsumat altında ezip geçiren sizsiniz yapılan nizam-ı bendegan ve mensubatinızın menfaat ve muhafazaları için ihlal ve Maarif Nezareti intişar-ı ulum ve terbiye maksadıyla teşkil olunmuş iken bir takım na-ehl ve zat ve zaman malum zevatı nanpare gibi oraya memuriyetle çerağ eden ve askerinin idaresini hal ve şanı cihanın malumu olan kimselere tefviz kılan yine sizsiniz ve evlat ve iyal sahibim geçineceğim diyorsanız mukaddemleri ara sıra istifa eder ettiğinize ya o zaman böyle değil mi ediniz. Şimdi işten namusunuzla çekildikte sokakta mı kalacağım zannederseniz lâ-akall yirmi otuz bin kuruş mazuliyet maaşı almaz mısınız? İrtikaba dair bir hareketim görülmedi buyuruyorsanız bahçe kapısı haricindeki iki yüz arşın gelir gelmez bir çöplüğü vaktiyle orada kapıcı bulunan pederinizin mülkü imiş diyerek üç bin bu kadar keseye hazineye satan siz değil misiniz Mısır valisine yüz elli bin kuruş kıymetinde bir seyf-i ihdasıyla karşılığında on iki bin kese alan siz değil misiniz hazinenin şu darlığında ki altmış yüze ve faiz

yüzde on beş Avrupa sarraflarından istikraz dilenerek namus ve itibarını mahvediyor ve şöyle bir zamandaki ashab-ı maaş yedi sekiz aylık vazifelerini alamadıklarından evlad ü iyalleriyle mazik ıztırapta kanlar kusuyorlar ve ordularda bulunan asakir ve zabitanın maaşları yirmi otuz aydan beri tedahülde kalmakla yalın ayak ve çırılçıplak kışlalarda ve hastanelerde inil inil iniliyorlar böyle bir vakitte Mercan'daki muhterik olan ahşab hanenizi kâr-gir olarak hazine-i Maliyeden inşa ettiren siz değil misiniz vükeladan taalluk ve intisabı olanlara yalı bahaları ve ihsanları aldırın siz değil misiniz? Fransa sergisine gönderilecek eşya için tertip olunan komisyona serginin küşadından iki sene evvel damadınızı reis edip şehriye onar bin kuruş nakden maaş verdiren siz değil misiniz bunlar ve bunun gibi had ve hesabı gelmez hareketınız irtikab değil de ya nedir hamiyetim bırakmıyor devlette adam yok diyorsanız hamiyetiniz bu devleti kendi elinizle boğazlamaya müsaade ediyor da yerinizi başkasına terk etmeye mi müsaade olmuyor devlet de adam olmadığını sözünden anladığımız sizin etrafınız da bulunanların celbe-i liyakattan âri olmaları bütün milletin liyakatsizliğini mi isbat eder. Lakin ashab-ı liyakatı sizin bilmişinize hiç taaccüp olunamaz. Zira onlar size takrib etmezler gelip sizin eteğinizi öpmezler memuriyet mansıb istemezler onlar öyle namus ve hamiyet ashabıdır ki bir lokma ekmek için size ser-füru etmekten ve sizin elinizde maşa gibi tahrib-i devlete alet olmaktan ise köşe-i inzivada zaruretle zaman geçirmeyi canlarına minnet bilirler.

Yok beyfendi artık siz pek ileri gittiğiniz adeta yüzüme karşı beni tahkir etmek istiyorsanız ve benim hamil olduğum iktidarı galiben unuttunuz.

Hayır efendim ileri gitmek nerede söylenmesi lazım olan şeyler yüz binde birini bile daha söylemedim ve sizi tahkir asla hatırıma gelmez yalnız maksadım sizi size bildirmektir. Yoksa kendi ef'al ve asarınız sizi tahkir eder. Ve sizdeki iktidarın dahi derecesini bilirim lakin herkesin kendince bir iktidarı vardır. Hususıyla o iktidar bazı kere hal ve zamanın inkılabatıyla öyle tebdil eder ki Emre'm Yunus'un "birisinin bir kartalı kaldırdı vurdu yere yalan değil gerçeğidir bende gördüm tozunu" sözünün manası zahir oluverir.

Sizin lisanınızla kaleminizden başka iktidarınızı bilemiyorum (Paşa Hazretleri bunu söylerken Mabeyn-i Kapı çukadarı odadan içeri girdi. Ve kendine bir temennadan sonra benim yanıma gelip kulağıma vapurun geldiğini söyledi. Sadr-ı âli

cenap o zaman hali anladı ve elinden çubuk yere düştü dudakları titremeye başladı) ve “bendenize tebliğ edecek bir memuriyetiniz var mı” diye sordu. Bende “evet Şevketli Efendimiz Mühr-i Hümayunlarını istiyorlar onu ahz u îsal için bendelerini memur buyurdular dedim güya bu söz bir tılsım imiş. O kibr ü azimetle yere göğe sığmayan zat bir anda küçülüyordu ve çehresine yaşıyla mail bir sarılık geldi ve dişleri kilitlenip bir şeyler söylemek isterdi. Lakin anlaşılmazdı kendine teselli için hakk-ı âliniz de teveccühat-ı Seniyye yine ber kemaldir. Bu infisaliniz icab-ı mahsus üzerinedir dedim. Nihayet elleri titreyerek koynundan mühür-i hümayunu çıkarmaya uğraşırken vapurda yalının önüne yanaştı. Zat-ı âli bununla filcümle ümid-i inşirah bulup “galiban elçilerden biri geldi” dedi ben dahi “haber elçi olmamalı bu vapur memuriyet-i cedidenize isal için hizmet-i âliyenize tahsis buyurulmuştur” dedim. Öyle ise “biz yalnız ma’zul değil belki menfi imişiz” diyerek gözlerinden yaş gelmeye başladı. Bu cevaba sür’at edip “hayır efendim menfi değilsiniz avatıf aliye-i cenap mülukane uhde-i liyakatınıza Kıbrıs Mutasarraflığı tevcih buyuruldu. Oranın muhtaç ıslah olan ahvali için bir dirayetkar memurun lüzumu cihetle mukaddemce bendenizi tensib buyurmuşunuz dirayet ve kifayetce sizin bendenize rüccanınız olduğundan ve Girit’te muvaffakiyetle adaların ahvaline vukuf-ı tâmmeniz görüldüğünden zat-ı devletinizden elyak kimse bulunmadı. İnşallah muvaffak olursunuz hemde mevsim-i şita takarrüb ettiği ve nahâfet-i cismiyez cihetiyle adaların havasıyla güzel imtizac buyurulur. Fakat kulunuzun oraca bir rica-yı mahsusum var teşrifinizde iskeleden dâli tarikiyle merkez-i memuriyetinize azimet buyurulursa orada nam name-i hümayuna mensub olarak inşasına muvaffak olduğum kârgir cami-i şerif ile mekteb vardır bunlara Muaccelat Müdürü iyice nezaret etmiş mi yoksa metruk, muattal mı kalmış velhasıl bu işin hüsn-i tahkik ve icrasını muttasıf oldukları şime-i mürüvvetten intizar ederim” dedim. Lakin Kıbrıs memuriyetini haber alır almaz Paşa’nın akıl ve şuuru salb olunmakla bilmem bu ricamı işitti mi yoksa işitmedi mi neden sonra azıcık akli üstüne gelerek acaba hareme gidip bazı levazımât olmaya müsaade var mıdır? Diye sual etti. Ben dahi benim memuriyetim sizi bir saat zarfında vapura irkab ve sizinle beraber Saray-ı Hümayun pişhâkına kadar refakat edip oradan size veda’ ve emanet-i Seniyyeyi yed-i müeyyed Hümayun’a teslim etmekten ibarettir. Cevabını verdim o vakit hani “ innâ rabbekümü’l-alâ” fahriyesiyle felaket kelek demin Ali Paşa bütün o azamet ve

ceberrûtu unuttu. Ve bir vakit katiliyle müteselli olamadığı Ziya'nın ayaklarına sarılıp “ben ettim sen etme ne olur ise senden olur” diyerek yalvarmaya başladı dizlerinin bağı çözülüp kalkmaya mecali kalmamakla kolundan tuttum kaldırdım bu hal ile aşağı yalıya indik bu esnada etrafa nazar ettim ki bir saat evvel pertev-i ikbal ile manend dâr-ı sûr pir nur-ı behimiyet ve server olan sahilhane matemhaneye dönmüş ve mevki'-i hizmetde bezl-i can etmeye hazır gibi görünen tevabi'inin her biri yatağını omuzlayıp savuşmak telaşına düşmüş dalkavukların ise her biri bir yana gidip, “gece pervanelerle bezmi germâgerm idi şemi'n seher gördüm ne şem'-i meclis-i ara var ne pervane”, haleti aynıyla zuhura gelmiş fakat birisi yanan kaçan yanıma sokulup beni defter bendegan Girit'e ibka buyurmuşsunuzdur memul ederim zira min gayr-ı had elden geldiği kadar hizmet-i devletinizde kusur etmedim itikadındayım ve öteden beri şu zatın hasm-ı canı olduğum ve onunla beraber işte bulunuşum dahi mücerred-i derd-i maişet ve hizmetinizde bezl-i makderet etmek maksadından ibaret bulunduğu malumunuzdur. Hatta bu ihlasımın isbatı için falan zat dahi şahit adamlardır ki zat-ı vâlâları Amasya'dan avdet ettikleri esnada hakpaylarıyla teşrifime ve bu zatın aleyhinde vaki' olacak teşebbusat aleyhlerinde birinci müttefik bendeleri bulunduğumun beyanına onun vesatetini niyaz etmiştim. O vakit bu mesulüm-i karin kabul buyurulmadı şimdiye kadar dahi *Muhbir ve Hürriyet* nasih-i nafialarının neşriyatında ibraz edildiğim müsaade bilhassa şu mensubiyetimi muhafaza için idi) dedi dönüp baktım ki Hüsnü Paşa imiş. Eğerçi Ali Paşa kendine arız olan dehşet mülabesesi ile gözü dünyayı görmeyecek bir halde ise de Hüsnü Paşa'nın bu sözlerini işittikte ihtiyarı elden gidip “behey küfr-i nimet senin Selanik ve Manastır ve Bursa Valilikleri'nde ettiğin habasetleri örtüp nihayet Yeni Osmanlıların men'-i neşriyatını taahhüd ettiğin cihetle Zabtiye Müşirliği'ne nasbeden ben değil miyim? Ve hâlâ bu memuriyetde yevmiye zuhura gelen bin türlü uygunsuzluklarını ketm ile muhafazaya çalışan ben değil miyim? Daha bir saat mukaddem ayaklarımı öpüp perestiş eden velinimet efendim Allah benim ömrümü alsında sana versin diyen sen değil mi eden diyerek itab eyledi. Hüsnü Paşa dahi ona karşı efendim efendim herkesin perestişini sen kendi kerametinden mi sanıyordun senin bu devlete bu millete ettiklerini kimse bilmez ve herkes seninle ittifak eder mi? Zannediyordun memurinin sana ser-füru etmeleri acizlerindedir yoksa her birinin içinden kan gider. Beni Zabtiye Müşirliği'ne götürün benim liyakatımdır siz değil

misiniz” cevabını verdi ve bu arbedelerle yalının sofasına gelindi hele mühürdar bir sako bir setre yetiştirdi. Ve eline bir siyah çanta dahi verdi ki zannıma göre akçe olmalıydı ve tevabinden bir ağa ile beraber vapura bindi. Güverte’de bir sandalyede oturdu. Ben dahi yanına oturdum vapurda hareket etti vakta ki vapur Arnavud köyü akıntısını dolaşıp sahilhane görünmez oldu. Zat-ı Âli başını kaldırdı ve gözlerinden bilâ bârâni gibi yaş dökerek tekrar ayaklarıma kapanmak istedi. Ve “evladının başı için benim canıma kıyma ben ettim sen etme eğer bana acımazsan evlad ü iyâlime merhamet et” diyerek tazallüm ve istirhama âgâz eyledi” benim de merhamet tdamarlarımla hareket etmesine taaccüb olunmaz mı” çektikleri mi bir anda unuttum ve biçareye teseli için “efendim niçin böyle evhama tabi’ oluyorsunuz asr-ı madalet hasr-ı mülukâne de kimse kimsenin canına kasdetmez. Ver herkes sizin mayanızda olamaz siz kendimizden izaf olana galebe ile iftihar edersiniz lakin bendeniz bunun aksi olarak kendimden aciz olanlarla uğraşmayı nefsim zül gördüm hayır efendim emin olunuz ki bendeniz o zebûn başlardan değilim benim için en lezzetli şey ser makam-ı iktidarda bulunduğunuz halde sizinle gülüşmektir size bu vechile galib olduğum bana intikam-ı kâfidir” dedim bu sözler ile vapur Saray-ı Hümayun pişgâhına vasıl oldu. Benim rakip olduğum kayık geminin kıçına merbut olmakla Zat-ı âliye ile veda’ edip kayığa bindim. Vapurda Akdenize doğru tahrik-i çarh azimet eyledi. Bir zaman arkasından baktım ve kendi kendime dedimki işte devletin vücudunda yerli yakı gibi mucib ızdırab olan illet zail oldu. Padişah taht-ı esaretten ve millet-i Osmaniye tılsım-ı tahavvüsten kurtuldu bundan sonra Abdülaziz Han ne Padişaktır. Ve çekilen belaların asıl sebebi kim imiş bütün alem anlar Padişah dahi kuvvet-i hilafetin hüküm ve vesâtini şimdi görüp tebasına kendini sevdirmekteki lezzeti duyar ve Ziya’ında ayar-ı sıdk-ı ihlası anlaşılır.

Bu mütâla’alarıyla Saray-ı Hümayu’nda Paşa Dairesi’ne yanaştım bir takım beş çifte üç çifte kayıklar ve birçok ittiba’ ve züham gördüm. Yavrulardan birine bu galebeliğin aslını sordum. Bir zamanlardan beri Ali Paşa’nın gazez-i mahsusuna mebni kûşe-i nişin gadr ve ihtifa olan bir nice zevatın (isimleri hatırımdan çıktı) celb olunduğu ve vükela-yı hazıranın cümlesine mazuliyet haberleri gönderildiği cihetle Heyet-i Vükela’nın tebdil olunacağını söyledi. Oradan kemal-i şevk ve inbisatla Daire-i Hümayuna vasıl ve hakpa-yı şahaneye mesul ile mühr-i Hümayunu yed-i mülükânelerine teslim ettim. Zat-ı Şahane hemen elini uzatıp mührü aldı benimde

arkamdan usûl ile birisi dürttü İngiliz lisanı üzere (six clock) yani saat altı dedi gözümü açtım ki meğer Hamid'in kurt bekçileriden birisi sarayın kapanacak vakti geldiğini ihtar ediyor meğer ben kanepenin üstünde uyumuş kalmışım a (ayın) gördüğüm şeyler bütün rüya imiş. Cenab-ı hakk hayra tebeddül eyleye Amin.

(Ziya)

Mekke-i Mükerrermeden Tahrirat fi 10 Cûmâdâlûlâ (1)

İki haftadan beri *Hürriyet*'imizi kaybettik. Posta gününe dört gözüyle bakıyoruz bu kere dahi hissedar olmak arzusunda bulunan ihvanın bir kıta defteri leffen-ı takdim olundu bunlar *Hürriyet*'in:

Bu mektup İstanbul'dan dolaşıp geldiğinden bize vüsûlu iki aydan ziyade tehhür etmiştir. Bundan böyle buraya gönderilecek mektupların Hint Kumpanya'sının Süveys'e işleyen postasıyla Cidde mevki'nden gönderilmesi ihtar olunur.

Ellinci numarası tarihinden itibaren hissedar oldukları cihetle mezkur numaradan en son numarasına kadar çıkanları defa ve çıkarılacakları dahi hafta hafta istiyorlar bu hisselerin bedeli olan ... lira ... şilin için *Hürriyet*'in ilanı vechile hamiline hîn-i irâede eda olunmak üzere Cidde'de mukîm İngiltere tüccarından Mösyö ... tarafından alınan havale mektubu dahi leffen gönderildi ah eğer *Hürriyet*'in bir de Arap lisanı üzere çıkarılmasına himmet buyurulsa yalnız Mekke ve Medine ve Cidde ve Taif'de olarak lâ-ekall beş yüz hissedar bulmaya muhlisiniz müteahhid olurum zira buraların ahali daha bu misillü şeyler görmediklerinden her ne vakit *Hürriyet* nüshası gelse ahıbbâdan bir takım zevat Tac-Mahale okunur ve tercüme edilir herkes hayran kalır bir takımda parça parça ibarelerini Arabiye tercüme edip olurlar.

Gelelim buranın havadisine ümeranın alınıp satılmaması için geçenlerde İstanbul'dan bir emirname gelmiş bunu ahali işittiklerinde "şer'-i şerifinin caiz gördüğü bir şeyi devlet ne iktidar ile men' edebiliyor. Öyle ise devlet-i tebdil-i mezheb etmiş lakin biz Müslümanız şeriattan hariç olan emre itaat edemeyiz"

diyerek kalkıştılar zaten dahi Vilayet-i Nizamından dolayı na-hoşnut olduklarından ve bu nizam iktizasınca “ashab-ı emlak, dükkan ve hane gibi akardan vergi verecekler; Mekke’ye, Medine’ye konsolos gelecek, kadınlar açık girecekler gibi bazı eracif dahi neşrolunduğundan halkın ezhanı bütün bütün bozuldu ve etrafda bulunan urban dahi bunları duyup cümlesi silahlanarak ihtilale hazırlandılar böyle ahkam-ı şeriatını ihlal eden Padişahın Hilafeti sahih olamaz onun namına hutbe okunmak caiz değildir” diyerek Taif’de hatibi minberden indirdiler ve cümle cemaat (Allâhu yensuru’l-İslâm) diye bir ağızdan bağrıştılar ve bir vakitden beri yağmur yağdığından bu musibeti dahi şer’-i şerife adem-i itaatdan bilip ahalinin gazabı bir kat daha müzdad oldu. Geçen gün Şerif Hazretleriyle Vali Paşa ve bilcümle heyet yağmur duasına çıktılar (ba’del-avdet) Şürefa-yı Mekke-i Şerif ve Paşa’ya gidip biz bu misillü hilaf-ı şer’ olan şeyleri kabul edemeyiz” dediler onlar dahi bu sözlerin bi- esas olduğunu bin güçlkle anlatıp şimdilik teskin-i fitneye muvaffak, oldular ve etraftan tecemmu’ eden urban dahi Taif’in etrafına dağıldılar. Şimdi ise Mekke de fakat bir tabur asker bulunduğundan maazallah böyle bir ihtilal zuhura gelecek olsa ne yapılır hususen yerli ahali bu misillü sözlere bakıp Padişaha ve ona tabi’ olan asker ve memurîne nasrânî nazarıyla bakıyorlar hiç şüphe yoktur ki cümlemizi koyun boğazlar gibi keserler Allah Şerif Hazretleri’ni eksik etmesin nüfuzunu taşta toprağa işletiyor ve bu fitnenin de şimdilik indifâ’î mücerred onun himmet-i mahsusasıyla olup yoksa Vali ve askerin hiç dahili yoktur.

Mülahaza-ı Mühimme

Haremeyn-i Muhteremeyn ahalisinin mazbut olan ahlak taassüb kârâneleri iktizası üzere bu misillü eracife vücut verecek hilaf-ı de’b-i tabiiyyet harekâta tasaddileri yalnız şimdi görülmüş şey olmadığından bizim için bu havadis medar-ı istigrab olamaz. Fakat şu esnada ki Mısır valisi malum olan tor istiklal ile adeta şekl-i isyan gösterir ve Haremeyn-i şerifinin min külli’l-vücuha Mısır’a olan irtibat ve ihtiyacı İstanbul’dan ziyadedir. Böyle bir zamanda Padişahın sıhhat-i hilafeti meselesi ortaya konularak hatiblerin minberden indirilmesi gibi bir fiil-i müdhişin vukua gelmesi elbette bazı tahrikat-ı müfsidânedan ileri gelmiş olacağından bu defaki karışıklık emsal-i sabıkasına kıyas olunamaz hususiyle oralarda asakirin azlığı ile beraber Muammer Paşa ve Hacı Emin Paşa gibi iki hatib bî-cânın Vali ve Şeyhülharem bulunmaları ve Şerif Abdullah Paşa’nın esbab-ı malumeden naşi Mısır

idaresi... bilinmesi nazar-ı dikkati celb edecek umur-ı muazzamadan olmakla ve bu meselede öyle Sırbistan, Karadağ, Cebeli Lübnan, Girit vakalarına ve Bulgaristan karışıklığına nisbet kabul etmeyip bünyan devlet-i İslâmiye'nin esasına taallük etmekle Babîâli me'lûf olduğu hâb-ı gaflet ve kesâletten uyanıp deyre-i basiretini iyice açsın...

Raybe'l-Menûn

Avrupa kimyaları (bizim kimyacılar gibi kibrit-i ahmer bulmakla uğraşarak mal ve mülklerini pûte-i telefde izâ'a ile iflasa çıkmayıp) havas-ı tabiiyet-i işbâyı terkib ve tahlil ile bittüccar ba yeni yeni şeyler ihtira' ve o sebeble hakikat kibrit-i ahmere malik olmuş gibi istifade ve istimta' ederler bu kere dahi Fransa kimyagerininden birisi mücella bir boya terkibi keşif ü icad eyleyip ve bunun terkibinde (fosfor) bulunmakla onun ile her ne şey bu yanıverse geceleri şem'i şule dar gibi birkaç mil uzaktan görüneceği ve bu boya eğer iyice çıkarılır ise geceleri deryada gezen sefayin için pek ziyade muhsinatı olacağı vesair birçok şeylerde dahi istimal olunacağı gazetelerde görüldü biz derizki eğer bu boya fi'l-hakika boyanılan şeb'i parlak gösterebilecekse bizim memalikçe dahi pek çok işlere yarar hususiyle Ali Paşa Hazretleriçün pek lazım olduğundan beher dirhemi bin altına olsa bile elbette işтира ve bir hayli şeylerde istimal eder. Mesela yanında ki yazı takımına bu boyadan dahi bir hokka koyup hakpa-yı Şahane'ye arz olunacak maruzatı ve ıslahat-ı dahiliyeye dair süfera-yı ecnebiyeye verilecek takrirleri ve muvazene-i Maliye gibi inzar-ı umumiyeye konulacak ilanlar ve nizam-ı resmîyeye geceleri bir kere bu boyaya yatırıp çıkarırsa bütün karaltıyı hasiyyeti gündüze dahi şamil midir değildir burası bilinmelidir. Zira bu yanan şeyler gündüz parlak görünmezse emek ve masraf yine heba olur.

Arif⁴⁵

⁴⁵ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

70 HÜRRİYET 1285

Numara: 70 19 Recep Sene: 1286 25 Ekim 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street LEICESTER SQUARE Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

İSTANBUL'DAN MEKTUP Fİ 7 RECEP

Bu günlerde İstanbul'un ahval-i cariyesine haricden bir adam nazar etse zaruret-i Maliye ile yanıp kavrulan biçarelerin feryad u endişesini görüp henüz cenaze çıkmış bir matemhaneye teşbiye eder. Bir yandan da işinin arşını argacına uyduranların şevk ve şetaretlerine nazar edip çeng u çegâne ile memlu bir sûrgâha benzettir. Cihanda hiç böyle bir garibe görülmüş müdür ki yedi sekiz aydan beri aylıkların tedahülde kalmasıyla aceze-i memurin ve erbab-ı vezayif şöyle dursun Padişahın biraderzadeleri olan Şehzadegan Hazeratı esvab yaptırdıkları terzilerinin alacaklarını tesviyeden aciz kalıp da terzilerin arz-ı halleri sefaretlerle Babîâli arasında bir politika meselesi gibi devran eden ve Maliye nezareti tasavvur ettiği on iki milyonluk istikrazı altmış ikisi yüze olmak ve senevi yüzde on iki faiz vermek üzere akddetmek için Avrupa'da bin kapıya başvurup gire ve her kapıdan (inayet ola) cevabını ala ve Bank-ı Osmanî dahi Maliyenin bu haline asla terahum etmeyip kaidelerini bozmak istemeye yani hasbe'l-muahede para kazanmaktan başka işe girişmeye ve hâlbuki teşrin-i evvel ahirinde bir mucib-i senedat-ı Maliye hazinesi yedi yüz bin lira vermek mecburiyetinde bulunurken Galata Sarrafları'ndan Mösyö Lesasko ve Dobini Hazretleri'nin lütûf ve merhametlerine uğrayıp üç mah tarafında ödenmek ve yüzde on sekiz faiz verilmek üzere güçle üç yüz bin liralık bir istikraz

yapılmasına karar verebilme ve bunlarla beraber Fransa İmparatoriçesini taltif-i zımnında sair-i techizat-ı bi-lüzum için sarfolunan dört yüz bin kise kadar paradan fazla belki tiyatroya gider diyerek tiyatrocun cenaplarına seksen bin lira ihsan buyurula ve İmparatoriçe gayet dindar olduğundan şayed Beyoğulu'nda bu kadar masrafla hazırlanan kîliseye gitmekte zahmet çeker denilerek Beylerbeyi Saray-ı Hümayu'nun içinde mahsusan yaptırılan kiliseye yüz bin altın sarfoluna Serasker ve Dahiliye ve Tersane Nazırları on beşer bin lira ihsana mazhar olalar ve Beykoz sahrasında bulunan asakir yedi aylık tedahülde maaşları durur iken otuz dört bin lira atıyye ile taltif edileler ve Sadrazam efendimizin İstanbul'daki Devlethanesi hazine-i Maliyeden kâr-gir olarak harıl harıl yapıla ve mefruşatı Avrupa'ya sipariş oluna bir yandan evvelki gelen sefineler çürümekte iken bir tarafdanda Londra'ya birbirini müteakıb zırhlı gemiler ısmarlana onların sayelerinde birçok zatlar milyonlar kazana halk ise akşam yiyeceklerini nasıl tedarik edeceklerini ve bakkalı kasabı ne zeminle dolandıracaklarını düşünene, taşra ahalişi dahi İstanbul'un şu sefahatlerine para yetiştirmek için öküzünü, tarlasını, tenceresini satıp ipden kuşağa ine ve hapishanelerde çürüye ve daha ağrebi makam-ı hilafet-i kübrada bulunan Padişah güya bu hâlâtdan hiç haberi yok gibi buluna...

Bu işlerin arasında Şeyhülislâm Efendi dahi halince kendi nüfuz ve ikbalinden istifadeye kalkışıp ez-cümle kendi nasbinin şerafeti hakkında beyne'l-ulema deveran eden şübühatın izalesine mesned-i Meşihatın nüfuzunu kâfi addedişine ne demeli? Mesmû'uma göre Müşârünileyhin pederi Akşehir'de bir müddet nakîbü'l-eşraf olduğundan ve makam-ı Nekabette bulunanların silsile-i nesebleri mukayyed ve mazbut bulunmak usûlden olduğundan Şeyhülislam Efendi Hazretleri dahi isbat-ı taharet-i neseb için pederinin tarih-i memuriyetini beyan ile silsile-i nesebinin ne suretle mukayyed olduğunu hâlâ Nakibü'l-eşraf İlmi Molladan ba- tezkire-i mahsusa istifsar eylemiş Molla Efendi dahi kûyûdu tetebbu eyledikte müşaru'n-ileyhin pederleri filhakika o tarihte Akşehirde Nakib olmuş ise de bu memuriyet hükûmetce olmayıp o zaman mahal-i mezkûr da isyan üzere bulunan derebeylerinden bir şaki tarafından tegallüben nakib-i ayan kılınmış ve onun üzerine nakib-i merhumun göçebelerden olup sonra orada tavattun ettiği ve böyle haseb ve nesebi malum olan veya olmayan bir şahsın makam-ı Nekabette bulunması muhalif-i şeriat olarak Müfti-i macinkâne kendi olduğunu havi o esnada ahaliyi memleket

tarafından tanzim ve takdim olunan mufassal bir mahzar-ı umumi ile ona müttefri' evrak mahfuz bulunduğu zahire çıkmakla biçare İlmî Molla ne türlü cevap vereceğini şaşırması ve Zat-ı Fetva-penahi ise lâ-yenkati cevap talebinde bulunmuştur.

Bazı erbab-ı vecd ü halik keşif ve kerameti olduktan sonra anlaşıldığı gibi merhum Fuad Paşa'nın dahi birçok kerametleri badelfefat meydana çıktı. Bir aralık çekmecesinden veya koynundan vefat edeceğini ve Üçler Cami'ni yaptıracığını mutazammın tarihler çıkarıldı gazetelerle neşrolundu. Fakat tarihlerin hesabı yanlış olduğu gibi Üçler Cami'nin inşasındaki keşif dahi doğru çıkmadı. Yani merhum hayatında yalancılıkla meşhur olduğu gibi vefatında dahi bu unvanını tekzip etmedi. Şimdi dahi bilmem nasıl olmuşda bulunmuş bir de vasiyetnamesi zuhura geldi. Hatta *Levant Herald* gazetesi aynıyla neşretti elbette İngiliz gazetelerinde görmüş olacağınızdan burada tekrar iradına hacet görmedim. Ancak vasiyetnamede münderic olan hususatın içinde dikkate şayan olan şey kendisiyle Ali Paşa'nın saltanat-ı Seniyenin ıtıla-yı şeref ve şanı için sebkât eden hizmet ve gayretlerine dair dermiyan olunan mübahistir güya merhum vasiyetname bırakmamış belki Ali Paşa'nın hüsn-i evsafına dair bir tavsiyename yazmış memul ederimki *Hürriyet* gazetesi buna dair mutalaasını yazacak ve yine merhumun sonunu depreşecektir.

Mısır Meselesi gittikçe ukde-i teşvişe düştü zavallı Ali Paşa bazı müsteşar-ı garazkârın teşvikat-ı müdahanesine mağruriyetle öyle bir yardan uçtu ki kendi de şaştı. Bir takım şerait'i havi Mısır'a yazılan ikinci mektubun cevabı hâlâ gelecek cevapnamenin sür'at-i irsalini müstedi' taraf-ı Sadaretden yazılan telgrafname-i zelilane dahi bi-semere kaldı Mısır'dan bazı taraflara gelen muharrerat-ı mahsusada (ne tuhaftır ki Babîâli, Mısır idaresine isnad-ı sefahat edip muvazene-i Maliyesini tedkik etmek istiyor. Mısır hazinesi her ay memurin ve asakirin maaşlarını ve muhassasat-ı saireyi vakit ü zamanıyla verip bir gün bile te'hir etmiyor Babîâli'nin hüsn-i idaresi asarından olarak yalnız İstanbul'daki memurinin altı ve asakirin sekiz on aylık maaşları tedahülde kaldı. Elin gözündeki çöpü görüp kendi gözündeki mertegi görmemek işte budur) sözleri yazılmış ve bu muharrerat dolayısıyla Zat-ı Şahane'nin eline geçip ziyadesiyle mücib-i infial ve gazab olmuş olması üzerine valinin azli dahi taraf-ı sadaret-i penahiden pek kolay gösterilip taahhüd olunmakla bir vakitten beri taraf-ı Şahanedan her gün mabeyn baş katibi Emin Bey Babîâli'ye ve Bebekteki

sahilhane-i Sami'ye gönderilip Mısır işinin nasıl olduğu sual olunuyor ve daha cevap zuhur etmedi. Cevabı veriliyor Mısır'da ise teşebbüs olunan tedarikât günden güne ileri götürülüyor ve idare-i Mısriyye bu aralık otuz beş milyon frank bir istikraz daha akdettiği söyleniliyor bir vakitden beri Mısır Postası'na dahi durağanlık gelip hatta *el-cevaib* Mısır'a dair iki haftadır havadis alamadığından taaccüble beraber hayra yoruyor yani rüyayı akisle tabir ediyor.

Şimdi herkese merak olan Sadrazam'ın bulunduğu mevkiden kendini nasıl kurtaracaktır. Zira biçare pek yalnızdır hatta kendi de bundan şikayet edip Fuad Paşa ahirete gideli tek kanat ile uçtuğunu herkese söylüyor bu Mısır Meselesi ise bütün bütün şuuruna hanel verdi. Geçen gün Mabeyn-i Hümayu'na gitmişti. Saat altıda oradan çıkıp Babîâli'ye gitmeksizin yalısına gitti. Ertesi günü meclis-i hâs olduğu halde yine gelmedi. Bir iki gün keyifsizliği havadisi çıktı fakat cumartesi günü Babîâliye geldi. Ama ne halde çehresi sarıya mail garmatik bir renk müthiş bağlamış gözleri şişmiş güya henüz ağlamış velhasıl zatı Şah iken şimdi şahbaz olmuş saray halkının rivayetine göre o gün Zat-ı Şahane tarafından kendine hayli ağır sözler söylenmiş ve İmparatoriçe'nin gelmesi maddesi olmasa azli dahi mukarrer imiş. Filhakika işte pek ağırdır. Fransa ve İngiltere Devletler'i Mısır Valisi'ni bu derece sahabet edecekleri bizim Sadr-ı devranın hiç hatırına gelmedi perde-i gurur ve ruûnet dide-i basiretini kapadı işi tersinden tuttu bu netice meydana geldi eğer Mısır Valisi bu kadar sebat ve muhalefet üzerine bir sadmeye uğratılamazsa akıbet-i hal pek müşkil olur. Girit, Yunanistan'a terk olursa ve Bulgaristan'a, serbestiyet verilse elbette Mısır'ın istiklali kadar Devlet-i Âliyye'ye muzırr olamaz zira Hicaz ve Arabistan'ın kilidi vekilleri Mısır'dır. Oranın iftirakında Makam-ı Saltanat'ın müktesebi olduğu kisve-i Hilafet selb olunup esas devlet-i İslâmiyeye hanel gelir. Bunun ise ve hamet-i encamı edna-ı mülâhaza ile anlaşılır şimdi vaktiyle Mısır Valisi'nden sandık doluları altıncıkları alıp kadife sandalye üzerinde imtiyaz fermanları müsveddesini yazmak Ali Paşa Hazretleri'ne pek kolay gelmişti. Acaba o akçeler bugün iade olursa eski halin iadesi kabil olur mu?

Rusya elçisi General İgnatief bu kere avdetle Zat-ı Sadaretpenahi ile mülakatında İmparator hazretleri vücutca rahatsız olduklarından Mısır Meselesi'ne hiç karışmadılar demesine Ali Paşa dahi evet Fransa ve Avusturya Devletleri onların

karışmasına hacet bırakmadılar cevabını vermiştir. Hulasa-ı kelam akdemce yazılan tahriratda teklif olunan şartlardan Babiâli çoktan vazgeçti. Mısır tarafından hafifçe bir cevap vürud ederse işi pamuk ipliğiyle bağlamaya bin canıyla hazır ve muntazardır. Burası böyle ise de bir kerede Mısır Valisi'nin re'yi sorulsa bakalım o ne diyecek zira geçenlerde Sadrazam Hazretleri'nin meclis-i mahremelerinden bu mesele dermiyan olundukta (bu işin bidayetinde acele edildi yoksa mesele alevlenmeksizin daha Mısır Valisi Avrupa'da bulunur iken taltif yoluna gidilip bir zemin ile İstanbul'a celb olursa ve burada iken ansızın azlolunup yerine diğeri gönderilse idi. İş olmuş bitmiş olur ve bu kıl u kallerin hiçbirisi olmazdı Avrupa dahi sual ederse sebepleri resmen bildirilir ve onlarada kanaat gelirdi) diye buyurdıkları rivayet olduğundan Mısır Valisi bu noktayı hesap etmeyecek kadar şaşkın zannolunmaz binaenaleyh Ali Paşa makam-ı sadarete buldukça onun İstanbul'a gelmesine bir türlü akıl kesmez hele Ali Paşa'yı bu meselede bitiremez ise bütün millet bir ağızdan Nefi'nin "Bin türlü maraz etse isâbet zarar etmez. Lutf ede merg-i müfâcâ-yı zamâne" beytini tekrar etmelidir.

Raybe'l Menûn

Zat-ı Hazret-i Mülûkanenin dahi Süveyş Cedveli'nin küşadında bulunmak üzere gelecek alafranga teşrin-i saninin dokuzunda İstanbul'dan hareketle Mısır'a azimet edeceği ve Fransa İmparatoriçesi dahi o esnada orada bulunarak Zat-ı Şahane ile Mısır valisi arasında vasıta-i sulhiye olarak bununla meydanda sürünmekte olan Mısır Meselesi külliye mündefi' olacağı İstanbul'dan alınan telgrafnamelerde münderiştir. Eğer bu rivayet sahih olup fiile gelecek olursa Vükela-yı Saltanat-ı seniye'nin vikaye-i şan ve hukuk Devlet-i Âliyye için öteden beri ibraz ettikleri asâr-ı rivayet ve dirayet'in bir temettusu demeye şayan olur. Zira bu işin hakikatde manası iki surete çıkar ya Abdülaziz Han Hazretleri memalikten birine nasbettiği bir valinin gösterdiği eser-i muhalefet üzerine ayağına gidip barışmış ve bir ecnebi devleti dahi oraya şefaathçi koymak olur yahud Sadrazam Hazretleri'nin geçen Cûmâdâ'l-ülâ birinci günü tarihiyle Mısır valisi gönderdiği mektubun hâlâ cevabı gönderilmediğinden erike-i nişin hilafet kibri olan Padişah bizzat onu istemeye gitmiş ve bir vakit Sadrazamlar Padişahın yaver-i ekremi olmayı kendilerine medar-ı şerif ve imtiyaz addedilirken şimdi Padişah kendi sadrazamının yaver-i ekremi olmuş

demek çıkar. Her suretde makam-ı hilafet için bundan büyük tenezzül ve tezellül olamaz.

Bu kere İzmit dahilinde sarı Meşe denilen mahalde Bağdat Kolu Postası eşkıya tarafından vurulduğu ve keyfiyyet ba-telgraf mahalliden a'şar Bab-ı Zaptiye'den memurin ile Postahane Tatar Ağası İzmit'e gönderilmiş ise de eşkıyânın kimler olduğu hâlâ zahire çıkarılamadığı İstanbul gazetelerinde görüldü.

Bizim vazifemizden hariç ise de zabtiyeye bir hizmet-i mahsusa için gasbların kimler olduğunu söyleyelim. Hani birkaç kere İzmit civarında birkaç defa dahi Bursa ve Balıkesiri havalisinde kati'-i tarik etmeleriyle üzerlerine asakir-i zaptiye sevk ile itlaf u vücud-ı na-paklarından evvel nevahi ve etraf pak ve saf edilen "cer-cism Türkistan" ma'hud u manul ve Lefter yok mu işte bu habisler yine onlardan olmalıdır. Yani herifler Rumeli ve emirleri gibi yine dirilmişlerdir eğer Hüsnü Paşa bunların defi' çaresini bizden sorarsa bir kere de kendileri o tarafları teşrif ile bunların hangisini ele geçirebilirse (Manastır'da buldukları esnada usûlünü öğrenmişlerdir badelkatl cesetlerini kendi eliyle yakmaya himmet buyurmalarını tavsiye ederiz yoksa saye-i asayışvaye cenab-ı Padişahi ve zaman sa'd-ı iktiran Hazret-i Vekalet-penahi ve asr-ı zabıta hasır cenab-ı Müşiri Nazır-ı Zabtiye de Dersaadetin burnu dibinde ebna-yı sebilden başka bir de posta vurulmak İstanbul gazetelerinin kullandıkları lisan-ı mediha-ı perdazı ve madaraya pek açıktan mübayin düşer.

İstanbul'dan gelen gazetelerde Diyarbakır merkez-i vilayetde dahi bir ıslahhane tesis olunup altmış kadar aceze-i etfal alındığı ve beherine ikişer kat elbise verildiği ve beher gün ibtida-ı sıbyan dersi okutularak badehu tahsis olunan sanatlara çalıştırılmak için hoca ve terzi ve kunduracı ve abacı ve şalcı usta ve halifeleri dahi tayin edildiği ve etfal-i merkuma beş aydan beri epeyce sanat öğrenmeye başlayıp vilayet asakir-i zabtiyesinin elbise ve kunduralarını dikmeye ve İran şalına benzer şallar mensucat-ı saire nesic etmeye başladıkları ve hatta bu şallardan ikisi geçenlerde Makam-ı Sadarete arz ile mazhar-ı takdir olduğu beyan edilmiş.

Bu misillü ıslahhanelerin mülkce muhsinatı had ve ihsadan birun olup hususiyle bizim memalikce farziyyet lüzumu hiç ca-yı bahs değildir. Çünkü rivayete

göre bunlarda sokakta dilenmekte olan aceze-i etfal iva ü iksa olunduktan başka ta'lim ve terbiye dahi edildiklerinden ve saye-i mamuriyetvaye de memalikin her tarafı harabazar ve aceze-i ahali hal cer ü suale giriftar olduklarından ah mümkün olsa da her şehir ve kasaba da ve belki her köyde ve hususen İstanbulun her mahallesinde böyle birer ıslahhane küşad olsa ne büyük faydası olur ve ıslahhaneler etfaline verilen elbiseden ordu mevkilerindeki asakir-i şahane dahi hissemend edilse ne kadar makbule geçer.

Arif⁴⁶

⁴⁶ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

71 HÜRRİYET 1285

Numara: 71 26 Recep Sene: 1286 1 Kasım 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street LEICESTER SQUARE Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

FUAD PAŞA VASIYETNAMESİ

Merhumun hamiyet-i vataniyesi nasıl şayan-ı takdir olmaz ki kendisi öldü gitti hâlâ Devlet-i Âliyye'nin husûl-i esbab-ı terakki ve saadeti için vasiyetnameler yazar.

Merhumun tabi' vefakârı ve sebâtı mahal-i tahsin ve istigrab değil midir ki ahiret de muhasebe-i amalini bırakıp hal-i hayatında ittifakını der-uhde ettiği zevatın muhafaza-i ikbali için nasihatler gönderir. Bu vasiyetnameyi ibtida (Levand Herald) gazetesi bastı. (besbelli Türkçeden tercüme etti veyahut başkası ediyordu) ondan Avrupa gazetelerinin bazıları istinsah ettiler lakin Avrupalılar umur-ı ahir-i vayedede çokluk mübâlât etmediklerinden şu kadarcık bir kerameti Fuad Paşa'ya çok gördüler inanmadılar ve Fuad Paşa vefat edeli dokuz aydan ziyade zaman mürur ettiğinden eğer bu eser kendinin olsaydı çoktan meydana çıkardı bu olsa olsa makam-ı âli Sadaret uzma taht-ı meâli bahtında murabba'-ı nişin-i ikbal ve istiklâl olan Ali Paşa Hazretlerinin Zat-ı Şahane'ye bizzat söylemekten ihtiraz ettiği bazı vesâya-yı mühimmeyi müteveffanın ağızından söylemek için bizzat veyahut bilvasıta ihtira' ettiği bir tedbir-i saniadır dediler de masharaya aldılar. Garibi şurasıdır ki matbuat müdürü Macit Bey müteveffanın akrabasından olmakla o dahi gayrete gelerek mezkûr gazetenin muharririnde bir mektup yazdı. Ve onda (bu vasiyetnamenin

mevadd-ı mündericesi sahihen haiz-i kıymet ve ehemmiyyet ise de merhumun, esiri olmayıp masnu' olması muhtemeldir) dedi yani vasiyetnamenin ihtimal-i masnuyyetini tasrih ve şu kadar ki mevad-ı mündericesinin kadarını takdir ile sahtekârın bir büyük zat olduğuna telmih eyledi.

Ancak biz müteveffanın kumaş liyakatını nice kere endaze-i tecrübeye vurmuşlardan olduğumuz için böyle bir emr-i hârikulâdenin ondan sudûrunu istibad' etmeyiz ve hayatında Maliye muvazeneleri tanzimi ve kavaim-i nakdiye izalesi ve defter-i kibr icadı ve Şam hadisesinin yalnız bir Ordu Müşir'i ile topu yüz altmış dört nüfus-ı İslâmiye'nin idamıyla) yatırılması ve Mısır verasetinin tağyiri ve seraskerlik ve yaver eğer mülk ve Mabeyn-i Hümayun ve Tophane Müşirlikleri ve Hazine-i Hassa Nezareti memuriyetlerinin makam-ı Sadarete cem'-i vel-hakkı gibi devlet ve vatanımıza nafia ve her birinin mevki-i fiil ve icraya gelmesi erbab-ı akıl ve tedbir için müşkil ve belki mümteni' olan nice umur-ı muazzamada muvaffakiyetle beraber yedi sekizine saltanat sürün bir zata mematından sonra şöyle bir kerameti çok görmeyiz.

Binaberin vasiyetname Fuad Paşa'nın mezarlıklar postası veyahut Vampir Manol vesateti ile dâr-ı ukbâdan göndermiş olduğunda ve bunun sahtekârı Ali Paşa olmadığında asla şek ü şüphe etmeyerek bu müddeamızı şu birkaç delil ile de isbat ederiz.

Gazetelerden bazısı itiraza kalkışıp vasiyetname de din-i İslâmın senasına dair bazı sözler olduğundan bunlar Fuad Paşa gibi bir terbiyeli zata yakışmaz diyorlar. Hâlbuki müteveffanın emir-i din de salabet ve takvası cümlelerin malumu olup ez cümle dairesinde ramazanları imam ve müezzin maaşları verilir. Ve kendisi iftar davetlerine gidip akşam ezanında taa'm sofrasına oturduğu görülürdü. Ali Paşa ise salabet ve takva ile şöhreti olan Müslümanları menasib ve mahal şüphedir. Diyerek bilâ-ı cünha ve mahâkime Akka Kalesi'ne gönderdi. İşte Hoca Sadık Efendi ile sair-i dersiam efendiler hâlâ orada mahbusturlar binaenaleyh vasiyetname Fuad Paşa tarafından mürseldir. Ali Paşa'nın masnu-ı değildir. Yine, mu'terizler vasiyetnamede ki ta'mim-i müsavat ve neşr-i maârif-i fukaralarına iliştiriyorlar evet Fuad Paşa Müslim ve Gayrımüslimin müsavatını evvel-i derce iltizam etmiştir ki Baltacı İspirakiyi kendi oğlu Kazım Bey'in yerine koymuş idi. Lakin Ali Paşa süfera-

yı ecnebiyeye karşı müsavat göstermek için meclislere ve memuriyetlere birçok teba-ı Gayrımüslime koydu. Ve rütbeler ve nişanlar verdi. Fakat bunlar mensup oldukları milletlerin emniyet ve itimadını kazanmış takımdan olmayıp kimi sarraflıktan tababetden ve kimi dahi tüccar ve simsarlıktan gelmiş olduklarından hakikatde her milletin namusuna halel getirdi ve neşr-i maârif bahsinde dahi Fuad Paşa (*Kavaid-i Osmaniye*) risalesine vaz’-ı unvan iştirak edip öyle bir eser meydana koydu. Ali Paşa ise Maarif Nezareti’ni Saffet Paşa’ya ve bir zamanlar dahi Nezaret-i Mezkûre muavinliğini Vehbi Molla gibi bir kara cahile ahali eyledi demek olur ki vasiyetname müteveffanıdır. Ali Paşa yapması değildir.

Ama Ali Paşa’nın muttasıf olduğu fart-ı dirayetiyle beraber Devlet-i Âliyye’ye lüzumuna dair vasiyetnamede münderiç olan fıkranın tedfikatına girdiğimizde vakıa bir adam hem-kâr ve hal olduğu müttefikanın medh ve senasinde bulunmak emr-i tabi’i ise medhin ifratı müdahaneyeye çıkacağından dünyada olduğu gibi ahirette de medahanenin revacı olduğuna taaccüb ederiz çünkü Müşârünileyh dirayet ve hasafetini meydanda olan işlerinden ve devletin o sayede giriftar olduğu tenezzül ve tedenniden istidlal edip lüzûmu dahi bu devleti külliyyen mahvetmekten başka bir iş için tasavvur edemeyiz bir zat hakkında şairin şu kıtasını acaba Fuad Paşa istetmemiş mi?

“ Âli, bu devleti sana muhtaç gösterip,”

“ İkbal ve mesnedinde bakaadan ümidi kes”

“ Bilmem nedir lüzumu vücud-ı hâbisinin”

“ Dünyayı boynuzun mu tutar hey öküz teres”

(Ruscuk’tan Tahrirat Fi 24 Eylül Frang’ı)

Hürriyet’in bir nüshasında Midhat Paşa için o bir kuş idi uçtu yumurtalar cılk oldu gibi bir söz okunmuştu meğer bu sözüne doğruymuş hakikati bu kere anlaşıldı. Midhat Paşa şimdi gelsin de o senelerce emekler çektiği Tuna vilayetinin halini görsün pek güçlülükle tanıyabilir meğer birisi kendine tarif edip şurası evveli şöyle idi. Şimdi böyle oldu diyerek göstere çünkü Midhat Paşa’nın Sadrazam Ali Paşa ile arası hoş olmadığından yerine gönderilen ma’hud Sabri Paşa bir zaman makam-ı Sadarete hulus için selefinin yaptığı ve yarım bıraktığı bir takım asar u teşebbüsâtı

mahvetmeye himmet etti. Bir vaktinden beri Akif Paşa da bu emele düşüp Midhat Paşa'nın ittihaz ettiği usûl u mesleğin tamamıyla hilafına gitti ve zaman-ı saadet gibi yad olunan Midhat Paşa asrının lezzeti yalnız dimağlarda ve yaptığı asar ve hasenat fakat hatıralarda kaldı bari Midhat Paşa'dan evvelki hale avdet olursa idi. Yine ne ise ne lakin iş orada da durmayıp daha bir uygunsuz dereceye geldi. Midhat Paşa dirayet-i fitriyesi hasebiyle ahaliyi güçle devlete ısındırmış idi. Halefleri öyle aksine himmetler ettiler ki ufak bir vesile ile şimdi bir koca ihtilâl çıkmak pek mümkündür. Hususiyle Rusya casusları her tarafta bi-perva ilkaat ve tahrikât ettiklerinden çok sürmez yakında acayip şeyler zuhura gelir. Midhat Paşa'nın kullandığı memurların birkaçından maada cümlesi değişti yeni gelenler para kazanmaktan başka bir şey bilmediklerinden mesalih-i devlet ve hukuk-ı ibad ve riayet karmakarışık bir halde gidiyor. Avrupa usûlü üzere güzel bir otel açmıştı. “Kârhanedir falandır” diyerek onuda kapattılar hatta Midhat Paşa'nın ihya ettiği ıslahhanede muallak bir resmi dururdu. Halefleri gazezlerinden naşi onu bile yırtıp attılar mecalis, hukukun ahvali ise hakikatde görülecek surettedir. Ekser-i müddea ve müddea âliye ellerinde birer akçe torbasiyla beraber mahkemeye gidiyorlar. Ve celb-i memurundan başlayıp kapıcıya varınca kadar bahşiş dağıtıyorlar. Zira tedbir icra olunmadıkça bir arz-ı hali derkâr ettirmek muhaletdandır. Niş tarafları ve Tolçu ciheti pek fena halde karışıktır. Geçende vali vilayet Akif Paşa devre çıkmıştı. Midhat Paşa zamanından bakiye kalan bazı nizamatin külliye lağvına muvaffakiyetle avdet etti. Hulasa Tuna vilayetinin ahvali acınmaya alık ve reftend bülbülan hoş elhân zebag-ı dehr “zâğ u zegen mülazım-ı în bûstan şedend”⁴⁷ mailine tamamıyla masadıktır.

Memleketeyn Prensi Şarlin Rusya Prenseslerinden biriyle izdivacı havadisi gerek memleketeyn ve gerek buralar ahalisine pek ziyade sû-i tesir eyledi. Rusya taraftarları ve malum olan casusları apaçık icra-yı fesadata kıyam ediyorlar. Bizim memurlar dahi azl-i havfiyle tiril tiril titreyip her fesad gözleri onunda cereyan ederken bir şey söylemiyorlar bizim memurların şimdilik en büyük meşguliyeti Avusturya İmparatoru'nun İstanbul'a gitmek üzere buradan hîn-i mürurunda icra olunacak neşrifat ve ta'zimat ve onun zımnında ümid olunan nişan ve iltifat madeleridir yoksa memleket yıkılmış ahali batmış devlet bitmiş Rusya avuç avuç fesad tohumu eğmiş bunların muzırını yarın görülecek imiş. Buraları Sadrazamın ne

⁴⁷ “Hoş sesli bülbüller dünya bahçesini terk edip gittiler. Karga ve çaylak bu bahçenin müdavimleri oldular”.

kadar vazifesi değil ise bizim memurlarında o kadar umurunda değildir. Krallardan bilmem hangisidir. Dermiş ki muharebenin kazanılması üç şarta mütevakkıftır. Onun birincisi para ikincisi yine para üçüncüsü yine para buna misal olarak Devlet-i Âliyye memurlarının cüz-i madud gibi pek azı müstesna tutulduğu halde kusurunun dahi hamiyeti gayreti namusu dini, imanı, hayatı bilcümle paradır. Bununla beraber bunların hepsinde eser-i hamiyet yok demek değildir. Fakat ahlak bozulmuştur. Zira hangisine hitab ile “behey adam işte devlet harab oldu. Ahali az bildi. Senin hiç gayretin yok mu ki bu halin üzerine insaf ile ifa-yı memuriyet etmeyip la-yenkati para çalmaya uğraşıyorsan denilse derhal söze gelip evet bunların hepsini görüyorum lakin bir benim ile iş bitmez sadrazam çalar. Serasker çalar bizim Vali çalar Kethüdası çalar Defterdar çalar şu çalar bu çalar yalnız bir ben sadakat edeceğim diyerek çalmamakla koca devlete ne fayda olur fakat ben yalnız nefsimde zulmetmiş olurum ya yarın beni bu memuriyetden defetseler ve hiçbir suçum olmasa ve sadakatimden istikametden bahisle istirham etsem kimsenin vazifesi midir? O zaman çocuk çoluk dileneceğimize şimdi fırsat elde iken beş on kuruş biriktirmenin tarikine bakmalı ve kâr-ı akl dahi budur” cevabını verir. Vah ne ters mütâlâ’a ama ve hele nazardan haklı görünmez mi nice memurlar biliriz ki hırsızlık medar-ı ikballeri oldu. Nicelerini de gördün ki istikamet nikbetlerini istilzam etti. Hulasa yanık baştan kokar misli pek doğrudur.

Raybe’l-Menûn

Doktor Niko Bey’in, Marko Paşa ile zuhura gelen vukuatına dair İstanbul muhbirlerimizden bir zatın mektubu 68 numaralı nüshamıza derç olunmuştu. Buna dair bu kere (Courrire d’Orient) gazetesinde bazı tafsilat-ı garibe görülmekle icmalen tercüme olundu. Mezkûr gazete Aristar Bey’in oğlu Alisyâ’nin (Konkordiya) nam-ı kahveden çıkar iken ne vecihle Niko Bey’e şamar vurup tahkir ettiğini ve merkum Alisyâdi’yi o akşam kahve tâbi’leri tutup zaptiyeye teslim etmek istediklerinde ellerinde sopalarla üç adamın ne vecihle mümanaat ettiklerini ve mahkemede Niko Bey’in aleyhinde şahadet edenler Alisyâdi’nin ihyasında ve o akşam beraber bulunanlardan oldukları halde hîn-i şahadette sözlerinin yek diğerine ne vecihle mutabakat etmediğini ve kaide-i mahkeme üzere Niko Bey aleyhine resmen bir güne ikame-i dava ve iştika olunmadığı halde Beyoğlu mahkemesi mücerred Marko Paşa’nın hatırı için Niko Bey’i üç ve Alisyâdi’yi fakat bir hafta habis olunmaya

hükmettiğini bir tafsil hikaye ettikten sonra der ki (böyle bir mahkeme rezaleti şimdiye kadar bir yerde görülmuş şey olmadığında bu mahkemenin reis ve a'zası tanılmaya şayandırlar. (Reis Lebib Efendi) a'za Halim Paşa, İbrahim Bey, Tevfik Bey, Yaver Jerifon Efendi, Andon Efendi, Mavrayeni Efendi geçenlerde imtiyazat-ı ecnebiyenin lağvi için Babîâli, sefaretlere müracaat etmişti. Acaba şu mahakime o esnada vukua gelmiş oldu. Rusya gazeteleri ne söylerlerdi...

Beyoğlun'da altıncı Daire-i Belediye için bir konak yapılacak olduğundan geçenlerde temelleri atılmış bu resmen icrasında Şehremini ve daire-i mezkure Reis Bey Efendiler ile A'za-yı Meclis ve hatta kule kapısı Mevlevihanesi şeyhi (yüz on yaşındaki) Koca Kudretallah Efendi dahi hazır bulunmuş Şehr Emni Bey temel taşıyı kendi eliyle vaz' etmiş ceyran derisi üzerine tarihler yazılıp ve bir takımda meskûkât-ı tedarik olunup altına konulmuş kurbanlar kesilmiş ve o cemiyette hazır bulunanların resimleri dahi temelin bir tarafına konulacak imiş. Ve esna-yı resimde Şehr Emni ve reis beyler birer nutuk-ı resmi söyleyip biri birine arz-ı ihlaslar tebrikler etmişler.

Fatih ve Süleymaniye Cami-i şeriflerini ve İstanbul'u ihya eden su bendlerini ve kemerleri vaktiyle bina ve tesis edenler bu kadar rüsum-ı teşrifata riayet etmedikleri halde el-yevm eserleri pâyidâr ve müstakir ve yapanların ezkâr-ı hayriyesi ziyankezar nev'-i beşerdir. Biz öyle bir asırda ve böyle mashara-ı âlem olacak bir idare altında bulunuyoruz ki sekiz odalı bir daire yapılacak olsa büyüklere arz-ı müdahene için bundan a'la fırsat olamaz diyerek türlü türlü oyuncaklara kalkışırız şu eski ebniyye-i muazzamayı bina edenler başlarını kaldırıpta rüsum-ı mezkurenin suret-i icrasını görselerdi (yek beyze ve sad hezar feryad)⁴⁸ demezler mi idi.

(Courrier d'Orient) gazetesi der ki gerek asakir-i berriye ve gerek bahriye için hariçten mübâyaa olunan şeyleri diğerinden ziyade bahâ ile almak Devlet-i Âliyye'nin adetidir. Eğerçi birdenbire bu şey acayip görünür. Lakin hakikat hal böyledir geçende Fransa memalikinden (Bordoaux) şehrinde imal olunan sefineler mukaddimen İstanbul'da istenilen miktardan dört yüz bin frank ziyadesine aglep

⁴⁸ "Bir yumurta bin yüz feryad" Devleti içten içe tüketen kişilerin yönetimden uzak tutulmasını ve olayların kötüye gitmeden iyileştirme çabalarının yapılması gerektiğini vurgular. [A.N.]

ihtimaldir ki Şu ikinci pazarlık kararlaŐtırılır iken mukaddemki bayilerin garaz ettikleri miktar unutulmuŐtur.

Şura-yı Devlet Muavinlerinden İsmail Bey'in Varna mutasarrıflığına vuku' bulan memuriyetine dair *La-Turgue* gazetesi iki tuhaf mana verir. Ve *Terakki* gazetesi dahi irade-i meyancı suretinde olup beligâne ile onu tercüme eder. (*La-Turgue*) gazetesi verdiği manaların birincisi mîr-i mumaillehyin asar-ı fetanet ve malumatnamesi geöenlerde deyn için mahbusatın ilgası hakkında Şura-yı Devlet'te irad edildiği nutuk ile nezd-i evliya-yı umurda bir kat daha kari'in mertebe-i tayin olup hakkında calib-i taltif mahsus olmasıdır. İkincisi vilayat-ı celile de mîr-i mumailleyh gibi cevher feanet-i zatiyye ve hamiyet-i fitriyesi (Babiâli'nin terbiye-i cihan-ı pesendiyle) cila-ı pezir olmuş yeni yetişmiş gençleri istihdam ile semerat-ı nafia hizmetlerini iltifat etmek niyet adılanesine mübtenidir ilh cümleden evvel Şurası hatıra gelirken Şimdiye kadar Babiâli bu kadar memurlar tayin eder ve böyle men'a ve sebep aranılmaz iken gazetelerin bu teklifi ihtiyar etmelerine bais nedir.

İkinci derecede mademki bu zatın Şura-yı Devlet'te irad eylediği nutuk kendinin malumat ve devletini nezd-i evliya-yı umurda isbat ve itibar etmiŐse Şura-yı Devletin ki bu misillü zevata Şiddet-i ihtiyacı derkârdır. Niöin oraya a'za edilmemiştir Varna'ya gönderilmiş üçüncü mertebede vilayetlerde bu misillü erbab-ı malumatın istihdamıyla semerat-ı nafia hizmetlerinden iktitaf olunmak niyet adılanesi doğru ise bu kadar vilayetlerde bunca ehliyetsiz hatta okuyup yazmak bilmez. Valilerden birinin yerine gönderilmez de Varna'ya niöin memur edilir.

Zavallı (*La-Turgue*) sen daha Türkistan'ı öğreneceksin Babiâli dedikleri dolap maksadının içinde deveren eden sur-ı acibeye vakıf olacaksın... Bir zaman Tebrizli Mehmet Paşa Rumelini teftişine öıktığı bir vakit Namık Paşa Bağdat Valisi ve Vefik Efendi Anadolu müfettişi ve Ziya Bey Kıbrıs Mutasarrıfı ve Rıza Bey Tahran Sefiri ve Kemal Bey Erzurum vilayeti muavini olmuşlar idi. Sen bunların esbab-ı müŐeddidesi bilir misin? Eğer bilmezsen İsmail Bey'in memuriyetine dahi öyle münasebetsiz manalar vereceğine onları tahkik et birini de onlara kıyas ile eğer bilersen niöin onu ötekilerden tefrik edersin alemi kendine güldürmek mi istersin sen ecnebisin buraları bilmekte mahal-i ta'yib değilsin lakin Şu (*Terakki*) muharririne ne demeli bu zatın kim olduğunu bilmediğimiz mealde yazdığı asardan kendinin hakikat

emel rüşd ve rivayet olduğunu istidlal ediyor. Ve evvelinde meddahlık ediyorsada bu da bizim memleketimizin yere batacak usûlünden olmakla kendisinin bir dereceye kadar mazur bulurduk şimdi senin şu mukalled-i mudhike gibi tercüme etmesine şaşık meğer ki şöyle bir makaleyi bais handa olmak garazı ile inzar ammeye koymak etmiş ola.

İsmail Bey'in deyn için mahbusatın lağvi hakkında Şura-yı Devlet'e arz edildiği mütalaamenin sureti geçenlerde İstanbul gazetelerinde görülüp henüz devletimizde böyle işlere akli erer ve akli erdiği Babiâli gibi bir salhane-i efkârda bi-perva söyler adamlar bulunduğu kemali memnuniyet ve teşekkürle beraber kendinin gençlerden ve daha Babiâli silsilesini yememiş takımdan olduğunu teyakkunla yakında bir belaya uğratılacağına muntazır eden akıbetinde Varnaya memuriyetini gazetelerde gördün ve hamiyet kurbanlarından birinin daha külliye tekinci çektin fakat mir-i muma-ileyhin beyan-ı efkâr gibi bir cünha-ı atiyesi öyle Varna Mutasarrıflığı'na sıyrılmak mücazâtı ile o denemeyeceğinden çok sormayıp ondan daha eşit bir ukubete giriftar edileceğinde iştibah etmez.

Arif⁴⁹

⁴⁹ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

72 HÜRRİYET 1285

Numara: 72 3 Şaban Sene: 1286 8 Kasım 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street LEICESTER SQUARE Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

İSTANBUL'DAN TAHRİRAT Fİ 14 RECEP)

Fesad, dem-i vücudun uzvuna sirayetle sıhhat-i cismaniyeyi ihlal ettiği gibi bizim mültezime bir vakitten beri arız olan ahlâk-ı milliye bozgunluğu dahi baştan ayağa kadar heyetimizin her tarafına girip sağ vücudumuzu ölüm derecesine getirmiştir. Bu illetinde asıl ve menbâ cehalettir. Biz cehaletimiz hasebiyle ne kendi mülkümüzün ve devletimizin tarihini biliyoruz ne de yeryüzünde bulunan milel-i sairenin ahvaline kesb-i vukuf ediyoruz. Millet-i Osmaniye ne makûle -i akvamdan tereküb etmiş ve her kavim ne münasebet ve vesile ile bu heyete rabtedilmiş. Ve bunlar vaktiyle neler yapmışlar. Biletaraf bilinmedikçe şimdiki buldukları hal ve mevkinin muvazene ve mukayesesi kabil olamaz velhasıl biz iba ve ecdatımızın ıslabından olduğumuz halde onların mütehalli oldukları ahlâk-ı milliyeyi saye-i cehaletde bozmuşuz ve birine bir şeyde kopamayıp karmakarışık bir şey olmuşuz kesel ve atâletin adına tevekkül ve kanaat ve vazife ve hukuk bilmemekle çekilen mihnete dayanmaya dahi lazıme-i tabiiyyet ve itaat koymuşuz ve otuz beş milyon halk bir değirmene koşulup birkaç gaddar ve tama'-kar ki öğüt bilen ondan istifade edeceklerdir. Onların kırbacını yiyerek ve ara sıra (vur efendim vur ellerin nurdan kopsun) diyerek harıl harıl koşmadayız artık bizler bu terbiyenin içinde doğmuş

büyümüş ve başka bir şey görmemiş olduğumuzdan bu mülk ve millete bizden bir fayda memul-i mutasavver değildir.

Dünya yüzündeki devlet ve hükümetlerin hangisinde bulunur ki yüz yüz elli bin asker tutar bunlara aylık veremez ta'ayyünât noksan verir. Elbisesini vaktiyle nizamı üzere giydiremez. Hastanelerde sefaletle telef eder. Ve yine efrad-ı askeriye makam-ı hizmetde kaim olurlar hele Avrupa Devletler'inden birisi askerinin bir aylık maaşını tedahüle bindirmek şöyle dursun gününden iki gün sonra versin hele bir neferinin mukarrer olan tayinini ve elbisesini eksik ve nizamından muahharen göndersin kıyametler kopar ihtilaller çıkar devletler herc ü merce olur. Zira onlarda her nefer devletinin nizamını bilir ve hakk-ı yeddinde olarak her ne davaya kalkışa mahkemelerde kazanır ve zabıtanı hırsızlık ve irtikab etseler bila şüphe ceza görürler devletler dahi milletvekillerinin ictima' ettiği millet meclisinin rey ve kararı munzamm olmadıkça müesses olan bir kanunu tagyîr edemezler. Bizde ise iş tamamıyla bunun aksinedir mesela devlet hazinesi bir nice hırsızın gaza malı gibi yağmasına açık iken Meclis Hâs da zaruret-i Maliye meselesi meydan müzakereye konulur. Serasker Paşa, Makam-ı Sadarete hulus için güya kesesinden ihsan eder gibi bi'l-cümle asakirin maaşından bir aylığının bir hizmet müftehîre olarak terekküne taahhüd eder ve daire-i nizamiye de icra-yı tasarrufat sırasında Mekteb-i Tıbbiye'den şahadetname ile çıkan talebe kol ağalık rütbesiyle çıkmak nizam-ı müessis icabından iken yüzbaşlıkla çıkmalarına karar verip senede bundan seksen yüz bin kuruş nefi'-i hazine gösterir sonra Seraskerin hizmet ve sadakati nezd-i Sadaretden karîn-i takdir olup. Yalî bahası olarak on beş bin lira atıyye-i seniyyeye nail olur.

Ancak beyan ettiğim şu misaller tahmini şeyler olmayıp her biri mevki-i icraya getirilmiş ve halkın cehl ü belaheti o mertebeye varmış ki kimse tarafından taaccüb dahi edilmemiştir. Şu kadar ki bizim ıslahımızdan gelen çocuklarımız daha bizim gibi ahlak-ı milliyelerini sû-i terbiye ile bozmamış ve bize nisbetle oldukça mektep görerek cihanın kendilerinin halini tanımış olduklarından bu misillü haksızlıklar vukunda onların tesiri daha ziyade görünüyor. Nitekim mekteb-i Tıbbiye şakirdanı işbu tenzil-i rütbeden dolayı geçte hayli gürültüler ettiler. Çünkü bunlardan dokuzuncu sınıfta bulunanlar gelecek sene ba-ımtihan şahadetnâme alacakları cihetle Serasker Paşa kendilerini istintak ettike (siz devletin vaz' ettiği nizama itaat

etmezsiniz) demiş onlarda (evet devletin nizamına riayet ederiz fakat bu nizam bize şamil olamaz zira biz Mektebe girdiğimizde kol ağalık rütbesiyle çıkmak nizamı cari idi. Bizde buna mağrur ve müstenid olduk şimdi devlet bu nizamı tagyir edecekse onun vaz'î tarihinden ileriye şümûli olmak mukteza-yı hakkaniyettir biz hakkımızı talep ediyoruz) cevabını vermişler. Bunun üzerine talebeden ikisinin yakalarından alametleri alınarak Cami Altı habsine gönderilmiş lakin bu ceza-yı nahak talebe-i saireye medar-ı ibret ve intibah olacağına hilafına tesir edip mekteb-i mezkûr talebesinin cümlesi birden müdür mektebe dayatıp mektep de duramayacaklarını beyan etmişler. Müdür dahi keyfiyeti Serasker Paşa'ya bildirip onun emriyle Dar-ı Şura Reisi İzzet Paşa, Mektebe gönderilmiş talebe Müdüre verdikleri cevabı ona da vermişler. Nihayet yine Serasker Paşa birçok ümerâ ve zabitan ile beraber Mektebe gitmiş nizam-ı devlete riayet meselesini talebeye yine sormuş talebe dahi cümlesi birden (biz buraya girdiğimizde devletin nizamı bizi kol ağalıkla çıkarmak idi. Ya bizim müddetlerimizin hitamına kadar bu nizam cari olur yahud hepimiz Mektebi terk eder. Zira biz yüzbaşılığa mahsus olan maaş ve tayin ile geçinemeyiz) cevabını ısrar etmişler Serasker Paşa bu hali gördükte icra-yı adalet edip dokuzuncu ve onuncu sınıflar talebesini ayırmış ve her birini yalnız inmek ve sudan başka bir şey yedirilmemek cezasına hükmetmiş ve bir bölük asker bunların etrafını sarıp beşinci sınıfın yatak koğuşuna ve sekizinci altıncı beşinci sınıflar talebesini dahi taam koğuşuna götürülmüşler ve bunlar gece sabaha kadar tahta üzerinde kalıp örtünecek bir abâ dahi verilmemişler. Nihayet dokuzuncu ve onuncu sınıflar talebesi arz-ı itizar ile bâlâ-yı mahbustan kurtulmuş iseler de Şura-yı Devlet'e arz-ı hal vermek tedbirinde bulunurlar imiş (biçare çocuklar Şura-yı Devleti, Şura-yı millet zannediyorlar...)

Geçenlerde Beykoz Sahrasındaki asakir-i Şahane için ihsan buyurulan otuz dört bin liradan beher nefere birer buçuk, çavuşlara ikişer, mülazımlara üçer, yüz başılara dörder kol ağalarına beşer binbaşı ve kaymakamlara altışar miralaylara sekizer lira isabet edip asker tabib'leriyle, cerrahları unutulmakla bir akçe alamadılar ama biri taraftan hazinenin zarureti günden güne tezayüd edip ma'hud on iki milyon liralık istikraz madesi dahi Mösyö Dobini'nin arz ettiği şeriata nazara kabûlü mümkün olacak derecede olmadığından şimdilik ucuz pahalı denmeyerek ta'ayyünât

ve sair-i levazımat-ı senet ele alınmadıkda ve böyle bir bataklık yolunda dolap dönmektedir.

Bazı erbab-ı tedkikin hesabınca İmparatoriçe için verilen hedaya-ı mahsusdan maada mahalleri malum olarak sarfolunan akçenin mikdarı on milyon franka (takriben yüz bin kese) ve Prusya Velihtı ile Avusturya İmparatoru ve sair prensler için sarfedilecek para elbette bu miktardan nakıs olmayacağından ve çend-i mah mukaddem gelmiş olan İngiltere Velihtı için sarfolunan dahi la-ekal bir yüz bin kese raddelerinde tahmin olunacağından bu senenin muvazenesinde yalnız misafir ağırlamak için üç yüz bin kese açık görünecektir. Ancak bunlara ve tevabilerine verilen hedaya ile mahall-i sarfı bilinmeyen akçelerde buna ilave edilir ise la-mahale dört yüz bin keseye balığ olur. Hatta İmparatoriçe'nin geçen akşam Beykoz'dan avdetinde asakir-i mevcuda tarafından atılan tüfekleri fişekleri dört yüz elli bin kuruşluk olduğu erbab-ı vukuftan birinin tahkikkerdesidir.

İstanbul'dan Diğer Mektup fi 23 Recep

Zat-ı Şahane'nin Mısır'a gideceği havadisi suret-i sahihede gibi söyleniyorsa da meselenin politika cihetine vakıf olanlar, bu da Sadrazam Hazretleri'nin adgâs u ahlamındadır diyorlar. Vakıa Mısır iklimî Padişahın cümle-i memalikinden ve Süveyş Cedveli'nin küşadı dahi kürre-i zemin üzerinde imalat-ı beşeriye ile husûle gelen tegayyürat-ı azimeden olarak Avrupa Devletler'i mülûk-ı muazzamasında kimi bizzat ve kimi bilvasıta orada hazır buldukları halde asıl memleketin sahibi uzaktan bakmak oradaki hukukun zevalini tasdik manasına çıkacağından Zat-ı Şahane'nin dahi orada bulunması kaide-i hukuk-ı düveliyeye tamamıyla mutabakat eder. Lakin Mısır Valisi Makam-ı Sadaretden kendisine yazılan tahrirata cevap yazmaya tenezzül etmemek gibi bir mevki serkeşanede bulunduğu ve onun şu muamelesi elbette kendinin fiil-i ihtiyarısı olmayıp Avrupa Devletleri'nde gördüğü müsaadeye mebni olduğu ve İsmail Paşa, Avrupa mülûkunu hodbehod davet ederek kendinin misafiri ve Mısır memleketini kendinin mülk-i sarîhi şeklinde göstermek sevdasında dolaştığı halde Padişah'ın o vecihle azimetine muvaffakat eder mi? Ve bunun men'i için Avrupa Devletleri'ne müracaatla işin önünü almaz mı buraları ca-yı tereddüttedir. Bazı tahkikat-ı mahsusaya göre Babıâli daha İmparatoriçe İstanbul'a gelmezden evvel bu suretin icrası için Avrupa Devletleri'ne müracaat ve istimzac etti. Kimi hiç cevap vermedi bazısı müşevveş cevaplarla geçiştirip mesuliyet sözünü

araya sokuşturdu her ne ise bu Mısır Meselesi'nin ta bidayetinden beri Babîali bir meslek hodbinene tuttu işi esasından bozmakla bütün teferruatı böyle ters çıktı. Filhakika şimdi şu mesele ne kadar ağırdır. Padişah gitmek istese Avrupa Devletler'i razı olmamak ve onların bilfarz muvaffakat-ı mecburaneleri alınmış olsa şayet Vali tarafından hüsn-i muamele göstermemek ve onunla haysiyet-i Hilafet bütün bütün berbat olmak ihtimalleri var gitmemiş olsa Mısır üzerindeki hukuk-ı mâlikiyyetini bilküllüye feda etmiş olacak zira İsmail Paşa o mülkün münhasıran maliki gibi davet ettiği müluku mihman edecek ve kanalın resm-i küşadı kendinin namına nisbet olacak ve bu halin zımnında valinin menvi-i zamiri olan istiklal maddesi tabiatıyla ammenin taht-ı tasdikine girecek işte geçenki mektupda sefine-i devletin (cankurtaran demiri) tabir ettiğim Ali Paşa'nın sû-i tedbir ve irtikabı Mısır Meselesi'ni şu hale getirdi. Evet bunun bir sureti daha vardır ki devleti şu bulunduğu mevki'-i tezebzüb namusuyla kurtarır. Yani valinin gösterdiği muamele-i hod mürraneye asla vücut vermeyip Zat-ı Mülûkâne kalkar. Mısır'a gider eğer Vali kendi mevki-i tabiyetini tanıyıp hakk-ı metbu'una muvaffak tazimat-ı lazımeyi ifa ederse maksad husûle gelir. Ve eğer kusur ederse hemen azline ilan ile maiyyetinde götürüleceği kimselerden birini onun yerine nasb eder işte biter.

Şimdi Ali Paşa Hazretleri'nin Avrupa'da vardır ümid olunan nüfuz ve itibarı bu hareketi icraya muktedir olabilir mi... ne mümkün ... Ali Paşa'nın nüfuzu yalnız Zat-ı Şahane'ye ve yerde Zabtiye Müşiri'ne caridir ki bu kere bin tedbirler ile Mısır Sarrafı Abraham Beyi yirmi dört saat zarfında İstanbul'dan çıkmak üzere tard etmeye muvaffak oldu. Mesmuata göre Mısır Valisi İstanbul'da nasıl iş görüldüğünü bilenlerden olmakla sarrafı marifetiyle bir ... hayli mahallere akçeler verdiği ve bazı taraflara dahi vaad eylediği duymakla bu teşebbüsün önünü almak için Sarrafın defi' tensib edilmiştir. Şu kadar ki mukaddemleri Zat-ı Hazret-i Sadaretpenahi dahi Mısır Valisi'nden aldığı (kapu yoldaşça) ianeleri yine bu sarraf vermiş ise acaba defi' emirinin kendine tebliğinde ne zemin ile söylendiği merak olunacak garaibdendir. İmparatoriçe'nin Dersaadet'e seyahati havadisi çıktıkda Zat-ı Sadaretpenahinin gayretkeşleri pir-i beşâset ettiler. Kimisi İmparatoriçe tarafından vakıa olacak iltimas üzerine Makam-ı Sadaret nezaret devlet unvanına tahvil ile teyid Ali Paşa'ya ihale olunacak ve kimi dahi atabey saltanat lakabı verilecek ve Zat-ı Sadaret'in adeta bir işareti ile Mısır valisinin azline Fransa Devleti'nin muvaffakatı istihsal edebilecek ve

hatta İmpratoriçe Mısır'a gitmekten dahi feragat ettirilecek ve veraset-i saltanat meselesi dahi bu sırada yoluna konacak sözlerini söyleyip gezerler idi. İmparatoriçenin Çanakkale'sine vürüdünde Zat-ı Sadarepenahi istikbaline müsaarat etmiş iken bazı mahremanın ifadesine göre mülakata nail olamaması ve buraya geldikten sonra dahi vükela-yı saire hakkında olan muameleden ziyade bir iltifat görememesi hem kendini ve hemde tarafgiranini pek meymus eyledi şimdi ağız çevirildi.

Bu kere İstanbul zabtiyelerine iltizalı tabancalar tevzi' olundu. Zira bu sene Dersaadet'e gelen ecnebi misafirler için birkaç yüz bin kese fazla masuf olunup artık erbab-ı maaşın bir nice eyler. Maaş yüzü görmek ihtimali salb olduğundan güft ü gü çoğaldı. Hükûmetin ahaliden emniyeti münselib oldu. Vakıa halkta da dayanacak hal kalmadı. Bereket versin cehalete bereket versin eski itikada yoksa eğer halkımız bu hayvanlık dairesinde bulunmayıpta sair-i milletler gibi kendi hukuk ve vazifelerini ve çektikleri belaların sebep ve hakikatini bilmiş olsalar idi. Ali Paşa ile malum olan rüfekası çoktan ibn-i alakama mülhak olurlardı.

Girit isyanı hengâmında Rum milletinin hamiyet-i ashabı her taraftan eşkıya-yı Cezireye muavenet için para gönderdikleri sırada ser-etıbbâ-yı Cenab-ı Şehriyarı Marko Paşa Hazretleri dahi fi'l-hâsıl şireli olmak mülabesesi ile bin lira göndermiş olduğu bundan akdem-i şayi' olmuştu lakin bunun yalan olmayıp yanlış olduğu muahharen tebeyyün etti. Zira gönderilen bin lira değil fakat beş yüz lira imiş. Ve hemde bu iane-i mücerred Yunan eşkıyasını ikdar ile isyanı devam ettirmek için olmayıp belki ileride Cezireye serbestlik verilerek Rum milletinden bir Prens nasbolunacak olursa kendisinin intihab olunması maksadından ibaret imiş.

Raybe'l-Menûn

Devlet-i Âliyye'nin resmi gazetesi olan (*Takvim Vakayi'*) 1149 numaralı nüshasında yazar ki Beyoğlu'nda tab' olunan (*Levand Times*) nam-ı gazete bazı mesailde gayet layıksız bir lisan kullanmış ve evliya-yı umur-ı hazeratından bazıları aleyhinde itale-i lisan etmiş olduğundan Matbuat-ı Nizamnâme-i Hümayunu ahkâm-ı mündericesine tevfikân bir ay müddetle tatil ettirilmiştir.

Cümlenin mal'umu olduğu üzere Babiâli bundan iki üç sene mukaddem Matbuat-ı Nizamnamesi'ni muvakkaten lağv ile birçok gazeteleri bu nizamnameye tatbik etmeksizin hükm-i kara koşu ile kapanmış idi. Şimdi *Levand Times* kapatılması mezkûr-ı nizamname ahkâmına tevfikân icra olunduğu cihetle bundan nizamnamenin müddet-i lağvi hitam bulduğu anlaşılır. Lakin Babiâli niçin evvelce bunu resmen ilan eylemedi. Ve nizamnâme hükmünce ceza edilecek gazetenin cünhası resmen ilan olunmak kanunen lazım gelirken sebep nedir ki *Takvim-i Vekayi'* yoruma bir tabir ile geçip tafsilata girişmedi. İstanbul'dan bize varid olan haberlere göre bu gazete Mısır meselesini muriz bahse koyup Mısır valisine sahabet göstermiş ve Sadrazam Ali Paşa'nın mukaddemen biddefaat Mısır Valisi'nden almış olduğu paralardan bahisle nihayet bu meselede Babiâl'nin haksızlığına hükmetmiş *Takvim-i Vekayi'* buralarını meydana koymaktan utanmış demek olur ki *Takvim-i Vekayi'* muharrir-i sadrazamdan daha ziyade namuslu imiş. Zira Ali Paşa para almaktan utanmamışta muharrir efendi onu yazmaktan hicab eylemiş.

Paris'in (*Liberte*) nam gazetesi İmparatoriçe'nin İstanbul'da ikameti müddette hâsıl ettiği memnuniyetin tafsilatından sonra der ki fakat bir vaka'-ı bais-i hazan ve gider oldu. Yani o kadar ziyafetler ve şenlikler arasında saltanat Abdülmecid'in büyük oğlu ve Sultan Abdülaziz'in Veliahtı Murat Efendi hiç meydanda görüldü. Bu hal o ahenk ve serverin üzerinde leke bıraktı.

Arif⁵⁰

⁵⁰ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

73 HÜRRİYET 1285

Numara: 73 11 Şaban Sene: 1286 15 Kasım 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street LEICESTER SQUARE Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

İLAN

Hürriyet gazetesinin bidayet-i zuhurunda Dersaadet ve eyaletlerinden bazı zevat-ı mücerred sevk-i hamiyetle talebkârane meccanen tevzi'-i i'ta etmek üzere toptan gazete irsalini muharrerat-ı mahsusa ile iş'ar ve iltimas etmiş olduklarından kimine iki yüz, kimine yüz elli ve yüz ve elli nüshaya dek beher hafta irsal olunmakta ve bunların bedelleri alınmaktan fazla posta ücretleri dahi matbu'aa sandığından verilmekte idi. Bir zamandan beri bazı taraflardan alınan ihtarata nazıra bu gazeteleri alan zevat dağıtılmak üzere şuna buna takım takım verdikleri ve bunlardan bazısı karar verilen bir bedel-i ücret mukabelesinde ellerine geçirdikleri nüshaları Zabtiye Müşiri'ne sattıkları gibi bazıları dahi beher nüshasına beşer altışar ve tuttuklarına göre bazen onar on beşer kuruşa satmakta ve bir nüshasını bir kere okumak için üç beş kuruş almakta oldukları anlaşılıp bu vechile emniyeti sû-i istimal men'a Matbaa İdaresinin elinden gelmeyecek bir hal olduğundan hem bunların mümkün mertebe o ki alınmasına medar olmak ve hem de Matbaa Sandığı beyhude masraftan kurtulmak üzere suret-i atiyeye karar verilmiştir.

Bu makule takım olarak (*Hürriyet*) gazetesini alanlara gelecek alafaranga Kanun-i Evveli'nin ibtidasından itibaren meccanen gazete gönderilmeyecektir. Eğer ticaret için yine kilitli gazete almak isteyenler olursa suret-i sevk ve irsali

kendilerinin bulup tedarik ve beyan edecekleri yolda icra olunmak ve posta ücreti kame-kân Matbaa Sandığı'ndan verilmek üzere beher nüshası ikişer kuruş hesabıyla kendine zimmet kaydolunacaktır. Bu zatlar beher alafranga ayın ibtidasında çıkan ayda kaç aded gazete almışlarsa beheri ikişer kuruştan hesabını rüyetle bedelini poliçe veyahut İngiliz posta pulu olarak canib-i matbaaya irsal edeceklerdir herhangi ayın sekizinci gününe kadar kim tarafından muhasebe ve akçe gönderilmezse o günden itibaren irsalâtı kati olunacaktır.

Ve bir de *Hürriyet*'in birinciden ellinci nüshasına kadar takım olarak matbaada ikişer liraya satıldığı mukaddemce ilan olunan nüshalardan bir haylisi İngiltere ile münasebetleri olan bazı tüccar vesaitiyle yine bu matarabazlar tarafından ele geçirilerek beher takımını sekiz on liraya satmakta olduklarından ve bu takımın İstanbul ve memalik-i Mahrusa eyaletleri için posta ücreti ise nihayet yarım liradan ziyade olmayacağından rağbet edenler matbaamıza mektup ile bedelatını ya poliçe veyahut İngiliz posta pulu olarak gönderdikleri ve gönderilecek mahalın ismini ve suret-i irsalini beyan ettikleri halde buradan doğruca irsal olunur.

(Mısır Meselesinde Kim Kazandı)

Nevi-i beşer arasında ulum ve sanayi' ilerledikçe muamelat-ı medeniye dahi günden güne bir başka surete girdiğinden herhangi heyet-i Maliye ki bu terakkiyat seylinin önüne düşüp gitmeye ezilip kalması emr-i tabiidir. Bir zamanlar ok, yay ve mızrak ve bir nice asırlar kılıç kalkan ile muharebe olunur idi. Top, tüfek icad olundukda bunlar geri kaldı bir vakitler ayağı çingiraklı sairlerle mektup gönderilir idi. Tatar postaları yapıldı sairler bitti şimdi de şimendifer, telgraf, vapurlar meydana çıktı. Devlet-i Âliyye ile Rusya'dan başka Avrupa Devletler'inin hiçbirinde Tatar postası kalmadı. Bizim devletimiz bu kaide-i tabiyeye mütabat etmemekte sebat gösterip (Potyomkin) (Renan) (Orlof) gibi usûl-ı cedide-i askeriye de ve fenn-i politikada mahareti bulunan Rusyalılara karşı (Hamza Paşa) (Muhsinzade) (Şakşaki Osman Efendi) (Resmi Ahmet Efendi) misillü bu fenlerin elifbasından bi habersiz asker ve murahhaslar tayin ettikten altı yedi sene muharebelerde uğradığı hesapsız ziyanlardan sonra akıbet Kaynarca Muâhedesi'ne vaz'-ı imzaya mecbur olup elyevm bu zehir katilin tesiratından naşi ferraş-ı ihtizardan başını kaldırmadı ve (şaşılacak

şey) hâlâ bu kaideye uymakta inad ve ısrar ile her gün bir musibete uğramakta ve musibetin menba' meydana iken haricden sebepler aramaktadır.

Hususiyle içinde bulunduğumuz asr-ı şimendifer telgraf-ı vapur gibi müsahat-ı küre-i zemini kasır eden birinci muhteraata musaddar olduğundan milletlerin menafi'-i mütekabeleleri bütün bütün bir başka yol aldı ve ona tabiyatla devletlerin münasebet ve muamelatı ayrıca birinin ve surete girdi ve politika ilmi mukaddemki gibi yalnız çenebazlıktan ibaret olmayıp bir fen mahsus oldu. Şimdi politika işlerinde bulunacak zat o emir de o fen'e taallük eden tarih, coğrafya, muahedat, ilm-i hukuk ilm-i tedbir menzil ve servet gibi birçok ilimleri okumalı (bunlara müteallik kitapların yaldızlı ciltlerle kitap dolabında zinet bahş-i inzar olması kifayet etmez) sonra işe girip bir hayli tecrübeler ile ameliyat dahi görmeli iffet ve istikameti ile gerek kendi milletinin ve gerek düvel-i hariciyenin vüsuk ve emniyetini kazanmalı bunlardan sonra umur-ı hariciye nezareti makamına gelip mensub olduğu devlet ve milletin düvel-i saire ile olan malumatında muhafaza-i hukuk etmeli...

Bir hariciye nezareti ki kendi devletinin memaliki ne makule mahallerdir mürekkebi olduğu milel ü akvamın meşreb ve ahlaki fevaid-i mazeratı nelerdir ve bunların düvel-i hariciye ile münasebet ve irtibatınca husûl-i fevaidi ne misillü esbaba mevkuftur. Buraları bilmeye ve düşünmeye ve devletinin esas hukukuna müteallik mesailde şu bu bir takım garazakarın ilkaat ve tesvilatına kulluk verip işin erdiğini o günü saymaksızın meydana atıla. Onun başına bizim koca diplomat Ali Paşa'nın şu Mısır Meselesi'nde uğradığı felaketler gelir ve kendi eliyle kazıp düştüğü kuyudan nasıl çıkacağım diye çabalar durur...

Hani o Mısır Valisi, Bursa Valisi gibi azledecek Ali Paşa

Hani o Avrupa Devletler'indeki nüfuz o itibarıyla Fransa İmparatoriçesi'ni Mısır'a gitmekten feragat ettirecek Ali Paşa...

Hani o birtakım şartları havi Mısır Valisi'ne mektup gönderip cevabını telgraflarla taaccül eden Ali Paşa...

Hani bunları becerememesi üzerine Mısır Valisi'nin kullandığı ustalığı bozmak için Zat-ı Şahane-yi Mısır'a gönderecek Ali Paşa nerede ne yapıyor..

Eğer kendisi gazete okumuyor ve müdahînleri de haber vermiyorsa işte biz kendine ihtar edelim ki imparatoriçe Mısır'a gitti ve kanalın resm-i küşadında bulunacak Avusturya İmparator'u ve Prusya Velihtı ve sair Prensler dahi oraya gittiler fakat Zat-ı Şahane'nin Mısır'a gitmesine Avrupa Devletler'i razı olmuyorlar. Ama Zat-ı Padişahının oraya gitmesi onların izin ve ruhsatına mevkufl olmadığı halde rey ve muvaffakiyetlerine niçin müracaat olunmuş ve Devlet-i Âli'nin tamamıyet mülkü Avrupa Devletler'inin kefalet-i müşterikleri altında olduğu halde şimdi Mısır Valisi'nin keyfi gelmek için Padişahın oraya gidememesi saltanat-ı seniyenin Mısır üzerindeki hukukunu mahveder. Bundan da Mısır Valisi'nin öteden beri merkuz-ı efkarı olan istiklal maddesine zımnına Devlet-i Âliyye tarafından dahi muvaffakat olunmuş manası çıkar denirse onların cevabını Ali Paşa'dan istimalidir. Zira bizim onun kadarına politika ilminde maharetimiz ve ne de kapı yoldaşca muavenet yönünde Mısır Valisi'nden istifadeye niyetimiz yoktur. Fakat şu meselesinin bidayetinden bu ana kadar cereyan eden ahvale bakıp şunu görüyoruzki fenn-i politikada usta değil zannolunan Ali Paşa, Mısır Valisi'nin yanında tıfl-ı ebced-i havan gibi kaldı...

Bu asırda meydan-ı muharebeye gelecek iki mütekebil askerinin iki tarafında bulunan kumandanları o emirde mevki' muharebeyi görürler maiyetlerinde bulunan erkan-ı harb zabitanı haritasını alır ve sevk-i mevkillerini gösterirler kumandanlar o haritayı meydana koyup ümera-yı askeriye istişare ederler ondan sonra kendileri de birçok düşünürler mesela şuradan bir tabur sevk edilse buraya dahi bir batarya, top saklansa şu vecihle muharebe edilirken o tabur hücum gösterse düşman dahi ona mukabele için şuradan iki tabur yürütse o zaman bataryalar meydana çıkıp ateş etseler düşman takımına şaşkınlık verir ama ya düşman dahi bir bataryası kazanmış ise bizim şu hareketimiz esnasında onlarda şu tarzda bir hareket gösterirlerse iş nasıl olur mütâ'alarını hatırdan geçirirler ve daima ihtiyatı elden bırakmazlar. Diplomatlar dahi aynıyla böyle olup şu meselede ben bu sözü söylersem ahidnamenin falan bendine mugayyir düşmez mi? Ya şu türlü desem karşı maddedeki de böyle cevap verirse nasıl mukabele etmek lazım gelir diye arız ve amik düşünüp bir sözü ondan sonra söylerler. Acaba bizim Ali Paşa'mız da böyle mi yapar mesela Mısır Valisi bundan yedi sene akdem Zat-ı Şahaneyi Mısır'a davet etti. Bundan maksadı ne idi. Ali Paşa hiç düşünmedi mi bade-i tahvil, usûl-ı veraset meselesini meydana çıkardı.

Bundan valinin meramı ne olduğunu Ali Paşa mülâhaza etmedi mi? Bir aralık kendisine on on beş bin kise kapı yoldaşca ianeler verdi Ali Paşa bunu rıza-yı Allah sadaka mı sandı. Muahharen dahi Vali'nin unvanını az görüp aziz lakabını almak istedi. Nihayet vesail-i muaveme üzerine Hıdiv tabirine karar verildi. Ali Paşa bundan da mı bir şey hissetmedi birkaç defalar Mısır idaresi başlı başına ve kendi namına olarak Avrupa'dan istikrazlar yaptı. Ali Paşa onları hiç duymadı ve işitmedi mi iki yıldan beri Nubar paşa Avrupa'yı dolaşıp muahedat-ı mevcudunun mahkemelere dair olan fitratını tadile uğraştı. Ve İskendireye de komisyon teşkil etti. Her devletten vekiller gönderildi. Ali Paşa'nın bundan da malumatı yok mu idi. Bundan akdemce Süveyş Cedveli civarındaki bazı arazi ile mukaddemen kumpanyaya verilmiş olan bir takım imtiyazatın lağviyle Mısır idaresine iadesi için Mısır Valisi tarafından kumpanyaya üç yüz bin kese tazminat verilmek üzere bir mukavele-i mahsusa sebkat etmişti. Ali Paşa buna vakıf olmadı mı geçenlerde Mısır Valisi Avrupa'yı dolaştı hükümdarani tabl ve surnâ ile cedvelin küşadı resminde bulunmaya bizzat davet etti. Yalnız memleketin sahibi olan Sultan Abdülaziz'i davet etmedi. Valinin bundan muradı ne olduğunu Ali Paşa hissedemedi mi? Eğer Ali Paşa bunların cümlesini pekala bilirdi denilirse niçin vakit o zamanıyla iktizasına göre hareket etmedi. Ve eğer teşebbüs etti. Ama beceremedi denirse devletin böyle yer hal buhranında bu şeyleri beceremeyecek bir adamın o mevkide işi nedir yok bunları bilmez idi. Denebilirse öyle bir cahil ve gaflik o mesnede bulunmasında devlete ne fayda melhuz olur. Ya Mısır'dan aldığı paralar nasıl tev'il olunur.

Hayır biz Ali Paşa'yı bu kadcırcık da hissi yok diyenlerden olduğumuz cihetle zannediyoruz ki onun da bir mütâla'a-ı mahsusası var idi. Ezcümle Bebekte'ki sahilhaneyi ta merhum Rauf Paşa uhdesinde iken bile temalük arzusunda bulunnurdu. Çünkü kendisi Bebekte büyümüş olduğundan vatan-ı muhabbeti emr-i tabidir. Muahharen yalıtı aldı fakat sekiz bin kese kadar sarrafa borç etti. Bahçe kapısı kapıcısı bulunan cennetmekan pederlerinin olmak şayasıyla merhum Reşid Paşa kendine bir cemiyle olmak için oradaki devletin odunluk arsasını yine devlete üçünün keseye sattırdı ise de bununla borç kapanmadı ve şehriye aldığı seksen yüz bin kuruş zaten dairesinin masraf-ı sefihanesine vefa etmediğinden bunun açıktan tesviyesi çaresine sarf-ı zihin eyledi o aralıkta dahi Mısır Valiliği tebeddül etti. İşte sırasındır duyup yüz yüz elli bin kuruşluk bir murassa seyf yaptırdı gönderdi. Kamil

Paşa da arada vesatet-i cemiyle yaptı on iki bin kese sarrafa yatırıldı. Sonra veraset ve tebdil-i unvan ve sair meseleler çıktıkça yine aralık hediyeleri geldi. Zat-ı Âli kadar kendi kendine dedi ki biz bu maaşla geçinmek kabil değil Mısır valiside zengin bir ahmak şunu bir müddet kullanıp sağlam böyle giderse ne âla ileri gidecek olursa dizginine çarpıp yine sağarız.

Lakin bir de Mısır Valisi'de başka mülahazada idi. O dahi baktı ki vükelâ denilen bir sürü haydudlar ıstakozlar laşeye üşür gibi devletin cismine yapışmışlar sefahat kapılarını açmışlar ellerine geçen yağma ve talan ediyorlar utanmıyorlar bize ne derler demiyorlar sonunu sayıyorlar bunların ağızlarına ara sıra birer lokma atıp biri de işimi becersem ne bais olur dedi bir tarafından müteveffa Fuad Paşa'yı kavle aldı. Kaynı Kamil Bey'i hizmetinde kullandı biddefaat kapı yoldaşca ianeler verdi. Bir yandanda Ali Paşa'yı minval-i muharrir üzere tuttu. İbtidaları zat-ı şahaneye ihlas yüzünden görünüp gemiler hediye etti. Mısır'a götürdü vergiyi artırdı. O sırada veraset işini becerdi. Sonra sırasıyla öteki işleri gördü. Şimdi tamam ektiği tohumların biçilmek zamanı geldi kalın tarafını çevirdi şimdi bu o bunda Mısır Valisi mi daha ustalık etmiş oldu yoksa Ali Paşa mı işte iş meydanda ve Mısır Meselesi'nde kim kazandı denirse mesele yolundan ahirine kadar nazar-ı tedkike alındıkda görüyor ki hem Ali Paşa hem Mısır valisi hem Fransa hem Rusya Devletleri hem de Devlet-i Âliyye bilcümle kazandılar.

Ali Paşa on beş yirmi bin kese kazandı. Zira bu kadarcık bir paraya irtikab ile koca Mısır ülkesini satmış oldu.

Mısır Valisi kazandı zira biraz para sarrafiyla seleflerinin nail olamadıkları imtiyazatı ele geçirdi. (sonra çıkacak oyun başka...) Fransa Devleti kazandı zira Mısır iklimi Devlet-i Âliyye'nin vücudundan iftirak edecek olursa başlı başına yaşayamayacağından ve Cezayir ve Tunus üzerindeki nüfûz ve vakti akıbet bir gün Mısır'ın istilasını için kendisine fırsat düşüreceğinden Mısır'ın ilan-ı istiklali günü man'âda oraya dahi yed-i istiklalini vaz' etmiş olur.

Rusya Devleti kazandı zira Mısır iklimi Devlet-i Âliyye'den ayrıldıkda erkan-ı vücudundan bir uzuv cisimi kati' olunarak bu günkü za'fi tezauf eder. Bununla dahi Rusya'nın ekmeğine yağ sürülüyor.

Devlet-i Âliyye de kazandı ama ne kazandı yalnız rezalet ... Vah devlete
Yazık... Millete

Raybe'l-Menûn

İstanbul'dan varid olan mektupların birinde Fransa İmparatoriçesi tarafından İstanbul'da verilen hedaya ve âtâyanın defteri melfuf olmakla hulasası derç olunur. Zat-ı Hazret-i Şahane'ye iki aded porselen sakisi Ali Paşa'ya keza porselenden çay takımı

Istabl-ı amire müdürü Rauf Paşa'ya bir tüfek ve tasavvur-ı hariciye neşrifatcısı Kâmil Bey'e bir murassa enfiye kutusu Mühran Bey'in Zevcesine inci ve mücevherle murassa' yüzük Beyoğlundaki kiliseye Goblen fabrikası malumatından bir a'la kalıçe

Beyoğlunda vesair- mahallerde hastaneler ve mekteplar ile gezdiği cevami-i şerife hademesine tevzi' olunmak için dahi yüz kırk bin Frank ikamet ettiği sarayda hizmet edenlerin her birine bir saat ihda eylemiştir. Zat-ı şahanenin Paris'e azîmetinden verilen a'tâyâ ile bu kere imparatoriçeyi ağırlamak için sarfolunan mebalîğ ile zikrolunan defter bir kere mukayese ve Fransanın servetiyle bizim Maliyenin zarureti dahi muvazene ve mütalaa olunursa hod ve sahada kimin müreccih ve kendini bilemezliğinde hangi tarafın mukaddem olduğu anlaşılır.

Arif⁵¹

⁵¹ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

74 HÜRRİYET 1285

Numara: 74 18 Şaban Sene: 1286 22 Kasım 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street LEICESTER SQUARE Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

İSTANBUL'DAN TAHRİRAT Fİ 23 RECEP

Burada en mühim mesele hazinenin zarureti cihetiyle maaşları verememesi ve ashab-ı maaşın muzayaka ve ihtiyaçları ile misafirîn-i ecnebiye ziyafetleri ve bir de Mısır idaresinin hal-i hazırıdır. Hazinenin ahvâli malum ve misafirîn hakkında icra olunan taltifatın tafsilatı dahi gazetelerde münderiç olduğundan tekrar beyana lüzum olamaz ama Mısır Meselesi günden güne bir şekle girip İstanbul gazeteleri ise buna dair söz söylemekten memnu' olduklarından bazı tahkikat-ı mahsusanın iş'ar ve ilanı faydadan hali değildir.

Malum olduğu üzere henüz Fransa İmparatoriçesi Paris'te iken İstanbul'a vusulünde hakkında icra olunacak resm ve teşrifat Babıâli ile Sefaret beyninde kararlaştırılmış ve li-eclü'l-istikbâl Sadrazam'ın bazı sefain-i harbiye ile Kale-i Sultaniye'ye gitmesi dahi bu karar cümlesinden bulunmuş olduğundan imparatoriçenin boğaza vürudundan bir gün evvel Sadr-ı âli cenab Hazretleri oraya azimet etmişti. Vapurda malum olan dalkavuklarla beraber iyş u işret de ve zevk-i sohbet ederek müşarünileyhinin vüruduna intizar etmekte ve büyük üniforma giyerek ve nişanlarını aynanın karşısında bir göğüsten bir göğüse dizerek acaba hîn-i mülakatda şöyle mi desem yoksa bu ibare ile mi söze başlamam diye diskur hazırlamakta ve bir yandan avene ve ittiya'ı beyninde dahi Efendimizin Avrupa

Devletler’i nezdindeki kadr ve haysiyeti malum olmakla bakalım hîn-i mülakatda İmparatoriçe ne hüsn-i muameler gösterecek elele tutup kanepede yanına mı alacak yoksa Efendim nice zamanlardır cemalinize müştak idim. İşte sizi görmeye İstanbul’a kadar geldim. Bu Mısır Valisi ne halt ediyor sizi gücendirmiş diye işittim şunu azl ve def’ etmekte niçin tereddüd ediyorsunuz mu diyecek diye bahs-i nizalar edilmekte iken İmparatoriçenin vapuru zuhur eder. Sadr-ı güzinin irkab olduğu sefineden işaret kandilleri çekilir lakin İmparatoriçe’nin vapuru hiç yolundan çıkmayıp muttasıl gider nihayet Sadrazam Hazretleri söze gelip (galiba bizim vapuru göremediler biraz fişek yakılır) yürürler birçok da fişek yakılır yine İmparatoriçe’nin vapuru irkilmez yoluna gider artık Sadr-ı deveran güverteye çıkıp “ben buradayım” diyerek bağirsada kulluk verilmeyeceği etvardan anlaşılmağla gayet menfaal olarak üniformacığın usûl ile çıkarır nişanlarını muhafazalarına yerleştirir ve kös kös öteki vapurun arkasına düşüp İstanbul’a yollanır. İmparatoriçe’sinin vürudundan çend saat sonra vasıl olur.

Bu vakadan Zat-ı Şahane’nin haberi olmamakla İmparatoriçe ile ibtida-i mülakatda Sadrazam ile görüştünüz mü diye sualine İmparatoriçe tarafından evet bir vapurdan havayı fişekler atıldığını gördüm ama dursam buraya vüsûlüm tehir edeceğinden sizi bekletmemek için bila tevakkuf geldim cevabı verilir ve İmparatoriçe İstanbul’da bulunduğu müddetçe Mısır Meselesi’ne dair harf-i vâhid söylemez posta ile İngiltere Sefaret-i Seniyyesi tarafından varid olan tahriratda Hariciye Nazırı Lord Clarendon, Musurus Paşa’yı celb ile (Mısır Valisi mukaddemen verilen fermanları tekrar gözden geçirdim şimdi müşarünileyh ile Babîâli beyninde nokta-ı niza’ yalnız istikraz-ı harici akdi keyfiyeti olmaya eğer Mısır Valisi “ben istikrâz etmeyeceğim ve vergiyi ber sabık vereceğim” diye ilan etse Babîâli’ye kanaat gelir mi eğer bu suret kabul olunursa Fransa’yı da teşvik edilmeye şu meseleyi bitirelim) demiş olduğu i’şar olunmakla Sadr-ı âli cenab mektubu alır almaz doğru Mabeyn-i Hümayun’a şitab eder. Ve bundan a’lâ suret-i tesviye bulunamaz hemen kabul edelim yolunda teşvikat ile Zat-ı Şahane’nin muvaffakiyetini istihsal eder. Ve keyfiyeti ba-telgraf canib-i sefarette bildirir ancak bu suret İngiltere Devleti tarafından Fransa’ya teklif olundukda biz bu defa Mısır’a başka olda ihtarat ettik onların cevabı gelsinde ona göre hareket olunur cevabı verilmekle iş yüzü üstüne kalır. Bundan iki gün sonra İngiltere elçisi Elliot Sadrazam

gidip Mısır Valisi ben Padişaha itaatda kudur etmem vazifemi bilirim fakat eyalet-i saire valileri tarafında Babiâlinin şümarı altındada bulunalım ve Ali Paşa tarafından ağraz-ı maluma üzerine vakıa olan isnadatı dahi asla kabul etmeyeceğimdir demiş olduğunu ifade etmesi üzerine yine Ali Paşa Zat-ı Mülûkaneyi görüp bu sözü her ne vadide ise naklettikten sonra ben efendimizin bendesi olduğumdan böyle mühim bir meselenin bitirilmesi için çekilirim lakin teklifatın cümlesini kabul ederse dediğinde Zat-ı Şahane hiddete gelip ne demek sen Mısır'a ne yazmışsın hepsi bizim arada mahsusamla olduğundan bu söz sana değil belki banadır. Ben ise bunu asla kabul etmem buyurdıkları ve onun üzerine sadr-ı deveran keyfiyeti meclis-i hâs da dermiyan cereyan eden müzakeratın hulasasında kanalın küşadından sonra Mısır'a yirmi bin asker gönderilmesi ver Serasker Paşa Girit Fatihî olduğu gibi Mısır iklimini dahi yeniden fethetmek tefe'ülüyle kumandanlık işinin dahi ona havalası ve Mısırlı Halim Paşa uhdesine dahi Suriye Vilayeti Valili'ği tevcihi suretlerine karar verildiği ve hatta bu mecliste Zabtiye Müşiri gibi hoş ümid-i gûyân takımı efendim yirmi bin asker çok bile on bin kişi olsa Serasker Paşa Hazretleri'nin hüsn-i tedbir ve malumatı ile iş becerilir beter dedikleri teşebbüsâtın mervidir bizim ukala-ı vükela burada bu tedbirlerle meşgul olurlar iken Mısır Vali'si de boş durmayıp o da başka zeminlerde icra-yı maksad teşbisatındadır. Mısır'dan bazı mahallere varid olan muharreratda Mısır idaresi arz-ı Hicaz ve Yemen'de bulunan vasıtalarıyla Devlet-i Âliyye'nin tenassur ettiği ilan ile hilafetinin adem-i sıhhati cihetiyle hutbelerde Sultan Abdülaziz isminin tezkire-yi caiz olmadığına ve Mısır Valisi'nin Babiâli'ye muhalefeti mücerred muhafaza-i din-i mübin için olup hüsn-i muvaffakiyeti için ammeten muvahhidin tarafından dua edilmesine dair ve sair günagün havadis neşrettirmekte ve bu tarik ile hita-i Arabistan'ı kendine celb etmek sevdasında olduğu ve mademki Ali Paşa mesned-i istiklalde ve Padişahın emir ve hükmü bilcümle onun elindedir bir vechile Babiâli'den emin olamayacağı ve bir mertebe daha sıkıştırılacak olursa muharebeye kadar gözüne alacağı ve hatta muharebenin istikmal-i esbabına rûz u şeb gayret olunup Almanya ve İtalya'dan peyderpey gönüllüler yazılıp Mısır'a geldikleri gibi muahharen dahi İngiltere'de üç bin gönüllü vürud edildiği yazılmakla bunlara nazar olunursa Mısır Valisi'nin öyle olur olmaz ayak patırdısıyla Babiâli'ye sorulmayacağı anlaşılır.

(İstanbul'dan Diğer Tahrirat Fi 28 Recep)

Fakr-ı nakid ile İstanbul arsa-i mahşerden bir nişan oldu. Sair-i asbab-ı maaş ve esnaf ve ehadın ahvali kıyas olunmak üzere bir numune ile iktifa edelim. Saray-ı hümayun memurlarının ve Enderun takımının maaşları on dokuz aydır tedahüldedir. Şehzadegân bunlardan müstesna oldukları cihetle onların yirmi dokuz aylık maaşları terâküm etmiştir. Geçenlerde necabetli Reşit Efendi Hazretleri ashab-ı matlubun taziyatından ziyade bîzar olup mütedahil olan maaşlarına mahsuben bir seksen bin kuruluş ihsan buyurulmasını müstedi' hakpa-yı şahaneye bir arz-ı hal takdim etmiş ve cevap olarak sairlerinin maaşlarıyla beraber tesviye olunur) denilmiş olduğu Saray-ı halkından mesmu'dur.

Varna demiryolu için hasb'el-mukavele hazine-i Maliyenin müteahhid olduğu zaman akçesinden tedahülde kalan mebalîğ bir vakitden beri kumpanya taleb etmekte ve yılın şartnamesi mucebince suret-i matlubede yapılmamış olmasından naşı hazine dahi eda-yı zamanı ifa-yı şarta ta'lîk kalmakta idi. Bu kere Avusturya İmparatoru'nun İstanbul'a gelmesini Kumpanya fırsat ittihaz edip eğer matlubatı verilmezse yolu işletmeyeceğini imparator demiryolu ile gelemeyeceğini Babiâliye resmen bildirmekle Ali Paşa'nın etekleri tutuşup hemen Maliye Nazarıyla bilmüzakere Galata sarraflarından bilmem kaç bin lira istikraz ile kumpanyaya ale'l-hesap verilmesine karar verilmiş ve iktizasî derhal icra olunmuş ise de kumpanyanın matlubu daha ziyade olduğundan bu akçeyi İmparator ile tevabı'nın ücret-i nakliyesine mahsub edip evvelki matlubunu yine tamamıyla iddia edeceğini muahharen bildirmiştir. Hay gidi Babiâli di gitti rezalet...

Babiâli tarafından Avrupa'da istikraz kapıları çalmaya memur olanların hiçbirinden hala Sadro şifa vereceğin bir cevap gelmedi demek olur ki Avrupa'dan külliyyetlice bir istikraz tedbiri daha bu yakınlarda suret-i pezir husûl olacağı benzemez fakat düyûn-ı muntazama faizlerinin önümüzdeki taksiti taht-ı teminde olmakla şimdiden yüzde üç buçuğa kadar iskonto ediliyor. Hatta Mösyö (tûbânî) hazine tahvilatından bir takımını bu vechile iskonto ederek ondan kırk bin kese kadar şey Maliyenin eline geçmekle masârifat-ı müstacele ve hususuyle ebniye tahsisatının bir mikdarı onunla tesviye olunuyor.

Hürriyet'in (68) ve (69) numaralı nüshalarında Ziya Bey imzasıyla münderiç olan rüya-yı gazeteyi bi'l-cümle hayr-ı hahdan mülk ve millet aynıyla vuku' bulmak üzere tabir ettirilir. Yalnız Ali Paşa ile Zabtiye Hüsnü Paşa ziyadesiyle müteessir oldular ve şayet bir vasıta ile Zat-ı Hazret-i Şahane'nin eline geçer havfiyle Saray-ı mensubatından hiç kimsenin elinde *Hürriyet* görülmemesi için tenbihat-ı kaviyye icrası zımmında derhal Mabeyn Başkâtibi Emin Bey'e haber gönderildi ve her ne çare ile olursa şu gazetenin Londra'da çıkarılmaması için tedabir-i mukteziye ahz olunacağı bazı mahreman hassadan rivayet olunur. Tuhafı şurasıdır ki *Hürriyet* meraklısı olanlar her hafta taraf tarafa bu gazeteyi aradıkları sırada bu zatların, mensubat ve müteallikatı dahi onlardan ziyade merak edip Galata ve Beyoğluna müteaddid adamlar göndeririler bir nüshasını yirmi ve yirmi beş kuruşa alırlar pek zannolunur ki bu nüshalar Zat-ı Şahane'nin eline geçecektir. Zira Saray-ı Hümayun'da dahi nice erbab-ı hamiyet bulunur fakat bundan memul olan netice hâsıl olur mu olmaz mı ve bir gönülki şu göz önünde duran halat nâ-marzî görüp dururken tesir etmeyipte yine o hallerin devamına rıza göstere gazeteye yazılmış bir ihtar-ı makulden ibret almak tasavvur olunabilir mi farzen bir de yanında bulunan mahud akıl hocaları "efendim bunlar garaz sözüdür iltifata şayan değildir" demekle temin ve teskine muvaffak olmazlar mı işte buralarında tereddüd olunur.

Hersek ile hem hudud bulunan Kozaro ihtilali günden güne ziyadeleşip Karadağlıların dahi usât tarafına muavenetleri görüldüğü ve Bosna Hersek'in ve işkodra taraflarından dahi birçok serseriler cemiyet-i ihlaliyeye inzimam ettikleri o havaliden varid olan haberlerindedir. Karadağ Knezi-i geçenlerde Rusyaya seyahatle imparatorla görüşmüş idi. Memuldür ki oradaki ziyafetlerde içilen badenin neşesi şimdi Kozaro dağlarında cilve gösterdi.

Raybe'l-Menun

Alafranga Teşrin-i saninin 11'li tarihiyle İstanbul'dan varid ve İngiltere gazetelerinde münderiç olan bir telgraf tercümesidir. (Bu sabah Hıdiv-i Mısır tarafından vürud eden cevabname üzerine bugün Meclis-i Vükela akdolundu. Mezkûr cevapname de taraf Babıâli'den mukaddemce dermiyan şerait-i malumenin cümlesine ru-yı muvaffakiyet gösterilip fakat istikraz harici hususunda Babıâlinin izin ve ruhsatına müracaat maddesi kabul edilmemiş ve bunun üzerine İngiltere ve

Fransa sefaretlere canibinden bu maddede ısrar edilmemesi taraf-ı Şahane'ye tavsiye edilmiş ise de alamet kabul görülmediğinden yine Mısır Meselesi bir hüsn-i karar bulamamıştır.)

İşin gösterişi hani herifin yılana hitab ile bende bu evlad acısı sende de bu kuyruk acısı varken bir zamanda seninle dost olamayız dediği misillü Ali Paşa dahi Mısır Valisi'ni ahmak bir mirasyedi yerine koyup istediğim gibi yolarım. Zannıyla bu işe ve daha olmazsa Avrupada ki nüfuzumla adeta Bursa Valisi gibi azledelim diyerek denilenlere birçok da ağızlar satmış olduğu halde İsmail Paşa'nın oralara yanaşmaktan maada iki aydan mütecaviz mektub-ı Sadaretpenahiye cevap yazmayabile tenezzül etmemesi Ali Paşa'nın muttasıf olduğu kibr u azâmeti ve iddiasında bulunduğu nüfuz ve haysiyeti bir bad ü rüsvâyı bittiğinden ve İsmail Paşa dahi bende-i ihsan dîdesi addettiği Ali Paşa'dan ta bu derece küfran-ı nimet ve cüret vukunu tasavvurunun ma-fevkinde bulup fimâba'd kendine emniyet edemeyeceğinden mademki Ali Paşa mesned-i sadaretdedir bu Mısır işi bir aralık vesatet-i hariciye ile bir pamuk ipliğine bağlansa bile aradaki birudetin külliyen azalması ve tarafeynin emniyeti kabil ve memul olamaz.

(Havadis-i Mühimme)

Gazetemiz derdest tertib iken bu sabah Londra gazetelerinde iki havadis görüldü. Birincisi İsmailiye'den mürud bir telgrafnamedir ki alafranga Teşrin-i Sâni'nin on yedinci günü Fransa İmparatoriçesi ve Avusturya İmparatoru ile sair hükümdaran gönderilen prensler ve elçiler hazır olduğu halde Süveyş Cedveli'nin resm-i küşadı icra olunduğu ve ilmen İslâm ile Katolik Roma'yı ruhaniyesi caniblerinden resm-i mezkûrede bizzat bilvasıta hazır bulunan hükümdaran hakkında dua ve Mısır valisi İsmail Paşa'nın için iddiaya mahsusa ifa olunduğu sırada Sultan Abdülazizin namı kat'a yad ve tezkâr olunmadığını beyan eder. İkincisi de Avusturya gazetelerinde (*Nouvelle Press*) yazdığı ültimatom fukarasıdır bu gazetenin ifadesine göre Mısır valisi tarafından geçen gün gelen cevapname de istikraz harici akdinde Babîâli'ye müracaat maddesinde tekalif-i marufanın kabul olunacağını ima edilmiş ve İngiltere ve Fransa Sefaretleri her ne kadar bu hususda ziyade dayanılmayıp meselenin bitirilmesi taraf-ı Şahane'ye ihtar olmuş ise de kabul edilmemesi üzerine akdolunan Meclis-i Mahsus Vükelâda müddet-i malume zarfında bu şartın dahi kabul

edildiğine dair Mısırdan cevap gelmezse hemen İsmail Paşa'nın azli ilan olacağını mutazammın Mısır Valisi'ne tahrirat yazılmak üzere karar verilmiş mezkur karar batelgraf Mısır'a bildirilmiştir. Bizim koca diplomat Ali Paşa Yunan Meselesi'nde bu tarz üzere ultiatom yazmaya alıştığından Mısır işinde dahi bu yiğitliği göstermek ister isede meseleler, mevkiler, münasebetler, zamanlar, politikalar, başka olmakla o övdüğü neticenin husûlü mahall-i iştibahtır.

Arif⁵²

⁵² Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

75 HÜRRİYET 1285

Numara: 75 25 Şaban Sene: 1286 29 Kasım 1869

Matbaası Londra'da San Martin Street LEICESTER SQUARE Numara 14

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

Bir zat tarafından mektup Fi 3 Şaban sene 68 dâ'ileri idarenin dâhili ve harici harekâtına kesb-i itlâ edilecek bir mevkie mütesadif bulunduğumdan ve ihbar edeceğim mevadd milletin tenbihine aid olduğundan kabulünü emel ve tab' ve neşrini ümit ederek bazı havadis yazmaya mübâderet eyledim. Ama kuş yuvasına gıda getirdikçe yavrularından her biri "bana ver bana ver" diye çığrıştıkları gibi havadis-i mezalimden her biri hatr-ı aciziye "aman ibtida beni söyle" diye hücum ede geldiğinden hangi birini söyleyim şaşırđım.

Hep havadis-i mehlikeye ön ayak olup kendini meydana atan iltizam meselesidir. Elbette mesmuanız olmuştur ki posta memurunun a'şar-ı iltizam etmesine ruhsat olundu. Bundan murâd güya bedelatın tezâyüd imiş işte *Hürriyet* teşhiriyle memleket memleket gezmek ve âleme feryad etmek isteyen mevaddan biri budur.

Memurîn gayr-ı mültezimler mezaliminde ahali kül olmuş ve daima şikâyet etmekte bulunmuş. Ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda "âlât tahririyeden olup hiçbir vakitte semere-i nafiası görülemeyen iltizamat-ı usûl-ı muzırası" denedik usûl-i düvelince dahi takbih kılınmış. Böyle bir muzırını i'kadan gazab bir de memurin eyâdi Kahiresine ilzâm etmek artık zulmün nihayet derecesidir. Cümlenin

malumudur ki 1284 fermanı memurini iltizamdan nehyeyledi. Mücebbasizleri hakkında mücâzât-ı ceza kanunnamesinde tasrih olundu. Ve 1284 Makam-ı Hariciye'den Avrupa'da Süfera-yı devlete yazılan layıha dahi bu nehiyi tekrar tekid eyledi.

Bu fermanlar bu nizamlar daha dün yapılmış ve *Düstûr*'a kaydolunmuş ve herkese hatta düvel-i ecnebiyeye dahi resmen bildirilmiş olduğu halde Ali Paşa'nın nasıl olursa olsun yamalıya biraz para bulup sehavet ederiz. Yahud iltizam gürültüsüyle Bulgaristan ayaklanır. (İşte yine Rusya Bulgaristan'ı parmakladı) diyerek Padişaha ve Avrupa'ya yaygarayı basıp tesviyesini deruhde ederek "biraz daha mesned-i ikbalde kalırız" gibi şu hareketi galiba ebnan-ı şeytanet penhan tedbiri mahsulatındandır. Ve bu inbanın yirmi seneden beri mali iki sermayeden kazanılmıştır. Biri (mahsus müzayakaya düşüp para bulmak) diğeri (memlekete bir gaile çıkarmak) şu iltizam meselesi dahi şerh ettiğim vechile bu ikisinden birine dayanacağında şüphe yoktur. Çünkü öteden beri Rumeli adeta iltizamdan şikâyet edegelmiştir. Şimdi hususuyla memurîn eyâdi-i mütehakkimesine hiç seyredemeyeceğindir. Rusya ise (geçende Bulgaristan'ın iltizamdan şikâyetini tebligatımıza cevaben bu uygunsuzluk memur eli karışmasından ileri geldiğinden memurinin bizzat veya bilvasıta iltizam almaları men'a olunmuş ve mütecasirleri hakkında cezan dahi tayin kılınmış diye resmen ve tahriren beyan-ı hâl etmişsiniz. Şimdi o beyana muhalif emir verdinizden ahalinin şikâyete hakkı vardır) diyerek engüşt müdahale pi Babîâli'ye dayayacaktır. Dalmaçya fukarasının ve Karadağ gıcirtısının Bulgaristan'da dolaşan ruh-ı ihtilali dahi halkın bu iltizam hoşnutsuzluğunu adeta politika hoşnutsuzluğuna nakl ü tahvil eylemesi şayan-ı mütâlâ'adır. Havadis-i mehlike bayağını çeken istikraz meselesidir. Uydurmaya çalışılan on iki milyonluk istikraz becerilmiş yine yed-i âli genişledi. Bu istikrazın vukuyla geçende Maliye Nazırımın layıhası ve bundan böyle Maliye-i Muvazenesine dair vaadler hep yalan ve halkı aldatmaktan ibaret aradığı meydana çıktı. Ve iyice anlaşıldı ki akibet bizim Maliye dahi Tunus gibi alacaklı ecnebilere mürekkebi bir meclisin idaresi altına geçecektir.

Mısır Meselesi'nin vihâmını tarifden müstağni olup eğer bir sebep fevkalade zuhuruyla tesviye pezir olmazsa ileride daha ağırlaşacağı alâmât ve kıraatden

müstebandır. Hatta zaman-dâde memurlardan biri geçen gün dedi ki (Mısır Meselesi'nin bu hali kesbedeceği hıdiv unvanı verilmesinden anlaşılıştı. Vaktiyle Mehmet Ali Paşa muharebesi ve bunca kanlar dökülmesi hep Hıdiv unvanı üzerine idi) bu kelamı istimamda birdenbire manasını anlayamadım. Muahharen icra eylediğim tahribat-ı sahiheden müsteban oldu ki Mehmet Ali Paşa'nın birinci taaddisi kendine Hıdiv unvanı ve bir şeydir. Sultan Mahmut'un birinci azabını celb eden madde dahi bu unvandan ibaret idi.

Şüphe götürür mü ki İsmail Paşa, Mehmet Ali'nin bu unvanı iddia eylediğini salhurdelerden işitip ve Babıâli'nin Mehmet Ali'ye rağmen Hıdiv ve sınıfı bilcümle vüzeraya ta'mim eylediğine iltifat etmeyip miktarı malum paralarla satın aldı. Yani Mehmet Ali'nin kan ile alamadığı bir şeyi para ile almasıyla pederine nisbet ve Babıâli'ye rağmen oldu. Hemde Sultan Mahmut ve kınında kılıca dayanan vükela ile şimdi paraya dayanamayan vükela beynindeki farkı aleme göstermiş oldu. Zat-ı şahane Mısır valisine pek dargındır. Ali Paşa tasavvuttan aciz kaldı. Eğer Hünkârı irzâ edemezse hali yamandır.

Avusturya İmparatoru kanala birlikte azmini Zat-ı Padişahiye imâ eder etmez red cevabı almış fakat Hünkâr Mısır Valisi'ne olan kemâl-i hiddetinden bu cevabı makama münasib olmayacak bir edâ ile vermiş diyorlar.

Efkâr-ı umumiye Mısır Meselesiçün şu merkezdedir ki Mısır Valisinin sadrazama dayandığını ve tanımamak istediğini hiç ta'yîb eden bu kadar ancak kendisinin dahi sadrazamdan uyur halde olmadığına münfikdirler. Beyi maârif-i nizamnamesi İstanbul'da bir derece gülünç oldu ki içinde mastur. (Hareket-i tedriciye) lakırdısı (men niyet niyet) gibi darb-ı mesel kaldı. Bu nizamname denilen karalama Fransız nizamından bazı şey tercümesi olup işte bu böyle olmak lazım gelirmiş. Ama fakat biz yapmayacağız der gibi (ahkâm-ı nizamiyenin fiiliyatına hareket-i tedriciye ile teşebbüs kılınması) diyerek hatm-i makal eylemiştir.

Hâsılı bu idare erbabından hayr ve salah kat'an memul değildir. Bunlar kırkıktan sonra ermiş kabilinden olmakla mefsedet ve delaletleri ten-şûya kadar soracaktır.

Söz anlar bazı ahibba ile bu devletin ıslahına çare babında geçen gün hayli mübahesemiz geçip nihayet şuna karar verilmiştir ki buna iki çare var. Biri millet diğer milletler gibi adam ve insanlar tutup bililtizam yetiştirmek mesela Fransa Kralını zem ve hiciv eylediğinden dolayı mahkum bulunan (Ronşfor) memleketin haricinden olduğu halde Paris'te bunca gazeteler iltizam edip Millet Meclisi'ne intihab olunmasıçün ahaliye teşvik ettiklerini ve büyük mecmualarda polise karşı onun ismini yad eylediklerini gazetelerde okuyoruz. Hâlbuki bizim milletde bu yolda lazım gelecek ahlâk-ı nüvvam gaflete dalmış ağız kalabalığı çok fakat kalem oynatan yok ikinci çare Zat-ı Şahane'nin ahvali vakıf olup Ali Paşa'yı ve ona müteallik takımı azl eylemesidir.

İşte bu mümkündür ve çare yok ya memleket batacak yahud bu tebeddül olacaktır. Bunun üzerine bir vakit *Londra*'da Muhbirin yazmış olduğu şu fıkra mevki mütalaaya konup tahsin olundu. Fi'l-vak'i ne güzel demişti. (İdare-i hazıra ashabından ıslah bekleyenler güya eski bir başka idare varmış işleri fenalaştırmış da şimdi bu idare-i erbabı onların yerine geçip düzeltereklermiş gibi muntazar oyalıyorlar. Hâlbuki eskisi yenisi hep bunlar olup fenalaştıran kendilerinden ibaret ondan sonra Hürriyetin 69 ve 68 numarasında Ziya Bey Efendi'nin Zat-ı Padişahiye hitaben (her fenalığın defi ve mülkün ıslahı bir şeyden o dahi Ali Paşa'yı şimdi izale Kıbrısa irsalden ibaret) dediği söz tahattur olunup bilcümle ahibba (heza hu'l kelim ve heza hu elhak alemin) dediler işte dâ'îizin ehibbamın mütâlâ'ası ve hakikate halkın istediği bundan yani menba'-ı harabi olan Ali Paşa'yı azlden ibaret olup eğer bu ağızda edeceğim muhbirlik kabul olunursa her posta mektup irsalini taahhüd ederim. Ve buradaki adağımızın (bunlar şahsiyatdan bahsediyorlar ne tesiri olur) diye kendi isimlerini yad ettirmemek için kullandıkları ağız sizi dahi iğfal edebileceğine inanmam.

Remz ve işaretle dokunaklı yazmak usûlü varsın öyle adet edinen memleketlerde kalsın bunun burası Şark'tır. Adet fenalığı ebedini ismiyle resmiyle teşhis etmektir. Hususen İslâm dini ve usûlü nehy-i anü'l-münker kaziyesi hep bu teşhis üzere mebnidir. Kur'an-ı azimü's-şanda (Tebbet yeda Ebu Leheb) şahsiyatı ve hadis-i şerifte (üzküru'l-facia bima fihi key yahzerahu'n-nas) emiri İslâmın dimağında mankuştur. Biz hüsn ve kubhun farkında olduğumuzdan galat etsek etsek

bu kubhu kim irtikab ediyor teşhiste galat ediyoruz. Bize yalnız şu fenalığı eden kimseyi isim ve resmiyle tarif ve isbat etmek kifayet eder. İntisab ile müftehir olduğumuz Yeni Osmanlıların muradı ıslah kaziyesi değil mi fesadı izaleden başka ıslah tarifi mi olur. Fesadın cüziyatını taharriye kalkışılacağına em-i fesadı ortadan kaldırmak ilaç kalî olduğuna şüphe mi vardır.

Raybe'l Menûn

Courrier d'Orient gazetesi geçenlerde asakir-i hastanelerine dair Manastır'dan alıp neşrelediği mektupta Girit Meselesi esnasında asakir-i şahane hastanelerinde vukua gelen vefiyat mukaddmen Karadağ Vakasındaki vefiyatın iki misli derecesinde olduğu beyan olunduğundan Marko Paşa bundan müteessir olarak makam-ı Seraskeri vasıtasıyla Babîâli'ye arz ettiği takirde mezkûr mektupta beyan olunan ahvali vukun hilafı olup Girit Meselesi esnasında hastanelerde vefat eden hastalar iki yüz de beş yani yüzde iki buçuk raddelerinde bulunduğu arz ve beyan ve bu takririn melî dahi Babîâli'den resmen mezkûr gazeteye tebliğ edilmişti.

Mezkûr gazete bu tebliği alıp 2272 numaralı nüshasında der ki (eğer bu ifade makrun-ı sıhhat ise Girit Hastanesi dünyada bulunan hastanelerin birincisi demeye şayeste olur. Lakin korkarız ki Marko Paşa tarafından Makam-ı Seraskeri'ye arzolunan hesap hayalet kabilindedir. Ve şu zikrolunacak resmi hesaplar bizim bu babda hakkımız olup olmadığını muhakeme için müşteriblerimize iktidar verir. Evvela Pariste'ki (Val de Grâce) Hastanesini ele alalım umum-i asker-i hastaneleri müfettişi Mösyö Lui tarafından icra edilen tahkikata göre bu hastanenin ve fiyatı yüzde dokuz ile on iki arasındadır. Girit'de adi hastalıklardan başka yaralılarda var idi ve sefalet ve meşakatten ve soğuk ve yağmurdan tahaddüs eden sair hastalıklarda bulunurdu.

Sivastopol Muharebesi'nin ikinci senesi mevsim-i şitasında Fransızlar yüz hastada yirmisini gaib ettiler. Makam-ı Seraskeri'ye verilen malumat ve hesabın hulasası şuna çıkar ki (Val de Grâce) hastanesinin hengâm-ı hazırda gaib ettiği hastalara nisbetle Girit Hastanesi beş misli az hasta gaib etmiş ve Fransızların Kırım hastanelerine kıyas ile dahi yüzde sekizden az telefâtı vukua gelmiştir. Bu hâle nazaran mezkûr reddiye de muharrer olan adet sehven konulmuş olmalıdır. Zira kimseler buna inanmaz ve böyle bir sehven vukuyu ise Devlet-i Âliyye Hastaneleri

idaresinde ne derece karşılık olduğunu gösterir. Bu misillü en ziyade seza var ihtimam olan keyfiyyet-i masharalık derecesine konulmamak için idare-i mezkûrece icra-yı tebkikat etmesini Marko Paşay'a ihtar ederiz) bizim malumatımıza göre *Courre d'Qrrient* gazetesinin bu mukayese ve muhakemesi esasından batıldır.

Zira esna-yı vakada Girit'de muntazam hastane yok idi ki hatta vefiyatın hesabı bilinsin Hanya ve Kandiye ve Resmo mevkilerinde birkaç hane isticar ile resimlerine hastane denilmişti. Her ne vakit bir nefer yaralanır. Veya hasta olursa İstanbul'a gidecek bir sefine düşünce kadar o hanelerde yatırılır ve sefine bulundukta koyun sürüsü gibi güvertenin üstüne doldurulurdu bu biçarelerin ne altında ve ne üstünde keçe, kilim, âba, velev kaba hazır dahi bulunmadığından yağmur ve kar altında sırsıklam yatıp kalkarak eğer bu sefaletten olmayıp kurtulan olursa İstanbul'a gelirler. Ve oradaki hastanelere dağıldıktan sonra ekseri cennete giderlerdi. Girit vakası devam ederken oraya memuriyet-i mahsusa ile gönderilen ümeray-ı askeriyeden biz zatın o esnada tarafımıza gönderdiği bir mektub-ı mahremanede şu ki fıkra yazılmış idi. (Bir gün hava gayet soğuk idi. Kandiye'nin haricinden viraneliklerinin birinden geçerken bir nefer gördüm. Çamurun içinde yatmış ve lime lime yarım bi abaya bürünmüş ipekler dururdu yanına yaklaşıp ayağındaki beyaz pantolonun paçaları al kana boyanmış ve kan soğuktan donmuş olduğunu gördüğümde yaralılarından birisi zannettim ve kolundan tutup niçin burada yatırsın seni böyle yaralı yaralı kim buraya bıraktı. Haydi hastaneye götürüyüm dedim. Cevabında ben yaralı değilim bu gördüğünüz kan basurdandır hastanede yer yok diye almadılar burada kaldım. Mevtime kemâl-i şevkle muntazırım dedi. Bu söz ve neferin hali bana öyle tesir etti ki bila ihtiyar gözlerimden çeşme gibi yaş akmaya başladı. Ve koluna girip sürükleyerek hastane mevki'ne dek gönderdim. Memurlara teslim ettim ertesi gün görmeye gittim. Neferi bulamadım sual ettim gece İstanbul'a giden vapurla gönderildi dediler) (diğer) İstanbul'a avdetimde Tersane vapurlarından birinde idim. Doksan kadar hasta neferat konuldu. Bunların fakat üçü yaralı kusuru bilcümle kanlı basurdan hasta ettiler. Cümlesi güverte üstünde ve halatlar ve fiçiler aralarında ve kuru tahta üzerinde idam ettiler. Yolda kar yağmaya başladı. Bu biçarelerin ne arkasında yağmurluk ve ne atlarında bir hasır olmadığından soğuktan titremekte başladılar. Kiminin süvarisine şu zavallılara örtünmek için hiç olmazsa bir eski yelken verilmesi için biliverdim. Eski yelkenler hîn-i tebdil de Tersane Anbarına

verildiğinden fakat birkaç lombar meşinleri ihsan eyledi. Neferlerin on beş yirmisi sürüne sürüne bir yere toplanıp bu mişmaların altına sokuldular. O gece meraktan sabaha kadar uyuyamadım. Fakat arada sırada denize varıl atılır gibi (cümb) sadaları işittim. Usûl ile güverteye çıktım. Gördüğüme biçare nefer hemen sırtı üstüne dönüp bir iki kere çabalanır. Akabinde vapurun tabb muavini gelip altındaki feneri kaldırarak bir kere yüzüne bakar. Yanındakilere (haydi) diyerek başıma bir işaret eder. Hemen biri ayağında ve diğeri dahi başından tutup sürükleseler denize atarlar meğher cümbürtü bu imiş. Nihayet sabahleyin doksan neferden on dokuzu şevketli efendimize kurban gittiğini tabibin ağzından işittim. Bu hal ile İstanbul'a geldi sağ yani yarı canlı olarak doksan neferden otuz üç nefer kalmıştı. Bunlar İstanbul hastanelerine dağıldıktan artık kaçınıp sağ kaldığımı bilemem)

İşte hal böyle olunca Girit vefiyatının mikdar sahihi bilmek murad olunursa oradan sağ avdet edenlerle bir de irsal olunanların adetlerini ruznameler kayıtlarında çıkarmalı o vakit Marko veyahut Serasker Paşa'nın hesaplarındaki yanlışlık veyahut yalancılık meydana çıkar. (eğer ruzname kayıtları doğru çıkartılırsa)

Arif⁵³

⁵³ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudre.

76 HÜRRİYET 1285

Numara: 76 3 Ramazan Sene: 1286 6 Aralık 1869

Matbaası Londra'da 27 Rupert Street Numara 27

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

(DEVLET-İ ÂLİYYE'YE MİSİR EYALETİ Mİ LAZIM YOKSA ALİ PAŞA MI?)

İşte meydanda deveran eden Mısır Meselesi'nin neticesi buraya dayanır. Çünkü meselenin bidayetinden beri cereyan eden ahvâle atf-ı nazar-ı iman olunduğu görülüyor ki Devlet-i Âliyye Mısır idaresinde muahharen gördüğü bazı güne bi-gayr-ı muameleden naşi oradaki hukukunun muhafazası kaydına düştü. Hıdiv-i Mısır dahi istihlal ettiği imtiyazatın tahfif-i kuvvetine uğraşıldığını görüp o da muhafaza-ı hukuk etmek istedi. Fakat bu iki iddiayı mütekâbilin arasında bir vasıta bulundu ki o da kendi her emini tervic için iki tarafa mukabilinin maksadını lisan-ı ahîr üzere tercüme ve tefehhüm edip biri birinden te'bîd eyledi. Zat-ı Şahane cülusundan beri hıdiv Mısır'ın arzylediği ihlas ve safvete mugayyir bir seneden beri bazı evza hod-serane görüp bunu noksan ihlasa hamil etti. Çünkü iş kendine o şekil üzere gösterildi. İsmail Paşa dahi muhaleset-i mesbukasına mukabil memul ettiği iltifat yerine emniyetsizlik gösterildiğinden münkesir-i münfa'il oldu. Ali Paşa ki iki tarafın arasında vasıtaadır. Esbab-ı malumeden naşi İsmail Paşa'ya dilgir olmakla bulunduğu mevki'n kuvvetini ve Padişahın emniyetini sūistimal ile meseleyi büyüttükçe büyüttü. Ve bunun altından Hıdivi ızrar edecek bir netice çıkarıp onunla ahz-i intikam etmek sevdalarında bulundu mesele bu esas üzerine mübteni olmakla idare-i Mısriye Babîâli'nin tahakküm-i garazkâranesi altında hakaret görmeyi istemeyip

hukuk-ı imtiyaziyesini muhafaza iddiasıyla azimette mübalağa etti ve filhakika vazife-i izafet dairesinden ileri çıkıp Babıâli'ye şikâyet için ser-riştelere verdi.

Ali Paşa dahi Padişahın arasına ve devletin hukuk-ı meşruasını önünde siper tutarak yaygarayı bastı. Ve mukaddemce yine kendi tavassutuyla Mısır'a verilmiş olan imtiyazat-ı resmîyenin hükümlerini zaaflandıracak ve muarrız vücuda geldiği takdirce hıdivin gerek Avrupaca ve gerek zir-i idaresinde bulunan ahalice kadr ve itibarını mahvedecek tekâlif-i cedide ihtirayla idare-i Mısriye'nin şikâyatını haklı gösterecek vesileler vermiş oldu. Mesela, Mısır idaresinde bulunan nüfusun cümlesi beş altı milyon raddelerinde ve havza-ı hükûmeti Devlet-i Âliyye'nin eyalet-i sairesinden biri vesaitinde ve umur-ı Maliyesi bizim Maliye hazinesinin halinde bulunmakla bundan hiçbir zamanda Devlet-i Âliyye'yi korkutacak bir hareketin zuhuru aklen ve tab'an hadd-ı imkânda değil iken güya İsmail Paşa hemen yarın ilan harb edecek evhamıyla malum olan tekâlif meydana konuldu. Buna karşı İsmail Paşa şu tekalif kendinin seleflerine irad eylediği halde kendine edilmesi elbette başka garaz ve maksada mebni olacağından şikâyet kapılarını açtı. Ve mesele sürüne sürüne şimdi bir hale girdi ki mademki Ali Paşa Makam-ı Sadaretde buluna. İdare-i Mısriye'nin Babıâli'den emniyeti kat'an husûle gelemez. Ali Paşa ise Zat-ı Şahane'nin zumunca bu devletin direği olduğundan onunda defî kolaylıkla olamaz işte meselenin en pürüzlü yeri de burasıdır.

Şu halin devamı takdirince ettikte zuhura gelebilmesini memul olan hâlâta gelince cümleden evvel Ali Paşa'nın tasavvur ve ilan ettiği azli maddesi nazar-ı tahkika alınmak lazımdır. Vakıa Mısır eyaleti Devlet-i Âliyye'nin cümle-i ecza-yı mülkiyesinden ve daire-i mahdude-i imtiyaziyeden hîn-i tecavüzde valinin azl ve tebdili ferman-ı imtiyazın ahkâm-ı tazminesinden olmakla her ne vakit azli icab ettirecek bir hareket zuhura gelirse Devlet-i Âliyye'nin Mısır Valisi'ni azletmek cümle-i hukukundandır. Ve Ali Paşa dahi birinci ve ikinci mektuplarda Hıdiv için irad u tâdat ettiği harekât ile bu esası tutmak istedi lakin Hıdiv tarafından irad olunan izahat-ı cevabiye mevad-ı iştikaiyede göstermek istenilen renk töhmeti öyle tağyir etti ki Avrupa kabintolarının ve gazetelerinin ekseri hıdive tarafdar çıktılar. Babıâli sükûta mecbur oldu hatta meselenin bir hüsn-i suretle bitirilmesi İngiltere Devleti'nin matlubu olduğuna dair Paris'te bulunan İngiltere Elçisi Fransa Hariciye Nazırına bu

kere icra-yı tebligat ettikte bu suret Fransa Devleti'nin dahi arzu kerdesi olup fakat hıdiv Mısır'ın dahi muhafaza-ı hukuku mültezim olduğu cevabını aldı. Bundan anlaşılan mesele-i mezkûrede İngiltere Devleti saltanat-ı seniyyenin vikaye hukukunu iltizam ettiği misillü Fransa Devleti dahi açıktan açığa Hıdiv'i himayet kaydında bulunduğundan Ali Paşa'nın tasavvur ettiği azl maddesi öyle kolaylıkla mevki-i icraya gelmeyeceği derkârdır. Ve bilfarz bu mesele devletin umur-ı dahiliyesinden olmakla Avrupa Devletler'i tarafından bir güne müdahale vuku'-ı muvaffak usûl-ı hukuk-ı düveliye olmayacağı teslim olursa dahi Babîâli ilan azlettikte Hıdiv'in hemen tası tarağı toplanıp Mısır'dan çıkması memul olmayıp la-mehale elinden gelen kuvve-i müdafaa ile muhafaza-i hukuka çabalayacağı bedihi olduğundan şu esnadaki Avrupa'nın vikaye-i asayiş için her devlet bezl-i makdur etmektedir. Devlet-i Âliyye ile Mısır idaresi arasında bir muharebe vuku'na muvakafat etmeyecekleri şüpheden azadedir. Bir kere de iş bu menzileye vardıkta Avrupa ne diyecek Babîâli'nin iddiasını tervec ile Hıdiv'in kolundan tutup atacak mı burası memlulün büsbütün haricidir gayetinde mi tavassut muslihane ile Hıdiv'e sen şöyle hareket et ve Babîâli'ye dahi sen de delilik etme diye çekilir işi bir pamuk ipliğine bağlamayacaklar hıdiv yine Mısır'da kalacak devletin askeri Mısır'a giremeyecek fakat Hıdiv şimdikiden ziyade yüz bulup muameleyi daha uğraştırarak gide gide Babîâli ile Mısır idaresi beynindeki münasebet fakat bir ve bir günden ibaret kalıp Mısır'da, Tunus'a dönecek yani zımmen devletin elinden çıkmış olacak ve hal bu merkeze varırsa Devlet-i Âliyye'nin Hicaz ve Yemen üzerlerindeki nüfuzunu külli halel gelecek bundan dahi nice mazarrat tevellüd edecek....

Şimdi meselenin yukarisından aşağısına kadar bakıldıkta bunca dağdağalar bu teklifler bu velevleler bilcümle yalnız bir Ali Paşa'nın keyfi gelmek için değildir de yandandır.

İkinci mertebede hıdivin harekâtı nazar-ı tedkika alınmalıdır. Kim bilmezki İsmail Paşa eslafının daire-i hukuk-i imtiyaziyesini tevsi' etmek hırsına düştü. Ve bundan kırk yıl evvel Mehmet Ali ve İbrahim Paşaların amâl-i silah ile ele getirmek istedikleri sevda-yı istiklal bununda merkûz-ı zamiri olduğu halde işi ötekiler gibi açıktan tutmayıp silah yerine altın kullanmak zeminiyle girişti. Ta cülus-ı Hümayun'dan biri Padişah namına saltanat sorun Fuat Paşa ile Ali Paşa'yı kapu

yoldaşça ianelere müstağrik etti. Ve Saray-ı Hümayun mensûbatından her kim bir memuriyetle Mısır'a kendisine sandıklarla altın verdi. Zat-ı Şahaneyi Mısır'a davet ve vapurlar hediye eyledi. Velhasıl şöyle etti böyle gitti bir aralık usûl-ı veraseti tagyir ile ferman-ı imtiyazı tecdid ettirdi. Ondan sonra Vali unvanını (Hıdiv) tabirine resmen nakl u tahvile muvaffak oldu. Ve bir kere veraset-i evlad-ı saliyesine inhisar ve hıdiv layıkıyla saire-i vülât-ı mülkünden irtika eyledikte sermenzil-i maksuda takrib edip artık Babiâlinin eski muamelesi kendisine ağır gelir oldu. Süveyş Kanalı'nın küşadı ve Avrupa hükümdaranın meyl-i ve iltikatı dahi tasavvur-ı kadime bir yandan kuvvet verdi. Nihayetinde kendinin vülât-ı saire gibi her ne zaman Ali Paşa'nın keyfi isterse azledilecek rütbede olmadığını meydana koydu. Şimdi İsmail Paşa'yı bu efkâr ve ümide kim düşürdü... Usul-i veraseti kim tagyir etti. Hıdiv unvanını kim verdirdi ise bu hallerin asıl sebebi de o olmak lazım gelir. Bununda kim olduğu aranıldıkta Fuat Paşa ile Ali Paşa'dan başka kim bulunabilir ve nihayet de "el bâdî azlem" kaidesince esas fesadına Ali Paşa'nın üzerine mebni kalır. Velhâsıl mademki hal şimdi bu dereceye varmıştır. Meselenin bitirilmesi için Ali Paşa'nın aradan kaldırılmasından başka bir suret bulunamayacağından (devlete Mısır eyaleti mi lazım yoksa Ali Paşa mı?) sualinin cevap fi'ilisi Sultan Abdulaziz Han'ın dirayetinden intizar olunur.

Tırnova'dan Mektub Fi 6 Teşrin-i Sani Sene 85

Tuna vilayeti'nin şimdiki idaresine dair ruscuktan yazılıp *Hürriyet*'in 71 numaralı nüshasında gördüğüm tahritardaki (zaman saadet gibi yad olunan Midhat Paşa asrının lezzeti yalnız dimağlarda ve yaptığı asar ve hasenat fakat hatırlarda kaldı) ibaresini okur iken kendimi zabıt edemeyerek hüngür hüngür ağlamaya başladım. Şu zatın bir kere daha yüzünü görsem vilayet ahalsi canından bilvekâle yerlere yatıp ayaklarını başıma bastırmak için pek büyük yemin etmiş midir? Ah Efendi onun müddet-i idare-i adilesinde ahali ve fukaranın ve sonraki Paşalarımızın zamanında yalnız kendileriyle daireleri haşeratının ne suretle rahat ve menfaat kesbettikleri tafsîlen yazılsa kamusun üç cildinden büyük bir kitap olur. Ne ise şimdilik onları bırakılmaya hal-i hazırımızdan bir parça hikâye edeyim bu mektupta Rusçuk'un ahvalinden ve Tolçu'nun karışıklığından bahsederde başka yerlerin hüsn-i idaresinden söz açmaz zahir bunları da mahalleri ashab-ı hamiyetine bırakmış olmalıdır. Öyle ise biz de memleketimizin halini yazalım malumunuzdur ki Tırnova

sancağı Bulgaristan'ın ortası ve Rusya müfidlerinin menbi' ve cevelângâhı olmasıyla idaresinin ehemmiyet ve nezaketi elbette Babîâlîce de malum bulunmak ve buradaki mutasarrıfın hiç olmaz ise bir parça aklı başında bir adam olmak lazım gelir iken Midhat Paşa asrından mutasarrıfımız bulunan Ali Bey'in, Midhat Paşa'nın terbiyet-i didesi ve herhal ve hareketi onun muvaffak mesleği olmasını ve devlet ve millet uğruna can ve malını feda ile mahud komite eşkıyasıyla iki defa kavga ederek beş on gün içinde gaileyi bitirip koca Bulgaristan'ı Girit gibi berbat etmemesi mahud Sabri Paşa çekemeyerek ve mir-i müşarünileyhin zamanında Tırnova'nın hüsn-i idaresi bozamayacağını aklı keserek bazı zemin ve zaman ile buradan kaldırdıktan sonra mutasarrıflığa gelen Hilmi Paşa üç dört ay içinde idareyi karma karışık ederek yıkılıp gitmiş ve artık bunun yerine bir erbabı gelir. Ümidiyle ahali memnun olmuş iki çıka çıka mukaddemce bizim tahrirat müdürümüz ve bir altına takla attırdığımız Haydar Bey mutasarrıf olarak ve fukaranın altıncıklarıyla dibdibe dârâtini düzerek çıkageldi. Bu adam şimdiye kadar hiçbir reis-i memuriyette bulunmadığı cihetle ne zatı ve ne de hizmeti Babîâlî'nin malumu olmadığı halde böyle bir memuriyet mu'tenayı nasıl yakaladığı erbab dikkate badi-i mülâhaza olarak türlü manalar verilmekte idi. Hatırlara gelen boyu posu ve endam ve kıyafeti önü arkası sanki Ali Paşa Efendimiz hazretlerinin burnundan düşmüş gibi tabiki onun aynı olmakla Ali Paşa bunun fotoğrafıyesini görüp zatına benzerliğine veyahut Tahrirat Müdürlüğü'nde mir-i mumaileyhin ve o vakitdenberi hizmetinde bulunan iki nefer Bulgar delikanlısının ettikleri rezalet ve alemde görülüp işitilmemiş fezahat şenaât muvafık tab' Ali olmasına mükafat buyurulmuş olmasıdır denilir iken meğer daha başka fezail olduğu bir meclis aşiretde mutasarrıf mumaileyhin ifadat müftehiranesiyle meydana çıktı. Şöyle ki Akif Paşa yadigârının vali olupta Ruscuk'a geldiği zaman istikbale çıktığında bu Beyfendi herkesten evvel seğirdip ve müşarünileyhin ayaklarını öpüp yüzünü gözünü kunduralarına sorduktan sonra kulağına doğru yaklaşarak Midhat Paşa'nın zatını ve idaresini takbih ve tezyif ile bu kıtadan vücudunun kaldırılması hakkında Babîâlî'nin muvaffakiyetine teşekkür etmesine ve nâsiye-i halinden ve ağızdan çıkan müzahrefâtdan zamana muvafık olan dirayetini anlaşılmasına mebni Tırnova mutasarrıflığını kapmış ve bazı mahremlerine söylediğine göre Şura-yı Devlet odasının Reisi Mahmut Bey'e de beş yüz adet yüzlük altını yutturmasıyla bu mensuba geçmiş imiş. her nasılsa sû-i vücuh Erba'anın birisi veyahut cümlesi birden

yardım ederek Beyfendi mansıba geldikte doğrusu çok himmet ve gayret sarfıyla Midhat Paşa'nın usûl-i adilesini ve Ali Bey'in asar-ı hasenesini çabuk mahv ve nâ-bedîd idi verdi. Sirkat ve rüşvet kapılarını kolayca acı verdi. Eşkîya ve kıta' tarika kemaliyle serbest verdi. Yollarda ve kırlarda adam soyup öldürmek adet hükmüne girdi. Beyefendinin oğlanlarının bozdurdukları ebkar muhadderâtın ah ve enîni ayyuka çıkararak şimdi şerlerinden kasaba içinde çocuklarımız ıyallarımız gezemez oldu. Beş kuruşa kadar rüşvetle veyahut oğlanların emriyle hapishaneden mahbus çıkarmak ve bilâkis töhmetsiz habiste çürütülmek kanun oldu. Ve sokakta İslâmı tahkir etmek ve hakkını ibtal idi vermek mensubattan madud oldu komite takımın direktörü olduğu cümlemizin malumu olan Bulgar muteberanından Karagözoğlu İstifan Efendi'nin ispiroto fabrikası Rusya casuslarının mukarrı ve kendisi hâkim ve müftü ve muhasebeci ve Mecalis Nazırı ve zabtiyelerin en büyük zabıtı ve emval-i miriye'nin sahibi oldu. Acaba bizim şurayı devlete alınan azamızın kulağı sağır mı oldu. Yoksa dili mi tutuldu. Ah sahipsiz kalan koca Bulgaristan elden çıkmaya yaklaştı. Ah kırlara Babiâli'yi yahud yalnız Ali'yi yoklasak olmaz mı? Bunca halkı beladan kurtarsak olmaz mı artık yandık ateş içinde kaldık nereye müracaat edeceğimizi şaşırarak hâsılı idare-i haziranın hüsn-i tesirinden sancakça İslâm ve Hristiyan bir dereceye geldiğine cümlemiz hanelerimizde pür silah beklemeye mecbur olduk. geçenki gibi komite geçti lakırdısı çıkıverse yahut şöyle bir ufacak gıcırta zuhur eylese hüda hakkıçün komiteye falana bakmay vaktimiz olmayıp İslâm ve Hristiyan birbirimizi kırıp geçireceğiz hemen Cenab-ı Hak muhafaza buyursun efendim.

Raybe'l- Menûn

Terakki gazetesi hal ve mevki münasib yazdığı güzel şeyler sırasında rüşvet maddesinin aslından ve ondan nehye dair âyât-ı Kur'aniye ve ehadis-i nebeviyeden bahsedip der ki (rüşvet dört kısma munkasım olup birincisi tekallüd-i kaza veya imaret ve ikincisi ibtal-i hak için âhz ve i'ta kılınan üçüncüsü defi mazeret veyahut celb-i menfaat zemininde bir işi tesviye etmek dördüncüsü mürteşiden gelecek teadiyâtdan lede'l-havf önünü kestirmek üzere verilen akçe ve boğçadır ki şıkkeyn evvelin ahz u mu'ta ve ahirin yalnız âhz-i haklarında haramdır)

Şimdi sadrazam iffet-i şiyem Ali Paşa hazretlerinin Hıdiv Mısır'dan kapu yoldaşça aldığı on iki bin kese ile tayyârât saire bu iksam erbaa'dan hangisi muvaffak olduğunu da beyan edebilirse terakki aferine şayan olur.

Badehu mürteşinin iksamını beyan-ı sadedinde (fazihâ mufassılayı irtikab eden yağını veya fakir olur. Fakirden murat varidatı masârifâtına kâfi olmayan zattır. Erbab-ı servetden olursa irtikabına başlıca sebep cehalettir. Çünkü cahil cesurdur. Ya dadanmak zira dadanmış kudurmuştan beterdir. Ve bilahındır ki ahmak sandıkça damağında vahâmet akıbetinden kendisini kurtarmaya sarfedecek nakd-i dirayet bulamaz fakir olarak sınıf selase-i mezkure dahilinde bulunanların ekserisi irtişa ederler haricinde olanlarında bazısını istikbalde olur şöyleki idaresi altında bulunduğu emirin tabiyatına mülâyim hareket etmezse şayet infisal edeceğini emsali delaletiyle fehmeder) bu halde bizim Ali Paşa'mız efkâr'ül-fukâra denmeye sezadır. zira zavallının iradı masrafa kifâyet etmezde kapı yoldaşça ianeye ondan dolayı kuhtaç olur. Ve mademki zir-i idaresinde bulunan ırz'ın tabiyata muvafakat vesile-i irtikab ve rüşvettir. bizim sadrazam hazretleri bu müşride oldukça devletin taktir-i memurin varsa artışa etmeleri emr-i tabiyi olur. ol taktirde mücâzât kanuniye gibi tehdit onun men-i irtişada kat'an dahili olamaz.

Arif.⁵⁴

Bir (çek) çekmiş ki yirmi beş milyon frankın tediyesini emir edermiş.

İsmail Paşa'nın Rothschild Kumpanyası'nda yüz elli milyon ve Londra'da (Bazenli) kumpanyasında yüz iki milyon frank akçasi mahfuzdur yüz milyon frank dokuz yüz bin kese kadar akçe edeceğinden mahfuz olduğu rivayet olunan para bizim İstanbul hesabınca iki milyon üç yüz bin kese raddelerine baliğ olur. Sair bankalarda ve Mısır kumpanyaları ve fabrikaları üzerinde yevmiye terakim eden mebâliğ ile Mısır'da ve İstanbul ve Avrupa'da bulunan emlak gayrimenkulesi dahi hesap olunacak olursa onun ceminde bizim kalem-i aciz rakamımız şaşar kalır. Acaba Sultan Abdülaziz'in servet zatiyesi taktirdir.

Rumeli demiryolu muteahhid ahiri (zira bu sekizincisidir) Mösyö Hirsh canibinden kumpanya Teşkil-i zeminde arz olunan şeraiti reddedilmedinde Kurdi

⁵⁴ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 27, Rupert Street. Martin'e Haymarket, W. Londre.

Mobleye cemiyeti tarafından karar verildiği Endanpance ve Paris Liber gazetelerinde mahkîdir.

Bundan anlaşılın Nafia Nazırı Davut Paşa'nın birkaç defa Avrupa'ya seyahat edip keml-i iftihar ile ilan ettiği muvaffakatin husûle gelmediği ve o kadar zahmetlerin sağdıç emeği haline girip bu sevk-i ümit dahi munkatı olduğu cihetle o seyahatler için hazineden verilen harc-ı râhlar ve taraf-ı Şahaneden bezlolunan aferinler pepeler ve istikrazat etse karşılığına bu tariki rehin etmek için Babîâli'nin zihninden geçen tasavvurlar hep ber hava olup fakat Mösyö Hirch'in zaman tarik ile hazineye yatırdığı beş milyon kâra kalmıştır.

Fransa gazetelerinin rivayetine göre Rusya Devleti Hariciye Nazırı Prens Gorçakoff ağırca hasta olduğundan nezaret-i mezkûrenin dersaadet sefiri General İgnatief uhdesine ahalisi mukarrer imiş. İgnatief Bulgaristan, Girit, Sırp, Karadağ meselelerinde görünen etvar-ı mefsedetkâranesinden Devlet-i Âliyye hakkında olan efkârı malum olmakla nezaret-i mezkûreye nasip edildikte Şarkca ne karışıklıklara sebep olacağı ve (*Figaro*) gazetesinin Petersburg muhbirinden aldığı tahkikata nazaran Rusya Devleti'nin Şark Meselesi üzerine öteden beri menvi-i zamiri olan tasavvurat Rusya memalikinde taraf taraf yapılmakta olan demiryolların ilerlemesiyle kuvve-i garibeye geldiğinden bu tebdil Nezaretin dahi mücerred ona mebni olduğu şüpheden biridir.

Devlet-i Âliyye'nin lisan-ı resmîyesi olan (*Takvim-i Vekayi'*) şimdiye kadar birçok şekile girip çıktığı gibi geçenlerde ser-levhası dahi tebdil olunmuştu. Bu kere mezkur ser-levha tekrar değiştirilip iki canibine iki ay resmî konulmuş ve müteferrik satılan mahaller ile abone mahalleri kaldırılmıştır. Devletin hal-i zaa'fı günden güne tahvil etmesiyle lisan-ı resmîyesinin dahi ara sıra dönüşmesi cay-ı taaccüp olmayıp fakat baş dönüşeceğine lisan değişse de doğru söylemeye başlasa devletin şan ve namusuna daha muvaffak olur.

Terakki gazetesi cehele karşı ilan harb ediyor. Ya Ali Paşa buna nasıl müsait bulunur. Cehele karşı harb demek cehelin tarafdarını muharebe demek olduğundan Babîâli'nin bu babda sükutu cay-ı istiğraptır.

(Hayreddin) imzasıyla *Terakki* gazetesini aralıkta lekeleyen zatın kim olduğunu bilmediğimiz halde yazdığı makalat-ı müdahineneden kendinin Ali Paşa prestişkâranından bir haris cah olduğunu istidlal etmiştik bu defa (260) numaralı terakkide (Dersaadet'e) Seyahat eden Avrupa Hükûmdar ve Hükumdarzadelerinin Meşhudanı) unvanıyla yazdığı bir makale-i garib'ül-mailde Devlet-i Osmaniye'nin birinci derecede bir kuvve-i berriye ve bahriye-i askeriyeye malik olduğunu ve Saltanat-ı Seniyye bahrinden olan memalik-i sahiliyesini her tarafında bulunan kale ve liman-ı istihkamat-ı saire ile muhafaza etmiş olduğundan donanmamızın Avrupa Devletler'i donanmasından ercah bir vechile istikmal-i azimet Bahriye-i Osmaniye'ye kâfi bulunduğunu ve Saltanat-ı Seniyye'nin mesarif-i malumesine nisbetle düyûn-ı hazırası asla istiksar olunamayacağı) bir tarz sade dili ve eblehkaribi üzere beyan ettiğinden eğer kendisi bu lisan ile umum milleti aldatmak ümidinde bulunacak bir divana değil ise Ali Paşa'ya bu tarik ile gazez-i ihlas adeta onu divane yerine koymak manasına çıkacağından bundan asıl maksadı ne olduğu anlaşılabilir meğer ki makale-i mezkûra Ali Paşa'nın kalemini veya emir ve tenbihi ile yazılmış ola o halde Sultan Abdülazizi aldatmak meramı tayin-i maksat edip iştibah zail olur.

Yine *Terakki* gazetesinin (274) nüshasında münderic bir varakada der-dest inşa bulunan (Darü's-şafaka) için iane-i nakdiye veren Zat-ı Şahane ile Vükela ve bazı memurin ve ümeradan ibaret olup tüccar ve esnaf ve ehad-ı nastan bir kimse tarafından muavenet olmadığını ve eğer bu himmetsizlik mekteb-i mezkurun yapılması yalnız kâğıt üzerinde bildirilmiş fakat öyle bir şey yapılmamış diye hayalât tarafına zehabdan neş'et ediyor ise mezkûr mektebin üçüncü katı yapılmakta olduğunu ma'a-teessüf beyan ile bir eskici fıkrası dahi ilave edilmiştir. Bu varaka sahibin hamiyet-i milliyesine diyecek yok ise de kendisi ya taşralı olup İstanbul'a yeni gelenlerden veyahut İstanbullu ise bizim devlette şimdiye kadar cereyan eden ahvale layıkıyla kesb-i vukuf etmemiş ve bu misillü hayrât için mukaddemleri para vermemiş takımdan olması lazım gelir. Zira bir adamki bundan akdem-i harikzedegân için erbab-ı hamiyet tarafından verilen on iki bin kesenin nısfı nasıl eklü belîğ olduğunu vukuca darü'l-fünun nice kalıplara girdikten sonra şimdi ne heyetde bulunduğunu bile bu sözü lisana alamaz ve eskicinin hamiyeti ise verdiği paranın gittiği yerden emin olmasından naşı olmakla o dahi berikine misal ve kıyas tutulamaz

evet eskici Kasbar üç evladının saadet-i ömrünü kendi lezaid-i nefsanîyesine tercih ile yevmiye kazancının nısfından ziyadesini onların tahsil-i ulûm ve maârif eylemelerine tahsis eylemesi mukteza-yı hamiyettir. Ve tebaa-ı Hristiyandan daha nicelerin evladı perdelerinin bu yolda fedakarlıkları ile millet mekteplerinde ve Avrupa'da tahsil-i maarif eylemekte derler lakin bu millet mekteplerinin azâsı millet-i intihabıyla mensûb meclisleri ve meclislerin intihabıyla memur nazır ve müdürleri olup beher sene aza-yı Meclis marifetiyle mekteplerin muhasebesi rü'yet olunur. Nazır ve müdürlerden birinin marazîsi vukua gelirse azl ve tebdil edilir ve hocaların içinde liyakatsiz ve devamsız ve hamiyetsiz olanlar varsa değiştirilir. Mekteplerin itmam-ı levazım için tahsisata zam eylemek iftiza ederse meclis marifet kararıyla tayin edilir. Ve evkat-ı muayenesinde azayı meclis dahi tebdil ile yerlerine ahırları intihab kalınır. Bu sebeplerden dolayı gerek mezkur Kasbar ve gerek onun emsali erbab-ı hamiyet o mektepler için verdikleri paranın mahal sarfından emindirler bizde de iş böyle midir....?

Biz de her ne zaman o misillü hayrata müteallik bir i'âne-i tertibi iktiza ederse derhal vükelayı fihâm-ı hazıratı ile onların çerâğ ve mensubatından bir takım aç kerkesler içine parmak sokarlar sonra cem' olan paranın hesabı külliyyen unutulup savrulmaz mahvolur gider yahut çobanın toklu hesabı yolunda bir dilli defter yapılarak halkın hayır maksadıyla dışından, tırnağından eksiltip verdiği paracıklar bir soru hergeleye tume-i şikar olur. Bir zamanlar kaimeler kaldırılacak denilerek ashab-ı maaşın muhassasatından öşür ve semenler (kasr) olundu. Kaimeler ise eksileceğine tezayüd etti. Bir vakit muayyende tedavüle çıkarılacak diyerek taşra ahalisine cebren kaimeler dağıtılıp nakden toplandı sonra birçok mahallerde hükûmetin cebriyle hizmet-i fahire olarak hazineye teberru ettirilip bir takımları hala ashab-ı yeddinde duruyor. Rusya Meselesi'nde ahaliden mübâya'a olunan zehair ve hayvânâtın ve ucuratın senedatı el-yevm ahali-i yedlerinde olduğu halde bu ahali bekayâ-yı atika için mahbuslarda çürüdüler ve bu senetlerin mahsubu icra edilmez kaldırmaların tamiri için (Müslümanlardan) bâ-gîr ve arabası olanlara vergi tevzi edilir halk çamurlara boğulur keza ve keza

İşte bu sebeplerden naşî idare-i hazıranın enzar-ı milletde vaka ve itibarı kalmadığından herhangi iş ki içinde hükûmetin parmağı bulunur. Artık faidesi ve

muhsinatı ile *Terakki* gibi bin gazetenin sahifeleri doldurulsa kimse kulak asmaz ve bir para vermez. Ve bundan milletin hamiyetsizliğine hüküm ile hiç telaş etmekte iktizaa etmez zira tecahül-i hamiyetsizlikten değil belki emniyetsizliğindedir.

Arif.⁵⁵

Azamın idarelerde bir nevi tebdil-i riyasetden ve hakikatde adem-i tedbirinden neş'et ettiği meselelerin lehçesinden malum.

Üç senedir edilen bunca itiraz vatanın semeresi yani sadrazamın heyecan efkâr-ı âmmeden akıbet tenbihi bu mertebede imiş. Buna zulm bu ne bataklık vah İslâm vah bu mertebe zulm ve adaveti müşrik devleti irtikab etmez zulm ve tuğyan ve küfür ve adaveti işte budur.

Milel-i Gayrimüslime bu halleri gördükçe İslâm-ı dininin Bab-ı siyasetde kusuruna arv etmekte. Bunu İslâm nasıl kabul eder işte İslâmı fıkıh kitaplarından mücteba ve nehr-i faik ve semer naşı zalimin ve zalime muavin ve zalime sâu olanların katiline ve katilinin me'cûr ve musâb olacağına fetva verdiler. Ve billahülkerim katli farz olan kafirleyim işte bu zalim-i zemim Ali Paşa'dır. Etraftaki süfahanın lâ'ubâliyânesi dahi hep onun yüzündendir. Biz Padişahımız Abdülazizi hâlâ mütedeyyin ve imam biliyoruz bu kâfirin ibadullaha edegeldiği mezalimi onun adem ittılâına hamlediyoruz. Artık gaflet ise Padişaha dahi oluverir. Uyanmalı çocuklar gibi aldanmak ve oyalanmak ise hep aldanmak artık ihvân-ı vatan gözünü açmalı.

İşte bu abd-i aciz kalıp halisimden ileri gelen bir meseleyi vatan karındaşlarıma pek açık olarak ve sadıkane ifade ve tebliğde kusur etmedi. Zannederim bildiğimi ketm etmeye muvafık olduğum için huzur baride mesuliyetden kurtuldum itikadındayım

Suavi⁵⁶

⁵⁵ Imprimerie Centrale de la JEUNETURQUIE, 27, Rupert Street. Martin'e Haymarket, W. Londre.

⁵⁶ 3, Rue Chateaubriand, Paris

(İstanbul'dan Mektup Fi 28 Şaban Sene 86)

Şimdi herkesin nazar-ı dikkat ve tereddüdü Mısır canibine matuftur Server Efendi vesâtiyle gönderilen ferman ile bizzat Sultan Abdülaziz hazretleri hıdiv Mısır'ı daire-i vazife tâbiyyete davet ettiğinden ekser erbab-ı vukuf bir cevap muvaffakat vürudunu memul ediyorlar. Zira bunların kavlince hıdiv Mısır kendini Ali Paşa ile hem-rütbe tutmaya tenezzül etmediği cihetle onun tarafından gönderilen mektuplara malum olan yolda cevap vermiş ve şimdi bizzat Padişah muhabereye giriştiğinden bununla kendinin hükümdaran sınıfında bulunduğu mana tastik olunmakla gelecek cevabın memule muvaffakat edeceğinden şüphe yok imiş hatta bu suret Hıdiv'den suret-i mahsusa da Ali Paşa'ya bildirildiğinde kendinin azimet nahvet ve azimeti cihetle o emirde cevab red vermiş ve onun için mesele şimdiye kadar keşâkeşde kalıp süfera-yı ecnebiye tavassutuna müracaat edilmiş ise de Hıdiv'i kararından döndürmek kabil olmamakla ferman-ı mezkurun tahrir ve irsaline karar verilmiş fakat muslihâne bu yüzü Zat-ı Mülukâne'den mektup tutulup fermanın asdarına inzar-ı ecnebiye de ve Mısır ahalisi nezdinde verilecek ehemmiyet sebep gösterilmiş ve bazı tahkikat-ı mahsusaya göre irsal olunan fermanın mazmununa sureten muvafakat olunduğu halde Hıdiv'in ihtilaf ettiği noktaların yine kendi maksadı üzere tesviyesi için ileride suret-i mahsusada bazı imtiyazat verilmesi İngiltere Sefiri (Eliot vasıtasıyla hafiyyen vaa'd ve tebliğ edilmiş olmasına mebni İsmail Paşa tarafından cevab-ı muvaffakat geleceği muhakkak suretinde beklenirmiş ve geçenlerde Mısır üzerine hareket ettirilmek için askerce ve donanmaca teşebbüs olunan hazırlıklar ve Hıdiv'in adem-i muvaffakati taktdirinde ilan-ı azli gibi laf ve gūzaflar bilcümle Ali Paşa'nın mukaddemce Hıdiv-i Mısır'dan almış olduğum kapı yoldaşca ianelerden dolayı Padişahın zihninde merkur olan tarafdarlık şabesini izale için tertip olunmuş. Mukaddimat ustadane imiş ve bir rivayete nazaran İsmail Paşa doğrudan doğruya Zat-ı Cenab-ı Mülukâneye bir arıza gönderip bunda meselenin şu hali kesbetmiş bütün Ali Paşa'nın başı altında olmakla eğer o işten çekilirse her bir irade-i Şahanelerine imtisal ile beraber gelir. Tefsil hali hakpay Şahanelerine arzederim demiş ve bunun özrüne Ali Paşa'nın biraz müddet sonra azli kararlaştırılarak mezkur ferman ona mebni yazılmış Babîâli beride bu ustalıkları icra etmekte iken ötede Zat-ı Şahane işleri yalnız ardından görüp beyhude hiddet ve şidet ettiği nazar teessüfle görülüyor. Sultan Abdülaziz'in safvet ve hamiyeti herkesin

müsellimi olduğu halde hakayık-ı ahval kendinden ketm olunduğu ve yanındaki mukarriblerin cümlesi Ali Paşa'nın hizmetkâr meclûbu olup içlerinde doğruyu söylemeye cüret eder. Bir adam bulunmadığı cihetle Padişah kendi eftarında yapayalnızdır hatta geçen gün bu mesele üzerine Dahiliye Nazırıyla söyleşirken hiddetlenip tokat bir temiz dayak atmış ve o aralıkta Mabeyncilerden birisi kurtarmak üzere araya girip o dahi payını almış olduğu ve bunun üzerine Şirvani baş temarüz ederek birkaç gün kapıya gelmediği ve bu vakanın ertesi günü Ali Paşa dahi bir yaylım ateş yemiş ise de hele dayak yemeksizin yakayı sıyırdığı mütevâtiren işitildi hâlbuki asıl fesadın men o olduğundan dayağı uyumlu idi.

Sarayın geldi gitti tahtası hükmünde olan Nevres Paşa bu kere yine tard edildi. Bunun için saray halkı iki sebep beyan ediyorlar. Reis-i sabık Serkurenâ Cemil Bey'in birçok irtikabatı ve ondan müterakim bir hayli akar ve iradı olduğunu bir münasebetle Zat-ı Şahane'ye söylemiş hilaf-ı memul olarak işin tahkiki murad olunup Dahiliye ve Maliye Nazırıyla sair bazı zevatdan mürekkebe bir komisyon akdiyle tedkikat-ı lazıma bilicra ifade-i mezkurenin hilaf-ı vâkı olduğu zahire çıkmakla deffolunmuş ve diğeri birkaç gün mukaddem Nevres Paşa yadigarı hulus için Ali Paşayı huzur-ı Şahane'de birçok medih ve sena etmiş zat-ı mülukane “ sus edepsiz ben onun ne olduğunu bilirim” diyerek kendini azarlayıp birkaç gün sonra Yıldız Kasrı'nda Nevres Paşa gelince yanıma gelsin diye irade buyurulmuş biraz sonra Nevres Paşa gelmiş ise de uşağı setresini götürmemiş olduğundan ve cisim melhame icabınca mabeyn içinde ona uyacak setri bulunamadığından bilzarure beklemesi lazım gelmiş biri taraftan Zat-ı Şahane hani Nevres diyerek sıkıştırdığından nihayet kendisi gelmiş ise de uşağı setrisini getirmediğinden huzur-ı Şahaneye çıkamadığı ifade olunmakla öyle ise o yine gitsin diye irade buyurulmuş.

Bağdat Valisi Midhat Paşa'nın azliyle şehriye on bin kuruş maaşla icra-yı tekaidliği ve Şam valisi Raşit Paşanın Bağdat Vilayeti'ne memuriyeti ve fakat Midhat Paşa şayet ilan-ı isyan ve istiklâl eder. Tasavvuruyla ilan olunmadığı havadisi beyne'l-havas deveran ediyor. Midhat Paşa ile Raşit Paşayı bir kere muvazene etmeli Bağdat'ın ehemmiyetini ve Midhat Paşa'nın şimdiye kadar orada meydana götürdüğü hizmetleri düşünmeli bir de Ali Paşa'nın onun hakkında olan arz-ı

malumunu hatıra getirmeli bu irade ile bu devletin ıslahatı ondan sonra ümit etmeli....

Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa dahi tekâüd edildi. Lakin aslı hâlâ anlaşılamayan bir sebebe mebni Seraskerliğe mahsus maaş ve ta'yînât verildi. Ömer Paşa, Girit Vakasından biri hamîr işte karışmayarak yalnız resmen meclislere gelip kendini halde bu vecihle kendinin işten çıkarılması için herkes bir türlü mani vermekte ise de bunun asıl manası Girit Meselesi'nden dolayı Sadrazam Hazretleri'yle Serasker unvanı Paşa'nın kendisine bağlamış oldukları bazı nefsanîyet kaziyesi olduğu zahirdir.

Mekteb-i Tıbbiye'de tahsil eden talebeye mevcut-ı gayret olmak için hastaneler nazırı Marko Paşa'nın bir vakitden beri sarfettiği mesai ve ikdamat doğrusu sezâ-vâr tahsin ve mükâfattır. Geçenlerde Yunanlı (Kriso) namında birini iki bin kuruş maaş ve dört nefer tabiyetini ile nakşinde bulunan taburun tababetine memur etti. Bu kere dahi (Bungaski) namında kendi familyasının akrabasından bir zat ki Girit Meselesi esnasında isâf ile muhabere ve mükâtebesi tebeyyün ettiğinden rütbesi refi ile hizmetden tardolunmuş idi. Onuda Cezayir Bahr-i Sefid ser-tabiliğine gönderildi. Ancak bazı tahkikata göre merkumun usât tarifiyle muhaberesi Devlet-i Âliyye'nin zararına taallük eder. Bir yolda olmayıp yalnız Girit Cezire mi ummadığı şeref-i istiklale nail olursa Marko Paşa'yı Prensligine intihab ettirmek için bazı mevaid-i arzında ibaretmiş. Bu halde onun mazhar-ı mükâat olması emr-i tabidir.

Arif.⁵⁷

⁵⁷ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 27, Rupert Street. Martin'e Haymarket, W. Londre

77 HÜRRİYET 1285

Numara: 77 10 Ramazan Sene: 1286 13 Aralık 1869

Matbaası Londra'da 27 Rupert Street Numara 27

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

İLAN

Hürriyet gazetesinin matbaası bu kere tebdil olunmakla ba'dezin gönderilecek muharrirat taraflarının bilade muharrir mahale yazılması ihtar olunur.

(Mısır Meselesine Dair Gazetelerdeki İhtilafat)

Çıkan hafta havaların uygunsuzluğu cihetle İstanbul postaları vaktiyle yetişemeyip gerek Fransa ve gerek İngiltere gazetelerinin mesele-i mezkûreye dair yazdıkları havâdis yalnız sûr-ı mahsusada aldıkları telgrafnamelere mebni olmakla garip garip şeyler yazdılar muahharen Mısır'a gönderilen beyannameye kimisi ultiatom yani katl'ül-müfad bir teklifname kimisi dahi o mealde bir ferman tesmiye edip eğer Hıdiv-i Mısır bunda münderiç olan teklif katiyeyi bila şart kabule müsârâ'at etmezse derhal azlini ilan etmek kararında olduğunu ve bundan hasıl olacak nice ve haymeyi ve hususiyle Şark Meselesi'nin uyanmasıyla yine Avrupa'nın başına bir gaile çıkacağını ve bu mastuatın cümlesi Rusya entrikasından neş'et edip hatta memleketin idaresinde imtiyazat-ı ecnebiye lağvine Rusya'nın muvaffakatı dahi bu manayı tesid eylediğini ve çünkü Babîâli'nin muhafaza-i tamamını için yalnız İngiltere Devleti uğraştığına mukabil Mısır'ın vakaya hukuk imtiyaziyesi dahi Fransa, Avusturya, Prusya, Rusya, İtalya Devletleri tarafından mütefekka iltizam olunduğu cihetle bu mesele ileride beyne'd-düvel bir politika

rengine girip bais-i teşvişat olacağını beyan ederler. Ve bazıları dahi mezkûr beyanname öyle şiddetli bir lisanda ve kati' surette yazılmayıp bilakis gayet mollâyâne ve Hıdiv'in teskin hararetini müstelzim olacak ibarât-ı huluskârane üzere olduğunu ve Hıdivin adem-i muvaffakati halinde azline tasaddi olunmayıp fakat muahharen inâbet-i mahsusa kabilinden olarak verilmiş olan imtiyazatın geriye alınmasıyla iktifa kılınacağı ve mademki zat-ı mesele öyle ağır ve müşkil bir şey olmayıp mücerred iki tarafın infalât şahsiyesinde tevellüt etmiş. Bir nokta ihtilâftır ve mademki bu iş tarafının ağrazında bırakıldığı halde kesb-i cesamet ederek ileride hakikat urbanın başına bir dağdağa açacağı muhtemel ve Avrupa'nın vakaya asayışı ise her devlet için münteha-ı amildir cümleden evvel İngiltere ve Fransa Devletler'i aralarında uyuşarak buna bir karar verecekleri şüpheden azade bulunduğunu ve hatta geçenlerde Mısır üzerine hareket-i iktiza ettikte hazır bulunmak için Tersane-i Amire'ce teşebbüs tehyi'at Fransa Hariciye Nezareti'nden Mösyö Bourée tarafına çekilen bir telgrafname üzerine terk ve tehir olunduğunu söylerler.

Bunlardan hangisinin makrun-ı sıhhat olduğu ileride vukuat ile sabit olacağından asıl bizce şayan mütâlâ'a meselesinin esasiyle suret-i cereyanıdır ki atide her ne vecihle ref û pezir olursa olsun bu yaranın eseri kalması ve arasına teperek akıbet-i teşennüc haline girmesidir. Ve bu nokta-ı itibardan devletimizin heyet-i umûmiyesi nazar-gâh imana götürüldükte şu yirmi otuz sene tarafında ne türlü tedâbir-i şâfiyye ittihazıyla ne belalara uğrayıp ne derecelerde tenzil ettiği görülerek bununla pîş-gâh-ı tarikimizdeki huferat hevl-nakdan ümid-i selame akla baid görünüyor. Çünkü Cenab-ı Hâkim mutlakın menzile-i idrak beşerden yalnız olan sanayi' kudretinden biride nice milyon nüfusun imama sahih saadet ve neketini ekseriya bir iki şahıs garazkâran kabza-i hükm ve havasına eylemesi kaziyesi olup bu yüzden nice akvam ve milel ve nice akalîm ve düvel muzmahil ve perişan olmuştur.

(Bir mülkü bir haris sitemkâr için yıkar)

(Bir kavmi bir münafık ile târumâr eder)

(Subhâne men tahayyerara fî sun'ihî'l-ukûl)

(Subhâne men bikudretihî ya'cizü'l-fühûl)

... Bilinmezki Devlet-i Osmaniye ve ona tabi olan akvam metbua hakkında kalem kudret ne güne çekilmiştir. Kemal-i teessüfle şu kadar görülüyor ki bir vakitten beri bu kadar milyon halk bu devlet bu memleket Hüsrev Paşa, Pertev Paşa, Fuat Paşa, Ali Paşa gibi birkaç haris ve münafıkın idare-i garazkâranesi altına düştü. Kırım'da Cuma namazı kılınmak manasına tegayyür olunan rüyalarla evvelki Rusya sefiri açılıp akıbetinde ardına muahedesini ve devletin mal ve askerice bunca zararını intaç eyledi. Yalnız bir Hüsrev Paşa'nın teşfi-i gayz ve kini için otuz seneden beri Mısır'da yerleşmiş olan Mehmet Ali Paşa'nın hemen azli fermanı ilan olunmakla eslafı gibi başı kesiliverir. Zuum olunarak sevk asker olundu. Nihayetinde Sadrazamın Konya sahrasında tutulması ve donanmanın Mısır'a ilticası gibi rezaletlerden sonra Sultan Mahmut gibi bir Padişah-i kebirin dert-i gayretle vefat etmesi ile hitam pezir oldu. Yirmi seneden beridir meydan-ı istiklal Fuat Paşa ve Ali Paşa ellerine geçip devletin canı hükmünde olan umur-ı Maliyesi öyle rahnelere ve yağmalara uğradı ki varidat mukanninesi bir mislini tezayüd ettiği halde her sene varidatının nisfi kadar haricden borç alarak ve iradenin nıfını borçlarının faizlerine verip her sene-i atiyeye bir o kadar da açıklar devrederek yaşamak yolunu tuttu. Tetimme-i vücudundan olan Memleketeyn, Sırb, Karadağ ayrıldılar. Şimdide mücerred Ali Paşa'nın keyfi kemalin ve garazı icra edilmek için Mısır Meselesi meydana çıktı. Allah verede bundan otuz beş sene evvel zuhura gelen Mısır oyunlarıyla Devlet-i Âliyye rahnedar edilmezden evvel yine Sadrazam tutulsa ve onunla iş bitse...

Eğer şimdiki Mısır Meselesi böyle bir karara müntehi olursa hem Devlet-i Âliyye hem de cümle millet-i Osmaniye'nin mazhar şükür ve sipâsî olur. Zira devlet ve millet-i kuvveyi muhakkak görünen varta-i indirasdan bu vesile ile korkutulur. Çünkü kazâyâyı müsellimedendir ki devletimiz şu yirmi otuz sene içinde ve hususiyle cülûs-ı hümayundan biri nisbet ve tasavvurun haricinde bir suret seria ile canib izmihlale yüz tutup gitmektedir. Bu müddetde ise zimâm-ı idare-i devlet münhasıra Ali Paşa'nın elinde idi. Egerçi Reşit Paşa asrında kendisi daha meydan-ı istiklâlde görünmez idi. Lakin ekser meham-ı Saltanat yine onun reyiyile görülüyor ve Fuat Paşa'nın zaman ikbalinde dahi Fuad Paşa yalnız şaşa-ı resmiye ile kanaat edip kâffe-i umurda yine Ali Paşa'ya müracaat edilirdi. Şimdi mademki devletin giriftâr olduğu haller bilcümle bu zatın tedabir sıkmasıyla husûle gelmiştir. Mademki

bu zat tahvil-i meşreb ve meslek etmek ve bir kere girmiş olduğu yoldan geri dönüp başka bir yol tutmak taht imkânda değildir. Mademki şu gidilen tarikdeki mehalin ve muhâtarât gizli kapaklı olmayıp meydanda durur. Mademki Ali Paşa avenesi ve çırakları ile Zat-ı Şahane'nin etrafını sarmış ve gözlerini bağlamış ve sefaretlerin sefirlerini ve tercümanlarını cemîlerle mahcup etmiş olduğundan devletin halâsı yani Ali Paşa'nın defi' için onlar tarafından hiçbir teşebbüs hayr memul değildir. Mademki Ali Paşa ahtapot gibi dört eli sekiz ayağıyla bu devletin cisminde yapışıp kanını emmekte ve kendi rızasıyla şikârini bırakmamak azimetindedir. Şimdilik buna çare Mısır askerinin Ali Paşa'yı tutup devletin başından kaldır. Mesnedin başka ne olur.

Ama şurası da bilinmelidir ki eğer bu keşmekeşin sonu böyle emr-i hayra asıl olmayıpta tefrika-ı kuvet-i İslâmiye gibi bir karara müntehi olursa kıyamete dek Ali Paşa'nın mazhar olacağı lanetden İsmail Paşa dahi hissedar olur.

Raybe'l- Menûn

Figaro gazetesi der ki (Hıdiv Mısır kendi hizmetinde bulunan sarrafının mükerreren vaki olan istid'âsına nazar is'âf ile iltikat edip iki parmak önünde ve cigara boyunda bir kağıt parçası göndermiş yani Rothschild kumpanyası üzerine.

78 HÜRRİYET 1285

Numara: 78 17 Ramazan Sene: 1286 20 Aralık 1869

Matbaası Londra'da Rupert Street Numara 27

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

İLAN

Hürriyet gazetesinin matbaası bu kere tebdil olunmakla badezin gönderilecek muharrirat zarflarının bilade muharrir mahale yazılması ihtar olunur.

Suavi Efendi tarafından gelen mektub sureti Fi 7 Ramazan sene 1267 bir memleketin halkı devletinin idaresini teftiş ve tetkike başladıkça Vükela-yı devlet karşısında bir korkunç kuvvet-i saile peyda oluyor. efkâr amme dedikleri galiba bu kuvvetden ibaret olacak ben bu kuvvete korkunç vesail dedim. Çünkü saltanatın yani tasallutun düşmanıdır.

Bakalım ki tasallut bu düşmanına nasıl mukabele ediyor görüp duruyoruz ki musallat aleyhini hiç yapamadığı halde sersem yetim yerine koyup “yarın sana şunu alırım öbür gün bunu yaparım” diye oyalandırarak büyür. Arapların “mevâ'idun urkûbîye” dedikleri galiba bu olacak kinaye minaye lazım değil musallat dediğim düzce ve doğrudan doğruya hâlâ sadrazam Ali Paşa'dır. Musallatunaleyh biziz yani onun sersem yetim yerine koyduğu vatan erleridir. Evet halk şimdiye dek ne mevad-ı urkûbîye ile oyalandırmakta ve ne düzenlerle aldatılmakta bulunduğunu bazı' şevahid iradıyla göstermek lazım biz bunu göstermek için uzağa ne gidelim şimdi içinde bulunduğumuz hal-i hazır ahvalini beyan edelim bu ahvali beyanda ise mal ve mayeden bahse ne hacet reis ü ser olan Maliyeden bahis edelim.

Maliyede bunca tebdilat ve idarenin ekser cihetinde nice tabirat hep ıslahat namıyla yapılmışken iş bu 1286 sâl-i hazırda (1868-70) Maliyenin yedi yüz altmış bir bin sekiz yüz yetmiş dokuz kese açık masrafı kalkıştır. Muradım Maliye Nazırının inkâr edemeyeceği açıktır. Şöyleki:

	Kese Mesarif	Kese Varidat
Adi	3, 459, 428	337, 979
Fevklade	856, 740	192, 310
	<hr/>	
	4, 312, 168	3, 550, 289
	Kese Muvazene	
Mesarif	4, 312, 168	
Varidat	3, 550, 289	
	<hr/>	
Açık	761 879	

Bu açık nerelerden tecemmu ettiğini biraz şerh edelim herkese malumki Maliyenin senevi varidat ve mesarifi ikiye taksim olunup birine adiyeye diğerine fevkalade diyorlar. Evvela muvazene-i adiyeden bahis edelim geçen seneki (1868-69) mesarif-i vakıa özüne sâl-i hazırda (1869-70) ziyade kalınan mesarife işaret eyleyelim ki ıslahat namıyla icra edilen bazı' tebdilat-ı devlete ne kadar beyhude masraflar açmıştır tebeyyün etsin.

“Bu yıl geçen senekinden fazla mesarif”

Kese

Tezayüd eden duyûn-ı gayr-i müstekarre masrafı 12,700

Dahiliye nezaretinin bu yıl fazla masrafı	21,072
Divân-ı ahkâmın	22,150
Tophanenin	(...)
Zabtiye Müşiri'nin	8,823
Maârif ve Umûr-ı Nafia Namına	8,626
Maliye Nezareti'nin	1,688
Ticaret Nezareti'nin	1110
Evkafın,	6,000
Telgraf İdaresi'nin,	4,615
Posta İdaresi'nin,	1,102
Hariciye Nezareti'nin	0,324
Ceyb-i Hümayun	2,070

Bu yıl şu türlü fazla takriben yüz elli bin kese demek biz burada hasılat veren Posta ve Telgrafi dahi yazdık. Çünkü böyle posta hasılatı geçen senekinin aynı olduğu halde ancak idaresinin masrafı artmış. Telgrafa gelince Telgraf İdaresi geçen sene (1868) 4753 kese açık gösterdi. Bu yıl ise 7868 kese açığı var. Nerde hasılat?

Bu yıl aş'ar 65 bin, aded-i ağnam iki bin ve mea'âdîn iki bin kese ve aklâm-ı mütenevviadan dahi takriben bin kese aşağı düştü. Bunlardan mütecemmi altmış sekiz bin keseyi dahi yukarıda zikrettiğimiz fazladan açığa zam edildiğimiz halde 220 bin keseye baliğ olur. İşte bizce muvazene-i adiyeden hesabı bu fakat bazı varidat-ı Maliye Nazırının kalemiyle kabartılarak layıhasında bu yıl açığın (1869-70) 101 bin 449 keseye kadar ineceğini tahmin etmiştir. Haydi öyle farz edelim şimdi biz fevkalade varidat ve mesarif-i muvazenesini arayalım.

Kese Maliye Mesarif Fevkaladesi

Meskûkât-ı Gayr-ı Haliseyi Tecdid-i Masrafı,	16, 800
--	---------

Elden Çıkan Girit Varidatı,	17, 251
Mütenevvi Peşinler Faizleri,	25, 174
Fransa'da Schmid-General Peşinlerine Faiz	304, 958
Dahiliye'nin Fevkaladesi,	
Bosna ve Kıbrıs Mesarifi,	28, 899
Asakir-i Gayr-ı Nizamiye Mesarif,	18,422
Girit'in tertib-i idare masrafı,	16, 695
Harbiye Fevkladesi,	21, 735
Tophanenin,	30, 525
Turuk ve Şimendifer Namına İstikrazatın Faizleri	6,678

Fi Recep sene 1286 [Ekim 1869] Serasker Paşa'nın tanzim asker-i layıhasında istediği fevkalade 240, 000 kese dahi buna zam ve Maliye Nazırının bilkiyas ikrarınca olan muvazene-i adiyе bütçesindeki açık 101,449 kese dahi ilave edildikte takriben bir milyon kese eder ki işbu sal-i hazırda bilcümle varidatın hemen hemen üçte bir misli açık var demektir.

Kaldıki Maliye Nazırı Fi Rebiülevvelahir sene 1286 (temmuz sene 1869) deyn-i gayr-ı müstekratı beş milyon İngiltere lirası tahmin etti. Ve beş mah zarfında yani ilâ şevval senesine (ilâ ahir sene 1869) yedi milyon yedi yüz liraya baliğ olcağı kıyas edilmişti. Buna ve bi'l-cümle düyun bahsine ve hâlâ bu günlerde edilen istikrazat-ı hariciyeye dair tekdik dahi şimdilik şöyle dursun. Hatıra gelebilir ki her Maliye mesarif-i fevkaladesine karşılık varidat-ı fevkalade tedarik eder. Sahih öyle eder. Bakalım bizim Maliye işbu sâl-i hazır için şu merkurum mesarife karşı ne varidat-ı fevklade bulmuş

Kese şudur.

Bahtıyarı ve tâlig olarak iş'ar zayid edeceğimış 184, 750

Meskûkat-ı mağşuşe ayârını tebdilden

kâr kalacak imiş 7, 560

192, 310

Bu ne derece açık yalandırki sâl-i hazırda aş'arın 65 bin kese kadar tenzili bütçe müsveddesinin bir sayfasında gösterilmişken diğer sayfasında tezâyüd me'mul ediliyor.

Sadrazam şu tezâyüdü bu yıl bilcümle kavânîn-i mukarrerinin hilafına olarak memurların iltizam almasına ruhsat vermiş olduğundan memurlar rençberleri soyar bizde onları soyarız memul edemeyiz. Yoksa tâli-i menhûsundan zerre kadar hayır memul edemez. Böyle zalimin ne derece istidrâcı olsa berekete tesir edemez haydi bu iki kalem dahi sahih çıksın farzedelim.

Şu varidat-ı fevkaladeyi mesarif-i murakkamaya mahsub ettiğimizde hani geriye açık kalan 761 bin 879 kese kimin sırtından tesviye olacak.

İşte re'sü'l-mal ve sermaye-i devlet olan Maliyenin şu sene ki hali bu gösterilen mesarif kalemleri ise kat'an bir zarurete mebni olmayıp mahzen sadr

79 HÜRRİYET 1285

Numara: 79 23 Ramazan Sene: 1286 27 Aralık 1869

Matbaası Londra'da Rupert Street Numara 27

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

MISIR MESELESİ YOLUNA GİRDİ

Yani bu kere varid olan telgrafnamelere nazaran Server Efendi vasıtasıyla gönderilen ferman-ı âli ahkâmını Hıdiv-i Mısır kâmilen kabul edip idare-i nokta-i ihtilaf kıldı. Akdemce Makam-ı Sadaret'ten gönderilen mektupların meali dahi ferman-ı mezkûr medlûlünden ibaret olduğu halde niçin o zaman mazhar kabul olmadı. Şimdi ne sebebe mebni ru-yı muvaffakat gösterildi. Buraların hakikati henüz bizce meçhul ise de geçen hafta İstanbul'dan alıp nüsha-ı sabıkamızda suretini derc ettiğimiz bir mektupta beyan ve ta'dat olunan esbabdan birine müsenned olması akla garip görünür. Bu meselede evvel ve ahir bizim telaş ve teessüfümüz Devlet-i Âliyye ile Mısır İdaresi beyninde böyle bir mucibe-i infîâlin hudûsundan naşi olup yoksa harici ve dahili iki taraf ahvalinin buldukları daireden tecavüze mecal-i imkân ve ihtimal göstermeyecek birer merkezde bulunduğu malum olduğundan her asıl olsa tahaddüs eden ihtilafın velev muvakkat olsun mübeddil-i itilaf olacağında kat'an iştibah etmezdik. Zira cümlelerin bildiği şeydir ki bu meselenin bidayet-i hudûs Ali Paşa'nın irtikabından münbai's oldu. Eğer Ali Paşa beş on bin kese (kapu yoldaşça iane) ye irtikab ile Mısır'ın usûl-ı verasetini tegayyür etmemiş ve Hıdiv unvanı ile Vali Mısır'ı hükûmdaran sırasına çıkarmamış olsaydı. İsmail Paşa'ya bu gurur ve nahvet gelmez. Ve Ali Paşa dahi ianelerin arkası kesilmekle gazab ve hiddet edipte Hıdivi azrar daiyyesine düşmezdi. Mısır'ın muvazene-i Maliyesi resmen devlet-i

metbuasına arz olunmak ve Mısırca haricden istikraz akdine lüzum görüldüğü halde mukaddemce taraf-ı devletden istizan edilmek hususlarında ise mademki Babiâli'nin irtikab-ı mahcubiyeti ile ne muvazene-i maruzayı tedkik ile red ve cürha ve ne de icrası mutasavvir ve musammem olan istikrazın akdini men'a yârâ-yı iktidarı olamayacaktır. Bunların kabulünde Mısır idaresince bir bais ve mahzur olamayacak iken hıdivin şimdiye kadar dayanması ve makam-ı Sadarete iki ay tehir cevap ile hakaret göstermesi mücerred İsmail Paşa ile Ali Paşa'nın arasındaki infaalat-ı şahsiyeye mebni idi. Bu haletler dahi bütün Avrupa devletlerinin malumu olup hatta Devlet-i Âliyye'nin ne protestolarına ne de inkisar-ı hatrına asla riayet etmeyerek Fransa İmparatoriçesi ve Prusya Veliahtı ve sair prensler ve sefirler İsmail Paşa'nın kendi namına ettiği davete icabetle kanal küşadı resminde hazır bulduklarına ve eğerçi gerek İstanbul ve gerek Mısır esna-ı ihtilafta gösterdikleri evzâ ve kullandıkları lisan ile işin nihayetine kadar dayanıp icabında muharebeye kadar göze aldıracakları vadilerinde dolaşıtlarsa da ne İstanbul'un ve ne de Mısır'ın ahvâl-i malumesi öyle bir harbin vuku'na müsait olmadığı gibi Avrupanın mültezimi olan vakaya salih ve asayiş kaziyesi icabınca bunlar öyle bir delilik etmek isteseler bile Avrupa devletleri kendilerini bırakmayacağı bedihi olmasına nazaran mesele-i ihtilafın mugâlata-i kalemiye menzilesinden ileri gitmeyeceği daha evvelden görünür. Ve benabirin Babiâli'nin Mısır üzerine dü-temenna ve asker hazırlaması ve hıdivin ilan-ı azline ve bu mesele umur-ı dahiliyeden olmakla Avrupa devletlerini müdahale ettirmemek karar vermesi gibi neşrettiği laf ve güzaflar deli saçması tarzında mazhar mahire-i erbab-ı vukuf olduğu misillü Mısır İdaresi'nin dahi İtalya ve İsviçre ve İngiltere'den asker ve zabitan celb ve cemi'ne teşebbüsle mukabele ve müdafa karaltıları göstermesi dahi mel'abe kabilinden görünür idi. Her ne hâl ise mademki mesele bu vecihle hâl ve tesviye olundu. Şimdi bize merak olan şu birkaç noktadır.

Acaba bu itilaf kaziyesi tarafeynden hulûs ve safvet üzere mi husûle geldi yoksa iki taraf dahi kuyruk acısını ileride çıkarmak üzere mümâşât-ı sûriye mecburiyetinde mi bulundular...? Acaba bunun üzerine Hıdiv Mısır İstanbul'a gitmeye cesaret eder mi..?

Gittiği taktirce Ali Paşa, Makam-ı Sadâret'de bulunursa ne muamelede bulunacak...? Göreceği tabasbuslar tavassutlar üzerine Ali Paşa'nın telif-i kalbi sevdasına düşerek beş on bin kese (kapu yoldaşca) iane verecek ve Ali Paşa'nın kara şeytanı olan Nubar Paşa'yı ona cemile göstermek için hizmetinden tardedecek mi...? Acaba (*Kevkeb-i Şarkî*) namıyla İstanbul'da yeni çıkan gazetenin ikinci nüshasını okudu mu...? acaba hem soğanı hem dayağı yiyip hemde parayı veren mahud köylü gibi hem Ali Paşa'nın tahkiratını görüp hem para verip hem de onun evza-ı mütehakkimânesine ser-fürû edecek mi...? Yoksa bu hengamelerin cümlesi Ali Paşa'nın gurur ve nahvetinden ve irtikab ve hıyanetinden ileri geldiğini doğrudan doğruya Zat-ı Şahane'ye tefhim ile manend-i dâû'l-izâl cisim devlete yapışmış olan şu haini ümmet-i Muhammet'in başından def'e himmet edebilecek mi.. yoksa hiç İstanbul'a gitmek niyetinde değil mi...? öte yandan dahi Ali Paşa, Hıdiv'in İstanbul'a vürudunda yüzüne ne yüzle bakacak...? utanmadı da baktı diyelim ya kapı yoldaşca ianeyi Hıdiv'den ne zemin vasıta ile koparacak....? Hazine-i devletden yaptırılmakta olan konağı için hediye mi denilecek...? Yahud ahibbasına muvaffak olduğu cami-i kebir ve sebil-i dil-pezirin mensûbat-ı uhreviyesine iştirak gibi bir ibare mi kullanılacak ...? Ya Nubar'ın defi teklifine mukabil o dahi sevmediği bir memurun Babîâli'den defi' suretini meydana korsa nasıl red ve mukabele olunacak... ? Ya hakayık-ı ahvali hîn-i mülakatda zat-ı mülûkâneye söyleyecek olursa ne türlü hile yalanlarla önü kestirilecek....?

(İstanbul'dan Mektub Fi 12 Ramazan) [18 Aralık 1869]

Cülus-ı Hümayun senesi [1861] asakir-i şahanenin elbisesi tebeddül olunarak kisve-i İslâmiye ve harekât-ı askeriyyeye muvaffak suretde bir tarza konulmuş ve muahharen dahi bir hayli tadilat ve tegayyürat ile açıktan birçok masraflar dilmış idi. Şimdi bu elbisenin zahiren modası geçtiğinden Avusturya askeri elbisesini taklit ile yine icra-yı tebdilata kıyam ve İstanbul'da bulunan asakirin üniformaları önümüzdeki İyd-i Fıtr alayına yetişmek üzere kemâl-i ikdam olunmaktadır. Filhakika asakirin kisvesi bir tarz-ı intizam ve nezafetde olmak milletin bais-i şeref ve iftihar olacağından bunun için sarfolunacak masraf erbab-ı hamiyetin nazarında çok görünmez ise de elbisenin tarz ve resmini tegayyür-i tebdilden vikaye ettiği halde bizde bugün zihaf taklidi yarın mecaris mi öbür gün Avusturya kesimi diyerek her gün tegayyür efkâr ve işgal edişimiz ağıyarın nazarında hiffet ve adem-i sebat efkâra

hamlolunacağından ve hakikat halde dahi böyle asker üniforması tebdili eskimiş bir setreyi moda biçimi yaptırmak için dönüştürmek gibi olmayıp nice binlerce keselere oturacağından ve hazinemizin derce-i vüs'atı ise Avrupa'dan dilenmekte olduğumuz istikrâzlardan zahir bulunduğundan aranılan nizam ve nezaketle beraber buraları dahi hatıra gelmek lazım gelir.

Eskiden İstanbul'da herkes servetini cami yaptırmaktan başka bir yere sarfedemediklerinden bir hale gelmiş ki adım başında bir cami mevcut ve fakat vakıfları mütevellî câbîler ile Hazine-i Evkâfın eyâdî-i ihtilasında kalıp bakılmadığından ekserinin kabulleri mesduddur hâlbuki cevâmın kesretinden veyahud vükela-yı saltanatın umur-ı diniyede fart-ı mübalatlarından mıdır nedir gittikçe herkes namaz kılmaktan vazgeçerek şimdilerde ancak ahalinin humsu arada namaz kılmakta ve onlarda kimse görüp tayîb ve istihza etmesin diyerek hanelerinde ve تنها yerlerde eda etmekte oldukları halde Valide Sultan Hazretler'i ta Aksaray'ın ortasında iki minareli gayet mükemmel bir cami-i şerife başlayıp yakında bitirilmesi için ikdam edilmektedir. Aksaray'ın civarında Laleli ve Yusuf Paşa ve Cerrah Paşa cevaminden maâda ufak tefek on beş yirmi kadar cevami-i şerife mevcut iken işbu yeni camin neye yarayacağı bilinemez meğer ki Ramazanlarda sevici hanımlar ile bazı zenpare beylerin söyleşmeleri için işe yarayacaktır. Ne olur ki şunun için sarfolunan para ile oraya bir mükemmel hastane ve bir tarafına da kadınlar için bir dairecik yapılırsa idi böyle bir esere Cennet-mekan Abdülmecid Han'ın valideleri muvaffak olup Yenibahçe'de ihya ettiği hastaneden umum-ı nas-ı istifade etmektedir. Bundan başka koca paytaht olan İstanbul'da bir İslâm hastanesi daha var mı...

Sadrazam Efendimizin dahi ibka-yı nam için canib hayrata meyl buyurulmalarına ne denir. Der-dest inşa bulunan konaklarının yanında bir küçük cami-i şerif var idi. Onu kendinin (helal-i tayyib) olarak kazandığı maldan hasbetüllah marin boyattı. Hatta altına bir küçük sebil dahi yaptırıp onu da harem-i ismet tevaimleri namına nisbet buyurdu. Doğrusu şöyle bir hayr-ı azime şimdiye kadar kimse muvaffak olamadığından millet tarafından kendini tebrik ederim. Acaba bir hastane inşasına başlasa ve bazı vükelayı dahi teşvik etse bundan daha hayırlı olmaz mı lakin Allah hayra alt etmeyecek ise o biçare ne yapsın mazhâriyet böyle

(şeytana nedir cünha, iblise şekâvet)

(kendisine töhmet mi muzır olması mârîn)

Bu kere (Feliksbuva) imzasıyla Ali Paşa'ya hitaben yazılmış ve Beyolun'da basılmış Fransızca bir mektup sureti neşrolunduğundan bunun bir nüshasını posta ile gönderdim mutalaasından malum olacağı vecihle bu adam Belçika sermaye dârânının en muteberlerinden mürekkebe bir cemiyet tarafından vekil-i murahhas olarak Rumeli Demiryolu İmtiyazı'nın talebi için gönderildiğini ve mezkur yol müteahhid-i muvakkatı olan Mösyö Hirsh tarafından yalnız bir hat üzerine ve iki milyar üç yüz yetmiş iki bin frank (takriben yirmi milyon kese ederki devletin yedi yıllık varidatı demektir) masraf ile taahhüd olunan yolu hem iki hat üzerine hemde bu paranın beşte biri ile yapacağını ve merhum Hirsch ile mesbûk olunan şerait-i sairede dahi bu yolda tadilat-ı külliye icra edeceğini resmen ilan eder.

Filhakika şerait-i maruzaya ve bir de Hirsh ile yapılan mukaveleye nazar olunduğu halde ol kadar tefavet görülür ki ve hele evlada mezkur mektup sahibenin tekalifi daire-i akıl ve imkânın haricinde gibi tasavvur olunur. Lakin bizde bu makule mukavelelerin nasıl yapıldığını bilenler Hirsh'in şeraitinde şaibe-i iştirak ve yağma ve diğerini o misillü avarızdan mîra olmak ihtimalini verip niçin bu teklif-i ahire ihale-i semi' itibar edilmediğini ve ba-husus sahib-i mektubun istediği mülakata tarif-i Sadaretden niçin rağbet olunmadığını ve bunda bir sebep manevî var ise mademki iddiasını resmen meydan ilana koymuştur niçin bir cevap resmi i'tasıyla iskât edilmediğini sorarlar.

Raybe'l-Menûn

Paris'te ikamet üzere bulunan Suavi Efendi eser hamesi olarak bir müddetten beri neşrolunmakta olan (*Ulûm gazetesi*) dokuzuncu numarasında Avrupalılardan ulûm-ı Şarkıye'ye hizmet eden Encümen-i Danişlerin hulasa-ı vecihle tarihini yazdıktan sonra der ki (İslâma hariçten dahi bu mertebe-i ianeler olup dururken sebep nedir ki maarif ve sanayide terakki edemiyoruz ve belki şu Encümenlerin hakkımızda ettikleri himmetlerden haberdar bile olmuyoruz işte bu suale karşı tedarik edeceğimiz cevaba pek dikkat lazım. Şu ki bu encümenlerin asârından istifade eylemek bizim dahi memleketimizde bunlar ile muhabere edecek bir

encümenimiz bulunmaya tevakkuf eder. Yoksa yani bizim bunlardan ve bunların bizlerden haberleri olmadığı halde istifade kabil değildir. Biz istifade edemediğimiz gibi onlar dahi bizim için bastıkları kitapları satamayıp hasar ederler. Mesela tefsir-i Keşşâf ve Beyzavî ve hadisten camiü's-sagîr ve fıkıhdan işbah fetâvâ-yı âlem-kiryê ve diğêr nafi' ve memleketimizde yazma olarak mütedavil kitapları tab' ettiler hususen (ilbâs'ül-müşarrihîn) ve (cevamiu'l-ilmi'r-riyazi) gibi maarif cedideden asar bastır. Memleketimizde talebe ve müderrisinden kimin hayrı oldu.

Evet bizde bir vakit (Encümen-i Daniş) teşkil olunmuştu fakat (elmer ü advün limacehlehü)⁵⁸ fetvasınca düşman-ı maarif olan Ali Paşa onda a'za olduğün ne fayda görüldü. Şimdide Tercüme Dairesi açılmış lakin İslâm dini aleyhine (protestant) hezeyannameleri tercüme ede ede irtidadını izhâr etmiş ve milletin menfuru olmuş olan (Münif) o daireye reis olursa ne hayır gelir. Bir şey daha var bizde mukaddemen teşkil olunan (Encümen-i Daniş) memurlardan ibaret idi. Böyle meclisler ulemadan mürekkebe olursa o vakit faidesi olur. Fi'l-vâki memurin içinde bazı zevatın ulemadan buldukları inkâr olunamaz ise de cühelânın orada ne işi var)

Keza

Tarafımıza bir mektup varid oldu (İslâm'da) münakkaş ve mücessem suret yapmak vuku bulup bulmadığı sualini mutazammın.

Bu zatın meramı bir Devlet-i İslâmiye'de resmen ve ilmen canibinden inkâr olunmayarak tasavvur vukûnu istihbar olmak gerek şimdiden buna cevap kâfi müstahzır değil şu kadar derim ki tasavvurdan nehiy eden asâr-ı şeriye alemlî şirkten tathir için asnâm-ı mücesseme üzerine varid olmuştur demekki kalem-kârî nakış ve tasavvur bu asar ile mansus değildir.

İslâm'dan (Atabekan) devletlerinde atabeylerin sikkelerinde suretler var idi. Bu sikkeler üzerinde (Lailaheillallah Muhammedü'r resulullah) rolü olduğu halde insan resimleri dahi mazrub idi. Bu devletler İslâm'dan ve Atabekan ekserisi sulehadan oldukları halde hususen Cezire ve Musul ve Sencar ve Hama gibi uleması çok mevaki'de ve beşyüz sularında böyle suretli sikkeler darb ettirirlerdi.

⁵⁸ Kişi yaptığıyla düşmanlık görür manasındadır.

Cesim suret yapmaya gelince Hulefâ-yı Abbasiye vaktinde bile vak'idir. Bu suretler ismi gibi (me'sere) olup tapınmak için olmadığı cümlenin malumudur. (ilm-i bağdat) ve (Tac-ı Medine) denilen Eyvân-i Mansur kubbesinin üstünde timsal-i Fars var idi. (Ebubekir Hatib) tarihinde yazdı ki (Mansur Halife canip garbi de Bağdat'ı bina ettiği vakit birinci tuğlayı kendi eliyle koydu. Ve kendi hane ve camini vasat-ı Medine'de yaptırdı. Ve orada bir eyvan bina etti ki kubbesinin irtifayı 80 zerra idi. Bu kubbe yeşil olup üstünde bir mızraklı suvari timsali var idi. Bu timsal 329 tarihindeden bakî kalmadı. O vakit bir yağmurlu fırtınalı günde düştü) darü'şşecerede otuz suvari timsali mevcut olduğunu (*Kazvini*) (*Asarü'l Bilad*) da zikreder.

Keza

Tarafımıza varid diğer bir mektupta (Zalimi Katl-i Helal Olup Olmadığı) sual olunmuş.

Şüphe yoktur ki bir kimse zalimi veya muayyen zalim olanı katl ederse şer'an katl helal ve katl müsab ve me'curdur (elmukâbiru bi'z-zulm ve kutta'u't-tariki ve sâhib'ül-meks ve cemi'ü'z-zalame'ti ve'l-avne ve's-su'âti yubâhu katlü'l-küllî ve yusâbu kâtluhum)⁵⁹ keza fi'n-Nehri'l- Faik ve'l-mücteba ve hakeza fi't-Timurtaşî⁶⁰

İlan

Hürriyet gazetesinin matbaasının bu kere tebdil olunmakla badezin gönderilecek muharrirat zarflarının bâlâda muharrir mahalle yazılması ihtar olunur.

Arif⁶¹

⁵⁹ Zulumle yol kesmek ve vergi sahibine engel olmak ve zulmlerin hepsine yardım etmek hepsinin öldürülmesini mübah kılar manasındadır.

⁶⁰ Nehr-i faikte ve Müctabeda ve Timurtâşi de geçtiği gibi manasında olup kitap isim manasındadır.

⁶¹ Imprimerie Centrale de la JEUNETURQUIE, 27, Rupert Street. Martin'e Haymarket, W. Londre.

80 HÜRRİYET 1285

Numara: 80 Gurre Şevval Sene: 1286 3 Ocak 1870

Matbaası Londra'da Rupert Street Numara 27

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet'e* her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

İKİ MESELE-İ MÜHİMME

İstanbul'dan Fi 15 Ramazan [19 Aralık 1869] tarihi ve (oruç keyfi) imzası ile matbaamıza bir mufassal mektup varid oldu. Mezkûr imzaya nazar ile mündericatının şahsiyattan ibaret olması hatıra gelir ise de derununda mevzu bahis edilen mesail-i mühimme öyle "oruç keyfi" ile yazılır şeylerden olmadığından hürriyet mültezimi olan meslek bî- taraf ve hakkaniyet icabınca bunun aynen dercinde kendince bir beis ve mahzur görmezdi. Şu kadar ki mektubun sahibi mühür ve imza koymamakla kendini gizlemek istediği halde mektubun üslub-ı beyan ve tahririnden kendinin kim ve mektubu aynen tab' ve neşirler edilmek iltimasıyla göndermesinden maksudu ne olduğu malum olduğu ve gazetemizin adem-i vüsatı ile beraber mesail-i maruzadan bir takımının neşr-i vatan ve millet hakkında faydadan ziyade dai-i mazarrat olacağı cihetle aynen dercinden sarf-ı nazarla fakat içinden iki fıkrası maruz-ı bahs ve tedkike konulmakla iktifa ve onlara dair malumatımızın taalluk ettiği hususat dahi her birinin zîrne ilave kılındı.

Bahs-i Evvel

Mektubun müellifi asr-ı sabıkada cereyan eden bazı ahvali ve esnâyı cülus-ı Hümayun'da görülen alâ'im-i hasenatı zikr ü tadât ettikten sonra der ki (şimdi milletin nazarı Abdulaziz Han'da o kadar fark ve tebdil görüyor ki geçen yetmiş yedi

senesi ahirinde taht-ı Osmaniye cülus eden bu zat olduğunda zihinlere iştibah geliyor. Bu ne garabet bu ne fark...?

Bu Abzulaziz değil miydiki cülusundan mukaddem devletin giriftar olduğu ahvale nazar-ı teessüfüne bakıp biraderi Abdülmecid'in sakalını vükela eline vererek Babîâli'ye malub olduğundan ve ahval-i bilad ve hukuk-ı ibad perişan ve pâymâl edildiğinden dolayı daima biraderini mesul tutar ve o vükelanın hal ve şanlarını pekâlâ bilirdi. Şimdi o Abdülaziz değil mi ki cülusundan beri dokuz senedir. Makam-ı sadaretden o ma'yub ve mezmum addettiği asr-ı sabık vükelasından başka bir adam kullanamadı ve fazla olarak biraderini ta'yib ederken kendide onlara zebun ve mağlub olup meham-ı Saltanatı onların ellerine bıraktı. Ve böylelikle ben mesul olmam zu'muna düşerek kendisini bütün bütün işten çekti. Şimdilerde ismi yalnız hutbelerde işitiliyor. Ve yüzü fakat selamlıklarda valayı ve resmi mevkilerinde görülüyor.

Bu Abdülaziz değilmiydi ki biraderinin lüzumsuz olarak saraylar ve köşkler yaptırmak ve haremünün israfat ve sefahatını ve kurena namında etrafına topladığı erazil ve eclâfın yağmalarını kaydetmemek ile Maliyeyi harab ve namus-ı saltanatı berbat ettiğini ta'yib ederdi. Abdülaziz cülusundan beri Beylerbeyi ve Çırağan Saraylarını ve Yıldız, Kağıthane Köşkleriyle mevaki-i sairede nice bîlüzum köşkler yaptırdı. Ve müteveffa Karabet-i Kalfa'nın müddet-i ömründe çalamadığı milyonları beş altı sene zarfında oğlu Serkiz kalfaya kazandırdı. Hazine ise Abdülmecid'in bıraktığı borcun dört katı borca battı. Tuz, tütün resimleri vesair nice rüsumat kendi asrında ihdas olundu. Vergi ve aşar ve ağnam resimleri tezayüd etti. Bu yüklerin cümlesi fukara-yı ibadın üzerlerine yüklendi. Mehakimin ahvali ise evvelkinden yüz derece beterdir eğerce Harem-i Hümayun'un iffet ve ismeti mahal-i tariz ve iştibah olamazsa da saraylıların yaşmak resminde gaz dülbend ile yüzlerinin nısfını şöylece örtüvermeleri ve memelerine kadar göğüslerini ve enselerini açıp âleme göstermeleri ve fistan biçimi entari ve ayaklarına bir karış yüksek ökçeli potin giymeleri Padişah sarayı mensubiyetine yakışır mı ve onların bu hali sair-i ümmet-i Muhammed'in ehl ü iyaline sû-i misal olmaz mı bunların bu hallerini Abdülaziz selamlıklarda vâlâyî günlerinde görmüyor mu halife-i Peygamber ve hadim-i şeri'-i enver olan zatın ırz ve

namusu bütün millet-i İslâmiye'ye ait olduğundan şu şeylere taktir teessüf etsin layık değil mi?

Bu Abdülaziz değilmiydi ki esna-yı cülusunda asr-ı sabık ahvaline bais-i müstakil olan vükela-yı Mecidiye'den asla haber memul etmeyerek kendi efkâr ve mizacı üzere yeniden vükela yetiştirmek tedbir saibinde bulundu ve gençlerden ve eskilerle lekelenmemiş bulunanlardan bazılarını bi'l-iltizam ileri çekmek istedi. Ve habasetleri malum-ı aliyan olan eski güruhtan bir takımını memuriyetlerinden tard etti sonradan bu gençler ne oldu. Kendisi Padişah sahib-i iktidar olduğu halde bunları Babîâli'nin pençe-i garaz ve adavetinden niçin kurtaramadı ve o tard edilen eşhâsın her biri muahharen yine memuriyetlere sokuldular ve pekçoğu terfi' rütbe ve memuriyet edip evvelkinden ziyade nail-i ikbal oldular garibdir ki bunların cümlesi yine kendinin irade-i resmîyesi ile mevki-i icraya geldi. Ez cümle bugün Serasker bulunan Hüseyin Avni Paşa mukaddimen serasker kaymakamı iken harem-i hümayun namusuna hürmet etmeyerek cüret ettiği edepsizlik üzerine o makamdan def'ini bizzat kendisi irad etmişti. Sonra nasıl olduda Girit Kumandanlığına gönderildi şimdi ne muhsinata mebni Serasker makamından bulunuyor.

Bu Abdülaziz değil mi ki şehzadelğinde mahsus olan iki yüz elli bin kuruş maaşla dairesinin idaresi kabil olamadığından hîn-i cülusunda kendinin ve dairesinin on beş bin kese kadar borçları terakim etmişti. Hâlbuki ol esnada yine şimdiki gibi herkes maaşları altı yedi ay tedahülde olduğu halde kendinin iki aylık maaşı tedahülde değildi.

Zira Veliaht olduğu için riayet-i mahsusa olarak her ay maaşı verilirdi. Hatta bir ay hazinede ziyade müzayaka olduğundan tevabiinde Nevres Bey ki şimdi Nevres Paşa'dır. Maliye Nazırı bulunan Muhtar Paşa'dan maaş istediği birkaç köle kadar Galatadan istikraz olunması mukarrer olduğundan biraz sabır olunmasını rica etmekle bu dargınlıkta Muhtar Paşa'nın vefatına kadar sürdü afvolunmadı.

Ya Abdülmecid'in evladı hakkında şimdi ne muamele olunuyor bunlar şehzade ve veliaht-ı saltanat değil mi bunların daireleri masrafları borçları yok mu onların hakkında bu kadar şiddet ve tazyikat neden neş'et ediyor. Zira her birinin dokuz on aylık maaşları tedahülde duruyor. Bu insaf ve adalete yakışır mı mahut

Mıgırdıç mahlul kalan sahilhane kaç defa kaç türlü yapıldı bozuldu ve kaç kişiye ihsan olundu geri alındı. Tarabya Köşkü kaç kere yıkıldı yapıldı Nevres Paşa, Emin Bey kaç defa Saray'a girdiler çıktılar bunlar ve bu misillü ahlakta adem-i sebat ve metanet gösteren hareketler erike-i nişîn hilafet olan Padişaha yakışır mı acaba Sultan Abdülaziz de görülen şu tebdil-i efkâr ve tevellün etvar-ı tesirat-ı esmâdan naşi olmasın zira cennetmekan Abdülmecid dahi esna-yı cülusunda milel ve millet hakkında pek güzel efkâra efkâra malik idi. Sonraları tekyelerde çektirilen ismen tesiratıyla dönüşüp adeta başka bir adam şekline girmişti. Yahut asar sihir midir? O halde niçin esbab-ı ruhaniyesine teşebbüs olunmuyor. İlâ ahire ...

(Hürriyetin Mütâlâası)

Tekyelere sadakat ve karabin dağıtılarak çektirilen esmâ ve sabun kalıbına iğneler sokularak yapılan sihrin derece-i tesir ve kuvveti bizim mücerribimiz olmadığından sahib-i mektup bunlardaki şüphesini Hasib Paşa ve Erzurumlu Şeyh Hüseyin Efendi ve onların emsaline müracatla hal edebilir. Bizce Zat-ı Şahane'nin efkâr ve etvarındaki tebdilat bir emr-i fevkalade görünmez çünkü nevi beşer (külle yevmin huve fi şe'n) misakına mazhar olmakla iktizaya göre tebdil etvar ve belki teceddüt o zaman ve ahval ve tezayit-i malumat ile tagyir-i efkâr etmesi dahi umur-ı tabiyededir. Şu kadar ki bu tagyir-i tezayüd-i ilim ve tecrübe ile cihet-i hayriyeye mail olursa Memduh ve değil ise makduh olur. Biz Sultan Abdülazizin efkâr ve etvarını açıktan görenlerden ziyade tedkik ve muayeneye muvafik olanlardan olmakla müftehir olduğumuzdan etvardaki tebdili maa't-te'essüf itirafla beraber efkârda tagyir vukunu teslim edemeyiz zira alem-i imkânda hezar emsali görülmüştür ki bir adamın efkârı bir işi şu vechile yapmaya matuf ve münhasır olduğu halde bir takım esbabın hayluleti onu icraya mani olup etvar-ı zahiresinde aks-i efkârı müşahede olunur. Ve esbab-ı manianın zevalinde yine efkâr meydana çıkar bu halde o adama tagyir-i efkâr etti denilemez.

Vükelaya mağlubiyet bahsinde dahi adeta bizim gibi ehad-ı nasdan yetişmiş ve nice bin kere Flemeng çenberinden geçmiş olanlardan bile nice adamlar görüyorlar ki umur-ı beytiye ve idare-i zatiyesinde hiç diğeri ve bir güne fazilet ve hüneri malum olmayan uşak makulelerine zebun ve malub olup yıllarca taht esarete kalırlar. Vükela ve ümera ve memurin dairelerine nazar olunsun her birinde kethüda

vekilharç gibi bir şahıs mu'temedü'n-aleyh bulunur ve bunların ekseri hırsız ve hain oldukları ve efendileri dahi onları bildiği halde yine vazgeçemeyip kullanırlar. Vakıa bunlardan bir takımına efendilerinin irtikab ve mülahilerine müşarık ve mahrem olmaları sebab-i devam olursa da cümlesi de bu kabilden değildir. Mahud Kardinal (Richelieu) ye Fransa Kralı On Üçüncü (Louis) yi bunca seneler zir-i tasarrufunda nasıl tuttuğu sual edildikte bir akl-ı metnin akl-ı zayıf üzere derkâr olan galebesi ile tuttum demiştir.

İşte ekser nasın tevabiatından bazılarına zebun olmaları umur-ı tabiyeden olduğu gibi Padişahların dahi kurena ve vükeladan birisine velev muvakkat olsun mağlup olmaları hiç mahal istigrab değildir.

Umur-ı devlet ise bir zatın idare-i beytiyesi gibi biraz amâl-i fikir ile kesb-i sâlah ve intizam eder şeylerden olmasın onda en büyük bir hüsn-i tedbir sâlah-ı umumi için pek küçük bir tesir edeceği gibi pek küçük bir sû-i hareket dahi mazarrat-ı âmme için pek büyük bir illet olur Padişah eğerçi hamil olduğu iktidarıyla pek büyük şeyler yapmaya muktedir ise de her işi kendisi görmek mümkün olamaz mademki o da insandır elbette insanların muavenetine muhtaçtır. Bu makule işlerde muavenetinden istifade olunacak insanlar ise besleyip yetiştirmekten başka yolda tedarik olunamaz yine Sultan Abdülaziz'in dirayet fitriyyesi inkâr olunur mu ki bu nükteyi bizzat idrak ile esbabına teşebbüsten geri durmadı amma intihabta noksan olmuş ve azminde sebat olunamayipta kendi diktiği fidanları muhafazaya muvafık olamamış bu saded yine başka evet Sultan Abzülaziz bir zaman müteveffa Mehmet Ali Paşa'nın ve bir vakitler dahi müteveffa Fuat Paşa'nın kabze-i idaelerinde bulundu. Ve şimdi de Ali Paşa'nın galebe-i nüfuzu altında görünüyor ancak bu hal bir güne iştirak-ı töhmetten ve zaa'f-ı tabiattan naşı olmayıp belki hilkatinin safvetinde ve niyetinin sıdk ve istikametindedir çünkü kendisi umur-ı devletin mümkün olduğu kadar bir mahur intizamda cereyanını ez-dil-i cân arzu eder bu zatların her biri dahi biz hırsız ve edepsiz makulesindeniz demeyip tamamıyla bu arzunun husûluni temennide kendisiyle iştirak gösterirler ve belki evza ve hareketleriyle bu devletde kendilerinden başka bu arzuyu husûle getirecek kimse bu kadar ve bunlar giderse güya binanın direkleri alınmış gibi bünyân-ı saltanat münhedim olur tarz ve şivelerinde bulunurlar. Ve bu itikadı mukarreban-ı saltanat ve

süferayı ecnebiye vesatları vesair bin türlü zemin vesileler ile zihn-i Padişahiye ilka ederler mademki Zat-ı Şahane sizin ve bizim gibi ahval-i cariyeyi açıktan görüp hakayık ahvali bilmez bu ilkaate tamamıyla ihale-i kûş itibar eder. Bu zatların hilafında söylenen sözleri bütün garaza hamil ile itikatça onları senetlerinde muhafaza ederek devletin hayatını vikaye eder. Bu cihetle Sultan Abdülaziz min cihetin mazur bulunur. Allah için bir kere de nazar-ı insaf ile bakılsın eğer Sultan Abdülaziz dayatması Karadağ Meselesi şu güne kadar sormaz mıydı eğer Sultan Abdülaziz ısrar edipte bu Yunanistana tekalif kat'iyeye edilmesiydi. Girit dağdağası hala devam etmez miydi? Eğer Sultan Abdülaziz ısrar edipte Yunanistan'a tekalif-i kat'aya edilseydi Girit dağdağası hala devam etmezdi. Sultan Abdülaziz bizzat himmet ve ikdam etmese bu zırhlı gemiler bu donanmayı mükemmel meydana gelir miydi eğer Beylerbeyi Sarayıyla, Yıldız Köşkü yapılmamış olsa Fransa İmparatoriçesi ve Prusya Prensi nerelere ikame olunurdu her devletin taht-ı kâhinde müteaddid saraylar yok mu bunlar masrafsız mı yapılmış ama bizim sarayların yapılması bunlara benzemeyip beş kuruş yapılacak şey beşyüz kuruş çıkarmış buna Padişah ne yapsın devletin sair dairelerinde bu misillü yağmalar olmuyor mu?

Harem-i Hümayun'un hilaf-ı namus, hilafet-i ittihaz ettiği elbise ve huliyyat-ı takdir ve tahsin olunmamakla beraber asr-ı sabık ahvaliyle nisbet olundukta yine fark-ı külli bulunur. Ve onunda ıslahı Padişahın hamiyet ve gayret mücerridesinden mesul olunur. Asr-ı mazide Harem-i Hümayun borcu ve ebniyye haftalıkları tedahülü olarak üç sene zarfında üç milyon iki yüz bin bu kadar kese açıktan Maliye Hazinesi'ne borç devir edildi. Ve Ali Bey, İzzet Bey, Osman Bey, Ahmet Bey, Necip Paşa gibi yağmacıların çarptıklarından ve müteveffa kalfa Mösyö ... ile uyuşup paylaştıklarından maada yalnız kaime iskonta senetten mahut haznedar Ömer Efendi'nin dört sene kadar müddette beş yüz bin keseye kârib para kazandığı umur-ı sabitedendir. Şimdi bu yağmalara ve şu keskin hırsızlara bakılınca şimdi başkâtip Emin Bey'in eğerçi oğullarıyla ortak olupta taksim ettiği beşer onar bin kese hiç münzilesinde kalmaz mı?

Evet kimse inkâr edemezki sekiz dokuz senedenberi devletin ettiği borçlar Abdülmecid asrının bıraktığı borcun dört katıdır. Ve Sultan Abdülaziz'in zamanında tezyüd-i varidat namıyla fukaranın yükü daha ziyade ağırlaştı lakin bunlara sebep

Padişah mıdır? Defter-i kebir yağmasından Abdülaziz hisse aldı mı? Hazine-i Hassanın tahsisatı tezayit etti mi? Yapılan istikrazların teminat-ı malumasından Abdülaziz'e bir şey ait oldu mu? Tuz ve tütün inhisarı ve vergi zammı ve a'şar ve ağnam ihalatı fesatları Abdülaziz'in ihtiratından mıdır? Sultan Abdülaziz tuz ve tütün inhisarından ve zam, vergi ve rüsumatdan dolayı fukaranın ne derece muztar kaldığını ve fukaranın ızdırarından mülk ve millete ve hazineye ne mürettbe zararlar isabet ettiğini bilir mi ve bilmiş olsa razı olur mu bunların cümlesi vükela namıyla cism-i devlete sakırğa gibi yapışmış olan hainlerin fevaid-i mahsusaları için beyinlerinde karar verip yaptıkları mükârehdir. Padişahın kat'a zayi' ve müdahili yoktur.

Şehzadegan hakkındaki muamelata geldiğimizde eğer tarizat maaşların vaktiyle verilmemesinden ibaret ise nazar-ı hakkaniyetle bakıldığı halde bu da aynı adalet değil midir sair-i erbab-ı vezaiif maaşlarını alamadıkları halde hanedan-ı saltanat mümtaz tutulursa adl-i insaf muvafık olur mu eğer tahsisat-ı seniyye ve harem-i hümayun mahsusatı her ay verilirde yalnız şehzadegan müstesna tutulursa o vakit haksızlık edilmiş olur. Biz bu halin vukunu Sultan Abdülazizin şemiye-i adl ve mürüvvetinden bir zamanda memul edemeyiz.

(Mabadı Nüsha-ı Atiyeye)

İstanbul'dan aldığımız bazı muharrerat-ı mahsusada bu günlerde yine tebdil-i vükela şaibeleri devrana başlayıp Makam-ı Sadarete sadr-ı esbak Rüştü Paşa veyahut Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın geleceği ve Dahiliye Nezareti'nin lağviyle hariciye nezaretine Mahmut Nedim Paşa'nın tayin olacağı ve bazı rivayete göre dahiliye nezaretinin dahi Makam-ı Sadarete ilhakıyla Ali Paşa uhdesinde ibka edileceği bu tebdilatın bade'l- icra kılınacağı söylenmekte imiş. Eğer bu tebdilat-ı milletin intizar ettiği tahvil idare-i makamına kaim olacak ise eşhâsın tahvil-i makam etmelerinden idarenin tebdili manası çıkmayacağından ve umum-ı milletin arzusu ise şu idare-i zalimenin dönüşmesine münhasır olduğundan bu oyuncaklar ile kimsenin aldanmayacağı derkârdır.

Arif⁶²

⁶² Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 27, Rupert Street. Martin'e Haymarket, W. Londre

81 HÜRRİYET 1285

Numara: 81 8 Şevval Sene: 1286 10 Ocak 1870

Matbaası Londra'da Rupert Street Numara 27

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet*'e her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

(İKİ MESELE-İ MÜHİMMENİN MABADI) (BAHS-İ SANİ)

Nüsha-ı sabıkada bir fıkrası münderiç olan mektubun sonlarında muharriri Sadrazam Ali Paşa'ya atf-ı kelam edip der ki (ben *Hürriyet*'i sonlarında ve her hafta olup okuyanlardanım daima görürüm ki *Hürriyet* siham tarizatına Ali Paşa'yı nişane eder. Ve devlet ve milletin uğradığı felaketlerin cümlesine onun icraat ve harekât muzırasını sebep tutar ancak bunu yazmaktan murat Ali Paşa'nın ve gayesi zımmında onun tarafından dava vekilliği olmayıp mücerred izhar-ı hak ve sevabdan ibaret olduğundan eğer *Hürriyet* de vukuat malumadan dolayı onun hakkında muzmiri olan kin ve garezi terk ile munsıfane bahise rağbet ederse matlup olan hakkaniyet zahir olur.

Malum olduğu üzere bir insan cami cemiyeti kemalat olmak hilaf-ı tabiyetden Ali Paşa'nın muttasıf olduğu nekayisi cümleden evvel bende itiraf ederim. Evet Ali Paşa kindar, garazkâr, gaddar, mekkâr, hasut hodpesend mağrur düşman maarifdir. Ali Paşa bir kere gücendiği kimsenin hanmanını sevindirmekle müteselli olamaz ve hasmını pâymâl etmek için her türlü gadr ve habisliği irtikab eder. Kendi zumunca yeryüzünde kendinden âlim ve akıl kimse yoktur. Her kimin akıl ve dirayetle sorulduğunu görse ezmekte kusur etmez. Bir milletin ulum ve maarifle terakki ederek gözünü açması idare-i istiklaliye için muzır olduğuna Fransa'nın halinden istidlal edip bir zamanda Millet-i İslâmiyenin uyandığını istemez hatta Hristiyanlara olan

adavet dahi onların maarifçe terakki etmelerine kendi mani olamadığındandır bunlarla beraber Ali Paşa sabitü'l efkâr, basır ve dûr endiş, sabır ve mütehammil afif ve perhizkar müteenni Türkçe ve Fransızca'da katib bî nazırdır meğer Avrupa konferanslarında ve yirmi yıldan mütecavizdir Makâm-ı Hariciye Sadarete bulunmakla Avrupa kabinetlerinde ve milletin nazarında kesb-i haysiyet ve hürmet etmiştir. Memleketeyn ve Sırbistan ve Karadağ ve Şam ve Girit Meseleleri'nde zayi' olan hukuk-ı devlet için dahi sebep müstakil Ali Paşa değildir. Zira bu meselelerin esna-yı cereyanında zımmam-ı saltanat yalnız Ali Paşa'nın elinde değildi. Hazinenin müzayaka-i haliyesi ve Avrupa istikrazatı fesadatı asr-ı sabık icraatından ve borçla yaşamak modası dahi müstakila müteveffa Fuat Paşa tasavvuratındandır. Ama Ali Paşa Makâm-ı Sadârete geleli üç yıldır niçin bu şeylerin ve cihat-ı sairece memalikin dûçar olduğu ahval müteellimenin ıslahına bakmadı denilirse bir yandan Saray-ı Hümayun umur-ı devlete tegallüb ve müdahalatı ve bir taraftan düvel-i ecnebiyenin uhud-ı kadimeye müstenid olan tazyikat-ı müz'iceleri ancak bu kadarcık yapabilmeye mecal verdi. Mamafiye Girit gailisinin namus-ı saltanata muvafık surette tesviyesi ve Mısır Meselesi'nin dahi hukuk devleti muhafaza ile beraber yitirilmesi ve maarif dairelerinin ve duvar-ı belediyenin ve Şehir Postaları'nın tanzimi ve mekteb-i Sultani ve Mekteb-i Sanayi ve Darü'l-fünun ve darü'ş-şafakat küşadı ve tefrik-i tebaa ve tehdid imtiyazat-ı ecnebiye meseleleri ve tariklerin tesviyesi ve emsali gibi ıslahatın dahi şu kadarcık zamanda ve şöyle bir idare içinde husûle gelmesi yine büyük muvaffakiyetlerden addolunur. Ve benim reyime göre bir adamın hasenatı sebatına galib oldukta mükemmel hükmünde kabule olacağından Ali Paşa eğerçi şimdiki halde devlet ve milletin mertebe-i ihtiyacatına vech-i kemal üzere kifayet edecek kâffe-i evsafı cami değilsen de mevcudun cümlesinden ercah ve ikmaldır.

Farzedelim ki bugün Ali Paşa'yı def ettik yerine ondan mükemmel birini bulmak mecburiyetinde bulunacağımızdan şimdiden onu arayalım kaide-i teşrifat üzere cümleden evvel Mustafa Naili Paşa ileri gelir şimdi bu zatın iffet-i dirayeti teslim olunduğu halde bu asırda ve devletin şu halinde makam-ı Sadarete gelir. ve olan hasenatı icrasına seni ve dirayeti kifayet eder mi? Ondan sonra Kıbrıslı Mehmet Paşa görünür. Vakıa bununda hamiyet-i milliyesi ve safvet ve salabeti derkârdır lakin mefzur olduğu dirayet bu hatab-ı cesîmin uhdesinde gelmeye kafi olur mu? Sadr-ı

Esbak Mütercim Mehmet Paşa'nın rü'yet ve hasafeti ve muhtelif-i efkar ve istikameti ve gayret ve hamiyeti herkesin müselli midir. Ancak şimdiki zaman güzel teşbihler ve münakkah tezkınlerle söz söylemekten ziyade faaliyet istediğinden şimdiye kadar biddefaat sadarete gelipte takdir iş görürdü ise bundan sonra dahi kendinden o kadar şey memul olunur bu ise olurverir mi? Yusuf Kamil Paşa'nın dahi dirayet ve istikametinde kimse ıstıbah etmez şu kadar ki devletin hal-i hazırı mazmun gülün ve şetaret perverlik ile kaydolunmamak mertebesinden çok ileridir. Eski takımdan Rıza Paşa, Hasib Paşa'nın ahvali ise herkes o kadar malumudur ki burada onlardan bahis etmek ayıp olur işte eski vükelanın ahvali bu mücemmil dahilinde olup bir de yeni yetişmelere göz gezdirelim.

Bunların en söz anlayanı hâlâ Dahiliye Nazırı bulunan Şirvanizade Rüştü Paşa ile Cevdet Paşa'dır. Bunların ikisi de medrese görmüş mutad olan dürüstleri okumuş okutmuş riyâkar haris cah hoş-gû mündahin bi meslek bi efkâr bi karar oldukları halde birinin Şam Vakası esnasında ve Maliye Nezareti'nde o diğerrinin dahi Posta teftişinde ve Halep Valiliklerinde ne türlü hareketlerde buldukları daha unutulmadıkları (değil kürsüye vaaz arşa çıksan adam olmazsın) fehvasınca bunlar dahi değil Dahiliye ve Ahkam-ı Adliye Nezaretleri Makam-ı Sadareti dahi ahraz etsek yine üstlerindeki zirve kokusu çıkmazsa ey şimdi bunlar mesned-i Sadarete gelirden Ali Paşa'dan iyi mi iş görürler? Onlardan sonra gelen aşağı koşu takımı ki Hurşit Paşa, Sadık Paşa, Safvet Paşa gürûhudur. Bunların dahi hal ve şanları malum olmakla ayrıca zıkr ve beyana hacet görünmez bunlardan hariç birkaç zat kalırki onlar hakkında hürriyetin emniyeti görülür. Onların birincisi Midhat Paşa'dır bu zatın dirayet ve kitabeti ve umur-ı düveline bir dereceye kadar vukufu herkes malumudur. Ancak hodbin meşreb olduğundan nüfusunu herkesten âlim ve reyini cümleden ercah görür işte bu kusuru sebeptir ki Şura-yı Devlet Riyasetinde Ali Paşa'nın nazar-ı emniyetini kazanamayıp Bağdat'a kadar atladı ve orada dahi memul olan Hüsn-i idare yerine ümara-yı aşyire revı huşunet göstererek hata-i Irakıyyenin selb-i asayış ve bu kadar kanlar dökülmeye bais oldu.

İkincisi Serasker-i sabık Namık Paşa'dır bu zatın iffet ve salabeti cümlelerin musaddıkıdır ve eğer makam-ı Sadaretin vezaifi yalnız cemaatle namaz kılmaktan ve aczenin canını bakmaktan ibaret olsa bundan daha münasibi sarf-ı nazarla Cidde

Vakası'ndan dolayı Avrupalılar nazarında kazandığı şöhret taassub bir zamanda kendi hakkında emniyet ecnebiyeyi iade edemez.

Üçüncüsü Ahmet Vefik Efendi'dir bu zatın ulûm valisine şita da mehareti ve şimdiye kadar bulunduğu memuriyetlerde görülen asâr-ı rüyet ve istikameti hakikatde darb-ı mesel olmaya şayan olduğu halde tabiati hiddet-i ve icra-yı hakkaniyetde ziyadesiyle şiddet üzere olduğundan bu kadar hasenatıyla beraber bulunduğu işlerin hiçbirinde mazhar-ı memduhiyet olmadı. Ve en sonra ki teftiş-i memuriyetinde dahi bu tavrı şedidane üzere davranıp birçok şikayetini peyda etti. Akıbet Babiâli azline mecbur oldu. Bu şikayetnâmeler hâlâ Babiâli de mahfuzdur.

Eğer denilirse ki maiyetde kullanılmakla serkârda bulunmak arasında çok fark vardır. Caiz ki maiyetde iken bazı evza' metbuaları görünenler re's memuriyete gelseler ta'dil etvar ederler bu cihetle onların arasında matluba muvaffak bir zat bulunmak imkân ve ihtimalden ba'îd değildir. Hususen tecrübeyi göğe çıkmadılar ya ... Biz cevabında derizki evet çıktılar ya çünkü devlet umuru ve bilhassa şu hâl malumda bulunan Devlet-i Âliyye'nin mevkiyi öyle üç çifte kayıkta tecrübe için hamleci dövüştürmeye benzemez Salifü'l Asım, Mütercim Rüştü Paşa'nın Sadaret-i saniyesindeki ta'bir ve temsili üzere Devlet-i Âliyye gayet mühlik bir hastalığa tutulupta hâl-i buhranda beyhut yatıp kalmış zayıf hastaya benzer azıcık gürültü edilecek olsa ve tabib tecrübe için imalata kalkışsa derhal vefat eder. Bu halde öyle tehlikeli tecrübeye teşebbüsten ise tecrübe olunmuş yerinde bırakmak altında hayırlıdır ilâ ahrihi)

Hürriyet'in Mütâlâası

Sahib-i mektup bu bahsin mukaddimesinde Ali Paşa'nın dava vekiliğine rağbet etmediğini söyler. Ve maksadı izhar-ı hakikât olduğundan *Hürriyet*'in dahi terk-i garazla, bahse girişmesi tavsiye eder. Onun bu sözü ihlâsa mekârin olup olmadığı nüsha-ı sabıkada münderic tarizat-ı garezkârâne ile bu bahse ibtidârında bi taraflılığını te'min için Ali Paşa'nın bazı evsaf-ı zemimesinden ve ba'de ahlak ve etvar hastasından bahisle ahvâl-i hazıra-ı devlete sebep olan Ali Paşa olmayıp başkaları olduğunu ve sadâret ahiresinde meydana götürdüğü ıslahatı ve vükelâ-yı mevcuda içinde ve hariçte makam-ı sadârete ondan alık bir kimse bulunmadığını isbata çalışmasından zahir olmakla bizim için uzun uzadı bahis ve mücadele etmeye hacet

yoksada mektubun makam-ı istidlalde irad ettiği senetler daima Ali Paşanın muarız-ı itizarda kullandığı dolaylı şeyler olduğundan sıdk ve hakkaniyetin hangi tarafta bulunduğu mahkeme-i vicdan umumide fazlolunmak üzere biz de bildiğimizi muhtasarca beyan ederiz.

Evvela sahib-i mektup Ali Paşa'nın ahlâk-ı reddiyesini ta'dat sırasında kindar garazkar gaddar hasud hod pesend mütekebbir düşman maarif olduğunu ve evsaf memduhasını beyan sadedinde dahi sabitü'l-efkâr basir ve dur-i endiş sabur ve mütehamil afif ve perhizkâr müttene katip bi nazır Avrupa ve millet nazarından sahib-i haysiyet idüğini söyler ve biraz aşağıda kendi reyine göre bir adamın hasenatı seyyiatına galib oldukta mükemmel hükmünde kabule şayan olacağından mevcudun cümlesine onu tercih eder. Kendinin şu ta'dâd ettiği seyyiat ve hasenat bir kere keffeteyn-i mizan adl ve insafa konulsa hangi tarafın ağır geleceği ve şu seyyiat cami olan bir şahsın değil makâm-ı Sadaret gibi mesned refi' bahçe kapısı kapıcılığına bile layık olmayacağı zahir olur. (Antakullahu'l-hak) tuhafdır ki sahip mektup Ali Paşa'nın dava vekili olmasına rağbet etmemek zeminine tervic maksad etmek isterken hiç hayrı olmayarak herze-vekil olmuştur.

Saniyen mezkûr mektupta ta'dat olunan ahlak zemimeden hiçbirisi inkar olunamaz Ali Paşa'nın nasıl kindar, garezkâr, gaddar, mekkâr olduğu cümlelerin malum ve müsellimidir eğer bunda iştibah eden olursa sevindirdiği ocaklar lisan-ı hal ile bar bar bağırarak şehadet ederler ve Ali Paşa hasut hod pesend mütekebbir düşman maarifdir. Eğer bunlarda da şüphe edilirse işte sahib mektup bizzat eda-ı şehadet edip diyorki (Ali Paşa bir kere gücendiği kimsenin hanmanını sevindirmekle müttesili olamaz. Ve hasmını pâymâl etmek için her türlü gaddar ve haylice irtikab eder. Kendi zuumunca yeryüzünde kendinden âlim ve akıllı kimse yoktur. Her kimin akıl ve dirayetle sıyrıldığını görse ezmekte kusur etmez bir milletin ulum-ı maarifle terakki eden gözünü açması idare-i istiklâliye için muzır olduğuna Fransanın halinden istidlâl edip bir zamanda millet-i İslâmiye'nin uyandığını istemez hatta Hristiyanlar'a olan adaveti dahi onları maarifçe terakki etmelerine kendisi mani' olamadığındandır) (Allah dürre) şimdi bakalım saydığı hasenat doğru mudur. Ali Paşa (sabitü'l-efkâr) şimdi evet devlet ve millete muzır ne kadar. Harekât var ise onları icrada ve fevaid ve hasenata dair bir şey yapmakta filhakika (sabitü'l-efkar)

dır. Lakin Karadağ bölük havuzlarının ikmalî resmen düvelince karar pezir olmuş iken Zat-ı Âliyeleri bu efkarda hiç sabit buyurmayıp birkaç ay mürurunda Rusya Sefirine cemile olmak için hedim ve kalana müsaade gösterdi Sırbistan kalelerinin asakir-i Şahane muhafazasında kalmak şartıyla sekene İslâmiye'den tahliyesi yine beyne'd-düvel kararlaştırılmış iken yine sebata rağbet etmeyerek Avusturya Sefiri'ne mümaşat için mühimmat ve edevatıyla beraber terkine muvaffakat eyledi. Ve bunda dahi kalelerde Sırp bayrağıyla beraber Devlet-i Âliyye bayrağı çekilmesi güya bir şart mütehakimane gibi meşrut edilmiş iken zat-ı fehâmet penahileri yine sebat edemedi. Zira kalalarda Devlet-i Âliyye bayrağı ne çekildi ve ne de çekileceği var ama bunlara mukabil cemi mal ve hafz-ı ikbâl etmekte güzel sebat buyurdu Ali Paşa dûr-endîş imiş. Ne şüphe umur-ı zatiyesinde öyledir. Ez cümle şayet bir iki yüzüne yaşayacak olursam tekrar bir hane yaptırmak teklifine muhtaç olurum o vakitte ya Sultan Abdülazizi bulurum ya bulamam diyerek devlethanelerini Maliye hazinesinden kârgir olarak yaptırıyorlar ve ilerinin nasıl olacağı bilinmediğinden kendisi ve dairesi muttassıl para cem'ine Konsolideye yatırmaya himmet ediyorlar ama hukuk devleti izâ'a edecek mesailde kat'an bu şemail-i celile üzere harekete rağbet etmezle Ali Paşa (sabır ve mütehammil) imiş evet öyledir. Cümle halk kendinin sû-i idare ve muamelesinden bî-zar olarak gece gündüz lanet ve beddua etmekte oldukları halde devletleri sabr ve tahmil buyururlar Yeni Osmanlılar iki buçuk seneden beri kendisinin kubh ve zimamıyla Şark ve Garbı doldurdıkları halde red ve cerh buyurmayıp sabır ederler fakat Hıdiv-i Mısır (kapuyoldaçca) ianenin arkasını kestikte sabr ve tahmil buyurmayıp arbedeyi ayuka çıkarırlar ve Mısır Meselesi namıyla devletin başını belaya uğratmaktan ihtiraz buyurmazlar.

Ali Paşa (afif ve perhizkar) imiş kim inkar eder onun afif olması Afif Bey'i sevmesinden malumdur. Bebekteki sahilhane ve hareminin mücevherat ve murassâtı bütün merhum pederinden miras kalmıştı. Yahut kendisi maaşından arttırıp yapmıştır. Bu meseleyi hıdiv Mısır İsmail Paşa herkesten a'la bilir hele perhizkâr olmasında hiç diyecek yoktur. Ne vakit soğuk olsa perhiz eder fakat kırk gün değil.

Raybe'l – Menûn

Geçenlerde Mısır'a irsal olunan fermanı tebliğine memur Server Efendi'nin müsellim olan dirayet ve fetanetine ve Hıdiv-i Mısır'a ahkâm fermanı kabul

ettirmekte zuhura gelen mesai fevkaladesine mükâfat derhal kendisine birinci rütbeden nişan i'ta buyurulmuştu liyakat ve istihkakın vukundan evvel icrayı mükâfat Babîâli'nin eski yolsuzluklarından biri olup bu usûl-i na-makulün mazereti bin defa görüldüğü gibi bu kere dahi nişan-ı mezkûrun i'tası çocuk doğmaksızın ismini koymak yolunda bir hoplamak oldu bir getirsin mutasavvur ve mukarrer olan müşirlik rütbesi beraber verilmedi zira o zaman rezalet iki katolurdu. Çünkü Avrupa gazetelerinin muahharen neşrettiklerine göre ahkam fermanın kabulü akibetde Sadaretden Mısır'a bir telgrafnâme çekilip bunda İdare-i Mısıriye canibinden sipariş olunup Toulon Tersanesi'nde yaptırılmış olan zırhlı sefineleriyle akdemce mübayaa olunan iki yüz bin tüfeğin serian Dersâadete irsâl olunması ve bunların kabzi için Sultaniye Vapuru'yla bir memur-ı mahsus dahi gönderileceği yazılması üzerine hıdiv Mısır tarafından mezkur sefinelerin İskenderiye'ye gönderilmesi için telgraf yazılmış ve İskenderiye limanının istihkamat kadimesinin bazı ilaveten mühimmat ile tahkimine dahi teşebbüs olunmuş ve İdare-i Mısıriyenin imtiyazat kadimesine dokunulmasına razı olamayacaklarını mübeyyin ahali-i Mısıriye tarafından bir protestoname dahi yazılarak İstanbul'a gönderilmiştir. Bunlardan Server Efendi'nin muvaffakiyyet ve verilen nişanın beyhudeye gittiği anlaşılır.

Arif⁶³

⁶³ Imprimerie Centrale de la JEUNETURQUIE, 27, Rupert Street. Martin'e Haymarket, W. Londre.

82 HÜRRİYET 1285

Numara: 82 15 Şevval Sene: 1286 17 Ocak 1870

Matbaası Londra'da Rupert Street Numara 27

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet*'e her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

(80) VE (81)'NCİ NÜSHADA MÜNDERİC (İKİ MESELE-İ MÜHİMME)'NİN MABADI

Ali Paşa (Türkçe ve Fransızca'da kâtib bi-nazîr imiş. Vakıa Türkçe'de bazı takrirleri muntazam ve müselsel yazar arada imlâ ve rabıt yanlışlıkları olursa da hîn-i tab'ında mahv vuku'ndandır. Fransızca kitâbeti kendisiyle tarafdarânından menkul olup şimdiye kadar kendi hattıyla başlıca bir eseri görülmedi. Bereket versin Tahrirât-ı Ecnebiye Kalemi'ne Ali Paşa (mükerreren konferanslarda ve yirmi yıldan beri makâm-ı Hâriciye ve Sadâretde bulunmakla Avrupa kabinetolarında ve milletin nazarında kesb-i haysiyet ve hürmet etmiştir) deniyor evet bunda kim tereddüt eder. Yirmi yıldan beri Devlet-i Âliyye'nin politikaca zayi' ettiği hukuk ve elinden çıkardığı memâlik buna alenen şehâdet ederler. Kahvelerde vapurlarda ve mecalis ve mahâfilde memurin ümera-yı askeriye ve bilcümle avâm-ı nâsin Ali Paşa nâmını nasıl lisân-ı hayr ile yâd ve tezkâr ettikleri bilinirse derece-i haysiyet ve hürmeti ondan anlaşılır.

Sanisen Ali Paşa (Memlekteyn, Sırbistan, Karadağ, Şam, Girit Meseleleri'nde zayi' olan hukuk-ı devlet için sebep müstakil değildir) iddia olunuyor Memlekteyn ile Karadağ Meseleleri Paris konferansında kararlaştırılmış ve Konferansta Devlet-i Âliyye tarafından Ali Paşa murahhas bulunmuş idi. O esnada Paris'de bulunan erbab-ı hâmiyetden birinin müteveffa Reşit Paşa'ya yazdığı bir mektupta fıkralar

münderiç idi. (İctima'-i Memleketeyn bahsi, konferansta meydana konuldukta çünkü Devlet-i Âliyye'nin istiklal-i âlisinin bekası zımnında müsellihan-ı muavenet eden devletlerden bu misillü Saltanat-ı Seniyece mazereti bedihi görünen bir hâlin defi' istenilip Devlet-i Âliyye kendi hakkında muzır bildiği veyahut şu cihetlerle hukuk-ı mukaddemesine dokunduğu için işbu ictimâ' hususunu katiyen kabul edemez dinlemiş olsa ... edemeyecekleri meczum iken o gün murahhas muşarünileyhden böyle bir cevap bâ-savâba tasaddi olunacak yerde güya Memleketeyn ahali bir millet-i müstâkile olup Devlet-i Âliyye tarafından dahi öyle tanıl gelmiş ve böyle kendilerine ait bir meselede hod be hod kendileri beyân-ı rey etmek münasıptır gibi tutularak (bu ictimâ' Memleketeyn'i ahali kendileri istemezler) diye verilen cevap üzerine ahalinin rey'i doğrudan doğruya kendilerinden sual olunmaya karar verilmiş ve bu sûret-i hayıfki protokoller derçolunmuştur. Ve konferansın diğer ictimâinde yine memleketeyn üzerine cereyan eden mübahesât arasında Avusturya murahhaslarının Karadağ hatırlarına gelerek Karadağ'a Rusya devleti ne nazarla bakmaktadır. Ve acaba ceyl-i mezkûr hakkında dahi memleketeyn üzerinde iddia ettiği misillü bir hakk-ı himâyet ve sahâbet davası var mı diye irad eyledikleri sûale mukabil Rusya murahhasları canibinden devlet metbualarının böyle bir iddiası olmayıp yalnız oraca olan münasebetleri dağlıların Rusyalılara meyl ve muhabbetlerinde naşı Rusya'nın dahi ahali-i Cebel hakkında hüsn-i nebat ve teveccühâtdan ibaret cevabı verildi. Ve bu esnada Zat-ı Sadâret-i penâhi şakk-ı şefe etmedi. Lâkin ertesi günü akdolunan encümende Karadağ üzerine hiç kimse tarafından bir söz söylenmemiş olduğu halde güya bir taraftan sıkıştırılıp böyle bir nâ-be-mahal ilâna mecbur olmuş gibi fahâmetlü devletli Ali Paşa hazretleri bila-ı mucip kelâma agaz ile (Devlet-i Âliyye Karadağa kendi memalikinden madud bir mahal-i nazarıyla bakmakta ise de hiçbir zamanda hâl-i hazırını bozmamayı tahaddüd eyler.) demesi üzerine bu söz dahi protokollere derç edildi. Hatta Fransa Hariciye Nezareti memurlarından birisi bu fikrayı gördükde Devlet-i Âliyye bu sözle kendine bir yara açtığı ile'l-ebed iltiyâm-ı pezir olamaz zira Karadağın hâl-i hazırını denilen şey tuğyan ve isyan olmakla badezîn Devlet-i Âliyye'de burayı taht-ı mutavaata koyacak kudret mevcut olsa bile mademki hâli hazırın muhafazası ahd-i resmi altına konulmuştur. Müdâhalat ecnebiyeden bir zamanda kurtulamaz ve Cebel bir vakitte devlete mâl olamaz dediği şayan dikkattir) işte bu mektub-ı hâkikat asılıp

Ali Paşa'nın meselelerde derece-i medhali olup olmadığını göstereceği gibi muahharen Sultan Abdulaziz akib-i cülusunda ettiği ısrar ve ikdam mahsus üzere mesele-i celilenin bitmesi dahi Zat-ı Şahâne'nin mülk ve millet hakkında olan efkâr-ı saibesini suret-i bedahetde ispat eder. Sırbistan, Şam, Girit vakıalarına gelindikte kalelerin terk ve tahliyesini kim imza attı. Şam'da yüz altmış nefer nüfus-ı masûme-i İslâmiyenin katl ve idamına ve Ahmet Paşa gibi bir müşir bi-günahın sûretde muhakemesi görölmek hakikatde kurşuna dizilmek üzere İstanbul'dan Şam'a iade olunmasına ve Beriyyetü'ş-Şam'a Fransız askerinin gelmesine kim karar verdi. Ali Paşa değil miydi hani o beğenilmeyen Kıbrıslı Mehmet Paşa değil midir ki Rumeli teftişinden avdetinde Fransa sefiri Mösyö De La Valette şamataya kalkıştığı esnada her türlü mesûliyeti kabul ederek red ile cevap vermişti. Girit hadisesinin zuhurundan evvelce Vali tarafından gönderilen inhâlara nazar-ı ihmâl ve musâmaha ile bakan ve sınırdan Mustafa Naili Paşa ile Serdar-ı Ekrem'in mahâlinde ettikleri teşebbüsata mani' icra olan kimdir. Velhasıl böyle bir küçük sivilcenin hadisesi tesamuhla çıkan olmasına kim bais oldu. Ali Paşa değil mi?

Râbi'an (Hazinenin müzayakası ve Avrupa istikrâzâtı asr-ı sabık ücretinden) imiş Ali Paşa asr-ı sabık vükelasından ve onların en nüfuzlularından değil miydi? Asr-ı sabıkta pederinden kalmış diyerek bahçe kapısı haricindeki bir iki yüz arşın odunluk arsasını devlete üç bin keseye satan Ali Paşa'dan başkası mıydı? Avrupa istikrazâtına başlandı da Ali Paşa muhalefetimi gösterdi. Müteveffa Fuat Paşa tasavvuratındandır denilen borçla yaşamak maddesinin tericine Ali Paşa'nın himmeti munzam olmadı mı? Eğer Ali Paşa'nın muvaffakati olmasa Fuat Paşa kendiliğinden bu istikrâzları yapabilir miydi?

(Hâmisen) Ali Paşa'nın makam-ı sadarete geleliden beri ıslahata bakamamasına Saray-ı Hümayun umur-ı devlete tagallüb ve müdahelâtı ve bir tarafında tazyikatı sebep tutuluyor. Saray-ı Hümayun devletin hangi işine müdahâle ettiği var hususuyla iki üç seneden beridir Zat-ı Şahâne bütün bütün işten elini çekip seyirci gibi uzaktan bakıyor. Ve bu hali hatta sahib-i mektup dahi fıkra-ı sabıkada itiraf ile târiz ediyor. Nevres Paşa'yı ara sıra meclise koydurmak ve hamleci maaşları mahlûlleri tevcihatı yürütmek umûr-ı devlete taglîp ve müdahale midir? Şu mehlikenin Padişahının bu kadarcık bir şey yapmakta iktidârı olmasın mı ve bir de

ıslahata müteallik Ali Paşa ne yapmak istedi de padişah men' etti. Ama ecnebilerin müdahaletina gelince onlar uhûd-ı kâdimeye istinaddan ziyade Ali Paşa'nın ecnebilere cemiyle göstermek ve kendini sefaretler himâyesiyle makamında payidâr etmek kasdıyla sefirlere ve tercümanlarına bilirıza ettiği mümâşâtların netice-i tabiyesidir. Hâlbuki imtiyâzat-ı ecnebiyenin birçoğu kendinin hariciye nezaretinde hukuk devleti pâymâl ederek ihsan ettiği şeylerdir. Bu safatalara kim aldanır zira evrak hala mahfuzdur. (Sâdisen) Ali Paşa'nın zaman sadaretinde icrasına muvaffak olduğu ıslahat sırasında Girit ve Mısır gailelerinin hukuk-ı devlete muvaffak suretle bitirilmeleri ve maârif dairelerinin ve devaîr belediyenin tanzimi ve mekâtib-i mütenevvi'a ve tefrik-i tebaa ve tâhdid-i imtiyazat-ı ecnebiye meseleleri ve tariklerin küşâdı sayılıyor Girit Meselesi'nin bitmesi Ali Paşa Hazretleri'nin Girit ceziresinde gösterdiği mehâbet ve celâdet veyahut politikaca ibraz buyruğu bir güne dirayetden ileri gelmiş bir şey olmayıp belki Almanya Muharebesi Fransa İmparatoru'nun memûline muvaffak çıkmamasıyla şark işinin karıştırılmaması efkârına düşüldüğünden ve İngiltere Devleti'nin menâfi' Devlet-i Âliyye'yi vikâyede gösterdiği sebât ve mekâneden ve bir de Zat-ı Şahâne'nin Yunan Devleti'ne ultiमतom i'tasında ibraz ettiği ısrar ve metanetten dolayı tabiat-ı maslahat olarak husûle gelmiştir. Bunda Ali Paşa'nın hüner ve marifeti olsa olsa meseleyi iki seneden ziyâde sürükleyip bu kadar can bu kadar mal telef olmasına sebep oluşudur. Mısır Meselesi dahi o mücedded devletin asr-ı terakkiyat hasr-ı sadâret penahilerinde sarf buyurdıkları gevher dirayetle husûle gelmiş muvaffâkıyetlerden değildir. Eğer Mısır işinin bitmesi medâr-ı iftihar olacak bir şey ise o şan İstanbul'da okçularbaşında defin-i hâk olan Reşit Paşa'ya râci'dir ki mukaddemen Mehmet Ali Paşa merhuma verilen fermanı kayd-ı azl ile mukayyed etmeye muvaffak olmuş ve yirmi beş sene sonra Ali Paşa'nın bila-yı tama' ve irtikabıyla elden çıkmaya az bir şey kalmış iken Mısır eyaletini yeniden devlete kazandırmıştır. Maârif daireleriyle devâir-i belediyenin tanzimi dahi asâr görülmedikçe tasdik olunamaz ve mekteplerden Mekteb-i Sultâni Fransa Sefiri Mösyö Bourée'nin zoruyla yapılmıştı. Şimdilerde o moda dahi geçti. Mekteb-i Sanayi darü'l-fünun, Darü's-şafâka ise hakikâtte mülk ve millete gayet nafi' şeyler olduğu halde esbâb-ı lazımenin noksanı cihetiyle az vakitde Mekteb-i Mülkiye haline gireceklerdir.

(Mabadi Nüşâ-ı Atiyeye) [31 Aralık 1869]

(İstanbul'dan Mektup Fi 27 Ramazan sene 86)

Hürriyet'in şimdiye kadar her türlü mevad hakkında verdiği malumat ve biltahsis Mısır Meselesi'nin bidâyetinden beri iltizam eylediği meslek-i sâvb ile neşrini mu'tad edindiği ihbârat ve mülâhazat-ı hâkikat cümleyi mahzuz ve medyun teşekkür eylemektedir.

Vükelâlık namına senedli neşin-i istiklâl olan mütegalîbenin hâlâ bu misillü umur-ı dahiliyeyi ketm ve ihfâ hususunda olan gayret ve ikdam-ı fedakâraneleri meselenin defi' ve haline masruf ve matuf olmak lazım gelse bir netice-i hasene husûle getirebilmesi muhtemel iken buraları ve meselenin kesbedeceği cesamet ve onun hâsıl edeceği ve hamet-i akibet düşünülüyorsa halkın vukufunu mani' olacak esbaba itina olunuyor.

Acaba bunlar kendilerinden maâda umumen millet-i Osmaniye'yi hasîsa-i akıl ve idraktan ari mi zum ediyorlar eğer bu fikirde bulunurlarsa kendi kendilerini iğfal etmiş olmazlar mı?

Server Efendi ile Mısır'a gönderilen ferman-ı alışan "k" (kef) Divan-ı Hıdiv'de hîn-i fetih ve kıraatinde hazır olanların miktarı on altıdan mütecaviz değilmiş bana kalırsa Hıdiv-i Mısır'ın böyle ihtiyatlıca davranıp umumen mütehayyizân belediyeyi celb ve cem' etmekten hazır etmesi mutlaka fermanın nevahi salabet ittisâmında havfa mebni evvel midir? Eğer böyle sahib fermanın amil olmadığı nasayih kendisine ta'dat ve tevsiyeden ibâret olduğunu fehim ve derk eylemiş yoluna idi. (çünkü matlup ve memulluk fevkinde bir emir garib olmasından) belkide bütün Mısır halkını istimaa davet ederdi.

Efendi mumaileyh geçen gün avdetle Hıdiv ile olan mükâlemât vakasını nâtık olan layihâ (mertebeyi) ki buraya geldikten sonra sadrazamla birlikte tertib edilmiştir.

Meseleye şimdi Babîâli tevabi'ti bitmiş süsü verip halka ismâ' ve kabul ettirmek fikriyle şöyle olmuş böyle korkmuş diyorlar.

Lakin ne olmuş kim korkmuş burasını söylerken dilleri dolaşır *El-Cevâib* müellifi efendi bu meselenin böyle mükâbere ve mugâyaza ile devamından tahaddis edecek mahâzir ve ukûbâtı kabâ'il-i Arab'ın emzice ve ahlâkına ve vukufu cihetle evvelce iz'ân eylemiş ve iki tarafın şimdiye kadar kağıt üzerinde görülen şikayât ve mütâla'âtını okuyup öğrenmiş olmasından bu mesele hakkında mütâla'ât-ı mahsusasını havi gazetesinde bir bend neşreylemiş idi. Bu bend neşrolunduktan tamam beş gün sonra *Terakki*'de tercümesi ve üç gün sonrada *Takvim-i Vekâyi*'de (Bâ Karar-ı Âli) *Cevaib* ve *Terakki* gazetelerinin (tahaddis-i ezhân) töhmeti ile ikişer ay ta'til edildikleri havadisi görüldü. Matbuat Müdürü Mösyö Macid Beyin dikkatine taaccüp olunmaz mı ki *Cevaib* bu bendi beş gün evvel yazmış iken *Terakki*'de tercümesi görüldükten sonra aklı başına gelipte makam-ı âliye ihtar eylemiş hâlbuki bu bend eğer tahaddis-i ezhân edecek ise *Terakki* bunu tercüme etmekle hizmet etmiş bulunur ki ta'zîre değil takdire mazhar olmalı idi.

Ve eğer Türkçe tercümesindedede mazeret-i melhuz ve daha ziyade ise matbuat odasında bulunan memurlar ve bilhassa Mösyö Macid Beylerin kuruluş alırken mütâlâ'a edipde evvelce makam-ı Aliye arz ve tercüme ve nakil etmemelerini gazetelere ihtâr etmiş olsa idi. *Terakki*'de bu cezaya iştirâktan masun ve hemze (karar-ı âli) böyle aleni haksızlığa memurların müsamahası belasını gazeteciler çekiyor.

Daha bir garibi şudur ki *Cevaib*'in bu bendi misillü bir bend de *Courrier d'Orient* neşrolunmuş iken sükût ile geçti işte anlamalı karar-ı âliyi.

Vükâlaca bir azm-i tebdilât olacağı pek kuvvetli söyleniyor Sadr-ı âli, Güzîn Hazretleri Dahiliye Nezaretini dahi istirkab eylediğinden onun Bağdat Vilayetine (çünkü orası menfurine minfan oldu ya) defiyile yerine hoş amed-i gûyan asırdan Bahriye Nazırı Mahmut Paşa'yı götüreceğini ve Ticaret Nezareti'ne dahi Safvet Paşa'yı memur edip maârif ve nafia hususlarını kuyruğu kuyruk okuyan Davut Paşa'ya havâle eyleyeceğini rivayet ediyorlar işte o zaman maârifce olacak terakkimizi mülâhaza etmeli bilmem Mısır muvaffakatine bais olan Server Efendi yahut Server Paşa nereye sokuşturulacak işte Ali Paşa avenesinin Sadr-ı âli'nin Mesned-i Samende bekâsını tasavvuruyla rivayet ettikleri tebdilat bundan ibarettir.

Diğer rivayete göre de Dâhiliye Nazırı, sadarete ve Cemil Paşa Hariciye Nezareti'ne, Halil Bey Paris sefaretine tayin olunacaklar imiş en kuvvetli deveran eden havadiste budur bakalım bayram hulûl etsinde nasıl olacak.

Bu sene Ramazan-ı Şerifte epeyce terakki alametleri görüldü vakıa devlet iki gazeteyi bir günde tatil eyledi ama şehir postası gibi bir vasıta-i nafıayı meydana götürmekle telafî-i mâ-fât eyledi. Ama ne telakki tarif etmek kabil değil bir bu postanın en muntazam bir zamanı gördüğümüzden bunun ne güne iş için meydana çıktığını bir türlü bilemiyoruz. Çünkü nizamnamesini dahi görmüş olacağınız vecihle bir adam mektup verirken namıda haber vermeli ve ondan sonra merkez veya şaye için bir hayli de yol gitmeli mesela Hasköyden bir adam Eyüb'e mektup göndermek için tâ Beyoğlu merkezine veyahut fenar merkezine gönderilmeli hâlbuki bir kayığa binip karşıya Eyüb'e geçerek işini bitirebilir.

Gelelim Postahane'nin intizam ahvaline bunu uzun uzadıya yazmak sadağı davet edeceğinden nebzesini söyleyim malumunuzdurki Postane müdürlüğü Katolik Yaver Paşa'ya verilmiş idi. Bu zat Allah için Postane'yi bir aradada ıslah eyledi ki bir tane İslâm memuru görmek için meğer ki taşra müdürlükleri defterine bakmalı.

Postalar emniyetsiz bir halde ve her gün eşkıya tarafından uyulup yağma edilmekte olmasından ba'demâ salman gidip gelmesini bin beşer yüz kuruş maaş mukabilinde üç Çerkes taahhüd eylemiş ve şimdi devlet muhafaza fidandan kurtulmuştur. Bari İstanbul zabıtasıda beş Çerkes der-uhde eylese de herkes o soyulmak muhatarasından emin olsa

İlan

Hürriyet gazetesinin matbasını bu kere tebdil olunmakla badezin gönderilecek muharrirat taraflarının bâlâda muharrir mahalle yazılması ihtar olunur.

Arif⁶⁴

⁶⁴ Imprimerie Centrale de la JEUNE TURQUIE, 27, Rupert Street. Martin'e Haymarket, W. Londre.

83 HÜRRİYET 1285

Numara: 83 22 Şevval Sene: 1286 24 Ocak 1870

Matbaası Londra'da Rupert Street Numara 27

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet*'e her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

(80) (81) (82)'İNCİ YENİ NÜSHALARDA MÜNDERİC (İKİ MESELE-İ MÜHİMME) NİN MABADI

Şehir Postasının muahharen tanıtımında dahi cihan bilir ki asıl sebep Fransa ve Avusturya Sefaretleri'nin ibrâmıdır. Yoksa imzasız mektup almak havfiyle mukaddemen Şehir Postası'nı kaldıran Ali Paşa gönül hoşluğuyla tekrar onu meydana götürmeyeceği aşikardır. Tefrik-i tebaa maddesi on yıldan beri söyleniyor sürükleniyordu bir aralık unutuldu bu defa da takdir devam edeceği yakında görülür. İmtiyazat-ı ecnebiyenin tahdidi maddesi icra olursa devlet ve millete bundan daha enfa bir hizmet olamaz ama kim yapacak sefaretlerin bir takımı bu teklife red ile mukabele ettiler. Ve imzayı kabul verenler dahi pişman olup feshine çabalyorlar muamelat ise gerek taşralarda ve gerek İstanbul'da kemâ-fi-s-sâbık cereyan ediyor. Tariklerin tesviyesi bahsinde dahi acaba tesviye olunan hangi tariklerdir. Şu on beş seneden beri söylenen ve milyonlarca kuruluşlar sarfolunduktan sonra hala iki saat ilerlemeyen Trabzon yolu mudur? Yoksa on yıldan beri yapıpta hâlâ araba işleyemeyen Gemlik tariki midir? Ama gazeteler üzerinde Diyarbakır'da bu sene ve sair mahallerde yapıldığı rivayet olunan yollar ise biz onların ne kadr ve kıymetde şeyler olduğunu biliriz. Ve mahalleri, ahali bizden de a'la bilip verdikleri paraya ve çekildikleri zahmetlere yürekleri yanar ağlarlar. Ve böyle tumturak ile ıslahat sırasında zikrini gazetelerde görüp gülerler.

Sâbian Ali Paşa'nın mevcutlara tercihiinde dahi bizim reyimiz mektub-ı mezkurun müellifiyle mutabakat etmez eğerçi biz Ali Paşa'nın gadr didesi isekde bir devletin vükelası adadından bulunmak için muktezi olan evsafdan bazısının kendinde bulunduğunu red ve inkar edecek derece gaddar olmayı ve bu sıfatında onunla iştiraki dahi kabul etmediğimiz halde yine onun bilcümle mevcutlara tercihi fikrinde dahi bulunmayız. Vakıa Mustafa Naili Paşa'nın iffet ve dirayetiyle beraber sinn-i şeyhûheti şu asırda makam-ı Sadaretden intizar olunan icraat-ı külliyei husûle getirmeye kâfi olamaz. Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın dahi zatınca iffeti ve hamiyeti müsellemdir. Lakin biddefaat sadaretinde kendinin derece-i kifâyeti sabit olmakla tekrar tecrübeye hacet yoktur. Kâmil Paşa zevk ve huzurunu ve Rıza Paşa dahi Seraskerliği Sadarete takdim edecekleri ve Habib Paşa'nın ise sadaretle münasebeti Hesehya Efendinin makam-ı müşebhetle olan nisbeti kadar baid olduğu cihetle bunlar hiç hatıra bile gelmezler öteki yeni yetişmelerin bazısı bizim iş içinde bulunduğumuz zaman Amasya Evkaf Müdürlüklerinde ve Evkaf Dairesi teftişinde ve bazısı dahi müteveffa Reşit Paşa ve Fuat Paşa'nın çocuklarını okutmak suretinde eğlendirmek hizmetinde buldukları cihetle evail-i hallerine bazı mertebe ve vukufumuz var ise de üstlerindeki zirve kokusuna ve işe girdiklerinden beri dirayet ve kabiliyetleri makam-ı Sadarete kifayet edecek derece tezayüd ettiğine malumatımız yoktur. Diğer aşağı koşu takımlarından Safvet Paşa'nın Ali Paşa dairesi kâselisânından olduğunu bilirsek de Hurşit Paşa ile Sadık Paşa'nın şahıslarını bilebilmemek şerefine nail olduğumuzdan liyakatlerini muhakemeye istihkakımız olamaz fakat Mütercim Mehmet Paşa'nın mükerreren Sadaretinde bizde işin içinde bulunduğumuz ve onun tedabir ve teşebbüsatını pek yakından görmüş olduğumuz ecilden kendinin hiçbir cihetle minnetdarı olmadığımız ve bundan böyle dahi onun tarafından asla bir lütûf ve inayet mamulünde bulunduğumuz halde bildiğimizi Allah için söyleriz.

Malum olduğu vechile bizim Paşalarımız üç sınıfa münkasımdır. Bir sınıfı hem kendi çalar hem de sairlerine çaldırır ve belki kendisi on kuruşa kanaat ve ahirlerinin bin kuruş çalmalarına müsaade eder. İkincisi kendi çalmaz lakin tebaa ve mensubatına çaldırır. Üçüncüsü ne kendi çalar ve ne de sairlerinin çalmasına müsaade gösterir. İşte Mütercim Mehmet Paşa bu üçüncü sınıftandır. Mütercim Paşanın ne Vehbi Mollâsı ne de Ali Bey'in ve Balıkçızade ve Mutabzadesi vardır.

Mütercim Paşa konağını hazine-i devletden yaptırtmadı devlete pederinden kalma arsa satmadı. Mütercim Paşa idare-i beytiyesini bilir. Ve kaç senelerden beridir mazuliyet maaşıyla kanaat eder geçinir. Mütercim Paşa muhafaza-ı mesned hırsıyla sefirlere ve tercümanlarına müdahene ve cemile için hukuk-ı devlet ve ibâdı pâymâl ve hazineyi harab etmedi. Hürriyet'in kırk yedinci numarası mütâlâasından malum olacağı vechile Mütercim Paşa evvelki sadaretinde tedaül eden kavaimin mazarratını görüp bu gidişle devletin batacağını idrak ile defî esbabına bezl-i mehud eyledi. Şu kadar ki sonradan Fuat Paşa ve Ali Paşa'nın yaptıkları zeminde kilitli istikraz ederek faizsiz kaimeleri kaldırıp yerine faizli kâğıt çıkartmadı belki memalikin dahilinde bulunduğu vesail-i mümküneye de teşebbüs etti. Maaşlardan kırkı taşralardan istikraz etti. Nihayet kavaim-i mütedahülenin miktar kimisini yüz elli bin keseye ettirdi. Ancak onun infasalinden sonra ne kaime makineleri işlemeye başlayıp evvelki raddesini dahi işitti sonraki sadaretindedahi cemi' iktidarını devair masrafında tasarrufatına ve hazinenin ıslahatına hasır ile Fuat Paşa'nın istikrazsız bu devlet yaşayamaz kaidesinin aslı olmadığını fiilen meydana koydu. Ve bunları bir esnada yaptı ki Fuat Paşa Gerçi mazulen Kanlıcada'ki yalısında oturdu lakin kafadarı olan Ali Paşa hariciye nezaretinde mhlı gibi durur ve Fuat Paşa'nın az zamanda yine meydana çıkacağı ve bu herakatından dolayı kendisine pek çok kötülöklere edeceği ap açık görünürdü vukuat ahir bunu isbat etmedi mi...? Mütercim Paşa hâlâ niçin istihdam olunmuyor. Hiç olmazsa mecalis-i aliyeye ve istikametlere ondan bâlâterimi yoksa Ali ve Fuat Paşaların entrikalarından usanıp memuriyetinden namusuyla istifa edişi mi kendine mucip töhmet oluyor. Yahud o makule hükmen ve ukalâdan mürekkeb olan mecaliste bu misillü zevatın bulunması yakıştırlmıyor mu...? Yok yok bunların hiç birisi değil asıl sebep Ali Paşa'nın hased ve rekabeti ve Avrupa'ya karşı Devlet-i Âliyye de kendinden başka söz ekler adam olmadığını göstermek kast vu niyetindedir.

Saminen mezkur mektupta Midhat Paşa'nın dirayet ve kitabeti ve umur-ı devlete bir dereceye kadar vukufu tasdik olunup fakat hodbin olması cihetle Şura-yı Devlet Riyaseti'nde Ali Paşa'nın nazar-ı emniyetini kazanamaması Bağdata kadar atılmasına sebep ve orada dahi ümera-yı aşaire ruy-ı hoşnut göstermesi hata-i Irakıyye'nin selb-i asayişine bais olduğu beyan ile bunlardan dolayı Ali Paşa'nın ona tercihi murad olunuyor. Ancak Ali Paşa'nın emniyetini kazanmak için yalnız hodbin

olmamak kifayet etmeyip bu şerefe nail olanların ahvaline nazarla malum olacağı vecihle daha başka bazı evsaf ile insaf lazımdır. Evvela dalkavuk olup kendinde şaibe ar ve namus olmamalı saniyen dini meşreb mürtekb ve kendinin yanında müttehim bulunmalı salisen zat-ı âliyelerini ele mabud-ı ittihaz ile prestişte kusur etmemeli ve zatında fikir ve irade olmayıp yalnız mabudunun makâsidini icrada manend cemad-ı tavassut etmeli işte bir adamdaki bu sıfatlar bulunur. Ali Paşa'nın emniyetini kazanır. Midhat Paşa'da ise bunların birisi yoktur.

Midhat Paşa'nın Tuna Vilayet'de zuhura getirdiği hıdmat ve hasenat o kadar malum ve müsbettirki zikr ve tafsili abestir Bağdat'a atılması mücerret Ali Paşanın haset ve rekabetinden naşı olmakla kendine bais-i şeref ve iftihar addolunur. Ama orada ümera-yı aşâire rûy-ı huşûnet gösterip selb-i asayiş bais olması için başka şeyler olduğundan ve bunların bilinmesi Anadolu ahvaline vukufa mevkufl bulunduğundan burada onlardan bir miktarının beyanı faideden hali olmaz.

Anadolu kıtasının yeknazarda ahval-i umumiyesini görmek için illet-i cüzzâme-i mübtela bir hasta tasavvurla bu hastayı bir de koluna nüzûl isabet etmiş ve onun uzuuna hummâ-yı daimiye dahi tutulup vücudunu kehle boğmuş farzetmelidir. Anadolunun bais-i harabisi olan vergi ve rüsûmat tamamıyla illet-i cüzzâma benzerki vücudu yiyip çürütür. Ve Babıâli'nin mültezimi olan çıtırsız pıtsız idare-i memleket dahi aynına nüzûle müşâbihtir ki azâ-yı vücudu hareketden mu'attal kılar ve yerli derebeyleri ki azâ-yı mecalis ve vücuh ve erkan-ı memleket ve ümera-yı aşâir ve memurîn-i mülkiye ile ecnebi konsoloslarıdır. Bunlar dahi kehleler bir vücudu istila ettikte nasıl yiyip bitirilirse bu tabaka Anadolu'yu tedric ile mahvetmektedirler Anadolu'nun içerileri yerli derebeylerin giriftar-ı kabze-i tagallübüdür. Karadeniz sevahiliyle Rusya ve İran hududu dahi konsolos ve şehbenderlerin mağdur-ı dest-i tasallutudur. Hani o çıtırsız pıtsız hüsn-i imtizac ve idareye muvaffak olan memurlar yok mu bunların buldukları memalikin içine giripte bir kere aceze-i ahalinin memleketin haline bakmalı bir memurki henüz memleket yıkmaya alışmamış ve henüz yüreğinde şule-i iman ve merhamet sönmemiştir. Bu memleketlerin idaresine gönderildikte bir kere bedendeki fermanın ve aldığı evâmir-i resmîyenin havi olduğu vesaya-yı adl ve istikameti okur. Bir kere de ibadullahın ve memleketin haline bakar elbette menfaat-i nefsiyesinden evvel vazife-i insaniyeti der-pîş eder. İşte Allah için

yapışır yani o aceze-i reayanın cism-i zahm üzerine sülük gibi yapışıp emmeye alışmış olan zalemenin men'i tâdiyatdan başlar. Bunlar ise fukara sırtından geçinmekten başka temettü' bilmediklerinden bu fevaidden mahrum olduklarını görür görmez beyinlerinde ittifak ile ona sebep olan memurdan şikâyete başlarlar. Arz-ı haller mahzarlarla İstanbul devairini doldururlar ve mecalis-i azâ ve ketebesini arasında besledikleri kapı kethüdarları dahi akşamları vükela-ı hazeratının işret meclislerinde mesail-i müştakâ bahayı aklınca hükmünde ortaya korlar. Nihayet biçare memurların az vakitte azline muvaffak olurlar. Biz Bağdat'ın ahvâl-i mevkiyesini aynen görmedik ise de mesmuat ve malumatımıza göre orası İran'luların tagallüblerine geçmiş ve Şialık Mezhebi Ehl-i Sünnete galebe etmiş ve bir yandan dahi aşâir-i seyyara ahali-i meskûna ve yekdiğerleri aleyhinde enva'-i habâsât ve şakavet etmeye alışmış ve devlet kuvveti görmemiş ve giden valiler çıtsız pıtsız vakit geçirmek usûlünde davranmış ve içinden Namık Paşa gibi hukuk devleti muhafaza daiyesinde bulunanlar İranlıların fesadâtı ile bin türlü belalara uğratılmış ve bu sebeplerle hitta-i Irakiyye sureten Devlet-i Osmaniye'nin memalikinden madud ise de hakikatde elinden çıkıp İranlı idaresine geçmiş idi. Midhat Paşa oraya mağduren gönderildi ise de memleketin ve ahâlinin ve hukuk-i devletin bunda dahl ve kabahatleri olmadığından Midhat Paşa küsüp oturmadı. Ve ne vakitki hukuk-ı devleti muhafazâyâ başladı. İran Sefâreti de İstanbul'da entrikaya teşebbüs etti. Ve ne zamanki aşâirin zulmünü ib'âdullahın üzerinden kaldırmak istedi. Muhâlefet ve isyan gösterdiler vâzifesi üzere te'dib etti. Bu sırada para sarfolunmak ve nüfus telef olmak dahi umur-ı tabi'iyedendir. Hazine-i devlet oradaki orduyu yalnız göstermiş olsun diye mi besler yoksa böyle bir günde isti'mal ve istifade için mi tutuyor. Midhat Paşa, Bağdat'ta yan gelip zevkine bakacak yerde ancak devletin ve memleketin istikmal-i hukuk ve huzuru için at suretinde çöllerde, dağlarda koşup geziyor. Bu hareketi de kendine kabahat mi sayılıyor. Keşke o çıtsız pıtsız idare-i memleket eden valiler dahi biraz menfaatlerini bırakıp Midhat Paşa gibi çalışsa biraz halkı masraflar etseler biraz da yerine göre kan dökseler tek memalik-i asâyiş bulsa ibâ(du)llah zaleme elinden kurtulsa

(Fi 3 Şevval [6 Ocak 1870] Tarihiyle İstanbul'dan Tahrirat)

Yeni Osmanlılar galiba vükelâ-yı hazırânın Yeşil Türbesi olmak gerek ki her ne zaman onlara dokunmak isteseler çarpılıyorlar bir vakitten beri Sadrazam

Hazretleri *Hürriyet* gazetesinin önü alınmasını merak edip kâh postalar tarafından kabul edilmemesi için sefaretlere iltimaslar etti. Yine *Hürriyet* memalikin her tarafına neşrolundu kâh taşra memurlarına tenbihat yazıp her kimin elinde *Hürriyet* gazetesi görülürse te'dip olunacaktır dedi yine *Hürriyet* her hafta ashab-ı hisseye vasıl oldu baktı ki bu tedbirlerden bir fayda hasıl olmadı.

Bu kere de başka bir zeminde davranmak istedi yani Yeni Osmanlılardan madud olup Avrupa'da bulunan zevattan bazılarını el altından sefaretler vasıtasıyla itmâ ederek celp etmek ve böylelikle oradaki Cemiyetin arasına tefrika düşürüp *Hürriyet*'i kapatmak tedbirine teşebbüs etti. (besbelliki Yeni Osmanlılar cemiyetini yalnız Avrupa'da bulunan üç dört kişiden ibaret zannediyor) müşarünileyh bu tasavvur ve teşebbüsü meşgul iken Dahiliye Nazırı Şirvanizade'nin makam-ı Sadâreti istihsal için saman altından yürüttüğü suyun rutubetini hissedip aklı başından sıçradı. Artık Yeni Osmanlıları falanı hep unutup kendi başının gayesine düştü. Şirvanizadenin medar-ı istinadı yalnız Şeyhülislam Efendi ile Maliye Nazırı Sadık Paşa ve Zabtiye Müşiri Hüsnü Paşa'dan ibarettir. Muhtemeldir ki Valide Sultanın, Ali Paşa'dan nefreti cihetiyle anında muaveneti evvela Ali Paşa'nın dahi kuvveti Sefaretler ile Mabeyn-i Başkâtibi Emin Bey'in hayallerine mazhardır. Yani doğrusu iki tarafında muavinleri ve silahları pek düzgün olmakla hemen Cenab-ı Hak ikisine de Kuskun Beyliği vere.

Kuskun dedimde hatırıma geldi malumunuzdur ki ramazan-ı şerif içinde Istabl-ı Amire Müdürü Rauf Paşa dahi çayıra salınmıştı. şu imişki Ali Paşa aleyhinde Mabeyn-i Hümayun'da bir söz dönmüş ve muahharen iş açıklamış bu söze ondan başka kimsenin malumatı olmadığından Sadrazamın tatyib-i hatırı için muvakkaten hizmetden defî tensib olunmuş.

Bir rivayete göre Mısır Hıdiv'i İsmail Paşa'nın muahharen zırhlı sefineler ile tüfeklerin Devlet-i Âliyye'ye itası emrinde ettiği terddüt mücerred Ali Paşa'nın evza'-ı müttehakimanesine karşı vikaye-i vak' ve namus tasavvurundan ibaret olduğu bazı münasebetle sem'-i Hümayuna ilka edilmekle Zat-ı Şahâne evvelden dahi Ali Paşa'dan na-hoşnud olup fakat şimdi Hıdiv'in tatyibi için azli mucip kıyl u kal olacağından mezkur sefinelerle tüfeklerin teslimine muvaffakat gösterilmesi mucib-i mahzûziyet-i Seniyye olacağı ve Ali Paşa'nın def'i kaziyesi ise zaten der-dest

tasavvur olarak Hıdiv'in maksadı. Bittabi husûle geleceği tebşîr olunmakla bu keyfiyyet derhal Mısır'a bildirilmiş bunun üzerine Hıdiv'in muvaffakati pek memul imiş.

Mısır Meselesi düzeleli buradaki Mısır'lıların süngü düşüktür. Geçenlerde dehalet eden Hurşit Paşa'yı fevaid-i Osmaniyye Vapurları İdaresine koymuşlardı. Bu kere oradanda çıkardılar. muhakkaktır ki bu zatın yeddinde sizden birinin Mısır'a dair bir mektubu varmış. Bunu (...) Hazretleri hâkpây-ı âliye hulus için bir aralık nakletmiş ise de Sadrazam inanmamak yüzü göstermiş (...) Hazretleri sebat-ı müdde için mumailiği birgün beraber alıp huzur-ı âliye göstermiş ve "söylediğim mektup işte koynundadır bakınız" demiş Sadrazam mektubu istedikte Hurşit Paşa itizar edip mektubu kimseye vermemek için büyük yemin ettiğini ve fakat sıhhatinde zan ve iştibah buyurulursa uzaktan gösterebileceğini" dermiyan etmiş ve çıkarıp uzaktan irâ'e etmiş ve mektubu vermesi için takdir sa'y edilmiş ise de elinden alınamamış.

Ali Paşa namına olarak Mercan başında inşa olunmakta olan sara-yı âlinin Bab-ı Zabtiye veyahud Şehr-i Emaneti Dairesi ittihaz olunacağı işitiliyor. Bu halde beytü'l-mâlin akçesi beyhudeye gitmemiş olacak ve hak yerini bulacaktır.

Suriye Valisi Raşit Paşa'nın, Bağdat Valiliğini kabul etmemesi ve henüz şirvanizadenin de başına bir çorap örülememesi şimdilik Midhat Paşa'nın ibkâsına sebep oldu.

Arif⁶⁵

⁶⁵ Imprimerie Centrale de la JEUNETURQUIE, 27, Rupert Street. Martin'e Haymarket, W. Londre.

84 HÜRRİYET 1285

Numara: 84 29 Şevval Sene: 1286 31 Ocak 1870

Matbaası Londra'da Rupert Street Numara 27

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle Hürriyet gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. Hürriyet'e her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

İLAN

Fuzelâ-yı asırdan ve Yeni Osmanlılar, Cemiyet-i Erkan'ından Ali Suavi Efendi'nin her on beş günde bir kere telif ve neşretmekte olduğu (*Ulum Gazetesi*) beher nüshası iki franka ve on nüshası bir yerde mücellid ve müellifin resmiyle musavver olarak yirmi franka satılmakta olduğundan taleb olanlar mektup zarfını şu: *Suavi Efendi, Avenue De Grande Armee Paris.*

Resminde yazıp müellif-i mumaileyhe bile birimleri veyahut Londra'da bâlâyı gazetede muharrer olan *Hürriyet* matbaasına beyan eylemeleri ilan olunur.

(80) (81) (82) (83)NCÜ NÜSHALARDA MÜNDERİÇ (İKİ MESELE-İ MÜHİMME) NİN MABADI

Hemde Sadr-ı Güzin Hazretleri'nin her kime buğz ve adaveti olsa lütuf ve inayet suretiyle onu bir memuriyete göndermek ve muahharen bu misillü şaibeler ihtirayla lekeleyip çürütmeye çabalamak öteden beri ittihaz ettiği usûlden olmakla Midhat Paşa için denilen sözler asla mahal-i taaccüp değildir. Namık Paşa, Vefik Efendi, Ziya Bey, Rıza Bey hep bu köprüden geçtiler...

Tasi'an mezkûr mektupta Namık Paşa için namaz kılması ve Cidde Vakası'nda İngilizlerin istedikleri tarziyeye muvaffakat etmemesi muayibten addolunur. Bir adam feraiz-i diniyesini eda etmekle kabahatli mi olur. Vakıa taassub mani-i terakki olduğundan mutassıb her dinde her milletde medhuldur. Ancak Namık Paşa, Avrupa'da terbiye olmuş ve Avrupa ulûmunu okumuş, cihanı görmüş, anlamış olduğu cihetle şu muzırr olan taassüp cahilanenin ona üstâdı muvaffak-ı insaf olunur mu hele Cidde Vakası'ndan dolayı Avrupalılar nazarında kendisinin medhul bulunması makam-ı Sadârete gelmesine mani tutulmak ne garibedir. Eğer bir adamın sadrazam olması mutlaka Avrupanın kabûlüne meşrut ise Ali Paşa'nın sonra oraya Mösyö Boro yahut Mösyö Eliot nasbedilmelidir. Zira bunlar devletlerinin makbulüdürler lakin o zaman Rusya'da Mösyö İgnatief sadrazam etmek ister. Avusturya'da Baron Prokeşi koymak iddiasında bulunur. Artık Ali Paşa bir daha sadâret yüzü göremez olur. Cidde Vakası'nda Namık Paşa'nın ne kabahati zuhur etti. Bir iki konsolos ve mensubatının ahaliden üç dört mutassıb cahillerin mağdur eyadi zulmleri olmalarıyla bütün Cidde halkını katil-i âmm etmek mi iktiza ederdi. Hani Fuat Paşa'nın Şamda yapıpta medar-ı memduhiyeti olan muamele gibi Namık Paşa'da Cidde halkından birçoğunu bi-na-hak asıp kesmeli miydi? Ondan sonra İngiliz Amiralina dahi Devlet-i Âliyye'nin namusunu mahvedecek tarzda bir de tarziye mi verilmeli idi. Zahiren böyleydi mutaassıp denilemezdi be ne tuhaf şeydir ki otuz altı milyon nüfusun zımmam-ı saadet ve nekâli makam-ı Sadaretde bulunacak zatın yedd-i ihtiyar ve istiklâline mahfuz iken bu makama getirilecek zat hakkında aranılan emniyet için Avrupa kabinetolarının kabul ve tasdiki beklenir ya bu otuz altı milyon nüfus ki vergi ve rüsûmat namıyla verdikleri milyonca keselerle bu devleti besledikleri ve ciğer pare evlatlarını bu devletin muhafazası uğrunda feda ve kurban ettikleri halde o zat hakkında bunların emniyet ve itimadı var mı yok mu niçin hiç sorulmuyor ya bunlar insan değil mi yoksa yalnız devlete para vermek için yapılmış bir sürü makine aletleri midir mesela İngiltere Parlementosu'nda vükela-yı devlet vükela-yı millete karşı cevaptan aciz olduklarında değiştirilirler. Şimdi bu vecihle bir takım vükelanın tebdili lazım gelse de a'zadan birisi kürsüye çıkıp (vakıa bu vükela sizin ekseriyet ara-yı kabulünüze mazhar değil ise de onların yerlerine gelecek olanlar bunlar gibi Avrupa'nın nazar-ı emniyetini kazanmamış olduklarından yine bunların ibkası manasıdır) dese acaba hüzzâr-ı meclis ne derler şüphesizdir ki

a'zadan biri kalkar ve bu adama hitab ile (behey hamiyetsiz seni bu meclise vekil ve sayesinde merzuk kılan İngiltere ahalisinin emniyet ve menfâatini düşünmeyipte vükela-yı cedide için düvel-i ecnebiyenin emniyetini düşünmek ne deliliktir) diyip yaka paça herifi meclisten kovarlar. İşte sahib-i mektubun derece-i hamiyet ve insafi ve bahsinde iltizam ettiği hakkaniyetin derecesi bu efkârından dahi sabit olur.

Bir de şurası düşünölmelidir ki Avrupa'nın emniyeti ne demektir yani Avrupa Devlet-i Âliyye'den ne bekler bu ise hali müşkül bir mesele değildir. Avrupa'nın Devlet-i Âliyye'den istediği şarkın asayişidir ki Şark'ta bir Arap'ta çıkıpta Rusya'nın efkâr-ı tecavüz kârisine serrişte-i icra olmasın ve o vesile ile milel-i garibiyenin revabıt ticaret ve intifâ'ı bozulmasın şu maksadı icra eden Namık Paşa olmuş ya Midhat Paşa ve bunlar namaz kılarmış, oruç tutarmış oraları Avrupa'nın hiç vazifesi değildir. Hususiyle Ali Paşa'nın o güzel gözlerine Avrupa'nın hiç alaka ve onunla mucib ve kan daimi olacak bir güne muhabbeti iştirak veya karabeti yoktur.

Aferin mektub-ı mezkûr mellifine ki makam-ı Sadâret için istihkâk zatı yerine Avrupa tevcihini kaim tutuyor ve bu delil ile Namık Paşa'nın liyakatini çürütüp Ali Paşa'ya meziyet-i rüchan vermek istiyor...

Şu kadar ki Namık Paşa hakkında bu uzviyât kendinin ihtirâ'ı olmayıp öteden beri zat-ı sadât penahinin Padişaha ve süferaya karşı kullandığı lisandır. Nitekim muahharen Seraskerlikten infiali için dahi bu tedbiri isti'mal etmişti. Şöyleki mahud Mekteb-i Sultaniye'nin teşkil ve te'sisi Fransa Sefiri Mösyö Boro canibinden teklif olundukta idare-i umumiyenin Fransa Sefaretinde olması dahi dermiyan edilmişti. Ancak düvel-i sairenin rekabeti bu suretin vücuda gelmesine hail olmakla muahharen Fransızlardan ve Devlet-i Âliyye ümera-yı askeriyesinden mürekkebe bir komisyon-ı muhtelit teşkiliyle mekteb-i idaresinin ve oradan bilimtihan çıkacak zabitanın tayin-i meratibi maddesinin ona ihalesi sureti teklif olundu Mösyö Boro'nın bunlardan asıl meramı mektebin Devlet-i Âliyye idaresinde bulunmayıp Fransa devleti himayet manubesinde bulunması ve bu tarik ile Fransa nüfusunun Şark'ta ilerlemesi kaziyelerinden ibaret olduğu ve Babiâlinin ise zikr olunan suret-i ahireye muvaffakati munzam bulunduğu halde o esnada serasker bulunan Mütercim Mehmet Paşa muhalefet eyledi. Ve nihayet istifaya kadar gitti onun üzerine Namık Paşa Serasker oldu o dahi bu re'yide Mütercim Paşa ile müttelik bulundu akıbetü'l-emr

mektebin idaresi makam-ı seraskeri nezareti altına girdi. İşte bu malubiyet Mösyö Boro'nun kibr ve tahavvutuna dokunup Namık Paşa aleyhinde makâlâta başladı. Ali Paşa'da ona dem-sâz oldu sekiz on sene evvel vuku bulmuş olan Cidde Meselesi tazelendi. Eğer Namık Paşa Seraskerlikte durursa Avrupa Devletleri ilan-ı harb edecekler kıyametler kopacak şöyle olacak böyle gidecek denildi. Padişaha iş böyle anlatıldı bilahare Namık Paşa azledildi yerine Hüseyin Avni Paşa sokuşturuldu.

İşte hakikat-ı keyfiyet böyledir eğer bu hareket müstelzim akubet ise cümle-i vükelânın böyle töhmetlerle Avrupalı indinde medhul olması temenni olunmalıdır. aşırta mezkûr mektub-ı müellifi geçen (81) numaralı nüshamızda münderiç olan bir fıkrasında Ahmet Vefik Efendi'yi dahi bizim memduhlarımızdan addetip der ki (bu zatın ulum valisine şitade mahareti ve şimdiye kadar bulunduğu memuriyetlerde görülen asar-ı rüyet ve istikameti hakikatde darb-ı mesel olmaya şayan olduğu halde tabiatı hiddet ve icrayı hakkaniyetde ziyadesiyle şiddet üzere olduğundan bu kadar hasenatıyla beraber bulunduğu işlerin hiçbirinde memduhiyet olmadı. Ve en sonraki teftiş memuriyetinde dahi bu tur şedidâne üzere davranıp birçok şikâyetçi peyda etti. Akıbet Babîâli azline mecbur oldu bu şikayetnâmeler hâlâ Babîâlide mahfuzdur) müşaru'n-ileyhin cami olduğu kemalat-ı ilmiye bahsine sahip mektubun tabirat munsıfanesi (vel fazlü ma şehidet bihi'l-a'dau) medlulüne tamamıyla mutabık olmakla kendine teşekkür olunur. Ancak Vefik Efendi'nin bizim memduh ve mültezimimiz olduğunu neden bildiği suali kendine varid olur vakıa biz ve Vefik Efendi'nin zatını bilmek şerefiyle müftehariz bununla beraber cemi ef'al ve harekâtını nazar-ı kabul ile görenleren de değiliz mamafihe şu kadar deriz ki Vefik Efendi hangi memuriyetinde mazhar-ı memduhiyet olmadı.

Acaba Memleketeyn meselesine memur olup müteveffa Fuad Paşa yine o mesele üzerinden üç bin kese tayyarata nail olmuş iken Vefik Efendi'nin devletçe resmen teklif olunan bu tayyaratı kabul etmemesi mi memduhiyetine mani oldu? yoksa Evkaf Nezareti'nde hırsız şikârına başladığı sırada Ali Paşa'nın hânende hangisi olan Balıkçı Ahmet Efendi'nin, Süleymaniye Cami-i şerifi tamiratından dolayı zimmetine geçirdiği altı bin keseyi meydana çıkarmaya himmet etmesi mi tabiatının hiddetine delalet etti. Yahut teftiş memuriyetinde kapıdan esbak müteveffa Mehmet Ali Paşa'nın bendegânında ve İzmit Eyaletini kendilerine malikâne

addedenlerden mahud Hüsni Paşa'nın şerian ve kanunen tebeyyün eden mezalim ve irtikabatı üzerine vuku' hali Babıâli'ye bildirip Meclis Vâlâ'nın karar ve hükmüyle rütbesinin refi ve kendinin seneviye nefisi ve emval-i mahûzenin istirdadı için vasıtayı icra olmasından mı kendinin icra-yı hakkaniyetde ziyadesiyle şiddet gösterdiği istidlal edildi. Hele o burda şikâyetçilerinin nasıl meydana çıktığı ve Ali Paşa tevabatından Babıâli hasır evlerinde ve hanlarda ne türlü teşvikat ile davacı aradıkları herkesin bildiği rezaletlerdendir ve Babıâli de mahfuz olduğu rivayet olunan mahud şikâyet evrakının dahi ne maskaralıkta ne edepsizliklerden ibaret olduğu görenlerin malumudur. Bir de memuriyetde bulunanlar için haklı haksız şikâyetçi zuhuru bais ve levh teşni' ise Ali Paşa'nın İzmir valiliğinden infisal dahi şikâyet üzerine mebni idi. Sahib-i mektup bu meseleyi bilmiyor mu eğer bilmiyorsa bu mektubu kendine ta'lim ve tesvit eden zat'a sual etsin o zat pekalasını bilir hulasa-ı kelâm eğer Vefik Efendi sertapâ kusur mücessim farz olursa yine Ali Paşa'yı kırk yıl şamarlayarak okutacağı kâmatın ve hatta belkide kendisinin itiraf-gerdesidir ve öyle bir vücud-ı nâyâbın dört beş seneden beri Rumeli Hisarı dibinde şehriye beş bin kuruş sattırmakla ömür geçirmesi Ali Paşa'nın fen garazkârı ve hasedde müsellim olan maharetine pek zahir bir delildir.

İşte mektub-ı salifü'l-beyân için *Hürriyet*'in cevabı budur ancak şurasını tekrar ederiz ki bizim hulasa-ı efkârımız falan gitsin yerine falan gelsinde arada biz külâh kapalım demek olmayıp belki cayır cayır yanmakta olan ahali Şarkıyenin ateşan oldukları zelal adl ve hakkaniyetin cereyanı maksat-ı halisanesinden ibaret olmakla mademki sahib-i mektubun rüchan ve lüzumunu iddia ettiği zat-ı âli-kadrın yirmi seneden beri meydana koyduğu asar uçuşmadan öyle bir ab-ı ümit akması değil damlaması bile muhal olduğuna delail-i kâfiyedir ve mademki bu zatın meşrebinde temin menafi zatiye ve icra-yı ağraz-ı nefsanıyeyi her türlü fevaid-i umumiyyeye ve her nevi meham-ı devlete mukaddem tutmak faide-i lâ-tetegayyerdır ve mademki kendisinin mesned ikbalde devamı ne kendinin ehliyet ve dirayetine ve ne de ahalinin hüsn-i zan ve emniyetine mebni olmayıp yalnız malum olan dolaplar ile edindiği himayet-i ecnebiyeye müstaniddir nisbet olunan zevata rüchanı şöyle dursun makam-ı sadâretde bulunduğu müddetin her dakikası bir mazeretden hali olamayacağı ve kendisi iğfale muvaffak olduğu Padişahın emniyetini sûistimal ile varsın taktir mütemenni olursa olsun ne ahali-i İslâmiye'nin ve ne de sair-i

vatandaşlarımızdan ehl-i arz takımının hürmet ve hüsn ü zannına nail olamayıp zalim ve mutaglip saffetlerinden bir zamanda kurtulamayacağı derkârdır. Haysiyet-i hariciye bahsinde dahi heyet-i devleti alanlarının deriyle besleyen ve servetlendiren acze-i ahali için müsened sadaretden bulunan zatın ismi Ali veyahut sâfil olması yok Fransa ve İngiltere sefirlerini tatyib ile karındaş gibi sevişmesi asla medar-ı emniyet olamayıp belki onların temin muhtaç ve mütemenni oldukları adl ve hakkaniyeti fiilen ve alenen kendilerine gösterecek ıslahat sahihe ifasına mevkuf olduğu gibi Avrupa'nın hüsn-i nazar ve emniyeti dahi bu matlubu isticsale muvafık olan kim olursa olsun onun hakkında bilevlübe husûle geleceğinden Ali Paşa'nın haysiyeti hariciyesi teslim olunduğu halde dahi kendine medar-ı rüchan olması iktiza etmez ama eğer müellif-i mektub isimleri sebkât eden zevat arasında mutlaka bir rüchan bulmak niyetinde ise her birinin hasenatını mizan-ı insaf ve hakaniyete koysun ve bize tavsiye ettiği vecihle ağraz-ı nefsanîyesini ve niyet-i muzmeresini ben taraf etsin hakikati güneş gibi görür ve her ne zaman oruç-ı keyfi veya akşam neşesi ile bu yolda bahis etmek isterse *Hürriyet*'i cevaba hazır bulur.

Raybe'l-Menûn

İstanbul'daki erbab-ı hamiyetden bazı zevat orada gazetelerde şu aralık Yeni Osmanlılar Cemiyeti erkânından bazı zevat-ı aleyhine yazdırılmış olan makâlât bi edibanesinden tesir ederek bunların red ve cerhini mutazammın mektuplar tanzim ve *Hürriyet*'e derç olunmak üzere irsal etmişlerdir. Bu zatların sevk ve insaf ve hamiyetle ibraz eyledikleri fütüvvet için borcumuz olan teşekkürünü ifa ile beraber zikrolunan mektupların derç-i sahife-i ilan kılınmamasından dolayı bilvücuha ma'zur olduğumuzdan bu özürlerimizin dahi rehn-i kabul olacağı ümidinde bulunuruz. Zira iki buçuk seneden beri bizim asarımızı mütalaa edenlerin malumu olduğu üzere bizim Avrupa'ya gelişimiz ve bu kadar zamandan beri çalışmamız öyle mektep çocuklarının taş dövüşüne çıktığı gibi şuna buna icra-yı garaz ve nefsanîyet için sövüp saymak maksadına mebni olmayarak belki vatanımızın giriftar olduğu tehlikeye sebep olanların hayal ve maksadını meydana koyarak ilaç aramak niyet halisanesinden ibaret ve bu beynimizdeki ihlasımız dahi bedayet-i teşebbüsten bu ana kadar görülen harekâtımızla rehn-i sübut ve bidahet olduğundan öyle ismi cismi na malum ve beş on kuruş aylıkla gazeteci sarfiyane falana kitabet eden ve henüz rabıt ve imladan bi haber olan hezele güruhunun kendini bilmeyerek ve bizim

hasımlarımıza güya hulul zannederek irtikab ettikleri edepsizliklere mukabeleye tenzil bir vakitte elimizden gelmez ve bu gürhün yazdıkları evsah hezeyanat ise bizim zerre kadar ve namusumuza yetişemeyip yine kendilerine ve hizmetleriyle müftehar oldukları memduhlarına ait olacağından ve bu makula-ı avavalar kârbân-ı rehneverd gazetemize asla bais fütüvvir olmayacağından ne kadar edepsizlik ederlerse bizim tarafımızdan seyl-i te'dip vurulmaya tenzil olunmaz hatta mezkûr mektuplarda denildiği gibi bu sözler gazetecilerin olmayıp belki *Kevkeb-i Şarkıye*'nin tarifi vechile (sefine-i devletin kapıdan şevket nişanı ve yed-i müeyyed hilâfının bayağı bir mükemmel ve musannı' kıble nūması olan ve evkat-ı hamsede cemaatle namaz kılıp bir takım ilmen ve meşayih-i meclis füyūzat enisinden bayağı istifâ'zanur eyleyen ve atrak ve ecanibe karışır. Mizan-ı şerifte birkaç hatim-i şerif etmeklikle muvaffak olduklarıyla bi-hak tefahür eden ve nezaket-i vücud elzem el-mevcutlarına bakmayarak en muttekilere numune-i takvi-yi olan ve beher gün ramazanda valide-i muhteremelerinin merkadleri başı ucuna gidip ifa-yı vazife-i ziyaretinden sonra eşker-bizan hasret olan ve adap ve fezail-i İslâmiye ile kemalat-ı garibenin mültekası musabesinde bir nüsha-ı kübra-yı irfan olup güya medeniyet-i Muhammedi'ye ile esas medeniyet garibenin imkân hüsn-i imtizacını bu ümmete arama için halk olunan ve hulasa namus-ı ekber ile hemhal bulunan Ali Paşa Hazretlerinin emir ve talimatıyla yazılmış mez-hurufat olsa bile çünkü bizim nazarımızda Ali Paşa dahi o edepsizler gürhündan madud olacağından onunla dahi bu yolda ağız dalaşına tenzilden kâviz-i âlidir.

Arif⁶⁶

⁶⁶ Imprimerie Centrale de la Jhune Turouie 27, Rupert Street, Haymarket, W.Loudres.

85 HÜRRİYET 1285

Numara: 85 6 Zilkade Sene 1286 7 Şubat 1870

Matbaası Londra'da Rupert Street Numara 27

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet*'e her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

HUKUK VE MEHÂKİM

Her insanın bulunduğu hâl-i nisbetde müstehâk olduğu bazı aidatı olur ki lisânımızda hukuk-i tesmiye kılınır. Herkes hukuku kendince bittabi ve akvâm-ı mütemeddine beyninde bililtizâm mukaddestir. Bir insan ki hukuk-ı mukaddsesini istifâdeden aciz ve mahrumdur esir ve mazlumdur âlemde ne kadar heyet-i medeniye zuhura gelmiş ve ne kadar hükûmet teşkil etmiş ise cümlesi bu hukukun muhafazası dâiyesiyle başlayıp sonradan sûistimâlât ile mahv ve münkariz olmuşlardır. Çünkü bir şahıs ne kadar ceri ve bahâdır olsa hukukunu ebna-yı cinsinin ağrazından vikâyeye kifâyet edemeyeceğinden ve iki şahs-ı müteârızın her birisi kuvve-i idrâkiyesi nisbetince iddiasında kendini haklı görüp hukukunu muhafazaya çabalayacağından her kuvvet-i münferideye galib olacak ve emir ve hükmü tarafeyn-i münazi'ine cebren kanaat verecek bir kuvvet-i gâlibe ve hâkime-i ikâ'na lüzum görünerek ve cemiyetin her ferdi ecza-yı ta'yışinden bir mikdarını terk ü feda ederek şu hükûmetler meydana gelmiştir. Bir köylü devlete vergi verir a'şâr verir.... Rûsumat verir, asker verir ve ecdadının kılıcı ile alınmış toprakları isticar için devlet hazinesine para verir. Ne için şüphe yoktur ki mücerred hîn-i hacetde hukuk-ı mukaddsesini devlet kuvvetiyle muhâfaza içindir. Yoksa köylüler vesair efrad-ı teba'a-i devletin ne esiridir ne de erkân-ı lutfun tecemmülat-ı sefihânelerine para yetiştirmek için halk olunmuş alet ve edevâttir. Devletler dahi bu maksad-ı esasiyi

bildiklerinden muhafaza-ı hukuk-ı reayaya kâmil olacak kavânin ve nizamât-ı tanzim ve o kavânin ve nizamâtı kema-yenbagi icra etmeyecek mahkemeler teşkil etmişlerdir.

Şimdiye kadar yeryüzüne gelip gitmiş olan milel ü akvâmdan tarihleri mazbut olanlar bu maksat üzerine husûle getirdikleri asâr birer birer maruz-ı em'an ve tâhkika çekildikte görülür ki her kavmin vikâye-i hukuku için tanzim olunan kavanini ve nizamât iki sınıfa münkasimdir. Bir takımını yalnız muamelat-ı dünyeviye ve muhâlatat ve muaşeret-i beşeriyeye müteallik olup kat'an ruhaniyete dokunmazlar. Hükema-yı Yunaniye'nin ve Roma cumhuriyetinin yaptıkları kanunlar gibi ki bunların vaz' ve usûlleri insan ve insan-ı me'luf noksan olmak haysiyetiyle her kanun nihayet birkaç yüz sene devam edebilip akîbet-i ihtiyâcat-ı asriyeye tâtbik ve ikmal dayeleriyle bozulmuş ve onların bozulması kavmin fesad-ı ahlâkını ve kavmin fesad-ı ahlâkı dahi heyet-i medeniyenin teşettüt ve izmihlâlini müeddi olmuştur diğer sınıfı dahi kavânin-i şeriyedir. Bu da iki türlü olup bir kısmı sarf-ı umur-ı ruhaniyeye ta'alluk eder. Muamelat-ı dünyeviyece beyân-ı hudud etmez ve kısım-ı ahiri o derece mahsur ve maksurdur ki yalnız yapıldığı asır ve kâvmin hâcatına kifâyet edebilip ilcaat-ı teceddüdât-ı zamaniye üzerine tevsi' ve istimali haric-i imkândır bu cihetle enbiya-yı selevin ümmetinden gelen aklen ve erkân-ı millet, muâmelat-ı dünyeviye için müceddeden kanunlar yapmaya muhtaç ve mecbur olmuşlar. Ve bu kanunlar dahi tebeddülâtın masun olamamakla türlü nev' ve şekle girip hal-i mukaddesiyette kalmamışlardır.

Bunların arasında bir de şeriât-ı Ahmediye görülürki umur-ı dünyeviye ve uhreviyeyi bir daire-i mukaddesiyette cem' ve te'lif etmekle hîn-i tesisinden bu ana kadar bin ikiyüz bu kadar sene mürur ettiği halde şaibe-i tegayyürden masun olmuştur. Bir fırka-ı naciye-i İslâmiyeden olduğumuz halde şu bahisde hakikat hâli izhar için bitaraf olarak söyleriz ki şu asra gelinceye değin mazbut-ı tevarih olan kavanin ve nizamâtın cümlesi arz-ı imtihan ve tedkika konulsun ve insaniyet ve hakkaniyet hatırı için bitarafane ve munsifane her biri hadde-i em'ândan geçirilsin herhangi iklimde ve nasıl âdât ve ahlâkda bulunursa bulunsun insanın aklen ve tab'an ve hikmeten medâr-ı emniyet-i hukuki olmak için şeriât-ı İslâmiyeden daha evsa' ve adl ve ahkem bir kanun bulunmak kabil midir değil midir? Zahir olur işte *Kur'an-ı*

Kerim'in cildi meydandadır. Hâvi olduğu ayât-ı kerimeye nazar olunsun ahkâm-ı siyasiyeye taalluk eder. Ayât-ı muhkemat rub-ı *Kur'an*'a müsavi bir raddede olduğu ve muamelata müteallik mesailde me'haz-ı ictihad olan ehadis-i sahiha-i Nebeviye dahi bu ayât-ı *Kur'ani*'ye ahkâmı dairesinden zerreten hariç olmadığı halde eimme-i i'zam ve fukaha-yı kirâmın istinbat ve ictihad ettikleri mesaili hamil olan kütüb-i mevcude-i İslâmiye Avrupa'nın daire-i medeniyete dahilinden beri iane-i matbuat ile arza-i husûle getirdiği asar-ı ilmiyeye mukabele edecek derece-i kesret ve vüs'at da olduğu tebeyyün eder. Ve her takdir bab-ı ictihad mesdud ise de mesail-i muamelatda tegayyür-i ezman ile tebeddül-i ahkâm yani şeri' İslâm'ın mebni aleyhi olan adl ve hakkaniyet üzere tevsi'-i kanavi kazıyesi usûl-ı fıkıhdan olduğu ve cihan durdukça ve nevi beşerin müstaid olduğu terakkiyat ilerledikçe mesail-i muamelatın tevs'i ve tezyidi yolu açık durduğu cihetle bin ikiyüz bu kadar seneden beri ahkâm-ı esasiyesinden hiçbirine bir tegayyür arız olmaksızın her diyar ve iklimde mergub ve muteber ve onun ahkâmıyla âmil olan her kavim muhafaza-i hukuk-ı mukaddesesine mazhar olmuştur. Bu da mahal-i istigrab değildir. Çünkü şeriat-ı İslâmiye kavanin-i sâlifiyeden iki sınıf noksan dahi noksanlarını cami ve mükemmel olduktan fazla her bir mesele-i şeriyenin me'hazı *Kur'an-ı Kerim* ve *Kur'an-ı Kerim* akide-i İslâmiye üzerine kelam rabb-i rahim olmakla bi'l-vasıta her bir emr-i şer'i, emr-i mahsus-ı ilâhi hükmünde renk-i mukaddesiyet almış ve fakihlar denilen fen-i celil asr-ı nebeviden beş altı yüz seneler müruruna kadar Arap ve Acem ve Endülüs'te sernüma-yı zuhur olan ulema-yı İslâmın telâhuk-ı efkâr ve tetebbu' asarıyla tedkik ve tevsi' ve tedvin olunmuştur. Acaba ulum-ı siyasiyeye için bu kadar dikkat bu kadar ihtimam hangi asırda hangi kavimden görüldü. Şu asr-ı ahirde hukuka dâir fûnunu en ziyade tevsi' eden Fransızlar iken Fransa'nın vücuda götürülebildiği kavanin-i mevki-i tahkika konulsun zahir olur ki mesail-i esasiye de şeriat-ı İslâmiye'nin mukalled ve müşerrihidir (Code Napoleon) (Code Civil) denilen nizam-ı siyasiyenin ekseri Napolyon'un Mısır'ı istilasında eline geçirdiği kütüb-i fıkhiye ile Endülüs'ten alınan kitapların tercüme ve hulasalarından başka bir şey değildir.

Hani şimdi Babiâli'nin hezar-ı teklif ve tetebbular ile (Cour d'Appel) tercümesi olarak (Mesclis-i İntinaf) ve (Cour de Cassation) makamında (divan-ı ahkâm-ı adliye) tabirleriyle meydana icad getirdim zannettiği mahkemelerin cümlesi bizde mevcut idi. Lakin bir vakitlerden beri Devlet-i Âliyye'nin idare-i umumiyesine

arız olan fenalığın bu şayiaya dahi tesir gelişi olmakla ve sözün açığı iş başa gelenler fikh-ı İslâm nedir? Fransa kavanin neden ibarettir. Bunları teferruk ve idrak edecek takımdan olmamakla güya ahkâm-ı şeriye ile mukteza-yı asriye kabil-i imtizac olamadığına cezm-i hasıl olarak mahkeme-i şeri'yenin ikmâl-i nekayisi yerine bütün bütün tatili iltizâm olundu. Ve çünkü Devlet-i Âliyye'nin mürekkebe olduğu teba'â-i mezahib-i muhtelif üzere olduklarından her tarafın hukukunu temin için muhtelif meclisler teşkil ve Fransa kavanini ittihaz olunmak istenildi hâlbuki bu taklit dahi bir hulus-ı niyete mebni olmayarak evliya-yı umûrun mücerred Avrupa'ya karşı işte bizde sizin usûlünüze tatbik-i hareket ettik demek bu zemin ile Avrupaca bir memduhiyet kazanıp muttasıllarında müstemir ve daim olmak ağrazına haset olduğundan yapılan şeyler bütün yaldızdan ibaret oldu. Ve bu sebepten naşi Avrupa'ya taklid ile her ne ıslahata teşebbüs olundu ise enva-i mazarratı istilzam eyledi.

Mesela Avrupa devletlerinde mahkemeler hükûmetin taruzatından ve hakimler azl ve tebdil havfinden masun oldukları halde bizde açılan mahkemeler hükûmetin idaresine ve hakimlerin azl ve nasbi vükelânın keyfine verildi. Avrupa'da bir adamın diğeriyle bir davası olsa asla hükûmete müracaad etmez. Doğru bir avukata gider keyfiyeti beyan eder avukat davanın hangi mahkemeye ait olduğunu ve bi'l-ahere ve hasbe'l-nizam ne hüküm giyeceğini bildiğinden eğer sonu çıkmayacak bir şey ise red ile cevap verir. Ve sonunda kazanacağı aklı getirirse işi der-uhde edip arzuhalini tertib ve mahkemeye takdim ile işe bulaşır. Dava görürler hüküm olunur hükmün muktezası yine mahkeme marifeti ile icra olunur bunlardan hükûmetin katiyyen haberi olmaz hatta o adamın hasmı hükûmet dahi olsa hükûmet dahi bir avukat tayin ile ehad-ı nasdan biri gibi mahkemeye çekilir bizde yanlış bilinen şeylerin birinde her ne zaman avukat dinlense bizim mahkemelerin gedikli dava vekilleri olan Şeyh Raşit ve İlyas Bey ve Samatyalı Haçin gibi müzevvirler tahattur ile istiaze olunmuştur. Hâlbuki Avrupa avukatları devletin kanunlarını âlâ tariki't-tedris⁶⁷ tahsil ve kendilerine mahsus olan nizam dairesinde ifa-yı vazife ile tariklerince kesb-i şöhret ve emniyet ederler ve içlerinden büyük müellifler çıkar hatta devlet vükelâsı bile ekseriya bu sınıftan yetişir. Fransa vükelâsında sabık

⁶⁷ Öğretim yoluyla manasındadır.

başvekil meşhur (Roher) ve hâlâ reisü'l-vükelâ Emil Ollivier avukatlıktan yetişmedirler.

Velhâsıl Avrupa'da hükûmet başka mahkemeler başkadır. Bizde ise mahkemelerin rivayet edecekleri dava da mürâcaat ve tatbik için bir mükemmel kanun olduğu gibi mahakîmin vezâifeti bir davanın nev' ü cinsini tefrik ve usûl-i mahakemeyi tayin edecek ne bir nizam ve ne de bir delil olduğundan işi olan bir adam nereye müracaat edeceğini bilemez kâh sadrazamına kâh meclis-i ahkâm reisine kâh dava nazırına arz-ı haller verir. Bunların birisi dahi davanın hangi mahkemeye aid olduğunu bilmediğinden arz-ı hâlin birini Maliye diğeri ticarete üçüncüsü dahi şeri'ye havale olunur. Ve müdde-i aleyhin yakasına üç mübaşir birden sarılır. Kâh olur ki bir dava mahkeme-i şer'iyeden fasıl ile i'lam olunduktan sonra mahkum-ı aliye kanaat etmeyerek yine o işi bir dolayısıyla ticaret-i mahkemelerine kaldırır ve orada işini uydurup bir i'lam olur. Ve icra için tarafeyn dava nazırı huzuruna çıkarlar ve her biri koynundan i'lamı çıkarıp birisi ben Allah'ın şerrine razıyım diye bağır ötekide senin kanun-i Padişahiye itaa'tın yok mu diyerek haykırır arada zavallı dava nazırı şaşırır. "Hele birkaç gün sonra geliniz" diye davacıları def eder. Oradan Reis Paşaya gidip işi ve kendinin hayretini beyan eder. Reis Paşa ise malından ziyade izhar hayretle bir şeye bağlayı ve biriniz diyip menazırı başından savar davacılar ise her iki günde bir kere mübaşirlerle keşan keşan Deavi Dairesine ihzar olunurlar. Ve hasır üzerlerinde sürüm sürüm süründürürler nihayet bu hal birkaç miyâr sürdükten ve iki taraf dahi mübaşirlerle ve şuraya buraya davadan kazanacağını paranın iki mislini sarfettikten sonra usanıp bırakırlar.

Bakiyyesi Nüsha-ı Atiyeye

Fi 25 Şevval [8 Şubat 1869] Tarihiyle İstanbul'dan Tahrirat

Mısır Meselesi iyice sönmemiş bir yangın gibi bu defa yine katili aldı zira mahud zırhlı gemileriyle iğneli tüfekler alındığı bahaya devlete terk olunması Babiâli tarafından akdemce teklif olunmakla Hıdiv Mısır dahi muvafakat gösterip bunların fabrikatörlerinden celb ettiği hesab senetlerini takımıyla irsal etmişti. Bizim Sadr-ı âli gevher hazretlerinin azimet ve nahveti iktizasınca suret-i melamet gösterildikçe baş etmek ve bundan mukabele görürse bilginleri suya ittirmek eski adeti olduğundan Hıdiv'in bu muamele-i muvafakatını görür görmez yükü ağır yığmaya başladı

itimada şayan bir mahalden ettiğim tahkikata göre mezkur hesap senetlerinin yekûnû sekiz yüz bin liraya baliğ olduğundan ve meğerse Ali Paşa'nın bu şeyleri aldığı baha ile devlete terk etmesi Hıdiv'e tekliften asıl maksadı bunları kendisine hulus ve cemiyle olmak için bâd-ı hevâ vermek ötekinden hesabın bu vecihle irsalinden bir kat daha münfial olarak güya İsmail Paşa bu eşya üzerinden ticaret için fabrikatörlerle uyuşup diğerlerinden ziyade fahiş para istemiş tarzında akçeyi çoğunsayıp sefaretlere şikayet etmiş ise de süferadan bazıları böyle bir kalpazanlığı İsmail Paşa kabul etmeyeceği gibi fabrikatörlerin fahiş hesap vermeleri dahi ihtimalden baid olduğu kendisine tefhim olunmakla nihayet akçenin istikraz-ı ahir tertibatından tesviyesi sureti kararlaştırılmış ve gemiler ve tüfekler kabzı için mahsus memurlar dahi gönderilip artık maslahat bütün bütün yemiş gibi zannolunmuş bunun akabinde Halim Paşa'nın Mısır da bazı emlak münasebeti olduğundan gidip orada ikamet etmesi Babiâlîce tensib olunup rükubu için tersane vapurlarından birisinin tayini Babiâlîce karar bulmakla mesele yine rengini değiştirdi. Çünkü Hıdiv'in hasm-ı canı olan Mısırlılar İstanbul'da mültefet olduğu kifayet etmeyipde bir de Halim Paşanın Mısır'a gönderilmesi hakaret üstüne hakaret olduğu ve bu tedbirde asıl maksad Ali artık Hıdiv Mısıra emniyet edilemediğinden Halim Paşa Mısır'da gözcü gibi otursunda her ne zaman İsmail Paşa'nın serkeşane bir hareketi görüyorlarsa hemen azliyle Halim Paşa'nın nasbı ilan olunmak kolayı olsun demek idüğü güneşten izhar olmakla İsmail Paşa dahi bittabi ziyade gocunmaya başladı ve yeni açılan Süveyş Cedveli boyuna müceddiden asker ve mühimmat tayin kılındığı haberleri bu kere vürud eylemekle koca diplomat Ali Paşa'nın burnuna felfelek kaçtı. Garaibdendir ki mahreman-ı has vekâlet-i penahiden birisi (efendim ferman-ı) kadim usûlünce Veliâht Mustafa Fazıl Paşa idi. Ve kendisi sizin hilafınızda bulunarak muharebe ederken siz onu bu ümniyesine nail etmek vaadiyle celb ettiniz şimdi şu mütâlâ'a üzerine Mısır'a Halim Paşa'nın gitmesi onu mahzun etmez mi) dedikde sükût-ı mütebessimane ile cevap vermişlerdir.

İdare-i Mısriye'nin kesb-i istiklal ile cism-i devletden ayrılması hem Mısırca muzır hemde Devlet-i Âliyye'ce muhataralı olduğundan bunu hayrhahân vatandan bir kimse arzu etmez ve İsmail Paşa'nın bir zamandan beri gösterdiği evza'-ı birudet aslen saffet-i tabiyete yakışmaz olduğu halde Ali Paşa'nın dahi Hıdiv'i tahkir yolunda cür'et ettiği muamelat gayr-ı layıka sabır ve tahammül olunacak dereceleri

işbu taşmakla ashab-ı himmet nazarında Hıdiv'in vikaye-i vak'a ve namus için irad ettiği nebat ve metanet mazhar-ı memduhiyet ve herkesin itikadında şu Mısır Meselesi mücerred Ali Paşa'nın kibr-i ruûnetinden ileri gelmiş bir hal olmak hasbiyle bugün kendisi azl ve defî olunsa Hıdivin evvelkinden ziyade makam-ı hilafete ihlas ve muhadenet göstereceği rehn-i bedahetdir yoksa İsmail Paşa bilmez mi ki hita-i Mısriyye devletden ayrılırsa başlı başına kendini muhafazaya muktedir olamayıp Tunus gibi Avrupa devletlerinin me'labesi olur. Ve Devlet-i Âliyye'nin tamamîyet-i mülki için Kırım muharebesinde bu kadar can ve malı telef eden devletler onun ecza-yı mütemmimesinden birinin tefrikine razı olmazlar. Hususen Süveyş Kanalı'nın küşadı üzerine Fransızların Mısırca bittabi nüfuzu ilerlediğinden İngiltere'nin menfâati bu tedbire daima muhalefet eder. Bunlarla beraber Hıdiv'in kazandığı imtiyazatı dahi Babîâli'nin kabza-i keyif ve hükmünde oyuncak etmek istemezse hakkını kimse inkâr edemez. Ve bu hakkı Babîâli cebren elinden almak derecesine kadar giderse İsmail Paşa'nın dahi va's-î mertebe-i müdafa etmek vazife-i namusudur. Zira aşikârdır ki Babîâli her ne vakit böyle bir hareket-i mütecavizane de bulunmak istese şark meselesini uyandırmamak için Avrupa devletleri onun zincirini çekerler yani Ali Paşa Hazretleri ahz u intikam ile teşfi-i sadr etsin diyerek veyahut harem-i ismetinin hamam ustalarına para yetiştirememesinden naşi şu zavallı yeni bir Hıdiv kasabına muvaffakiyetle biraz daha (kapu yoldaşca) ianeler alsın diyerek İsmail Paşa'nın kolundan tutup atmazlar.

Arif⁶⁸

⁶⁸ Imprimerie Centrale de la JEUNETURQUIE, 27, Rupert Street. Martin'e Haymarket, W. Londre.

86 HÜRRİYET 1285

Numara: 86 13 Zilkaide Sene: 1286 14 Şubat 1870

Matbaası Londra'da Rupert Street Numara 27

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet*'e her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

NÜSHA-I SABIKADA MÜNDERİC (HUKUK VE MAHAKİM) BENDİNİN MABADI

Vükela-yı hazıranın nazar-ı hakaretle baktıkları şeriat-ı İslâmiyenin cereyanı tarihlerinde Milel-i Osmaniyenin ticaret-ı bahriye ve berriyesi var idi. (Liverpool) (Toulun) (Malta) (İskendireye) (Trablusgarb) (Trieste) (Calais) (Hocabey) gibi ticaretgâhlarda ve bahr-ı sefid ve siyahın sâir iskelelerinde hesapsız Osmanlı bayrağı müvecceh nüma-yı ticaret oturdu. İstanbul'da Asmaaltı ve Bağkapanı ve Mısır çarşısı gibi mahallerde ve Galata'da Eski Köprü'den Karaköy Kapısı'na kadar iki keçeli mağazalarda ve bedestânda ve çarşısının her tarafında başlarında Ahmediye sarılı aksakallı nurani aluca birçok tüccar ve hâceği ve esnaf muteberani bulunurdu bunların ticaretçe gerek ecnebilerle gerek yerlilerle bir nizâları olsa mahakim-i şeriyeye mürcaatla o nakıs denilen şeriyenin ahkâmı üzere fasl-ı müddeâ edilirdi muahharen bu şeriat-ı ihtiyacat-ı asriyeye gayr-ı kâfi denilerek terk olunup mahsus ticarethane açıldı. Ticaret Nazırı nasb olundu Ticaret Kanunları yapıldı. Ticaret Neclisleri teşkil edildi. Bu kanunların şeriattan daha mükemmel ve bu meclislerin mehakim-i şeriyeden daha adil olacakları ve bu cihetle umur-ı ticaret evvelki raddesinden ileri gideceği tahayyül olunurken zuhura gelen semere-i memulün aksini gösterdi. Yani o zamandan beri bizim ticaret-i dahiliye ve hariciyemiz tedenniye yüz tutup mülkümüzün menafi'-i ticareti ecnebiler eline geçti. Bizim tüccar ve esnafımız

birer birer iflas topunu attılar. Bizim emtia-i dahiliye ve mahsulat-ı mülkümüz mahv ve munkarız olmak derecesine geldi. Hâlbuki Ticaret Nezareti, ticaret kanunları ve meclisleri Avrupa'da ticaretin vikaye ve tevsi'-i için a'zm-i esbab olduğu da bedihattandır ya bizde niçin bu netice-i makûseyi intaç ettiler evet biz de ticaret kanunu Fransa'dan alındı ise de aslıyla mukabele olduğu halde ne kadar maksatları olduğu görülür evet bizdeki ticaret meclisleride Avrupa'ya takliden yapıldı ise de oradaki mecalis a'zasıyla bizimkiler zahir olur.

Bunlardan sarraf da nazarla biz de bir adet vardır ki cihanda mevcut olan en a'la nizamları biz almış olsak ve alemde ne kadar erbab-ı iffet ve istikamet var ise onları toplayıp meclislerimizde koymak yine mülkçe mazeretden gayrı bir semere görmeyiz o adet Babıâli'nin mahakim üzerinde olan nüfuz ve müdahalesidir.

Mesela Fransa tebaâsından birinin tebaâ-ı Devlet-i Âliyye'den biriyle bir nizâ'ı olur. Maslahat-ı Ticaret Meclisine havale olunur. Meclis hasb'elkanun Fransızın haksızlığına hükmetmek istedikte hazır bulunan tercüman derhal protesto eder. Meclis yine dayanıpta mukteza-yı kanun budur diye başka türlü hükmetmek istemese Tercüman Hazretleri şapkayı basıp Hariciye Nazırına gider o dahi bu iş Ticaret Mahkemesi'nin bileceği şeydir. Politikaya taallük eder biri yoktur. Demekki nefesine yedirmeyip yahud Fransa Sefirine şu vesileyle ile bir cemile arzıyla teveccühünü celbe fırsat ittihaz edip ben Ticaret Nazırını görüp söylerim diyerek tercümanı tatbib eder. Ve Ticaret Nazırını gördükte falan mecliste falan iş varmış meclis inâd ediyormuş bu işin bitmesi Fransa sefaretince Conseil d'etat (müstesna olarak) bütün buruca mutalib tesviyesine himmet buyurulsa pek memnun olurum diyerek iltimas sureti gösterir. Ticaret Nazırı ise Hariciye Nazırı'na arz-ı cemileye zaten fırsat gözetmekte olduğundan hemen ertesi günü meclis reisini celb ile falan işin şu yolda bitmesi irade-i âliye muktezasındandır artık sizin himmet ve dirayetiniz icabınca bunu yoluna koyunuz zımnında emreder. Reis dahi Ticaret Nazırına hulûs zemininde emreder. Reis dahi Ticaret Nazırı'na hulûs zımnında işi vech-i matlub üzere bitirip i'lâ mı verir ama beri de teba'â-ı Devlet-i Âliyye'den olan biçarenin hattı zayı' olmuş ticareti ve itibarı bozulmuş dolayı durmuş ocağı sönmüş buraları ne Hariciye Nazırının ne Ticaret Nazırının ne de reis-i meclisin asla vazifeleri değildir. Ama farz edilmekte bunlardan biri ehli imiş ve insafı olupta iltizam-ı hakkaniyet

edecek olursa kıyamet onun başına kopar mesela Hariciye Nazırı bu iş politikaya dair olmayıp devletin teşkil ettiği mahkeme-i ticarete aid olduğundan benim karışacağım şey değildir diyerek tercümana cevap verme tercüman sadrazama dayanır oradan husûl-i matlubuna emir olur.

Artık mahkeme namıyla meydanda olan şu dolap ve mefsedetlerin içinde kanunun ve hükkamın adalet ve istikametinde ne ehemmiyet kalır düşünmeli ancak bu mahkemeler hiçkimsenin işine yaramaz mı hayır yalnız tebaâ-ı Devlet-i Âliyye'nin işlerine yaramaz yoksa ecnebler için pek âladır. Zira tebaâ-ı ecnebiden veyahud mahmilerden birinin bir davası olduğu halde onun avukatı Sefaret Tercümanı olmakla hukukunu bir ekseriya hukukunun fazlasını bile zikrolunan yolda istihsale muvaffak olur. Onların davalarında çatal i'lamlar görülmez. Ve nadiren görülse de tercüman marifetiyle alınan i'lam elbette diğerine galib olur ya şimdi tebaâ-ı Devlet-i Âliyye bu halâtı görürde himayet-i ecnebiyeye girmek sevdasında bulunmaz mı ve hukukunu vikaye için tahvil-i tabiiyet ederse ta'yib olunur mu ve mademki mehakim-i nizamiyenin hali minval-i meşruh üzeredir. Babiâli'nin tarik-i teba daiyesinde bulunmasını ve bu daiyeyi islahat-ı asriye cümlesinden sayması tuhaf değil midir? Farz edelimki bugün tebayı tefrik ettik.. Bir iki seneden sonra yine tefrika ihtiyaç görünmeyecek mi...?

Zira Babiâli imtiyazat-ı ecnebiyenin lağv-i ümidinde buluyor. Vâkıa dünya yüzünde bizden başka bir devlet yoktur ki memalikte bulunan ecnebler bir üstten ziyade mazhar-ı imtiyazat olalar ve her Konsoloshane bir mahkeme suretinde geçmedi memleketinin usûl ve nizamı üzere fasl-ı deavi ede alemde bir hükümet bulunmaz ki kendi hukuk ve menafi'ni ecnebilere terk edipte memleketten onlar müstakid olalar. Ve kendisi ecnebi gibi uzaktan seyirci buluna lakin şu mehakimin ahvali böyle iken yani mahkemeler vükela-yı hazıranın tükürük hokkası hükmünde her lahza müdahalelerine küşade ve kanunlar ve hakimler dahi onlar tarafından şerif-i sudur edecek emir ve fermanı hukuk ve vazifeye ve adl ü hakkaniyete tercih ile tervice müheyya ve amade ve ecnebler ise nail oldukları imtiyazat sayesinde bu Temmuz dolaylarına düşmekten vareste ve azade iken mücerred Ali Paşa Hazretleri'ni tatyib için yoktur münafiği feda ve bizim ahalinin giriftar oldukları belalara arz-ı gerden rıza etmeleri hangi akla garip görünür...?

Bunlarda bir tarafta dursun birazda büyük meclislere bakalım hani bizim bir Meclis-i Tanzimatımız var idi ki ne ehemmiyetler ne teklifler ne vazifelerle yapılmıştı. Hani bir de Meclis-i Âli-i Hazâ'in yapılıp ne türlü şaşaalara verilmişti. Bunlar ne için yapılmıştı sonra neden lağv oldular yalnız Hazinesinin fazla olarak verdiği maaşlarla enzar-ı amih de kazanılan rezaletden başka devletce bir faideleri görüldü mü... uzağa gitmeye ne hacet daha bundan bir buçuk sene evvel bir meclis-i ahkâm adliye) vardı malum olmayan bir sebebe mebni bunu bozduk ve onun enkazına birçok yeni keramete daha ilave ile (Şura-yı Devlet) ve (Divan-ı Ahkâm-ı Adliye) yaptık hele divan ahkâm zikr-i mürur eden Ticaret Mahkemelerinin büyücesi demek olduğundan ondan bahse hacet yoktur. Lakin (Şura-yı Devlet) Fransadaki Konsildata yerine kaim olacak ve devletin idare-i umumiyesine dair olan eâzım-ı umur orada müzakere olunarak karar bulduktan sonra icra için vükelaya arz olunacak ve buraya her millettten konulan a'za-ı muavinler reylerinde muhtar bırakacak ve hiçbirşey bila sebep azl olunmayacak idi. Ve bu Meclisin hîn-ı küşadında zat-ı şahane bir nutk-ı resmi irad edip onda teba'ânın hukuk-ı hürriyetini tasdik ile hükûmetin vazifesi bu hukuku muhafazadan ibaret olduğu ve hatta (suret-i cebir ve tagallübde idareye hakkı olmadığı) bile sarâhat-ı itiraf olunmuştu. Bakalım bu şartlar ifa olundu mu Şura-yı Devletin şimdiye kadar gösterdiği işlerin en başlıcası tensik-i erzan maddesidir. Bu kadarcık şeyi lağv edilen meclis-i ahkâm-ı adliye yapamaz mı idi. Bir taraftan devletin idare-i umumiyesine müteallik nice mehâm-ı azam-ı rü'yet ve icra olundu niçin onlarda Şura-yı Devletin rey'i sorulmadı mesela Rumeli demiryolunun ahalisi gibi iki buçuk milyar masrafa oturacak bir madde-i mühimme-i mülkiyeden asla bu meclisin haberi olmadı. Hatta geçen sene bu keyfiyyet-i meclis vükelada tezekkür olunurken müteahhid tarafından arz olunan şeraitin ağırlığına nazaran bunun hesab-ı iltizam bir kere de Şura-yı Devlet'te müzakere olunması sureti hâlâ Dahiliye Nazırı bulunan Şirvanizade tarafından dermiyan olundukta mahud Davut Paşa ki işi müteahhidle evvelce pişirmiş idi. Hemen hiddete gelip (artık bu rezalet olur) diyerek mukabele ettiği ve Sadr-ı âli hazretleri dahi ona mütâ'atla muslihine karar verilip hemen arza verildiği malum değil midir? Kezalik Avrupa'dan bu defa akdolunan istikraâzın dahi Konsildata kaidesine şerait-i mukavelesi evvel emirde Şura-yı Devlet'te müzakere olunmak iktiza ederken kat'an oraya uğramadıktan maada Maliye Nazırı Sadık Paşa'nın bile

haber ve malumatı olmaksızın hafiyen Sadrazam hazretlerinin himmet-i mahsusalarıyla becerilmedi mi ...?

Meclis-i mezkûr muavinlerinden İsmail Bey biçaresi bu Meclisin nizamâtı sahih zannedipte medyunların adem-i mahbusiyeti hakkında bir layıha kaleme almakla mücazat Varna muhafazalığına gönderilmedi mi ve daha garibi o Meclisin Reisi bulunan Midhat Paşa (bila-sebep) Bağdat'a kadar sürülmedi mi...?

Farzedelimki Şura-yı Devletin azası ve muavinleri bilcümle hüsn-i niyet ve istikamet ve hakkaniyet ashâbından olanlar iş kendilerine sorulmazsa ne yaparlar tatalım ki sorulan ise de cümlesi müttefikan bir rey-i müfid beyan etsinler o re'y icra edip etmemek sadrazamın elinde olursa ellerinden ne gelir. İşte bir numune şu demiryolu maddesidir ki vücuda gelmesi varidat-ı seneviye-i devletin yedi sekiz seneliği kadar para sarfına muvaffak olmak ve İstanbul'dan Belgrat'a kadar tarikin iki canibinden şu kadar saat mesafede vak'î arazi ve mea'adin ve ormanlar yüz yıl kumpanyanın idaresinde kalmak ve tarikin idaresi doğrudan doğruya devletin elinde bulunmayıp kumpanyanın hükmünde durmak gibi nice mehaziri cami olan bir şartnameyi bir Davut Paşa'nın hatırı için vükela imza ediyordular bir diğer kumpanyanın İstanbuldaki vekili hem bu tarik gidip gelmek için iki hat üzerine ve hemde öteki müteahhidin yapacağı paranın beşte biriyle yapmak ve tariki devletin idaresine bırakmak gibi şerait-i mu'tedilâne arzettiği ve öteki kumpanya müteahhidin taahhüd ettiği müddetde kumpanyaya teşkil edememesiyle bi'ttabi mütefakkıd olan Conseil d'Etat hükmü münfesih olup Devlet-i Âliyye mezkur tarikin inşasını murat ettiği kimseye vermekte muhtar olduğu halde yine evvelki müteahhidin müddetini temdit ettiler. ve berikinin vekiliyle mülakata bile tenezzül etmediler bunlara kanun ne desin nizam ne yapsın üzerine (mucibince amel ola) Hatt-ı Hümayunu keşide olunan nizamname kâğıdı hazine-i evraktan kendiliğinden kalkıpta gelip Sadrazamın başına vurmazya.

Gelelim milel-i gayr-ı Müslime'den olan a'zâ ve muavinlere bu zavallıların oraya niçin doldurdular acaba yalnız hutût-ı mütenevvia üzere mazbatalarda mühür alayı görünsün için mi idi. Yahut hazinenin birçok fazla parası yığılıp kaldığından yeniden rütbelere ve maaşlar vermek maksadına mı mebni idi. Yoksa bunlardan birisi olmayıpta ancak Padişahın nutkunda beyan ettiği hukuk hürriyeti her millet hakkında

temin için her birinden orada birkaç ehl-i ırz ve istikamet adam bulundurmak mı murat olunmuştu. Lakin mademki umur-ı mühimme-i devletin oraya havalesi, mücerred Sadrazamın kabze-i keyif ve ihtiyarındadır mademki a'zânın azl ve nasbi dahi yine onun yine onun yed-i hükm vakitdâranda olmmakla hiçbirisi azl-i havfden ve muhafaza-i hukuk ve vazife cür'etinden emin olmayarak meclisde ağız açmaya mecalleri yoktur. Mademki her iş yine Reisin yani vükelâyı devletin pence-i tağlib ve istilâsında yoktur. Artık bunların orada bulunması ile mensup oldukları milletlerin hukuk-ı hürriyetini temin arasında taktir ba'di-safa olduğu edna mülahaza ile malum olur.

Artık sözü hulasa edelim ve *Kevkeb-i Şarki* gazetesinin tabir dil-peziri üzere (sefine-i devletin) kapıdan-ı şevket nişanı yed-i müeyyed hilâfının bayağı bir musanna ve mükemmel kible-i nümâsı) olan Ali Paşa Hazretlerine şu birkaç sual irad ile hatm-i makal eyleyelim Paşa Hazretleri sen bu devlete sadık mısın hain misin şüphe yokki sadıkım diyeceksin ne güzel şu birkaç senelerden beri ıslahat ıslahat diyerek o biçare ağzı dili bağlı İstanbul gazetelerine ve Avrupa'da maaşlar ve nişanlar vererek tedarik ettiğin evrak havadise bastırдыңın icra'at bunlar değil mi bunlar ise şu bizim beyan ettiğimiz halde bulunmuyor mu? Eğer bu sorulara da gazez ve nefsanîyet süsü vermek istersen herkes sana mecnun der zira hâl meydandadır. Öyle ise bu şeylere ıslahat denir mi? Yok biz bunları Avrupa'da olduğu suretde yapacak olsak bizim usûl-i milliyemize dokunur. Bilahare mazarratı görülür. Bir yandan Avrupalı da ıslahat diye sıkıştırıyor. Biz de onların gözünü boyamak için böyle biraz şeyler yaptık yoksa onların noksanını bizde biliriz der isek yerine sual ederiz ki Paşa sen hokkabaz mısın ya Karagözcü müsün yoksa otuz altı milyon nüfusun zimam-ı saadet-i nekbetini yed-i istiklâle almış bir Sadrazam mısın eğer hokkabaz veya karagözcü isen o makamda işin ne değilse bu oyuncaklar bu göz bağlamak tarzında üç gün sonra hakikati meydana çıkacak fırladıklarla vakit geçirmek ve bu sırada o kadar milyon nüfusun ve altı yüz yıllık bir devlet-i İslâmiye'nin istikbalini tehlikeye koymak muvaffak sadakat midir? Ama "ben ne yapayım elimden bu kadar geliyor benden iyisini yapacak kimse de yok" diyecek olursan bu söz iddia ettiğin sadakatin hilafeti isbat eder zira sen hakikat sadık oldun hamiyet ve namusunda olmak iktiza ederdi. Çünkü bu kadar halkın çektiği ızdırab ve bilâ-yı görüyor. Ve ettiği bedduaları dahi kulağınla işitiyorsan o halde kıyamete dek

siper-i lanet olmaktan ise ırz ve namusunla işten çekilmeyi bir takım acezeye onun uydurmaya tercih ederdik. Eğer sende zerre kadar hamiyet olsaydı ağraz-ı nefسانيye ki tervic zımnında Mısır Meselesini bu dereceye getirip Devlet-i Âliyye'yi muhataraya sokmazdık. Ve hazine-i Maliyeyi istikazat ile şu hal iflasa götürmezdik...

“Yoksa tek ben makam-ı Sadâretde bulunayım devletin milletin hukuku pâymâl olmuş ne vazifem ..! Tek Padişahın dünyadan haberi olmasın ve benden başka cihanda kimse olmadığına kanun otursun, herkes lanet edermiş ne umurum...! Tek ben Avrupa nazarında meduh olayım ve aralıkta istikrazlar yapıp sandığı mı sepeti mi doldurayım mahkemelerde adalet olunmuyormuş yahut Padişahın hatt-ı hümayunlarından ve nutk-ı resmilerinde emir ve vadettiği (hukuk-ı hürriyet) sözü lakırdı hükmünde kalmış ve bundan namus hilafete birçok zararlar gemiş yahud hazine iflasa çıkmış ahali yanmış memalik yatmış ne falanıma ... “ demek ile bir yandan da davayı sadakatde bulunmak aynıyla Kadir Gecesi'nde cünüben Ayasofya Camine gidipte top kandil altında hazır beklemeye benzer. Vakıa bu yalan dolanlarıyla bir müddet Padişahı oyalar Avrupa'yı da aldatır ve Aleksan sarfiyan gibi ahmak Ermenilere ve Hüsnü Paşa ile mümeyyiz muharriri tarzında sizin mühürdar beyin edna iltifatına sekiz temenna ile takak kılan acezeye birçokta yalanlar söyletebilirsin lakin milletin erbab-ı hamiyetini bir zamanda aldatamazsın zira onlar senin hokkabaz olduğunu bilirler ve uzaktan sirke bakıp zevkini çıkarırlar ve birgün gelir belki postekide....

Arif⁶⁹

⁶⁹ Imprimerie Centrale de la JEUNETURQUIE, 14, St. Martin'e Street W.C. Leicester Square. Loudres.

87 HÜRRİYET 1285

Numar: 87 20 Zilkade sene 1286 21 Şubat 1870

Matbaası Londra'da Rupert Street Numara 27

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet*'e her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

HAKAYIK-I MESELE-İ MISRİYYE

Bir müddetten beri Babîâli ile Mısır idaresi beyninde cereyan eden ihtilaf ve mubayatna'atdan dolayı en ziyade müteessir olan Yeni Osmanlılardır. Eğerçi muahharen bulunan sureti tesviye ile ihtilaf-ı mezkûr şimdilik mündefi' olmuş suretinde görünür ise de bu suret-i tesviye tavassut ecânibe mübtteni olarak bir esas-ı sahihe mesned olmadığı ve bu ihtilafı meydana götüren esbabın ise cümlesi yerli yerinde bulunduğu cihetle meselenin bütün bütün zail olduğuna henüz bizce cezm-i yakın hâsıl olmamıştır. (*Hürriyet*'e) ki ne Babîâli'nin ümid-i eltafiyla dalkavukluğa müntesib ve ne de Hıdiv-i Mısırdan (kapu yoldaşça) ihsanlar ilga talib olduğundan bu meseleyi dahi esas hareketi olan usûl bitarafı ve hakkaniyetle muarız-ı bahis ve tedkika koymayı ve çünkü bu mesele açıktan görüldüğü gibi yalnız bir niza' soru ve ihtilaf şahsından ibaret olmayarak onun zımında vatan müşterikin hayat ve mematına taalluk edecek nice hakayık ve dakâyık bulunduğundan bunlardan vatandaşlarını haberdar etmeyi vazife-i zimmet adaydır.

Cümleden evvel Hıdiv-i Mısır'ın daye-i istiklali Babîâli'nin feryad ettiği derece-i sübutda mıdır değil midir? Burası bilinmek ba'de şu tefrikanın esbab-ı hakkıyesi aranılmak lazımdır.

Kim inkâr edebilirki Hıdiv'i İsmail Paşa'nın bir iki seneden beri devlet-i metbuasına karşı gösterdiği evza' sergüşâne ve hamil olduğu fermanlarda musarrah olan daire-i mahduda-i imtiyazatdan hariç bazı harekât-ı istiklâlcüyâne saffet-i tabi'ine yakışır şeyler değildir. Bir yandanda İbrahim Paşa ve Abbas ve Said Paşa zamanlarında dahi akçe derdiyle ara sıra istiklal gürültüleri çıkarmak ve Padişah ile idare-i Mısriye beynine daima bir emniyetsizlik bırakıp arada vasita-i salihe olmak ve bu zamanyla temenni' etmek Babîâli'nin eski politikası olduğuna nazar oldukça bunun dahi o kabilden olması da ihtimalden baid görünmez şimdi İsmail Paşa'nın Mısır Vilayetine nasbı tarihinden bu mesele-i ihtilafının bidayet zuhuruna kadar kendinden zuhur eden ef'âl ve harekâtı mizân-ı tahkika çekelim.

İsmail Paşa akîbet nasbinde makâm-ı Hilâfete vapurlar ve ubûdiyetler takdimiyle celb-i tevcihat-ı mülûkâneye bezl-i makdur eyledi. Ve Babîâli'nin ekser ve ricaline ve vükelaya ve hususen (*Kevkeb Şarkı*) gazetesinin tamiri üzere (sefine-i devletin kaptan-ı şevket nişanı ve yedi müeyyid hilafetin bayağı bir musanna ve mükemmel kaplanması) olan Ali Paşa Hazretleri'nin celb-i inzar mülûkâneleri maksadıyla biddefaat (kapu yoldaşca) îâneler takdiminde kusur eylemedi. Seleflerinin ise hiçbirinden bu derece asâr-ı ihtisas ve muhaleset görülmemişti. İsmail Paşa İstinye'deki sahilhaneyi temellük edip birkaç seneler yazın geldi. İkamet eyledi. Ve ekser zamanda evlad ve iyali sakin oldular selefleri olan İbrahim Paşa, Abbas Paşa Said Paşa'dan hiçbirisi gelip İstanbul'da ikamet etmediler efkâr-ı istiklâlde gezen husûf vahşet üzere bulunmak emr-i tabii' olduğundan bu efkâr İsmail Paşa'dan ziyade ıslafına azv olunmak becâ görünür İsmail Paşa Zat-ı Şahaneyi Mısıra azimet için tergib ve el-hah eyledi. Valiyan câl ve kâl ile ahali Mısıra hitaben (işte memleketeyn padişahı Sultan Abdülaziz Handır ben onun tarafından mansûb bir memurum) dedi (silik) tabiyet'i muvaffak bu sözü musaddak (silik) taazzumat kusur (silik) şimdi bir daiyye-i istiklâl evveliydi. Padişahı Mısır'a götürmek şöyle dursun gitmek istese men'ine ikdam eder. Ve tasavvur ettiği bina-yı ümide gitti eliyle balta vurmazdı.

Hatta erbab-ı vukufun malumudur ki bu azimet kararlaştırılmış iken muhalefet gösteren ve o esnada İngiltere Sefiri mümânat-ı daiyesine sevk eden Ali Paşa idi. Zira o aralıkta kendisi Hariciye Nezaretinde bulunduğundan hem bir yandan

Fransaya bir cemile göstermek ister hem de ma'iyet-i şahânete Fuat Paşa'nın gitmesi mukarrer olmakla ona haset ederdi. İsmail Paşa'nın selefleri başlı başlarına ahaliye vergi tevzî ve Avrupa'dan istikraz ettikleri ve Babiâliye bir zamanda muvazene-i Maliyelerini arz etmedikleri ve Avrupa'daki memurları Sefaret-i seniyelerin tavassuta mürâcaat etmeksizin işlerini gördükleri halde İsmail Paşa bu hususlarda dahi Bâbiâli'nin muradı vechile hareket etmeyi taâhhüd eyledi. eğer kendinde meyl-i istiklâl olsaydı bunlarda muhalefet gösterirdi.

İsmail Paşa muahharen Babiâlinin talebi üzerine Mısır için yaptıracağı zırhlı sefineler Devlet-i Âliyye terk etmezse muvaffakat eyledi. eğer kendinden-istiklâl niyeti olsaydı bu misillü esbab-ı mukavemeti elinden çıkarmazdı.

Bu delilleri sabit olur ki İsmail Paşa hiç bir vakitte Babiâli'nin yaygara ettiği gibi istiklâl efkârında bulunmadı.

Ama bunlar böyle ise de Hıdivin tahvil-i etvarı dahi meydanda olduğundan bunun mu'telisi nedir denilirse bizim tahkikat ve malumatımıza göre onun için zahiri va batını bir nice esbab vardır ki inkâ birer birer zikredeceğiz.

Esbab-ı zahireden birincisi Süveyş Cedveli'nin küşâdıyla Mısır kıtasının, Avrupa muvazenesince kesbettiği ehemmiyettir. Şimdiye kadar hıta-i Mısırye, Devlet-i Âliyye'nin memalikten bir eyalet vâsi'a ve müsebbete olduğu halde Avrupa'nın muvazenesine dokunacak bir ehemmiyeti yoktu vaktaki Süveyş Kanalı bir Fransız kumpanyası sermayesiyle açıldı ve Bahr-i Ahmer ile Bahr-i sefidi birleştirdi. Avrupa ile Hindistan ve Afrika ve Asya sevahili beynindeki münasebet-i ticaret için bir başka yol açılmış oldu. kumpanya münasebetiyle arazi-i Mısırye üzerinde bağladığı bu kadar milyon sermayeden dolayı Fransa'nın idare-i Mısıryeye irtibatı tezayüd etti. Ve buna mukabil Hindistan tarikinin kısılması cihetiyle İngiltere kuşkulanıp nazar-ı ihtiyatı dert açmaya mecbur oldu. Binaberin Avrupa'nın Mısır üzerindeki nazarı değişip orası başlıca bir nokta-i mühimme addolunmak imtiyazını kesbeyledi. Şimdi böyle bir hıta-i mühimme üzerinde icra-yı hükûmete memur olan zat dahi artık Trabzon ve Bursa Valileri tarzında Babiâli'nin ekseriya keyif ve garazından münbais olan evamir ve nevahisi altında oyuncak olmak vaki'nde kalmayıp onun dahi tezayüd kadar ve haysiyeti umur-ı tabi'yeyeden olduğu

gibi idare-i belediyenin te'yyid ve istimzazı ve hükûmdarın tezyid nüfuzuyla emniyetinin istikrarı dahi levazım-ı hükûmetden olmakla veraset fermanı vech malum üzere tebdil ve valilik tabiri hıdiv unvanına tahvilolundu.

Bu tebdilat bilcümle makam-ı Hilafetin emir ve ihtiyarı ve Babîâli'nin tedbiri kararıyla vücuda gelmişken tuhaftır ki Babîâli bu farkı tanımak istemeyip yine üslûb-ı sâbık üzere muamele etmek istedi. Hıdiv dahi kazandığı imtiyazat-ı cedidenin muhafazası sevdasında bulundu. Beynehümada bittabi şu birudet zuhura geldi.

İkincisi Babîâli'nin za'afına karşı binnisbete Mısır'daki kuvvettir. vakıa Devlet-i Âliyye'nin silah altında altı orduluk yani yüz bin nefer kadar asâkir-i nizamesi ve bir o kadar da redifi var isede Yunan ve Sırbistan ve Tuna ve Rusya ve İran hudularının ve Bulgaristan ve Arnavutluk ve Suriye ve Irak ve Girit cihetlerinin şu aralık kesbettikleri hamiyet sebebiyle bu kuvvet ancak oraların asayişine kifâyet edebilip hangi taraftaki kuvvet-i askeriye azaltılsa bir gaile tahaddüsü derkâr olduğundan Babîâli bugün Mısır üzerine ilan-ı harb edecek olsa sevk edebileceği asker pek pek kırk elli bin neferden ibaret olabilir ve muharebenin ruhu ise akçe olmakla ve Babîâli malum olan hüsn-i idaresi ve ıslahat fevkaladesi melabesesiyle beher sene varidatının sülüsü mikdarını Avrupa müstakrizatı faiz ve re'sûlmallesine vermekte ve beher sene açığını kapatmak ve israfat-ı sefihanesi icra etmek için yeni yeni istikrazlar akdiyle geçmekte olması üzerine bir de böyle bir mesele-i haramiye bulaşacak oldukça Avrupaca olan bakıye-i itibarı dahi zail olarak artık Avrupa'dan ödünç almak kapısı dahi kapanacağı bedihi bulunmakla akçe tedarikince dahi düçar-ı müşkilat olacağı ve buna karşı Mısır İdaresi'nin hududunca hiçbir tarafla gailisi olmayıp gerek yeniden tahrir ettiği askerini kuvve-i mevcudesini ve gerek yekden tahrir ettiği askerini kamile sevke muktedir olduğu gibi Hıdiv-i Mısır'ın malum olan tarz-ı mübezziranesiyle beraber şimdiye kadar ettiği istikrazat-ı hariciye ve dahiliyenin cümlesini telef etmeyip hemyançe-i ihtiyatı memlu bulunduğu cihetle esbâb-ı müdâfaada olan noksanlarını yine hîn-i hacetde süratle tedarik ve ikmal edebileceği eşkârdır...

Üçüncüsü Haremeyn-i Muhteremeyn ahali-i kiramının Babîâli idaresine karşı hasıl ettiği nefrettir. Çünkü Beledeteyn Tayyibeteyn din-i mübin İslâm'ın kehvare-i zuhuru olmakla oralarda hudud-ı şeriyeye riayet-i sair mümellek-i İslâmiyeye

nisbetle fevkâlade evlad-ı Cenab-ı Resul olan Şürefâ-yı tahir'ün-neslin vikaye-i şeri' Muhammediye meyl ve inhimâk-i bittabi ziyade olduğu halde bir zamandan beri makam-ı hilafet mükebbiratin merkez-i icrâ'ât olan Babîâli'nin şîâr-ı İslâmiye taban tabana zıd ve muhalif olarak gösterdiği yeni evza' ve hareket bilzayi ahali haremeynin su-i inzâr tegayyür efkârına sebep oldu hususen mehakim-i şeriyenin tahsili yolu Babîâli'ce iltizam olunalıdanberi oralarda Devlet-i Âliyye'nin tahvil mezhebliğine zehab ile Hilâfetin sıhhatinde tereddüd olunmakla bad'ezin menabirde Sultan Abdülaziz Han için imamü'lhalimin tabiri caiz olup olmadığı mevzu bahis etmekle başladı. Bundaki muhtara ise muhtaç beyan değildir. Çünkü Sultan Selim olagelince kadar enzar-ı İslâmda Devlet-i Osmaniye yalnız Padişahlık idi. Vaktaki Sultan Selim Mısır'ı feth ile Haremeyn-i Şerifeyn'de mahfuz bulunan emanat Girit'i hilafete nail oldu. Padişahlık sıfatına bir de Hilâfet ve İmamül-Müslimîn ve Hadımü'l-Haremeyn unvan-ı mukaddesleri ilave olunarak makam-ı saltanat şekli-i mukaddesiyet aldı bu sebepten naşı Devlet-i Osmaniye Padişahları yalnız kendi tebalarının hakim-i cismanisi olmayıp Çin'de, Hindistan'da ve Afrika'da Türkistanda, Dağıstan'da, Kırım'da Ümid Burnun'da vesair yeryüzünde bulunan cümle akvam-ı İslâmiye'nin hükm-i ruhanileri olmak şerefini haiz oldular şu suretde mesela bundan yedi sekiz yüz sene mukaddem olduğu gibi İslâm ile Ehl-i Salîb beyninde bir muharebe zuhura gelipte din-i İslâm'ın tehlike de kalsa ve Halife-i Resul-i Mübin ve imam'ül-müsellimin olan Sultan Abdülaziz şu zikirolunan akvam-ı muhtelif-i İslâmiyeyi cihada davet eylese cümlesi için icabet farz olur demektir ki Sultan Abdülaziz suretde fakat memalik-i Osmaniye'nin Padişahı ise de hakikatde yeryüzünde bulunan cem'-i akvam-ı mevcudiyetin hakim ruhanisi ve ondaki bu heyet ve imtiyaz mücerred hizmet-i Kahire-i haremeyn ve emanet-i celile-i Cenab-ı Resul sakaleyn ile gelen Şerif-i Hilafetin te'sir-i manevisidir ve şimdiye kadar Saltanat-ı Osmaniyenin Avrupa üzerinde bekasına sebep düvel-i mütecavize ve mütemettinin kazıye-i intifaından ziyade bu madde-i mühimme olmakla her ne zaman makam-ı saltanat bu şerifden tearri ederse o haysiyet bittabi zail ve Devlet-i Osmaniye adeta Fas Padişahlığı münzilesine müntezil olmak emr-i tabidir işte bu halâtâ mukabil Mısır idaresi elli altmış seneden beri Haremeyn-i Şerifeyni ahalisinin emniyet itimadını isticlab edecek vesaili icrada devam etmekle ve hususiyle Hicaz'ın taayyüşü Mısırdan gönderilen ordulara münhasır bulunmakla her ne vakit Devlet-i

Âliyye ile idare-i Mısriye beyninde bir muharebe vukua gelecek olsa Beledeteyn Tayyibenin Mısır tarafına geçeceği ve İskendireye tarafının memâlik-i Şarkıye hüccacına kapanacağı ve bundan tevellüd edecek mahâzirin senet ve ihsadan birun olduğu edna-ı mülâhaza ile sabit olur.

Dördüncüsü Anadolu ve İstanbul ahalisinin ba-husus Berrü'ş-Şam'ın kıtasının Devlet-i Âliyye idaresinden gördükleri muamelat-ı zulmiyeden naşı Mısır idaresine kesb ettikleri meyl ve mahbustur.

Çünkü Babîali'nin idâre-i sefihanesiyle Hazineyi zarurete düşürüp varidât masârifât-a yetişememeye başladıkta ittihaz ettiği tedabir-i ıslahiyeden birincisi memurîn ve mütekaidin ve muhtacîn maaşlarından kasr ve tenfih etmek ve şehriye cer-i muayenat ile geçinen tekâyâ ve zevâyâ ve hâdeme-i ulûm ve cevâmî'in sidre-kad maaşlarını tedâhülde bırakıp bu kadar aceze ve fukarayı bir lokma ekmeğe muhtaç bırakmak kaziyeleri oldu. Buna mukabil idare-i Mısriye-i ramazan-ı şerif hulûlunda o misillü fikra ve mesâkin taayyüşgâhlarına sefine-i tulûları birinciler ve atıyye-i nakdiyeler tevzi' ve itâsıyla onların celb kalıbına bezl-i makdur eyledi. Kezâlik Babîali hazineye para yetiştirmek için Anadolu ahalisinin yorganlarına ve tencerelerine kadar sattırıp vergi ve rüsûmat namıyla ellerinden aldığı ve biçareleri memurin ve müte'ayyinân belde denilen cerâd münteşarin kabzan zulm ve teaddilerine verip çıtsız pıtsız idareyi iltizam ettiği halde biri de Mısır idaresi her sene ordan mürur ve ubur eden Haccacı taltif ile kendi idaresinin muhsinatını göstermekle memalikin her canibinde kendine badhava birçok tarafdarlar peyda eyledi. Mukaddemce Suriye kıtasında zuhura gelen karışıklığın menbayı Hristiyan papaslarıyla bazı ecnebi konsolosların tahrikât-ı ifsadatı olduğu halde Babîali bunu ahali-i İslâmiye'nin ta'aasublarına isnat ile yüz altmış sekiz nüfus masumeyi Şam da idam ve nice ulema ve meşayih ve hanedanı nefiy ve tagribe ikdam ile halkı kendinden dilgir ve celb-i cehtini dahi vilayet şekline koyarak ve emir idaresine Cevdet Paşa ve Naşit Paşa gibi zatları göndererek zaten ahalinin kudret ve tahammüllerinden fazla olan bâr-gîran teklifâtı kat kat tezyid ile o cevâlîyi dahi tenfir ve bu kıtalar ahalisinin zaten lisan ve cinsiyet ve mevki münasebetleriyle Mısır canibine meyl-i tabi'ileri olduğu halde Babîali'nin muahharen ittihaz ettiği bu misillü tedabir ve havalinin mukaddemce Mısır idaresinin istilâsına düştüklerinde gördükleri

hissin muameleyi kendilerine tezkir etti. Beşinci Mısır idaresinin Avrupayı aldatmak politikasında Babıaliden ziyade o sene davranıp hem Avrupanın hemde memalik-i mahrum-e ahali mazlumesinin nazarında hoş görünmesidir. Çünkü Avrupa kıtası seksen yüz seneden beri gözünü açıp hükûmetlerin usûl-i istiklâliyesini idare-i meşrutaya tahvil ettiklerinden Rusya ve Devlet-i Osmaniye gibi henüz usûl-i medeniyete giremeyen hükûmetler onların nazarında vahşi ve barbar halinde ve onların taht-ı bidayetinde bu akvam-ı esir ve mazlum şeklinedir hatta bu misillü hükûmetlerin idaresindeki milletlerden hangisi dava-yı medeniyet ve infirad ile metbu'na karşı ref' liva isyan ile Avrupalılar ellerinden gelen muaveneti onların tervic maksadı uğrunda dirig etmezler bundan naşdır ki Lehistan'ın biddefaata aklanmasında Avrupalıların iane-i kiliseleri vukua geldiği gibi el-yevm tahrik ve îânenen hali olmazlar kezalik bu sebepten dolaydır ki Yunanistan ihtilâfından asker ve donanmayı ve akçe ile Rumlara îâne ile şu meydanda olan Yunan hükûmetini teşkil eylediler ve yine bu fikr-i asliye mübdenidir ki Memleketeyn ve Sırbistan ve Karadağ Meseleleri'nde Avupalı onların tarafını iltizâm ile her bir yine bir hükûmet-i mahsusa şekli verdiler ve bunlarda birer millet meclisi ve vükelâ-yı devlet ve usûl-i veraset teşkil ve tertib ile her birini Devlet-i Âliyye'nin idâresinden ayırdılar işte Mısır idaresi dahi bu mütâlâ'a evvelce der-piş edip intihab-ı ahâli ile mahud (Meclis-i Nevvabı) küşad eyledi. Eğerçi hakikatde bu meclis Avrupa'nın amâ gibi Millet meclisi olmayarak adeta Hıdiv'in emir ve hükmü halinde ve belki onun icra-yı maksadına bir alt mesabesinde ise de bunun şu şekli ü unvan ile yapılması Avrupa'nın nazar-ı memnuniyetini ve tebâ'a Devlet-i Âliyye'nin gıpta ve muhabbetini celb eyledi. biride vükelâ-yı hâzıra hâlâ millet meclisi sözünü ağırına alanı din-i devlet düşmanı diyerek teşhir etmek politikasında ve hem de Avrupa usûl-ı medeniyetine tatbik-i hareket iddiasında bulunyorlar.

İşte Babıâli bir maksada mebni her ne zaman Mısır idaresine cebr ü kuvvet göstermek isterse Hıdiv'in ilan azline koşmazdan evvel şu besâ'it olunan esbab ve ahvâlin haritasını nazar-ı ihtiyâta almalı ve evvelki Mısır vak'asında devletin uğradığı mazeretleri Beriyetü'ş-Şam ve Anadolu'nun ne suhuletle Mısırlılara geçtiğini de zihinde çıkarmamalı

(Bakiyyesi nüsha-ı atiyeye)

Arif.⁷⁰

⁷⁰ Imprimerie Centrale de la JEUNETURQUIE, 27, Rupert Street. Martin'e Haymarket, W. Londre.

88 HÜRRIYE 1285

Numara: 88 28 Zilkade Sene: 1286 28 Şubat 1870

Matbaası Londra'da Rupert Street Numara 27

(Yeni Osmanlılar Cemiyeti) tarafından işbu gazete haftada bir kere neşredilir. Hâvî olduğu mebâhisi millet ve devletimizin selametine ve Osmanlı halkının menfaatine mütealliktir. Beher hissesi posta ücretiyle beraber bir İngiliz lirası ile beş şiline'dir. Her hisse sahibine beher hafta istediği nâm u mahâle *Hürriyet* gönderilir. Matbaada sair-i âsar-ı müfide tab' olundukça onlardan dahi birer nüsha meccanen verilir. Müteaddid hisse alanlar fazla hisselerçün başka yerlere gazete gönderilmesini tavsiye ederlerse oralara dahi isâl olunur. Bir nüshası yedi pent [üç buçuk kuruşa]dır. *Hürriyet*'e her ne yazılmak istenirse bâlâda mahâl ve numarası yazılı olan matbaasına gönderilmeli.

NÜSHA-I SABİKA'DA MÜNDERİC (HAKAYIK-I MESELE-İ MISIRIYYE BENDİNİN BAKİYYESİ)

Gelelim mesele-i mezkurenin esbab-ı maneviyesine bunların birincisi Ali Paşa'nın Hıdiv-i Mısır hakkında bağladığı kin ve adavettir. Zira zat-ı aliyeleri nefis-i celileri idad-ı beşerde tutmaya tenzil buyurmadıklarından nevi insandan her kim uhdesine farz olan ubudiyetinde bir kusur ve hata ederse hanmanını sevindirmekle bile teşeff-i gayz edememek hasılat-ı memduhasıyla muttasıf olduklarına ve Hıdiv Mısır İsmail Paşa dahi nev-i beşerden olarak zamanlar (kapu yoldaşça) ianelerle evvel-i alihe-i kîr ve azimetin mümeyyidine arz-ı kırban-ı ihlas etmekte iken mükireleri bu perestişin arkasını kesdiğine mebni onun hakkındaki hüsn-ü nazar külliyyen mugayyir oldu. Ve tâ o zamandan İsmail Paşa'nın her hareketi Zat-ı Şahane'ye bir isyan şeklinde ve hizmet-i sabıkası birer hıyanet ve suubet suretinde ve her ne vakit istek buyurulursa onun azliyle yerine diğerrinin nasbi adeta sair ve âlilerin tebdilatı gibi hayr-ı imkânda gösterilmeye başlayıp bu zeminle bir yandan Padişahın hüsn-i teveccühünü izaleye ikdam bir yandan dahi Avrupa nazarından hak kazanmak için ve evliya koparmaya ihtimam olundu. Biri yandan İsmail Paşa dahi Babîâli'nin harekâtından asıl murad ne olduğunu cezim ederek iki el bir baş içindir diyip müdafa-ı nefise kıyam eyledi.

İkinci sebep manevi Ali Paşa Hazretleri'nin cerağ dest efrûhtesi olarak bir yeni hıdiv nasibine hasır hırs ve amil etmesidir. Zira Mısır valileri çok yaşamamak ve her yeni nasib olunan zatın anaçlanınca kadar sütünü sağıp geçinmek Babiâlice adet gibi olmuş iken İsmail Paşa'nın sekiz seneden beri dayanıp durması ve henüz gelinmez yola gitmek beyninde bulunduğu dair bir alamet görülmemesi ve (kapu yoldaşça) ianelerin ardı kesileliden beri sarrafın hitablarının sandığında (vech-i tahrir sened oldur ki) unvanlı tahvilat sadaretpenahinin destelerle yığılı durması ve hıdiviyet makamının malum olan iki talib acılı her türlü mevaidde ibraz semahatle beraber geceli gündüzlü tasdiğ ve tazyikden hamalı olmamaları ve İngiltere düvelinin Mısırca bir karışıklık zuhura gelipte şu kanal kumpanyasına bir mazeret gelmek ümidiyle Babiâli'nin şamatalarına sair devletlerden ziyade kulluk ismi sadrali cenap hazretlerini bir yeni Hıdiv nasbı şu fena düşürdü kurcalaya kurcalaya sivilceyi çıban edip yüzüne gözüne bulaştırdı.

Üçüncü sebep Hariciye Müsteşarı Halil Bey'in istid'a ettiği seksen bin lirayı vermemesinden dolayı Hıdiv'in aleyhinde ettiği fesattandır zira herkes malumu olduğu vecihle bu zat Petersburgda sefir iken pederi müteveffi Şerif Paşa'dan otuz milyon frank yani üç yüz bin kese kadar mirana nail oldu kendisi fevkalâde kabare misal her gördüğü veyahut sairlerin görüpte güzel dedikleri tiyatroların meşhur oyuncu kızları ve sair Paris'in sefahat ve rezaletle şöhet bulan fahişeleri için akla gelmeyecek yolda paralar sarfederek talib ve sal olduğundan bu kadar akçeyi beş altı sene zarfında Avrupa' da eklettikten sonra akıbet oturduğu hanenindir. Ve divanda asılı bulunan resim tahtalarına varınca kadar murad edip sandı bizim mesmuatımıza göre meyr-i mumiileyh evvel esnada İsmail Paşa'dan seksen bin lira imtida'an eylemekle ve bey (efendinin bütün Avrupaca malum olan ahvali Hıdiv için meçhul olmamakla kendisine red ile cevap verilmiş bunun üzerine beyfendi hıdivden ahiz intikam ve kendine iktiza ettikçe seksen bin lira ihsan edecek bir yeni hıdiv nasibini iltizam dayesine dönüp mahud Münif Efendi vasıtasıyla Ali Paşa'ya iltica ve fazıl Mustafa Paşa'yı dahi Yeni Osmanlılar cemiyetinden tefrik ile damen-bus dehalet etmeyi ve ad ve ayna eylemesiyle ve zaten Sadr-ı güzün Hazretleri'nin efkârı her ne suretle olursa olsun Yeni Osmanlıların temzik mecelle-i ittihadı ümniyesine mukassır olduğunun üzerine bir tarafında Fazıl Paşa'nın İstanbul'a hamilinde İsmail Paşa'nın o güne bir büst atılmış olacağından şayet bu tedbir ile onun dahi istenilen

yere bağlanması mümkün olur. Mütâlâ'ası munzam olmakla hemen kendisi İstanbul'a davet ve birkaç mah mürurunda Hariciye Müsteşarlığı'na tayin olundu.

Dünyada nadir görülür garibdendir ki mumi-ileyh Paris'te Teteyo Sokağında ikamet ve sakalını kâh salıverip kâh traş ederek ve dört altı arabalar ve sırmalı envaili seyisler ile Parisin içinde dolaşarak ibraz dirayet ve servet etmekte iken daima Yeni Osmanlılarla ihtilat ve kendinin erkan-ı en hamiyetlilerinden olduğunu iddia ile idare-i hazıranın ve bilhassa Ali Paşa'nın cümleden ziyade aleyhinde yürür. Ve biddefaât kendi hanesinde ikna olan mahallerde nefis-i mütekellim ve hidde-i makamında kimseye söz vermezdi. Muahharen bila-yı zaruret ve hırs câh ve daiyye-i intikam ile birden birden bire öyle tahvil-i efkâr ettiki ceryan eden ve vukuat külliye hatırdan çıkıp İstanbul'daki Yeni Osmanlıların birinci hasmı olmak ile iftihar eder oldu her ne ise onların tafsilini bir başka vakitte bırakıp biz yine sadede gelelim.

Halil Bey her ne kadar orada da sabaha kadar meşgul ise de efendisinin tervec makamından dahi gafil olmayıp İsmail Paşa'nın aleyhinde etmediği fesadat kaldı hatta iş sadr-ı deveranın tasavvur ettiği dereceden o kadar ileri gitti ki o dahi kendini geri alamayıp suyun akıntısına düştü. Mısır Meselesi de bu hale girdi.

Dördüncü sebep Hıdivin husemasının İstanbul'da mazhar oldukları taltifat sebebiyle bi't-tabî husûle gelen birudet ve adem-i emniyettir. Çünkü Hıdiv'in eli bayraklı düşmanlarından birisi olan Halil Bey, Babîâli ile Sefaretler arasında vasita-i muamelat olacak bir memuriyetine ve Fazıl Paşa'nın Mecalis-i Âliyye memur olmaları ve Halim Paşa ile mahud Hurşid Paşa'nın ve Hüsnü Paşa'nın dahi mazhar taltifat edilmeleri Hıdiv-i Mısır'ı tatyib edecek muamelatdan olduğu ve bu zatlar İstanbul'da mukarinlere karşı ve hususiyle ara sıra Zat-ı Şahane ile mülakat eyledikçe Hıdiv'in menafine müteallik bir lisan kullanmayacakları bedihiyatından ve bunlar bu mahallerde bu vecihle icra-ı fesadat edip dururlar iken birinde Hıdiv Mısır'ın dahi Babîâli'ye emniyet edemeyeceği ve bu emniyet hâsıl olunca kadar Mısır Meselesi'nin de arkası bitmeyeceği umur-ı zahiredendir.

Beşinci sebep Ali Paşa'nın efkâr-ı Padişahiye âliye ile kazandığı istiklal ve kuvvettir. Vakıa bir adamın hasmı takdir büyük olursa olsun mademki ondan daha büyük bir hakm adilin mahkeme-i azl ve nısfına alına kapısı açıktır. İmla-ı ihtiraza

mahal olmayıp daire-i vazifesinde sabit olması iktiza eder lakin o hakimın kudretini o hasım istila etmiş ve o mahkeme-i adalete ilticanın kapısı kapanmış ise ne yapmalı? İşte o zaman mukabeleye güç yetmezse (el firâru mimmâ lâ yutak min süneni'l-mürselin) diyip bizim gibi Avrupa'ya kadar kaçmalı ve eğer dayanabilirse İsmail Paşa gibi merkez namusta cây-ı sebat olup ezilmemeli Sultan Abdülaziz Han o asıl cilvesinde zaman saltanatını bizzat eline alıp pederi bulundu idare etmek istedi lakin Babîâli'nin entrikalarıyla başa çıkamayıp (Allah belanızı versin ne yaparsanız yapınız) diyerek işten çekildi makam hilafetinin cümle-i kudret vukunu ve otuz altı milyon ahalinin ve altı yüz yıllık Devlet-i Osmaniyenin zimamı saadet ve nikbeti bir Ali Paşa'nın kabze-i keyif ve ihtibarında kaldı. Ali Paşa istediğini müşir eder, istemediğini azl eder, men eder, kalebend eder hiçkimse niçin ettik diyemez mukarinler tariz edecek olursa Padişahı ileri atıp benim ne sanem Padişah böyle istiyor diyerek cevab-ı müskit verir. Padişahın ise hiçbirinden haber ve malumatı olmaz şimdi böyle bir kudrete malik olan düşmandan korkulmaz mı? Ve mademki orada bu kadar şeyler cereyan eyledi. Ali Paşa makam-ı Sadarete dururken İsmail Paşa hal-i tevahhuşta bulunursa tayib olunur mu. Şimdi meselenin zir ve bilası nazar-ı imandan geçirildiği halde Mısır idaresinin bunda bir derece dahil sun'î varsa Ali Paşa'nın yüz mertebe-i sebebini daire-i imtiyaziyesinden ileri gidip bilfarz sevda-ı istiklal gibi bir hülyada bulunmak İsmail Paşa'nın azlini müstelzem olacak bir töhmet ise Mısır'a karşı ittihaz eylediği münasebetsiz politika ile Devlet-i İslâmiye'nin inhidam ve indiras ve yeryüzünde bulunan iki yüz milyon nüfus İslâmiyenin kible-i ruhaniyeleri olan Makam-ı Hilafet Uzma'nın perişan olmasına sa'y etmesinden dolayı Ali Paşa'ya ne mücazat etmek lazım gelir kıyas etmeli... bir de İsmail Paşa böyle bir zum ve tasavvura ise ona bu cür'eti veren yine Babîâli değil mi Babîâli ise Ali Paşa'nın vücudundan ibaret sayılmıyor mu benaberin bu cünhanın bilvasıta fail ve badisi ve bu cihetle asıl cezanın mahal-i sezası Ali Paşa olamaz mı? şimdi hal böyle olunca ne yapılmak lazım gelir. Makam-ı Sadaretin maaş ve tayibatı ki senevi dört bin keseğe varır Ali Paşa'nın dairesindeki mesarif-i sefihaneye kifayet etmediğinden Paşa Hazretleri haricinden para alacak Halil Bey Efendi Kamara gelincesine Para yetiştirecek yahud filanın keyfi gelecek filanda ahz-i intikam edecek diye Mısır'ın üzerine asker mi sevk edelim Hazinesinin açığı ve borcu alıvermiyor da yeniden bir takım daha borçlar mı etmeye kalkışalım? Bu kadar can ve mal mı telef

edilsin? Bu kadar memalik pâyâmâl ve harab mı olsun Avrupa'nın henüz pamuk ipliğine bağlanmış olan asayiş umumisi mi bozulsun ya bilfarz işi memurlar gibi beceremez isek Mısır iklimini elimizden mi çıkaralım hıta-i Hicaziyeyi ve Beriyyetü'-Şam kıtasını ve belki Anadolu'nun birçok yerlerini Mısır idaresinde mi terk edelim Devlet-i Âliyye'nin mabelhayatı olan imtiyaz-ı hilafeti bu vecihle izale edelim... hayr hayr bu memalik-i ihtibar olunacağına Ali Paşa'ya diyelim ki Paşa hazretleri sen memlikin ve vekilharç ve mühürdar gibi hırsızları ve dahilden dahi hamam ustaları oturaklarını def'et tâ ki ede üç yüz bin kuruş masraf edipte aylık tâ'ayüyünât yetişmiyor diyerek borç etmeye ve hariçten tayarar bulmak için yeni bir Hıdiv nasbı dağdağasına düşmeye ihtiyacın olmasın ve altı yüz senelik Devlet-i Osmaniye senin elinle ızmihlale düşmesin yahud o makamdan defî evvel yerine adamakıllı biri gelsin senin mülevvesasını temizlesin ... Halil Bey'e de nasihat edilmeye makardan ögmüş kimse yoktur. Kendi ahval mazisinden intibah etsin ve eğer makarin din-i İslâm'da haram ve memnu' olduğucün terkinini istemezse bari kendi gözlerine acısın çünkü kendisi ne kadar malumatlı ise de Yûnus ileyhileri bilmediğinden sonra geçinmek müşkil olur ve her gece sabahlara kadar kumar kağıtlarına hasr-ı nazar edeceğine memuriyetine mütealîk evrak ile meşgul olsun velhasıl para kazanacağım kumar oynayacağım hırsıyla Mısır Meselesi'ni çokluk karıştırmasın... Hulâsa-ı kelâm bizim görüşümüz. Ve anlayışımızca Mısır Meselesi şu birkaç neticeden ibarettir. (1) İsmail Paşa bir zamanda Babıâli'nin vehim ve hayal ettiği istiklal dayesinde bulunmadı. (2) İsmail Paşa'nın bir zamandan beri şive-i istiklal gösterin evza'ı mücerred Ali Paşa'nın kendi hakkında gösterdiği etvar-ı hasmaneden naşı emniyeti selb olunmakla muhafaza-ı nefis ve namus daiyesinden ibarettir. (3) Her ne zaman Ali Paşa beliyyesi Devlet-i Âliyye'nin başından def olursa İsmail Paşa ke-l evvel makam hilafete sıdk ve ihlasını isbata müsâra'at eder. (4) Ancak Ali Paşa makam-ı Sadarete bu kendinin hısımları kurb saltanat da mültefit buldukça zail olan emniyetin ve evvelki mevalat muhalisatın avdet etmek ihtimali olamaz. Bu halde makal (Devlet-i Âliyye'ye, Mısır eyaleti mi lazım yoksa Ali Paşa mı) bahsine intikal edeceğinden üçüncü merak edenler (76)ıncı Hürriyet nüshasına müracatle tafsiline vâkîf olurlar.

(Raybe'l – Menûn)

Bu hafta İstanbul'dan varid olan mektupların birinde *Hürriyet*'in Babîâli ıslahatına karşı etmekte olduğu tarizatda badezin hakkı olamayacağı mukaddimesiyle fikra-i atıye muharrirdir. (Bu kadar hamyaze ve keşakeşlerle beraber hak budur ki Babîâli va'dettiği ıslahatdan dahi berran hali olduğu bu kadar hatta cümle-i işler yoluna girip tamam olmakla yalnız merkez icraat ve ıslahat olan Babîâli'nin ıslahı maddesi geri kalmışken işte şimdi onada teşebbüs olacağı yani Sultan Bayezid Meydanındaki kağıtçılar ile Simkeşhane caddesi dairesindeki odada vaka dükkanlar ve haneler bi'l-bâyi'a oraya mükemmel bir Babîâli bina olunarak Sadaret ve Dahiliye Hariciye nizamatlarıyla Şura-yı Devlet dairelerinin oraya ve bab-ı zabtiyenin dahi şimdiki Babîâli'ye nakil edileceği işitiliyor. Vak'a şimdiki Babîâli muahharen edilen ilavet sebebiyle pek dağınık bir halde olduğu gibi bab-ı zabtiye dahi pek zayıf olduğundan bunun oraya nakli ve makam-ı Sadaret (şerif'ül-mekan bi'l-mekan) kaziyesince Zat-ı âli sadaretpenahinin tezayüd eden vuku ve şarkı artık öyle eski püskü Babîâliye'lerde oturacak mertebeden bâlâter olmakla zat-ı Mülukânelerine ayrıca bir daire-i mükemmele inşası dahi devlet ve milletin borcu olduğundan şüphe bu kadar ancak o mevkideki hane ve dükkânların ve Sultan Beyazid merhumun Vakfı olan kebir medresenin ve hamam ve mektebin iştirâ veyahut istibdalları öyle bir binâ-yı cesimin kârgir olarak inşası (yağma olunmadığı halde bile) lâ-akal seksen yüz bin keseye mevkuf olduğu bunca memuriyet ve erbab vezâif yedi sekiz aylık tedahülde kalan maaşlarından dolayı kan kustukları ve taşralarda bulunan asakirin onar on beşer yirmişer aylıkları ve mürettebat-ı seneviyeleri verilmediğinden sefil ve sergerdan ve aç ve uryan dağlar başında ve karakollarda telef oldukları ve istikraz ahirin ise sarf olunacak mahalleri akdemce hazırlandığından orası için bir akçe meded olamayacağı ve ahalinin vergi ve rüsumatı ve cerime-i vermekten takat ve dolanları kalmayıp fazla akçe vermek şöyle dursun mahsus olan vergilerini vermekten aciz oldukları ve beher sene mücedded-i istikraz ile istikrazat-ı sabıka faiz ve re'sü'l-mallerinin ve mesâif manada açıklarının kapatılması modası çikalıdan beri hazinenin borcu varidat-ı seneviyesinin yedi sekiz misline baliğ olup (iflas) denilen şahs-ı müdhîşin dakk-ı bab etmekte olduğu nazar-ı mülâhazaya alırsa bu masrafın hangi varidatdan tasviye olunacağında akıllar hayran kalırsa da Devlet-i Âliyye'nin

her bir hal aczinde hazır müderris olan tedbir hükûmet semir-i cenab sadr-ı efhem bu babda dahi manend iksir a'zam-ı kifayet bahş olacağı bais-i tesliyet-i derun olur.

Biz bu fıkrayı *Mümeyyiz* gazetesinde dahi gördük hatta ahirinde (öyle bir Babîâli'nin kâğıtçılara yani Maliye Dairesi'nin karşısına inşası Maliyece ve Bab-ı Seraskerce daimi el cereyan olan muamelatın süratını ve bu da esbab-ı mesalihanın hoşnutu ve memnunu mucip ve Bayezid gibi bir güzel mevkin bir kat daha kesb-i şeref ve itibar etmesini müstevcib olacağından şu rivayet makrun-ı sıhhat ise doğrusu cümlenin haz ve şükür inniyetini istilzam edeceği bi irtiyabdır) alkışını dahi okuyup birçok taaccüp ettik İngiltere Devleti'nin Babîâli'si olan (داوئغ استریت) iki üç sene mukaddime gelinceye kadar gayet zayıf ve köhne bir daire-i gayr-ı mütezime iken parlamentonun kararı ile muahharen tecdid olunduğu birkaç yüz senelerden beri İngiltere Devleti'nin idaresi ve Hindistan aklımıyeti zayıf ve bu kadar muharebat ve mumelatda galebe etmesi için istimal olunan tedabir bütün bu köhne daireden çıktığı ve İngiltere'nin servet ve ticaretiyle bizim halimiz ve politika ve itibarımız mukayese olunduğu halde bu Babîâli'nin inşasındaki lüzum ve mahsenat tebeyyün eder.

Arif.⁷¹

⁷¹ Imprimerie Centrale de la JEUNETURQUIE, 27, Rupert Street. Martin'e Haymarket, W. Londre.

NO 89 HÜRRİYET 1285

Numara: 89 Gurre Muharrem Sene:1287

HÜRRİYETİN SEBEB-İ TEHİRİ

Yeni Osmanlıların Cemiyeti'nin bidâyet-i teşekküründen beri neşrettiği ilanattan malum olduğu üzere bu cemiyeti terkip eden zevat-ı hamiyetmenden cümle mekasıdı Devlet-i Âliyye'nin el-yevm dûçar olduğu hâl-i izmihlale bais-i müstakil olan idare-i haziranın redd-i teyidiyle) sair akvam-ı mütemeddine vesile-i terakki olan usûl-i asriyenin ittihazı emeline maksut ve bu lüzumun ispatı dahi devletin ahval-i sıhhiyesinden gunûd ve hab-ı gaflet olan biçare milletin bidar etmeye mevkufl olmakla bir zaman (Muhbir) gazetesine devam olundu. Ancak bu suret-idare-i mezkure altında ezilmekte olan aceze-i ahali mağdurin-i raiyyet ve selamet-i devlet ve millet için bir güzel tedbir ise de ve idareden istifadeye alışan zalimlerin bir vechile işine gelmeyeceğinden onların nazar ve istilâhında cemiyet-i mezkureye fırka-i ihtilaliye ve o efkarda bulunanlara ashab-ı fesat ve **تفت** tabir olunarak ağraz-ı **عاجله نرد** Babiâli ve Bab-ı Zabtiye tecviz-i kusur etmediler.

Bundan iki sene mukaddem Ali Paşa'nın talime-i mahsusası ve Londra sefaretinin himmeti ile mezkûr gazetenin matbaası perişan edildi. Lakin onun yerine (*Hürriyet*) geçip alem-i efraz maiyeti oldu. Bunu dahi bir beliyeye uğratarak vücudunun kaldırılması için çoktan beri çalışılmakta ve hatta Babiâli İngiltere Devleti'nin müttetik olduğu halde Babiâli'nin idaresi aleyhine Londra'da öyle bir gazetenin zuhuruna hükûmetin müsaadesi (müterakki-i) havalat olduğu ve bu gazete orada devam ettikçe Devlet-i Âliyye için arzu olunan terakkiyatın müessehi mümkün olmayacağı zemininde sefaret vasıtası ile biddefaat icra-yı tebligat dahi olundu. Ve geçenlerde Londra Sefiri Zaliot Londra azimetinde kendine tavsiye olunan meham-ı umurdan biri dahi bu olduğu suret-i samimanede işitildi. Eğerçi devletler beyninde mukarrer olan muhafatın vikayesi zımında bir dereceye kadar yed yerine arz-ı cemile etmeleri usûl-i hariciye-i düveliyeden ise de İngiltere de usûl ve nizam-ı mevzuaya riayet ekser zamanda menafi-i zatiyyeye müreccah tutulduğundan bu iltimasların isafına bir çare ve vesile bulunamayarak keyfiyet hali üzerine kalmış ve şu kadar ki Babiâli'nin ibramat-ı mükerreresi İngiltere Kabinetosunu bir nevi mahcubiyet altında bırakmış idi.

Hal bu minval üzerine iken Hürriyetin 78. nüshasında Parisli mukim Suavi Efendinin mektubu görüldü. Bunda Devlet-i Âliyye'nin ahval-i Maliyesi muvazene olunarak yalnız bu senenin irad ve masrafına sekiz yüz yetmiş dokuz bin kese sarff-ı açık olduğu badelbeyan işte res'i mal ve sermaye-i devlet olan Maliyenin şu seneki hali badehu gösterilen mesarif kalemleri ise kat'an bir zarurete mebni olmayıp mahsa sadrazamın idarelerinde bir nevi tebdil-i riyasetten ve hakikatde adem-i tedbirinden neş'et ettiği meselelerin lehçesinden malum üç senedir edilen bunca istikraz ve zulmün semeresi yani sadrazamın heyecan-ı efkar-ı ammeden akıbet-i tenebbühü bu mertebede etmiş bu ne zulm bu ne yataklık vah İslâm vah bu mertebe zulüm ve adavetü müşrik devleti irtikab yetmez. Zulm ve tuğyan ve küfr ü adavet işte budur.

Milel-i Gayrimüslime bu halleri gördükçe İslâm dininin? Bab-ı siyasette kusuruna azv etmektedirler. Bunu İslâm nasıl kabul eder? İşte İslâm'ın fıkıh kitaplarından (...) ve Nehr Faikî ve Timurtaşî zalimin ve zalime muavin ve zalime (...) olanların katline ve katilinin ve (...) ve müsab olacağına fetva verilir. Ve billahlilkerim katli farz olan kafir-i lehim işte bu zalim-i zemin-i Ali Paşa'dır. (ila âhire)... ibareleri münderic idi. Ali Paşa Yeni Osmanlılara Zat-ı Şahanenin husumeti ile itham etmekte iken doğrudan doğruya nefesine edilen bir taarruz-ı şedidi görünce hemen Londra Sefaretine talimat irsaliyle İngiltere Kabinetosuna şikayatin kadimesini tekrar ve şu kadar ki kendisi davacı olarak meydana çıkacak olduysa esna-yı muhakeme bilmukabele irad olunacak makalat Avrupa'nın ahval-i Şarkıyye üzerine hala kapalı olan gözlerini açacağı ve bu ise Paşa'nın işine el vermeyeceği cihetle davanın İngiltere Hükûmeti namına tutulmasını istida etti. Bu suretin sefaretle kabineto beyninde kararlaştırıldığı daha bir ay evvel Londra'da (High Market) zümrelerinde şüyu olarak bertafsil işitilmiş ise de çünkü matbaanın sahibi (Metina Bey?) olduğu iddia edilerek davaya başlanacağı davay-ı suret-i hayatîde İngiltere hükûmeti kendi namına tutub Ali Paşa'nın gizleneceği cümle-i tahkikatdan olduğundan ve bu misüllü matbuata dair deavinin hiçbir memleketde ve bâhusus Londra Naibi matbuatı serbest bir mahalde teşekkül meyanında rüyet olunması ne görülmüş ne de işitilmiş şey olmadığından ve bunu mücerret cemile olması üzere kabinetosu yapmak bile işte öyle apaşık ve kavanin-i mevcudenin felaket ve bir harekete cüret edebileceği daire-i ihtimalde zannolunmadığından ve kasdıyla mevcut olan evrak ve delail-i müddeanın hilafına kaim olmakla mahkemece kaim olmayarak

mahkemece hükmü tertib etmeyeceğinden ve Londra'nın muteber avukat Termi ile ledelistişare onların dahi reyi u merkezde olduktan başka bu yolda bir davanın ikamesine İngiltere Devleti'nin istihkakına dahi inkarda ısrar eyleyeceğinden matbaaca asla ehemmiyet verilmemiş idi.

Bunun üzerine usûl u âdetin ve 'adl ve hakkâniyyetin hilâfına olarak müşârünileyh Ziya Bey taraf-ı Zabtiyyeden celb ile li-ecli'l-muhâkeme tevkîf ve hanesinde bulunan evrâk ve senedât zabtolunduktan sonra takımıyla hâsımı olan hükümetin nasbetdiği avukata teslim olunmakla ve bundan İngiltere Kabinetosu'nun menâfi'-i politikiye hakkâniyyetine tercih ettiği ve usûl ve kâ'idenin hâricinde olarak vukû'a gelen gelen şu muâmele mücerred Âli Paşa'nın istid'âsı üzerine müşârünileyhi tahkîr ve *Hürriyet* gazetesini ta'tîl maksadına mebni Sefâretle Kabineto beyninde tertîb olunmuş bir gadr-i fâhişi olduğu zâhire çıkmakla ve bir hükümet ki hâtır için bu derece haksızlığı irtikâb eder artık onun taht-ı nüfûzunda bulunan bir mahkemedden ümid-i adâlet Âli Paşa'dan intizâr-ı hakkâniyyet gibi bir ma'ni olarak domuza dolaşmaktan çalıyı dolanmak ve der-uhde olunan meslek-i müttehize sekteye getirilmemek evlâ görünmekle müşârünileyh Londra'yı ve muvakkat da'vayı terk etmeye mecbûr oldu. Vakıa müşârünileyh cemiyet-i mezkûrenin riyâsetinde bulunduğu cihetle onu bir suretle rahnedâr ve ol-tarik ile cemiyeti kökünden perişân ve târumâr etmek me'mûlu üzerine Âli Paşa'nın tasavvur ettiği şu tedbir pek de nâ-makûl görünmezse de düşünüşteki noksan-ı nihayetinde yine kendisi medh u senâ ve hayrân eyledi. Zira Yeni Osmanlılar Cemiyeti ber-hayat oldukça Londra'da olmazsa İsviçre'de orası da olmazsa Amerika Ziya Bey gitmiş falan gelmiş ve-l-hâsıl Devlet-i Âliyye ve milel-i Osmaniye şu hal-i tedennide ve bu hale sebep olan idâre-i hâzıra meslek-i sâbıkında ve bu mesleği iltizâm eden Âli Paşa iş başında buldukça milletin ashâb-ı hamiyetine fütûr gelmeyeceği derkârdır. Biz biddefaat söyledik ve yine tekrar ederiz ki Yeni Osmanlılar Cemiyeti şu Avrupa'da bulunan birkaç zâttan ibaret değildir. Yeni Osmanlılar devletin idâre-i hâzırasındaki tehlikeyi görüp tebdîlini arzu eden ve bu idârenin fenâlığını nefsinde his edip hoşnut olmayan ne kadar adam var ise onlardır.

Demek olur ki ve hepsi Molla Sâib Bey, Müsteşar Halil Bey, Billuri Mehmed Efendi, Fazıl Paşa ile Hazineyi soymaya almış olan birkaç sarraf makûleleri gibi birer menfaat celbi ümidinde bulunanlardan maada Türkistan'da ne kadar insan var ise cümlesi Yeni Osmanlılar'dır. Acaba Âli Paşa hala burasını anlamadı mı? Fe-ammâ elbette anlamadı mı zira anlamış olsa öyle gazetelerin matbaasını bozmak için yıllarca entrikalar düşünmek ve hâmil olduğu nüfûz-ı devleti böyle şeylere sarf ile devletin itibârına halel vermek ve Avrupa'da bulunanların kimini desise ve memuriyetle celb etmek gibi vesâil-i dünyaya temessük ve teşebbüsle tefrik-i cem'iyete muvaffak olurum vâhimesiyle uğraşacağına şu ittihâz ettiği meslek vahimü'l-âkibeyi terkedip devlet ve milleti mühlikeden kurtaracak bir yol tutar ve Yeni Osmanlıları düşman bilip onlardan tiril tiril titreyeceğine onları kendine dost muâvin ederdi.

Her ne ise işte Âli Paşa yed-i tahsilinde bulunan nüfûz-ı saltanat ve şu zemin-i müfsetet ile *Hürriyet*'in Londra'daki matbaasını dahi perişan etmek arzusunda bulundu ise de bu kere İsviçre cumhuru idâresinde yine bir mükemmel matbaa tertibi ile iştilgal olunmakta olduğundan bunun edevâtı istihzâr ve ikmâl olununcaya kadar hamiyetkârân-ı vatan-ı *Hürriyet*'in kıraatinden mahrum edilmemek için litograf ile çıkarılacağı düşmanlarımızın bu kadar himmet sarfıyla bizi iz'âc ve ızrâr için zuhûra getirdikleri muâmelât bize kat'iyyen bâ'is-i fütûr olmadıktan fazla belki şevk ve gayretimizi bir kat daha tezyîd ettiğinden (her nâlede bir nahl güle konu, safâdan her ni'mete de tebdîl-i makâm eyledi bülbül) terânesince *Hürriyet* dahi tahvîl-i makâm ile bir ahenk-i cedîd avâze-i terennüm-sâz zuhûr olacağı ve hadis-i te'ehhür olan bir mâh kadar müddet *Hürriyet* hissedârânının tarih-i senedâtından mahsûb olunarak her senette münderiç olan müddet bir mâh temdîd ve bu nüshadan itibâr ile herkesin gazetesini kemâfi's-sâbık mahalline irsâl olunacağı ve *Hürriyet*'e yeniden hissedâr olmak ve havâdis yazmak isteyenler mektuplarını çifte zarf zarf derûnuna vaz' ile zîrde muharrer olan isimlere göndermeleri lâzım geleceği i'lân olunur.

Mr. Fitsch r Paris

Suavi Effendi 44, Avenue de Grande Arme, Paris

Le Comte Flater, Villa Bradberg, Zürich

Mr Hasarassian, Zürich

Mr. B. Reynand, Marseille

Mr Patek Philippe, Geneve

Mr. L. Pavarin; 14, Carraterie, Geneve

Mr. Pinches, 14, Ciste St, Leicester Sg. London

Mr Wagner, Hotel de L'reuraye, Leicestene Ay, Lauden

Hürriyet'e isâli murad olunan mektub çiftte zarf derûnuna konulup bâlâda muharrer olan isimlerden hangisine Londra ise doğruca vâsıl olur.

(17 Zilhicce İstanbul'dan Mektup)

Vücudu bıçak ve süngü yaralarıyla kalbura dönmüş bir mücerred-i millet hangi yaradan müte'essiren vefât edeceği kat'iiyen ta'yîn ve hüküm olunamaz ise de bunlardan birinin sairlerinden ziyâde madde-i mevte sebep olacağı yaranın derinliğinden şah damarlarına veyahud kalbine dokunuşundan takrîb ile istidlâl olunabileceği gibi bizim devletimizin dahi bu gidişle günlerde bir gün mahv u perişan olacağında kimsenin şüphesi olmadığı halde fakat kendine 'ârız olan 'illetlerden hangisinin te'sîriyle can vereceğinde merak olunuyor. Allah için söylendiği takdirde devletimizin mübtelâ olduğu 'illet-i irâdenin her bir ciheti ümid-i hayat verecek mertebeden bileser olduğundan içlerinden birinin bi-hak ta'yîni cây-ı iştibâh ve tereddüddür. Lakin mahlasınızın mütalaam ve işin içinde bulunup da hakâyık-ı ahvâle vâkıf olan ashâb-ı hamiiyetden ekserinin dahi re'yi budur ki gâlîba Devlet-i Osmaniye mâliyye-i zahmetin te'siriyle yenecektir. Zira dünyada silk-i medeniyete girmiş bir devlet var mıdır ki on beş sene zarfında vâridâtının yedi sekiz misli borç altına girip irâdının nısfını onların faizi ve re'sü'l-mallarına vermeye mecbûr ola ve bakiyye-i vâridâtıyla mesârif-i seneviyyesini örtemeyip her sene biri birinden ağır ve fâhiş şartlar ile hâriçden istikrâza ve mülkündeki vâridâtı idâresi ecnebler elinde olmak şartıyla ecnebilere karşılık deyu teslim oluna ve sene-be-sene istikrâzın mikdarı tezâyüd ve bi't-teliğ kendinin itibâr-ı mâliyyesi tenâkus etmekte iken ahâliyi ve mülkün hükümdarını istikrâz için resmen vaz-ı muvâzene defterlerine yapılan ve Maliyenin ahvâli her devletin mâliyyesinden düzgün olduğu resmi

gazetelerde ilân oluna ve edilen istikrâzların birazı ve el-ân-ı devlet namıyla vücud-ı devlete yapışmış olan sülükleri doyurmağa sarf olunduktan ve bir haylisi de vâsita-i icrâ olan sarrâf ve simsarlara ziyâfet olduktan sonra ele geçen (meselâ yüzde kırk) akçe dahi vükelânın keyfine ve menâfi'ine mahsûs ola. Bu idâreye hazine ve memleket dayanır mı? Buna Avrupa sermayedârânının paraları el verir mi? Bu idâre ile bu mülk, bu devlet yaşar mı...? Bu sene bütçesinin tanzîmi zımında sadrazam ile dâhiliye ve mâliyye nâzırları ve Kâmil ve Fazıl Paşa ve sâireden mürekkep bir komisyon teşkîl olunmuş idi. Şöyle bir komisyonun bile meydana getirdiği hülâsaya göre devletin sağ cevrin vâridâtının yekünü üç milyon keseye bâliğ olup bunun bir milyon yedi yüz elli bin kesesi düyûn-ı dâhiliye ve hâriciye fâiz ve re'sü'l-mallarına gittiği ve iki yüz elli bin kesesi dahi bakâyaya olarak sarkıp sağ akçe fakat bir milyon kise vâridât ele geçtiği ve sene-i mâliyye müvâzenesinde 'anhümâ minhâdan sonra ve yine sekiz yüz bin kese kadar açık kaldığı anlaşılıyor. Hâlbuki bu açığın hakikati aranılır ise bir milyon keseyi dahi tecâvüz eder. Meselâ, Tophane tahsîsâtı yüz bin kese ve vâdelerine kadar tenzîl olunmuş ve nizâmiye tahsîsâtı dahi bir hayli artırılmış iken yine açık apaçık duruyor. Ve ne tuhaftır ki bütçe defterinde Tophane ve tersâne ve sâire tahsîsâtı kalemle tenzîl edilip dururken sarfiyât ve mübâyaat yine kemâ-fi's-sâbık yolunda gidiyor. Ve her birinde mutâd-ı vechle gûn-â-gûn fırıldaklar oynuyor. Meselâ, geçenlerde Fransa fabrikalarına beheri sekiz bin beş yüz liraya sekiz adet zırhlı top sipariş olundu. Hâlbuki bunların beherini beş bin beş yüz liraya yapmaya İngilizler taahhüd etmişlerdi....

Bunun daha tuhafı o dur ki şu sekiz yüz bin kese açık meydana çıkdıkta sadr-ı 'ali cenâb-ı hazretleri, valla ben yolunu bilmezdim. Niçin vaktiyle söylemediniz diyerek ve ellerini semâyaya kaldırarak mâliyye nâzırına darılmış ve o bî-çâre dahi sükût ile önüne bakmış mamâfih devâirce edilen tenkîhi kâlince kalemle gösterip zât-ı şahaneyi anınla aldatmak ve bu tedbirleri kimesneye fâş etmemek üzere beyinlerinde karar vererek yetimler dahi incitmişler ise de henüz erbâb-ı hamiiyyetin kökü kurumadığından vasita-i Hürriyet'le cümle halkın haberi olacaktır.

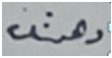
Ârif

NO 90 HÜRRİYET 1285

Numara: 90 8 Muharrem Sene: 1287 [10 Nisan 1870]

(NÜSHA-İ SÂBIKADA MÜNDERİC İSTANBUL MEKTUBUNUN MÂBADI)

Mademki mâliyenin ahvâlinde bahs ediyoruz ma'hud Rumeli demiryoluna dâir bazı tahkîkâtın beyânı fâideden hâli değildir. Ma'lûm olduğu üzele bu yolun inşasına müte'ahhid olan Mösyö Hirsh ile akd olunan mukâvelenâmede yolun inşasına bed'e' olunduğu tarihten i'tibâren on seneye kadar beher sene kırk dört milyon ve bu on senenin hitâmından sonra diğer on sene müddetde beher sene nihâyetinde otuz ikişer milyon ve bu on sene dahi tamam oldukça beher sene yirmi sekiz milyondan yetmiş dokuz sene zarfında iki milyar iki yüz on iki milyon frank (takrîben yirmi dokuz milyon bu kadar kese) ki Devlet-i Âliyye'nin tahmînen dokuz senelik mecmû' vâridâtına mukâbeledir şu müddetler zarfında bu akçenin verilmesi ve tarîkin mebd'e'inden mehazına kadar on beş bin zirâ' kurbunda olan iki cihetde vâki' mîrî ormanlarıyla madenlerin dahi devlet tarafından meccânen kumpanyaya terk edilmesi ve bu şartlara mukâbil (Hirsh) dahi geçen Kânûnisânî on beşine kadar ta'ahhüd ettiği kumpanyayı teşkîl ile yola başlaması ve teşkîl edemezse bu mukâvelenin keenlemeyekün hükmünde tutulmasıyla berâber Hazîne-i Mâliyeye yatırdığı te'mînât akçesinin zabt olunması ve mezkûr tarîki fakat bir araba işlemek için bir hat üzerine ve on dört sene zarfında ikmâl etmesi ve hâsılâtını yüz beş sene müddet kendisi ahz u kabz etdikden sonra ve arabalar ile eşyâ-yı sâire bedellerini nakden yine devletden alarak yolu devlete terk eylemesi cümle-i şerâ'it-i mün'akideden idi.

Böyle şartlarla demiryolu yapar demiryolu icâd olunalı hiçbir memleketde görülmüş ve işitilmiş şey olmadığından Avrupa sermâyedârânının cümlesine bâis hayret ve rekâbet olup çünkü Mösyö (Hirsh'in) mukâvelenâmesinde Kânûnisânî on beş müddeti munderic olduğu (ve Hirsh) ise zâten hiç mukâvelesinden olarak mücerred Daved Paşa'nın himâyesi ile bir işin içine havflarını ve başlı başına bir kumpanya teşkîl edemeyeceği ma'lûm olmakla ve Brüksel sermâyedârânından bazıları bir yere gelerek şeraitdeki fesâdı meydana koyacak sûretdebazı

tekâlif kararlaştırarak Mösyö De Bois nâmında bir adamı bilvekalâle İstanbul'a göndermişler idi bu adam İstanbul'a vürûdunda her türlü esbâba teşebbüs ettiği hâlde hâmil olduğu tekîfin ne arzına ne de Sadrazam Hazretleriyle bir kere mülâkâta bile nâ'il olamadı zîrâ Daver Paşa'nın kaç defalar Avrupa'ya gidip bu kadar zahmetler ve himmetler ile böyle bildiği (Hirsh) maddesi şâyed bozulur havfiyla sâ'ir tekâlîfe atf-ı nazar etmekden ihtirâz olundu. Mösyö (...) muahharen neşr ettiği mektûbunda sûret-i me'mûriyyetini beyân ve mezkûr yol iki hat üzerine olmak ve (Hirsh'e) on beş sene zarfında verilecek akçe ile on dört sene zarfında tarîki ikmâl ile kâmilen edevâtıyla devlete terk etmek şerâ'itiyle tarîk inşâsını ta'ahhüd ettiği ve çünkü târih-i mezkûrun inkizâsında Devlet-i Âliyye zikrolunan tarîki her kimi isterse ona yaptırmakta muhtâr olacağından şöyleki tarafın arz ettiği şerâ'it-i muvâzene olarak sâlifül-ism Mösyö (Hirsh) müddet-i mezkûrede ta'ahhüdünü îfâya muktedir olamadığı hâlde kendisiyle müzâkereye girişilmesini îlân eylediği ve mezkûr müddet mürûr edip (Hirsh) ise ta'ahhüdünü îfâ edemediği hâlde bizim Bâbiâlî yine Hirsh'in müddetine zam edip tekâlîf-i ahîrî istimâ'a râğbet buyurmadı çünkü tahkîkâta göre (Hirsh) işinde Daver Paşa'nın seyâhât-i mükerreresine ve işlerine mukâbil sekiz milyon Frank mükâfât-ı mahsûsa var iken artık devlet bu yolda iki milyar ziyâde masraf edecekmiş kimin vazifesi Erbâb-ı vukûfun îfâdelerine göre Devlet-i Âliyye sene be sene kırk dört milyon frangını ecnebî kumpanyalarına i'âne akçesi vereceğine senevî yirmi beş milyon frank tahsîs etmiş ve eski ma'lûm olan hırsızları kullanmayıp kendinin nazarında muhkır görülen erbâb-ı iffet ve istikâmete tefvîzi keyfiyyet eylemiş olsa mezkûr yolun on iki sene zarfında ve iki hat üzere inşâ ve ikmâli kâbil olabilir ama ne yapalım işte bizim paramız yok ve böyle işleri becerecek adamımızda yok denirse ya şu (Hirsh) kumpanyasına senevî kırk dört milyon frangı nereden vereceğiz.

İstikrâzdan değil mi ey niçin bu istikrâz ile kendimiz yapmayalım ve borç bizim olduğu gibi mal dahi bizim olsun ve kırk milyonun yerine yirmi beş milyonun fâizi altına girelim ya adamı nerede bulalım... Evet adam itlâkına şâyân olan erbâb-ı hamiyet öyle Bâb-ı Âlînin sefirlerine ve mühr ve kethüdâ odalarında sürünüp me'mûriyyet dilenmez onu arayıp bulmalı ve kendisine yalvarmalı işi kabul ettirmeli... İşte burası Kevkeb-i Şarkînin ta'bîri üzere (Sefîne-i devletin kaptân-ı şevket-nişânı ve yed-i mü'eyyed-i hilâfetin bayağı bir musanna' ve mükemmel kible-

nümâsı olan) Âli Paşa Efendimize bu borçların fâizleri verilemeyip yarın mülkümüzü ecnebîler zabtederlermiş oraları onun düşünceği şeyler değildir.

Şurasıda dikkate şâyândır ki (Hirsh) mukâvelesine göre mezkûr yolun iki bin kilometro (beher kilometro takrîben bin beş yüz arşındır) tûlî olarak

Beher kilometro üç milyon üç yüz yetmiş beş bin franga yani bin beş yüz arşını takrîben otuz yedi bin kiseye yapılacak ve tarîkin mürûr ettiği mahaller ise üçte ikisi düz ova olduğundan öyle dağ delmek ve boylu ve kemerli köprüler yapmak gibi tekellüfâta dahi muhtâç olmayacaktır hâlbuki İngiltere ve Fransa'da nefsi Londra'dan ve Paris'den geçirilen yolların ikişer üçer kilometrosu mahalât arasında geçirildiği ve üzerlerinde bulunan ebniye gâyet pahalı olarak kumpanyaların tarafından mübâyaa olunduktan sonra mürûr ve ubûr ve mâni' olmamak için pek büyük ve musanna' kemerler ve asma köprüler yaptırıldığı ve yollar dâimâ iki hat üzere yapıldığı hâlde beher kilometrosu kırk binden elli bin keseeye kadar yapıldığı ve birinci derecede metîn ve musanna' olarak İngiltere memâliğinde iki kat üzere yapılan sâ'ir demir yolların beher kilometrosu nihâyet beş bin altı yüz kise ve Fransa'da gâyet tekellüflü bir çift olarak yaptırılan yolların en pahalısı nihâyet dört bin altı yüz kiseye bâliğ olduğu ve Almanya yollarının kilometrosu dört bin kiseyi tecâvüz etmediği ve Amerika'da amele gündeliği kırk kuruşdan aşağı değil iken yaptırılan demir yollarından bazılarının beher kilometrosu beş yüz ve bazıları üç yüz kise çıkarıldığı mevcûd olan istatistiklerden ma'lûmdur.

Darü'l-maarifde? tab' olunan *La Turguie* gazetesinin 16 17 18 Şubat tarihleriyle çıkan nüshalarında demiryollarına dâ'ir münderic olan bir makâlenin beyânına göre Rumeli demiryolunun ecnebîler ma'rifetiyle beher kilometrosu nihâyet yüz bin franga yani bin kiseye ve yerliler ma'rifetleriyle bundan çok aşağı yaptırılmak kâbil olacağını (Osti) nâm mühendis delâ'il-i kaviyye ile isbat eylemiştir mühendis-i mûmâ-ileyhin hesâbına göre Rumeli demiryolunun masârif-ı inşâiyesi dokuz milyon lirayı tecâvüz edemeyeceği cihetle Hirsh kumpanyasının yapacağı tek yoldan iki yüz doksan milyon lira daha ehven yapılacağından fazla hâsılâtı dahi devlete â'it olacaktır ve devletimiz el-hâletü hazîhi beş on seneye kadar üç mislini vermek şartıyla yalnız bir milyon lira istikrâzı edinceye kadar Avrupa'da çalmadık

kapı bırakmamış iken yüz doksan milyon lirayı nereden istikrâz edecek ve hangi vâridâtı karşılık gösterecektir.

Devletin vâridâtı hâlâ masrafını kapatamadığı hâlde mezkûr demiryolu için kumpanyaya verilmesi mukarrer olan akçeyi sarhoşun son kadehi gibi deyne müstagrak olan mâliye hazînesinin beş altı seneye kadar izhâr-ı iflâs etmesini ve bi'l-ahare varidât-ı devletin Tunus'da olduğu gibi burada da Avrupalılardan mürekkeb bir komisyon marifetiyle bittemsîl duyûn-ı hâriciyesinin tesviyesine tahsîs kılınması gibi bir hak intâc edeceği bedîhiyâtdan değildir? Şimdi beher kilometroda otuz altı bin kese yutulması bu devlete bu millete ne büyük gadr olduğu ve iki bin kere otuz altı bin kesenin de nerelere varacağı ve bu para şu devletden şu bîçâre mülk ve milletten çıkıp da kimlerin kisesi irtikâb ve temettu'una gireceği nazar-ı mutâla'aya alındıkda kalbinde zerre kadar insaf ve hamiyeti olan için ağlamamak mümkün olur mu hele şurası câ-yı tesellidir ki Mösyö (Hirsh) mu'ahhar verilen müddet zarfında dahi tarif ettiği kumpanyayı teşkîlden âciz kalıp demiryolu mes'elesi bitti devlet ve millet şu kazıktan kurtuldu ancak bu sevinç bu teselliye ile berâber bir de devlet ve milletin büyük keder edeceği bir şey daha vardır ki bir hamiyetkâr için ondan müte'essir olmamak kâbil olamaz o dahi Mösyö (Hirsh'in) müte'ahhid olduğu işi becerememesi üzerine Davud Paşa'nın Nâfia Nezâretinden isti'fâ etmek niyet-i muvahheşesinde bulunmasıdır bu zât ki şöyle işleri becermekte bînazîredir ya şimdi isti'fâ edecek olursa devletin hâli neye müncer olur istikrâzı yapmak demir yolu müte'ahhidi bulmak için Avrupa'ya kimi göndermeli işte buraları düşündükçe deründaki te'essüf tezâyüd ediyor ve bana kalırsa devleti böyle bir müşîr, Felatun tedbîrin hidemât-ı sadakasından mahrûm etmekten ise milletçe bir arz-ı hâl tertîb etmeli büyük küçük herkes mühürlenmeli ve bunda kendisinin millete lüzûmu olduğundan aman isti'fâ etmeyiniz bizim hâlimize merhamet ediniz falan gibi paşanın örf ü tarahhumunu tahrîk edecek sözler yazın belki mürüvet buyurupda şu niyetinden vazgeçer.

85'inci Hürriyet nüshasında Mısır idâresinin akdemce yaptırıp Devlet-i Âliyye cânibinden mübâya'a olunan zırhlar gemilerin esmânı istikrâzı ahîrden tesviye edildiği beyân olunmuş ise de hakikat böyle olmayıp belki bu akçenin te'diyesi için yüzde dokuz fâiz verilmek ve altı mâh mürûrunda edâ olunmak şartıyla Galata sarrafânından bir istikrâz-ı muvakkat yapılmış ve Avrupa'dan istikrâz olunan on iki

milyon lira henüz hazîneye vâsıl olmamış iken gizlice böyle istikrâzlar yapılması hazînenin iflâsını i'lân eder hâlâtdan olduğu (Levant Herald) gazetesinde bile ta'bîb edilmiştir.

(25 Zilhicce Tarihiyle İstanbul'dan Diğer Mektup)

Birkaç haftadır Hürriyetimizden mahrûm olduk ve sebebini anlayamadık zabtiye müşiri dâ'iresinin tuğrasına bakılırsa gelen nüshalar tedârik ve tertîb olunan casuslar marifetleriyle takımca Zabtiyeye teslîm olunuyormuş hâlbuki bizim gazeteler zarf içinde geldiğinden eğer bu rivâyet sahih de olmak lâzım gelse yine bizimkiler vâsıl olurdu husûsan *Hürriyet*'in zuhûrundan şimdiye kadar hiçbir hafta te'hîr vukû'a gelmediğinden şimdi bu hâl erbâb-ı hamîyyet ve aklâma bâ'is-i endişe olmaktadır. Devr-i Mısır işi hamdolsun bitti onada muvaffak olduk diye Âli Paşa Zât-ı Şâhâneyi aldatdığı gibi İstanbul gazeteleri dahi Hıdiv-i Mısır teşebbüsâtından külliyyen vazgeçmiş evvel baharda gelip hâkpâ-yı Hümâyûna yüz sürecekmış ve daha bunlara mesâil pek tuhaf ve gülünç şeyler yazarak kendi müdâhilllerinden ibâret olan bazı hamkâyı iknâ' etmek isterler lakin bu gazetelerin hüsn-i niyetleri müsellemler olduğu hâlde ketm-i hakikatde ve cân-ı gönülden lanet etdikleri evliyâ-yı umûrun (medhü) senâsında mecbûr ve ma'zûr olduklarından yalancının evi yanmış kimse inanmamış mislince bunlar hükûmetin hüsn-i icrâatına ve bir işe başlattığına dâir ne kadar mübâlağayı ve zinetli bendeler yazarlarsa velev sahîh olsun halkın bu misillü i'lânından bir derece emniyyeti kaçmış ki hepsine aksi nazarla baktıklarından te'sîri dahi aksine oluyor hele devletin lisân-ı resmîyesi olan *Takvim*'i herkes ve belki esnâf takımı bile alıp mutâla'aya borçlu oldukları hâlde yirmi parayı esirgeyip almıyorlar kahvelerde tütüncü dükkânlarında sürünüp hele kıraathânelerde iki üç hafta açılmaksızın hey'etleriyle duruyorlar bu dahi muhassenât-ı asriyyedendir gelelim Mısır işlerine burada bu i'lânât-ı ebediyle dursun hidiv ise Bâb-ı ilm yaftasından gafil olmadığından tedârükât-ı lâzimedden hâli değildir ve işin gelişine bakılırsa Âli Paşa Hazretleri'nin keyfî gelmek yahûd Fazıl Paşa'nın iki seneden beri ihtiyâr ettiği meslek-i mürtedânedden me'mûlu olan maksadın husûsuyla gönlü hoş olmak için Bâbiâlnin emirnâme-i sâmisî üzerine hemen Mısır'ı terk ile halkı alaylarla karşılamağa hazırlanmadığı anlaşılır zîrâ İskenderiye Limanında ve Haliç boyunda müceddeden yapılan istihkâmlara vaz' olunan yeksan toplar böyle bir şenlik için yapılmış şeylere benzemiyor aman pek tuhafdır ki Âli Paşa Hazretleri Hıdiv-i

Mısırî ithâm-ı murad ettikde kullandığı lisân ile dâima lüzûmsuz masraf etmesinden bahis ederde yerine ta'yînini tasavvur ettiği Fazıl Paşa'nın Paris'teki (Madam Mayer) nâmındaki bir fahişeye şehriye on altı bin frank maaş verdiğini ve Hamburg diyârında ve her gece yalısında ve konağında oynadığı kumarla şu on sene zarfında yüz milyon frank telef ettiğini hiç düşünmez vâkıâ İsmail Paşa gibi istikrâzlar ederek hazînesini dolduran bir Hıdiv-i müsrifin yerine Fazıl Paşa gibi idâresini bilir bir zâtın münâsib görülmesi Âli Paşa Hazretleri'nin cümle-i dirâyet ve muvaffakiyetden addolunmaya şâyândır.

İstimâ' olunduğuna göre Tahran Sefir-i sâbık Rıza Bey'in hâl-i melâl-i iştimaline merhameten bu kere avâtıf-ı aliyye-i cenâb-ı Sadâretpenâhîden iki bin beş yüz guruş maaş tahsîsi ve ihsan buyurulmuştur bu maaşın tahsîsi bir lütf-ı fevkalâde olduğunda şübhe olunmazsada bu zâtın mukaddemâ ne türlü iftirâlar ve ne dürlü entrikalarla Sefâretten azl ile İstanbul'a getirüldüğü ve Tahran'a azîmet ve avdet için ihtiyâr ettiği masrafla aldığı maaş Allah için bir kere nazar-ı hakkaniyetle görüldüğü hâlde şu maaşın tebşîrinde acaba Sadrazam hazretleri hiç utanmadı mı ve eğer Rıza Bey'in bunun için Sadr-ı âlî-i cenâbın eteğini öpmeye tenezzül etti ise ötekinin utanmak gibi bir şey hatırına gelmedi mi.....

(İlan)

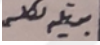
Hürriyet (Rumerit) matbaası der-dest teşkîl olub edevât ve levâzımı istihzâr olununcaya kadar gazetenin hissedârânı intizârda kalmamak için litoğraf ile olsun çıkarılması mukarrer olduğundan mezkûr matba'a te'sîs olununcaya değin tarafımıza mektub gönderecek olan zevâtın mektubu çifte zarf derûnuna vaz' ile zîrde muharrer olan isimlerden birine irsâl eylemesi ihtâr olunur.

NO 91 HÜRRİYET

Numara: 91 Muharrem 15 Sene: 1287 17 Nisan

(YİNE Mİ İSTİKRÂZ)

Evet yine istikrâz ya bu saltanata bu debdebe bu sefâhat bu masraf bu eski borçların fâizleri bu zırlı gemilerin akçeleri bu yapılacak hıtâm-ı cemiyeti bu hediyeler bu atıyyeler ne ile olacak bunlara devletin vâridâtı yetişir mi...? Ya geçen defa alınan on iki milyon lira nereye gitti daha senesi olmadı...? Bir sene tamam olmadan hem vâridât-ı mukannene yeniyor hem de hâricden alınan on iki milyon lira arada güm olursa bu masrafa dayanılır mı...?

Geçenki istikrâzı bin müşkilât ve bin türlü zararlar ile yüz yerine elli alınarak vâridâtın bir takımı ecnebîlere terk olunarak becerilmiş idi. Ona nisbetle bu defa ki istikrâzın şerâiti elbette daha ağır olacağından ve mademki şu masraf kapıları bir kere açılmış ve şu yağmalara alışılmıştır. Bundan mütelezziz olanlar arkasının kesildiğini istemeyerek her ne zaman para batırsa yine bir istikrâz akdine kalkışacaklarından bu bunun sonu nereye varır bu borçlar sonra verilmeyecek mi...? İstikrâz verenler paralarının fâizi ve re'sül-mâlini istemeyecek mi...

Eğer istemeyip bağışlayacaklar ise bundan âlâ sermâye olamaz yok eğer isteyecekler ise sonra ne yapılacak... Bizim mülk ve milletimizin tahammül ve hâzırı ancak bir senede üç milyon kise vâridât verebilmekte ve bu vâridât dahi fukarânın bakırı yorganı keçesi koyunu cebren satılarak alınmakta olduğundan muahharen borçlar verilmek lâzım geldik de bunların nesi sattırılacak yoksa kendileri mi satılacak...

Bizim vükelâ-yı hâzıramıza buraları düşünmek lâzım mı anların işi ihtiyâcât-ı âcile ta'bîr olanan masârif-i sefihâne için para bulmak ve ne dürlü şart ile olursa olsun bir istikrâz akdine muvaffak olmakla isbât-ı dirâyet edip yine kendi beyinlerinde memdûhiye kazanmak sonrada yalı konak takım dâire düzmek ve eğer istikrâzı becerirken komisyonundan şuradan buradan birde yan becerisine? getirebilirse birkaç milyonlukta konsolide tedârik etmek kazıyyelerinden ibâret olmakla bundan ilerisini düşünmek vazîfelerinden midir...

Bu zâtlar Avrupa'dan olsun utanmazlar mı

Hayır. Utanmazlar çünkü Avrupa devletlerinin İstanbul'da ikâmet eden elçileri dahi anlarla ekser mevâdda hem töhmet olduklarından ve Devlet-i Âli'yenin Avrupa'daki elçileri ise işlerinin arşını artmacasına uydurduklarının Bâbiâlîden zuhûr eden her dürlü harekât-ı müstehcene kabinetolar nezdinde bir başka şekilde gösterilip utanmaya mahal kalmaz...

Halktan da mı hayâ ve ihtirâz etmezler...

Hayır. Halk denilen vükelânın nazarında hiç makûlesidir hatta Âli Paşa'nın kavlince (Türkistan'da millet yoktur efkâr-ı milliye yoktur avâm denilen halk köpek gibidir oş dersin gider kuçu kuçu dersin gelir)

Bunların içinden gözünü açıpta hakikat-i hâli görmeye başlayanlar olursa derhal bir rütbe ve me'mûriyetle dâire-i töhmete sokulup ağzı kapatılır ve eğer yine ağzı kapanmazsa tahkîr ve tezlîl edilir ve bu dahi medâr-ı ıslâh olamazsa nefy olunur halkta o can ve o kan var mı ki başını şamar altından kaldırsında etrafına bakabilsin ve devlet ve milletin bulunduğu tehlikeyi görüpte feryat eden erbâb-ı hamîyyet zaleme-i vükelânın gadrına uğradıklarında sehâbet gösterip bu adamların ne cünhası var ki haklarında bir mu'âmele olunuyor diye sormaya cür'et etsin şu iki üç sene zarfında kal'alarda menfâlarda mahbeslerde bi-gayrı hak çürütülen bu kadar hamîyyetkârân vatan için millet tarafından bir eser-i sahabet görüldü mü...?

Evet böyle olmakta bizim milletimizde hiç hamîyyet sâhibi yok demek de lâzım gelmez fakat bunların hamîyyeti yalnız birkaçı bir yere geldik de ahvâl-i câriye üzerine izhâr-ı te'essüf mertebesinde olup bundan ileri gitmez ve yarın yüz kuruş kazanacağını muhakkak bildiği hâlde bunun üç kuruşunu fedâ etmez bu meşrebte olan halktan vükelâ niçin haya ve ihtirâz eylesinler...?

Ya Padişah bir gün kendilerini mes'ûl tutmaktanda mı korkmazlar...? Aslâ ...! Çünkü her ne yaparlarsa resmen arz edip Padişahın irâdesini istimâl etdiklerinden ne zaman Zât-ı Şâhâne kendilerini mes'ûl tutacak olursa irâdesini gösterirler eğer bu iş kötü ise siz niçin emrettiğiniz siz amir biz me'mûr idik. Siz eğer böyle olmasın şöyle olsun deseydiniz biz yapabilir mi idik derler. Bilfarz Padişah borçlardan dolayı

kendilerine bir sual etmek istese yapılan sarayları ve zırhlı sefineleri meydana korlar ve kezâ ve kezâ...

Demek ki vükelâyı fihâm hazeratı her istediklerini yapıp ne Avrupa'dan utanacaklar ne milletten ne de Padişah'tan hayâ ve ihtirâz etmeyecekler ya bu gidişle devlet ve milletin malı neye müncer olacak...? Evet (tamahkâr var iken dolandırıcı aç kalmaz) mislince daha bir zaman Avrupa sermâyedârânı itmâa olunur ellerindeki paraları alınır. Milletinde kalan tenceresi yorganı ve davarı sattırılarak biraz vakit soyulur bu da birkaç sene sürer...? Daha sonra ne olur...? Ne olacak devletin vâridâtını takımıyla Avrupalılar zabtederler memâliğinin birçoğu elinden çıkar kendi de mahvolur gider dünya yüzüne gelip giden eski devletler gibi bunun da ismi tarihlerde okunur. Ya bu millet bir gün olub uyanmaz mı ve şu ahvâle sebep olanları mes'ûl tutmaz mı...?

Evet milletin uyanması ihtimâlin hâricinde değildir lakin zaman ister o zamana kadar da iş işten geçer mes'ûl tutulacak olanlar meydanda kalmaz işte Lehistan numûnesi gözümüzün önünde duruyor Lehler henüz devletleri pâyidâr iken gözlerini açtıpta hallerini görmediklerinden memleketleri ve devletleri ecnebî ellerine geçti sonradan uyanıp akılları başlarına geldi yüz seneden beri bu kadar can bu kadar mal telef ettiler ve dünyada bir millettten görülmeyen hamiyet ve gayrette ve her nev' fedâkârlıklarda asla kusur etmediler lakin hiç fa'idesi olmadı eğer Lehliler daha fırsat elde iken intibâh üzere davranıp biri birinin aleyhinde memleketlerinin mazarratına çalışmış ve şu yüz seneden beri sarfettikleri himmet ve sebâtın yüzde birini o zamanda bu uğura hasretmiş olsalar idi el-yevm devletleri pâyidâr olurdu hem de bir kere iş işten geçtikten sonra bu hâle falan sebep oldu demekten ne fâ'ide hâsıl olur (ilâc-ı vâkı'a pîş ez vukû'-ı bâ-yed kerd) f'l-hakîka İbn-i Alkam Devlet-i Abbasiye'nin inkırâzına sebep oldu. Şahin Giray dahi Kırım'ın Rusya eline düşmesine bâ'is idi. Âli Paşa'da devlet-i Osmâniyenin mahvolmasına himmet ediyor bunların nâmı tarihlerde ilâ-ahirü'l-eyyâm la'netle yâd olunur ise de vukû'a gelmiş olan hâlâtın def' ve i'âdesine medâr olur mu yani bunların canlarına la'net etmekle Abbasiye devleti yerine gelir mi Kırım evvelki haline avdet eder mi Devlet-i Osmâniye eski şeref ve şânını bulabilir mi heyhât heyhât heyhât...

(İstanbul'dan Tahrîrât Fî 29 Zilhicce Sene [1]286)

Geçenlerde Erkân-ı Harbiye Mirlivâlarından vukûbulan istifâsıyla ihrâc olunup el-yevm Avrupa'da bulunan Hüseyin Vasfî Paşa'nın geçen sene nasıl tevkîf olduğu mesmû'unuz olmuştur. Lakin bunun hakâyıkı İstanbul'da bulunan birçok erbâb-ı merâka mübhem olduğu gibi belki hakîkatin bir dereceye kadar iç perdesine vâkıf olanlarca bile bir çok iştibâh gûşeleri bulunduğundan ve muhlisiniz ise bu ahvâlin hîn-i cereyânında zabtiyenin bir me'mûriyet-i mühimmesinde bulunarak mahremâne bir çok garâ'ibe vâkıf olduğundan eğer ifâdemde bir kusûrum vukû'ulursa mûmâileyh bizzât ol-tarafta olduğu ecilden ondan dahi tahkîk-i hâl edilmek ricâsıyla gördüğüm ve görmüş gibi bildiğim tafsîlâtın beyânını lâzime-i hamiyet addederim. Mâbeyn-i Hümâyûn'da hizmet-i ma'lûmeye me'mûr bulunan Nevres Paşa geçen sene fi 10 Zilkade sene [1]285 Pazartesi günü ale's-seher sadr-ı âliyi Mâbeyn-i Hümâyûna celb ile (geçenlerde hastalık bahânesiyle isti'fâ eden Hüseyin Vasfî Paşa'nın şevketli efendimize sû'i kasdi olarak îcâb eden şeylerini dahi ikmâl ettiğini Dâmâd-ı Şehriyâri Mahmud Paşa Sarây-ı Hümâyûna gelip Vâlide Sultan Hazretlerine haber verdi ve dediki eğerçi bu devletin bu gidişle mahv ve munkarız olacağını bende bilirim ve hey'et-i devletinde hılâf-gîriyim lakin hânedân-ı saltanatın şeref sahâbetine nâil olduğum ve küfrân ni'meti kabûl edemediğim cihetle şunu şimdi Mısırlı Halim Paşa'dan duyduğum gibi gelip zât-ı ulyâ-yı ismet-penâhîlerine arzyledim aman serî'ân îcâb-ı icrâsına bakmazsanız saltanatınızı gâ'ib edeceksiniz bunun üzerine mehd-i ulyâ hazretleri dahi size beyân-ı keyfiyet edilmesini fermân buyurdular) der sadr-ı âli dahi hemen oradan bâb-ı âliye avdet ve zabtiye müşiri mürâ'î Hüsni Paşa'yı hâriciye dâiresine celb ve davetle evâmir-i mukteziyeyi verir. Hüsni Paşa dahi Zâbıta Müdürü Fikri Efendi'ye tâlimât-ı lâzime ile me'mûr edip gönderir. Akabinde kendinin Haftan Ağası Ahmed Ağa'yı irsâl ile hemen zabtolunacak silâhların gönderilmesini tacîl eder zikrolunan efendi-i mumâileyh yirmi yirmi beş kadar zabtiye ile ahşam üzeri Paşayı mûmâileyhin hânesine bilvusûl taharrîye mübâşeret eder. Ve çünkü mûmâileyh ve birâderleri ümerâ ve zabitân-ı askeriyeden olmalarıyla kâr-ı kadîm ve nev' îcâd mevcûd olan bir haylice silâhları zabtiye müşiri konağına irsâl ve kendisi dahi bir takım müşerrât-ı zabtiye ile Zabtiye Müşiri Konağına celb olunur ve bir odada nezâret altına alınır. Müşir Paşa Hazretleri hemen bulunduğu odaya gelerek mûmâileyhe hitaben, "sen Mustafa Fazıl Paşa ve (...) Paşalar ve (...) Efendi ile müttefikân Zât-ı şâhâneye sû'i

kasdında imişsin ve vükelâca bu sûret müsbet olmakla sana i'dâm cezâsı dahi mukarrerdir ve bundan hiçbir cihetle halâs olunmak ihtimâli yoktur. Şu kadar ki eğer maddeyi kühü ve hakîkati ile beyân ettiğin takdirce sana edebileceğim iyilik ancak idâm cezâsından kurtarmaktır. Yoksa nefy-i ebed cezâsının önlenmesinin ihtimâli yoktur sana terahhumen bu kadarcığımı edebilirim) der hemen mûmâ-ileyh dahi cevâben anladım afedersiniz sizin bana atfettiğiniz ve vükelâ-yı devletçe müsbet olduğunu i'tirâf ettiğiniz mevaddı ve bu kadar şiddetli mazhar olacağım cezâyı elinizde bir kavî senet ve daha evrâkım görülmedikçe yetim gibi bir adama ne cesaretle söylersiniz? Teessüf ederim efkârınız kâmilen ve (...) (...) evrâkımı gözden geçiren badehu bir şey (...) evrâkın vürûduyla mutâlaaya başlar. Ve (...) odasına çağırıp senin evrâkında sadrazam Âli Paşa efendimiz ile Fuad Paşa aleyhinde olan şu (...) ve Fuad illetini (...) mevcûd bulunuyor sû'aline cevâben bu söylenmiş bir şeydir bundan bana bir (...) etmez. Sû'alinde bulunduğunuz şeylere dâ'ir beni itham edecek şeylere bakınız diye çarpıştırır. Badehu bir kağıt daha zuhûr edip onun üzerine îrâd edip sû'allere dahi cevâb-ı kâni verilir. Ertesi günü ahşam üzeri ve tekrar Müşîr Paşa Hazretleri Zabıta Müdürü Fikri ve Mektupçu Muâvini Refi Efendiler hâzır oldukları hâlde yine mûmâileyhi istintâka çekerler. Müşîr Paşa söze gelip sende zuhûr eden kağıdı şöyle te'vîl ettik. Ama Sadrazam efendimiz şurasına ilişti cemiyetinizin efrâdı haber verdiler hâlet müşkül olur gel itiraf et demesiyle Hüseyin Paşa cevabında öyle ise iş şimdi bitti. Mademki cemiyet tarafından haber verilmiş bir muvâcehe ile matlûb hasıl olur istintâkın lüzûmu kalmadı der.

Fikri ve Refi efendiler de arz-ı dirâyet edip dün şöyle söyledi bugün böyle hikâye ediyor bunda Tebâyün ifade vardır demeleri üzerine mûmâileyh yahu öyle suftelerin musannıf (kâle diyeceğine) niçin yekûlu demedi demesi gibi sibuye ile ahfeşin ibâre kavgası lâzım değil esas meseleyse bakın artık benim istintâkıma hâcet kalmadı diyerek tehevürle meclis bırakarak odadan çıkar ve bu defa Müşîr Paşa hazretleri ziyâde hiddet buyurup o gece mûmâileyhi bâb-ı zabtiyeye irsâl eder. Orada ser tabib odasında tevkîf ile kapısının önüne üç nöbetçi konulur bunun üzerinden beş altı gün geçer hiçbir haber zuhûr etmediğinden Fî 16 Zilkade sene [1]285 tarihiyle bir protesto yazarak Zabtiye Müşirine takdîm eder. (meal-i protesto) sizin entrikalı sözlerinize aslâ ihâle-i i'tibâr etmedim ve teklifinde bulunduğunuz şeyleri dilimi dinimi karalayarak kabûl edemem. Ve bendegânımla toplandığınız bir meclis dahi

berâ-yı istintâk kabûl edip gelemem özünü doğru ve bir entrika tahtında beni tevkîf etmediğiniz ise evrâk-ı mazbatam ile malûmât-ı hafîyye ve tahkîkât-ı kâfiye cem' ve muvâcehe olunacak zât dahi celb olunur ben dahi tarafımdan emîn olduğum üç İslâm ve üç Hristiyan intihâb ederim. Hükûmet dahi istediği adamları ve riyâsetine dahi dilediğini nasbederek şöyle bir meclis-i muhtelit teşkîl olunup bu meclisin muvâcehesinde muhâkemeyi kabûl ve hakkımda bir şey terettüb etdirilecek olduğu hâlde mührüm altında olarak on misli mücâzâta râzı olurum. Ve eğer ale'l-umyâ bir hüküm terettüb ettirecek olur iseniz bir gün olur da'vâmı istinâf eder ve sakalınızdan ter akıtarak mahkeme mahkeme dolaşip hakkımı alırım der; ve ferdâsı günü bir ikinci protesto daha yazıp onda (sizlere emniyetim olmadığından zabtınıza geçen evrâk bir torba derûnuna konulup hükûmet mühürlesin ve ben dahi mührümle temhîr edeyim. Öylece cânib-i emânetde hıfz olunsun bunları istidâsında bulunduğum meclis muvâcehesinde irâ'e etdiğinizde evrâkım olduğunu kabûl ederim yohsa diğer sûretle kabûl edemem) der nihâyet Müşîr Paşa mûmâileyhi Bâb-ı Zabtiyede odasına çağırıp vallah paşa oğlum sen benden biliyorsun benim kabahatim yoktur. (Bakiyyesi nüsha-i âtiyeye)

Hürriyet matbaası der-dest teşkîl olub evrâk ve levâzımı istihzâr olununcaya kadar litoğraf ile olsun çıkarılacağından o vakte değin tarafımıza mektûb gönderecek olanlar mektûbu çifte zarf derûnuna vaz' ile zîrde muharrer isimlerden birine irsâl eylemesi ve geçen nüshalarda isimleri bulunan (Patik? ve Hamarosyan?) isimlerine gönderilmesi ihtâr olunur.

NO 92 HÜRRİYET 1285

Numara : 92 22 Muharrem Sene: 1287 24 Nisan

(MEMLEKETEYN VE KARADAĞ AHVÂLİ)

Devlet-i Aliyye'nin iki koltuğundaki şu iki çıban vakit vakit şişip üzerlerine vurulan lapalar ile sükûnet hâleti göstermekte ve yine bir aralık intizâh ederek korkulacak surete girmekte oldukları ve bu beyânların def'ine münâsib tedbir ittihaz olunmadıkça vücud-ı devlet ıztırab-ı veca'dan bir zamanda kurtulamayacağı ve bunlar henüz sivilce iken Bâbîâlî'nin ne türlü su-i tedbirleriyle çıban heyetini kesbettikleri şimdiye kadar şu iki kıta'da ser-zede-i zuhûr olan ahvâl ve tegallübâtan ma'lûmdur. Memleketeyn'de efkâr-ı hürriyet tarafdârânı günden güne tezâyüd edip, Prens Carol'un hükümeti kesb-i zaaf etmekte ve nâ-hoşnudi ve ihtilâl emâreleri memâlikin her cânibinden görülmekte olduğundan, yakın zamanda o çıbanın patlayacağı şüpheden azâdedir. Hatta geçenlerde Prens Şarl'ın aleyhinde bazı şiddetli şeyler yazmış olan iki gazetenin muharrirleri icrâ-yı muhâkemeleri zımında cânib-i hükümetten tevkîf olunmuşlar iken, ahâlinin hürriyet tarafdârânı tecemmu'ederek ve mahkemenin re'isi bunlara baş olarak muharrirleri hükümetin elinden cebren aldılar. Ve Küçük Eflâk tabîr olunan eyâletin ahâlisi, bi'l-cümle ayaklanıp valiyi hakâretle kovdular. Prensın hevâdârâtıyla etrâfında bulunanlar ise ahâlinin bu hareket-i ihtilâliyesini prene bir başka şekil ve renkte gösterip müdâhenelerle bî-çâreyi iğfâl ve prensin müddet-i hükümeti ne kadar sürerse kârdır yollu her biri yağmada isti'câl ediyorlar. Rusya me'mûrları dahi bu hâllerden istifâde ile ahâliyi prens aleyhinde silâh ile bir ihtilâl peydâ etmek esbâbında var kuvveti pazuya verip ne akçe ve ne de fitne ve fesata hiçbir tedbir ve teşebbüsten geri durmuyor.

Bunlara karşı Memleketeyn'in metbû'-ı meşrû'î olan Devlet-i Âliyye ne yapıyor... Karadağ çıbanı dahi bir yerde her türlü alâmât-ı muhavvefe ile baş göstermeye başladı. Karadağ kayalarının üzerinde Osmanlı askerinden nice bin şahbâz yiğitlerin dökülen kanlarının kırmızı lekeleri hâlâ durmakta.

Ve bu yiğitlerin kelleleri ve ciğerleri ile (Çetine)'de tanzîm olunmuş olan müze-hânedede sırasıyla mevzû' olmakla, Dağlılar eyyâm-ı mahsûsada gelip zevk ve sürûr ile temâşa etmektedir. Bundan on sene evvel vukûa gelen Karadağ muhârebâtında Dağlıların asâkir-i Osmaniye hakkında gösterdikleri harekât-ı

vahşiyâne hiçbir tarihte görülmüş şey olmayıp, hatta dört yüz kadar üserâ-yı askeriyenin burunlarını ve kulaklarını keserek Bâbîâlî'ye hediye suretinde göndermişlerdi. Nihâyet Sultân Abdülaziz'in cülûsuyla vukûbulan ikdâm ve ısrârı üzerine Babiâli mecbûl olduğu betâet ve cebânetinden başkaldırmaya mecbur olup, asâkir-i şahâne Dağlılara gâlib oldu. Lakin Bâbîâlî'nin mürüvvet-i me'lûfesi Osmanlılar'dan ziyade Dağlıların ahvâl-i felaketi iştimâline acıyıp hengâm-ı sulhda biz nice eltâf-ı mümtâze ile onların parasına merhem koymak istedi. Evvela bunca kanlar ve canlar ve mallar telef edilerek husûle gelen musâlahanın te'bîdi. Ve Dağın havâlisinde bulunan memâlik-i Osmaniye ahâlisinin Dağlılar şerrinden husûl-ı emniyetleri için (blöf-i hars) denilen ve bunca külfetler ve meşakkatler ile binâ olunan emniyet kulelerini güya Dağlılara emniyet vermek için yıktı (Karadağ kulelerini yıktı ise hükmü ne ola). Başta tevfik-i Hüdâ ile kale'-i cibâl, sâniyen bütün memâlik-i Osmaniye tuz inhisârından dolayı (silik) neye dönmüş iken nezd-i dağ müstesnâ tutulmuştur. Teshîl-i ticâretleri zımında (Silistre) namında bir de o yer ihsân olundu. O zamandan beri Dağlılar İşkodra gümrüğüne gelip tuzun kıyyesini yirmi paraya alırlar ve İşkodra gölünün sevâhilinde vâki'memâlik-i Osmaniye'ye götürüp kıyyesini altmış paraya satarlar. Sâlisen akîb-i sulda nakş-yek ve Karadağ'la hem-hudûd bulunan sâir memâlik-i Osmaniye ahâlisi açlıktan kırılırken, Bâb-ı âlî, Dağlılara'ya merhameten zehâir-i vafire gönderdi. Ve (Antuvari) limanından Dağlıların celb ve bâ-ihrac edecekleri zehâir ve emti'a ve sâir eşyânın gümrüğünü affetti. Râbian, memâlik-i Osmaniye'de arâzi isticârıyla temettu' etmelerine ruhsat verdi. Fe-ammâ vilayet-i mütecâvire valileri nezdinde Dağlılar'dan birer vekîli resmî akar olunmasına müsâade eyledi.

Lakin Dağlılar'ın hengâm-ı tuğyânda ahâli ve 'asâkir-i İslâmiye'ye revâ gördükleri bu kadar gadr ve mel'anete ve Bâb-ı âlî'nin fütüvvet ve mürüvvet-i mu'tâdesine göre bunlarda az gelip şimdi (İşyoz) mevki'ini dahi zavallı Dağlılar'ın davarlarına mer'â olunmak üzere terk ve ihsân etmek için Knez cenâbları ısrâr ve Bâbîâlî dahi edeceği lütfa bir kadr ve kıymet vermek niyetiyle nâz izhâr ediyor. Hâlbuki oraların ahvâline vukûfu olanların ma'lûmu olduğu vechle (İşyoz) mevki'î ol havâlide bulunan Devlet-i Âliyye istihkâmâtının en metânetlisi ve en ehemmiyetlisi ve Arnavutluk kıt'asının kilidi gibi olduğundan, etrâfında altı adet mustahfiz kuleleri mevcuttur ve bir kere bu mevki' Dağlılar'ın ellerine geçerse

Arnavutluk'tan külliye emniyete mütesellib olur. Lakin Bâbîâlî'de taht-nişîn (innâ rabbikümü'l-a'la) olan ilhâmât mahz ma'lûmâtın hüküm ve tasarruf ettikleri memâlikin ahvâline kat'iyen vukûfları olmadığından bu cehâlet sebebiyle devlet ve milletin bunca kanlar döküp vaktiyle ele geçirdiği nice memleketler elden çıkarıldığı misüllü burası dahi şimdilik Karadağ ile bir mesele çıkarılmamak ve Dağlıları bir zerrece daha mahcûb ihsân ederek devlet-i metbûalarına muhabbetlerini celb etmek ve çünkü geçenlerde Rusya İmparatoru tarafından Knez cenâblarına Grand Kordon nişânı dahi verildiğinden böyle bir hareket-i mürüvvet-mesnedânene ile onun dahi hüsn-i enzârı celb edilmiş olmak gibi birçok bevâ'is ile makar-ı beyâneleriyle buranın dahi terk olunması Bâbîâlî'nin şîme-i nişdet-kârisine göre müstaba'id değildir. Şu kadar ki bu 'inâyet-i seniyye ileride Dağlıların ve Rusya'nın celb-i muhabbetlerine mi sebep olur yoksa oradan Arnavutluk kıtasına tasallutun esbâbı suhûlet kesbederek bundan on sene mukaddem ki gibi ordular sevkiyle nice bin İslâm kanının dökülmesini mi istilzâm eder, sonra anlaşılır ve kadr kılır ki (izâ ente ekremeti'l-kerîm mülkete ve in ente ekremeti'l-leym temerrüden fevaza'en-nida fi muvazza'ü's-seyf ya'lemi mazarr kev mensa' es-seyf fi muvazza'-'n-nida) sırrı yok. Geçmeyip zâhir olur.

(Raybe'l Menûn)

Gazetelerin rivayetine göre hükümet-i Mısıryye ile Bâbîâlî beyninde bir müddetden beri ve nazar-ı te'essüfle görülmekte olan şikâk ve ihtilât bu kere Bâbîâlî'nin vermiş olduğu terfih üzerine mübeddel-i vifâk ve itilâf olduğu ve Hıdiv-i Mısır hakkında teveccühât-ı şâhânenin berkarar olduğuna delil olmak üzere kendisine taraf-ı mülûkânedan gâyet-girân-ı baha bir murassa' seyf ihsân ve irsâl buyurulduğu anlaşıldı. Şu mes'elenin seyf-i harb yerine seyf-i ihsân ile bitmesi her ne kadar arzu olunursa da *Hürriyet*'in (87) ve (88) numrolu nüshalarını mütââ edenlerin ma'lûmu olduğu üzere madem ki İstanbul'da mevâdd-ı münâzaü'n-fihânın esbâb-ı sahîhası yerli yerinde durur, ileride âsâr-ı fi'iliye görülmedikçe kalbe itminân gelemez.

Ancak bu husûsda bize medâr-ı te'essüf ve istiğrâb olan Mustafa Fazıl Paşa ile Halim Paşa'nın şimdi buldukları hâldir. Bunların bezlettikleri bunca nükûd-ı ihlâs ve 'ubûdiyete karşı Sadr-ı âlî-i cenâbın böyle bir seyf ile dahi bî-çârelerin zaten yaralı olan yüreklerini bir kat daha zahm-dâr etmesi hiç hâtıra gelir miydi? Lakin

Paris'te otel-nişîn-i istiğnâ iken Pâdişâha hatt-ı aba bir nasihatname yazıp onlara devletin bulunduğu tehlikeyi tafsîl ve idâre-i hâzırânın tebdîlini şiddetle teklîf eden zâtın sonradan o idârenin içine kemâl-i şükrâni ve memnûniyetle sokulup, el etek bile öpmesine bakılınca Sadr-ı güzinin bu kadar tağayyürü o kadar da cây-ı ta'yîb olmamak lâzım gelir. Şimdi Hâriciye Müsteşârı Halil Bey'e bakalım...

Kevkeb-i Şarkiyye'nin ta'bîri üzere (sefine-i devletin kapudan-ı şevket-nişânı ve yed-i mü'eyyed-i hilâfetin bayâğı bir musanna' ve mükemmel kible-nümâsı) olan Sadr-ı güzinin deverân Hazretlerinin Mısır mes'elesini haksız yalansız hüsni tesviyeye bezl-i pirâ-yı dirâyet buyurmuş olmalarından dolayı, hakk-ı ehakk hâlilerinden mücerred-nâr-ı âtîfet-i Cenâb-ı Pâdişâhi mûcib-nümâ-yı zuhûr olarak geçenlerde bir nefis fayton ile bir çift araba bârgîri ihsân buyurulduğu gibi bu kere dahi (yirmi bin altun) inâyet buyurulmuş olduğu İstanbul'dan vürûd eden mektûplardan menkûldür.

Zât-ı Hazret-i Mülûkânenin mecbûlü olduğu şîme-i mürüvvet ve Sadr-ı âlî kadrin ma'rûf olduğu şöhret fakr u zarûret icâbınca öyle bir musannâ' ve mükemmel kible-nümâyâ emr-i idârede pusulasını şaşırmmamak iş'âr-ı hilâfete tamamıyla muvâfık olduğu gibi sefine-i devleti şu kadar vartalardan kenar-ı selâmete çıkararak öyle bir kapudan-ı şevket nişâna ne kadar navl verilse az görüneceğinden, bu lütuf ve inâyet-i mülûkâneye hiçbir diyecek olmayıp fakat tuz ve sadâret gibi eltâf-ı Şâhâne'nin taht-ı inhisârında bulunması için sekiz on aydır aylıklarını alamayıp dilenmek derecesine gelen ve gece gündüz çoluk çoluğuyla ah u anîn eden aceze-i me'mûrîn ve muhtâcîn ve asâkirine derler bir kere de idâresi düşünölmek lâzım değil midir.....

Trablusgarb'dan alınan bir mektûpta, Bingazi tarafında bulunan ahâlden iki bin kadar hâne kaht u galâ hükûmet ta'bîr olunan belâdan kurtulmak için Mısır toprağına geçtikleri ve bunların vürûduna ve idâre-i Mısıryye her türlü mu'âvenete müsâra'attan başka, kendilerine miktar-ı kâfi arazi dahi tahsîs etdiği muharrerdir. Bunda hiç ta'accüb olunacak mahal yoktur.

Zira bizim devletde bu idâre-i zalimâne ve ahâlimizde bu acz ve ızdırab var iken bütün memâlik-i Osmaniye böyle bir mahall-i ticâret bulmak mecbûriyetinde bulunacakları iki ile dört eder gibi meydandadır.

Mîr-Livâlıktan Mahrec Hüseyin Vasfi Paşa'nın İstintâkına Dair Nüsha-İ Sâbıkta Münderic İstanbul Mektûbunun Bakıyyesi)

Sadrâzam Ali Paşa emretti. Ben de seni tevkîf ettim ve şimdiki kadar da tahkikât-ı hafiyeye ve sâire ile giriştim. Bir şey bulamadım. Hatta, Sadrâzam efendimize dahi söyledim, bakalım dediler, demesine cevaben mûmâileyh der ki, tevcîhât bu savlesinde Hâriciye Nezâretinin dahi sadârete ilâve-i me'mûriyet olarak tevcîh olduğunu okumuştum. Lakin Zabtiye Müşîrlîği'nin dahi ona ilhâkan idâre olunacağına dâir bir i'lâna tesâdüf etmediğim sebeple şu hakkımda olan gadri size atfetmekte ve istid'âlarımın 'adem-i is'âfını sizden bilmekte, ta'lîm diye size Müşîr Paşa mütehayyir kalır ve elinden geldiği kadar kabâhati Âli Paşa'ya atıp Hürriyet tarafdârânını ma'nen celbe sa'y eder.

Encâm-ı kâr evrâk mazbût bir torbaya konularak mühürlenmek istenildikte, Hüseyin Paşa söze gelip evrâkı gözden geçirilmedikçe mühürletmeyeceğini beyân etmesiyle evrâkı eline verilip kâffesini mutâlaa ve badehu mühürleyip Paşa'ya teslim eder.

İşbu evrâk bir aralık meşhûd-ı 'âcizânem oldu. İçinde ihtilâl ve sâireye dâir harf-i vâhid olmayıp, mûmâileyh Hüseyin Paşa'nın Paris'te ve sâir me'mûriyetlerde bulunduğu evânda devlete 'arzediği şeylerden ve birçoğu dahi kendisi Avrupa'da iken, orada icâd olunan esliha-i cedîde tahkikâtından ibâret idi. Bunların arasında iki tuhaf varaka gözüme ilişti.

Birisi mûmâileyhe Paris'te iken, kayınpederi bulunan Mütercim Rüşdü Paşa'ya yazdığı bir mektûbun müsveddesi ki hülâsa-i me'âlinden (Dersaâdet'de Fransa elçisi Mösyö Boran'ın ma'sûkası olan madamın zevcesi kapatılmak üzere bu adamın eliyle ve (Mesarji dö Pari) namıyla Paris'te bir gazete te'sîs olduğu ve bunun masrafı için hazine-i devletten senevî yüz bin frank tahsîs olunarak bu akçe her üç ayda bir kere Paris Sefiri Cemil Paşa'nın tarassud-ı layıkıyla yirmi beşer bin frank olarak bankadan ahz olunmakta olduğu ve falan tarihle çıkan nüshasında Mütercim Rüşdü Paşa ile sâir bazıları hakkında türlü hezeyânlar yazıldığı ve böyle

masrafı hazine-i beytûlmâlden verilen bir gazetenin yalnız Âli ve Fuad Paşa'nın medâyihle onların hilâfında bulunanların meziyetlerine münhasır olması garâibden olduğu) muharrer idi. Diğeri dahi bu mektûba Rüşdü Paşa cânibinden gönderilmiş olan cevabnâme olarak onun da mefhûmu (ben ellerimden haya ederim. Bu adamlar Devlet-i Âliyye'yi batırdılar ve hâlâ da batırmaya çabalıyorlar. Hayırlısı, şu fenâlığın içinde bulunup milletin lanetine mazhar olmamaktır)

Sözleriyle o yolda bazı şikâyet idi. İşte Hüseyin Paşa'nın evrâk-ı mazbûta üzerine bir meclis-i muhtelit huzûrunda muhâkeme istemekte ısrarı zannıma göre şu evrâkın meydana konulmasıyla vükelâ-yı devlet denilen bârkârların kaç paralık adam olduklarını âleme ilân maksadına mebni olduğundan ve bu yolda biriktirmek işine gelmediğinden oralara girişmediler.

Ve neticesinde bu keyfiyeti Damat Mahmud Paşa haber verdi. O da Halim Paşa'dan duymuş. Onlar şimdi muvâcehe olunacaklar. Ondan sonra sizin işinize bakılacak diyerek yine mûmâileyhi hâl-i tevkîfde tutarlar. Ve'l-hâsıl habsinin otuz sekizinci günü hani o idâm olunacak ve zabtiye müşîrinin istediği sözü söylerse onun iltimâsına uğrayarak nefsi ile inâyetine mazhar olacak Hüseyin Paşa bunlara dâir söz olmadıktan fazla Sadrâzam ve Serasker ve Zabtiye Müşîri ve sâirlerin tarzîyeleri ve i'tizârları ile mu'azzen hânesine ric'at eyledi. Bunun daha gayrisi şudur ki paşa-yı mûmâileyh otuz sekiz gün muzayyık-ı habs ve istintâkda çektiği zahmet ve sıkıntı üzerine hîn-i halâsında ne derece memnûn ve şadân olduğu ednâ mülâhaza ile malûm olup, fakat onun bu vechle tebri'e-i zimmet ederek halâs olmasından vükelâ-yı saltanat-ı kendinden ziyâde izhâr-ı ibtihâc ve sürûr eylediler. Hatta devletin resmi gazetesi olan *Takvîm-i Vekâyi'* mûmâileyhin ol suretle tebri'e-i zimmet eylemesi üzerine vesile-i seniyye kılındığı ma'-teşekkür i'lân eyledi.

Ve takvimdeki bu ilân dahi bilzât sadrâzam Âli Paşa'nın kaleminden çıktığı tahkîk olundu.

Bu defa da mûmâileyhin biraderi tevkîf olunub taht-ı istintâka alındı. Acaba niçin denilirse malûm Hüseyin Paşa'nın tevkîf ve istintâkına bâis olan sebep-i ma'hûd için olmalıdır ya bunun da aslı çıkmazsa hükûmete rezâlet ve ahâliye medâr-ı selb-i emniyet olmaz mı. Ya niçin olsun yine sadrâzam, serasker, zabtiye müşîri

bir tarziye verirler bir de Takvim-i Vakâyi'de ilân-ı teşekkürle sebîlini tahliye ederler. Bizler gider hükûmetin rezâleti yalnız bu işte mi belli olacak. Ahâlinin hükûmete emniyeti fakat bu mes'eleden dolayı mı selb olunacak...

(İlan)

Hürriyet matba'ası Londra'dan İsviçre'ye tahvîl-i makâm edeliden beri birçok mâhı tecâvüz edip bu müddetde gerek gazeteye ve gerek gazetenin müdür ve muharrirlerine olarak gönderilmiş muharrerâtdan bazıları İsviçre'ye vâsıl olmuş ise de bir takımların dahi bu senelerde zâyî' olmaları ihtimâlden ba'îd olmadığından geçen Zilhicce ibtidâsından Muharrem'in on beşi arasındaki müddetde gönderilen muharrerâtın cevabını ele alamayanlar ve (89) uncu *Hürriyet*'de beyân olunduğu üzere gazetenin müddet-i te'ehhürü olan bir mâh hissedârânın yedlerinde bulunan senedât tarihleri üzerine zam ile temdid kılınması ile beraber bunlardan daha bundan bir mâh evvel müddetleri tekmîl olan hisseler dahi bulunduğundan bu misüllü müddetleri zam-ı mezkûr ile tamam olanlar ve topdan gazete alanlardan üç mâh mürûr edip henüz matba'a ile muhâsebelerini rü'yet etmeyenler gazetelerinin te'hîrini istemedikleri hâlde şimdiden iş'âr eylemeleri lâzım geleceğinden geçen(89), (90), (91) numrolu nüshalarda münderic olan ta'rîfât-ı vechle gösterilen mahallere beyân-ı keyfiyet etmeleri ihtâr olunur.

Ârif

NO 93 HÜRRİYET 1285

Numara: 93 29 Muharrem Sene: 1287 1 Mayıs

FRANSA'NIN BUHRÂNI

Fransa bir hâl-i buhrân içinde çalkalanıyor. Efkâr-ı hürriyetle mekremet-i şahsiyye beyninde on sekiz seneden beri kaynamakta olan din-i ihtilâf bu kere taşmakla iki taraf dahi artık kefceye bahâ olunmaz diyerek paçaları sıvadılar. Efkâr-ı hürriyet 'akıl ve hikmeti ve 'ilm ve marifeti ve ihtiyaç-ı milleti ve mezâlîm-i hükûmeti kendine muâvin tutup şiddetle yormakta ve hükûmet-i şahsiyye dahi öteden beri gûrenk olan usûl ve âdeti ve din ve mezheb-i hürriyet-i sahîha, hükûmet-i şahsiye ile beraber daha bir sûret-i kavîyyede husûle geleceği iddiâsı ile zîr-i hükmünde olan Şaspu tüfeklerinin kuvvetini delîl-i mukni' göstermektedir. Şu kadar ki Fransa'daki şu buhrânın esası malûm olmak için mukaddemâtına ıttîlâ'iktizâ edeceğinden bahsi biraz geriden tutmak lâzımdır. Malûm olduğu üzere bundan yüz yüz elli sene evvel Fransa milleti dahi aynıyla bizim gibi bir idâre-i keyfiyye altında esir ve mazlûm idi. Hükûmet istediği gibi ahâliye zulmeder, vergiyi dilediği miktar alır. Hükûmete müstenid bir adam her kime garaz etse bilâ-muhâkeme habs ve nefiy ve belki katlettirir. Vükelâ-yı devlet kral namına keyifleri istediği gibi hükûmet ederler idi. Yani Fransızların da Bâbîâlîleri ve Âli ve Fuad paşaları var idi. Halk ise 'ummâ-yı cehâletle nâ-binâ ve mezheb ta'assubu dahi başlarına başkaca bela olarak miyâh-ı minkatede yaşayan hünzârlar gibi bunlarda buldukları hâlin-i kötülüğünü idrâktan 'âciz olmalarıyla vakit vakit içlerinden bir ehl-i hamiyet serîr-averde-i ta'ayyün olup da ta'rîze kıyâm ve hükûmet dahi habs ü nefiy veya idâm ile onun terhîb-i emsâlini iltizâm eylese ahâlî o hamiyet-kâran himâyet etmek şöyle dursun hükûmete âsi diyerek hükûmetin icrâ ettiği te'dîbâta telfik-i dest-i tahsîn ederlerdi. Lakin sonraları ulûm ve maârif ilerlemekle ve (Russeou) (Voltaire) gibi efkâr-ı hürriyet sâhiplerinin bin türlü belalar içinde yaşadıkları hâlde yazdıkları âsâr, münteşir olunmaya başlamakla, ahâlînin gözleri açıldı. Ve açılır açılmaz boyunlarındaki boyunduruğu kırmaya kalkıştılar. 1789 İhtilâli meydana geldi. Halk nice zamanlardan beri hükûmetin elinden yanmış olduklarından her fenalığın bâisi kral ve kraliçedir diyerek ikisinin de başlarını cellât eliyle kestiler. Saraya ve vükelâyâ mensûb ve müteallik ne kadar kibar u ricâl var ise ve hükûmet nüfûzuyla para kazanarak mâl ve emlâk sâhibi olmuş ne kadar zenginler bulduysa cümlesinin

başı cellât önünde düştü. Bu ihtilâl üç sene kadar devam edip o müddette Fransa memâlikinde kesilen başların adedi altı yüz bine bâliğ oldu.

Badehu cumhuriyet idâresi iltizâm olundu. Lakin esnâ-yı ihtilâlde hak ve nâ-hak dökülen kanların efkâr-ı umûmiyeye te'sîr bahşolduğu dehşeti ve Bonapart'ın umûr-ı harbiye ve idâre-i askeriyede mahâreti ve bir kadının nüfûz ve entrikası 'âkıbet-i cumhûriyetin yine hükûmet-i şahsiyeye tahavvülüne bâis oldu.

Ondan sonra kâh cumhûriyet kâh hükûmet ile idâre olunmakta iken geçen 1848 tarihinde cumhûr riyâseti intihâb olunmak mevsimi olmakla, hâlâ imparator bulunan Üçüncü Napolyon meydana çıkıp General Kuvanyak ile rakîb oldu. Nihayet neşrettiği i'lânâtta ahâlîye daha ziyade serbestlik va'ad ederek cumhûr riyâsetine intihâb olunup, üç sene kadar cumhûriyeti idâre eyledi. Lakin bu esnada Napolyon, papaslardan ve ümerâ-yı askeriyeden birçok taraftar peydâ etmekle müddet-i riyâseti nişâna resîde olduğu zaman cumhûriyet taraftarlarından birtakım nüfûzlu adamları bir gece zarfında yataklarında tutturup her birini bir diyâra nefiy ile imparatorluğunu ilân ve cumhûriyeti perişan etti ve bu teşebbüsünü bir sûret-i meşrû'ada göstermek için ahâlinin re'y-i umûmiyesine dahi mürâca'at edip çünkü, zimâm-ı hükûmeti kendi elinde olmakla mevâ'id ve tehdidât ile sekiz milyon nüfusun re'y-i müsâ'delerini kazandı. İşte o zamandan bu yana kadar efkâr-ı hürriyet taraftarları ile hükûmet-i şahsiyye beyninde ihtilâf devam edip onlar hükûmet-i şahsiyeyi kaldırıp cumhûriyeti iâdeye çalışmakta ve imparator dahi saltanatını bi't-tevârüs uğruna ve hânedânına münhasır kalmak esbâbını istihsâle uğraşmakta idiler.

Hürriyet taraftarlarının iddialarına göre bir şahsın bir nice milyon halkı cemâat gibi kabza-i idâresinde tutup ilân-ı harb ve akd ü musâlaha iktidârını münhasıran kendi emr u hükmüne tahsîs etmeye hilkaten ve sonradan istihkâkı yoktur. Zira bir milletin her ferdi hasbe'l-hilkate mürûr bu kadar milyon hür olan eşhâs niçin bir şahsın hükmü ve keyfi altında esir olsun. Memleket-i ahâlînin, hazine-i ahâlînin, asker-i ahâlînin iken bunların istimâli neden bir adamın eline verilsin, ya bu adam tedbirinde hata ederse onun mazarratını niçin ahâlî çeksin. Husûsan mademki bir insan sehv ü hatadan hâlî olamaz ve bir gafilin tedbirine nisbetle 'ukûl-ı müctemi'anın icrââtında cihet-i savâb daha akvâdır. Elbette idâre-i cumhûriyet hükûmet-i şahsiyeden evlâdır. İlân-ı harb ve akd-ı musalaha gibi umûm

millete âit olan bir harekette neden bir şahsın keyfine merbût olmalıdır. Eğer harb lâzım ise yani mülk ve milletin fevâidi muhârebe etmekte ise millet düşünüp karar vermeli ve eğer sulh muktezi ise yine milletin re'yiyle olmalı. Sebep nedir ki bir milyondan mütecâviz olan vatan bilâ-fâide kışlalarda otursun ve bunlardan mülk istifa' etmesin. Sebep nedir ki bu işsiz güçsüz oturan bu kadar halkı beslemek için ahâlî yiyeceğinden içeceğinden kesip vergi versin. Ahâlînin ne borcudur ki bir imparatora ve saraylı halkına ve vükelâsına ve sâir dîdeye ve yaranına para yetiştirsin. Muvâfık-ı medeniyet ve hakkaniyyet midir ki fevâid-i vataniyede zerre de dahli olmayan bu misüllü bir sürüyü tembeller saraylarda köşklere müstena'im envâ'-ı zevk ve sefâhet olsunlar milyon milyon keseler kazansınlar. Bir yere elinin emeğiyle ta'ayyüş eden resmi ile cemiyet-i medeniyeye fâide-bahş olan bir 'âciz evlâd u iyâliyle mezbelelerde yarı aç yarı tok yatsın ve kazandığının nısfını onlara versin ve keza ve keza. Hükûmet-i imparatoriye dahi bunlara karşı bir milyon iki yüz elli bin askerin kuvvetini ve hapishanelerin ve zabtiyelerin şiddetini gösterip bu delillerle iknâ'a çalışıyor. Ancak şayan-ı dikkat şurasıdır ki hükûmet-i şahsiye on sekiz seneden beri hürriyet efkârını kırmak için ne kadar şiddet ü ikdâm gösterdi ise o derece aksi te'sîr hâsıl edip efkâr-ı hürriyet günden güne ziyâdeleşti. Hatta şu on sekiz sene müddette millet meclisi azâsı intihâbı üç defa vukûbulup, birincisinde hükûmete muhâlif olarak intihâb olunan a'zâ yüzde ona mu'âdil iken bundan beş altı mâh mukaddem üçüncü kere vukû' bulan intihâbda hükûmet muhâlifleri a'zâ-yı meclisin üçte birine vekîli bulunan (Emil Olyoya) ile vükelâ-yı cedîde dahi a'zâ-yı muhâlifeden idiler.

İmparator Napolyon bu hâlâta karşı bulunduğu mevki'-i hâtır-nâkdan kurtulmak ve taht-ı saltanatı kendinden sonra familyasına tevrîs etmek için a'zâ-yı muhâlifenin müsted'iyâtından bir takımına rû-yı müsâ'ade göstermek tedbîrini ittihâz edip fazla olarak onları intihâb eden ahâlîyi kendine taraftar etmek için vükelâsını tebdîl ile yerlerine onlardan vükelâ tertib eyledi.

Ve filhakika bu tedbir semeresi olarak a'zâ-yı muhâlife beyindeki ittihât ve kulel geldi. Mamâfih ahâlden erbâb-ı sanat olanlar ve bilcümle amele gürûhu Hürriyet efkârında olmakla veraset-i saltanat maddesi yine akd-i teşvîş ve tereddütte olduğundan vükelâ-yı cedîdenin tedbiriyle bu kere imparator o husûsta ahâlînin ârâ-

yı umûmisine mürâcaata mecbûr oldu ki bu hâl imparatorun mukaddemki hükûmet-i müstakilesinden ne derece tenezzül ettiğini güneş gibi gösterir. Zira bugün şu mürâcaatla imparator ahâlîsine manevî hitâb ile (bu mülkün asıl imparatoru ve hükümdârı millettir ben onun hizmetkârıyım benim on seneden beri icrâ ettiğim ıslâhât makbûlünüz mü ve o hâlde benim vefâtımdan sonra saltanatın familyama intikâline müsâade edersiniz) diye sual ediyor eğer milletini ekseriyeti (peki) derse bu matlab hâsıl olacak (yok) derse imparatorluk bitecek

İşbu mürâcaat ârâ-yı umûmiye meselesi alafranga Mayısın sekizinci günü Fransa'nın her beldesinde re-yi hafî tarîkiyle nihâde-i muarız icrâ olunacağından rey kutuları açılıyordu (peki) manâsını mutazammın olan yararlıklar sayılıncaya kadar zavallı imparatorun yorki oynamaktan kurtulamaz. Bakalım nasıl olur.

İşte Fransa'nın şu hâli bize bir ibret-i marûza olmaya şayandır. Zira Fransa'daki hükûmet-i şahsiyenin eli kanun ile bağılı olduğu ve her ferdin hürriyet-i şahsiyyesi bir dereceye taht-ı emniyette bulunduğu ve gazetelerin ağızlarında asla gem olmayıp istedikleri gibi hükûmetin ef'âline tâ'rîz etmek liyâkatında buldukları hatta imparatorun zevcesine fâhişe ve oğluna piç ve kendine hırsız ve mütegalib diye muhâlif gazeteler bar bar bağırdıkları ve bunlara karşı hükûmet yalnız kanûnen ve alenen mahkemede bilmuhâkeme bu sözleri i'lân edenlerin kimini birkaç mâh habs ve kimini dahi birkaç yüz frank cezâ-yı nakdî alarak te'dîb ile kanâ'at eylediği ve millet meclisinin re'yi munzam olmadıkça vergiye bir akçe zam etmeye muktedir olamadığı ve imparatorun sokaklarda gezerken bazı kere efrâd-ı ahâlîden türlü türlü tahkîr-âmiz mu'âmeleler görüp te'dîbe cesaret edemediği ve bi'd-defaat kendinin helâkına kastedip bi'l-muhâkeme cezâları ta'yîn olunanları afv ve taltîf eylediği ve'l-hasıl ahâlîyi kendine ısındırmak için her gûna tedbirde kusur etmediği halde ahâlînin gözü açılanları istihsâl-i hukûk-ı hürriyet için yine hükûmet-i şahsiye boyunduruğundan kurtulmaya ve millet hükûmetini ifâ'ya bezl-i makdûr ediyorlar. Bu hapisler bu cezâ-yı nakdiyelerden asla korkmuyor, herhangi gazetenin bir muharriri habsolunsa yerine üç muharrir gelip habsolunandan ziyâde söz söylüyorlar. Herhangi muharrir cezâ-yı nakdî ile mahkûm olsa erbâb-ı hamiyet derhal bir defter açıp parayı veriyorlar ve böylelikle hürriyet tarafı dâima ilerliyor.

Şimdi bir de bizim hâlimizi gözden geçirelim.

Bizim İstanbul gazetelerinin ağızlarında birer zaptiye şeysi takılıyor herhangi hükûmetin hoşuna gitmeyecek bir söz tefevvüh etse öyle muhâkeme filana hâcet olmayarak hemen gazetesi kapatılıyor. Yahut pek mürüvete uğrarsa bizim Kemal Bey gibi bir me'mûriyet bahanesiyle taşraya sürülmek istenilir. Meğer ki gazeteci ecnebi yahut Rum ve Ermeni ola bunları zabtiyenin değil Bâb-ı Âlî'nin dahi diş kesemez. Gâyeti biraz cezâ-yı nakdi ile yakayı sıyrırırlar ve gazetecilerin birisi hükûmetin bu vechle bir gadrine uğrasa öteki gazeteciler ona sahâbet edeceklerine güya aralarından bir rakîb eksik olmuş gibi cümlesi birden ona hücum ederler. Hükûmetin ef'âlini tahsîn ile göklere çıkararak sanki hükûmete hulûs gösterirler. Bizde hükûmet yani Bâbıâli yani Âli Paşa ne vakit canı isterse ahâlînin vergisine zam eder. Ahâlînin döşeklerini, yorganlarını, koyunlarını, keçilerini sattırarak bu parayı taşra me'mûrları tahsil ederler. Ve bulunduğu memlekette bakâyâ bırakmayan me'mûr Bâbıâli'ce memdûh olur. Bizim ahâlî bu vechle soyulurlar ve şu suretle verdikleri paraların ne yolunda yağma olduğunu gözleriyle görürler, yine ağızlarından bir harf-i şikâyet çıkmaz. Meselâ, hükûmet akçesini vergiye mahsûb ederim diyerek Rusya muhârebesi esnâsında Rumeli ve Anadolu ahâlîsinden verisiye birçok zehâir ve hayvanât mubâyâ'a eyledi. Bunların birtakımı taşra me'mûrlarının cebir ve ikdâmları üzerine hizmet-i müftehire namıyla hazineye terk ve teberru' ettirildi. Bir takımının senedâtı el-yevm Anadolu ahâlîsinin külâhları içinde mahfûz durup bakâyâ ve vergi için hükûmet kendilerini sıkıştırıp hapse doldurdukça bu senetleri külâhlarından çıkarıp ibrâz ederler. Eğer şunlar devletin borcu ise alacağına mahsûb edip yakamızı bırakınız derler. Lakin me'mûrlara söz anlatamazlar.

Geçen yetmiş altı senesinde taşralara tevzî' olunup herkesten bedelleri tahsil olunan kavâim-i nakdiyenin dahi bir takımı hizmet-i müftehire ünvânıyla cebren halkın elinden alındı ise de birçoğu hâlâ ahâlî yedinde mahfûzdur. Lakin hükûmet ne va'ad-i mesbûk-i resmisi üzere onların tedâvüle çıkmasına müsâ'ade eder ne de halkın vergisine ve bakâyâ borcuna bedel tutar bir yandan tahsil için bîçâreleri hapishanelere doldurur yine zavallılar senetlerini çıkarmazlar. Her sene Bâbıâli ahâlînin ciğerlerini sökerek aldığı varidât-ı mukanneneyi yedikten sonra hâriçten dahi milyon milyon istikrâzlar yapıp devlet ve millet namına vaz'-ı imza eder. Efrâd-ı halktan birisi çıkıp da (ya bu paraları sonra kim ödeyecek bu mülk sizin pederinizden mevrûs mâlikaneniz midir. Bu kadar milyon nüfus sizin pençikli

esiriniz midir eğer Allah'tan korkmuyor ve 'âlemden utanmıyorsanız tarih-i müstakbel divânında bi'l-muhâkeme ile âhirü'l-eyyâm lanetle yâd olunmaktan da mı ihtirâz etmiyorsunuz. Dünyanın en güzel en mahsûldâr, en ticâretgâh mahalli olan şu mülke yazık değil mi. Arsa-i 'âlemde altı yüz yıldan beri şân ve 'azametle namını küngüre-i âfâka çıkarmış olan şu devlete şu millete acımıyor musunuz. Be hey insafsızlar kabınız kacağınız daha dolmadı mı. Bu yalılar, bu konaklar, bu faytonlar bu mücevherler, bu saltanatların hepsi, şu mülkün, şu milletin sırtından çıkmıyorlar mı. Yarın bu mülk bu millet perişan olursa siz bu temettu'âtı nerede edeceksiniz. Bari onlara acımazsınız bari siz kendinize acıyınız. Evlâd ve ahfâdınıza merhamet ediniz) diyemez. Hâlbuki herkes hatta Anadolu köylülerine varıncaya kadar bu mülkün bu milletin bu gidişle 'âkibeti mahv ve münkarız olacağını da yakînen bilirler ve iki kişi bir yere geldikde bu bahsi ortaya koyup böyle hâlimiz nereye varacak diye ağlaşırlar, dertleşirler.

İşte böyle belki devlet ve millet şem'-i fûrûzân gibi yanıp yağı içine atarak erimekte ve herkes de bu hâle nazaran süfle seyirci gibi bakmaktadır. İşte en korkulacak şey de budur; zira ağlamayan çocuğa meme vermezler meseline madem ki bizde şu hâl-i esâret ve zillete karşı bu haber ve sükûnet vardır ne hükûmetin ne de milel-i sâirenin nazar-ı şefkatini celbe istihkâkımız olamaz. Bu belayı böylece çeker gideriz ve yana yana bir gün söner biteriz.

Eğer hâl böylelikle biraz daha mümted olursa şüphe yok bir gün gelecek ki memleketimiz düşmanlarımızın eline geçip biz yabancı kalacağız. Çocuğumuz çoluğumuzla esirler gibi düşmanlarımıza hizmetkâr olacağız. Gözlerimizden kanlı yaşlar döküp eyvah vaktiyle niçin davranmadık diyerek başlarımızı taşlara vuracağız. Lakin fâidesi olmayacak. İşte Lehistan, işte Kırım, işte Dağıstan numûneleri gözlerimizin önünde. Bunlar da vaktiyle bizim gibi birer hey'et-i mahsûsa idiler, hükûmetleri, saltanatları, Bâbîâlileri, Âli Paşaları var idi. Onlar da bizim gibi mübtelâ-yı envâ'-i zulüm ve setm ettiler. Onlar da bizim gibi sabır ve tahammül ile ne yapalım Allah sâhibini göndersin diye kendilerinden hâriç bir sâhib gelmesine muntazır oldular. 'Âkıbeti Rusya namında bir sâhib geldi. Hâlleri şuna müncer oldu. Biz de mi böyle olacağız eyvah eyvah eyvah

Ârif

NO 94 HÜRRİYET 1285

Numara: 94 5 Safer Sene 1287 7 Mayıs

İNKILÂB

Bu nam ile mîrlivâlıktan mahrec Hüseyin Vasfi Paşa ile Necib Paşa hafîdi Mehmed Bey Cenevre’de bir gazete te’sîsine muvaffak oldular. Geçen hafta birinci nüshası litograf ile tab’ve neşr olunmakla meşhûd dîde-i memnûniyetimiz oldu. Mûmâileyhimânın müttefik oldukları hamiyet-i milliye ve gayret-i vataniye icâbınca böyle bir eserin ibrâzına sarf ettikleri himmet bilcümle hamiyetkârânın mazhar-ı takdir ve şükranîsi olacağı misüllü (*Hürriyet*) dahi kendisini bu zümre-i fâizeden addetmekle müftehir olduğundan ve mezkûr gazetenin mukaddimesinde ta’yîn olunan esas-ı hareket milel-i Osmaniye’nin idâre-i hâzıra yüzünden giriftâr olduğu mehâlik ve muhâtarâtın def’î zımnında bir inkılâbın lüzûmunu beyândan ibâret bulunduğundan, bu maksûda iştirâkenden dolayı mûmâiley himâyı herkesten evvel tebrike müsâra’at eder. Şu kadar ki bir menzil-i maksûda vusûl için müteaddid yollar olduğu hâlde herkes i’tikâdınca giderse zu’m ettiği bir tarîki ittihâz edeceğinden *İnkılâb* gazetesinin dahi münselik olduğu tarîk ile (*Hürriyet*) gazetesinin mesleği arasında bir derece tefâvüt görülür. Mesela *İnkılâb* gazetesinin mukaddimesinde şu ibâreler yazılıyor. (Bir hükûmetin mahvzamanı gelince Cenâb-ı Hakk evvela re’isinin aklını alır onun için Padişah-ı zaman çıldırdı. İşî gücü pehlivan güreştirmek, zuhûrî kolu oynatmak, koç ve horoz dövüştürmek, cedd-i a’lâsının sandukasına astığı Osmanî nişânını ki mükâfât ve iftihâr nişânı olacaktır. Dövüşünün keçilerin ve zuhûrî kolu maskaralarının boynuna boynuzuna takmak.

Zavallı deli hâinler elinde zulüm fesâd âleti olmuş hilâfeti sâkıt ve hal’î vâcib ila âhire) ve yine mezkûr gazetenin ikinci makâlesinde şu sözler muharrerdir (hâlâ Padişah Abdülaziz tarih okuyor. Milletın selâmetini düşünüyor diye efendiliğinde bir kâzib-i şöhret kazandığından bu inkılâbın bil’cümle teferru’âtını cülûsunda icrâ edeceğini halk ümit ediyordu.

Meğer okuduğu tarih değil misâl kitapları imiş. Düşündüğünü dahi oynatıp durduğu zuhûrî kolu fasılları imiş ve biraderi merhûmun bağısladığı çiftliğe sık sık gitmesi Padişahlığında nişan takmak için dövüşken horozlar yetiştirmek için imiş. Bu kazıyyeler üç anbarlı gemi başına tasvîr olunan arslan gibi taht-ı âli, bahtına

kuruluşunda ma'lûm oldu. Ey vatandaşlar bu inkılâbın ikmâli artık bize kaldı. Bir millet bir işi milletçe yapmaz ise o iş milletin terakki ve ıslâhına asla yardım etmez. İşte numûnesi meydanda duruyor. Islâh ve terakkimizi bir şahsın yed-i kifâyetine bırakarak cülûsunda yedi milyon lira borcu olan bir devletin vârisi olduğun lisân-ı te'essüfle beyân etmiş iken Padişahlığı daha on seneye varmamış ve zamanında Kırım muhârebesi gibi bir gâile zuhûr etmemiş iken devletin borcunu yüz milyona iblâğ etti. Aferin himmetine (ila âhire)

Bu makâlât şiddet-nümânın nâr-ı gayretle yanmış bir kalb-i ateş-nâkdan sevk fart-ı hamiyetle zuhûr etmiş olduğu derkâr olmasıyla beraber (*Hürriyet*'in) mahall-i takdirinde taravet-i 'ayâr sıdk ve hakkâniyyet görünmezler. Vâkıa Sultan Abdülaziz'in çıldırdığı cümleden evvel Avrupa'da ve İstanbul'da ilân eden hâlâ sadrâzam Âli Paşa idi. Çünkü Abdülaziz cülûsunda Kıbrıslı Mehmed Paşa'yı makâm-ı sadârette buldu. Birkaç ay hareketine dikkat edip bu adam (hukûk-ı hükûmet) sözünden başka bir şey bilmiyor diyerek onu azl ile yerine Âli Paşa'yı nasbeyledi. Birkaç ay bunun da işine bakıp nihâyet damadının pederi müteveffâ Zebur Paşa'yı vezâretle Şeyhü'l-harem nasbetmiş ve sonra borçlu olduğundan mahall-i me'mûriyetine gidemiyor diyerek taşra emvâl-i bakâyâ-yı mümteni'asından ileride tahsîlât vukû' buldukça kapatılmak üzere bin beş yüz kise akçe atıyye-i seniyye ihsân buyurulması nüzûlünü bâ-tezkire-i mahsûsa 'arz eylemesi üzerine kendinin taraf-perverliği ve hazine-i devleti mensûbâtına ibzâlde sehâveti sebebiyle onu da azledip yerine müteveffâ Fuad Paşa'yı getirmişti. Bundan dolayı Sadr-ı âli cenab-ı Padişahiye gücenip telgraflarla Avrupa'ya Padişahın çıldırmış olduğunu ilân etti ve bu telgrafların parasını hazine verdi. Bundan başka İstanbul'da dahi rastgeldiğine Padişahın şikâyet edip (Abdülaziz bu devleti pederinden kendine mevrûs mâlikâne zannediyor, bu millet onun esiri değildir. Cümlemizin bu mülkte iştirâkimiz vardır. Lakin Padişahın şuuru bozuk olduğundan daha buraları bilemiyor) zemininde lisânlar kullandı.

İşte bu rivâyet ve şâyi'a-i gayr-i sahîhadan bakiyyedir. Eğer Padişahın işe karışmaması ile cinnetine istidlâl olunursa bu hüküm muvâfık-ı adl ve insâf olamaz. Zira Sultan Abdülaziz'in evâil-i cülûsunda umûr-ı devleti bizzat rü'yet için ne yolda

çaladığı ve bu eski hırsızlardan kurtulup yeniden vükelâ yetiştirmeye ne kadar uğraştığı ol vakt iş içinde bulunanların malûmudur.

Sultan Abdülaziz evâil-i cülûsunda kışlalara gidip asâkirin et'imesini ve koğuşlarını ve Harbiye ve Bahriye mekteplerinin ahvâlini bizzat gördü ve yolda gittiği esnada verilen arzuhâlleri bizzat sayıp hîn-i nüzûlünde her şeyden evvel onları getirtir ve kendisi eline alır okur ve muktezâlarını emrederdi. Kezâlik Bâbîâlî'den 'arzolunan husûsâtın istîzân tezkerelerini şimdi olduğu gibi yalnız başkâtib Emin Bey'in eline bırakmayıp bizzat kendisi birer birer okur ve dolaylı ve fırlıklı olanlarını ayırıp tahkîk eder ve sonra red ile veya aksi üzere cevap yazdırırdı. Ya o Sultan Abdülaziz şimdi o değil midir denilirse âdeta değildir cevabı verilebilir. Zira Bâbîâlî o kadar entrikalar kullandı ve gerek Padişahın etrâfında bulunan hâinler ve gerek sefâretler vasıtalarıyla o derece iğfâlât ve tehdidât ile zihnini doldurdu ki Padişah işi Bâbîâlî'nin eline bırakmak mecbûriyetinde bulundu ve bir kere bu sûret hâsıl olundukta artık dünyada ne oluyor ne deniyor hiçbirini doğrudan doğruya işitmek kendisine nasîb olmadı. Zira gece gündüz yanında bulunanlar aynayla çarpık gösterir ayna gibi etrâfını öyle sarmışlardır ki ne tarafa baksa eğri görür ve böyle bir rü'yete alışan adam için her gördüğüne eğri demek emr-i tabî'î olur.

Allah için insâf edelim Sultan Abdülaziz bu hâle gelinceye kadar Bâbîâlî ile az mı uğraştı. Tersanemizin şu günkü günde oldukça bir nizâma girmesi ve şu kadar süfün-i harbiyemizin yâr u ağyâra karşı lenger-endâz-ı mehâbet olunması ve askerimizin sırtı elbise ve karnı sıcak yemek ve has ekmek görmesi mücerred bu Padişahın eser-i himmet-i mahsûsası değil midir?

Zuhûri kolu oynatmak eser-i cinnet ise tiyatroya gitmek de bu kabilden olacağından bütün imparatorlar ve krallar ve Avrupa'nın 'ukalâ, hükemâ ve vükelâsı hep mecnûnlardır, demek çıkar. Zira bizim Türk tiyatrosu orta oyunudur. Avrupa tiyatroları dahi ezmîne-i atîka da aynıyla bizim orta oyunları tarzında iken onların mülûkü ve şûarası terbiye-i ahlâk-ı milliye maksadıyla onları tanzîm eylediler. Bizde bu nimet olmadığı için hâlet-i evvelasında kalındı. Yalnız Sultan Abdülaziz Han bidâyet-i cülûsunda bu oyunları milletin ahlâk-ı fitriyyesine hizmet edecek yolda tanzîm etmek arzusunda bulunmadı. Şimdi bu niyet dahi kendine kabâhat şeklinde isnâd olunursa muvâfık-ı hakkaniyyet olur mu?

Pehlivan güreştirmek, koç ve horoz dövüştürmek dahi, bir adamın cinnetini isbâta kâffe-i delâilden değil midir? Zira her imparatorun her kralın ve belki en âkil ve mukim zannolunan her zatın daire-i mahremiyetine girildikte bu makûle ‘ışyânın envâ’-i kesiresi görülür. (Bir âkil müslümü’l-etvâra mahrem ol mişvâr ve tavrını nazar-ı itibara al, seyret. Ne denli vaz’-ı garibi eder. Zuhûr kim her biri cünûne olur başka başka dal). Avrupa hükümdârânının ve mülûk-ı sâlifenin at yarışı ettirmeleri ve ayı Samsun güreştirmeleri ve boğa ve yaban domuzu ile muhârebe ettirip seyretmeleri bu kabilden değil midir. Bir de eğer Sultan Abdülaziz bu makûle-i masûmane eğlenceler yerine Fransa ve Rusya imparatorları gibi gece sabahlara kadar kumarla vakit geçirmeyi mutâd etmiş olaydı daha akıllı mı olurdu; yoksa Avusturya İmparatoru ve İtalya Kralı gibi mübtelâ-yı fevâhiş ve menâhi-i gûna gûn olsaydı daha iyi mi olacaktı.

Cedd-i a‘lâsının sandukasına astığı nişân-ı Osmaniye dövüşken keçilerin boynuzuna astığına dair irâd olunan rivâyetin dahi sıhhati bizce müselleme değildir ve belki hakikati aranılacak olursa bu yalanın dahi Âli Paşa’nın dargınlığı esnada ihtirâ‘ ve i‘lân ettiği ekâzibden olduğu zâhire çıkar. Ne mümkündür ki Sultan Abdülaziz gibi Osmanlılık namusunu her şeye takdim iddiasında bulunan bir zattan böyle bir hareket-i mecnûnâne sâdır ola. Evet belki zuhûrî kolu masharalarına nişân vermiştir. Lakin Âli Paşa ve sâir vükelâ kendi dalkavuklarına ve uşaklarına ve ayvazlarına kadar nişânlar verilirse Padişah-ı zaman olan Sultan Abdülaziz’e kendi elinden birilerine nişân vermesi neden garib görünsün.

Cülûsundan beri borçların tezâyüd etmesi bahsine gelince bundan vatanını son ve ‘âkıbet-i hâlî düşünen hangi ehl-i hamiyet hoşnut olabilir.

Lakin bu istikrâz paraları Sultan Abdülaziz’in cebine mi gider ki hatta onun himmetine istinâd-ı sahih olsun ve *İnkılâb* gazetesinin şu (Padişah kaplarını dolduruyor sonra bu kabı tutanlara yani vükelâyâ parmaklarını yalatıyor) sözü dahi makrûn-ı hak ve insâf görünmez. Zira kabı dolduran ile parmak yalayan beynindeki nisbet bu mevki‘de hiç münâsebet olmaz. Cümle ‘âlem bilir ki Padişahın Paris ve Londra bankalarında fonları yatmıyor. Lakin Fuad Paşa ve Âli Paşa ile sâir zevât-ı ma‘lûmenin kazandıkları paralar bu bankalarda işlemektedir. Hem şu istikrâzları bulan yapan kimlerdir. Bir kere burası düşünölmeli. İstikrâzsız bu devlet yaşayamaz

kâ'idesini müteveffâ Fuad Paşa icâd etmedi mi ve her istikrâzda rüfekâsıyla beraber komisyonlar ve parmak sokmadı mı. Âli Paşa dahi onunla işte müşterek değil miydi ve onun vefâtından sonra edilen iki istikrâzı sırf Âli Paşa'nın himmetiyle olmadı mı. Bunların şerâit-i fâhişesiyle beraber vakt u hâl icâbınca 'akdini tâli'-i meyâmîn mütâlâ'a-i mülûkaneye istinâd ederek beceren ve taraftarı olan vükelâyâ on beşer bin lira ihsânlar verdiren ve hatta geçende, yirmi bin lirayı dahi kendi için koparan şu *Kevkeb-i Şarkî*'nin ta'bîri üzere (sefine-i devletin kapudanı şevket-nişânı ve bu mü'eyyed hilâfetin bayağı bir musanna' ve mükemmel kible-nümâsı) olan Âli Paşa değil mi. Şimdi borçların tezâyüdünü yalnız Padişaha isnâd etmek mugâyir-i 'adâlet olmaz mı?

Bunlarla beraber biz Padişah'ta yedi evliyâ kuvveti vardır. Yahut yedi krala taç giydirir i'tikâdıyla ferîhü'l-kalb olan gürûhdan dahi olmadığımızdan Sultan Abdülaziz'in evâil-i cülûsundaki hüsn-i niyât ve etvârının tebeddülünü nazar-ı tahsîn ile görmeyiz (şâh-ı vâkîf gerektir ahvâle vükelâyâ kalırsa vay hâline). Ancak otuz altı milyon nüfusun bî'atıyla metbû'iyeti meşrû' olmuş ve rû-yı arzın her ikliminde bulunan iki yüz milyon nüfus-ı İslâmiye'nin re'is-i ruhânisi i'tikâd olunmuş ve mülk ü milletçe kendinin fi'il ve ihtiyârisiyle iyilikten başka bir kötülüğü görülmemiş olan zat hakkında dâire-i edep ve insâfdan hâric lisân-ı tâ'rîz kullanmayı dahi revâ görmeyiz. Ve mademki millet-i İslâmiye'nin 'urve-i vetafâ-yı ittihâdı kelime-i tayyibe-i tevhîd olup emânât-ı celîle-i nebeviyyenin hâmilî ve Haremeyn-i Muhteremey'nin hâdimi olmak hasebiyle bu kadar milel-i mütenevvi'a-i Muhammediye'nin râbîta-i ictimâ'-i kulûbü için taht-ı Osmanî makâm-ı hilâfet-i zu'm ve i'tikâd olunmuştur. Biz bu râbîtanın bozulmasını istemekten fazla tahkîmini her Müslim için farîza-i zimmet-i hamîyyet biliriz. Yani Hilâfetin şer'an sıhhati veyahut mukaddemesi meselesini karıştırmaya hâcet görmeyerek fâide-i asliye-i milliyeye sarf-ı nazar ederiz; ve çünkü asıl maksat nüfus-ı İslâmiye'nin bir nokta-i câmi'ada birleşmesidir ve mademki bunu tabi'at yapıp hazırlamış ve şer'-i mübîn-i Ahmediye'nin esası dahi buna müstenid bulunmuştur. Bu i'tikâdı doğru eğri her ne ise muhâfaza lâzımdır. Zira millet-i İslâmiye'nin necâtı bundadır re'yinde bulunuruz. Bu bahislerin hülâsasında bize de bir sual vârid olur. Yani bütün fenâlıkları eden Bâbiâlî olsa dahi mademki her görülen işi irâde-i seniyyeye müsteniddir, Padişahın da meşârikin ve 'adem-i masûmiyeti derkârdır, eğer Sultan Abdülaziz'in aklını ve

hamiyyeti olsa idi. Vükelâ namıyla meydanda bulunan ve hayatları gündün aşikâr olan şu mel'ûnları kullanmaz veyahut mel'ânetlerine müsâ'ade bulunmazdı denilebilir. Biz cevabında deriz ki biz Padişahı sırf masûm göstermeye çalışmıyoruz. Lakin akvâ-yı me'mûlumuz Padişahın ekser vukûâtın haberi yoktur. Eğer hakikat-ı hâlî bilmiş olsa elbette râzı olmaz zannediyoruz. İşte bizce onun berâ'et-i zimmeti yalnız bu dâireye münhasırdır. Buna mebni deriz ki eğer inkılâbın dediği gibi lüzûm-ı kat'îsi görülen bir inkılâb mevki' husûle gelecek ise 'aklen ve şer'an sebep olamayacak bevâ'is üzerine Padişahın sükût-ı hilâfetine ve vücûb-ı hil'atiyye koşmazdan evvel vükelâ denilen hey'et-i müfsidenin tertibiyle hasr-ı himmet olunmalı ve Padişaha sâdık ve mücerreb vükelâ göstermeli yanındaki çapkınlarınız sizleri ref' etmeli. O zaman bakmalı. Eğer Sultan Abdülaziz vech-i matlûb üzere hareket etmez ve vükelâ-yı müntehibenin yapacakları ıslâhâta mâni' olursa ol vakit hem cinnetine hem de vücûb-ı hil'ate yorulur.

(İlan)

Hürriyet gazetesinin matbaası teşkil oluncaya kadar gönderilecek mektupların çifte zarf derûnuna vaz' ile zîrde muharrer olan esâmi mahallerine irsâl olunması ihtâr olunur.

Mr. Pitsh 16, Rue Grange-Bateliere, Paris

Mr. Suavi Effendi, 44, Avenue de Grande Armees, Paris

Le Comte Platen, Villa Bradberg (Svisse) Swich

Mr. L. Pasarin; 14, Carraterie, (Svisse) Geneve

Mr. Pinches, 14, Ciste St, Leicester Sg.

Ârif.

NO 95 HÜRRİYET 1285

Numara: 95 12 Safer Sene: 1287 14 Mayıs

(NUTK-I HÜMÂYÛN ÜZERİNE MÛTÂLAÂT)

Bizde sene başı ‘âdetlerinden biri kör topal bir sürü dilenciler takım takım toplanıp kapı kapı ilâhi okuyarak gezmek ve diğeri de ‘âşûri pişirip komşulara dağıtmak iken birkaç seneden beri bir yeni ‘âdet daha çıktı. Yani Bâbîâlî, Avrupalı’yı aldatmak için birçok ıslâhât-ı mülkiye meseleleri seçip mutâd üzere müselsel muttasıl ibâreler kaleme alıyor, sonra Padişahı zor zar Bâbîâlî’ye getirip güya bu meseleleri bizzat kendi düşünmüş gibi onun ağzından söylüyor ve bunun adına da nutk-ı hümâyûn deniyor.

Hürriyet geçen ve evvelki senelerde irâd olunan nutuklar üzerine mütâlâat-ı mahsûsasını birinci, ikinci ellinci nüshalarında beyân etmişti. Bu seneki nutkun ötekiler kadar ehemmiyeti olmadığından, ‘ibârâtının aynıyla derciyle kendi mütâlâatını fâsılalar arasında muhtasaran irâd edecek ve bu mutâlâatta i‘tirâz-ı gûna bazı efkâr görülürse asıl tâ’rîz nutk-ı hümâyûna olmayıp belki Bâbîâlî’nin karaladığı müsveddeye râci‘ olacaktır.

(Her senenin ibtidâsında sene-i sâbıkanın icmâl-ı vukûâtını cem‘ edip taht-ı nazara koymak fâideden hâlî olmadığı bi’t-tecrübe sâbit olmuştur). Lakin devletin hiçbir tarafında fâide eseri görülmemiştir. (Bununla devâir ve mecâlisin ve me’mûrîn-i devletin ifâ-yı vezâif-i muayyeneye masraf olan mesâ‘îlerinin derecesi ve Devlet-i Âliyye’nin tarîk-i terakkide kat‘ etmekte olduğu mesâfâtın miktarı bir kat daha ma‘lûm olur).

Kat‘a ma‘lûm olunamaz; çünkü bu icmâl-i vukû‘âtı sizin taht-ı nazarınıza koyan Bâb-ı Âlî’dir ve devâir ve mecâlis ve me’mûriyeti idâre ve teşkil ve intihâb eden yine Bâbîâlî değil mi. Keza Bâbîâlî size iş göstermek için birçok yalanlar söylerse Devlet-i Âliyye’nin tarîk-i terakkide kat‘ ettiği mesâfât ondan ma‘lûm olur mu. Biz ondan çoktan geçtik. Tarîk-i tenezzülde kat‘ ettiğimiz mesâfeyi bilsek (geçen yıl içinde Devlet-i Âliyye’mizin her bir şubesinde icrâ olunan ıslâhât ve görünen terakkiyât Cenâb-ı Hakk’ın ihsân-ı mahsûsu ve cümlelerin mesâ‘î-yi

müttehidesi eseri olduğundan ol bâbda dergâh-ı kibriyâ-penâha ‘arz-ı teşekkür ve herkese beyân-ı memnûniyet ederim.)

Hangi ıslâhât hangi terakkiyât ... teşekkür ve beyân-ı memnûniyet, yerine ağlamalıdır. (dâhilen meşhûd olan âsâr-ı hasene Devlet-i Âliyyemi’zin münâsebât-ı hâriciyesinde dahi câri olup, düvel-i fehîme ile beynimizde mevcûd olan revâbit ve dostu u mevâlât an be an tezâyüd ve te’ekküd etmektedir. Ve buna yine sene-i sâbıkanın vukûât-ı Mart’tan olmak üzere bazı hükümdârân-ı haşmet ünvânın ve prenslerin viziteleri bir delil-i ‘alenidir.). A canım hükümdârânın ve prenslerin viziteleri ma’hûd me haz cedvelinin küşâdında bulunmak için idi. Bu ise iyice düşünülürse meserret ve birer vukûâtta olmamalıdır.

Vukûât-ı mesârim) ta‘bîri ne ma‘nayadır. Acaba vukûât-ı sâre mi demektir? Âli Paşa’ya sorulmalı. (İçinde bulunduğumuz asır ve zaman â‘sâr-ı sâireye mikyas olmayıp evâilde yüz senede ancak hâsıl olabilen şeyler şimdi beş senede vücûda gelmekte ve bir yandan artmakta olmakla bu bâbda müsâbık olanları ta‘kîb ve ondan sonra ol hâlde devam edebilmek erbâb-ı hükûmetin ikdâmât-ı mütevâlîye ve mesâ‘i-yi dâimesine muhtaçtır).

Bizim erbâb-ı hükûmetin ikdâmât-ı mütevâlîye ve mesâ‘i-i dâimesi ekseriyeret üzere hazineyi yağma etmek, ahâlîyi soymak Avrupa’yı ve sizi aldatmak, her sene varidât-ı seneviyyesinin nısfı miktar hariçten borç almak gibi esaslı şeylere münhasır olduğundan başka şeye bakmaya vakitleri yoktur. (Binâenaleyh sene-i sâbıkada dahi zikrolunduğu gibi terakkiyât-ı vâkıa bâ‘is-i tevakkuf olmayıp bilakis terâkkiyât-ı cedîdeyi müşevvik olmak gerektir.)

Erbâb-ı insâfa göre bu nasihat beyhûdedir. Zira ibtidâ-i terakkiyât olmalı. Ondan sonra ilerisine gidilmeli (ta‘rîf ve tekrara hâcet olmadığı vechle) çünkü ta‘rîf ve tekrara hâcet yok ise niçin uzun uzun tekrar ve ta‘rîf olunuyor (mülkün husûl-ı ma‘mûriyeti ve ahâlînin tezâyid-i serveti binâ-yı medeniyetin te’sîsi esbâbının biri ve belki en akdemi ihtilât ve mu‘âmelâtı ve kesret ve suhûleti maddesidir ve bu dahi demir ve âdi yollardan ve memâlikde bulunan enhârın seyr ü sefâyine kâbiliyeti olanlardan ve bazı mahâll-i ticaret olan sevâhile limanlar inşâsından ibârettir. Çünkü her şeyde olduğu gibi bunda dahi takdimül- ehemm ‘ale’l-mühim kaziyesine ri‘âyet

olunmak elzem olduğundan şimdiye kadar yapılmış ve yapılmasına karar verilmiş olan demiryollarından mâ'adâ hangi hatların takdimi devletçe ve halkça en hayırlı ve menfa'atli ise onların tahkîk ve ta'yîni ve şirketler veyahut suver-ı sâire ile inşâlarına teşebbüs olunacağı vakitte ne miktar masrafa muhtaç olunacakları ve hattın geçeceği yerlerin hâl ve vaziyeti o emirde bilinerek ona göre yani ma'lûmat üzerine karar verilebilmek için ehil ve mu'temed mühendisler marifetleriyle keşiflerinin icrâ ve haritalarının tertîb ve tersîm ettirilmesi ve kâbil-i seyr u sefâyin olan enhârdan istifâde tarîkinin taharrîsi ve lâzım olan limanların istihsâl-i esbâb-ı inşâsı pek muktezî görünüyor). Besbelli şimdiye kadar böyle planlanmamış. Şübhe yok. Bunlar pekalâ ve bin kere söylenmiş şeylerdir. Lakin kim yapacak (Bir de vâkı'a tevsî-i ticaret ve zirâatin ve benâberin tamîm-i servet ve refâhın esası ve mukaddemâtının biri mahsûlâtın bi's-sühûle ve az masrafla ihrâc ve sâhile nakli husûsu ise de yalnız bununla dahi matlûb tamamıyla hâsıl olamayıp ancak araziden istifâde sûretini istihsâl ile 'ameliyât-ı zirâ'at ve felâhatı tehvîn ve teshîl eylemek yani bu fenne müte'allik ve mahsûs olan âlât-ı cedîdenin isti'mâlini ta'lîm ve ta'mîm etmek dahi cümle-i ihtiyacâtın olduğundan bazı münâsib yerlerde zirâat mektepleri ve çift edevâtı fabrikaları ve numûne çiftlikler ve icâbına göre zirâat bankaları yapılması yollarının dahi bilâ-ifâte-i vakit bulunması iktizâ eder.

Hay hay bunların yayılması iktizâ etmek şöyle dursun ferâizdendir. Lakin kim yapacak kim...(İşte şu mevâdd-ı mu'tenâ-bihâyı ve memâlik-i Devlet-i Âliyye'miz de sarf ve sanâyi'nin ve ticaret ve sînâ'at şirketlerinin ilerletilmesi esbâbını taharrî ve mütâlâ'a ederek karar müzâkerâtını hâvi layihalarını Şûrâ-yı Devlet'e vermek üzere müte'allik oldukları ve bu devâirin rü'esâsından ve sâir erbâb-ı vukûftan mürekkeb bir komisyon yapılması tesrî' ve teshîl-i husûl, matlaba medâr olacağından şüphe yoktur.

Çünkü öyledir de Rumeli demiryolunun mukâvele-nâmesi niçin Şûrâ-yı Devlet'e verilmedi. Mösyö Derbuva'nın teklifine neden ihâle-i sem'-i itibâr olunmadı (hukûk-ı nâsın medâr-ı emniyeti olan mehâkim ve nizâmâtın peyderpey ikmâl ve ıslâhâtı hakikaten ziyâde i'tinâ olunacak mevâddan olduğundan ol bâbda dahi hayli şeyler vücuda geldiği gibi ba'd-zin dahi kemâl-i i'tinâ ile devam olunması bilhassa tavsiye olunur). Acaba şu hayli denilen şeyler nelerdir (i'tibâr-ı mâliyenin

en mühim miyâsı ve (miyarı müttehid-i evvel olan tahvîlâtın derece-i i'tibârî olup lehü'l-hamd ve'l-minnetü bunda olan âsâr-ı terakki ise cümlelerin ma'lûm ve meşhûdudur. İrâd ve mesârif-i devletin muvâzene defterleri derdest-i tedkîk ve ilân olup mülk ve devleti ileri götürecektir yani şu ta'dâd ettiğimiz ıslâhâtımız husûl ve kemâle isâl edecek mesârif-i nâfi'â ve müsmirenin geri kalmaması bir yandan kâffe-i me'mûrînin dâire-i vazifelerine dâhil olan umûra müte'allik sarfiyâta her türlü telef ve serften ziyâdesiyle ittikâ etmelerinden). Mesela Âli Paşa'nın konağı kâgîr olarak beytü'l-mâlden yapılmak ve bazı vükelâyâ on beşer on sekizer bin ve Âli Paşa'ya yirmi bin lira ihsân olunmak gibi...

(Ve diğer taraftan dahi cümlelerin istikâmet-i fitriyyeleri iktizâsınca i'tâ-yı teshîlâtta ber-devam olunmasından hâsıl olacak muvâzene-i müdâhil ve muhârece menût olduğunda şüphe yoktur). Evvela cümlelerin nazarında istikâmet aramak define bulmak ümidiyle her viraneyi işlemek kâbilinden olmaz mı. Sâniyen istikâmet-i fitriyenin i'tâ-yı teshîlâtta ber-devam olunması muvâzene-i müdâhil ve muhârece neden bâ'is-i husûl olsun. Ta ki ıslâhât-ı mutasavvire için lüzûmu olacak mesârif geri kalsın. Sâlisen (müdâhil ve muhâric) ithâlât ve ihrâcât mı demektir. Yine hilâf-ı kelîmât olan Âli Paşa'ya sormalı. (hülâsa memâlik-i Devlet-i Âliyyemizin ve bilâ-istisnâ bütün ahâlîmizin tarîk-i ma'mûriyet ve medeniyette tamam ve tezâyid-i terakkileri ve hukûk-ı devlet ve rahat ve emniyet sekine-i memleketin medâr-ı a'zami olan kuvve-i berriye ve bahriyenin mukteziyât-ı asriyye esbâb-ı mevcûdeye göre itmâm-ı intizâmı bilhâssa ve bi'l-umûm kâffe-i me'mûrîn ve tebamızın akdem-i âmâlîmiz olmasıyla şu emel-i maksadın tamam-ı vusûlüne muvaffâkiyetimizi Cenâb-ı rabbü'l-âlemînden niyâz ve temenni etmekteyim).

Ne güzel temenni lakin “tersem ne-resî be-ka'be ey Arâbî în dergeh to mî revî be-Torkistan-est.

(Safer 7 Tarihiyle İstanbul'dan Tahrîrât)

Bu sene Bâbîâlî'de irâd olunan nutk-ı Hümayunu gazetelerde görmüşsünüzdür. İslâhât-ı terakkiyât sözleri çok fakat meydanda züğürtlükten ve hırsızlıktan başka bir şey yok. Hele me'mûrînin (istikâmet-i fitriyyeleri) cümlesinden tuhaf. Zavallı Padişah yalnız Âli Paşa'nın esiri olmadı. Bütün 'âlemin maskarası oldu.

Memâlikin huzûr ve asayîşi ise (sâye-i asâyiş-vâye-i cenâb-ı mülkdârîde). Ber-kemâl olup, âceze-i ahâlînin göklere çıkan feryâd u figândan başka bir şey işitilmez.

Karadağ civarındaki İşpuz mer'ası nizâ'ı Bâbîâlî'den ve sefâretler tarafından gönderilen komisyon marifetle güya tesviye olunacak. Lakin Knez'in ilânına göre komisyonun hakkaniyyetine i'timâdı cihetiyle vereceği kararın muvâfık-ı 'adâlet olacağından şüphe etmemesiyle beraber mezkûr mer'a üzerinde hakk-ı meşrû'undan bir zamanda Cebel idâresinin fâriğ olamayacağı dahi munzamm olduğundan bakalım nerede karar verecek.

Müceddeden teşkîl olunan Bulgar Patriği'ne verilen fermân-ı âlî üzerine Rum Patriği şiddetli bir protesto ilân etti. Rusya Sefâreti dahi işe parmağını soktu. Fermânın geri alınmasında ısrar olunuyor. Acaba Bâbîâlî bu rezâleti de irtikâb eder mi.

Sizin Cemi'yet Re'isi Fazıl Mustafa Paşa iki yıldan beri bezlettiği nükûd-ı mesâ'î ile Mısır Hıdivliğini ele geçiremediyse de Divân-ı Ahkâm Nezâreti'ni olsun yakaladı. Bazıların kavlince Cevdet Paşa'nın da azli idâre-i Mısırye ile münâsebeti olmaktan dolayı imiş. Ve Fazıl Paşa'nın dahi nasbı yine Mısır politikasından tazarru' etmiş. Zira her ne kadar Hıdiv-i Mısır sûret-i mülâyemette bulunuyorsa da münâsebâtta eski lezzet olmadığından bir kaç ay geçtikten sonra kariha-i ilhâm -ı sabîha-i Cenâb-ı mülûkânedan Fazıl Paşa'nın azli ve Cevdet Paşa'nın ya onun yerine veyahut Şûrâ-yı Devlet riyâsetine nasbı irâde buyurulacak ve Âli Paşa Hıdiv'e karşı işte şevketli efendimiz şu tebezzülü sizi tatyîb için icrâ etti diyip onun harâretini itfâ edecek.

Fazıl Paşa'ya dahi vallahü'l-azim benim hiç za'm yoktur. Bunu Zât-ı Şahâne kendisi ansızın yaptı diyecek ve bu zeminle iki üç tarafı dahi kullanacak imiş.

Umûr-ı Nâfi'a Nâzırı Devletli Davut Paşa Hazretlerini yine Avrupa'ya gönderiyoruz. Zira Mâliye Hazinesi yine suyu çekilmiş su hazinesine döndü. Müstakrizât taksitleri zamanı geliyor. Me'mûrîn on aylık maaşı istiyor. Zât-ı Şahâne yapılan saray ve köşklerden dolayı Serkiz Kalfa'nın matlubâtını vermek ve İzzeddin Efendi Hazretlerinin hitân cemiyetini mutlaka bu sonbaharda icrâ etmek emel ediyor.

Başkâtib Emin Bey dahi şu Eksercioğullularına yazık oldu, fâiz altında ezildiler, aman bir iki yüz bin kese olsun ale'l-hesâp diye niyâzda bulunuyor. Âli Paşa dahi gelecek mevsim-i şitâda Bebek sâhil-hânesinde oturamayacağından, devlet-hânelerinin bir gün evvel hitâmıyla tefrîşini arzu buyuruyor. İngiltere'ye sipâriş olunan zırhlı gemiler ve sâir levâzımât-ı harbiye ve bahriyeçün dahi İngilizler tınka para istiyorlar. Galata'dan edilmiş olan istikrâzât-ı müflisâneyi tatlı tatlı beceren Frenkler ise hiç martaval dinlemiyorlar. Sadık Paşa'nın o hakimâne delâiline kulak bile asmıyorlar.

İşte bu sebeplerin ilcâsıyla Davut Paşa'mızı para bulmak için gönderiyoruz. Lakin geçen ki istikrâzlarda sizin orada ettiğiniz şamatalar üzerine istikrâzların ne güçlüklerle uğradığı hâlâ unutulmadı. Şimdi yine böyle bir yolda hareket etmemenizi rica ederiz. Vâkı'a sizin mutâla'âtınız devlet ve milletin ahvâl-i âtiyesine ta'alluk ettiğinden anlayana göre millet için bundan büyük hizmet olamazsa da bir kere de şu hâl-i hâzır göz önüne getiriniz, bizi düşünseniz; ama diyeceksiniz ki siz birkaç aylık alacaksınız diye vükelâ hazerâtı binlerce keseler mi alsınlar böylelikle bu devlet batsın mı. Ey ne yapalım can cana baş başa bugün açlıktan ölmekten ise yarın gelecek belaya Allah kerimdir diyip göz kapamak hayırlı değil midir. İşte zillet-i esâret bizim ahlâkımızı o derece bozdu ki bu sözlerle teselli bulup hiç âtiyi düşünmüyoruz.

(İlan)

Hürriyet matbaası teşkîl olununcaya kadar gönderilecek mektuplar çifte zarf derûnunda olarak zîrde muharrir isimlerden birine irsâl olunması ve 89, ve 90 nüshalarında münderic bulunan (Mösyö Patin ve Sazarusyan) isimlerine gönderilmemesi ihtâr olunur.

Mr. Fitsch 16, Rue Grange-Bateliere, Paris

Mr. Suavi Effendi, 44, Avenue de Grande Armees, Paris

Le Comte Flater, Villa Bradberg (Svisse) Swich

Mr. L. Pavarin; 14, Carraterie, (Svisse) Geneve

Mr. B. Reynand, Rue Moustier Marseille

Mr. Pinches, 14, Ciste St, Leicester Sg.

Ârif

NO 96 HÜRRİYET 1285

Numara: 96 22 Safer sene 1287 24 Mayıs

(NÂSİH-İ GAYR-İ MÜTENASSİH)

Hıdiv-i Mısır'ın muahharen 'akdine müteşebbis olduğu istikrâzın men'i husûlü için Bâbîâli tarafından Düvel-i Mu'azzamaya gönderilen protestolar bî-te'sîr kalıp hatta Bâbîâli politikasına en müdâhin bulunan İngiltere kabintosu bu protestoya verdiği cevapta istikrâz işi elçi ile verici beyninde uyuşabilecek mevâddan olduğundan buna müdahaleye İngiltere Devletince selâhiyet olamayacağı beyân olunmuştur.

Bundan beş altı mâh mukaddem Bâbîâli ile Hükümet-i Mısıryye beyninde medâr-ı ihtilâf olan noktalardan biri dahi Bâb-ı devletden istizân etmedikçe idâre-i Mısıryye'nin hâriçden istikrâz etmemesi kazıyyesi olup onların hal ve tesviyesi esnasında bu mes'ele dahi idâre-i mezkûre tarafından mazhar-ı kabul olarak faysâl-pezîr olunmuş ve şu sûret-i tesviyeye o zaman başlıca mutavassıt İngiltere sefiri (Eliot) olmuş iken bu kere Bâbîâli'nin protestosuna şu cevabın verilmesi İngiltere Devleti'nin mizân politikasında ya Bâbîâli'nin hafiflenmiş yahut hükümet-i Mısıryye'nin ağırlaşması olması gibi biz tebeddül vukû'ndan başka ma'nâya hamlolunamaz.

Filhakîka bir hükümetin bünyân-ı itibârına rahne veren esbâb-ı mühimmeden en kötüsü hâriçden istikrâzdır. Hatta müteveffa Said Paşa zamanında birinci defa olarak idâre-i Mısıryye Avrupa'dan istikrâz etmek istediğinde Bâb-ıâli'den bir güzel nasihatname kaleme alınıp şu sözler derc edilmiş idi. (hâriçden olunan istikrâzât velev şerâit-i hakika ile olsun behemehâl faizden re'sü'l-mâlinin te'diyesi için müstakriz olan memlekette birçok para çıkmasına ve halkın tekâlifi ağırlaşmasına bâdi olacağı cihetle devletlerin ekseriya bu tedbire müracaatları ya alacakları akçeyi verecekleri fâizinin umûma birkaç katı faidesi olacak â'mâl-i nafiâyâ veya vatan-ı umumiyi bir tehlike ve muhataradan kurtaracak esbaba sarfetmek için olup bu şeylerden birine müstenid olmayan ve mükellef olan memleket ve ahâlince menfaat-ı fiiliyesi muhakkak bulunmayan istikrâzın 'aynı mazarrat olduğu emr-i müsbettir. Zira bilfarz alınmış milyon frank istidâne olunduğu hâlde fâizi ve re'sü'l-mâlinin ve komisyonlarının edâsıçün iki yüz milyona yakın para vermek ve karşılık olarak

memleketin birçok irâdını nice seneler mesârîf-ı müsmire-i mülkiyeden çevirmek lazım gelip böyle bir fedakârlık ise ancak o tarike gitmekte umuma daha ziyade faide görülmekle ihtiyâr olunabilir) ve Babîâli bu nasihatnameyi yazarken o tarihe kadar Avrupa'dan dört defa istikrâz edip deyn-i hâricinin yekünü üç milyon iki yüz bin keseye varmış ve İngiltere'den bir milyon yedi yüz altmış bin liralık bir istikrâzın akdi için bezl-i makdûr etmek üzere bulunmuş idi.

Biz esasen istikrâzât-ı hâriciye usûlunun hilâfında bulunduğumuzdan hükümet-i Mısıryye'nin bu vechle bir istikrâz-ı cedîde teşebbüsünü nazar-ı tahsin ile görmediğimiz halde Bâbiâli'nin şimdiye kadar ettiği istikrâzât ile idâre-i Mısıryye'nin düyûnu beynindeki fark ve nisbeti mevki'-i bahs ve temyize koymak isteriz.

Eğerçi Bâbiâli'nin âtide yapacağı istikrâzâta tavti'e-i sühûlet olmak için mâliyyesinin hakikatini mümkün mertebe ketm ile gerek ara sıra çıkardığı müvâzene defterlerinde ve gerek kabinetolarından istenilen hesaplarda bol doğramak mu'tâdı bedîhi ise de geçen 1867 senesi evâilinde İngiltere Sefiri tarafından Hâriciye Nazırı Lord Estanli cânibine gönderilen hülâsa defterinde şu rakam mücmel görünmüşdü.

Kese

1854'den 1865 senesine kadar.	37.037.220.
mezkûr müddette te'diye olunan.	- 2.440.400

	34.561.820
1865 defter-i kebîr düyunu.	8.000.000
1868 'akd olunan.	1.250.000
1869 'akdolunan.	+ 1.250.000

	45.066.820

Yani müstakrâzât senedâtı yüzü yüze olmak şartıyla 1854'den 1870 senesine kadar şu on altı sene zarfında hazine-i mâliyye senevî üç milyon iki yüz bin kise râddelerinde bulunan vâridât mu'ayyenesini yedikten sonra hariçten aldığı borç kırk beş milyon keseye yani vâridâtının on üç katına bâliğ olup fakat müstakrâzât senedâtı yüzde yetmiş ile elli arasında revâyic-i muhtelif üzere olduğundan birbiri üzerine sülûsleri tenzil olursa zikrolunan kırk beş milyondan sahih akçe olarak Hazine-i Mâliyenin eline giren topu topu otuz milyon kese kalır. Bir de bu borçların te'diyesine değin verilecek fâiz ve re'sü'l-mâller ile komisyonlar Mısır'a gönderilen mezkûr nasihat-nâmede beyân olunduğu üzere lâ-akall sülûsânından ziyadeye bâliğ olacaklarından bunlar da asıl mal olan kırk beş milyon üzerine zam olunacak asıl borç yüz kırk milyon keseye çıkar. Ve hülâsasında otuz milyon para alınmış ve yerine yüz kırk milyon para verilecek demektir.

Ancak düyûn-ı dâhiliye ki devâirin senedâtıyla tüccâr ve esnâfa edilen borçlar ve ta Rusya Meselesi esnasında ahâliden mübayaa olunan zehâir ve eşya bedelleri ve düyunların muahharen hicret iden muhâcirîn-i Çerâkise'nin nakliyeleri ve bedel-i ta'yînâtı ve ve ebniye-i âliye ve mîrîye düyûnu ve Avrupa siparişleri bedelleri ve me'mûrîn ve 'asâkirin maaşı ve ta'yînâtından tedâhül eden alacakları ve banka ve Galata müstakrîzâtı gibi perakende ve gayr-i muntazam düyûndan ibâretidir. Bunların mikdar-ı sahihini Cenâb-ı Hakk'dan mâadâ bir kimse ve hatta, Mâliyye Nezâreti dahi bilmediğinden onlar bu hesâpta dâhil değildirler. Vâkıa bu istikrâzlardan her biri alındıkça yollar, ormanlar, mektepler yapılacak düyûn-ı müteferrika kalacak şöyle ıslâhat olacak, böyle umûr-ı nâfiaya sarf edilecek diye birçok esbâb dahi beyân olduğuna halde ne çâre ki bir takım zevâtın ceyb-i hırs ve tama'ları doymak bilmediğinden bu misüllü umûr-ı nâfiadan hâlâ meydanda bir şey görülüyor. Ve Bâbîâli'nin mutâdı olan kizb ve ketm ile beraber muvâzene-i âhirede de yedi yüz bu kadar bin kese açık dahi başkaca sırtıyor.

Şimdi irâde-i Mısıryye'nin düyûn-ı hâriciyesine bakalım;

İngiliz lirası

1862	2.435.400
1864	3.879.040
1866	2.500.000
1868	8.825.250

17.639.690

Kese

Tahminen 3.800.000

Şu düyûn-ı hâriciye ile 1.458.112 kese vâridât-ı seneviye karşılaştırıldıkda vâridâtın üç misli borç var demek olur. Bir de hıttâ-i Mısriye'nin beş altı sene evvelki hâliyle bu günkü intizâmı yolların, kantaraların, tarîklerin tesviyesi 'asâkirin tanzîm-i ahvâli eslihanın tebdîli istihkâmâtın tahkîm ve teksîri Süveyş Cedveli Kumpanyası'na vaktiyle verilmiş olan bazı imtiyâzât ve arazinin istirdâdı için i'tâ kılınan tazminât-ı vükelâ-yı devlete kapu yoldaşça verilen in'âmât İstanbul'a verilen vergiyi senevî Şura-yı Nevvâb'ın ve onun emsâli teşkilât-ı nâfianın husûle getirilmesi gibi fiilen vücûdu görülen icraat ile mukâyese ve bunlarla beraber düyûn-ı mezkûrenin fâizi ve re'sü'l-mâlları dâhil olduğu halde beher sene muvâzenesinde beş yüz on altı bin kese kadar fazla vâridât kaldığı dahi mutalaa olundukda hükümet-i Mısriye'nin bu kadar müddetde şu kadar icraat için şu kadar düyûn-ı ihtiyar etmesi istiksâr olunamaz.

Şimdi bu iki idâre yekdiğeriyle muvâzene edildikde Babiâli şu adam benzer ki üç bin iki yüz kuruş maaşı var iken yüz kırk kese borç etmiş ve aldığı parayı asla kendinin ıslâh-ı ahvâline sarf etmeyip sefâhatle yemiş içmiştir. Hükümet-i Mısriye dahi ol şahsa benzer ki bin beş yüz kuruş kadar vâridâtı var iken dört bin beş yüz kuruş kadar istidâne etmiş ve fakat bu paranın bir takımı beyhûdeye gitmiş ise de

çoğu da hanesinin tamiri ve akârının tezyîdi için sarf olunmuştur. Bu halde bizim Bâb-ı Âli'ye (nasîh gayr-i mütenassih) denilse becâ değil midir?

(Raybe'l-Menûn)

Gavleva Gazetesinin beyânına göre, küre-i zeminde sathı 5 milyon mirya metre murabba'ında olup bunun iki sülüsü sular ile örtülmüş olduğundan asıl kara dediğimiz yerler 132 milyon kilometre ve murabba'ında kalır bu arazinin üzerinde 781 milyon nüfus-ı insaniye ta'ayyüş etmekle, arazi insanlar beyninde müsâvatan taksîm olunmak lâzım gelse her birimize, 185 metre ile 69 santimetre kadar yer düşer. Günde on iki saat yol yürüyen bir adam 832 günde kürenin altından dolaşıp başladığı yere gelebilir. Kürenin besâseti 515.051.000 metre mik'abındadır. Bu yüzden de 344 milyon familya 61 milyon kız 50 milyon oğlan olup bir senede 14.310.558 insan doğar. 25.722.237 nüfus vefat eder. Bunlardan 11.586.290 kız 12.724.268 oğlan ise de vefiyât oğlanlarda ziyâde olup, 15.119.723 oğlan 9.606.514 kız vefat eder. Bu hesapça yeryüzünde beher-i dakika zarfında 225 iki erkek 21 dişi doğup 18 dişi 30 erkek vefat eder. İnsanlar içinde 790.000 kör, 300.000 sağır ve dilsiz, 424.000 meczûb, 8 milyon hâkim, 14 milyon avukat (dava vekili) 7 milyon tabib vardır.

Dünyada bulunan kamburların yumruları biribiri üstüne konulsa 200.000 metre irtifâ'ında olur. İnsanları hırsızdan kutta'ut tarîkden muhâfaza için 4 milyon zabtiye olup fakat hırsızların adedi ma'lûm değildir. Erbâb-ı iffet ve namusdan olanları dahi hesap edip adedinin göstermek istedim ise de bunların mikdarı o kadar az ki zikretmeye hicâb ettim (intihâ) . *Gavleva* muharriri bizim Türkistan'ı ve devletin vükelâ ve ümenâ ve me'mûrînini görse acaba ne der...

Terakki gazetesinin taltîfen sâhib-i imtiyâzı olan Âli Reşid Bey mâbeyn-i hümâyûna celb ile mazhar-ı iltifât-ı mülûkâne olarak uhdesine kâimâkâmlık rütbesi tevcîh ve beş yüz lira dahi atıyye-i seniyye ihsân buyurulmuştur.

İstanbul gibi idâre-i keyfiye altında elinde mahsûr bir memleketde o idârenin hilâf-ı marziyyesi olarak terbiye-i avâma hizmet yolunda şimdikiye kadar Türkçe bir gazete çıkmamış iken *Terakki* gazetesi zuhûrundan beri bir meslek-i matbû'a ittihâz edip memleketin yere batacak âdeti üzerine müdâhene-i zeminden ayrılmadığı halde bu ana değin eslâfının cüret idemedikleri efkâr-ı nâfia-ı milliyenin neşrinden dahi

hâli olmadığından umûm hamîyyetkârân-ı vatanın mazhar-ı takdir ve şükranîsi olmağa şâyândır ve zât-ı şahanenin mezkûr gazeteyi bu sûretle taltîfe râğbet etmesi kendinin ne ehil-perver ve kadirşinâs olduğunu dünyaya gösterir bir delil-i illeti olmakla, bu dahi herkesin müstelzim-i fahr u mesârı olmak emr-i tabiidir. Ancak bu hususa dair *Terakki* gazetesine şuradan buradan gönderilmiş olan tebriknâmeler meâline nazaran bu iltifâtın vuku' u geçenlerde Bâbıali'de irâd olunan nutuk-ı hümayun üzerine *Terakki* gazetesinde mûnderic olan ma'hûd (alkış-name) için imiş gibi anlaşıldığından eğer burası böyle ise mücerred müdâhaneye mukâbil dalkavukların uğradıkları ihsân sırasına geçerek hiç hüküm ve itibârı kalmaz.

(İlan)

Avrupa'da Türkçe bilir müretteb tedârikinde derkâr olan müşkilat hasebiyle *Hürriyet* matbaasının teşkîl ve tanzimi bir vakitten beri te'hire düşer olduğuna ve gazetemizin beher elli nüshası bir cilt itibar olunarak yüzüncü numara dahi takarrüb ettiğine ve gazetenin hacim-i hâzırı mutavelât-ı mübâhis dercine müsaid olmamasından İstanbul'dan ve taşralardan görülmekte olan muharrerât bilzarure aynıyla basılamayıp bundan dolayı muharrerât bizzarûre aynıyla basılamayıp bundan dolayı muharrerât-ı mezkûreyi irsâl idenler münkesir olmakta olduğuna ve kıtası tebdîl olunmuş olsa teclîd edenlerin takımları bozulacağına mebni bi-lutfullahi te'âla, cild-i sâni rehin-i hüsn-i hitâm oldukda (*Hürriyet*) gazetesini hatm-i kelâm ile onun yerine diğerk nam ve kıt'ada bir âhar gazete çıkarılmasına ve *Hürriyet* gazetesine hissedâr bulunanlardan o vakte değin müddetleri münkazı olmayanlara müddetlerinin hitâmına kadar mezkûr yeni gazeteden bilirsâl tahvîfine karar verilmiştir. Ancak İstanbul'da Bâb-ı Zabtiyye *Hürriyet* nüshalarını akçe ile satın alarak tedâvülden men' için bakmakta olduğu cümle tahkikâtan olup çıkarılacak gazete ise devlet ve milletce birçok mevâdd-ı mühimmeyi câmi' olacağından zabtiyyenin pençe-i zulmüne düşmemesi için nüshaları yalnız hissedârân adedince basılarak bunlarla matbaa sermayesi için tevkif olunacak mikdar-ı muayyenden ziyade nüsha basılacağından buna hissedâr olmak isteyenler bedelât-ı nakdiyeyi ileride gazetenin zuhûrunda beyân olunacak suretle göndermek üzere şu bir ve nihayet iki mâh zarfında zîrde muharrer olan mahalde kâin *Hürriyet* idâresine beyân-ı keyfiyet yani kimin ismine ve ne tarik ile irsâl olunması lazım geleceğinin tafsilen eş'ârına müsâraat eylemeleri ve *Hürriyet* gazetesinin cild u sanisi zîrde muharrer fiyat ile

atılmakta olduğundan istek edenler bedelâtını nakden veyahud Fransız posta yolu olarak mektuba leffen irsâl ve muttasıl gönderilirse eminen kendilerine vâsıl olacağını dahi eş'âr eyledikleri halde istenildiği miktar gönderileceğini ve mukaddimce Hürriyet matbaasında hurûfât ile tab olunmuş olan Reşid Paşa Layihası'ndan daha bir miktarı mevcut olduğundan ve Ziya Bey'in mukaddemâ İstanbul'da matbu' olan (Terci'-i Bend) meşhûru ile bu kere nazmeylediği (Terkib-i Bend) bir yerde ve nâzım-ı mûmâileyhin resmi dahi birlikte ve kendi hattıyla muharrer olarak bu kere (fotolitograf) ile bastırılıp mîr-i mûmâileyh tarafından Hürriyet matbaasına îânete terk olduğundan birer nüshası hissedârâna meccânen gönderildiği ve bakiyyesi ilan olunur.

Frank	
50	Birinciden ellinci nüshaya kadar takım
5	Bunların memâlik-i Türkiye'ye nakli için posta ücreti
takriben	
50	Elli birinciden yüzüncü nüshaya kadar takım
5	Posta ücreti
100	Birinciden yüzüncü nüshaya kadar takım
10	Posta ücreti
2	<i>Reşid Paşa Layihası</i> posta ücretiyle beraber
5	Ziya Bey'in <i>Terci'-i Bend</i> ve <i>Terkib-i Bend</i> 'i posta ücretiyle beraber

Gönderilecek mektup çifte zarf derûnuna konulup üzeri şu vecihle yazılacaktır.

Mr. L. Pasarin;14, Carraterie, (Svisse) Geneve

Ârif.

NO 97 HÜRRİYET 1285

Numara: 97 29 Safer Sene: 1287 31 Mayıs

(SAFER 22 TARİHİYLE İSTANBUL'DAN TAHRİRÂT)

On beş günden beri keyifsiz olduğumdan buranın havâdisinden bir şey yazmamıştım. Geçenki sene başı nutk-ı Hümâyûnunu ve Huzûr-ı Hümâyûnda oturan Şura-yı Devlet devlet mazbatasının gazetelerde görmüş ve şimdiye kadar eline bazı mutalaatda yazmışsındır. İş bu iki eser-i âli sıdk ve hakikat ve politika ve vaad ve nezaketçe biri birinden beter ve müte'âli olduğundan sebt-i sahife-i rüzgar olmaya şayestedirler. Hele mezkûr mazbatada pek hoşuma giden şey mehamm-ı umûrun iki kısma taksîmiyle bir kısmına olmuş yetişmiş denilip diğerine derderst-i icra tesmiye olunmuştur. Eser-i muvaffakiyet-i seniyye olmak üzere olmuş bitmiş olan şeylerden birisi Rumeli demiryolu imiş.

Kıbrıs ceziresine müstevli olan çekirge beliyyesi de artık bu sene külliye imha olunmuş ve Selanik şehri limanına bir rıhtım inşası kararlaştırılmış, menâfi' sandıkları, sanayi' haneler teşkil edilmiş ve keza ve keza. Ve yapılacak şeylerden başlıcaları dahi Aydın demiryolundan Bucak karyesine bir şube yapılacak, Galata'dan Beyoğlu'na tahtelarz bir demiryolu inşa olunacak (tramvay) arabaları işletilecek. Kağıthane Deresi'nden makine ile Beyoğlu'na ve Boğaziçi'nin Rumeli sevâhiline su çıkarılacak müceddeden bir bend daha yapıp artık yaz mevsimleri su sıkıntısı çekilmeyecek. Şehremâneti pişgâhında bulunan köprü şu ıslahât-ı acile sırasında ahşab kalmak şân-ı 'âliye muvâfık olmayacağından demirden yaptırılacak yirmi yıldan beri Trabzon ile Erzurum arasında yapılmakta olan yol iki üç aya kadar açılacak. Daha neler olacak neler olacak...

Ne mutlu açlığa dayanıp ömrü olana...

Şu olmuş bitmiş şeylerin vücûdu olsa veyahud vücûdu olanlar tâ'rif ve me'mûle azıcık yaklaşıp haylice işlerdir. Yapılacaklar da yapılırsa ve tasavvur gibi meydana gelse onlar da pekala. Lakin yalancının evi yanmış kimse inanmamış meselince halkın kulağı bu makûle yalanlarla o kadar dolmuş ve ıslahât namıyla yapılan vesâil tahribledir. Ahâlinin canı o derece yanmış ki mazbata okunurken bulunanlar kahvehanede meddâh dinler gibi dinleyip bıyık altından gülüşüyorlar ve

yapılmış mevcut olan şeylere bulaşıp da memâliki ve hazineyi taze mutazarrur etmekten ise hiç dokunulmamasını arzu ediyorlardı. Maamafih mezkûr mazbatanın sebk ve rabitası o kadar latif ve güzel yazılmış ki Zât-ı Şahâne bunu kim kaleme almış diye sormuş. Ve Şura-yı Devlet Başkatibi Mahmud Bey'in yazdığı ifade olundukta bir büyük rütbe ve me'muriyetle taltifi emir buyurulmuştur. Kevkeb-i şarkînin tavsifi üzere (sefine-i devletin kapudanı şevket-nişânı ve bu mü'eyyed hilâfetin bayağı bir musanna' ve mükemmel kible-nümâsı) olan sadrâzam ve Atâ Bey-i efham hazretleri ise Girit seyâhatindeki refâkat ve hüsn-i hizmetinden dolayı mir-i müşârünileyhin bir vesile ile tatyîbi için zaten vesile-cû-yı fırsat olduğu halde Zât-ı Şahanenin bu irâdesi zuhûra gelmekle ve Dâhiliye Müsteşarı bulunan Refik Bey'in sümsüklük ve korkaklık fezâil-i memdûhasıyla beraber akşam meclisleri şetâretlerine mahrem olamamasından dolayı memûrîn-i devlet çürüklüğü olan Şura-yı Devlet'e çekilmesi tasavvuru dahi evvelden kararlaştırılmış bulunmakla, Mahmud Bey'in rütbe-i bâlâ ile onun yerine müsteşar oldu. Meşhûr fıkralarındandır ki ricâl-i devletden biri müsaade-i baht ile defderdâr olur ki şimdiki Mâliye Nazırlığı demektir.

Biraz vakit sonra validesi hastalanıp alamet-i mevti his ettikde oğlunu yanına celb ile; “oğlum işte benim ahirete azimetim yaklaştı. Me'mul ederimki pederin merhumu görürüm ve bana bu dünyanın ahvâlini elbette soracaktır. Nasıl cevap vereyim ne dersin.” dedikte defterdâr efendi tebessüm edip; “valide eğer peder-i merhûm sana bu suali ederse senin burunsuz oğlun defterdâr oldu cevabını ver. O dünyanın ne hale girdiğini anlar” demiştir.

Geçen sene yine bu mevsimde Bâbîâli'de irâd olunan nutk-ı Hümâyûn'da (her devletin her zamanda ve ale'l-husûs şu bulunduğumuz asr u evânda mi'yâr-ı medeniyet ve ma'mûriyeti belki medâr-ı kuvvet ve şu itibâr-ı mâliyesinin te'sis ve terakkisi olup bu yolda dahi bizce bâ'is-i memnûniyet olacak asâr-ı nâfia müşâhade olunmaktadır. 'İtibâr-ı mâliyyemizin el-haletü hazihi vâsıl olduğu derece bazı mevâdd-ı mükerrereden nâşi bir aralık bulunduğu hal ve mertebeye nisbet olundukda iyilik tarafında fark-ı azîm olduğu meydandadır. Bu dahi vâridât ve mesârifin ahz u sarfında ve hesabâtın cereyânında ve ta'ahhüd ettiğimizizin hâlisâne ibkâsında ve sarfiyâtda kâide-i tasarrufa ri'âyet yani semeresiz ve lüzûmsuz masraf etmemek

husûsunda icrâ olunan ıslahâtta ve terakki-i ziraat ve ticâretten bittabi' hâsıl olan tezâyid-i irâddan ileri gelmektedir. İşte bu tecrübeden istifâde ederek şu yollar da ilerleme gece gündüz sa'y ve ihtimâm olunmak ve derdest bulunan muvâzene defterleri dahi bir an evvel ilân kılınmak katiyyen matlûbdur) sözleri var idi. Bu seneki nutukda katiyyen mâliyye işine dokunur harf olmadıktan başka mezkûr mazbata da dahi oralardan hiç bahis görülmüyor. Acaba niçin neden dolayı...

Yoksa mezkûr nutukda beyân olunan irâde-i katiyyeye tamamıyla tatbîk-i hareket olunmayıp umûr-ı mâliyyece ıslâha muhtaç mahall kalmadığından mıdır? Keşke böyle olsa. Lakin bu nutkun irâdından beri yüz yirmi milyon frank yeniden borç aldık. Yüzde ellisi ancak elimize girdi. Fakat seneti bozdurduk. Bununla mustakrazât-ı sâbıka fâizlerinden ve kur'alarından iki taksit ödeyebildik. Kırk elli bin lira dahi vükelâ hazarâtına ihsân verilebildi. Hâlbuki ebniye-i hümâyûn borçları hâlâ yerinde ve tezâyüd üzeredir. Hitân-ı cem'iyetini yapamadık. Memûrîn ve askerinin yedi sekiz on aylık maaşları tedâhülde sarkmış duruyor. Taşralar husûsuyla İstanbul parasızlıktan kan ağlıyor.

Her devletin mi'yâr-ı medeniyet ve ma'mûriyeti olan i'tibâr-ı mâliye gelince hazinemizin borçları yüzde kırk ile elli arasında tedâvül ediyor.

Mısır ki devletin cisminden bir cüz'üdür ve borç etmemesi için her yar tehdîdâtdan hâli olmayarak onun mustakrazatı yüzde yetmiş ile seksen arasında kabul olunuyor. Şimdi hıttâ-i Mısırıye memâlik-i Osmanıyye'nin cümlesine tekâbül edecek derece ma'mûr mudur yahud Hıdiv-i Mısır'ın Avrupaca i'tibârı Sultan Abdulaziz'den ziyade midir? İşte mâliyyece iyilik tarafında görülen fark-ı azîm bundan ibârettir.

Mezkûr mazbata olmuş bitmişler sırasında gösterilen Rumeli demiryolu için (*Hürriyet*) gazetesinin 90 numaralı nüshasındaki mütalaat Bâbîâlice bir çıban kabuğu kaldırdı ki ta'rîf olunamaz. Vâkıa (Brüksel) sermayedârânı vekili Mösyö (...) tarafından buna dair bir ilânnâme neşrolundu ise de Fransızca olduğundan ve İstanbul gazeteleri ona dair harf-ı vâhid söylemeye cesâret etmediklerinden bu tafsîlâtdan ekser avâmın ve hatta Bâbîâlî ricâlinden pek çoğunun haberi ve ma'lûmâtı yokdu. Bu yolu yapmak için müte'ahhid olan Mösyö (Hirsh) Davud Paşa'nın

himâyeti ile yirmi dokuz milyon keseye yolu bir hat üzerine yapacağına mukâbil mösyö (Döbuva) nın bu akçenin beşte biriyle yolu on dört sene zarfında ikmâl ve edevâtıyla devlete terk etmesi arasında görülen fark-ı fâhiş hakikaten akıllara hayret verecek umûrdan ise de bunun asıl sebebi Davud Paşa'nın Mösyö (Hireş'i) himâye etmesinden ziyade ma'hûd Mösyö (Otre) nın kumpanya müdürü olması kazıyyesidir. Zira Mösyö (Otre) Fransa sefâretinde müsteşarlık makâmını ihrâz etmiş. Ve Bâbîâlî ile hüsn-i imtizâcından dolayı bu ana dek milyonlar kazanmış ve şu aralık kendinin bir sefârete memuriyeti Fransa devletince derdest-i icrâ bulunmuş iken müsteşarlıktan istifâ ile tarîk-i feyyâzını terk ü fedâ etmiş. Ve mezkûr demiryolu kumpanyası müdürlüğüne kanaat edip çekilmesi pek de rıza ile olmadığı ve (Otre) gibi Bâbîâlî'nin menâfi'-i hidemâtında bunca seneden beri ibrâz-ı müessir-i sadâkat etmiş bir zâtın beş on milyon kazanması için Bâbîâlî gibi bir menba'-i mürüvvetden bir iki milyarın feda olunması dahi mahall-i istiğrâb olamayacağı bedîhidir. İşte Mösyö (Derbuva) nın mülakat-ı cenâb-ı sadaret-penâhiye nâil olamaması ve (Hirsh'in) müddet-i mukâvelesi inkızâsında yine temdîd edilmesi ve hazinenin yedi sekiz milyon kise yerine yirmi dokuz milyon kise akçe sarfını ihtiyâr etmesi hep mebnidir. Ancak Fransız devletine Mösyö (Otre) nin hatırına ve ne de Bâbîâlî' nin ricâ ve iltimâsât-ı resmiyesine ri'âyet etmesidir ki (Hirsh) kumpanyasının Paris'de çıkarmak istediği hisse senedâtına müsaade göstermediğinden anlaşıldığına göre bu demiryolu dahi seleflerinin uğradığı hal-i sekteye düşecek. Zavallı (Otre) nin sefâret müsteşarlığından mahrumiyeti yanına kar kalacaktır.

Vâkıa mezkûr hisseler burada dahi küşâd olunup halkı teşvik için vükelâ-yı fihâmdan bazıları ve Galata bankerlerinden hazineye müdâhane etmek isteyenlerden bir takımı biraz senedât iştirâsına havâhiş gösterdiler ise de Fransa devletinin reddi bu misüllü hisseler alışverişine ma'lûmâtı olanlara dehşet verip yürek yağlı olduğu halde bunların birisi medîd cesaret edemedi. Mezkûr hisselerin Fransa'da küşâdını men' etmekten Fransa devletinin maksadı ne olduğu bahsine gelince bu hallerin kavlince Devlet-i Âliyye ile kumpanyanın beynindeki mukâvelenâmede şimdiye kadar emsali görülmemiş yolda fâhiş şerâit üzerine mün'akid olup eğer bu şerâitle tarîk-i mezkûr yapılacak olursa devlet-i Osmaniyye'nin harâbiyetine sebep olacağından nâşi imiş. Her ne ise bizim fâidemiz bu yolun yapılmaması cihetinde olduğundan men'ine sebep olanlardan Allah razı olsun du'âsını tekrar ideriz. Yalnız

şu hale ki demiryolu her devletin memâlikini i‘mâr ve ahâlisini ikdâra vesile olub bizde dahi böyle bir muntazam yolun inşâsı Rumeli kıt‘asının ihyâsına bâ‘is olacağı mukarrer iken idâre-i hazıranın fenâlığı eseri olarak şimdi onun yapılmaması arzusunda bulunuyoruz. Zira yapılmasında yapılmamasından ziyade mahzûr görüyoruz.

(Raybe’l-Menûn)

Terakki gazetesinin terbiye-i ahlâk-ı milliye yolunda şimdiye kadar bezlettiği sa‘y-ı mü’essire hakikaten şâyân-ı takdir bir hizmet-i mergûbedir. Hatta erkeklerin terbiyesinden ziyade kadınların tehzîb-i ahlâkı medeniyetçe akdem ve elzem olduğundan geçenlerde muhadderâta mahsûs bir varaka dahi çıkardı. Bu kere dahi İstanbul ahâlisinin su-i idâre ve zügürtlük ile kan ağladığını görüb halkı ye’sden kurtarmak için bir de İngilizce gazetesi i‘lânına başlamış.

Ve gördüğümüz birinci nüshasının mukaddemesinde gülmenin envâ‘-ı adîdesini Arapça ta‘rîf etmiş. Ve her nev‘ini beyân edip fakat içinden kan gittiği halde yüzü güler şeklinde olan dahkin ta‘rîfini unutmuş. Bize kalınca dünümüzün şimdiki hal gülmekten ziyade ağlamağa şâyân olduğundan *Terakki* gibi bir ehl-i hamiyet için dahkeden evvel begâtın envâ‘ ve ta‘rîfâtını söylemek yakışık olurdu. Ama hazine-i mâliyyenin şu zarûreti esnada beş yüz lira ihsâna uğramak filhakika güle güle yapılacak şey olduğundan bu şevk ile öyle sekiz (...) gazetesi çıkarmak da az görünür. Husûsiyle bu ihsân sekiz on satırcık bir müdâhane mukâbilinde olursa

(İlan)

Avrupa’da Türkçe bilir müretteb tedârikinde derkâr olan müşkilât hasebiyle *Hürriyet* matbaasının teşkîl ve tanzîmi bir vakitten beri ukde-i te‘hire düçâr olduğuna ve gazetemizin beher elli nüshası bir cilt i‘tibâr olunarak yüzüncü numero dahi takarrüb ettiğine ve gazetenin hacm-i hâzırı matvilât mebâhis dercine müsâ‘id olmamasından İstanbul’dan ve taşralardan görülmekte olan muharrerât bilzarûre aynıyla basılamayıp bundan dolayı muharrerât-ı mezkûreyi irsâl edenler münkesir olmakta olduğuna ve kıt‘ası tebdîl olunmuş olsa teclîd edenlerin takımları bozulacağına mebni bi-lütfullahi te‘âla cild-i sâni rehin-i hüsn-i hitâm oldukça (*Hürriyet*) gazetesi hatme-i kelâm ile onun yerine diğere nam ve kıt‘ada bir âhar gazete çıkarılmasına ve *Hürriyet* gazetesine hissedâr bulunanlardan o vakte değin

müddetleri münkazı olmayanlara müddetlerinin hitâmına kadar mezkûr yeni gazeteden bi'l-irsâl ta'vîzine karar verilmiştir. Ancak İstanbul'da Bâb-ı Zabtiye Hürriyet nüshalarını akçe ile satın alarak tedâvülden men' için bakmakta olduğu cümle tahkikâtdan olup çıkarılacak gazete ise devlet ve milletce birçok mevâdd-ı mühimmeyi câmi' olacağından zabtiyyenin pençe-i zulmüne düşmemesi için nüshaları yalnız hisse-dârân adedince basılarak bunlarla matbaa sermâyesi için tevkîf olunacak mikdar-ı mu'ayyenden ziyade nüsha basılacağından buna hissedâr olmak isteyenler bedelât-ı nakdiyeyi ileride gazetenin zuhûrunda beyân olunacak sûretle göndermek üzere şu bir ve nihayet iki mâh zarfında zîrde muharrer olan mahalde kâin *Hürriyet* idâresine beyân-ı keyfiyet yani kimin ismine ve ne tarîk ile irsâl olunması lazım geleceğinin tafsilen iş'ârına müsâraat eylemeleri ve *Hürriyet* gazetesinin cild u sanisi zîrde muharrer fiyat ile atılmakta olduğundan istek edenler bedelâtını nakden veyahut Fransız posta yolu olarak mektuba leffen irsâl ve nasıl gönderilirse eminen kendilerine vâsıl olacağını dahi iş'âr eyledikleri halde istenildiği miktar gönderileceğini ve mukaddimce *Hürriyet* matbaasında hurûfât ile dikkat ile tab' edilmiş olan Reşid Paşa Layihası'ndan daha bir miktarı mevcut olduğundan ve Ziya Bey'in mukaddema İstanbul'da matbu' olan (*Terci'-i bend*) meşhuru ile bu kere tanzim eylediği (terkib-i bend) bir yerde ve nazım-ı mumâileyhin resmi dahi birlikte ve kendi hattıyla muharrer olarak bu kere (fotolitograf) ile bastırılıp mîr-i mûmâileyh tarafından *Hürriyet* matbaasına i'ânete terk olduğundan birer nüshası hissedârâna meccânen gönderildiği ilan olunur.

Frank

50	birinciden ellinci nüshaya kadar takım
5	bunların memâlik-i Türkiye'ye nakli için posta ücreti takriben
50	elli birinciden yüzüncü nüshaya kadar takım
5	posta ücreti
100	birinciden yüzüncü nüshaya kadar takım
10	Posta ücreti

2 Reşid Paşa Layihası posta ücretiyle beraber

5 Ziya Bey'in *Terci'-i Bend* ve *Terkib-i Bend*'i posta ücretiyle beraber

Gönderilecek mektub çifte zarf derûnuna konulup üzeri şu vechile yazılacaktır.

Mr. L. Pasarin; 14, Carraterie, (Svisse) Geneve

‘Ârif

NO 98 HÜRRİYET 1285

Numara: 98 6 Rebülevvel Sene: 1287 6 Haziran

(İMTİYÂZÂT-I ECNEBİYYE)

Ma'lûm olduğu üzere Devlet-i Osmaniye'nin Avrupa Devletleri'yle mu'âhede akdine şürû'î İstanbul'un pâ-yı taht-ı saltanat eylediği tarihten sonra olup bu asırlarda ise def'i ağyâr ve istihsâl-ı esbâb-ı istikrâr için Devlet-i Âliyye'nin umum-ı himmet ve nazarı cânib-i cihât ve fütühâta münhasır olmakla, akdolunan mu'âhadelerde gerek gurûr-ı fütühâtdan münba'is bir nev'-i semâhat ve fütüvvet ve gerek fûnûn-ı siyâsiyede mu'âhedelerinden ziyade cehâlet eseri olarak bir takım şerâit-i muzırta dercinde müsâmaha gösterilmesi ve sonraları kuvvet-i devlete ârız olan noksan sebebiyle mağlûbâne akdolunan musâlahalarda bu şartların derece derece ağırlaştırılmasına dahi muvâfakat edilmesi üzerine yirmi otuz seneden beri Bâbiâlî dahi Avrupalılara hoş görünmek modasını iltizâm ile sefâretlerin ve tercümânların iltimâsları üzerine müste'menler hakkında birçok imtiyâzât-ı mahsûsa ihsân eylemekle hâl bir dereceye vardı ki ecnebiler bizim memleketimizde bize hâkim ve biz onlara mahkûm olmak şivesiyle meydana geldi. İmtiyâzât sebebiyle ecnebiler bizden az gümrük verdiğinden ve hükümetimizin zulmüne hiç uğramadıktan başka her yüzden teshilât ve mu'âvenet gördüklerinden ve mehâkim-i nizâmiyede kânûn-ı adâlet sefâret tercümânlarının emr ve nehyinden ibâret olup yerliden biriyle bir davaları zuhûr etse haklı haksız dâima kazandıklarından ve bizim tüccârımızdan birisinin devlet zimmetinde alacağı olsa Sadrazam mâliyye nâzırına bin arzuhaller vererek mâliyye ve ahkâm meclislerinde binlerce sürüm sürüm sürünerek alacağı paranın fâizi altında ezildiği halde ecnebiler alacaklarını günü gününde veyahud mürûr eden müddetin günü ve saaati üzerine fâizini senede rabt ile yine müddetinde nakden istihsâl ettiklerinden işte hamdolsun bizde ne tüccâr ve ne de ticâret kalmadı. Bütün ecnebiler ellerine geçti. Zanâ'at dahi son nefesini çekti. Tebamızdan olan tüccâr ve erbâb-ı sanâyi'battılar. Batmayanlar himâyet-i ecnebiye girip yakalarını kurtardılar. Memâlikimiz harab ve perişan oldu. Ahâlimizde can u mal kalmadı. Mâliye hazinesi her sene iki buçuk milyon vâridâtını yedikden sonra bir milyon kese akçeden ziyade hâriçden borç etmeyince geçinememek derecesine geldi. Erbâb-ı maaş ve vezâif-i mahsûsâtını vaktiyle alamadığından borçlarını veremez oldular. Halk bataklık oldu. İ'tisâf iflâsa çıktı. Nice ehl-i ırz familyaların namusu

bozuldu. Fakat bunlara mukâbil kendi memleketlerinde geçinemeyip bir parasız bizim memâlikimize gelen ecnebler milyonlara mâlik oldular.

İstanbul'daki sefâretleri, devletin her işine müdâhale ederler. Tercümânlar ise vükelâ-yı devletin ilâhî makâmında umûr-ı câriyede nüfûzlarını yürütürler. Taşradaki konsoloslar me'mûriyetin birinci âmirleri gibi istediklerini yaptırırlar. Her konsoloshane bir mahkeme olup her mahkeme bir başka kânûn ile hükmeder.

İşte bu imtiyâzât sayesinde biz şu hallere ecnebler dahi şu derecelere gelmiş iken ve dünya yüzünde bulunan hükümetlerin hiç birinde bunun emsâli görülmediği ve husûsan Avrupa'nın muvâzenesiçün Devlet-i Âliyye'nin bekâsı bahsinde düvel-i mu'azzama-i erba'anın asla ihtilâfı olmadığı ve her gün icrâ-yı ıslâhât için Bâbîâlî'yi sıkıştırdıkları halde koca Bâbîâlî bir kere de şu imtiyâzât meselesini meydana koyup da bir çare bulmağa teşebbüs göstermedi.

Yahut sözün doğrusu bu teşebbüsü sonradan etti ise de bir fâideyi müntic olmadı. Zira umûr-ı malûmedendir ki geçenlerde hükümet-i Mısıryye başlı başına bu mesele üzerine Avrupa devletleriyle mükâlemeye girişip ezcümle mehâkimin ta'addüdü sebebiyle gerek yerliler ve gerek ecnebler hakkında husûle gelen fenâlıkları ibrâz ile bu imtiyâzâtın lağvı suretine bazı devletlerin muvâfakatlerini istihsâl eyledi. Bu muvaffakiyyet Bâbîâlî'nin kibr ü azimetine dokunup hasedinden idare-i Mısırye'yi tahti'e etti. Devletlere protestolar gönderdi. Sonra da kendisi ketm-i mahcûbiyet için bu imtiyâzâtın lağvını geçen bi'z-zât birer takrîr-i resmi dahi yazdı. Şu kadar ki düvel-i mu'azzama tarafından Bâbîâlî'nin takrîrine cevab-ı red verildi. Fakat hükümet-i Mısırye'nin mesulüne muvâfakat gösterildi. Yani hükümet-i Mısıryye dâhilinde imtiyâzât-ı ecnebiyye lağv olundu, kalktı. Memâlik-i Devlet-i Âliyye de ibkâ eyledi. Hatta Fransa millet meclisi a'zâsından bir zât bunun sır ve hikmetini hâriciye vekîlinden sual ettikte (ecneblerin hukûkunu te'mîn ve muhâfaza için idâre-i Mısırye Bâbîâlî'den ziyade mahall-i emniyetlidir. Hem de lağv-ı imtiyâzât ile teşkîli mukarrer olan mahkeme-i hukûkiye için irâde-i şahaneye müracaat olunacağından Devlet-i Âliyye'nin Mısır ile olan münasebeti dahi vikâye olunacaktır.) cevabını aldı. Yani Bâbîâlî de sandeli-nişîn (innâ rabbikümü'l-a'la) olan zevâtın sermâye-i iftihârları olan Avrupa'daki haysiyet ve nüfûzları bundan da anlaşıldı. Zira Nubar Paşa, Âli Paşa'ya galebe etti.

Ama hâriciye vekîlinin (ecnebilerin hukûkunu te'mîn ve muhâfaza için idâre-i Mısıryye Bâbîâlî'den ziyade mahall-i emniyettedir.) demesi vâkı'a muvâfık olup olmadığı bahsine geldiğimiz de bunun böyle olduğunu isbât için âsâr-ı aliyyeden büyük delil olamaz. Filhakîka idâre-i Mısıryye'nin arzu olunan dereceye gelmesi için daha çok himmet ve zaman ister. Fi'l-vâkı' Bâbîâlî idâresinde mahall-i ta'rîz olan nekâyısın bir takımı orada da hâlâ mevcuttur. Lakin bunlarla beraber hükümet-i Mısıryye bir zamanda resmen yalan söyleyip Avrupa'yı aldatmadı. Meselâ, tanzîmât-ı Mülkiye için hâriciyeden sermayeye lüzûm var diyerek istikrâzlar yaptı. Fakat tanzîmât-ı mülkiyeden asâr-ı fiiliye dahi gösterdi. Bâbîâlî ise her istikrâzında şöyle tanzîmât böyle ıslâhât yapacağız diye bin türülü esbâb-ı ma'kûle beyân etti. Lakin paraları aldığıyla yağmaya sefâhate dalıp dediği şeylerden hiçbirini meydana koymadı. Islâhât namıyla meydana koyduğu şeylerin tahribât olduğu az zamanda tebeyyün etti. Avrupalılar eğerçi suret-i resmiyede bu derece kizb ve dürûğ olunacağını bu zamanda tasavvur edemezlerse de bin defa suret-i kat'iyede te'mîn olduğu halde bin defa aslı çıkmayan ahvâli idrâk etmeyecek kadar da gerçekten deli olmadıklarından artık Bâbîâlî'nin te'mînâtına inanmaz oldular.

Ve muahharen alınan haberlere göre, geçenlerde Rumeli demiryolu'nun müte'ahhid-i resmisi olan ma'hûd (Hirsh) Paris'de kumpanya teşkiliyle hisseler küşâdı için mezûniyet talep ettikte Fransa Devleti'nin resmen reddetmesi dahi çünkü şimdiye kadar beş on defa demiryolu yapılacak diyerek mukâvele senetleri yapıp nihâyetinde meydana bir şey çıkmadığından bu demiryolu yapılmasının dahi aslı olmayıp fakat bu zemin-i işe parmak sokan bir kaç şahsın bir kaç milyon paralar kapması içten kurulmuş bir tuzak olduğuna zehâbdan nâşi olduğu anlaşıldı.

Hulâsa-i kelâm işbu imtiyâzât-ı ecnebiyyenin bize ettiği mazarratların ta'dâd-ı envâ'î kâbil olmayıp o tafsîlâta girişilecek olsa bu mecellenin tamamı olmayacağından Bâbîâlî şimdiye dek tuttuğu meslek ve dürûğkârı ve rezâletten artık utanıp ıslâh-ı hâl ile Avrupa'ya emniyet mi verecek. Yahud Avrupa devletleri için Devlet-i Âliyye'nin lüzûm-ı vücudu sahîh ise bunlar bilittifâk bizim ahvâl-i sahîhamızı tahkîk ile insâf edip kendileri mi kaldıracak? Velhâsıl nasıl olacak olsa da şu belâ olsun üzerimizden kalksa arzusuyla iktifâ ve bu arzuların bir de üçüncü ve en mümkün ve esheli olup o dahi şu devleti şu hali izmihlâle getiren idâre-i hazîrâyı kim

muhâfazada ısrâr ediyorsa onun def'i mecbûriyetden ibâret ise de Sultan Abdülaziz de bu gaflet uykusu ve İstanbul halkında bu maaş hırsı ve bu zabtiyye korkusu var iken bu çare-i ma'kûlu tasavvurdan onunki iki arzu-yı muhâli temeni evlâ olacağından yalnız dünümüzü ve bizi bu hallere getürmeye sebep olanların kudret-i cenâb-ı kâdir- kayyum ile def-i vücutlarına hulûs-ı kalb ile dua ederiz.

(Safer 27 tarihiyle İstanbul'dan Mektup)

İran şahı meşâhid-i mübârekeyi ziyâret vesilesiyle Bağdat'a geliyor. Buradan mihmândârlar ve hediyeler götürülüyor. Hediyelerin bahâsı ve mihmândârların maaşı ve harcırahları için yüz yirmi bin lira kadar şimdilik bir istikrâzcık yapılacak. Bağdat valisi Midhat Paşa'nın Şat nehrinde işlemek üzere Avrupa'da yaptırmış olduğu (Bâbil) ismindeki vapur ne içinse bir vakitten beri buraya celb edilip durmakta idi. Bu eşyâ-yı mezkûr vapuru Süveyş Cedveli tarikiyle Bağdat'a götürülüyor. Artık Bağdadca olunacak masraf bilinemez. Lakin bu meselede dikkat olunacak şurasıdır ki geçenlerde bazı aşayir-i vahşiye Bağdat toprağında ber-mu'tâd-ı icra-yı fesâdâta kıyâm ettiklerinde Midhat Paşa kuvve-i askeriye ile bunların te'diblerine teşebbüs edip henüz hat ve hattı tayin olunmayan bazı mahallere kadar takib etmiş olduğundan tecâvüz-i hudûd bahanesiyle İstanbul'daki sefâret-i İraniye Bâbiâli'yi resmen protesto etti. Düvel-i muazzamanın vesâtet-i dostaneleriyle bu işin rü'yeti için sâir devletler dahi müracaat eyledi. Ve İranın bu hareketinde Rusya'nın parmağı olduğu dahi anlaşılmıştı. Lakin henüz mes'ele hal ve tesviye olunmadı. Şimdi şah hazretlerinin ziyareti için Bağdata azîmeti ve güya Bağdat'ın fethine gelir gibi ma'yyetinde on iki bin adam getirmesine mani gösterir.

Memleketeyn ve Sırp taraflarını fenâ halde söylüyorlar. Rusya'nın Besârâbya üzerinde cem'-i asker ettiği dahi işitiliyor. Lakin bunlara dair şimdilik ma'lûmât sahîham yoktur. İleride tafsîlen yazarım.

Zavallı Şirvânizâde... Ne Padişahın hüsn-i teveccühü ne de kendisinin tenzilât-ı müsta'fiyânesi bî-çâreyi Âli Paşa'nın pençe-i gazab ve keyfinden kurtaramadı. Zira bu defaki tahkîkâtıma göre (sefine-i devletin kapudan-ı şevket-nişânı ve yed-i mü'eyyed-i hilâfetin bayâğı bir musanna' ve mükemmel kible-nümâsı) olan sadrazam ve Ata Bey-i efham hazretleri bir ipte iki canbaz oynamaz meselini kat'iyyen ortaya koyup bir vilâyet valiliğiyle def'inde ısrâr buyurmuş.

Ve idâre-i seniyyenin hâmil ve kâili hükmünde olan kurenâ-yı mülükâneden dahi va'ad-i muvâfakat almış olduğundan yakında iktizâsı mevki'-i icrâyâ gelecektir. Bazı muhakkiklerin rivâyetlerine bakılırsa bu kabâhat yalnız Şirvânizâde'nin başına koymayıp mâliyye nâzırı Sadık Paşa dahi onun ardı sıra tası tarağı toplayacak imiş. Bu gürültüden Şeyhülislam ile Zabtiyye Müşiri dahi hisseyâb-ı te'sir olacakları bazı kıraatden istidlâl olunmakda ise de bunlar öyle taraf tutar hukûk tanır sâhib re'y ve sebât adamlardan olmadıklarından şayet bir yolunu bulup Şirvânî ile iyi görüşmelerinden dolayı zihin-i âlide müsteneffir olan kabahatlerini 'affettirmeleri dahi melhûzdur. İstanbul'un ahvâl-i dâhiliyesine dair bazı şeyler yazmak istedimse de posta günü olduğundan vakit kalmadı. İnşallah gelecek haftaya yetiştiririm.

(İlan)

Avrupa'da Türkçe bilir mürettib tedârikinde derkâr olan müşkilat hasebiyle Hürriyet matbaasının teşkîl ve tanzîmi bir vakitten beri ukde-i te'hire düçar olduğuna ve gazetemizin beher elli nüshası bir cilt i'tibâr olunarak yüzüncü numro dahi takarrüb ettiğine ve gazetenin hacm-i hazırı matûlât-ı mübâhis dercine müsaid olmamasından İstanbul'dan ve taşralardan gönderilmekte olan muharrerât bi'z-zarûre aynıyla basılamayıp bundan dolayı muharrerât-ı mezkûreyi irsâl edenler münkesir olmakta olduğuna ve kıt'ası tebdîl olunmuş olsa teclîd edenlerin takımları bozulacağına mebni bi-lütfulahi te'âla cild-i sâni rehin-i hüsn-i hitâm oldukta (*Hürriyet*) gazetesi hatm-i kelâm ile onun yerine diğere nam ve kıt'ada bir âhar gazete çıkarılmasına ve *Hürriyet* gazetesine hissedâr bulunanlardan o vakte değin müddetleri münkazı olmayanlara müddetlerinin hitâmına kadar mezkûr yeni gazeteden bilirsâl ta'vîzine karar verilmiştir. Ancak İstanbul'da Bâb-ı Zabtiye *Hürriyet* nüshalarını akçe ile satın alarak tedâvülde men' için yakmakta olduğu cümle tahkikâtdan olup çıkarılacak gazete ise devlet ve milletçe birçok mevâdd-ı mühimmeyi câmi' olacağından zabtiyyenin pençe-i zulmüne düşmemesi için nüshaları yalnız hissedârân adedince basılarak bunlarla matbaa sermayesi için tevkîf olunacak miktar-ı muayyenden ziyade nüsha basılacağından buna hissedâr olmak isteyenler bedelât-ı nakdiyeyi ileride gazetenin zuhûrunda beyân olunacak suretle göndermek üzere şu bir ve nihâyet iki mâh zarfında zîrde muharrer olan mahalde kâin *Hürriyet* idâresine beyân-ı keyfiyet yani kimin ismine ve ne tarîk ile irsâl

olunması lâzım geleceğinin tafsilen iş'ârına müsâraat eylemeleri ve Hürriyet gazetesinin cild-i evvel ve sânisî zîrde muharrer fiyat ile satılmakta olduğundan istek idenler bedelâtını nakden veyahud Fransız posta yolu olarak mektuba leffen irsâl ve nasıl gönderilirse eminen kendilerine vâsıl olacağını dahi iş'âr eyledikleri halde istenildiği mikdar gönderileceğini ve mukaddimce *Hürriyet* matbaasında hurûfât dikkat ile tab' edilmiş olan Reşid Paşa Layihası'ndan daha bir miktarı mevcut olduğundan ve Ziya Bey'in mukaddema İstanbul'da matbu' olan (*Terci'-i bend*) meşhûru ile bu kere nazmeylediği (*terkîb-i bend*) bir yerde ve nâzım-ı mûmâileyhin resmi dahi birlikte ve kendi hattıyla muharrer olarak bu kere (fotolitograf) ile bastırılıp mîr-i mûmâileyh tarafından birer nüshası hissedârâna meccânen gönderildiği ve bakiyyesi mezkûr lahiye ile beraber fiyat-ı mukarreresi ile satılmakta olduğu ilan olunur.

Frank

50	Birinciden ellinci nüshaya kadar takım
5	Bunların memâlik-i Türkiye'ye nakli için posta ücreti takriben
50	Elli birinciden yüzüncü nüshaya kadar takım
5	Posta ücreti
100	Birinciden yüzüncü nüshaya kadar takım
10	Posta ücreti
2	<i>Reşid Paşa Layihası</i> posta ücretiyle beraber
5	Ziya Bey'in <i>Terci'-i Bend</i> ve <i>Terkîb-i Bend</i> 'i posta ücretiyle beraber

Gönderilecek mektup çifte zarf derûnuna konulup üzeri şu vechle yazılacaktır.

Mr. L. Pasarin; 14, Carraterie, (Svisse) Geneve

'Ârif.

NO 99 HÜRRİYET 1285

Numara: 99 14 Rebiülevvel Sene: 1287 14 Haziran

(İDÂRE-İ CUMHÛRİYYE İLE HÜKÛMET-İ ŞAHSİYENİN FARKI)

İdâre-i cumhûriyyede pâdişâh imparator sadrazam hâriciye nâzırı falan yoktur memleketin pâdişâhı imparatoru kralı sadrazamı hep ahâli-i memlekettir.

İdâre-i cumhûriyyede bir nice milyon halk birkaç şahıs menfa'at-perestin hüküm ve keyfiyetine esîr olmayıp bâ y u gedâ herkes hukûk-ı hürriyetini muhâfazada azâdedir

İdâre-i cumhûriyyede kur'a ve cebr ve zulm ile asker yazmak ve nice yüz bin kişi dâr u diyârından ve kesb ü kârundan mehcûr edip kışlalarda çürütmek usûlu yoktur. Zîrâ memleket herkesin olduğu ve herkes malının tasallut-ı a'zâdan vikâyesine bezl-i makdûr etmek umûr-ı tabî'iyeden bulunduğu cihetle küçük büyük herkes askerdir hîn-i iktizâda silâhını kapan koşar buna mebnî İsviçre cumhûru bir iki milyon nüfûsdan ibâret iken bu gün kendisine hâricden taarruz edilse birkaç yüz bin asker sevke muktedirdir ve bu sebeptendir ki İsviçre idâresi civârındaki devletlerin tasallutundan emindir.

İdâre-i cumhûriyyede tersâneye lüzûmu olan kereste ve halat için ahâli angarya kullanılamaz eğer idâreye kereste ve halat lâzım ise parasını verir ahâliden satın alır.

İdâre-i cumhûriyyede gazeteler hükûmete müdâhene etmeye borçlu olmayıp hükûm-i kanûn dâiresinde her türlü taarruza me'zûndurlar binâenaleyh idârenin en küçük bir kusûrunu dev aynasıyla görür gibi buyurup kıyâmetler koparırlar.

İdâre-i cumhûriyyede bir millet meclisi olur bunun a'zâsını ahâli intihâb eder yani ahâlinin en hamiyetli ve ma'lûmâtlı olanları seçilip bir müddet mu'ayyene için azâ nasbedilir ve yine ahâliden hamiyet ve ma'lûmâtta ser-firâz-ı akrân olan bir zât dahi yine muvakkaten bu meclisin riyâsetine intihâb olunur.

İdâriye-i cumhûriyyede her şahıs hukûk-ı medeniyyesince ne kadar hür ve azâde ise kânûn-ı mevzû'a itâatde o kadar esîr ve fermân-pezirdirler kânûn-ı usûl ve ahlâk-ı milliyeye ve iktizâ-yı mevki'-i memlekete göre mezkûr millet meclisinin

ekseriyet arâsı üzere tanzîm ve te'sîs olunmuş ahkâm ve nizâmâtdır kâffe-i mu'âmelât bu kânûna merbût olmakla mezkûr meclis onun hâfız ve nigezbânı ve re'isi dahi alet-i icrâsıdır azâ-yı meclisin ahâlî-i sâireden imtiyâzı muttasıf oldukları hamâil-i hamiyet ve dirâyet ile mazhar-ı intihâb olmak şerefinden ve re'isin şerefi dahi bir müddet muvakkate için mevki'-i riyâseti intihâb ile ihrâza muvaffak olmasından ibâret olup sâ'ir emvâlde ahâlî-i sâ'ire-i âdiyeden aslâ fark ve imtiyâzları yoktur. Bunlar aylık yıllık rütbe nişân için azâ ve re'is olmadıklarından hiçbirisi ahardan ihtirâz etmez re'is ve azâ herkes gibi tevzî' olunan vergiden hisselerini verirler. Bunların faytonları yâverleri çavuşları sırmalı cicili uniformaları sarayları köşkleri yoktur ve hiçbirinde me'mûriyetleri üzerinden zengin olmak para kazanmak kusuru olamaz mahkemeler ise büsbütün birer hükûmet-i müstakile olup her biri kânûn-ı mevzû' üzere icrâ-yı ahkâm eder ne millet meclisinin ne re'isinin aslâ müdâhaleye salâhiyetleri yokdur velhâsıl re'is ve azâ ve ahâr nâs herkes bir kânûnunun (...) beste-i hükmü olmakla kimsenin bu dâ'ireden Bir hatve hârice çıkmak ihtimâli olamaz bu sebebe mebnî idâre-i cumhûriyyede vükelâ entrikaları aslâ yürüyemez

Ama hükûmet-i şahsiyeler tamâmıyla bu idârenin hilâfına olup onlarda pâdişâh veya imparator nâmlarıyla umûm-ı idârenin dizginini eline almış birer adam bulunur

Yahûd onların vükelâsı ve müsteşârları unvânıyla bazı şahıslar idârenin başına geçerler gûyâ memleket bunların ecdâdından mevrûz çiftlik ve ahâlî dahi çiftlikteki damızlık gibi milyon milyon halkı çalıştırırlar soyarlar ellerindekini alırlar kendi safâhatlerine sarfederler

Hükûmet-i şahsiyede işin başında bulunan kim ise istediğini yapar istediğini cennete istemediğini cehenneme koyar himâyet ettiği eşhâsdan biri müttehem olsa pençe-i kânûndan kurtarır mahkemede haksız bir iş olsa haklı çıkarır adâvet ettiği bir adamı kat'ân töhmeti yok iken habs ve nefy eder medâr-ı ta'ayyüşünü ihlâl ile zarûret ve sefâlet çektirir kimse sesini çıkaramaz.

Hükûmet-i şahsiyedeki gazeteler evliyâ-yı umurun dalkavukluğuyla geçinirler hükûmet bir fenâ işte de bulunsa yine medh ü senâsını göklere çıkarırlar yapılan

fenâlığı iyilik şeklinde göstermeye çalışırlar zîrâ asıl maksatları vatana ve millete hizmet olmayıp para kazanmaktır ve para kazanmanın yolu da böyle olur.

Hükûmet-i şahsiyenin en kötüsü İran ondan sonra bizim şimdiki Babîâlî badehu Rusya ve İtalya ve Avusturya ve Prusya ve Fransa ve İngiltere devletleridir. İngiltere Devleti bu idârelerin en ehven-i şerri iken orada dahi kânûn bazı kere vükelânın menâfî-i mahsûsası için fedâ olunur husûsen İngilizler her kavimden ziyâde menfaatperest ve hod-pesend ve mâ'il-i tahakküm olmalarıyla kaz gelen yerden tavuk esirgenmez misline ri'âyetle her ne zaman bir yerin fazla bir fâ'ide hissetseler artık kânûn-ı hakkâniyyet gibi şeylere bakmayıp o menfa'at uğurunda vazîfe-i insâniyeti bile fedâ ederler.

İşbu İki Nev' İdârenin Farkını (*Hürriyet*) Gazetesi

Dört mâh zarfında nefsinde tecrübe etti bundan dört mâh mukaddem Âli Paşa'nın her ne türlü itmâ'ına mebnî ise İngiltere vükelâsı memleketin kânûnunu ayak altına alıp Âli Paşa'yı hoşnud etmek için *Hürriyet*'in matbaasını zulm ile ihlâl etti. Âli Paşa hazretleri hâmil olduğu hukûk-ı devletden bir takımını fedâ ederek icrâ-yı nefsâniyet etmeyi her yerde cereyân eder bir politika sanıp bu kere dahi hürriyetin men'-i tab' ve neşri için Fransa sefâreti vâsıtasıyla İsviçre cumhûruna mürâca'at eyledi. Lâkin idâre-i cumhûriyyede herkes hür ve azâde olduğu gibi matbû'ât nizâmı dahi derece-i nihâyede vâsi'dir herkes istediği gibi gazete çıkarır onu idâre men' edemez cevâbını aldı koca diplomat politika fenninde yegâne dehrim deyü kerret kerret (...) iken Cenova Cumhûrunun kavâninden asla haberi olmamakla orada da bir Lord Klarandon vardır ben Devlet-i Âliyye hukûkunu fedâ ederim o da bilmukâbele bana müsâid bulunur za'ammıyla görülmeden saldırdı lakin dişleri et yerine taşta rast geldi artık bu şamarın üzerine (zafernâme)deki (hangi hengâmeye girerse muzaffer oldu değmedi arızına ...) beytinin hükmü kalır mı şâ'ir Mahir Fazıl Paşa ile Hayri Efendi'den sormalıdır

Şu münâsebetle geçen gün re'is-i cumhûr ile mülâkât olundu odasının tezyînâtı dört beş müsîn kâbili ve hasır sandelye ile bir tahta terpeze ve bir yazıhânedan ve elbisesi tozlu bir setri ve âdî bir pantolon ve yelek ile bir hasır şapkadan ibâret idi kapısının önünde perdecî uşak çavuş gibi kimse olmadığından herkes yanına gelip bî-perdâ işini söylediği ve her gelenin gûyâ eski dostu imiş gibi

el uzatıp hâl ve hâtırını ve işini uzun uzun sorduktan sonra söyleteni iş olacak şey ise derhâl îcâbını söyleyip olmayacak ise hükm-i kânûnî biletrâf tefhîm ile nâzikâne i'tizâr ettiği nazar-ı hayretle görülerek ve bir de o esnâda bizim Sadrazam Hazretlerinin Bâbîâlîdeki etvâr-ı azimet-şi'ârı hatıra gelerek oradaki fark-ı fâhişi mûcib biht ve istiğrâb oldu.

Lakin bununla berâber bir büyük şübhe de hallolundu

Çünkü mukaddemâ Paris ve Londra'da bulunduğumuz o anda sokaklarda dilenci ile zabtiyeden geçilmez iken buraya geleli üç dört mâhdır değil zabtiye ve dilenci esnâfdan ve hamâl makûlelerinden bile hâlinden şikâyet eden bir kimseye tesâdüf etmediğimizden gâyet ta'accüb etmiş ve fakat sebep ve hikmetini lâyıkıyla anlayamamış idik işte şübhe-i mezkûrda hallolundu

Zîrâ bir idâre ki ahâliye peder-i müşfik gibi muâmele eder ve onda kânûn karşısında büyük küçük yerli ecnebî fark olunmaz herkes dâ'ire-i vazîfesini tanır her mazlûm zâlimden hakkını alabilir. Hiçbir zâlim mücâzâtsiz zulm edemez hatır gönül rütbe-i me'mûriyyet için vazîfe-i adl ve hakkâniyyet ayakaltında çekinmez elbette orada fakr u ihtiyâc barınamaz ve öyle bir memleketde zabtiyenin hiç lüzûmu olamaz

Bundan zâhir olur ki bir hükûmetin idâresi âdil midir ve ahâlisi bahtiyâr mıdır değil midir derhâl anlaşılacak murâd olunursa onun memleketine girildiği gün sokaklarına dikkat etmeli eğer dilenci ve zabtiye çok ise idârenin zulmüne ve ahâlînin makhûriyetine bilâ tereddüd hükmetmeli ve böyle değil ise aksini mukarrer bilmeli ya bizim İstanbul'a bir ecnebî girdikte bu iki hâlin hangisine hükmeder...

(Rebiülevvel 7 Târihiyle İstanbul'dan Mektûp)

İstanbul'un ahvâline dâir bazı havâdis yazacağımı geçen haftaki mektûbunda beyân etmiştim. Burada hükûmetin başlıca meşgûliyeti sokakları yıkmak halkı mutazarrır etmektir vâkıa bunların bir takımı her türlü fedâkârlık ihtiyâr olunarak tesviye edilmeye şiddetle muhtâç idi. Lakin bir takımı da mücerred intizâm maksadıyla yıkıldığından ve halk da ise yapmaya kudret olmadığından mukaddemâ yatıp yapamaz bir yangın iken şimdi bıkip yapamaz birde hükûmet peydâ oldu

İdâre-i hâzıranın hüsn-i asârından müstefîd olmak hiçbir sınıf yok ise de acize-i esnâfin hâli cümleden ziyâde acınacak derecededir geçen gün Uzun Çarşıdan

geçerken kadîm ahabâbımdan bir imâmeciye uğradım esnâ-yı sohbetde çarşının üstündeki camlı kemer harâb olduğundan bunun tamirine esnafça niçin himmet olunmadığını sualimde biçâre ihtiyar ciğerden bir ah çekip efendi çarşı esnafın malı değil ki kemerini düşünsün şu gördüğün dükkanların cümlesi sarrafların üstünde istiğlâldir ve bizim bu günde bulduğumuz etmek parası işte o borç iledir esnaf bitti mahvoldu cevabını verdi ve ak sakalından aşağı gözlerinin yaşı dökülmeye başladı. Bana dahi bir fenalık gelip Allâh'a ismarladık diyerek kaldım savaştım.

Bunlar böyle ise de evliyâ-yı umûr hazerâtı İzzeddin Efendi'nin hitân cem'iyeti tedâbiriyle iştigâl buyuruyorlar mesmû'âta göre bu cem'iyet önümüzdeki Ağustos'da olacak ve Abdülmecid zamanındaki cemiyetleri kat kat bastıracaktı bunda kimsenin şübhesi yoktur. Zîrâ o zamanlar hazîne muzâyaka vardı şimdi ise sâye-i asâyîş-vâyede hazîne leb-â-leb memlûdur artık bu altınları paslandırmaktan ise böyle bir emr-i hayra sarfetmek elbette daha ma'kûl görünür ve minelgarâib hani bundan akdem sadrâzam ve aşâyık-ı? efham Âli Paşa-yı muhterem hazretlerinin Girit'e azîmetlerinde yaveri-i tevfiğ-bârî ve tevcihât-ı muvaffakiyet ayât-ı cenâb-ı şehriyâri asâr-ı celîlesinden olarak nâ'il oldukları fütühât-ı celîle ve ıslahat-ı cemîle için Bosnalı Fazıl Paşa hazretleri (Zafernâme) isminde bir kaside-i kazîde inşâdıyla

neşrine himmet ve karantina kitâbetinden mütekâ'id şâir mücahid (Hayri?) Efendi dahi o manzûme-i belîgayı tahmîs ile isbât-ı müddeâ-yı kemâl ve husûsiyet etmekle bunların nesih matbûası kıtlık zamanında ekmek yağması gibi birçok dikkatler elden ele dolaşmış gezmiş idi. Zabtiye Müşiri Hüsnü Paşa hazretlerinin Türkçe eş'âr şerhinde mahâret-i müsellemesi ve hâkpâ-yı ikbâl-fermâ-yı hazret-i sadr-ı azamîye intisâb ve ihtisâs ile ubûdiyet-i sahîhası cihetiyle mezkûr kasîde ile tahmîsinin üzerine bir şerh-i nefis kaleme almakta olduğu bir vakitten beri mesmû'um olduğundan bunun bir nüshasını hırz-ı pazu-yı dil-i müştâk etmek için (silik) etmekte idim lakin müşîr-i müşâruüileyhin meşâgil-i (silik) eser-i mu'teber-i mezkûrun sür'ât-i ikmâli için (silik)) meydan bırakmadıklarından şimdiye kadar (silik) afitâb-ı kemâlât ve ma'ârif zîr-i sehâb-ı ihticâbda? süvâri ve münhasıf iken bi-hamdillâhi te'âlâ bu kere itmâmı ser-gerde-i cenâb-ı muvaffakü'l-umûr ve müsveddesinden tebyîz edilen iki nüshasından birinin bilhassa? istinsâhıyla çeşm-i arzû-i pür-nûr oldu Ancak tahkîkât-ı âcizâneme göre müşîr-i mûmâ-ileyh bu eser-i

celîli mücerred velini‘metine arz-ı ihlâs için yazdığı ve meftûr oldukları hürriyet-i dervişâneleri icâbınca tab‘ ve neşrine rağbet buyurmayıp yalnız nüsha-i asliyenin kütübhâne-i devletlerinde marifetiyle iktifâ buyuracakları anlaşılmağla ve mezbûr eser ise ulûm-ı âliyye ve ilâhiyyenin ve husûsen asrımızda? cereyân etmiş bir çok ahvâl-i hafîyyenin tahkikatından bahs edüb âdetâ bir kütübhâne-i ulûm ve belki bir târih-i sahîh denilmeğe şâyân olmağla bundan umûr-ı (silik) istifâdesi çâresini kendi kendime pek çok düşündüm nihâyet İstanbul'da tab‘ı hem müşkül ve hem de pahalı olacağından bunun hürriyet matba‘asında tab‘ı sûreti hâtırına geldi mezkûr müşhayı bir seneye tevdi‘en hemen gönderdim lede‘l-mütâlâ‘a serîân tab‘ ve i‘lânı ve fakat nüsha-i mezbûrenin dahi i‘âdesi himmet-i hamîyyet-kârânelerinden muntazırdır.

(Mütâlâa-ı Hürriyet)

Mezkûr şerh bî-nazîr serapa mütâlâ‘a olundu mektûb mezkûr sâhibine hâssaten teşekkür ve iş bu refiülhakîka lisân-ı Osmânî terkîb-i bend tatbîk ve tahrîr olalıdan berü ne bu kaleme ne de bu şîvede bir eser-i pür-hüner henüz âlemde cilveger olduğu ve millet-i güzîde-i Osmâniyenin bundan her vechle istifâde edeceği güneşden izhar olduğu cihetle (silik) tab‘ına ibtidâr olundu ancak bu eser-i bî-mu‘âdil? tahmînen yüz elli sahîfeyi şâmil olmakla bu sene ile naklinde su‘ûbet olacağından hürriyetin hitâmıyla der-dest teşkîl olan gazetenin zuhûru arasında mürûr edecek müddetde hürriyet hissedârânına beher hafta bu kitâptan tab‘ olabilen bir veyâhud iki tertîb gazete sûretinde irsâl ve istediği miktâr dahi mezkûr nüsha ile berâber sâhib-i mektûbun iş‘âr edeceği mahale tisyâr olunacak ve tamam olduk da eczâ olarak matbaamızda fi‘ât-ı mahûsuyla satılacaktır.

(İlan)

Zîrde muharrer olan hürriyet takımları ile risâlele fi'ât-ı mukarrere ile hürriyet matbaasında satılmakta olduklarından istek edenler bedellerini İngiliz veyâ Fransız kâimesi veyâhud Fransız posta pulu olarak mektuba melfûfen gönderdikleri ve kimin ismine gönderileceğini dahi yazdıkları hâlde posta veya sâir sûret ile irsâl olunur.

Frank

50	Birinciden ellinci nüshaya kadar takım
05	Bunların memâlik-i Türkiye'ye nakli için posta ücreti
50	Elli birinciden yüzüncü nüshaya kadar takım
05	Posta ücreti
100	Birinciden yüzüncü nüshaya kadar takım
10	Posta ücreti
02	Reşid Paşa lâyihası posta ücretiyle beraber
05	Ziya Bey'in tercî' ve terkîb-i bendi posta ücretiyle beraber

Gönderilecek mektûp çifte zarf derûnuna konulub üzeri şu vechile yazılacaktır.

NO 100 HÜRRIYET 1285

Numara: 100 22 Rebülevvel Sene: 1287 22 Haziran

(HÂTİME)

(*Hürriyet*) gazetesi bu nüsha ile hatm-i kelâm edeceğinden mutâlaasına râğbet eden zevât-ı hamîyyet-i simâta vedâ' etmezden evvel der-uhde ettiği vazifenin ifâsı emrinde sûret-i hareketi üzerine hülâsa-i mutâla'atını ve bir miktar da ser-güzeştini 'arz ve beyân etmek ister.

Herkesin malûmu olduğu vechile (*Hürriyet*) gazetesi (Yeni Osmanlılar) ünvanını hâiz olan erbâb-ı hamîyetten Avrupa'da bulunan birkaç zâtın himmetleriyle sûret-i pezîr zuhûr olunmuştu. Muktezâ-yı takallüb -i devrân ile bu zâtların bir takımı sonradan tebdîl-i efkâr edip gazeteden ellerini çektiler. Ve yalnız el çekmeye de kanâ'at etmeyip hîn-i tesîste cümlesinin ittifâk ve karârı ile ta'yîn edilen hatt-ı hareketi muahhararen iltizâm ettikleri mesleğe tahvîl etmek ısrarında bulundular. Vakta ki makâsıd-ı asliyede sebât etmek taraftârı olanların metânetlerini gördüler. Nakden mu'âvenet edenler nakidlerini ve kalemle yardım edenler kalemlerini ve dirîğ ettiler. Hîn-i tesîsinde kendileri müşterek iken gazetenin baş düşmanı onlar oldular. Bunun daha garibi odur ki bu zâtlar kendilerini muvaffakiyetlerini mâzilerini müstâkbellerini asla nazâr-ı mütâlaaya almayıp hürriyete ve hürriyeti idâme için sa'y edenlere 'adâvet göstermeyi Babîâlî'ye vesîle-i hulûs ve mahzûziyyet ve bu hulûs kendilerine vesîle-i 'avf ve mağfîret olur zu'munda bulunarak gûnâ-gûn müftereyât ve türrehât neşrinden hayâ etmediler. Âleme karşı bu hareketin irtidâd da görüneceğini ve irtidâd ise kendilerinin mâhiyetlerini meydana koyacağını düşünmediler. Bir taraftan dahi Babîâlî sûrette *Hürriyet*'in neşriyâtına nazar-ı istihkâr ile bakar gibi görüldüğü halde kulağı böyle hak söz işitmeye alışmamış ve gözü bu yolda bir kalem-i hakk-gû görmemiş olduğundan bunun memâlik-i mahrûsede neşr ve tedâvülü âkıbet-i âcze-i ahâlînin gözlerini açacağı ve bir kere ahâlînin gözleri açıldıkta her şeyden evvel kendilerinin buldukları hâl-i felâket iştîmâli görüp nice zamanlardan beri âvihte-i gerden tahammülleri olan boyunduruktan kurtulmak efkârına düşecekleri havfıyla bir zaman gazetenin ecnebi

postalarıyla naklolunmaması için sefâretlere resmen ve mükerreren iltimâslar etti. Ve bu tedbîrin âdem-i kifâyetini görüp bir vakit dahi neşriyâtı menba'ından kurutmak maksadıyla matbaanın perişan olmasına bezl-i makdûr eyledi. Devlet-i Osmâniyye'nin kâffe-i nüfuz kuvveti ve hususiyle hazine-i mâliyesi Bâbîâlî'nin yedd-i gasb ve tasarrufunda olmakla her ne türlü fedakârlık etti ise etti. Bundan iki sene akdem Londra'daki Muhbir matbaasını tarumâr etmeye ve geçenlerde dahi Hürriyet için sefâret vasıtasıyla İngiltere vükelâsına müracaat edip onun dahi matbaasını bozmaya ve gazetenin İsviçre cumhuriyeti idâresine nakline muvaffak oldu. Ve yalnız şu nakl sebebiyle idâre-i matbaayı yirmi bin frank yani takrîben yüz bin kuruş kadar zarara uğratdı. İşte *Hürriyet* gazetesi dâhilî ve hâricî bu kadar düşmanlarının îka' ettikleri mevânî' ve avâciz arasında avn-i bâri ile bu ana kadar devam ve îfâ -yı vazifede ikdâm eyledi.

Yeni Osmanlılar Cem'iyet'nin esas maksadı ise devlet-i Osmaniye bu idare-i hâzıra sebebiyle şu hâl-i izmihlâle geldiği ve bu idâre bir müddet daha devam ederse ileride ümid-i necât külliyyen münkatı' olarak merkez-i hilâfet-i İslâmiyeye 'ârizi olacak perişânlıkla dîn-i mübîn-i İslâma bir daha ıslâhı kâbil olamayacak birer fitne-i musıbet isâbet edeceği cihetle henüz fırsat elde iken bu idârenin tebdîli ve milel-i müttehede-i sâireye vesile-i feyz ve terâkki olan ve dîn-i Ahmedi'nin üssü'l-esâsı bulunan usûl-i meşveretin ikâmesi ve 'amâ-i cehl ve gaflet içinde filân ahâlî-yi şarkiyyenin neşr-i envâr-ı hakikatle gözlerinin açılması velhâsıl Fazıl Mustafa Paşa'nın geçen seksen dört senesi hilâlinde Paris'de ikâmet üzere iken Zât-ı Şâhâneye hitâben yazıp ilân ettiği ve sûretlerinin resmen Avrupa devletlerine gönderdiği ma'hûd mektub sıdk-ı uslûbun mutazammın olduğu ahkâmın fiilen icrâsı azîmetinden ibâret olmakla bu efkârın neşrine bir zaman (*Muhbir*) gazetesi vasıta olduğu gibi iki seneden beri dahi (Hürriyet) bezl-i makdûr eylemişti. Bu tedbîrin birinci va'iz -i gayret perdâzı olanların bazıları sonradan hırs-ı istikbâl ile tahvîl-i meslek ettilerse de hâl ve vukûât-ı tedbîrin sıhhat ve isâbetini tekzîb etmedi. Çünkü kavâid -i hesâbiye bir zamanda tağayyür etmez. Dünya yüz bin yıl daha dursa iki ile ikinin dört ettiğini bozacak bir kâide daha icâd olunamaz.

İnsan-ı hilkate mürûr bir kavm birkaç şahsın esiri olmak hilâf-ı tabiattır. Bir memleketin sâhib-i hakikisi ahâlîdir. Mademki insan mürûr u memleketin sahibi

ahalidir. Ahalinin memlekette tasarrufa yani memleketinin emr-i idaresince rey vermeye tabi'ân ve hilkaten istihkâkı vardır. Mademki dünya yüzünde bulunan akvâmın ileri gelenleri eski asâr-ı cehâlet usûlünden olan hükümet-i şahsiye adetini bozup meşveret-i milliye kâidesini tesîs ettiler ve bu kâide kendilerinin tarîk-i medeniyette terâkkilerine ve husûl-ı servet ve kuvvetlerine bâ'is oldu. Mademki şimdiye kadar câri olan hükümet-i şahsiye ile devlet-i Osmâniye evvelki kuvvet ve servetini zâyî' ettikten sonra tenezzül ede ede küşâd-ı suğra indirâse geldi. Ve yakın zamanda mahv ve telef olacağı göz önünde görülüyor. Mademki dîn-i mübîn-i İslâm Devlet-i Âliy'enin mebni-yi aleyhidir. Ve nass-ı Kur'ân ve ehâdis-i benî zî-şân ile icmâ'-i ashâb-ı kirâm usûl-ı meşveret emrederler. Teb'a-i Osmaniyye'nin bu çareyi talebine selâhiyyeti aklen ve şer'an sâbit ve mukarrerdir.

Ama idâre-i hâzıradan müstefid olan birkaç millet hâinleri bu hâlin devamını muhâfaza için bazı bahaneler serd edip meselâ (bir tıfl-ı radî'a, hâzımesinin tahammül etmeyeceği ta'âmlar verilse telef olacağı gibi bir millet dahi zalâm-ı cehl ve ta'assub içinde iken müşâvereye davet olunursa mûcib-i ihtilâl olur.) diyorlar. Çoktan bu misâlin sıhhatini teslim ile beraber cevap verilir ki usûl-ı meşveretin derecât-ı muhtelifesi vardır. İngiltere millet meclisinin nizâmâtı Fransa'ya benzemez. Fransa'nın Prusya'ya, Prusya'nın usûlu Avusturya ve İtalya'ya tevâfuk etmez. Her milletin her memleketin ahlâk ve 'âdâtında ve ihtiyâcât-ı mevki'sine göre bir nizâm-ı meşvereti olur. Hem de bunlardaki nizâmat-ı istişâre hîn-i ibtidâda şimdiki tarzda değil idi. Asr ve zamanın iktizâsı ve milletin derece-i müteyakkız ve intibâhı nisbeti üzerine tadrîc ile bu mertebeye isâl edildi. Biz bizde yapılmasını arzu ettiğimiz millet meclisinin nizâmâtını aynıyla İngiltere veya Fransa'ya müşâbih olsun demiyoruz. Fakat sorarız ki biz dahi millet ve memleketimizin hâl ve ihtiyacına göre yani ihtirâz olunan ihtilâl-i mü'eddi olmayacak ta'dilât ile bir usûl-ı meşveret vaz'ına niçin muktedir olmayalım. Husûsen usûl-ı meşveretin birinci şartı ki azası efrad-ı ahâlînin ekseriyet-i ârâsı ile intihâb olunmuş mecâlis teşkil etmektir. Bu kâ'ide taşra vilayetlerinde el-yevm câri ve oralarda şu korkulan ihtilâl mahzûru gayri vâki' olduğu halde merkez-i idâre olan İstanbul'da niçin bu yolda bir millet meclisi teşkilinde mahzûr bulunsun. Hükümet-i Mısıriyye, Memleketeyn, Karadağ gibi kıt'alar devletin eczâ-yı vücûdundan iken oralarda millet meclisleri olsun ve hiç birisi ba'is-i ihtilâl olmasında sebep nedir ki? Merkez-i saltanat da yapılırsa

müstelzim-i mehâzir olsun. Bir de gerek bu kıt'alar ve gerek hudud üzerinde bulunan birçok vilayetler ba'd-i coğrafileri hasebiyle merkezin ve yek diğerinin efkâr ve ahvalinden haberdar olmadıklarından ekseriya saltanat-ı Osmaniye düşmanlarına ve çok kere de devletin gönderdiği nâ-ehil ve mürtekib memurlarına cevelangâh-ı tesvilat oldukları ve bu sebeple her zaman mülkün bir tarafında bir gâile eksik olmayıp onlarla merkezin zaafi daima artmakta olduğu Mısır, Bağdad, Bosna, Memleketeyn, Karadağ, Şam, Girit hâdiseleriyle müsbet değil midir? Şimdi merkez-i hilâfetde bir millet meclisi teşkil olunur da bu kıtaların vekil ve müntehibleri orada tecemmü' etse ve her vekil mebus olduğu memleketin ahvâl ve ihtiyacâtı üzerine o meclisde beyân-ı efkâra muktedir olsa ve bu tarik ile bir kıt'anın ahvâl-ı sahihâsından hem vükelâ-yı saltanat hem de vükelâ-yı millet umumen haberdâr olsalar. Ve bu vekiller ekser zamanda vükelâ-yı saltanatla ihtilât ederek merkez-i metbuanın efkâr ve ahvâline kesb-i vukuf ile memleketlerince ona göre hareket etseler şimdiki görünüşden daha güzel olmaz mı? ve bunda ne mahzur görünür?

Evet millet meclisinin bir büyük mahzuru vardır ki o da istiklâl ile hükümete alışanlara mahsusdur. Zîrâ millet meclisi bir dereceye kadar istiklâl-i idareyi ta'dîl edeceğinden o zaman Âli Paşa hazretleri keyfince hükmedemez. Meselâ bendegân ve mensubâtını töhmetleri meydanda iken mücazât-ı kanûniyeden korunamaz. Darıldığı adamları bilâ-yı sebep habs ve nefy ve kalebend edemez. İsteddiği gibi ahâlinin vergisine zamm ve herkesten bir nevi rüsümât ihdâs etmek ve ne vakit keyfi isterse şerâit-i fahişe ve muharriye ile devlet namına Avrupa'dan istikrâz almak ve dilerse yalan yanlış bir müvâzene-i mâliye göstermek istemezse hiç göstermemek ve bilfarz beş yüz bin kse hazinenin açığı meydanda dururken yüz bin kise fazlalı hesap yapmak ve bununla Padişahı aldatıp halkı da aldatırım zannetmek ve sefâretleri iğfâle alet ettiği tercümanlara devletin ve acize-i ahâlinin fedâ-yı mazarratıyla milyonlar kazandırarak mükafât-ı samimâne buyurmak ve süferâ-yı kendinden hoşnut etmek maksadıyla Belgrad kalelerini bir söz ile Hristiyan'a vermek gibi hükümet-i keyfiyye lezzetinden mahrum olur.

İşte millet meclisi teşkilindeki en büyük mahzur da budur. Çünkü her ne vakit vükela-yı saltanat şu yollarda bir hareket etseler millet meclisi resmen sebep sual eder. Ve eğer vükelâ kanuna muvafık cevap veremezlerse azl ve tebdil olunurlar. Ve

yerlerine gelenler dahi aynıyla bu mesuliyet altında bulunurlar. Şimdi yirmi yirmi beş seneden beri Padişah namına keyfi istediği gibi saltanat sürmeye ve ondan kendisi ve tevabii ve mensubatı istifadeye alışmış olan bir adam için o istiklâl ve azîmeti rızâsıyla terk edip karşısında bir niçinci takımı teşkiline muvafakât etmek aynı zarar olacağı ve bu adam makam-ı iktidarda buldukça nüfuz-ı menfaat için usûl-ı meşveretin tesisine gücü yettiği kadar muhalefet göstereceği ve buna mukabil eğer usûl-ı meşveret tesis etmeyerek şu hazır biraz daha devam ederse ileride rücu-ı mümteni bir kemerbude-i istihlâle düşüleceği umûr-ı yedd-i bedihiyyedir.

İşte bu hale karşı biz yani efrad-ı millet mazi ve hal ve istikbâli piş-i nazar-ı im'âta getirip henüz fırsat büsbütün fevt olmamış iken başımızın çaresini düşünmeliyiz ve berayin-i anikam devlet-i Abbasiye'yi ve ber-Abbasiyeü's-sağır hükümet-i Beni Ahmer'i mahv ve muzmahill ettikleri gibi bir Âli Paşa dahi devlet-i Osmaniye'yi bitirmemek esbâbını aramalıyız. Zîrâ bizden evvel bu köprüden geçmiş olan akvâmın tarihleri gösterir ki sonradan pişmanlık asla faide etmez (ilaç-ı vakıf piş ez vuku pa-yed-gerd)

Ahvâl-i maziye bir göz gezdirdiğimizde görüyoruz ki hazret-i nebiyyi ahirüzzaman dava-yı saltanat etmedikten maada (el-fakr fahri) perde-i kanaatine büründü. Ve imâmet ve hilâfet unvanlarıyla yerine kimseyi tayin etmeyip o işi intihâb-ı ashâba bıraktı. Hülefâ-yı erbaa ashâbın ekseriyet-i irası üzerine intihâb olundular. Bunlardan her biri zamanında dünyanın her cihetine sevk-i asker ederek nâil-i fütûhât-ı celîle olmuş iken hiçbirisi emâret ve saltanat davasında bulunmadı. Ve umûr-ı cumhur-ı müntehibân-ı ashâbdan mürekkeb bir meclis-i meşveret kararıyla ru'yet olunurdu. Kendileri ahvâl ve ef'âl-i zâtiyyelerinde sâir ahâlîden fark ve imtiyâz sadedinde bulunmadılar. Muahharen bu usûl-ı mergûbeyi Mu'âviye bozub Şam'da emâret teşkil etdi. Ve ta o zamandan beridir ki İslâm'da saltanat-ı müstakile beliyesi ve onunla beraber tefrikâ-i efkâr ve mezâhib-i dâhiyesi zuhûra geldi. Demekki şeri'at-ı İslâmiye'de saltanat-ı müstakile-i şahsiyye yoktur. Meşrû' olan hükümet intihâb-ı cumhûr ve meşveret-i milliye üzerine mebni olan idâredir. Ve istiklâl üzerine ne kadar hükümet-i İslâmiyye binâ olundu ise âkibet-i idârenin seyyi'âtıyla mahv ve fenâ-pezîr olmuş. Ve bu teşkilât ve izmihlâlât arasında hesâba

gelmez nice canlar ve memleketler telef ve târ u mâr ve ol sebeple beniyye-i İslâm ne kadar rahne-dâr edilmiştir.

Hâl-i hazırâ nazar etdiğimizde görüyoruz ki yeryüzünde kelime-i İslâmiyyenin cem'i için devlet-i Osmaniyye'den başka bir kuvvetli merkez kalmadı. Bunun kuvveti ise kendini muhâfazadan kâfi olmamakla, sâir devletlerin terâkub ve menâfi' mütekâbileleri destekleriyle sallana sallana duruyor. Ne zaman bu desteklere halel gelse binâ-yı devlet hakla yeksân olacaktır. Asrımızda ve etrâfımızda bulunan milletler bizdeki esbâb-ı terâkkinin aşr-i mi'şârına mâlik değiller iken iltizâm ettikleri hüsn-i idâreden nâşi günden güne ilerlemekte ve daha iki yüz sene bize haraç veren devletler bugün ensemize şamar vurarak dediklerini yaptırmakda oldukları ve biz ise mevkice, milletce, memleketce, mezhebce her türlü vesâil-i terâkki ve saâdetin içinde müstağrik olduğumuz halde idâre-i müstakile seyyi'âtı ile şu hâl-i za'af ve inhitâta düşüğümüz ve böyle gidecek olursak şüphesiz yakın zamanda mahv ve nâbud olacağımız meydanda duruyor. Bir de başımızı kaldırıp istikbâle sarf-ı nazar eylediğimizde şu tutduğumuz tarîkin sermenzil-i selâmete çıkar bir yol olmadığı görülüyor.

Eğerçi şu'idegân-ı şu'ûn mânend-i bukalemun her günde bir nakş-ı diğer-gûn gösterdiği cihetle encâmda umûret-pezîr olacak hâli şimdiden tamamiyle keşfetmek kâbil olamazsa da çünkü devlet-i Osmaniyye'nin idâresi şu tarz-ı istiklâlê gireli günden güne tedenni-yi kesb idüb bu günde şu hâle girmiş olmasından ve ezcümle bundan on beş sene evvel bir akçe hârice borcu yokken el-yevm yüz milyon lira yalnız müstakrizât-ı hâriciye yükü altına girdiğinden bilistidlâl bundan böyle on yıl daha gidebilirse de ve aldatıp alacak yer bulabilirse bir yüz milyon lira daha borca giriftâr olacağı ve bu yolun sonu ise iflâs ve indirâsdan başka bir menzile çıkmayacağı aşikâr görünüyor.

Vâkıa teflis-gâh-ı âlemde nice bin hükümetler saltanatlar gelip geçdiğinden devlet-i Osmaniyye'nin dahi heyeti bozulmakta bir büyük garâbet görülemezken bir kere bu yol bozulacak olursa çünkü saltanat-ı Osmaniyye hâmil-i emânât-ı kübrâ-yı resûl-i sıkleyn ve hâdim-i harameyn-i şerifeyn olmak şerefiyle rû-yı arzda müteferrik bulunan iki yüz milyon nüfûs-ı İslâmiyye'nin merci'-i ruhânisi tanıldığından ma'âzallah öyle bir perişanlık vukû'unda millet-i İslâmiyye bozgun asker gibi târ u

mâr olur gider ve bir daha öyle bir merkez-i ittihâd teşkiline kudret-yâb olamazlar. Zira sâir devletlerin cümlesi Hristiyân mezhebinde ve i'tikâd-ı ruhânice bir familya şeklinde bulduklarından ve mukâbillerinde bir İslâm familyası kuvvetinin teşekkülünü bi't-tabi' istemeyeceklerinden bize teşkîl-i merkez ittihâd için meydan bırakmazlar. Artık ilâ âhirü'z-zaman kavm-i Beni İsrail gibi memleketimiz hükümsüz sefil ve sergerdân ve muhkir ve perişân oluruz.

Ey bu hâl niçin olsun. Ne mana var ki henüz zaman ve imkân müsâ'id iken kendimizi toplamayalım. Sebeb nedir ki? Âli Paşa ve onun gibi birkaç harîs-i ikbâl-i süfehânın rahatları bozulmamak ve kazançlarına hâlel gelmemek için altı yüz yıl şân ve azametle mu'ammer olmuş bir devleti elimizle boğazlayalım ve iki yüz milyon nüfûsu câmi' olan bir kuvve-i İslâmiyye'yi bozup yıkalım.

İşte *Hürriyet*'in bidâyet-i zuhûrundan beri va'az ve neşrettiği efkârın icmâli budur. Ve bu efkârın selâmet ve sakâmetini vatandaşlarının mizân-ı vicdan ve irfânına 'arz ve meydan-ı bahs ve münâzarayı kendini ta'kibde tehî olan hilkate terk ile hatm-i kelâm eder.

Ârif.

**HÜRRİYET GAZETESİNİN ELLİ NÜSHADAN İBARET OLAN CİLD-İ
EVVELİNİN FİHRİSTİDİR**

1. Hubbü'l Vatan Mine'l-İmân, Hürriyet gazetesinin sebebi tesisi ve esas harekâtı, El-Hakku Ya'lû Velâ Yu'la Aleyh, Nutk-ı Hümayun Üzerine Mülâhazat.
2. Nutk-ı Hümayun Mülâhazatının Bakiyyesi, Ziya Bey Efendi'nin İltifatnâmesi, İhtilâfu Ümmeti Rahmetün.
3. Yeni Osmanlılar İle Babîâli Mahallesi, Mecalis ü Mahakime Ta'yin A'za Hakkının Makale, Kemal Bey'in Meveddetnâmesi, Hatıra
4. Ve Şavirhüm Fi'l-Emr, Havadis-i Müteferrika
5. Türkistan'ın Esbâb-ı Tedennîsi, Hocaların Rahle Başından Kaldırılıp Hapsolunduklarına Dair Makale, Tebdil-i İmza
6. Devlet-i Aliye'ye Ba's-ı Tenzil Olan Maârifin Esbab-ı Tedrisi İstanbul'dan Mektub-ı Mülâhaza Hürriyeti Tebrik Edenlere Makale Şükranı
7. Servet-i Mülkiye'ye ve İdare-i Hazıraya Dair Makale, Takvim-i Vakayi'nin İslahına Dair Makale, İstanbul'dan Mektub
8. Servet-i Mülkiye'ye Dair Makale-i Sabıkanın Zeyl-i ve Kavâim-i Nakdiyenin Tefsil-i Ahvâli, İstanbul'dan Mektub.
9. Devlet-i Aliye'yi Bulunduğu Hâl-i Hatar-Nâkdan Hâlasın Esbabı, Mısır Valisinin Haremleri Hakkında Şayi' Olan Şenâyi'n Reddiyesi, İstanbul'dan Mektub
10. Servet-i Mülkiye Bendine Zeyl ve Mısır Valisine İstikraz Hakkında Yazılan Nasihatnâme, Levant Heralt Cevab, Davut Paşa'nın, Avrupa'ya Sebebi Seyahati Rusya'da Zuhur Eden Yayıncılar Fırkası Rusya'da Zuhur Eden Ma'tuh Kehanet Furuş
11. Hürriyet'i Teşvîkan 91 İmza İle İstanbul'dan Varid Olan İltifatnâme, Mezkûr İltifatnameye Teşekkürü Havi Makale, Hürriyet İçin Küşad Olunan Hisselere Dair İlan, Şiir ve İnşa Üzerine Makale Vükelâ-yı Haziranın Yeni Osmanlılar Hakkında Kullandıkları Politika
12. Postalarına Dair Mütâla'ât, Bir İngiliz Tarafından Varid Olan Mektub ve Ona Verilen Cevab Tercümesi, Havadis-i Müteferrika, İstanbul'dan Mektub, Girit Meselesi, Rusya Politikası

13. Küllüküm Râin ve Küllüküm Mes'ûlün An Raiyetih Hâdis-i Şerif Üzerine Mütâla'ât, İstanbul'dan Mektub, Usûl-i Meşverete Dair İkinci Mektub, Muvazene Defterine Dair Havadis
14. Avrupa'nın Ahvâl-i Hazırası, Bulgar Hükûmeti, Usûl-i Meşverete Dair Üçüncü Mektub
15. Mesele-i Müsâvât, İspanya'nın Bugünkü Hâli, Havadis-i Mütferrika İstanbul'dan Mektub İlan
16. Yeni Osmanlıların İlan-ı Resmisi, Memleketeyn Ahvali, İstanbul'dan Mektub, Diğer Mektub, Girit'ten Tahrirat, Saadrazamla Hariciye Nazır'ının İstifâleri Üzerine Mütâla'at, Usûl-i Meşverete Dair Dördüncü Mektub, Sırp Mahkemelerinin Müdahale-i Ecnebiyeden Kurtulduğuna Dair Makale
17. Çerkes Muhacirleri, İstanbul'dan ve Girit'ten Tahrirat, Usûl-i Meşverete Dair Beşinci Mektub, İhtar
18. Mevkuf Olan Hoca Efendilere Dair Mütâla, İstanbul'dan Mektub ve Ma-fevk Rüşvet Defteri, Diğer Mektub, Ahval-i Mısriyeye Dair Mütâlâ'at, Usûl-i Meşverete Dair Altıncı Mektub
19. Devletin Tedennisine Dair Makale, İnternasyonal Tercümesi, Girit'ten ve Ermeni'den Tahrirat
20. Memalik-i Osmaniye'nin Yeni Mukâsemesi, Liberte Tercümesi Mülâhazat, İstanbul'dan ve Girit'ten Tahrirat, Usûl-i Meşverete Dair Yedinci Mektub
21. İstikraz Protestosu, Ecnebilere Tasarruf-ı Emlak-ı Salahıyyeti, İstanbul'dan Mektub ve Kaimelerin Revmindeki Mesrukat, Niş'den Tahrirat
22. İstikraz Üzerine Yeni Osmanlıların Mütâlâatı ve Maliye Düyun-ı Defteri, Girit'ten Tahrirat, Usûl-i Meşverete Dair Sekizinci Mektub
23. Lord Stanley Nutku Üzerine Mülâhazat, İstanbul'dan Mektub 2, Memleketeyn Dahilinin Teşekkül Edilen Haydut Cemiyetlerine Dair Makale, Havadis-i Tefrika, Reşit Paşa Lahimesine Dair İlan
24. Hasta Adam, Yine Girit Meselesi Tazelendi, İstanbul'dan Mektub, Avrupa Şark'ın Asayişini İster. Finans Gazetesi'nden Tercüme
25. Bizde Adam Yetişmiyor, İstanbul'dan Mektub, Mülâhâza, *Terakki* Gazetesine İhtar, Yeni Osmanlılardan Bir Zat'ın İltifatnâmesi, Hatıra-ı Evveli.

26. Yaşasın Abdülaziz Han, Hürriyet'in Ma'lumâtı, İstanbul Vergisi.
27. Yunan Meselesi, Muhbir Gazetesi'nin Sebeb-i Tatili, İdare-i Hâzıra'nın Hülâsa-i Âsârı, İstanbul'dan Mektub, Terakkiyat Görülen Bende-i İtiraz.
28. İstanbul'dan Mektub 2, Baş Mabeynci İle Başkâtibin Münâşakaları, *El-Cevab* Gazetesine Cevab-ı Hatıra Zeyl-i.
29. Yunan Meselesi Üzerine Mütâ'laat, İstanbul'dan Mektub, Ültimatom Hakkında Makale, Karadağ Kenzi'nin Azimeti Üzerine Mülâhâzat, Gark Olan Mısır Vapuru Üzerine Makale, Havadis-i Mühimme.
30. İnnallahe Ye'murû Bi'l-Adli, Muhtıra, Havadis-i Mühimme.
31. Kabil-i Emirinin Mektubu, İstanbul'dan, İzmir'den, Trablus'dan Tahrirat 4, *Terakki* ve *Ceride* Nüshaların'dan Münderic, Bazı Hüsûmat Üzerine Mülâhâzat.
32. Kabil-i Emirinin Mektubu Üzerine Mütâlaat, Mülâhâzat Men'i Tahsil Nizamına İtiraz.
33. Konferansın Kararı, Davud Paşa'nın Viyana'da Akd Edeceği İstikraz, İstanbul'dan Mektub 2, Hacı Bey'in İstifası Üzerine Makale, *Terakki*'nin ki Fıkra Üzerine Mütâ'laa.
34. Hatıra Zeyl-i İstanbul'dan Mektub, Hoca Sadık Efendi İle Sairlerinin Nefilerine Malumat ve Mülâhâzat.
35. Karınca Kanatlandı, Fuat Paşa'nın Vefatı, Yeni Mevkuflara Dair İstanbul'dan Gelen Beyannâme, Şeyhülislâm ile Hoca Sadık Efendi'nin Muhabereleleri, Vidin'den Mektub, Azâr-ı Mevhûme.
36. Yunan Hariciye Nazırının Mektubu Tercümesi ve Onun Üzerine Hatıra, Sadaret Makamına Dair Makale, Karadağ Kenzi Hakkında Mülâhâzat, İzmir İslahâtnamesine ve Maarife Dair Makale, Havadis-i Müteferrika, İstanbul'dan Mektub, Hatıra-ı Saniye.
37. *Hürriyet*, İstanbul'dan Mektub, Mısır'a Dair Makale-i Mühimme, Hatıra Zeyli
38. Yeni İstikraz, İstanbul'dan Mektub, Hasun'un İlanâmesi Mülâhaza-ı Hürriyet, Hulasa-ı Mülâhâzane, Girit'ten Mektub, Hatıra, Bir Zat'm İstanbul'dan Gönderdiği Mütâ'laa.

39. Tâbi'yyet-i Osmaniye, İstanbul'dan Mektub 2, Mehalik-i Hariciye ve Dahiliye Hasun'un Protestosu İstanbul'dan Beyannâme, Mülâhâza-i Mühimme.
40. Es'ile-i Muhtasara, Mülâhâzanâme Bakiyyesi, İstanbul'dan, Hanya ve Kandiye'den Tahrirat, Bürhan-ı Tecrübi, Hatıra Zeyli.
41. Zade Fi't-Tanbûri Na'meten Uhra, İstanbul'dan, Kandiye'den Tahrirat, Hatıra Zeyli Mülâhâza
42. Vilâyet Nizâmâtı, Muhbir'den Naklolunan Makale, Raybe'l-Menûn, Hatıra Zeyli
43. Courrier d'orient ile La Turgue Beyninde Usûl-i Meşveretin Kabulüne Dair Zuhur Eden Niza' Üzerine Mütâlâ'a, İstanbul'dan Mektub, Terkin-i Münderic Bendler Üzerine Mütâ'laat, Raybe'l-Menûn.
44. Hariciye Nezareti, İstanbul'dan Mektub 2, Ali ve Kâni Paşa'nın Tezkireleri.
45. Meclislere Dair Makale, Terkîn-i Münderic Bir Bend Üzerine Mütâ'laa, Raybe'l-Menûn, Hatıra Zeyli.
46. Buhara'nın İstilası Üzerine Makale, İstanbul'dan Mektub 2 ve Salname Üzerine Mütâlâ'at, Raybe'l-Menûn.
47. Esham-ı Umumiye Üzerine Makale, Terkîn-i Münderic Bir Makale Üzerine Mülâhâzat, Hatıra Zeyli, Raybe'l- Menûn, Muhib Gazetesine Cevab.
48. İbret, Mısır'dan, İstanbul'dan Mektub 2, Bazı Muharrerat ve İdarenin Hulasaları, Hatıra Zeyl
49. Şura-yı Devlet Mazbatası Üzerine Mülâhâzat Hıdiv'in Seyahati Üzerine Mektup İstanbul'dan, İzmir'den Mektub 2, Havadis-i Müteferrika.
50. Hürriyet'in Takım Olarak Satıldığına Dair İlan, Nutk-ı Hümâyûna Dair Mülâhâzat, İstanbul'dan Mektub, Raybe'l- Menûn.

SONUÇ

Fransız devrimi, Avrupa’da olduğu gibi dünyanın uzak yakın birçok coğrafyasında tesirini farklılıklarla göstermiştir. Hürriyet fikri Avrupa’da ve onun takipçiliğini devlet politikası olarak kabul etmiş Osmanlı Devleti’nde sıkça sorgulanan bir kavrama dönüşmüştür. Özellikle matbaanın yaygınlaşmasıyla bu durum daha da yaygınlık kazanmıştır.

Fransız ihtilali ile yaygınlaşan ulusçuluk fikri, azınlıkların bağımsızlık düşüncelerini alevlendirir. İçerisinde birçok etnik grup bulunduran Osmanlı Devleti’nin birden fazla sorunu ortaya çıkar. Hürriyet gazetesinin yayınlanmasında en büyük etkenlerden biri olan Mısır Meselesi de Osmanlı devletini oldukça yoran bir süreç olmuştur. Ancak diğer taraftanda Yeni Osmanlılar Cemiyeti’nin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Osmanlı Devleti’nin Mısır Valisine “Hıdivlik” unvanı vermesiyle tüm hayalleri biten Mustafa Fazıl Paşa’nın başlattığı bir direniş hareketi de denilebilir. Mustafa Fazıl Paşa’nın desteğiyle kurulan bu cemiyetteki kişiler gerçek anlamda vatanlarına büyük ölçüde hizmet veren kişilerdir. En önemlileri ise Namık Kemal ve Ziya Paşa’dır. Gazetede onların varlığı her zaman güven vermiştir. Yayınladıkları makalelerle bir devletin ve milletin yaşayabileceği birçok soruna dikkat çekmişlerdir. Bu çalışmada elli birinci ve yüzüncü sayılar arasında yayınlanmış yazıların içerikleri hakkında bilgi verilmiştir. İdeal bir devletin nasıl oluşturulabileceği, eğitim seviyesinin refaha ulaşmasının temelleri, doğru bir yönetim anlayışının nasıl olacağı, devlet içerisinde dalkavuklukların önüne geçilmesi gerektiği, Arapça ve Farsça dil özellikleri, Protestanlaşan Müslümanlar hakkında bilgi, hürriyetin ne olduğu ve bir topluma nasıl uygulanması gerektiği, Mısır Meselesi, Girit Meselesi, Fuat Paşa’nın vasiyetnamesi, İstanbul’dan, Girit’ten, Rusçuktan, İzmir’den tahriratlar, demiryolları meselesi, Şark Meselesi, Tuz tekelleri ve ekonomiye yansması, gelirlerin hesaplanması ve ortaya çıkan bütçe açıkları, Fransız ihtilali ve toplumlara yansması gibi nice konulardan bahsedilir. Şerif Mardin cemiyetten şu şekilde bahseder;

“1865’e doğru şekillenen Yeni Osmanlılar hareketi, esas itibariyle Tanzimat’ın Reşit Paşa’dan sonraki uygulayıcıları Âli ve Fuad Paşalara karşı bir başkaldırma olarak belirtmiştir. Bu başkaldırmanın üç ayrı eksenine vardır. Âli ve Fuad Paşalar, gerçekten, Tanzimat hareketinin yürütücüleri olarak ıslahatı Reşit Paşa’nın başlattığı şekilde, kameralizmin bir

uzantısı olarak uygulamışlardı. Tebaaya “aşırı” bir hürriyet vermek söz konusu olamazdı, zira ana hedef devlet”i kurtarmaktı. Yeni Osmanlıların bu tutuma karşı koyarak “hürriyet” istiyor ve bunun anayasaya dayalı bir parlamento ile sağlanacağını düşünüyorlardı” (Mardin, 2009, s. 86).

Özellikle Mısır’ın isteklerine boyun eğmek durumunda kalan Osmanlı Devletini, sonradan Yeni Osmanlıların desteğiyle güçlenir. Çünkü Yeni Osmanlılar Cemiyet’i *Hürriyet* gazetesi aracılığıyla Mısır Meselesini ele almış ve Mısır’ın bu tutumunun yanlış olduğunu yazarak eleştirmişlerdir. Bu durumu *Hürriyet* gazetesinin elli altıncı sayısında “Mısır Meselesi” başlığı altında görünür. Sonrasında Şerif Mardin sözlerinde şunlara da yer verir;

“Islahat Fermanı (1856), Tanzimat’ın uygulanmasının önemli bir kademesini oluşturmuştu. Bu kademedeki gayri Müslim tebaaya o zamana kadar özel statüleri dolayısıyla bağışlanan imtiyazlar, onlara Osmanlı tebaasının tümünün sahip oldukları statü tanınmak şartıyla, ortadan kaldırılıyordu. Hıristiyan unsurlar, 19. yüzyılın başından beri birer “ulus haline gelme yoluna girme”ye başlamışlardı. Böylece azınlıklar Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmak için çaba sarfeden gruplar oldukları oranda kendilerinin Osmanlı İmparatorluğu’nu parçalayan, onu “arkadan vuracak” unsurlar olarak çalıştıkları korkusu yayılmıştı. Azınlıkları çağdaş olmaya çalışan bir devlette bu yeni hakların yarattığı tepkinin ikinci bir boyutu, cemaat liderlerinin kendilerine verilmiş önderlik imtiyazlarını kaybetmeleriydi” (Mardin, 2009, s. 87).

Yapılan ıslahatlar azınlıklarda uyandırdığı ayaklanma fikriyle Osmanlı devletinin toprak bütünlüğüne karşı bir risk oluşturmaya başlar. Devletin iktisadi ve ekonomik açıdan içinden çıkılmaz bir duruma sürüklendiği görülür. Namık Kemal’in yazılarında eleştirdiği tutumlardan biri de Avrupa’dan teknik yönlerden değil kültürel açıdan etkileşimin fazla olması bunun da sosyal hayatı olumsuz etkilemesidir.

“Son olarak, Yeni Osmanlılar Âli ve Fuat Paşaların Avrupa’yı kültür konularında taklit etmelerine karşı çıkıyorlardı. Onlara göre Tanzimat, bir kültür taklitçiliği olduğu için, kültür planında kısır kalmış, Müslüman topluluğunu temelinden sarsmıştı. Bundan dolayı, Yeni Osmanlılar demokratik anlayışlarını şeriatın alacakları ilkeler üzerine kurmak istemişlerdir. Bu tutum, daha sonraki yıllarda tekrar sahneye çıkacak olan bir yaklaşımın ilk sistematik ifadesiydi. Yeni Osmanlılar’a göre Tanzimat’ın dayandığı bir temel felsefe, ahlaki değerlerin kökünü oluşturacak bir zemin yoktu. Yeni Osmanlılar bu boşluğu doldurmak için İslâm felsefesinden yararlanmayı teklif ediyorlardı. Onlara göre, İslâm’da

siyasal demokrasinin esaslarını bulmak da mümkündür. Gerek Batı'ya karşı tutumla ilgili görüşlerinde, gerek azınlıklar ve değerler konusundaki düşüncelerinde Yeni Osmanlıların bir noktanın altını çizdikleri görülebiliyor; Osmanlılar'ın bir kitle olarak harekete geçirilmesi zorunluluğunun ortaya çıktığı anlatılmak isteniyordu" (Mardin, 2009, s. 89).

Yeni Osmanlıların yayın faaliyetine başlaması birçok yenilikçi ve hürriyetçi tutum sahibi insanların sesi ve umudu olmuştur. Osmanlı devletine muhalif bir tutum sergilemelerine rağmen her daim yazdıklarıyla vatanlarını refaha ulaştırma amacını hedeflemişlerdir. En çokta paşaların olumsuz tavırları, rütbesinden yaralanarak çıkarıcı tavır sergilemeleri sert bir şekilde eleştirilir. Yurt dışında olmaları fikirlerini özgürce sunabilme adına uygun bir ortam teşkil etmiştir. *Hürriyet* gazetesi birçok kişi tarafından olumlu eleştiriler almıştır. İsteklere göre muharrirler tarafından okuyuculara gazete nüshaları gönderilmektedir. Birçok siyasi olaylar mizahi yönden belli kalıp cümleler içinde anlatılmıştır. Anlatımın güçlü kılınması için ayet ve hadislerden yararlanılarak kelimenin kökünden itibaren olaylara manalı atıflarda bulunulmuştur. Bundan hareketle yazarların hem Şark kültürüne hem de Garp kültürüne ve diline aşinalıkları tartışılmayacak derecededir.

Hürriyet gazetesi devrin en önemli özgürlükçü düşünce atılımlarından olmuştur. Hiçbir savaş keskin bir dil ve güçlü bir kalemden etkili olamaz. *Hürriyet* gazetesi, eleştirdiği tutumlar ve çözüm sunduğu çözümyolları ile bugün dahi başvuru kaynağı olabilecek bir yapıya sahiptir. Yapılan bu çalışma da Yeni Osmanlıların amaçları, *Hürriyet* gazetesinin okurlara sunduğu haberleri ve gazetenin ortaya çıkmasına sebep olan Mısır meselesi üzerine ağırlık verilmiştir. Namık Kemal gazete üzerinde izi asla silinmeyecek kalemlerden biridir. Yazılarının sonuna kadar vatanperver bir tutum sergilemiş, gazetenin çıkar gözetmeye başladığı anda ise ilişkisini kesmiştir. Bu bir sanatçıda olması gereken özelliklerin vücut bulmuş hali olarak da nitelendirilebilir.

Hürriyet gazetesi kendisinden sonra çıkacak olan yenilikçi toplulukların, girişimlerin ilk adımıdır denilebilir. Buradaki yazarlar hürriyete kavuşmak için yazmışsalarda, her fikirlerinde biraz daha toplumda göze çarpmış ve kendi tutsaklığını hazırlamıştır. *Hürriyet*, hem tarihi ve

hem edebi açıdan değeri oldukça yüksek bir yayındır. Bu çalışmada olayların halka nasıl yansıdığını, olayların aktarılış biçimleri, hangi konuların neden işlendiği üzerinde durulmuştur. Metinlerin tarihsel boyutunu anlatmak için farklı kaynaklara başvurulmuştur. Hürriyet gazetesi cemiyet üyeleri tarafından amaçlanan hedefe tam olarak ulaştıramasa da istenilen yankıyı hem Avrupa'da hem de Osmanlı Devleti'nde uyandırmıştır.

Hürriyet gazetesi, Abdülaziz devri Osmanlı Devleti'nin vatanperver ve ihtilalci bir çabası olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

Kitap

KUNTAY, Mithat Cemal, Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında. Cilt I, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Eylül 2010.

MARDİN, Şerif, “Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908”, İletişim Yayınları, (17. Baskı), İstanbul 2011.

MARDİN, Şerif, Türk Modernleşmesi Makeleler 4, İletişim Yayınları. (19. Baskı), İstanbul 2019.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, 20. Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ekim 2012.

TÜTENGİL, Cavit Orhan, “Yeni Osmanlılar’dan Bu Yana İngiltere’de Türk Gazeteciliği 1867-1967”, Belge Yayınları, (2. Baskı), Şubat 1985.

Hazırlanan Kitap

Ebuzziya Tevfik, Yeni Osmanlılar Tarihi. (Bugünkü Türkçeye Uygulayan: Şemsettin Kutlu). İstanbul: Hürriyet Yayınları, Mart 1973.

Makaleler

Donbay, Ali, “Ziya Paşa’nın “Şiir ve İnşâ” Makalesi”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 10, (2001), s.(181-188)

ÖZ GEÇMİŞ

1993'te Trabzon'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Trabzon Mehmet Akif Ersoy İlköğretim Okulu ve Yunus Emre Lisesinde tamamladı. 2012'de başladığı Giresun Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü 2016'da tamamladı.

